DİYANET İHTİSAS MERKEZİ

DERS NOTLARI

Alaaddin Hançer

İçindekiler

TAKDİM

Bu çalışma, 2009-2012 yılları arasında, 8. dönem Trabzon İhtisas Eğitim Merkezindeki üç yıllık eğitim süreci içerisinde elde ettiğimiz ders notlarından oluşmaktadır. Hazırlamış olduğumuz bu ders notları, daha çok kıymetli hocalarımızdan aldığımız notlar olmakla beraber, zaman zaman da farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri ihtiva etmektedir.

"Ders Notları" adını verdiğimiz bu çalışmanın hedefi, ihtisas kursiyerlerinin derslerinde yardımı olacağı düşüncesiyle, işlenen derslerin özetinin bir araya getirilmesinden ve ihtisas eğitimine hazırlanan ve ihtisas eğitimi sırasında hangi derslerin ve hangi düzeyde eğitiminin yapıldığını merak eden değerli meslektaşlarımıza bir bakış açısı kazandırmaktan ibarettir.

"Ders notları" adı verdiğimiz bu çalışmamız, yedi farklı ders notundan oluşmakla beraber, önemli gördüğümüz ve farklı bakış açısı kazandırmada katkı sağlayacağına inandığımız klasik fıkıh deslerinde işlenen "Faiz" dersleri notlarını da içermektedir. Ayrıca klasik fıkıh metni derslerinde değerli hocamız Temel Kacır'dan istifade ettiğimiz "Fıkhi Tanımlar"ı çalışmanın en son bölümüne eklemiş bulunuyoruz.

Bu çalışmamızda, fıkha giriş mahiyetinde olan "Medhal" ders notları, daha çok medhal dersinde okutulan Abdü'l-Kerim Zeydan'ın "Medhal" isimli kitabının özeti konumundadır. Ancak yer yer ders hocasından ve farklı kaynaklardan elde etmeye çalıştığımız notları da ilgili bölümlere eklemeye çalıştık.

"Fıkıh usulü" ders notları ise öncelikle takip ettiğimiz, Zekiyyüddin Şaban'ın "İslam Hukuk İlminin Esasları" kitabından ders işlenirken aldığımız notlardan ve değerli hocalarımız Temel Kacır Bey'in ve Abdü'l-Kerim Sakal Bey'in ders esnasında anlattıkarı konulardan alabildiğimiz katkılarından oluşmaktadır.

"Hadis usulü" ve "Ahvali Şahsiyye" ders notları ise Trabzon İhtisas Eğitim Merkezinde okutulan ders kitaplarından ve ders esnasında, değerli hocamız, Hayati Doksanoğlu Bey'in katkılarından oluşmaktadır.

"Kavaid'i Külliyye" ders notlarımız, okumuş olduğumuz Osmanlıca eser "Telhîsu Kavaid'i Külliyye"'den ve Mustafa Ahmed Zerkâî'nin "Şerhu'l-Kavaid'i Fıkhiyye" ve Prof. Dr. Mustafa Yıldırım'ın "Mecellenin Külli Kaideleri" isimli kitabından derlediğimiz notlardan oluşmakla beraber, ders hocamız Temel Kacır'ın vermiş olduğu örnekleri de ihtiva etmektedir.

"Belağat" ders notları ise ders kitabı olarak okuduğumuz Aliyyü'l-Cârim ve Mustafa Emin'in "El-Belâğatü'l-Vâdıha" isimli eserinden aldığımız tanımlamalar ve örnekler, Nusrettin Bolellini'nin "Belâğat" isimli kitabından ve değerli hocamız Şenol Tiryâki Bey'in çözümlü örneklerinden oluşmaktadır. Ayrıca yer yer, ulaşabildiğimiz değerli ilim adamlarının çözümlü örneklerinden de faydalanmaya çalıştık.

Bu ders notlarının özet mahiyetinde olduğu ve ilim yolcularının bütün ihtiyaçlarını karşılamayacağı aşikârdır. Ancak özellikle de ihtisas öğrencilerinin derslerinde faydalanabilecekleri bir özetler bütünü olduğunu belirtmekte fayda vardır. Özellikle de sınavlara hazırlanan kursiyerlerin dağınık bilgi yığınlarıyla uğaraşma yerine derli toplu özetlerden faydalanmaları zaman kazandırıcı bir rol oynayacağı kanaatindeyiz.

Bununla beraber, din görevlilerinin ve diğer ilim dostu olan kardeşlerimizin de faydalanabileceği bilgilerin, bu çalışmamızda bulunduğu kanaatindeyiz. Ancak belirtmek gerekir ki, her ne kadar ders esnasında hocalarımızdan almaya çalıştığımız bu bilgilerde, elimizden geldiği kadar doğru bir şekilde almaya çalışmış olmakla beraber, içeriğinde yanlışlıklar yapılmış ise bunun tarafımıza ait olduğunu belirtmek isterim.

Bu çalışmamız meslektaşlarımıza bir katkı sağlarsa bu bizim için en büyük kazanç olacaktır. Bu vesileyle bu çalışmanın hazırlanmasında ve ders notlarının tashihinde önemli katkıları olan sınıf arkadaşlarıma, diğer kursiyer arkadaşlara, saygı değer hocalarıma ve üçyıllık eğitim sürecinde desteğini esirgemeyen fedakâr eşime teşekkür ediyorum.

Çalışmak bizden, inayetiyle yardım Yüce Allah'tan'dır.

Alaaddin HANÇER

(Birinci Baskı) Trabzon – 2012

(İkinci Baskı) Kilis – 2013

(Üçüncü Baskı) Osmaniye - 2014

1. BÖLÜM
MEDHAL

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم . بسم الله الرحمن الرحيم

MAL

عند الحنفية : المال : هو كل ما يمكن حيازته والإنتفاع به على وجه معتاد

Mal: Hıyazet altına alınabilen ve mutad yollardan faydalanılabilen şeylere mal denir. Bir şeyin mal olabilmesi için hıyazet altına alınabilmesi, kendisinden faydalanma imkânı olması, ihtiyaç anında kullanılmak üzere saklanabilmesi gerekir (iddihar). İddihar Hanefilere göredir.

Bir Şeyin Mal Olup - Olmaması:

1. Fiilen hıyazet altına alınmış ve kendisinden faydalanma imkânı olan her şey maldır. Evler, arabalar, elbiseler...vb.
2. Fiilen hıyazet altında olmasa da, hıyazet altına alınabilen her şey maldır. Denizdeki balık, havadaki kuş, dağdaki evcil olmayan hayvanlar mal sayılır.
3. Hıyazet altına alınamayan bir şey, fiilen yararlanılsa bile, mal değildir. Güneş ışığı ve ay ışığı gibi.
4. Fiilen hıyazet altına alınsa bile, faydalanılamayan bir şey mal değildir. Su damlası ve pirinç tanesi gibi.
5. Şârî'’nin faydalanmayı yasakladığı şey, hıyazet altına alınsa bile mal değildir. Leş'in eti ve yağı mal değildir. Ancak, kılları, derisi, postu temizlenir veya tabaklanırsa mal sayılır.

Not: Bir şey insanların bazısı için faydalanılması caiz olursa, o şey mal kabul edilir. İçki, domuz eti mal kabul edilir. Çünkü bunlar zımmîler için caiz; Müslümanlar için caiz değildir.

Not: Elde edilebilen ve faydalanılabilen maddi şeylerin mal olduğu konusunda mezhepler arasında görüş ayrılığı yok. Ancak menfaatler konusunda görüş ayrılığı var.

Not: Mal ile ilişkisi olmayan hakların (menfaatlerin) mal olmadığı konusunda da ittifak var. Hidane hakkı gibi.

Mal ile ilişkisi olan menfaatlerin mal olup- olmadığı konusunda mezheplerin görüşleri

Hanefiler: Hanefilere göre menfaatler mal ile ilişkisi olsa da mal olarak kabul edilemez. Çünkü menfaat, hıyazet altına alınamaz ve gerektiği zaman kullanılmak üzere saklanamaz. Menfaat hakkı doğmadan önce yoktur. Doğduktan sonra var olur. Bazen yok bazen var olan bir şey mal olamaz. Bu sebeple şürb, şirb, mürur hakkı mal ile ilişkili haklar olsa da mal kabul edilmez.

İddihar = Hanefilere göre

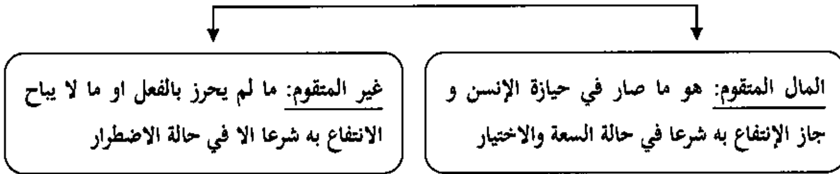
Diğer Mezhepler: Mal ile ilişkisi bulunan menfaatler mal kabul edilir. Çünkü mal insanın menfaati için yaratılmıştır. Ayrıca malın aslına sahip olunabildiği gibi menfaatine de sahip olunabilir. Zaten mala sahip olmaktan kasıt menfaatinden faydalanmaktır. Öyleyse menfaat mal olarak kabul edilmelidir. Tercihe şayan görüş de budur.

Menfaatin Mal Kabul Edilip-Edilmemesinden Ortaya Çıkan Semereler:

1 – ***Hanefilere göre*** bir menfaat gasp edilse, tazmin edilmesi gerekmez. Çünkü tazmin ancak mal kabul edilen şeylerde olur. Bir kişi bir adamın evini gasp etse ve bir ay otursa bir şey tazmin etmesi gerekmez. Çünkü malı gasp etmemiştir.
Cumhura göre ise menfaatler mal kabul edildiği için, evde oturma menfaatini gasp ettiği için ecri misil ile ev sahibine tazmin de bulunur.
2 – ***Hanefilere*** göre bir ev kiralansa ve kiralayan şahıs ölse, kira müddeti bitmese bile, kira akdi fesholunur. Çünkü menfaat mal olmadığı için tevarüs etmez.
Cumhura göre ise, kira müddeti bitmemiş ise kira menfaati mirasçılara geçer.

Mütekavvim Mal ve Ğayri Mütekavvim Mal

المال

Mütekavvim Mal: İnsanın mülkiyeti içine girebilen ve imkân ve ihtiyar halinde faydalanmak şer'an caiz olan mallara denilir.

Bir Malın Mütekavvim Olma Şartları:
1) Hıyazet altına alınabilecek **2)** Normal durumlarda şer'an faydalanmak mümkün olacak

Ğ. Mütekavvim Mal: Mütekavvim olmayan mallardır.
Buna göre:
1) İnsanın mülkiyeti içinde olmayan semadaki kuş, denizdeki balık, evcil olmayan dağ hayvanları maldır ancak mütekavvim mal değildir. Bu sebeple itlaf edene tazmin gerekmez.

2) İnsanın elinde olan ancak faydalanmak şer'an caiz olmayan şeyler mütekavvim mal sayılmaz. İçki, domuz eti Müslüman ve zımmî için maldır, ancak Müslüman için ğ.mütekavvim; zımmî için mütekavvimdir. Bu sebeple müslüman, müslümanın içkisini telef etse tazmin gerekmez. Ancak müsliman zımmînin içkisini telef etse tazmin etmesi gerekir.

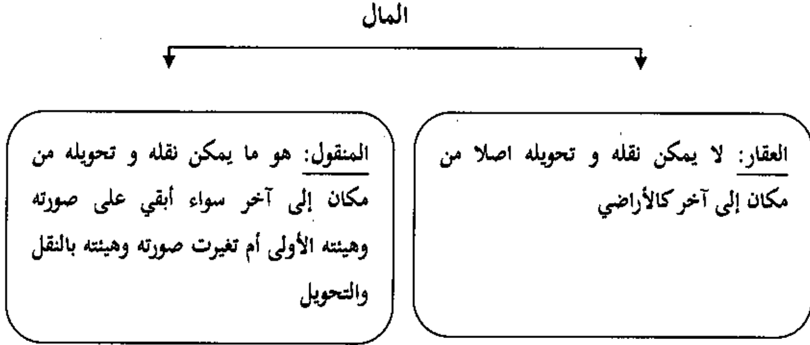
3) Müslümanlar mecbur kaldıklarında içki içebilir, ancak bu durumda, içki yine Müslüman için mütekavvim sayılmaz.

4) Hıyazet altına alınamayan şeyler, mütekavvim mal sayılmaz.

müslüman gayri mütekavvim malları alıp satamaz!

5) Mütekavvim olan bir malın Müslüman tarafından satılması, hibe edilmesi, kiraya verilmesi gibi tasarrufları caizdir. Ancak ğ.mütekavvim malın satılması hibe edilmesi kiraya verilmesi caiz değildir. Bu sebeple havadaki kuş satılamaz, dağ başındaki sahipsiz araziler kiraya verilemez, Müslüman şarap hibe edemez. Bu akidler sahih değildir. Ancak zımmînin içki ve domuz eti satışı caizdir. Çünkü bunlar onlar için mütekavvimdir.

Menkul Mal ve Ğ.Menkul Mal (Akar)

Akar (ğ. menkul): Herhangi bir şekilde nakledilmesi mümkün olmayan maldır ki bu ancak arazi olabilir.

Menkul: Herhangi bir şekilde nakledilmesi veya yerinin değiştirilmesi mümkün olan maldır. Yer değiştirirken asli suretinin değişip değişmemesi menkul olmaktan çıkarmaz. Ancak Malikilere göre nakil esnasında asli sureti bozulan bir şey ğ. menkul sayılır. Buna göre ev ve ağaçlar ğ. Menkuldür.

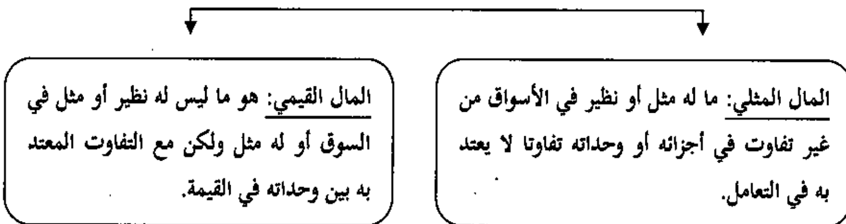
Menkul – Ğ. Menkul Ayrımının Semeresi

1) Şüf'a hakkı sadece akarlarda olur. Menkulde şüf'a hakkı olmaz. (Ğ. Menkulde de şüf'â hakkının olacağını söyleyenler var.)

2) Bir çocuğun bakımını üstlenen vasinin, çocuğun akarını, maslahata uygun olan yerlerde satması caizdir. Ancak, çocuğa ait ğ.menkulleri çocuğun borcunu ödemek gibi haklı bir sebep olmadan satması caiz değildir, satamaz. Borcunu ödemek için veya gideri gelirinden fazla olan akarı satabilir.

3) Borçlu olan bir kimsenin malını satıp borcunu öderken ilk önce menkul mallardan başlanır, yetmezse akarı satılır.

Mislî Mal Ve Kıyemî Mal

Akar = Gayri Menkul (ev, ağaç)

Mislî Mal: Cüzleri ve birimleri arasında fark olmayan ya da çarşıda pazarda çok az farklılıkla benzerleri bulunabilen mallardır. Mislî mallar, genelde tartı ve ölçü ile ya da sayı ile satılan mallardır.

Tartıyla olan mislî mal: Altın, gümüş, elma vb.
Ölçüyle olan mislî mal: Zeytin yağı, hububat cinsi vb. (hububat cinsi artık tartı ile satılıyor.)
Sayı ya da tane ile satılan mislî mal: Yumurta, portakal, ceviz vb.

Günümüzde aletle üretilen sanayi ürünleri, eğer maddesi, yapımı ve niteliği aynı ise mislî mallardan sayılır. Bunlardan bir kısmı metre ve zira gibi uzunluk ölçüsüyle takdir edilir. (dokuma ve kumaşlar gibi) bazen de sayı ile takdir edilir. (Kaplar, kaşıklar, Kitaplar gibi)

Kıyemî Mallar: Çarşılarda misli ve benzeri bulunmayan mallardır. Aralarında müsamaha edilmeyen büyüklük ve değer farkı varsa bunlar da kıyemi mal sayılır. Ev, hayvanlar, deve, koyun, değerli taşlar, el yazma Kitaplar vb.

Mislî-Kıyemî Ayrımının Semeresi

1) Mislî mal vasıfları belirtildiği zaman zimmette borç olması sabit olur. Kıyemi mal ise zimmette borç olmaz.
2) Mislî mal telef edilince mislîyle tazmin edilir. Kıyemi mal ise kıymetiyle ödenir.

MİLK VEYA MİLKİYET (MÜLKİYET)

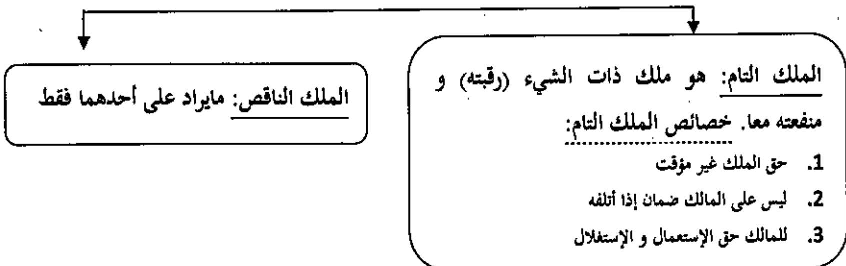
Milkiyet: Şer'i bir engel bulunmadığı zaman sahibine, şer'an bir şeyde tasarruf etme ve kendisinden faydalanma imkâni vermek suretiyle bir şeyin ihtisas edilmesidir. Milkiyet hem malı hem de malın menfaatini kapsar.

Bu tanıma göre:

1) Maldan yaralanma hakkı sadece sahibinindir.
2) Malda şer'i bir engel olmadıkça, sadece sahibi tasarruf etme hakkına sahiptir.
3) Mecnun ve matuhun aleyh'in kayyimi ile sefih ve küçüğün vasisi, bu kişilerin mallarının mülkiyetine sahip değillerdir. Bu sebeple istedikleri gibi tasarrufta bulunamazlar. Çünkü mal, sayılan kişilere aittir.

Mallarda asıl olan milkiyeti kabul etmesidir. Ancak umumun yararına tahsis edilen mallar bu sıfatlarından arınmadıkça şahıs milkiyetine giremez. Yollar, nehirler, parklar, köprüler gibi. Vakfedilmiş mallar da şahıs mülküne giremez. Ancak taşınmak gibi zoraki sebeplerden dolayı satılmasıyla şahıs mülküne girer.

الملك

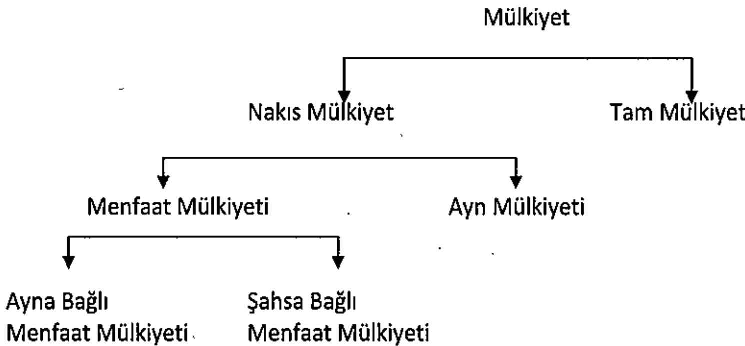
الملك الناقص

ملك العين فقط	ملك المنفعة الشخصي أو حق الإنتفاع	ملك المنفعة العيني أو حق الإرتفاق
كان يوصي شخص لآخر بسكنى دار	أسباب ملك المنفعة: وهي الإجارة والإعارة والوقف والوصية خصائص حق المنفعة أو الإنتفاع الشخصي: 1. يقبل الملك الناقص التقييد 2. عدم قبول التوارث عند الحنفية 3. يجب تسليم العين الى مالك المنفعة 4. على المنتفع ما تحتاجه العين من نفقات إذا كان انتفاعه بها مجانا 5. على المنتفع بعد استيفاء منفعته تسليم العين الى مالكها متى طلبها	الإرتفاق: حق الشرب، وحق المجرى وحق المسيل وحق المرور وحق الجوار وحق العلو أسباب حقوق الإرتفاق الإشتراك العام / الإشتراط في العقود / التقادم

انتهاء حق المنفعة: وفاة المنتفع، وفاة مالك العين، هلاك العين المنتفع بها أو تعيبها، انتهاء مدة الإنتفاع

TAM VE NAKIS MÜLKİYET

Tam Mülkiyet: Malın ayn'ının ve menfaatinin aynı şahısta olduğu mülkiyettir.
Nakıs Mülkiyet: Malın sadece ya aynına ya da menfaatine sahip olunan mülkiyettir.

Notlar:

1. Bir malın kendisine ve milkiyetine sahip olan kişi maldan bizzat faydalanabilir, üzerinde tasarruf yapabilir. Çünkü mülkiyeti tamdır.
2. Bir malın sadece rakabesine (malın sadece kendisine) sahip olan kişi, mal üzerinde tasarruf yapamaz, maldan faydalanamaz. Çünkü menfaat başkası elindedir.
3. Bir malın sadece menfaatine sahip olan kişi, mal üzerinde tasarruf yapamaz, ancak malın kendisini kiraya vermek gibi başkası vasıtasıyla menfaat temin edebilir.
4. Menfaatine malik olunan mal için ayna taalluk eden bir tasarrufta bulunamaz. Bir yıllığına kiralanan tarlaya on yıl sonra meyve verecek ağaç dikmek gibi.

1) NAKIS MÜLKİYET

1. Menfaat milkiyeti, intifa hakkı olarak da isimlendirilir.
2. Menfaat mülkiyeti iki kısma ayrılır: Şahsa bağlı intifa hakkı ve ayna bağlı intifa hakkı.
3. Şahsa bağlı intifa (menfaat) hakkı, menfaate sahip olan ve menfaatten faydalanan şahsa taalluk eder. Bu hak sadece o kişiye aittir. Bazı durumlarda başka kimseye intikal edebilir.
4. Ayna bağlı intifa hakkı (irtifak hakları), bu hakkın kendisine bağlı olduğu akarın aynına taalluk eder. Bu hak belirlenen akara tabi olur. Mal nereye gitse irtifak hakkı (ayna bağlı hak) onunla gider. Şahsın değişmesiyle irtifak hakkı son bulmaz.

Not: Yukarıda verilen bilgiye göre nakıs mülkiyet üç kısımdır:

1. ***Sadece Ayn Mülkiyeti:*** Bir evin şahsa ait olması fakat menfaatinden faydalanamaması gibi.
2. ***Sadece Şahsa Bağlı Menfaat Mülkiyeti:*** Bu mülkiyet şahsa bağlıdır. Kiralamak gibi.
3. ***Sadece Ayna Bağlı Menfaat Mülkiyeti:*** Bu mülkiyet aynın kendisine bağlıdır. İrtifak hakları gibi.

1) Ayn Mülkiyeti:

1. Bu mülkiyet bir malın sadece aynının bir şahsa ait olduğu mülkiyettir. Menfati başkasına aittir.
2. Bu mülkiyet, ya menfaat sahibi şahıs hayatta olduğu müddetçe o şahsa ait mülkiyettir, ya da belirli bir müddet bir şahsa ait mülkiyettir? Kendisine vasiyet edilen şahsın, malın sahibi öldükten sonra vasiyeti kabul ettikten sonra mala sahip olması gibi.
3. Varisler, malın kendisini, menfaat kime vasiyet edilmişse, o kişiye teslim etmek zorundadırlar. Bu durumda mal varislerin olsa da belirtilen müddetçe menfaat, vasiyet edilene aittir.
4. Vasiyete belirtilen müddet bitince vasiyet edilen şahıs malı varislere teslim eder.
5. Vasiyet edilen şahıs vasiyette belirtilen müddet bitmeden ölürse, ölen bu şahsın mirasçıları menfaate mirasçı olamazlar. Malı asıl mal sahibinin mirasçılarına teslim ederler.
6. Ayn mülkiyeti, daimi bir mülkiyettir. Daima tam mülkiyetle sonuçlanır. Menfaat mülkiyeti geçici bir mülkiyettir, daima nakıs olur.

Sonuç:

1. Ayn mülkiyetine sahip olan kişinin, o aynın menfaati başkasının elinde ise aynın menfaatinden yaralanamaz. Menfaat sahibine zarar verecek tasarruf da bulunamaz.
2. Aynın sahibi ölse, aynın mülkiyeti mirasçılara geçer.
3. Ayn sahibi ayni telef etse, menfaat sahibine, menfaat kıymetini öder.

2) Şahsa Bağlı Menfaat Mülkiyeti:

1. Menfaat mülkiyeti, başlangıçta, faydalanan şahsın kendisine taalluk eder. Yani menfaat sahibi maldan bizzat kendisi faydalanabilir.
2. Bazen bu menfaat hakkını başkasına temlik edebilir. (ölen kişi evinin menfaatini birine vasiyet etse, o kişi o evde ister kendisi oturur isterse başkasını oturtur. İsterse kiraya verebilir, isterse ödünç verebilir.)
3. Bazen bu menfaati, başkasına temlik edemez. Vasiyette sadece oturacaksın denilmişse ya da vakfedilirken sadece ilim talebeleri kalacaktır denilmişse o takdirde vasiyet edilen veya vakfedilen sadece kendisi faydalanabilir.

Notlar:

1. Hanefilere göre menfaat mülkiyeti ve intifa hakkı aynı şeydir.
2. Bazı fakihler özellikle de Malikiler, bu iki şeyi birbirinden ayırmışlardır. Bunlara göre, bir kişi bir menfaatten bizzat kendisi faydalanabiliyor ve başka bir kimseye de bu menfaat hakkını temlik edebiliyor, kiraya verebiliyor, ödünç verebiliyorsa bu hakka ***menfaat mülkiyeti*** adını veriyorlar. Ancak bir kişi, menfaatten bizzat faydalanabiliyorsa ancak başkasına kiraya vermiyor, ödünç veremiyorsa bu hakka ***intifa hakkı*** adını veriyorlar. Malikilere göre intifa hakkı ibaha kabilinden bir şeydir.

Malikilere Göre Mülkiyet ve İbahe Arasındaki Fark:

Mülkiyet:

1. Mülkiyet bir şeyi bir kimseye özel kılmaktır. Kişi bu malda engel olmadıkça istediği gibi tasarruf eder.
2. Mülkiyet menfaate yönelik bir şeyse, menfaatin maliki için, menfaati bizzat kullanabilir, bedelli veya bedelsiz başkasına kullandırabilir. Ancak menfaate sahip kişi başkasını faydalandırmaktan nehyedilmişse başkasına kullandıramaz.

İbaha:

1. İbahede, izin sebebiyle insana faydalanma sabit olan bir haktır.
2. Bu faydalanma bazen bir şeyin sahibi tarafından verilmiş olabilir. Araba sahibinin "seninle beraber falan şahıs da binsin" demesi gibi.
3. Bu faydalanma hakkı bazen umumi izin sebebiyle olabilir. Yollardan, köprülerden, hastanelerden faydalanma gibi.
4. Bu izin bazen şer'i bir sebeple olabilir. "insanlar üç şeyde ortaktır: ateş'te, ot'ta ve su'da" ***Buna göre:*** Bir kişiye intifa hakkı, ibahe olarak verilse, o kişinin bizzat kendisinin faydalanma hakkı var, ancak başkasını faydalandırma hakkı yoktur. (*Hanefiler intifa hakkı ve menfaat hakkını aynı kabul etseler de, başkasını faydalandıramama konusunda aynı görüştedirler.*)

Menfaat Hakkını Doğuran Sebepler

1. ***İcâre:*** Kiralayan şahıs, kiralanan şeyin menfaatini bizzat kullanabilir, başkasına kullandırabilir, kiraya verebilir, ödünç verebilir.
2. ***İâre:*** Menfaati bedelsiz olarak bağışlamaktır. Ödünç alınan şeyin menfaatinden bizzat faydalanabilir, fakat başkasına sadece ödünç olarak verebilir. Ödünç alınan şeyi başkasına kiraya veremez.
3. ***Vakıf ve Vasiyet:*** Bunun her ikisi de menfaat mülkiyeti ifade eder. Kendisine vakfedilen veya vasiyet edilen şahıs menfaatten faydalanabilir başkasını faydalandırabilir.
4. ***İzin:*** Akidsiz olarak bir kişiye bir şeyden faydalanma izni vermektir. Devletin, memuruna masa vermesi gibi.

Şahsa Bağlı Menfaat Mülkiyetinin Özellikleri (Hükümleri)

1. Menfaat mülkiyetinde takyid (belirleme-sınır koyma) olabilir. Arabayı ödünç verenin sadece sen bineceksin demesi gibi.
2. Menfaat mülkiyeti miras bırakılamaz. (Hanefilere göre). Cumhura göre miras kalabilir.
3. Malın, menfaat sahibine teslim edilmesi gerekir.
4. Menfaat sahibi menfaate bedelsiz sahip olmuşsa malın masraflarını karşılamak zorundadır. Bedelle sahip olmuşsa (kiralamak gibi) malın masrafları mal sahibine aittir. Ödünç alma kural dışı olarak masrafları ödünç alana aittir.
5. Menfaat müddeti bitince malın asıl sahiplerine teslim edilmesi gerekir.

Şahsa Bağlı İntifa (Menfaat) Hakkının Sona Ermesi:

1. **Menfaat Sahibi Ölünce:** Menfaat sahibi ölünce hak sona erer. Cumhura göre ermez.
2. **Mal Sahibi Ölünce:**

- İare ve icare yoluyla meydana gelen menfaat mülkiyeti, mal sahibi ölünce biter.
- Vasiyet yoluyla elde edilen menfaat mülkiyeti, mal sahibi ölüp kendisine vasiyet edilen kabul edince başlar, belirlenen müddet sonunda mülkiyet biter.
- Vakıf durumunda, vakfeden kişinin hayatta olup-olmaması vakfetmeyi etkilemez.

3. **İntifa Müddetinin Bitmesi:** Menfaat çeşidinin hangisi olursa olsun müddet bitince menfaat mülkiyeti sona erer.
4. **Malın Helak Olması veya Kullanmanın İmkânsız Hale Gelmesi:** Evin yıkılması gibi. Ancak mal menfaat sahibinin kusuru ve ihmali sonucu olursa malı tazmin eder yerine koyar ve faydalanma müddeti bitmemiş ise faydalanmaya devam eder.

Kısa Bir Hatırlatma:

- **Menfaat mülkiyeti,** sahibine, mülkiyet konusu şeyden bizzat faydalanma ya da menfaati başkasına temlik etme salahiyeti veren bir haktır. Dükkân kiralayan, ister kendi kullanır, ister bu hakkı başkasına temlik edebilir.
- **İntifa hakkı,** faydalanma izninden ibarettir. Bir kişinin "benim evde otur" demesi gibi. Oturacak şahıs, sadece kendisi oturabilir, bu hakkı başkasına devredemez. Hanefiler buna intifa hakkı derken, diğerleri ibaha diyorlar.

3) Ayna Bağlı Menfaat Mülkiyeti (İrtifak Hakları)

Ayna Bağlı Olan Hakların Şahsa Bağlı Haklarla Karşılaştırılması

1. İrtifak hakkı, hâkim akar denilen bir akar lehine kurulmuştur. Hâkim akara sahip olan kişi, hadim akar denilen akarın üzerine yüklenmiş olan irtifak hakkından faydalanır. Ancak, kiralamak suretiyle şahsa bağlı intifa hakkı elde edilmiş olan bir araziden ancak kiralayan ile onun izin verdiği kimseler istifade edebilirler.
2. İrtifak hakkı daima akarlar arasında söz konusu iken, menfaat mülkiyeti şahıs ile taşınır mal arasında veya şahıs ile taşınmaz mal arasında olabilir.
3. İrtifak hakkı daimidir. Hâkim ya da hadim akar el değiştirse bile devam eder. Şahsi menfaat mülkiyeti ise geçicidir.
4. İrtifak hakkının miras yoluyla intikal edeceğinde görüş birliği vardır. Şahsa bağlı intifa hakkında ise görüş ayrılığı vardır.

İrtifak Hakkını Doğuran Sebepler

1. *Satım Akdi İçerisinde İleri Sürülen Şart İle:* Bir akar, üzerinde, bitişik akarın geçiş hakkı, geçiş hakkı bulunmak üzere satılsa, te'sisen irtifak hakkı doğmuş olur.
2. *Satım Akdi İle:* İrtifak hakkı ya bağlı bulunduğu akar ile beraber, ya da tek başına satım konusu olabilmektedir.

- İrtifak hakları, beraber bulunduğu akar ile beraber satılması caizdir. Hâkim ve hadim akar el değiştirirken bu irtifak hakları da beraber el değiştirir.
- Maliki ve Şâfî mezhepleri, hak ve menfaatleri mal saydıkları ve bedel karşılığında satılmasını caiz gördükleri için irtifak haklarının da tek başına satılabileceği görüşündedirler.
- Hanefiler her ne kadar menfaatleri mal kabul etmeseler de hâkim görüş, irtifak haklarının tek başına satılabileceğidir.

3. *Umumi Ortaklık Yolu İle:* Ülke vatandaşları ve oturma izni verilenler, ülkenin su, yol, hastane, park, köprü gibi yerlerden faydalanma hakkına sahiptirler.
4. *İhya Yolu İle:* Bir ölü toprağı ihya ederek sahip olan şahıs, çevresindeki toprakların da aynı şekilde hususi mülkiyete intikal etmesi halinde, son ihya edilen topraktan kendi toprağına geçme hakkına sahip olur.
5. *İzin Yolu İle:* Bir akar sahibi, bir başka akar sahibinin geçiş, sulama, su tahliyesi gibi bir irtifak hakkını kullanmasına izin verirse, izin yoluyla irtifak hakkı doğmuş olur. Bu hak, akarın izin verilen sahibi hayatta olduğu müddetçe ve bu hakkı veren kimse tarafından alınmadıkça devam eder.
6. *Komşuluk Sebebi İle:* Birbirine zarar vermemek şartıyla, komşuların, bitişik akar ve binalar üzerinde bazı hakları vardır. Bitişik arazide ev yapan kişi başka çaresi yoksa komşusunun duvarı üzerine kiriş başlarını koyabilir. Bu hak komşuluktan gelen "te'sisen" kazanılmış bir irtifak hakkıdır.
7. *Ariyet Verme Yoluyla:* Maliki Mezhebine göre, hibe bağlayıcıdır. Bir akar sahibi bir başka akar sahibine bir irtifak hakkını ariyet olarak verse menfaati hibe etmiş olur. Hibe bağlayıcı olduğuna göre de irtifak hakkı "te'sisen" kazanılmış sayılır.
8. *Vasiyet Yolu İle:* Bir akarın sahibi başka bir akar lehine bir irtifak hakkını vasiyet edebilir. Vasiyet edilen ölünce, hâkim akar sahibi vasiyeti kabul ederse "te'sisen" bir irtifak hakkı kazanmış olur.
9. *Tekâdüm:* Bir akarın üzerinde diğer bir akarın irtifak hakkıdır ki, hiç kimse tarafından bu hakkın varlığı konusunda itiraz gelmemiş, ancak hakkın hangi sebeple ve ne zaman doğduğu da bilinmeyen eskiden beri gelen bir haktır.

İrtifak Hakları

1) Su Hakkı:

- ***Şirb Hakkı:*** Bir akarsudan zirai mahsulleri ve hayvanları sulamak için faydalanma hakkıdır.
- ***Şürb Hakkı:*** Su içme hakkı olup, temizlik ev ihtiyaçlarını giderme, evin bahçesindeki ağaçları ve zirai mahsulleri sulamayı içine alır.

Sular Şirb ve Şürb Hakkına Nispeten Üç Kısma Ayrılır

1. ***Hiç Kimseye Ait Olmayan Akarsular:*** Devletin açtığı kanallar da buraya girer. Bu sularda hem şirb hem de şürb hakkı vardır. Bu sulardan faydalanma, başkasına zarar vermek dışında engellenemez.
2. ***Bir Şahsın Kendi Arazisinden Çıkan Su:*** Bu suda diğer insanların su içme ve hayvanlarını sulama hakkı vardır. Diğer insanlar oradan arazilerini sulayamazlar. Ancak su içme hakları engellenemez. Ancak bu suyun sahibi arazisinin bir kısmını satsa ve çıkan sudan faydalanma hakkını da dâhil etse, alıcı şahıs ürününü sulama hakkına sahip olur. Fakat suyun mülkiyetine ortak olmaz.
3. ***Kaplarda, Borularda, Su Tanklarında ve Havuzlarda Biriktirilmiş ve Sahiplenilmiş Sular:*** Bu sular kim tarafından doldurulmuş ise ona aittir. Bu sularda başka bir kişinin şürb ve şirb hakkı yoktur. Ancak susuzluktan helak olma korkusu olan şahıs zorla da olsa ihtiyacı kadar alır ve bedelini öder. Ancak su sadece sahibine yetecek kadarsa ve elinden su alınınca helak olacak ise zorla alınamaz.

2) Mecra Hakkı:

1) Sulama yapma gayesiyle başkasına ait bir araziden kendi arazisine su geçirme hakkıdır.
2) Bu, bir akarın diğer akar üzerindeki sabit bir su geçirme hakkıdır.
3) Bu su yolu, bazen suyun geçtiği arazi sahibinin mülkiyetinde, bazen de iki kişi arasında müşterek olur.
4) Suyun geçtiği arazi sahibinin suyu geçiren arazi sahibine suyu geçirme, mecrayı derinleştirme, bakımını yapma gibi işlerde engel olma hakkı yoktur.
5) Suyun geçtiği arazi sahibinin herhangi bir zararı varsa bu zarara engel olma hakkı vardır. Bu sebeple mecrayı suyun taşmaması için güçlendirmesi, bakımını yapması, çukuru derinleştirmesi, suyu azaltması gibi işleri yapması gerekir.

3) Mesil (Suyu Tahliye) Hakkı:

1. İhtiyaçtan fazla olan veya işe yaramayan suyu başka bir arazi üzerinden veya borular vasıtasıyla suyu ulaşacağı yatağına ulaştırma hakkıdır.
2. Bu suyun kaynağı bazen zirai bir arazi, bazen bir ev, bazen bir fabrika olabilir.
3. Suyu geçirme hakkı, hâkim akar için sabit bir haktır. Sahibi bu akarın şeklini değiştirse bile (arazi iken ev yapmak fabrika yapmak gibi) bu hak sabittir, zail olmaz.
4. Suyun geçtiği arazinin sahibinin sadece telafisi mümkün olmayan açık bir zarar olduğu zaman mesil hakkına engel olma hakkı vardır.
5. Suyu tahliye ettiği giderin masrafları suyu geçiren kişiye aittir.

4) Mürur Hakkı:

a) Umuma Ait Yollardan Geçiş Hakkı:

1. Bir insanın umumi veya özel bir araziden, yoldan kendi mülküne geçiş hakkıdır.
2. Umumi yoldan geçiş hakkı diğer insanlara zarar vermemek şartıyla bütün insanlar için umumi bir haktır. Yol kenarında şahsın ister arazisi olsun isterse olmasın bu hak sabittir.
3. Umumi yol kenarında arazisi olan şahsın, ayrıca yola kapı ve pencere açma gibi irtifak hakkı da vardır.
4. Bu yolun kenarında arazisi bulunan şahsın, umuma zarar verecek herhangi bir tasarruf yapma hakkı yoktur. Ancak bir zarar söz konusu değilse o beldenin yöneticisinin izniyle tasarruf yapabilir.

b) Özel Mülkiyetten Geçiş Hakkı:

1. Bu geçiş hakkı bir veya birden fazla kişiye ait olabilir.
2. Geçilen yolun mülkiyeti, yolun geçtiği arazi sahibinin ya da yoldan geçiş hakkına sahip olan kişinin olabilir.
3. Yol sahibinin o yol üzerine, örf ve adet şartları dâhilinde kapı ve pencere açma hakkı vardır. Bu yolda geçiş hakkı olmayanların yol üzerine kapı ve pencere açma hakkı yoktur.
4. Yolun geçtiği arazi sahibi veya geçiş hakkına sahip olan kişinin yolu kapama, geçişe engel olma hakları yoktur. Ancak yol umumi yoldan ayrılıyorsa kapı yapılabilir.

5) Tealli Hakkı:

1. Bu hak yukarı katta oturan şahsın alt kat üzerinde bulunan sabit hakkıdır.
2. Bu hak ile yukarda oturan şahıs, alt katın tavanında oturmak ve faydalanmak hakkına sahiptir.
3. Bu hak alt veya üst kat yıkılsa veya sahipleri ölünce mirasçılarına kalsa bile devam eder. Bina yıkılınca üst kat yapma hakkı vardır.
4. Hanefilere göre kat çıkma hakkı bağımsız olarak satılamaz. Maliki ve Hanbelî Mezheblerine göre arazi üzerine hiç bina yapılmamış iken bile üst kat hakkı satılabilir.
5. Üst veya alt kat sahipleri kendilerine ait olan yerlerde komşusuna zarar verecek tasarrufta bulunamaz. Bu sebeple alt kat sahibi binasını yıkacak olsa tekrar yapmaya zorlanır. Yukarı kattaki yıksa yapmaya zorlanamaz.

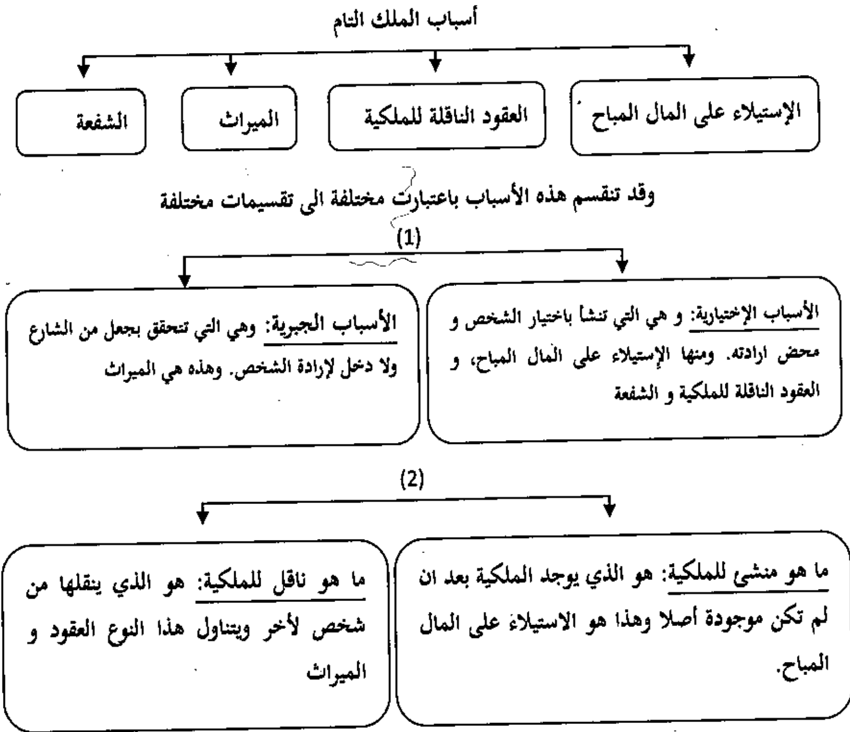
6) Komşuluk Hakkı:

1. Bu hak, komşular arasındaki duvar ortaklığından ortaya çıkan bir haktır.
2. Her bir komşu kendi mülkünde, diğer komşusuna zarar dokunacak tasarrufta bulunamaz. Evini fabrika yapmak, değirmen yapmak, kuyu kazmak, yüksek bina yaparak komşunun güneşini kapatmak ve binanın temellerini sarsacak tasarruflar gibi.

Şahsa Bağlı İntifa Hakkı İle Ayna Bağlı Menfaat Mülkiyeti'nin (İrtifak Hakkının) Karşılaştırılması

1. İrtifak hakkı hâkim akarın hadim akar üzerindeki sabit bir hakkıdır. Hâkim akarın bizzat kendisine bağlı bir haktır. El değiştirmeyle son bulmaz. Mal kimin elindeyse irtifak hakkı ona geçer. İntifa hakkı ise şahsa bağlıdır. Şahıs üzerine kurulu bir haktır. Bu sebeple intifa hakkı tevarüs etmez. İrtifak hakkı tevarüs eder.
2. İrtifak hakkı sadece ğ. menkullerde mevcuttur. Menkullerde irtifak hakkı bulunmaz. Şahsa bağlı intifa hakkı ise, menkulde (kitabı ödünç vermek, arabayı kiralamak gibi) ve ğ. menkulde (akarın vakfedilmesi ve menfaatin vasiyet edilmesi gibi) bulunabilir.
3. İrtifak hakkı belli bir zamanla sınırlandırılamaz. Malın el değiştirmesiyle son bulmaz. Şahsa bağlı intifa hakkı ise devamlı olarak bir müddetle sınırlıdır. Müddet bitimiyle hak sona erer.

2) TAM MÜLKİYET

Tam Mülkiyetin Özellikleri:

1. Ayn mülkiyeti belli bir zamanla sınırlandırılamaz. Mal satılana kadar veya kişi ölünceye kadar malın mülkiyeti sahibine aittir.
2. Malın aynına sahip olan kişi malda istediği gibi tasarrufta bulunabilir. İsterse bizzat kendisi kullanabilir, isterse de başkasına kullandırabilir.
3. Ayna sahip olan kişi malı telef ettiği zaman tazmin etmekle yükümlü değildir. Çünkü tazmin yine kendisine dönecektir. Canlı olan bir şeyi telef ederse bazı yaptırımlar uygulanır.
4. Tam mülkiyet sahibi şahıs malı isterse başkasına devredebilir. Ancak malın mülkiyeti ıskat edilemez.
5. Tam mülkiyete sahip olan kişi hem malın rakabesine hem de menfaatine sahiptir.

Tam Mülkiyet İle Menfaat Mülkiyeti Arasındaki Farklar:

1. Ayna sahip olan menfaate de sahiptir. Ancak menfaate sahip olan mala sahip değildir.
2. Tam mülkiyette, mülkiyet tamdır. Menfaat mülkiyeti ise nakıs mülkiyettir.
3. Ayn mülkiyeti belli zamanla sınırlanamaz. Menfaat mülkiyeti ise zamanla sınırlıdır.

Tam Mülkiyeti Meydana Getiren Unsurlar

1. Mübah mala el koymak yolu ile
2. Mülkiyeti nakledici yollar ile (satış akdi gibi)

3. Halefiyyet yolu ile (miras gibi)
4. Şüf'a hakkı yoluyla (Bazı âlimler, şüf'âyı müstakil mülkiyet kazanma yolu olarak görmüyorlar. Onlara göre şüf'â mülkiyeti nakledici kazanma yollarındandır.)

Mülkiyeti Doğuran Sebeplerin Farklı Açılardan Tasnifi

1. İhtiyari ve Cebri Olma Açısından

a) İhtiyari olma açısından mülkiyet sebebi: İhtiyari mülkiyet sebebi kişinin saf iradesinden doğan bir mülkiyettir. Mübah olan mala el koymak, mülkiyeti nakledici bir yolla (satım akdi gibi) sahip olmak ve şüf'â hakkı sahibini istemesi durumunda şüf'â hakkıyla mala sahip olmak ihtiyara dayalı mülkiyet sebebidir.

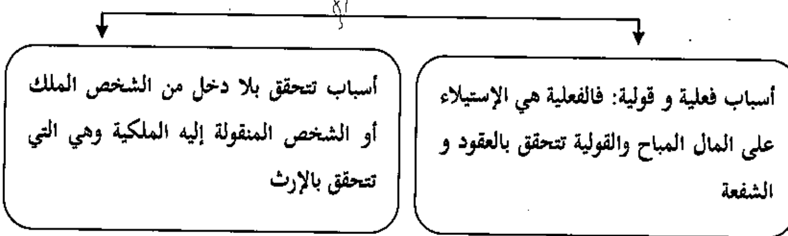
b) Cebri olma açısından mülkiyet sebebi:.Kişinin iradesi ve dahli olmadan Şârî''nin koymuş olduğu kural gereği meydana gelen mülkiyettir. Bu ise sadece mirasta vakidir.

2. Mülkiyeti Doğurma ve Nakletme Açısından

a) Mülkiyet Yok İken Meydana Getiren Mülkiyet Sebebi: Bu hak mübah olan bir mala el koymak suretiyle doğar.

b) Nakil Yoluyla Meydana Gelen Mülkiyet: Bu mülkiyet doğuşu ise sonradan meydana gelen bir mülkiyet değil, var olan bir mülkiyeti bir şahıstan bir diğerine nakletmek suretiyle meydana gelen bir mülkiyettir. Satış akdi ve miras yoluyla olan mülkiyetler nakledici mülkiyet cinsindendir.

3. Mülkiyeti Doğuran Sebebin Fiili, Kavli Veya Fiilsiz ve Kavilsiz Olma Açısından

1. ***Fiili ve Kavli Milkiyet:***
   - ***a) Fiili Yol İle Meydana Gelen Mülkiyet:*** El koymak suretiyle meydana gelen mülkiyet sebebidir. Bu el koyma akıllı kişi tarafından olabileceği gibi mecnun, mümeyyiz ve ğ. mümeyyiz çocuk tarafından olduğu zaman da mülkiyet kazanılmış olur.
   - ***b) Kavli Yol İle Meydana Gelen Mülkiyet:*** Akitlerde ve şüf'â hakkı yoluyla olan mülkiyet sebebidir. Akitlerde asıl olan kavli olmasıdır.
2. ***Kavli ve Fiili Olmayan Mülkiyet Sebebi:*** Bu mülkiyet herhangi bir şahsın kavli ya da fiili müdahalesi olmadan meydana gelir. Bu miras yoluyla meydana gelen mülkiyettir.

1) Mübah Mallara El Koyma Yoluyla Meydana Gelen Mülkiyet

İstilanın Özellikleri:
1. Fiili bir mülkiyet sebebidir.
2. Mübah mallara mahsustur.
3. Mülkiyeti sil baştan meydana getiren bir sebeptir.

Mübah Mallar:

1) Allah Teâlâ'nın kulları için karada, denizde, havada yarattığı kuşlar, hayvanlar, balıklar ve dağlarda çöllerde yaratılmış olan ağaçlar ve kimsenin sahibi olmadığı mevat arazilerin hepsine mübah mal denir.

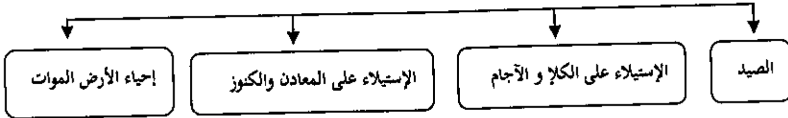
2) Bütün bunlarda insanların hepsi ibaha ortaklığı ile ortaktırlar.

3) Bunlar, el koymak ve ihraz etmek yoluyla mülk edinilir. Bir insan bunlara el koyunca ancak nakledici bir sebeple başkasının mülkiyetine nakledilir.

Mübah Mal'a El Koyma Şekilleri

الإستيلاء على المال المباح يتنوع بتنوع المال نفسه نظرا لطبيعة

أنواع الإستيلاء على المال المباح

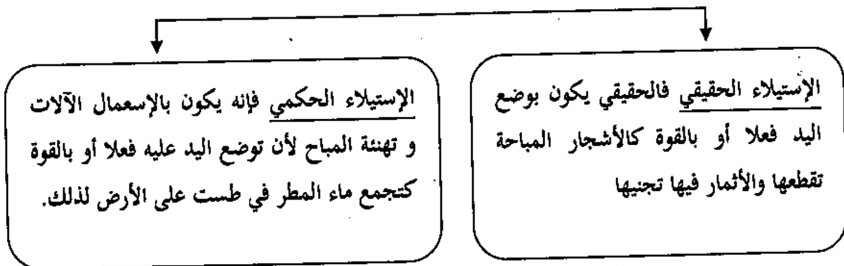

a) Sayd **b)** Otlara ve çalılara el koyma **c)** Madenlere ve kenzlere el koyma **d)** Mevat araziyi ihya etme

a) Sayd:

Evcil olmayan ve insandan kaçan varlıkların avlanmasıdır. Dağdaki hayvan, denizdeki balık, havadaki kuş bu cinstendir. Bu hayvanlar, evcil olmadıkları müddetçe avlanmak suretiyle mülk edinilmesi sahihtir. Bu hayvanların etinin yenilip yenilmemesi işi değiştirmez. Bu hayvanlar evcilleştiği zaman mübah mal olmayıp mülkiyeti sahibine aittir. Bu hayvanların mülkiyet ifade etmesi için isti'la olmalıdır. İstil'la ise ya hakiki ya da hükmi olur.

الإستيلاء إما حقيقي و إما حكمي

Hakiki İsti'la:

1. Kişi av hayvanını yakalayıp eline aldığı zaman veya tuzağa düşürüp elini uzattığı zaman eline geçirebilecek durumda ise bu hakiki isti'la olur.
2. Hakiki istila tam mülkiyet ifade eder.
3. **Hanefi ve Şâfîlere** göre herhangi bir sebeple av hayvanı tuzaktan kurtulursa tuzağın sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Tuzaktan kurtulan hayvanı bir başkası avlasa tuzağın sahibine iade eder. Çünkü av hayvanı tuzağa düşmekle tam mülkiyet şeklinde tuzak sahibinin mülkiyetine girmiştir. Tuzaktan kaçmakla mülkiyetinden çıkmaz. Ancak **Malikilere göre, 1)** Eğer hayvan evcilleştikten sonra kaçmışsa önceki avcıya iade edilir.

Ancak hayvan kaçar ve eski vahşiliğine dönerse, av, avlayanın olur. Önceki avcının mülkiyetinden çıkmıştır 2) Eğer hayvan tuzağa düştükten sonra hiç evcilleşmemiş ve kaçmışsa bu hayvan mülkiyetten çıkmış ve mübah hale gelmiştir. Artık kim avlarsa onundur.

Hükmi İsti'la:

1. Eğer başka bir vesileye ihtiyaç duymadan sadece el uzatmak gibi bir fiille av hayvanına ulaşılabiliyorsa bu hükmi istila olur.
2. Av hayvanı vurulup yaralanır veya kaçma imkânı olmayan bir tuzağa düşerse, hükmi istila gerçekleşmiş olur. Avcının yaralı olan hayvanı tutması, tuzaktaki hayvanı eline almasıyla da hükmi istila hakiki istilaya dönüşür.
3. Bu çeşit hükmi istila sabit olmayan bir mülkiyet ifade eder. Yani av hayvanı tuzağa düşer, ancak hayvan, tuzak sahibi henüz hakiki istila ile ele geçirmeden tuzaktan kurtulursa mübah hale gelir. Ve avlayanın mülkiyetine girer.
4. Ancak hükmi istiladan sonra hakiki istila gerçekleşirse, tam mülkiyet gerçekleşmiş olur, bundan sonra av kaçsa bile av hayvanındaki mülkiyet sona ermez.
5. Hükmi istila, alet av niyetiyle yapılmış ve başka bir niyet taşınmamış ise sabit olur. Av niyeti yoksa ve başka niyetle tuzak hazır hale gelmişse, mesela avcı ağını kurutmak için açmışsa, bu hükmi istila için bir sebep değildir. Bu halde bir av ağa takılsa ağı seren adam avın maliki olmaz. O av, hakiki istila ile malı elde eden şahsa ait olur.
6. Bir alet av için yapılmamış ise, bu aletle yakalan hayvanın, alet sahibine ait olabilmesi için, av niyetiyle kullanılmış olması gerekir. Ancak alet, av için yapılmamış ve av niyetiyle değil de başka maksatlarla kullanılmış ise, av, ava el koyan şahsa ait olur.
7. Eğer av için hazırlanmamış alet, av için bir yere konulmuş ise ve av takılmış ise hükmi istila gerçekleşmiştir ve av, aleti yerleştirenin olur. Ancak hayvan hakiki istiladan önce kaçarsa mübah hale gelir.

b) Otlar ve Çalılıklar

1. Otlar sahipsiz yerde bitmişse ya da özel mülkte bitmiş ancak sahibi sulamak, gübrelemek gibi bir bakım yapmamışsa mübahlık üzeredir. Yani her insan oralardan gidip istila yoluyla, ot toplama hakkına sahiptir. Bakımı yapılmamış özel mülkteki otlardan faydalanmaya, sahipsiz yerlerde ot bulunamamışsa sahibi engel olamaz.
2. Ağaçlara ya da çalılıklara gelince, çalılar sahipsiz arazilerde bitmişse istila yoluyla mülk edinmek mübahtır. Ancak özel mülkiyette ise ister sahibinin ameliyle isterse kendiliğinden bitmiş olsun, sahibi dışında başka bir kimsenin faydalanma hakkı yoktur. Yani istila yoluyla mülk edinilemez. Sahibi izin verirse faydalanır. Bu yönüyle otların hükmünden ayrılır.

c) Madenler ve Kenzler:

Maden: Yerin altında bulunan ve varlığında insanların etkisi olmayan, Allah Teâlâ tarafından yaratılmış altın, gümüş, demir gibi mallardır.
Kenz: İnsanlar tarafından ya da deprem gibi vesilelerle yer altına gömülmüş mallardır.
Rikaz: Hem madenlere hem de kenze ortak olarak verilen isimdir. Bazıları rikaz ismini sadece insanlar tarafından gömülenlere veriyorlar.

Not: Madenler üç kısımdır.

1. *Dövmeyi ve emmeyi kabul eden altın ve gümüş gibi katı ve camit madenler:*
2. *Dövmeyi kabul etmeyen elmas ve yakut gibi katı madenler:*
3. *Civa ve petrol gibi sıvı madenler:*

Madenler

Not: Bu madenler hakkında mezheplerin farklı görüşleri var.

1. ***Malikiler:*** Bu madenler, ister şahıs mülkiyetinde isterse sahipsiz yerlerde olsun Müslümanların adına, devlete aittir. Devlet istediği gibi halkın menfaati doğrultusunda tasarrufta bulunabilir. Devlet bu madenleri fert veya bir şirkete belirli bir müddet ve belirli bir ücretle değerlendirmek ve faydalanmak için kiraya verebilir. Fakat devletin bu madenleri bir şahsa temlik etmesi caiz değildir. Bu madenlerin mülkiyeti halk adına devlete aittir. Çünkü devlet bu arazileri istila ettiğinden beri her ne kadar da halk arasında dağıtmış olsa ve mülkiyet şahsın elinde olsa da yerin altındaki madenler devlete ait olarak devam eder. Çünkü devlet arazileri dağıtırken ziraat yapsınlar diye dağıtmıştır, bu ise yerin altını kapsamaz. Bu sebeple madenlerin istila yoluyla mülkiyeti mümkün değildir.
2. ***Hanefiler:*** Hanefilere göre, madenler arazinin hükmüne tabidir. Çünkü bir şeyin cüz'ü küllünün hükmünü alır. Özel mülkiyet içinde çıkmışsa, arazi sahibine aittir. Mübah olan bir arazide çıkmışsa, madeni bulup istila edenindir ki bu, istila yoluyla mülkiyet kazanmadır.
3. ***Hanbelîler:***

1) Eğer maden mübah arazide olup, zahiri madenlerden ise ve ona ulaşılması kolay ve külfetsiz ise, istila yoluyla el konularak mülk edinilemez. O maden halk adına devlete aittir. Devlet bu madeni kiraya veremez, bir kişiye temlik edemez. Bu madenin bakımını devlet yapar.

2) Eğer aynı maden, masraf ve külfet ile elde edilebiliyorsa, aynı şekilde istila ile temellük edinilemez. Bu, Şâfîlerin de zahir görüşüdür. Ancak Şâfîlerin bir görüşüne göre temellük edinilebilir. Bunların hepsi mübah arazi için ortaya konulan görüşlerdir.

3) Özel mülkte bulunan madene gelince, eğer maden camit ise bulunan maden arazi sahibinindir. Eğer maden sıvı ise (petrol ve civa gibi) iki görüş var: **1)** Arazi sahibi mülk edinemez. **2)** Arazi sahibine aittir.

Not: Yukarıdaki üç görüşten tercih edilen görüş, Malikilerin görüşüdür.

Madenlerin Hükümleri:

Hanefiler: Eğer bulunan maden, dövmeyi ve emmeyi kabul eden altın ve gümüş madeni ise beşte biri devlete aittir. Ebu Yusuf ve Muhâmmed'e göre madenin çıktığı arazinin şahıs malı olması veya mübah mal olması işi değiştirmez. Ebu Hanife ye göre ise özel mülkte bulunursa devlet bir şey alamaz. Mübah arazide bulunursa devlet beşte bir alır. Geri kalanı bulan şahsa aittir. Diğer iki maden çeşidinde ise devletin bir şey almaya hakkı yoktur. Çünkü bu madenler çamur ve toprak gibi yer cinsinden olan şeylerdir. Devlet ise topraktan bir şey almaz.

Diğer üç mezhep: Madenlerde devlete ait bir şey yoktur. Ancak nisaba ulaşırsa zekât vermek gerekir.

Mercan ve zümrüt gibi deniz madenlerinin hükmü:

Ebu Yusuf ve ona tabi olanlar: Bu madenlerde devletin beşte bir hakkı vardır. Geri kalan kısmı istila edenindir. Çünkü bu mal ganimet hükmündedir.

Ebu Hanife ve ona tabi olanlar: Devletin bir hakkı yoktur. Hepsi bulanındır.

Kenzler

1) İslami Kenz: Üzerinde İslamdan sonra gömüldüğüne dair işaretler bulunan kenzdir. Bu mal istila yoluyla mülk edinilemez. Bunun hükmü lukata gibidir. Mal, sahibinin mülkiyetindedir. Bulan kimsenin onu ilan etmesi gerekir. Eğer sahibi çıkarsa iade eder. ***Eğer sahibi çıkmazsa,*** **Ebu Hanifeye** göre, bulan kişi onu fakirlere tasadduk eder, fakir ise kendisi kullanır. **Şâfî ve Hanbelîlere** göre, ilan ve beklemeden sonra çıkmazsa, bulan şahıs temellük eder ve kullanır. Eğer bundan sonra ortaya çıkarsa mal duruyorsa aynen; durmuyorsa kıymetini verir. **Malikilere göre,** eğer sahibi çıkmazsa, mal, kılıç zoruyla alınan bir arazide bulunmuşsa, mal devlete iade edilir. Kılıç zoruyla alınmayan bir arazide bulunursa kenz (mal) tamamen bulanın olur.

2) Cahiliye Kenzi: Üzerinde islamdan önce gömüldüğüne dair işaretler bulunan kenzdir. Devletin beşte bir hakkı vardır. Geri kalanı ise, bulanındır. Bulduğu arazi özel veya mübah arazi olsun fark etmez. Bazıları dediler ki, eğer mübah arazide bulmuşsa beşte birden sonra geri kalan kısmı bulanındır. Fakat başkasına ait özel mülkte bulmuşsa, bulana ve o andaki arazi sahibine bir şey yok. Bulunan mal, arazinin Müslümanların eline geçtikten sonraki ilk sahibine, yaşamıyorsa varislerine, onlar da yoksa veya bilinmiyorsa devlete teslim edilir.

d) Mevat Arazinin İhyası:

İhya ile mülk edinilen mevat arazi, herhangi bir kimseye ait olmayan, yerleşim yerlerinden uzak, hiç kimsenin hakkının taalluk etmediği ve herhangi bir sebeple faydalanmadığı arazilerdir. Bu tarife göre:

1. Memlük arazi, faydalanılmasa ve terk edilmiş olsa bile mevat arazi olmaz.
2. Yerleşim yeri içinde olan bir yer ihya ile mülk edinilemez.
3. Herhangi bir şekilde faydalanılan araziler, mevat arazi olmaz. Köyün çöplerini döktüğü, suyunu biriktirdiği veya hayvanlarını yatırdığı ve otlattığı yerler gibi.
4. Şehirden uzak yerler konusunda farklı görüşler vardır. Ebu Yusuf ve Hanbelîlerin bir görüşüne göre, arazinin mevat olması için şehirden uzak olması şarttır. Yakın olursa zaten köyün çöp dökme yerinden faydalanması gibi olur ve ihya ile mülk edinilemez. Şâfîler ve Hanbelîlerin bir görüşüne göre, şehirden uzak olması değil, fiilen faydalanılıyor olması şarttır. Eğer faydalanılmıyorsa ihya etmek yolu ile sahip olunabilir. Yakın ya da uzak olması ihyayı engellemez. Evla olan görüş budur.

Mevat Arazinin İhya Edilmesi:

1. Mevat arazi istila edilmekle mülk haline gelen mübah arazidir. Ancak ihya sadece el koymakla meydana gelmez.
2. Mevat arazinin ihyası, ziraat ve buna benzer şekilde faydalanılabilir duruma getirmek için yapılan işlerle sabit olur. Faydalanmaya mani olan engellerin ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşir. Ziraat arazisi için kullanılacak olan bir mübah araziye su getirmek, kuyu açmak, kanallar açmak, bataklık yeri ise suyun kurutmak, su taşkınlarından korumak için setler yapmak, gübreleme yapmak, üzerine bina yapmak gibi işlemlerle mevat arazi ihya edilmiş olur. Ve bu şekilde istila yoluyla özel mülkiyet haline gelir.

Tahcir:

1. ***Tahcir,*** mevat arazinin belirli işaretlerle ihya etmeye ön hazırlık niteliğindeki işlerin adıdır. Arazi etrafına bazı taşlar koymak suretiyle çevirmek gibi. Ancak arazi, bu işlerle faydalanılabilir duruma gelmemiştir.

2. Tahcir yapmak, o arazinin ihya edildiğine delil olmadığı için, tahcir yapanın mülkiyetine girmez. Çünkü mülkiyet ancak ihya ile sabit olur.
3. Ancak tahcir yapmak, ihya etmede tahcir yapana öncelik hakkı verir.
4. Tahcir yapılan arazi üç yıl içinde ihya edilmez ise, yönetici arazinin boş kalmaması için, tahcir yapandan alır ve başkasına devreder.
5. Tahcir yapılan arazi, üç yıl dolmadan başkası tarafından ihya edilse mülkiyet kime aittir? ***Şâfiler, Hanefiler ve Hanbelîlerin bir görüşüne göre,*** tahcir yapmak sadece ihya etmeye öncelik hakkı verir, mülkiyet ifade etmez. Bu sebeple kim ihya ederse mülkiyet onun olur. ***Diğer bazı müçtehitlere göre,*** tahcir yapmak, üç yıl içinde başkasının ihya etmesine engeldir. Başkası ihya etse bile onun mülküne girmez.

Tahcirin Hukuki Sonuçları:

1. Sahibine mülkiyet kazandırmaz.
2. Tahcir yapan kişi ihya etmeye öncelik kazanır.
3. Tahcir yapan üç yl içinde araziyi ihya ederek mala sahip olur.
4. Üç yıl içinde ihya etmezse yönetici ondan alır başkasına devreder.
5. Üç yıl içinde, tahcir edenden başkası ihya ederse mal ihya edenin olur. (Şâfî, Hanbelî, Hanefi)
6. Üç yıl içinde, başkası ihya ederse mülkiyet tahcirciye aittir. Tercih edilen görüş budur. (Diğer müçtehitlerin görüşü)

Yöneticinin İhyaya İzin Vermesi

İhya, mevat araziyi temellük etme yollarından biridir. Ancak bunun için idarecinin izni gerekir mi?

Hanefiler ve Caferiler: Mevat araziyi temellük için idarecinin izni şarttır. Eğer idarecinin izni olmadan ihya etse, mülkiyet sahibi olamaz.(Muhtemel nizayı önlemek için tercih edilen görüş budur.)

Şâfi, Ahmet b. Hanbel, Ebu Yusuf, imam Muhâmmet: Bunlara göre idarecinin izni şart değildir. Mevat arazi ihya edenin olur. Ancak niza ve husumet ortaya çıkacaksa izin şart olur.

İhya Edilen Arazinin Terk Edilmesi veya Boş Bırakılması

Soru: Bir şahıs mevat bir araziyi ihya etse ancak daha sonra onu terk etse ve boş bıraksa ve mevat arazi haline gelse sahibinin mülkiyeti devam eder mi? Yoksa mübah arazi haline mi gelir?

1) Arazinin sahibi belli ise:

a) Hanbelîler, Şâfiler ve Ebu Hanife: Eğer arazinin sahibi belli ise, sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Başka bir kimse onu ihya ederek sahip olamaz.

b) Malikiler: Sahibinin mülkiyetinden çıkar ve mübah hale gelir. Başkası tarafından ihya etmek suretiyle mülk haline gelir.

2) Arazinin sahibi belli değilse:

a) Şâfilere ve Hanbelîlerin bir kavline göre: İhya ile mülk haline gelmez. O arazi miras yoluyla devlete geçer.

b) İmamı Malik, Ebu Hanife ve Hanbelîlerin diğer kavline göre: O arazi mübah hale gelir ve ihya etmek suretiyle mülkiyet ifade eder.

2) Mülkiyeti Nakledici Akitler Yoluyla Meydana Gelen Mülkiyet

1. Bu akitler satış, hibe ve vasiyet gibi akitleri içine alır.
2. Bu mülkiyet kazanma yolu, mütekavvim mallarda cari olan bir mülkiyet yoludur. Bu sebeple mübah mallar ve faydalanılması caiz olmayan bir mal satılamaz, hibe edilemez, vasiyet edilemez. Çünkü bu mallar hiç kimsenin malı değildir.
3. Şarab ve domuz eti gibi mallar Müslümanlar için mütekavvim olmadığından hiçbir akit içinde yer alması caiz değildir. Zımmîler hakkında ise, bunlar akde konu olup nakledici yol ile başkasının mülküne geçer.

3) Miras Yoluyla Meydana Gelen Mülkiyet

1. Miras, insanın müdahalesi olmaksızın, Şârî'nin koyduğu hükümle, mülkiyeti nakledici cebri bir yoldur.
2. Bu şer'i sebeple, varis, miras bırakanın malına ve mali haklarına vefatından sonra malik olur. Bunda icab ve kabul gerekmez.
3. Ancak varis, miras bırakan kimsenin malına, malının üçte birinden olmak şartıyla, tekfin ve techizden, borçları kapatıldıktan, vasiyeti yerine getirildikten sonra malına sahip olabilir. Üçte birini geçerse varisler izin verirse bu işlemler yapılır.
4. Eğer murisin varisi yoksa mal devlete kalır.

4) Şüf'a Yoluyla Meydana Gelen Mülkiyet

1. ***Şüf'a:*** Satılan akarı cebren de olsa komşuluk ve ortaklık sebebiyle, satın alan müşteriden masraflarını ödeyerek malın müşteriye satıldığı fiyattan temellük etmektir.
2. Şüf'â hakkı olan kişi akar müşteri tarafından alınırken edilmiş masrafları da ödemek zorundadır.
3. Şüf'âda asıl maksat şüf'â hakkı olan şahsı yeni komşudan gelecek, muhtemel zararlardan korumaktır. Ayrıca, şefiyi ortaklıktan kurtarmak ve tek başına mala sahip olmak gibi faydaları vardır. Şüf'â hakkının doğmasındaki temel esas mülkiyet değişikliğidir. Yani satıcının mülkiyetinden müşteri mülkiyetine geçtikten sonra şüf'â hakkı doğar. Satıcının malı satlık etmesi ile şüf'â hakkı doğmaz.
4. Şüf'ânın kendisine iki itiraz vardır.

a) Öncelikle akitler karşılıklı rıza ilkesine dayanır. Şüf'â da bir akittir, ama rıza yoktur. Çünkü müşteriden cebren alınmaktadır.

b) Şüf'âda müşteriye zarar vardır. Çünkü almak istediği mal elinden alınmıştır. Ulaşmak istediği faydalara ulaşamamıştır. Şefiden zarar kaldırılırken müşteri zarara uğratılmıştır.

a. Birinciye cevap: Şüf'â, başkasından gelen zararı kaldırma kaidesine uygundur. Çünkü zarara uğramak ve zarara uğratmak yoktur.

b. İkinciye cevap: "mefsedetin kaldırılması faydanın celbinden evladır" kuralı gereği, şefi'den zararın kaldırılması müşterinin fayda sağlamasından daha önceliklidir.

Şüf'ânın Sabit Olduğu Şeyler

Cumhurun Görüşü:

1. Şüf'â sadece akarlarda olur. Menkullerde şüf'â hakkı olmaz.

2. Akarlarda bulunan bina ve ağaçlar müşteriye satılırken satışa dâhil edilmişse şüf'â hakkı içine de girer. Bina ve ağaçlar, akarın olmazsa olmazları olan elektirik telleri, anahtarları, su boruları gibidir.
3. Akarda bulunan zirai ürünlere gelince, ***malikiler ve Hanefiler:*** Eğer müşteriye satılırken satışa dâhil edilmişse şüf'â hakkına da girer. ***Şâfiler, Hanbelîler ve Caferiler:*** Bunlar şüf'âya dâhil değildir.
4. Bölünmeyi kabul eden akarlarda şüf'â hakkı caridir. Bunda ittifak vardır. Ancak bölünmeyi kabul etmeyen akarlarda ise şüf'â hakkının varlığı konusunda ihtilaf var. ***Hanefiler ile Malikiler ve Hanbelîlerin bir görüşüne göre:*** Bölünme kabul etmeyen akarlarda da şüf'â hakkı caridir. ***Şâfiler ve Caferilere göre:*** Taksim kabul etmeyen akarlarda şüf'â yoktur.

Zahirilerin Görüşü:

1. Zahirilere göre ister akar ister menkul olsun, ister taksimi kabul etsin ister etmesin, menkul ister akara bitişik olsun isterse ayrı olsun, her türlü malda şüf'â hakkı caridir.
2. Malikiler, gemide ile akardan bağımsız olarak satılan yeşilliklerde ve zirai ürünlerde de şüf'â hakkının olduğu görüşündedirler.

Not: Yukarıdaki iki görüşten zahirilerin görüşü tercih edilmiştir.

Şüf'â Hakkını Doğuran Sebep:

1) Şâfiler, Malikiler, Hanbelîler, Caferiler, Zahiriler: Şüf'â hakkını doğuran sebep akardaki ortaklıktır. **Ayrıca:**

Zahiriler: Menkullerdeki ortaklık da şüf'â sebebidir.

Caferiler: Özel yoldan geçiş hakkındaki irtifak hakkı da şüf'â sebebidir.

2) Hanefiler: Üç sebepten biri ile şüf'â hakkı doğar.

1. ***Akarın kendisindeki ortaklık sebebiyle:*** Akar, iki veya daha fazla kişi arasında ortak ise, bu ortaklardan biri şayi hissesini sattığı zaman, diğer ortakların her biri eşit derecede şüf'â hakkına sahiptirler. Eğer hisseyi satın alan ortaklardan biri ise, hissesini satan hariç diğer ortaklar şüf'âda ortak olur. Eğer hisseyi satın alan ortakların dışında bir kimseyse, hissesini satan ortak hariç, diğerleri şüf'âda ortak olur.
2. ***Satılan akardaki özel irtifak hakkı sebebiyle:*** Hususi yol, sulama ve su tahliye haklarında ortak olanlar, (Bunlara şüf'â söz konusu olduğu zaman "Halit" ismi verilir) ortaklığa sebep olan akarın satılması halinde şüf'â haklarını kullanarak satılan akarı satın alabilirler.
3. ***Bitişik komşuluk sebebiyle:*** Satılan akara bitişme şekli ne olursa olsun satılan akara bitişik olan bütün komşular şüf'â hakkına sahiptir. Katlı evler de birbirine komşudur ve şüf'â hakkı vardır.

Hanefilere Göre Şüf'â Hakkında Öncelik Sırası

1. ***Akara ortak olanlar:*** Ortak olanlar herhangi bir sebeple diğer bir ortaktan daha fazla hak sahibi değildir. Hatta ortaklardan biri, aynı zamanda irtifak hakkına da sahip olsa yine şüf'âda eşit hakka sahiptirler.
2. ***Satılan akarda irtifak hakkına sahip olanlar:*** Eğer satılan akarın bir ortağı yoksa, irtifak hakkına sahip olanlar, satılan akarda şüf'â hakkına sahip olurlar. Bunlar da kendi arlarında sıraya tabi olurlar. Önce su alma hakkına ortak olan, sonra geçiş hakkı olan, sonra da suyu tahliye hakkına sahip olan şüf'â hakkına sahiptir.

3. *Bitişik komşu olanlar:* Akara ve irtifak hakkına sahip olan bir ortak bulunmaz ise komşu olanlar şüf'â hakkına sahip olurlar. Bunların sınırının satılan akara az ya da çok olması ya da güneyinde kuzeyinde yer alması komşulardan birine öncelik hakkı vermez.

Şüf'â Hakkına Sahip Olanların Şüf'â Hakkında Eşit Derecede Olmaları

1. Şüf'â hakkına sahip olan sadece bir kişi ise ve şüf'â hakkını kullanmak isterse akar onun olur.
2. Şüf'â hakkına sahip olan birden fazla ise fakat sadece bir tanesi bu hakkı kullanmak isterse akar onun olur.
3. Şüf'â hakkına sahip olanlar birden çok ise ve hak sahipleri bu haktan faydalanmak isterlerse, bu durumda ***iki şekil*** ortaya çıkar.

1. ***Birinci şekil***: Eğer aynı mertebede iseler, ***Hanefilere göre*** şüf'âya konu olan akar hepsinin arasında eşit şekilde paylaştırılır. Ortaklıktaki hissenin oranına bakılmaz. Ya da su alma hakkında ortak olup kendi akarları da birbirinden farklı akarlar ise akarlarının suyun kaynağına yakın olmasına uzak olmasına bakılmaz. Ya da komşuluk yoluyla şüf'â hakkına sahip iseler sınır uzunluğunun farklı olmasına bakılmaz, eşit şekilde taksim edilir.

Şâfîlere Malikilere ve Hanbelîlere göre ise, eğer şayi akarda birden fazla ortak varsa ve hepsi de şüf'â hakkını isterse, satılan arazi ortaklar arasında hisselerine göre taksim edilir.

2. ***İkinci şekil:*** Eğer şefiler farklı mertebede iseler, ilk önce alma hakkına sahip olanlar akarda ortak olanlar, sonra irtifak sahipleri, sonra komşu olanlardır. Üst gruptaki şüf'â hakkı sahibi şüf'â hakkından vazgeçerse bu hak alt tabakaya geçer. Ancak Ebu Yusuf Hanefilerin bu görüşünden ayrılır. O'na göre üst tabakadaki hak sahibi hakkından vazgeçse bile alt tabaka şüf'â talebinde bulunamaz. Çünkü bu hakkın üst tabaka için mevcut olması, vazgeçilse bile alt tabakanın talebine engel olur. Ancak fetva Hanefilerin diğer görüşüne göredir.

Şüf'â Hakkının Doğmasının Şartları:

1. ***Şüf'âya konu olan şeyin ve kendisiyle şüf'â hakkı elde edilen şeyin akar olması***: Bu görüş, cumhurun görüşüdür. Zahirilere göre menkullerde de şüf'â hakkı vardır.
2. ***Şüf'âya konu olan akarın bedelli bir akitle nihai surette satıcının mülkünden çıkmış olması:*** Eğer akar fasit bir satışla satılmışsa, müşteri malı kabzetse bile şüf'â hakkı doğmaz. Çünkü fasit satış feshedilmelidir. Ancak müşteri akarı satıcıya iade edilmesi imkânsız hale getirmişse (akara bir ziyadede bulunmak veya hibe etmek veya vakfetmek gibi), bu durumda satış geçerli hale gelir. Dolayısıyla şüf'â hakkı da doğmuş olur. Şefi kıymetini vererek akara sahip olur. Ayrıca ***akarın bir bedelle satılması*** da şarttır. Eğer akar mislî bir mal karşılığında satılmışsa mislini, kıyemi bir mal karşılığında satılmışsa kıymetini vermek suretiyle şüf'â hakkı kullanılabilir.
   Eğer, akar, sahibinin mülkiyetinden, ***bedelsiz veya mâli olmayan bir bedelle*** çıkmışsa bu konuda ihtilaf vardır.

a) Eğer akar, bedelsiz olarak elden çıkmışsa (hibe, vakıf, vasiyet ve miras gibi) âlimlerin çoğuna göre bunda şüf'â hakkı yoktur. Ancak İmam Malik, miras hariç diğerlerinde şüf'â vardır diyor. Şefi kıymetini ödeyerek akara sahip olur. Tercih edilen görüş cumhurun görüşüdür.

b) Eğer akar, mali olmayan bir bedelle elden çıkmışsa [şüf'âya konu olan akarın nikâhta mihir olarak verilmesi veya hulû da bedel olarak verilmesi veya diyet bedeli olarak verilmesi veya bir hizmet karşılığı olarak verilmesi (akarı tedavi karşılığı doktora vermek veya tarlayı sana, senin falan yerdeki evinde ben oturmak şartıyla sattım gibi menfaat karşılığında

olursa) gibi] bu durumda ***Hanefiler ve İmam Ahmet***'e göre şüf'â hakkı talep edilemez. ***Şâfî ve İmam Malik***'e göre ise şüf'â hakkı doğar.

3. ***Kendisiyle şüf'â hakkı elde edilen akar, şüf'â hakkını kullanma tamamlanıncaya kadar şefinin elinde bulunmalıdır:*** Bu maddenin hükümleri:
   a) Eğer şefi kendi akarını, şüf'âya konu olan akar satılmadan satarsa şüf'â hakkı talebinde bulunamaz.
   b) Eğer, şefi kendi akarını, şüf'âya konu olan akara sahip olmadan satarsa, hem kendisi hem de kendi akarını sattığı müşteri şüf'â hakkına sahip olamaz.
   c) Eğer şefi, şüf'âya konu olan akar satıldıktan sonra ancak kendisi şüf'â hakkıyla elde etmeden önce ölürse, şüf'â talebinde bulunsun ya da bulunmasın, şüf'â hakkı düşer. Varislerine de bu hak geçmez. Çünkü hak tevarüs etmez. Ancak Şâfî, Hanbelî ve Malikilere göre şüf'â hakkı, eğer ölen şahıs şüf'â talebinde bulunmuşsa mirasçılara geçer.
   d) Vakfedilmiş akarların bakıcısı, müdürü, çalışanı, akardan rızık temin edicisi için, çalıştıkları akar vasıtasıyla satılan başka bir akarda şüf'â hakkı talep etmeye hakları yoktur. Çünkü bunlar çalıştıkları akarın sahibi değildir.
4. ***Şefinin satışa razı olmaması gerekir:*** Çünkü şüf'â hakkı zararı ortadan kaldırmak için vardır. Satışa razı olmuşsa zarar görmeyecek demektir. Bu rızanın açıktan söylenmesi şart değildir. Mesela satış esnasında taraflardan birine kefil olması dolaylı bir rıza işaretidir. Ancak onun razı olması, bir hile ve aldatma neticesinde olmamalıdır. Mesela alıcının falan kişi olduğu kendisine söylense ancak aksi çıksa, akarın söylendiği fiyattan daha az olduğu anlaşılsa, akarın miktarı, haber verildiğinden daha fazla olduğu anlaşılsa şüf'â hakkı düşmez.

Şüf'âyı Almaya Ulaşma Yolları ve Şüf'â Talebi İcraatları:

1. ***Şüf'âya konu olan akarın hepsinin talep edilmesi:*** Şefinin, kendisinin akar üzerinde tek talip olmasına veya kendi mertebesinde veya kendisinden alt ve üst mertebede başka taliplerinin varlığına bakmaksızın şüf'âya konu olan akarın hepsini istemesi gerekir. Eğer bir kısmını isterse hakkı sakıt olur. Çünkü akarın bir kısmına talip olmak diğer kısmının başka kimseye geçmesine razı olmak anlamına gelir ki, bu, şüf'â hakkını düşüren bir şeydir.

   Fakat ortakları bulunsa ve onlar şüf'â talebinde bulunsalar, şüf'â hakkı isteyen kişinin hissesi kadarını istemesi hakkını sakıt eder mi? ***Ahmet b. Hanbel, Muhâmmet b. Hasan eş-Şeybani ve bazı Şâfîler***'e göre şüf'â hakkı sakıt olur. ***Ebu Yusuf***'a göre sakıt olmaz. Ancak hakkından vazgeçerse sakıt olur. Tercih edilen görüş öncekilerin görüşüdür.

   Fakat satılan mal birden fazla olursa ***Ebu Hanife ve Sahibeyne göre*** şüf'â hakkı sahibi, malın hepsini istemesi gerekir. Çünkü malın iyisi vardır kötüsü vardır. Şüf'â sahibi iyisini alıp kötüsünü müşteriye bırakabilir, bu ise müşteriye zarardır. Şüf'â konusu akarın iki ayrı ev olması gibi. ***İmam Züfer***'e göre sadece birinde şüf'â hakkını kullanması geçerlidir. Çünkü iki ayrı mal taksim edilebilir cinstendir.

2. ***Talep Merhaleleri:*** Talep merhalesi üç safhadan oluşur.

a. ***Müvasebe Talebi:*** Şüf'â sahibinin akarın satıldığını öğrendiği zaman, öğrendiği mecliste şüf'â isteğini belirten sözünü söylemesi gerekir ki buna müvasebe denilir. Eğer akarın satıldığını, kaça verildiğini, kimin aldığını, akarın miktarını öğrendiği halde meclisten kalkar giderse veya vazgeçtiğine dair belirti hâsıl olursa veya başka bir işle meşgul olursa, şüf'â hakkı düşer. Fakat fiyatında, alan kişi konusunda, akarın miktarında yanlış bilgi verilmişse, şüf'â hakkı düşmez.

b. ***Takrir Talebi:*** Şüf'â hakkı sahibi ikinci olarak şüf'â isteğini mal satıcı yanındaysa, satıcının yanında veya müşterinin veya akarın yanında isteğini tekrar dile getirir ki buna takrir talebi veya işhad talebi denir. Bunları yapmaz ise şüf'â hakkı düşer. Eğer müşteri şüf'âcının talebine göre malı teslim ederse, şüf'â tamam olur. Teslim etmezse şüf'âcı üçüncü adım olarak mahkemeye başvurur.

c. ***Dava Talebi:*** Eğer mal, satıcının yanındaysa mahkemeye satıcı da girer. Mahkemenin vakti Ebu Hanifeye göre şefinin görüşüne bırakılır. Geciktirmekle hak düşmez. Muhâmmet b. Hasan ve Züfere göre mahkemeye başvurduktan sonra bir ay içinde mahkemenin olması gerekir. Tercih edilen görüş budur. Önceki görüşe göre müşterinin zararı vardır.

Bedeli Öderken Şefi'nin Yapması Gerekenler: Şüf'â hakkı gerçekleşince şefi malı alır. Bu durumda müşterinin akara verdiği şey mislî ise şüf'âcı da aynısını verir, kıyemi ise kıymetini verir. Bunda ittifak vardır. Ancak ödemenin nasıl yapılacağı konusunda ihtilaf vardır. Bu ihtilaf iki noktadadır.

1) Semende Vade: Müşteri akarı satıcıdan vadeli veya taksitle almışsa bu taksit veya vadeden şefi de yararlanabilir mi? ***Hanbelîlere, Şâfî ve Malikilere*** göre taksit ve vadeden şefi de yararlanabilir. Ödemeyi peşin yapması gerekmez. ***Hanefilere*** göre ise şüf'âcı, akarı ya derhal peşin bedel ödeyerek alır, ya da vade sonunu bekleyerek akarı alır ve ödeme yapar.

2) Semende İndirim ve Ziyadelik: Satım tamam olduktan sonra satıcı istediği fiyattan indirim yapsa ya da ziyade istese şefinin durumu ne olur? ***Ebu Hanifeye*** göre yapılan indirimden şefi de yararlanır. İndirim yapılmadan önceki fiyat hiç yokmuş gibi kabul edilir. Ancak yapılan ziyadeyi şefinin ödemesi gerekmez. ***Hanbelî, Şâfî ve Malikilere*** göre müşteri ile satıcının indirimden veya ziyadeden önce ilk anlaştıkları fiyat ne ise şefi o fiyatı öder.

Müşterinin Şüf'âya Konu Olan Akarda Tasarruf Yapması:

Eğer müşteri akarı aldıktan sonra eksiltmek, ziyadeleştirmek, hibe etmek, satmak, vakfetmek gibi tasarruflarda bulunmuşsa şefiye göre bunların hükmü nedir?

1. Eğer müşteri akarı satmak, hibe etmek, vakfetmek gibi elinden çıkarıcı tasarruflar yapmışsa, ***Cumhura*** göre, bu akitler şefi için batıdır. Şefinin akarı aldığı tarihten itibaren bu akitler batıl olur. (***Ahmet b. Hanbel***'in bir kavline göre, vakıf ve hibe halinde şüf'â hakkı sakıt olur.) Bazı fakihler, bu akitlerin bozulması ve şefinin akarı temellük etmesi için mahkeme sonucunun olmasını şart koşarlar. Müşteri ve şefinin rızalaşmasını kabul etmezler.

2. Akarın kıymetinde artış meydana getiren fiili tasarruflara gelince:

a) Eğer, ziyadelik akar ile duvarı boyamak gibi bitişik olup ayrılma imkânı yoksa, şefinin güzelliği artıran ziyadeliğin bedelini müşteriye ödemesi gerekir.

b) Eğer ziyadelik akar ile bitişik olup sökülmesi için zaman gereken bir şey ise (zirai ürün gibi), ***Ebu Hanifeye*** göre, müşterinin şefiye ecri misil ödemesi gerekir. ***Hanbelîlere*** göre ise bir şey ödemesi gerekmez.

c) Eğer ziyadelik bina ve ağaç gibi bitişik bir şey ise, ***Ebu Hanifeye*** göre şefinin müşteriyi, bunları sökmeye zorlaması gerekir. Eğer akar zarar görecek ise akarın fiyatını müşteriye eksik olarak öder. ***Şâfî, Maliki, Hanbelîlere*** göre ise şefi üç şey arasında muhayyerdir. **1)** Şüf'â hakkından vazgeçer. **2)** Ziyade olan ağaçların ve binanı bedelini de öder. **3)** Ağaçları ve binayı söker akara verdiği zararı müşteriden tazmin eder.

3. Eğer, müşterinin yapmış olduğu tasarruf, binayı yıkmak, ağaçları sökmek gibi akarın değerini düşüren bir şey ise, şefi akarın yıkılmış haldeki fiyatıyla alır. Eğer bina ve ağaçlar

kendiliğinden yıkılmışsa durum farklıdır. Bu görüş Ebu Yusuf ve Ahmet b.Hanbelîn görüşüdür. Diğerlerine göre ise, şefi, müşterinin aldığı fiyatla almak ile şüf'â hakkından vazgeçmek arasında serbesttir.

Şüf'â Hakkını Düşüren Haller:

1) Şefinin, satış yapıldıktan sonra açıkça hakkından vazgeçmesi (Satış yapılmadan önce vazgeçerse bu hak düşmez.)

2) Satış yapıldıktan sonra şefinin dolaylı olarak hakkından vazgeçmesi (Müşteri ile şüf'â hakkından vazgeçmek üzere mali bir bedelle anlaşması gibi. Bu durumda hakkı sakıt olur. Müşteriden de anlaştığı bedeli alması caiz değildir.)

3) Ortaklardan biri lehine hakkından vazgeçmesi

4) Şefinin müşteriden razı olması (Şefi, müşterinin akarı aldığını öğrendikten sonra onunla malı almak üzere pazarlık yapması gibi. Bu durumda şefinin müşteriden razı olduğu ortaya çıkar.)

5) Şefinin akarı almak için süre içinde gerekli başvuruları yapmaması

6) Şefinin kendi malını satması

7) Ebu Hanifeye göre şefinin, talepte bulunmuş olsa bile akarı teslim almadan önce ölmesi.

8) Şefinin şüf'âya konu olan akarın bir kısmını istemesi

AKİT NAZARİYESİ

العقد: ربط بين كلامين أو ما يقوم مقامهما ينشأ عنه أثره الشرعي

التصرف: كل ما يصدر عن شخص بإرادته ويرتب الشارع عليه نتائج حقوقية

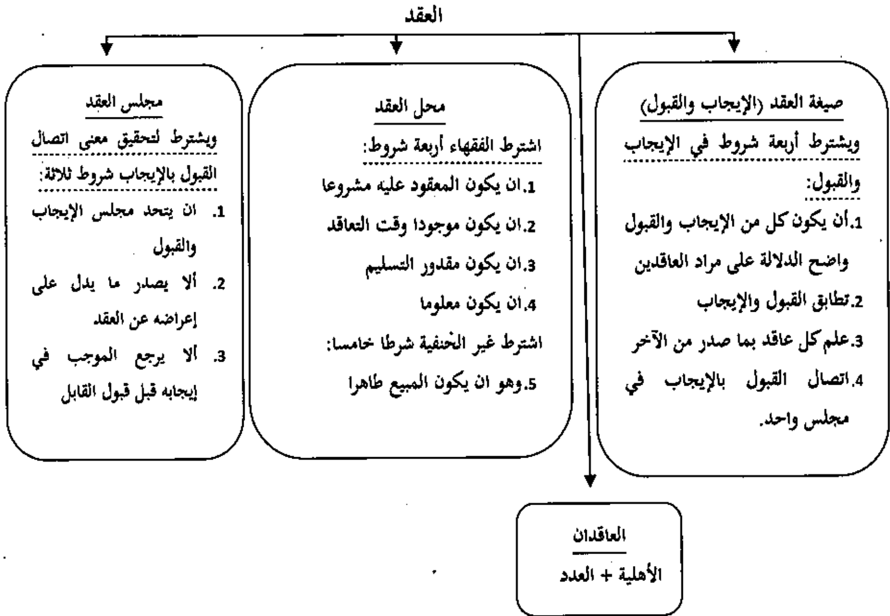
الإلتزام: كون الإنسان مكلفا على وجه الإلزام بفعل أو ترك تجاه أخر كالإلتزام البائع بتسليم المبيع إلى المشتري، و إلتزام المشتري بتأديته الثمن

التصرف القولي ثلاثة انواع

تصرف يتكون من قولين صادرين من طرفين ويستلزم توافق ارادتين وهذا هو العقد كما في البيع والإجارة

تصرف يتكون من قول واحد يصدر من طرف واحد وبإرادة واحدة ينشأ به التزام الإنسان بمجرد إرادته و عبارته ويتضمن إنشاء حق أو إنهائه أو إسقاطه كالوقف والطلاق والإبراء وهذا النوع من التصرف يسمى بالإرادة المنفردة

تصرف ليس فيه ارتباط بين إرادتين وليس هو إرادة واحدة تتجه الى إنشاء حق او إسقاطه وإنما هو قول تترتب عليه أحكام مدنية و جزائية كالدعوى والإقرار والحلف

***Akit:** Taraflardan birinden sadır olan icabın, diğer tarafın kabulüne, ma'kudun aleyh üzerinde hukuki sonuç doğuracak şekilde bağlanmasıdır.*

Tasarruf: Bir *şahıstan kendi iradesiyle sadır olan ve Şârî'nin kendisine hukuki sonuç bağladığı her şeydir. İki kısma ayrılır: Kavli ve Fiili.*

***Fiili Tasarruf:** Kavilsiz olarak maddi bir fiille tamam olan tasrruftur. Gasp ve itlaf gibi.*

Kavli Tasarruf: *üç kısımdır:*

1. *İki taraftan birbirine uygun olarak sadır olan sözlü tasarruftur. İcab ve kabul ile oluşan akit ve kira gibi.*
2. *Taraflardan birinden kendi iradesiyle sadır olan sözlü tasarruftur. Bu tasarrufla insan tasarrufunda sorumlu olur. Vakıf, talak, ibra ve şüf'â hakkından vazgeçmek gibi.*
3. *İki irade arasında herhangi bir irtibatın olmadığı tasarruflardır. Mahkemede bir hakkı istemek gibi davalar, geçmişte sabit olan bir hakkı itiraf eden ikrar, hasmın iddiasını nefiy için yapılan yemin, şeriatın ceza verdiği suç olan sözler, kazf gibi.*

İltizam (borç altına girme):

1. Fıkhi ıstılahta, insanın, bir fiili terk ederek veya yapmak suretiyle başkası tarafından borç altına girdirilerek mükellef olmasıdır. Satıcının mebî'yi alıcıya teslim etme borcu, alıcının bedeli teslim etme borcu, bir iş için tutulan işçinin kiralandığı işi yapma borcu, emanet olarak bırakılan malı teaddi yapmadan muhafaza sorumluluğu gibi.
2. Tasarruf, borç altına girme yollarından biridir. Tasarrufta bulunmak bir borcun yükümlülüğü altına girmek demektir.

AKDİN OLUŞMASI

Not:

1) Akdin oluşabilmesi için, icab ve kabul, akdin tarafları, ma'kudü aleyh bulunmalıdır. Bu müttefekun aleyhtir.

2) *Hanefilere* göre akdin rüknü, icab ve kabuldür. Akdin tarafları ve akdin mahalli ise icab ve kabulün levazımıdır.

İCAB VE KABUL

İcap ve Kabulün Şartları:

1. Akdin inşası için icap ve kabulün muteber bir iradeyi açıklaması gerekir.
2. Kabul icaba uygun olmalıdır.
3. Akit taraflarının birbirinin söylediği şeyleri bilmeleri ve anlamaları gerekir.
4. Kabulün icap ile aynı mecliste olması gerekir.

1. *Akdin İnşası İçin İcap ve Kabulün Muteber Bir İradeyi Açıklaması Gerekir.*

- Akdin kendisiyle oluştuğu irtibat, akit taraflarının iradeleri arasındaki irtibattır. Bu irtibat icap ve kabul ile dışarıya yansır. Akit taraflarının iradelerinin, akit yapmaya yönelik olduğu ancak icap ve kabul vasıtasıyla anlaşılır. Eğer bunda şüphe olursa akit meydana gelmez.
- İcap ve kabule delalet hakiki olabildiği gibi mecazi de olabilir.
- İcap ve kabulün ne söylediğini bilen mümeyyiz bir şahıstan sadır olması gerekir. Bu şekilde söylenmiş olan sözler tarafların iradesinden hakiki manada haber vermiş olur.
- Eğer icap ve kabul, mecnundan, uyuyandan, ğ. mümeyyiz çocuktan sadır olursa bu lağv'dır, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Çünkü bunların icab ve kabulü, akdin inşasında muteber bir iradeden haber vermez. Çünkü bu sayılan kişilerin iradeleri yoktur.

2. *Kabul İcaba Uygun Olmalıdır.*

- Eğer icab ve kabul, bütün cüzlerinde aynı mana üzerine vaki olmak suretiyle, aynı konuda cerayan ederse, uygunluk gerçekleşmiş olur. Bu uygunluğun sarahaten ve zımnen olması eşittir.
- Bir şahıs "şu arabamı sana bin dinara sattım" dese, diğeri de "o fiyata aldım" dese icab ve kabul birbirine sarahaten uygun olmuş olur.
- Bir kadın bir adama "bin dinar mihirle sana vardım" dese adam da "iki bin dinar mihirle seni aldım" dese burada zımnen uygunluk vardır. Çünkü adamın söylediği rakam kadının söylediği rakamı içine almaktadır. Bine razı olan kadın iki bin'e dünden razı olacaktır. Fakat adam iki bin vermek zorunda mıdır? Eğer kadın, erkek "iki bin ile aldım" dedikten sonra, aynı mecliste "tamam, iki bin ile vardım" derse adama iki bin lazım olur. Çünkü bu erkek tarafından yapılmış yeni bir icap, kadının cevabı da yeni bir kabul sayılır. Eğer kadın önceki bin üzerinde sabitse adamın bin dinar vermesi lazım olur. Çünkü zorla bir kişinin mülkiyetine mal girdirilemez. (Miras hariç)
- Eğer icap ve kabul, cüz'en ve küllen birbirine uygun olmazsa, akit gerçekleşmez. "Bahçemi yüz liraya sattım dese", diğeri de: "Arabanı o fiyata aldım" dese, ya da "Yüz liraya peşin sattım" dese diğeri de: "O fiyata vadeli veya taksitli aldım" dese icab ve kabul birbirine uymadığı için akit gerçekleşmemiş olur. Ancak buradaki kabul gibi görünen sözler, kabul olmak şartıyla, yeni bir icap kabul edilebilir.

3. *Akit Taraflarının Birbirinin Söylediği Şeyleri Bilmeleri ve Anlamaları Gerekir.*

- Çünkü tarafların birbirinin söylediği şeyleri anlamaları ve bilmeleri, iki irade arasındaki ittisalin temelidir. İrade gizlidir. Söz veya söz yerine geçen bir şey gizli iradeyi açığa çıkarır. Bu sebeple icap ve kabulün açık ve anlaşılır olması gerekir. Taraflardan biri diğerini

duymasa veya biri diğerinin bilmediği bir dille icap veya kabulde bulunsa, icap ve kabul gerçekleşmemiş olur.

4. *Kabulün İcap İle Aynı Mecliste Olması Gerekir.*

- *Şâfilere* göre, kabulün icaptan hemen sonra olması gerekir. Çünkü icap sadır olduktan sonra hemen yok olur. Kabul sadır olduğunda tesadüf edeceği ortada bir kabul bulamaz. Bulamayınca da akitleşme gerçekleşmez. Akdin gerçekleşmesi için, zarûreten kısa bir an icabın varlığı düşünülür. Bu sebeple kabulün icaptan sonra hemen vaki olması gerekir.
- *Hanefilere* göre ise zaruret miktarı akit meclisi devam ettiği müddetçe var kabul edilir ve kabulün hemen olması şart koşulmaz. Çünkü kendisine teklif yapılan kişi düşünmeye ihtiyaç duyar. Hemen icapta bulunması gerekir demek onu sıkıntıya sokar ve ona bir zorluk olur. Zorluk ise kaldırılmıştır. Fakat bunun yanında kabulün uzun sürmemesi gerekir. Çünkü kabul'ün uzun sürmesi icapta bulunana zarar verir. Zarar ise kaldırılmıştır.
- Bütün bu sebeplerden dolayı akit meclisi ilkesi oluşturulmuştur. Akit meclisinin gayesi, müddetin sınırlandırılmasıdır. Bu sayede icapta bulunan ve bulunulan kişi zarar görmemiş olur.
- İcap, akit meclisi devam ettiği müddetçe devam ediyor kabul edilir. Meclis dağılmadan veya değişmeden önce kabul sadır olursa, kabul hükmen var kabul edilen icaba tesadüf eder, ittisal gerçekleşerek akit tamam olur. Eğer kabul meclis dağıldıktan sonra meydana gelirse var olan bir icapla karşılaşmadığı için ittisal olmaz, akit kabul gerçekleşmemiş olur.
- Akit meclisi icap'ın sadır olmasıyla başlar, akit taraflarının akitleşmeye yönelmeleri devam ettikçe de devam eder. Ancak yüz çevirdiklerine bir işaret olursa akit meclisi de bitmiş olur.
- Akit meclisi hakikaten ve hükmen değişince akit meclisi bitmiş olur. Kabul, meclisten sonra vaki olursa ittisal olmadığı için akit gerçekleşmemiş olur.
- Meclisin hakikaten değişmesi, taraflardan birinin, icapta bulunulan meclisten başka bir yere intikal ile olur. Meclisin hükmen değişmesi ise, taraflardan birinin akitleşmeden yüz çevirmesiyle olur. Yukarda anlatılan meclis, bedenen aynı ortamı paylaşan kimseler içindir.
- Birbirinden bedenen uzak ve ayrı yerde olan akit taraflarına gelince, elçi ile veya mektupla akit yapmak istedikleri zaman, onlara göre akit meclisi elçinin ve mektubun gönderildiği yer değil; elçinin icabı, kendisine teklif edilen kişiye sunduğu ya da mektubun teklif edilene ulaşarak mektubu okuduğu yerdir. Kendisine elçi veya mektup gönderilen haberi aldığı yerde icapta bulunana kabul veya reddettiğini bildirmesi gerekir. Böyle yaparsa kabulü geçerli olur. Ancak araya başka bir şey girdirirse akit olmaz.

İCAPTA BULUNAN KİŞİNİN İCABINDAN DÖNME MUHAYYERLİĞİ

1. İcapta bulunan kişinin diğer taraf icabı kabul etmeden icabından dönme hakkı vardır. Buna rücu muhayyerliği denilir. Bu muhayyerlik kendisine teklif edilen kişinin akit meclisi devam ettikçe kabul muhayyerliği hakkı bulunmasının karşılığı olan bir muhayyerliktir.
2. Rücu muhayyerliğinin varlığı konusunda bazı Malikiler hariç ittifak vardır. Tercih edilen görüş budur.
3. Bazı Malikiler icapta bulunan şahsın icabından dönemeyeceği görüşündedirler. Onlara göre bu şahıs icabıyla bağlıdır. Diğer taraf bunu ya kabul eder akit gerçekleşir; ya da kabul etmez ve akit gerçekleşmez.

İcapta Bulunan Şahsın Kabul Gerçekleşmeden Önce Ehliyetinin Kaybolması: İcap sadır olduktan sonra icapçının ehliyet sahibi olmaktan çıkması (Delirmek ölmek gibi) halinde icap batıl olur. Diğer taraf kabulde bulunsa bile akit gerçekleşmez.

Tek Taraflı Söz ve Bu Sözün Akdin İnşasında Etkisi:

1. İki iradenin irtibatı, iradelerden haber veren icap ve kabuldür. Ancak sadece tek taraflı irade (icap) akdin inşasında yeterli midir?
2. Tek taraflı irade, kavli tasarruflardan biridir. Borç altına girme hususunda yeterlidir. Fakihler, bu borç altına girmeyi de akit olarak isimlendiriyorlar. Vakfetmek, borçtan ibra etmek ve ödül vermek gibi.
3. Bazen tek irade üzerine bir akit de gerçekleşir. Mesela tek bir şahısta iki sıfat birleşirse örneğin bir şahsın evlilik akdinde, aynı anda hem kadının hem de erkeğin vekili olması halinde iki sıfata sahip tek irade vardır ve tek sözle "sizi evlendirdim" sözüyle akit gerçekleşmiş olur. Buradaki tek söz iki söz yerine (icap ve kabul) geçer.
4. Fakat bu konuda, yani tek ibareyle iki şahıs arasında akdin inşası konusunda farklı görüşler vardır. ***Hanefilerden İ. Züfere göre,*** böyle bir akit geçersizdir. ***Şâfîlere*** göre sadece tek bir yerde geçerlidir, o da bir dedenin iki ayrı torununu evlendirmesidir. ***Hanefi*** mezhebine göre de tek ibareyle akit, nikâh konusunda geçerli olduğu gibi mali olan ivazlı akitler harac'îndeki akitlerde de (bazı ivazlı akitler hariç- babanın kendi velayetinde olan küçüğün malını satması gibi)) geçerlidir. ***Hanbelîlere*** göre, mali ivazlı akitlerde ve nikâh konusunda geçerlidir. Fakat akdin iki tarafını üstlenen kişinin bir sıfata haiz olması gerekir ki bu sıfat, akdin iki tarafı için akdin inşasını mümkün kılan bir sıfat olmalıdır. Her iki taraf adına vekil olmak gibi.

AKİT SIĞASI

1. Akit sığası icap ve kabulün kendisiyle gerçekleştiği şeydir. Akdin var olmasında temel esas akit taraflarının iradelerinin akit kurmaya yönelik teveccühleridir. Bu irade bilinmesi mümkün olmayan gizli bir iştir. Bu irade ancak kendisine delalet eden bir lafızla veya lafız yerine geçen ve icap ve kabulü oluşturan şeylerle mümkündür. Fakihler icap ve kabule delalet eden bu şeyi akit sığası olarak isimlendirmişlerdir.
2. Akit sığasının sahih olabilmesi için iradeye delaletinin açık ve anlaşılır olması şarttır. İçerisinde şüphe, vaad ve pazarlık gibi başka manaya gelme ihtimali olmamalıdır. Bu sebeple akit sığasının lafızla, yazıyla, işaretle veya fiille olmasında bir sakınca yoktur.

İradenin Lafızla Açıklanması veya Lâfzî Sığa:

1. Fakihlere göre en kuvvetli akit sığası lafızla olanıdır. İradeyi açıklayan diğer vesilelerden daha önceliklidir. Çünkü lafız, konuşan kimsenin şahsiyeti, iradesinin hakikati ve bütün benliği hakkında daha fazla bilgi verir.
2. Akdin lafızla olma zorunluluğu yoktur. Ayrıca Arapça veya belli bir dille olması da şart değildir. Üslubun şu ya da bu olması şart değildir. Yeter ki akit tarafları sığayı anlamış olsunlar.
3. Ancak nikâh akdi konusunda ihtilaf vardır. ***Şâfîlere göre:*** Evlilik, Arapçası iyi olan kimseler için, ancak nikâh ve zevaç veya bunlardan müştak kelimelerle nikâh olur. Arapçayı güzel konuşamayan kimseler için ise bu manayı ifade eden kelimelerle nikâh geçerli olur. ***Hanefilere göre ise:*** Nikâh akdi nikâh manası taşıyan kelimeler ve bazı karinelerle başka manalara gelme ihtimali bulunmayan başka lafızlarla da gerçekleşir. Tercih edilen görüş budur. Çünkü K.Kerimde de nikâh anlamında hibe kelimesi kullanılmıştır.

4. Akit lafzında iradeyi en iyi yansıtan şey, sığanın mazi olarak kullanılmasıdır. Çünkü mazi sığası, iradeyi açıklamada son noktadır. Mazi sığasında tereddüt, düşünme, pazarlık manası bulunmaz. Bu devre geçilmiştir. Kesinlik meydana gelmiştir.
5. Ancak muzari ve emir sığaları da eğer akit inşa etmeye yönelik olduğunda karine varsa ve kastedilen şeyin akit kurmak olduğu anlaşılıyorsa bu lafızlarla da akit gerçekleşir. İsim cümlesi (ben satıcıyım) ve (sana sattım) cümlesine karşılık kullanılan evet cevabı da akitte kabul olarak kullanıldığında akit gerçekleşir.
6. Sığada önemli olan **1)** Lafzın akit kurmaya yönelik olmasında delaletinin açık olması **2)** Sığanın icap ve kabul yerine kullanılmaya elverişli olması **3)** Kullanılan sığanın başka manaya gelme ihtimalinin olmamasıdır.

İradenin Yazıyla Açıklanması

1. Yazı iradenin açıklanmasında ikinci yoldur.
2. Yazının hangi dilde olduğu akdin kurulmasında önemli değildir.
3. İcap ve kabulün her ikisinin de yazılı olarak yapılması geçerlidir.
4. İcap ve kabulün biri yazılı diğeri sözlü olması geçerlidir.
5. İcap ve kabulün biri konuşabilen diğeri konuşamayan kişi tarafından olması geçerlidir.
6. Bütün akitlerde yukarıdaki kaideler geçerli olduğu halde nikâh konusunda istisna vardır. Nikâh akdi, taraflar huzurda oldukları zaman yazı ile irade beyanında bulunmaları geçerli değildir. Ancak konuşmaktan aciz iseler yazı onlar için de geçerli olur.
7. Ancak nikâh akdinde tarafların biri ğaib ise, kabulün şifahi olması şartıyla icabın yazıyla olması geçerlidir. Her ikisinin yazıyla olması geçersizdir.

İradenin İşaretle Açıklanması

1. Ahrazın anlaşılan işaretiyle yaptığı akit geçerlidir. Ahrazlığı ister doğuştan isterse sonradan olsun fark etmez.
2. ***Bazı âlimlere*** göre ahraz yazmayı biliyorsa işareti itibara alınmaz demişlerdir. Çünkü yazı işaretten daha kuvvetlidir.
3. ***Bazıları*** da işaret açık ve anlaşılır olduğu zaman, yazmayı bilse bile işareti geçerli olur demişlerdir.
4. Ancak konuşabilen şahsın işaretine gelince ***fakihlerin çoğuna göre*** işareti itibara alınmaz demişlerdir. ***Malikiler*** ise konuşabilen kişinin de işaretini akdin kuruluşunda muteber saymışlardır.

İradenin Fiillerle Açıklanması

1. Akit taraflarının icap ve kabul lafzı kullanmadan akdin kuruluşuna işaret eden fiilleriyle de akit kurulur. Tarafların sadece birinin fiille irade açıklaması da geçerlidir. Yeter ki bu fiil akdin kuruluşuna delalet etsin. Bu tür akit kuruluşuna ***"Bey'ül Muâ'tâ veya Teâtî"*** denilir. Fırıncıya, icap ve kabul lafızlarını kullanmadan, ekmeğin parasını verip, fırıncının ekmek vermesi gibi.
2. ***Şâfîlere*** göre iradenin fiille açıklanmasını ve akdin bu yolla kurulmasını caiz görmemişlerdir.
3. ***Zeydiler*** ise örfün müsaade ettiği çok dar bir alanda buna cevaz verdiler.
4. ***Hanbelîler ve Malikiler*** ise bu şekilde akdin kurulmasına mutlak olarak müsaade etmişlerdir. Bu görüş tercih edilen görüştür. ***İbn Teymiyye*** de insanların alış veriş ve kiralama saydıkları her vesile ile akdin kurulacağını söylemiştir. Yeter ki insanlar akdin kuruluşunda rol oynayan vesilenin ne manaya geldiğini bilsinler.

İradenin Sükûtla Açıklanması

1. Asıl olan şudur ki iradenin açıklanması ister fiille ister lafızla ister işaretle isterse de yazıyla olsun, olumlu olmasıdır. Yüzde yüz olumsuz bir şeyle irade açıklanmaz.
2. Sükût, ise eğer sükûtun irade beyanı olarak anlaşılmasına müsait bir ortamda vaki olmuş ise irade beyanı olarak kabul edilir. Buna göre taraflardan birinin icapta bulunması halinde diğer tarafın susması kabul olarak itibara alınır.
3. Sükût ile icapta bulunulmaz, ancak sükût kabul yerine geçebilir. Bekâr olan genç kızın susması, kendisine tasadduk edilen kişinin susması, kendisine vakıf yapılan kişinin susması kabul sayılan irade beyanı örneğidir.

İÇ VE DIŞ İRADE

1. İrade akdin kuruluşunda temel esastır. Ancak insan iradesi gizli olduğu zaman, bu iç iradeye itimat edilmez. Fakihler bu iç iradeye "niyet" demişlerdir.
2. Akdin inşasında bu iç iradenin fiil, lafız, işaret gibi vasıtalarla dışarıya yansıtılması esastır ki buna icap ve kabul adı verilmiştir. İcap ve kabul'e ise dış irade demişlerdir. Akit bu dış irade ile geçekleşir ve buna hukuki neticeler bağlanır. Çünkü iç iradeyi açığa çıkaran, bu dış iradedir. Dolayısıyla bu dış iradenin iç iradeye uygun olması akdin kuruluşunda şarttır.
3. Ancak bazen dış irade iç iradeyi yansıtmayabilir. Bu durumda dış iradeye itimat edilir mi? ve hukuki sonuç bağlanır mı? Yani akit kurulmuş olur mu? Cevap aşağıdaki maddelerdedir.

İç ve Dış İrade Birbirine Uymadığı Zaman Ortaya Çıkan Durumlar

1. ***Birinci Durum:***
   - Eğer lafızlar kasıtsız olarak ağızdan çıkarsa, (uyuyanın, mecnunun ve mümeyyiz olmayan küçük çocuğun sözleri gibi) bu sözlere itibar edilmez ve akit meydana gelmez. Çünkü bunların iradeleri yoktur. Çünkü ibare, insanın içindeki iç iradeye yani niyete delildir, bunlarda ise iç irade bulunmaz.
   - Sarhoş olan kimsenin sözlerine gelince, eğer sarhoşluğu bilmeyerek sarhoş eden bir şey içmek veya mecbur bırakılarak veya mecbur kalarak, mübah olan bir yolla olmuşsa, bu hallerde sözleri muteber değildir.
   - Ancak sarhoşluğu, sarhoş ettiğini bilerek sarhoş eden bir şeyi içmesi sebebiyle olmuşsa, ***bazılarına*** göre, onun sözlerine kendisine bir ceza olsun diye itibar edilir ve sözleriyle akit gerçekleşir demişlerdir. ***Bazıları*** da sözlerinin bir değerinin olmadığını söylemişlerdir. Çünkü bu haldeki sarhoşun sözleri onun iç iradesini yansıtmaz. Tercih edilen görüş budur.
2. ***İkinci Durum:*** Eğer lafız, kasıtlı olarak ancak ne manaya geldiği bilinmeden sadır olmuşsa, (ağzından çıkan lafzın ne manaya geldiğini bilmeyen, ancak başkasının telkiniyle söylediği sözler gibi) mesela ne manaya geldiğini bilmediği halde "sattım" dese, diğeri de aldım dese akit gerçekleşmez. Çünkü ne dediğini bilmeyen icapçının sözleri, onun iç iradesini yansıtmamıştır.
3. ***Üçüncü Durum:*** Eğer telaffuz gayesi olsa ve ne söylediğini bilse, fakat bir akit inşa etme gayesi taşımaksızın sözler ağızdan çıksa (ezber ve ta'lim yapmak gibi)sadır olan bu sözlere itibar edilmez ve bu sözler bir akit doğurmaz.
4. ***Dördüncü Durum:*** İbarenin hatayla ve manasını kastetmeksizin çıkması ki bu durumda bu ibare kişinin iradesine delalet etmez. Bir kişi hanımına "sen hoşsun" diyecek yerde hata sonucu "sen boşsun" dese bu söz geçerli olmaz. Çünkü bu söz onun gerçek iradesini göstermez.

5. ***Beşinci Durum:*** Sözün şaka yoluyla sadır olması ki bu durumda kişi sadır olan sözün sadır olmasını ve manasını kastetmiş ancak bu sözle akit kurmaya niyetlenmemiştir. Fakihler bu kişinin sözünün itibarı konusunda ihtilaf etmişlerdir. ***Bazılarına göre*** bu şahsın ağzından çıkan söz, eğer şaka kabul etmeyen konularda ise (talak, nikâh, ric'at, azat gibi) geçerlidir ve söze hukuki sonuç bağlanır. Çünkü bu konular Allah hakkının taalluk ettiği konulardır. Küfür kelimesini söylemek de böyledir. Bu konularda hiç kimsenin şaka yapması caiz değildir. Fakat diğer akitlerde bu söz itibara alınmaz. Tercih edilen görüş budur. ***Bazı fakihlere göre*** ise, şakacının bütün sözleri, akdin diğer şartlarını taşıyorsa akit meydana getirir. Niyetin şaka olması işi değiştirmez.
6. ***Altıncı Durum:*** Sözün ikrah neticesinde olması durumudur ki, ikrah, tehdidini yerine getirmeye gücü yeten bir kişi tarafından başka bir kimseye istemediği bir şeyi tehdit edip korkutarak yaptırmaktır.

- ***Cumhura göre,*** eğer mükreh, ikrah şartlarını taşıyan bir durumda tasarrufta bulunmuşsa ve söz sadır olmuşsa bunların hukuki bir değeri yoktur ve akit gerçekleşmez. Çünkü sadır olan sözler kişinin gerçek iradesini yansıtmamıştır. Tercih edilen görüş budur.
- ***Hanefilere göre,*** sadır olan sözler şakanın iptal edemediği talak, nikâh, ric'at, azat gibi konularda ise hukuki sonuç doğurur. Diğer konularda ise akit gerçekleşmez. Ancak mükreh olan kişi ikrah ortadan kalktıktan sonra yaptığı akitlere icâzet verirse geçerli hale gelir.

7. ***Yedinci Durum:*** İbarenin bir akit kurmaya yönelik olarak sadır olması ancak kişinin başka bir akit kurmayı kastettiği ve kastettiği akde delalet eden karinelerin bulunduğu sözler vardır ki bu durumda kişinin kastettiği akit gerçekleşir. Sözden anlaşılan akit geçekleşmez. Bir kişi, "şu kalemi sana on liraya hibe ettim" dese burada hibe akdi değil, satış akdi gerçekleşir.
8. ***Sekizinci Durum:*** İbarenin ifade ettiği akdin inşasını kastetmek suretiyle söz sadır olduğu halde, kurulacak akit Şârî''nin mübah saymadığı akitler vardır. Yol kesiciye silah satmak, şarap yapan kişiye üzüm satmak gibi. Bu durumdaki yol kesici veya şarap yapıcı kimseden sadır olan sözün durumuna göre ***üç farklı görüş*** ortaya çıkmıştır.

   1. ***Şâfilere*** göre eğer yol kesicinin ağzından çıkan söz akdin diğer şartlarını taşıyorsa, sözün zahirine bakılır ve akit gerçekleşir. Çünkü bu dünyada hükümler insanın dışarıya yansıttığı şeylere göre yapılır. Bu durumda kişinin günah işleyeceğine karine olsa bile durum böyledir. İç iradesine göre hüküm verilmez. İç iradesi Allah'a havale edilir. Ancak kişi içindeki iradeyi dışarıya yansıtır ve gerçek niyetinin adam öldürmek olduğunu söylerse ya da maksadının şarap yapmak olduğunu söylerse bu kişiyle akit kurulmaz ve bu kişilerin akde yönelik sözleri geçerli olmaz.
   2. ***Hanbelî ve Malikilere*** göre kişinin iç iradesine yani niyetine bakılır. Eğer iradesi meşru olmayan bir gaye için ise, onun sözleriyle akit yapılmaz. Çünkü onun iradesi batıldır. Sözün zahirine bakılmaz. Çünkü akitlerde, maksatlar itibara alınır. Örneğin kişi haram olan veya zararlı olan bir vasiyette bulunsa varislerin o vasiyeti iptal etme hakları vardır. Kendisine vasiyet edilen kişinin vasiyet edilen malı alması haram olur. Bu durumda içki yapmak için üzüm alan bir kişi niyetini zahiren söylemese bile, zayıf bir karineyle de olsa onun içki yapacağı anlaşılıyorsa, ona satış yapılmaz, yapılsa da onun sözleri hukuki sonuç doğurmaz. (Mesela o şahıs üzüm alsa ve üzüm bozuk çıksa hiçbir hak iddia edemez. Çünkü onların yapmış olduğu akit zaten baştan geçersizdir.)
   3. ***Hanefiler ise,*** bu durumda karinenin güçlü ve zayıf olmasına bakıyor. Eğer üzümü satın alan şahsın onu içki yapacağı konusunda karine kuvvetli ise ona üzüm satılmaz ve akit gerçekleşmez. Karine zayıfsa satılabilir.

Tercih Edilen Görüş:

Tercih edilen görüş, ikinci görüştür. Kişinin iç iradesi yani niyeti günah işlemeye ve Şârî''nin onay ermediği bir gayeyi yerine getirmek ise ve bu durumdan anlaşılıyorsa o kişiyle akit yapılmaz ve o kişinin sözleri hukuki sonuç doğurmaz.

AKDİN MAHALLİ

Akdin Mahalli: Akitleşmenin üzerinde vaki olduğu ve akdin sonucunun ve hükümlerinin kendisinde ortaya çıktığı şeydir. Buna "makudün aleyh" denilir ki, bu bazen bir mal bazen menfaat bazen de bir iş olabilir. Bir şeyin akdin mahalli olabilmesi için şu şartları taşıması gerekir.

Akdin Mahallinin Şartları

1. Şer'i olarak akdin hükmünü kabul etmesi gerekir: Bütün akitlerin akdin mahallinde ortaya çıkan hükümleri ve sonuçları vardır. Eğer bu hükümleri akdin mahalli kabul etmezse akit batıl olur. Akdin mahallinin hükümleri kabul etmemesi Şârî''nin akdi kabul etmemesi demektir. Mutlak olarak meytenin, Müslümanlar hakkında da şarabın, hınzırın satışını ve haram olan kimselerle evliliği yasaklaması veya yeşillikler gibi rehin vermeye elverişli olmayan malın rehin verilmesi veya umuma ait olan bir yolun satışı gibi. Tüm bunlar akdin mahalli olmaya elverişli değildir.

2. Akdin mahallinin akit esnasında var olması gerekir: İlerde var olma ihtimali olmayan şeylerin akdin konusu olamayacağı konusunda ittifak vardır. Örneğin bir şahıs ekinini biçmek, hurmaları aşılamak, eşyaları taşımak üzere başka biriyle akit yapsa ve bu malların, akit yapmadan önce yanma sonucu telef olduğu ortaya çıksa, yapılan akit batıl olur ve hukuki sonuç doğurmaz. Çünkü mal akitten önce yok olmuştur ve olmayan bir şey üzerine akit yapılmıştır.

Ancak akdin konusu menfaat ise, akit esnasında menfaatin var olması şart değildir. Menfaatte şart olan, ilerde var olma imkânının olmasıdır. Çünkü menfaat zaman zaman ortaya çıkar. Bir anda ortaya çıkmaz.

Ancak akdin konusu mâlî bir ayn ise, aynın akit anında var olmasında fakihler ihtilaf ettiler. ***Fakihlerin çoğunluğuna göre*** akdin mahalli mali bir ayin ise, akit esnasında var olmalıdır. Bu sebeple memedeki süt, hayvanın karnındaki yavru, ortaya çıkmamış meyvenin satışı caiz değildir. Çünkü bunlar akit esnasında ortada yoktur. Ancak bu hükümden selem akdini istisna ettiler. ***Malikilere göre*** ise ilerde var olması kuvvetle muhtemel olan bir şeyin hibe edilmesi, vakfedilmesi gibi teberru sayılan akitler caizdir. Bu şeyler akdin mahalli olmaya elverişlidir. Çünkü olmadığı zaman niza çıkma durumu yoktur. Ayrıca zaman zaman meydana gelen yeşilliklerin ilk çıkanlarıyla beraber, çıkacaklar üzerine de vaki olacak şekilde satış akdi yapılması da caizdir. Patlıcanın ilk çıkanıyla beraber, çıkacakların da satılması gibi. ***Hanbelîlere göre ise*** ilerde teslimi mümkün olan mallar, akit esnasında yok olsa da satışı caizdir. Akit esnasında var olduğu halde, teslimi mümkün olmayan mallar da akdin konusu olamaz. (Medhal yazarına göre bu görüş tercihe daha layıktır.)

3. Akdin mahallinin belli olması gerekir: Akdin konusu olan şeyin belli olması gerekir. Çünkü belirsizlik tartışmaya götürür. Akdin konusu olan şeyin belirli hale gelmesi, tayin etmek, işaret etmek, görmek veya mislî mallardan ise cinsini, çeşidini, vasfını açıklamak suretiyle gerçekleşir. Bunları yapmakla hala belirsiz ise akit gerçekleşmez. Eğer akdin konusu akit taraflarınca bilinmiyorsa veya fahiş derecede bilinmezlik varsa akit gerçekleşmez. Ancak bilinmezlik tartışmaya sebep olmayacak kadar az ise ve örf bu şekilde devam ediyorsa akit meydana gelir. Mesela yumurta satışı böyledir. Çünkü yumurtanın küçüğü ve büyüğü bulunur. Ancak aradaki fark tartışmaya götürmez.

Akdin mahallinin belli olması gerektiği konusunda ittifak vardır. Ancak teberru akitlerinde mahallin belli olması gerekir mi? Bunda ihtilaf vardır. ***Şâfîlere göre,*** teberruda da akdin konusunun belli olması gerekir. ***Hanefi ve Malikilere göre*** teberruda akdin konusunun belli olması şart değildir. Tercih edilen görüş budur.

4. Akdin mahallinin teslim edilebilir olması gerekir: Akdin mahallinin teslim etme borcu altına giren kişi tarafından akit esnasında teslim edilebilir nitelikte olması gerekir. Bedelli alış verişlerde bu konuda ittifak vardır. ***Malikilere*** göre teberru akitlerinde akdin mahallinin akit esnasında teslim edilebilir olması şart değildir.

AKDİN TARAFLARI

Akit tarafları icap ve kabulün kendisinden sadır olduğu kişilerdir. Her insan akit yapmaya elverişli değildir. Bazıları vardır ki sözünün hiçbir kıymeti yoktur. Onun sözüyle akit kurulmaz ve hukuki sonuç doğurmaz. Bazıları vardır ki ibaresi bazı akitlerde geçerlidir, bazılarında geçersizdir ki bunlardan bazıları başka bir iradenin muvafakatına bağlıdır. Bazıları vardır ki başka bir kimsenin muvafakatına ihtiyaç olmadan sözleri geçerlidir ve hukuki sonuç doğurur. Bunların hepsi insanın ehliyete ve velayete sahip olup olmamasıyla ilgilidir. Ehliyeti ve velayeti kaybeden bir kişinin sözlerinin kıymeti yoktur. Eğer birini kaybetmişse nakıs ehliyet sahibi kabul edilir.

EHLİYET

Fıkhi açıdan ehliyet iki kısımdır.

a. Vücup Ehliyeti:

- Kişinin lehine ve aleyhine olan meşru haklarını vücubu için salahiyetli oluşudur. Yani hakların sabit olması ve vacip olan şeylerin ona gerekmesidir.
- Vücup ehliyeti zimmetin sabit olması üzerine kurulmuş bir ehliyettir. Zimmet ise yaşayan her insan için sabittir. Bu sebeple canlı olarak doğan her çocuğun vücup ehliyeti vardır.

b. Eda Ehliyeti:

- İnsanın lehine olan bir hakkı isteme hakkını ve kendi üzerinde başkasına ait bir hakkın kendisinden istenebilmesini içeren ve sözlerinin hukuki sonuç doğurduğu bir ehliyettir.
- Bu ehliyetin temeli akıl, temyizdir hayatta olma değildir.
- Temyiz, akit kurulan lafızların ne manaya geldiğini, bu akitlerin hangi hukuki sonuçları doğurduğunu, ğabni fahiş ve yesiri bilmesi demektir. Bu ise ancak yedi yaşına ulaşmış çocuktan beklenir. Bu yaştan önce aklı erse ve temyiz olsa bile bunlara itibar yoktur.

Tam ve Nakıs Ehliyet: Vücup ve eda ehliyetinin hepsi, insanın hayatının başlangıcından akıl ve temyizinin oluşmasına kadarki hayatının devrelerine göre ya kâmil olur ya nakıs olur. Bu devreler şunlardır.

1. Cenin Devri:

- Annesinden bir parça olarak onun sabit olmasıyla sabit olan ve annesinin intikaliyle intikal eden bir varlık kabul edersek onda zimmet yoktur, vücup ehliyeti de bulunmaz. Ancak onun annesinden ayrı olarak müstakil bir varlık oluşu ve annesinden ayrılmaya hazırlanan ve ayrılmasıyla da bir insan haline gelmesine bakılırsa onda zimmet vardır ve vücup ehliyeti sabittir.
- Fakihler yukarıdaki iki bakış açısından hangisiyle bakılırsa bakılsın onda tam ehliyetin olmadığında ittifak etmişlerdir. Onlar, bu ceninde bazı hakları kazanacak nakıs zimmetin varlığını kabul etmişlerdir. Bu haklar nesep subutiyeti, miras, vasiyet, vakıf gelirlerini elde etme gibi kabule ihtiyaç duymayan haklardır.

- Ancak hibe gibi kabule ihtiyaç duyan haklar yüzde yüz fayda sağlasa bile sabit olmaz. Çünkü cenin konuşamayacağı için ibaresi yoktur. Cenin yerine geçebilecek bir velisi de yoktur.
- Ceninin hak edeceği hakları elde edebilmesi canlı olarak doğma şartına bağlıdır.
- Eda ehliyeti ise ceninde bulunmaz. Çünkü kâmil ehliyeti olmayınca bir tasarruf yapması düşünülemez.

2. Doğumundan Temyiz Yaşına Kadar Olan Devre:

- Çocuk sağ olarak dünyaya gelince kâmil zimmet sabit olur. Bunun sonucu olarak kâmil vücup ehliyeti sabit olur ve lehine ve aleyhine haklar vacip olur.
- Telef edilen şeylerin tazmini, bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakası gibi mali haklar çocuğa lazım olur. Çünkü bunların edası niyabeti kabul eder. Yani çocuğun malından bunlar velisi tarafından karşılanabilir. Bunlar aleyhine olan haklardır.
- Ancak niyabet kabul etmeyen kısas gibi kul hakları, çocuğa uygulanmaz. Ayrıca bu suçlar vesilesiyle çocuğa suç vasfı yüklenemez.
- Yedi yaşından küçük çocuktan sadır olan sözler ile akit meydana gelmez ve hukuki sonuç doğurmaz.
- Bu devirde çocuk mal sahibi olduğu için velisi onun adına bir şey satın alırsa çocuğun malından karşılanır. Ayrıca çocuk başkasına ait mali bir şeyi telef etse velisi, onu çocuğun malından tazmin eder.
- Mal ve servet sebebiyle devlet tarafından konulan vergiler de çocuğun malından ödenir.
- Hanefilere göre, bu çocuğun malına zekât düşmez. Diğer mezheplere göre ise çocuğun malından velisi zekâtı verir.

3. Temyizden Büluğa Kadar Olan Devre:

- Bu devir yedi yaşından itibaren başlar.
- Temyizden maksat, çocuğun akit kurulan lafızların manasını ve aldanmanın ne demek olduğunu bilmesidir. Bunları bilmediği takdirde mümeyyiz sayılmaz.
- Yedi yaşını doldurmamış çocuk bu lafızların ne manaya geldiğini anlasa bile mümeyyiz olmuş sayılmaz.
- Temyiz devri çocuğun baliğ olmasıyla son bulur. Baliğ olma yaşı erkeklerde on iki kızlarda dokuz yaşıdır. On beş yaşına geldikleri halde baliğ olmayanlar hükmen baliğ olmuş kabul edilir. Ebu Hanifeye göre hükmen baliğ olma yaşı kızlarda on yedi erkeklerde on sekizdir.
- Temyiz döneminde çocuk nakıs eda ehliyetine sahip olur. Bu dönemde çocuğun tasarrufları üç guruba ayrılır.

1) Mümeyyiz çocuk hibe ve vasiyet gibi sırf lehine olan şeyleri kabul etme tasarrufuna sahiptir.

2) Tamamen aleyhine olan tasarrufları velisi izin verse bile geçersizdir. Mesela başkasına vakfetme, vekil olma, kefil olma, sadaka, boşama, hibe ve vasiyet geçersizdir.

3) Faydasına ve zararına ihtimali olan tasarrufları ise yapabilir. Çünkü nakıs da olsa eda ehliyetine sahiptir. Ancak bunların nafiz olması velisinin icâzetine bağlıdır. Satış ve icare gibi. Ayrıca velisi mümeyyizde tasarruf yapma yeteneğini gördüğü zaman ona tasarruf yapma izni verebilir. Bu durumda yapmış olduğu tasarruflar velisinin icâzetine gerek olmadan geçerli olur.

4. Büluğdan Rüşde Kadar Olan Devre:

İnsan reşit ve akıl sahibi olarak baliğ olursa tam eda ehliyeti sabit olur. Bütün tasarrufları ve akitleri başkasının icâzetine bağlı olmaksızın geçerli olur. Rüştün belli bir yaşı yoktur. Bazen büluğ ile beraber, bazen daha sonra gerçekleşir. Fakat büluğdan önceki rüşte itibar yoktur.

Ebu Hanifeye göre bir kişi büluğdan sonra reşit olmasa malı kendisine teslim edilmez. Yirmi beş yaşına kadar rüşt sahibi olmaz ise bu yaşa geldiği zaman malı kendisine teslim edilir. İmam Yusuf ve Muhâmmet'e göre rüşt sahibi oluncaya kadar mal kendisine teslim edilmez. Bunun için bir yaş sınırı yoktur.

Önemli

1	Cenin Devri	Nakıs vücup ehliyeti var.	Eda ehliyeti yok.	Nakıs zimmet var.
2	Doğum-7 Yaş Arası	Kamil vücup ehliyeti var.	Eda ehliyeti yok.	Kamil zimmet var.
3	7 Yaş- Büluğa Kadar	Kamil vücup ehliyeti var.	Nakıs eda ehliyeti var.	Kamil zimmet var.
4	Büluğ-Rüşd Arası	Kamil vücup ehliyeti var.	Tam eda ehliyeti var.	Kamil zimmet var.

EHLİYET ARIZALARI

İnsan reşit olarak baliğ olunca kâmil eda ehliyeti onun için sabit olur. Fakat bazen eda ehliyetine tesir eden ve ehliyetin azalmasına sebep olan arızi şeyler başına gelebilir. Bazen haklarının kaybolmaması ve başkalarının haklarını korumak için tasarruflarına sınır konulabilir. Bu sebeple bu durumda olan şahısların hakkındaki bazı hükümler değişebilir. Bu arızi durumlara **avarızül-ehliye** denilir. Bu arızi durumlar da iki kısımdır.

1) Semavi Ehliyet Arızaları:

Bu arızi durumların meydana gelmesinde insanların hiçbir tercih ve gayreti yoktur. Bunlar Şârî'den kaynaklanan arızalardır.

a. Cünun:

İnsanın sözlerinin ve fiillerinin normal insan davranışlarının aksine cereyan etmesine sebep olan akıl karışıklığıdır. Cünun iki kısımdır. ***Aslî Cünun:*** İnsanın mecnun olarak baliğ olmasıdır. ***Tarii Cünun:*** İnsanın akıllı olarak baliğ olması ancak daha sonra ani bir sebeple mecnun olmasıdır. Bu iki cünun da insanın vücup ehliyetine bir zarar vermez. Çünkü vücup ehliyetinin kaynağı insanın hayatta olmasıdır. Delilik ise insanın ölmesi demek değildir. Fakat her iki cünun da eda ehliyetini tesir eder ve onu ortadan kaldırır. Çünkü eda ehliyetinin kaynağı akıl ve temyiz yetisidir. Mecnunda ise her ikisi de yok olur. ***Bu sebeple, mecnun kimse, tasarruflarında, sözlerinde ve fiillerinde mümeyyiz olmayan küçüğün hükümlerine tabi olur.***

Mecnuna Hacr Uygulanması:

1. Cünun hacr sebeplerindendir. Hacr ise insanın talak ve nikâh gibi kavli tasarruflarından men edilmesidir. (Fiili tasarruflarından değil.)
2. Kavli tasarruflarından men edilmesi demek, yapmış olduğu akitleri geçersizdir demektir. Hatta sırf kendi lehine bile olsa akitleri geçersizdir. Çünkü küçük çocukta (Ğ.mümeyyiz) olduğu gibi eda ehliyeti yoktur. Vücup ehliyeti vardır. Vücup ehliyeti ise akit yapmak için yeterli değildir. Velisi izin verse bile akitleri batıldır.
3. Mümeyyiz çocuk hükmünde olsaydı faydasına olan akitler (hibe ve vasiyet yoluyla mal kazanmak gibi) geçerli olurdu.
4. Mecnun mahkeme kararına gerek olmaksızın mecnundur. Yani tescillenmeye ihtiyacı yoktur.

5. Mecnunun, mecnun iken yaptığı tasarruflar geçersizdir. Ancak ne zaman bayılan kimse gibi kendine gelirse o andan itibaren yaptığı akitler geçerli hale gelir.

b. Ateh:

1. Ateh, insanı, anlayışı az, sözleri karışık ve tedbiri bozuk duruma getiren karışıklıktır.
2. Ateh iki kısımdır. ***İnsanı mecnun durumuna indiren ateh:*** insanda hiçbir anlama kabiliyeti bırakmayan ve temyizi ortadan kaldıran atehtir. Bu ateh durumunda olan, mecnunun hükümlerine tabidir. Eda ehliyeti yoktur. Vücup ehliyeti vardır. ***İnsanı mümeyyiz durumuna indiren ateh:*** insanda idraki ve temyizi kaldırmayan ancak, normal insanın durumundan daha zayıf duruma getiren atehtir. Bu ateh durumunda olan insan eğer baliğ bir kimse ise, mümeyyiz çocuğun hükümlerine tabidir. Nakıs eda ehliyetine sahiptir. Vücup ehliyeti ise kâmil vücup ehliyetidir. Buna göre ibadetlerden sorumlu değildir. Ancak yaptığı zaman sahih olur. Ukubat cezaları bu ateh durumunda olan kimse için sabit değildir. Fakat başkasının malını telef etmek gibi kul hakları velisi tarafından tazmin edilir. Sırf faydasına olan akitler geçerli, ihtimalli olanlar velisinin iznine bağlı, zararlı olanlar ise hiçbir şekilde geçerli değildir.
3. Atehin ateh durumunda olması için mahkemece tescillenmesine gerek yoktur. Bu yönüyle de mecnun gibidir.

c. Uyku ve Bayılma:

Uyku ve bayılma eda ehliyetini ortadan kaldırır. Çünkü bu durumlarda kişinin temyiz kudreti yoktur. Bu sebeple sözleri mutlak anlamda geçersizdir. Bu durumlarda lehine olan bir akit için icap veya kabülü geçersizdir.

d. Hastalık:

1. Burada hastalıktan kasıt marazul mevt hastalığıdır. Marazül mevt ise, ölüm ister hastalık sebebiyle isterse başka sebepten meydana gelsin, genellikle ölümle sonuçlanan hastalıktır. Boğulmak üzere olan kişi ve darağacına çıkarılan kişiler de bu hükümdedir.
2. Maradül mevt, hasta kişinin ehliyetine bir zarar vermez. Ancak onun hakkındaki bazı hükümlere etki eder.
3. Normal ölümlerde kişinin alacaklıları ve varisleri varsa onların hakları, ölümden sonra vefat edenin mallarına taalluk eder. Ancak marazül mevt durumundaki kişinin alacaklılarının ve varislerinin hakları, kişi, marazül mevt hastalığına maruz kaldığı anda onun malında sabit olur. Varislerin ve alacaklıların haklarını korumak için, bu hakları koruyacak kadar hasta kişiye hacr uygulanır.
4. Eğer hasta kişinin malı ancak alacaklının alacağını karşılıyorsa bütün malına hacr konulur. Bir kısmı karşılıyorsa o miktarda hacr konulur.
5. Hasta kişinin borcu karşılığında malına hacr konulduktan ve vasiyetleri yerine getirildikten sonra kalan üçte ikilik kısmına hacr konularak mirasçıların hakkı koruma altına alınır.
6. Eğer hasta kişinin alacaklıları ve mirasçıları yoksa bütün tasarrufları geçerli olur.
7. Hasta kişinin alacaklılarının ve mirasçılarını olması onun geçimini sağlayacak, tedavi olacak ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere harcama yapacak tasarruflar yapmasına engel değildir.
8. Hasta olup sonra ölen kimsenin malından sırasıyla önce techiz ve tekfini yapılır. Sonra borçları ödenir. Sonra eğer borcu kapattıktan sonra malı kalmışsa kalan malın üçte birlik kısmından vasiyetleri yerine getirilir. Vasiyetin varise olmaması şarttır. Eğer vasiyet üçte bir kısmını geçiyorsa veya vasiyet varise yapılmışsa, vasiyetin geçerli olması diğer mirasçıların onayına bağlıdır. Bundan sonra da mal artarsa mirasçılar aralarında paylaşırlar.

Marazül Mevt Durumunda Olan Kişinin Evlenmesi:

1. Marazül mevt halindeki bir kişinin evlenmesi cumhura göre sahihtir. Eğer adam ölecek olursa hanımı malına mirasçı olur.
2. Adamın evlenmesi halinde hanımına normal bir mehirden daha fazla mehir vermesi zorunlu değildir.
3. Eğer belirlenen mehir alacaklıların hakkına etki ediyorsa veya malın üçte birinden daha fazla ise, mehri misilden fazla olan kısmı alacaklıların ve varislerin onayına bağlıdır.
4. Fakihler böyle bir adamla evlenen kadının bu nikâh ile mirasçı olması konusunda ihtilaf etmişlerdir. ***Evzaiye*** göre nikâh akdi sahihtir ancak kocasına mirasçı olamaz demiştir. ***İmamı Malike*** göre nikâh akdi fasit, mirasçı olması batıldır. ***Şâfilere*** göre hem nikâh akdi hem de mirasçı olması sahihtir. Tercih edilen görüş budur.

Marazül Mevt Halindeki Bir Kişinin Hanımını Boşaması:

1. Fakihlere göre hasta olan bir kişinin zifafa girmiş olduğu hanımını bain talakla hanımının rızası olmadan boşaması vaki olur. Ancak fakihler bu kadının mirasçı olması konusunda ihtilaf ettiler.
2. ***Cumhura göre*** hanımını mirastan mahrum bırakması niyetinde olan kötü niyetli kocaya bir cevap olarak kadın o adama mirasçı olur.
3. ***Şâfilere ve zahirilere göre*** adam hanımını bain talakla boşadığı için kadın mirasçı olamaz. Adamın kötü niyetine itibar edilmez. Çünkü hükümler zahire göredir.
4. ***Cumhur*** kadının mirasçı olacağı görüşünde olmakla beraber, kadının mirasçı olabilmesi için ne kadar bekleyeceği konusunda ihtilaf ettiler.
5. ***Hanefilere göre*** eğer boşayan hasta adam kadının iddet bekleme süresi bitmeden ölürse kadın mirasçı olur.
6. ***Hanbelîlere göre*** iddet bitse bile kadın evlenmediği müddetçe mirasçı olur.
7. ***Malikilere göre*** iddeti bitse de bitmese de kadın evlense de evlenmese de adama mirasçı olur.
8. ***Caferilere göre*** boşandıkları sene içerinde adam ölürse kadın evlenmediği müddetçe ona mirasçı olur.
9. Eğer bain talak zifafa girmeden önce ise İ.Malike göre kadın ona mirasçı olur. Hanefilere, Hanbelîlerin çoğunluğuna ve Caferilerin zahir görüşüne göre mirasçı olamaz. Tercih edilen görüş mutlak olarak mirasçı olur diyenlerin görüşüdür.

2) Mükteseb Ehliyet Arızaları:

Bu arızaların meydana gelmesinde insanın kendi ihtiyarı ve kesbi vardır. Bu da iki kısımdır. Birinci kısmı insanın kendi iradesinden kaynaklanır. Hezl ve sükr gibi. İkinci kısmı insanın kendi dışından kaynaklanır. İkrah gibi.

a) Sefeh:

1. Sefehlik durumu, mali konularda, akıl olmakla beraber, akıl ve şeriat ölçüleri dışında tasarrufta bulunmaktır. Hanefilere göre cami, okul ve hastane gibi hayır yolunda olsa bile, akıl ve şeriat ölçülerinde harcama yapıyorsa yine sefih kabul edilir.
2. Sefeh avarızül ehliyenin müktesep kısmından sayılır. Çünkü sefih kişi kendi ihtiyarıyla aklın müktezasına aykırı tasarruflarda bulunur.
3. Sefeh bazı hükümlere etki eder. Bu etki, çocuk sefih olarak baliğ olduğunda ve sefeh sebebiyle akıllı ve baliğ olan kimseye uygulanan hacrda ortaya çıkar.

Sefih Olarak Baliğ Olan Kişiye Malın İadesi Konusu:

1. Fakihler sefih olarak buluğa eren kişiye malın teslim edilmeyeceği konusunda ittifak ettiler. Ancak bu şahısta buluğdan sonra rüşt sezilirse malı kendisine teslim edilir.
2. Kişiye malının teslim edilme şartı, buluğa ermesi ve rüşt sahibi olmasıdır.
3. Zahirilere göre kişi akıllı olarak baliğ olursa malı kendisine teslim edilir. Çünkü onlara göre rüşt, kişinin akıllı olarak buluğa ermesidir. Onlara göre sefihlik kişinin aklının olmamasıdır. Buna göre akılı olarak baliğ olan kişi rüşte ermiştir ve malının teslimi vaciptir.
4. Cumhura göre ise rüşt, malın korunmasında ve tasarrufların güzel olmasında akıl ve kudretteki elverişliliktir. Her akıllı olan reşit değildir, ancak her reşit akıllıdır.
5. Caferilere göre ise rüşt için, malı korumadaki kudret yanında dinde adaletin de gerçekleşmiş olması gerekir.

Rüşt ile kastedilen rüştün hakikati midir? yoksa belli bir yaş (mezınne) mıdır?

1. ***Şâfiler, Malikiler, Hanbelîler, Ebu Yusuf, İ. Muhâmmet'e ve Caferilere göre*** rüştten kasıt, rüşt belirtilerinin meydana çıkması yani hakikatıdır. Rüştün bulunması ve bilinmesi gerekir. Buna göre buluğdan sonra yaşı kaç olursa olsun rüşte erinceye kadar kişiye malı teslim edilmez. Bu halde İhtiyarlasa bile.

   Bu görüşte olanların delilleri: Malın buluğdan sonra kişiye teslim edilmesi rüşt halinin bulunmasına bağlıdır. Rüşt bulunmazsa çocuğun sadece baliğ olmasıyla mal kendisine teslim edilmez. Çünkü şarta bağlanan şey, meşrut bulunmadan önce ma'dûmdur. Sefih malın teslimi konusunda mecnun ve matuh durumundadır. Mecnunluk ve matuhluk, mecnun ve matuh olarak baliğ olan kişiye malın teslimine engeldir. Bu engel cünunluk ve ateh hali sona erinceye kadar devam eder. Sefihlik de böyledir.
2. ***Ebu Hanifeye göre*** kişi baliğ olduktan sonra reşit olmazsa malı kendisine teslim edilmez. Yirmi beş yaşına kadar rüşt belirtileri gözlemlenir. Bu yaştan önce kişi rüşte ererse malı kendisine teslim edilir. Ermezse teslim edilmez. Ancak yirmi beş yaşına geldiği halde kişi rüşte ermezse hükmen rüşte ermiş sayılır ve artık malı kendisine teslim edilir. Ebu Hanifenin bu görüşüne dayanarak denilebilir ki, kişinin yirmi beş yaştan aşağı olan durumu rüştten kastedilen hakikat durumudur. Ancak yirmi beş yaştan yukarısı artık rüştün mezınnesidir.

Ebu Hanifenin Delilleri:

1. Malın, reşit olmayarak baliğ olan kişiye teslim edilmemesinin sebebi, buluğun ilk dönemlerinde sefihliğin insanı bırakmamasıdır. Ancak kişinin yaşı yirmi beş yaşına doğru ilerledikçe tecrübe yoluyla kişinin rüştü elde etmesi gerekir. Çünkü tecrübeler aklı açar ve gözü görür hale getirir. Elde edilen bu tecrübe ile malın teslim edilme şartı gerçekleşmiş olur.
2. Rüşte ermeden baliğ olan kişiye malın teslim edilme engeli, ***a)*** ya insanı edeplendirmek, ***b)*** ya israf gibi insanın haram fiile karşılık cezalandırmak yoluyla, ***c)*** ya da nas yoluyla sabit olup, manası bilinemeyen bir sebepten dolayı olur.

a) Eğer maksat edeplendirmek ise, yirmi beş yaşına kadar edeplenmeyen birini bu yaştan sonra hizaya sokma ümidi kaybolmuştur. Bu yaşa kadar hizaya gelmeyen kişiye bundan sonra da malını teslim etmemenin anlamı yoktur.

b) Eğer malı teslim etmeme ceza sebebiyle ise, cezalar şüphe ile düşer. Burada da kişinin rüşte erme ihtimali vardır. Öyle ise ceza düşünce malı kendisine teslim etmek gerekir.

c) Eğer malı teslim etmeme sebebi manası bilinemeyen sebepten ise, yine engel düşer. Çünkü herhangi bir rüşt olma durumu yirmi beş yaşına ulaşmakla sabit olmuştur. Öyle ise malı teslim etmek gerekir.

Tercih Edilen Görüş: Hanefilerin görüşünün kuvvetli olduğunu kabul etmekle beraber, ayetin zahiri bu görüşü desteklemiyor. Çünkü ayette malın teslimi, rüştün sezilmesine bağlanmıştır. Belli bir yaşa ulaşılmasına bağlanmamıştır. Üstelik yaş belirleme rüştün yerine konulsa bile bu yaşın yirmi beşle kayıtlanmasına itiraz etmek mümkündür. Bu sebeple cumhurun görüşü tercihe daha elverişlidir.

Sefih'e Hacr Konulması: Fakihler, ister asli (yani kişinin sefih olarak baliğ olması) isterse de tarii (akıllı ve reşit olarak baliğ olması ancak sonradan sefih durumuna düşmesi olsun) sefehin bir hacr sebebi olup olmamasında ihtilaf ettiler.

a. Şâfiler Hanbelîler, Malikiler, Caferiler ve Ebu Hanifenin iki arkadaşına göre, sefihlik bir hacr sebebidir. Sefihlik bulunduğu zaman sefih üzerine hacr uygulanması vacip olur.

Delileri:

1. *"Eğer borçlu kişi sefih veya zayıf ise veya yazdırmaya gücü yetmiyorsa velisi adil bir kişiye yazdırsın"* Bu ayet velinin sefih üzerine velayetinin sabit olmasını ifade eder. Bu velayet ise ancak hacrın var olmasından sonra tasavvur edilebilir.
2. Hz. Ali Hz. Osman'dan malı israf etmesi sebebiyle Abdulah b. Cafer'in hacr edilmesini istemiştir. Eğer hacr caiz olmasaydı Hz. Ali böyle bir talepte bulunmazdı.
3. Malı israf etmesi ihtimaline karşılık küçük çocuğa hacr uygulanır. Aynı sebep sefih olan kişide de mevcuttur. Hatta sefihe hacr uygulanması daha evladır.
4. Sefih olan kişi malı üzerinde güzel tasarruf yapamaz. O kendi malını koruma hususunda kendisini gözetleyecek birine ihtiyaç duyar. Bu ise ancak hacr sayesinde oluşur. Bu, mümeyyiz çocuğun tasarruflarını velisinin gözetlemesi gibidir. Sefih kişi malını israf ederek Allah'a asi olmuştur, bu sebeple gözetilmeyi hak etmiyor denilemez. Çünkü günah işlemek kişiyi koruma altına alma hakkından men edemez.
5. Sefih kişiye hacr uygulamak toplumdan zararı kaldırmaktır. Çünkü sefih kişiye hacr uygulamak sayesinde kişinin malı korunmuş olur ve sefihin başkalarına muhtaç duruma düşmesine engel olunur. Nafakasının devlet tarafından karşılanmasına da engel olunur.

b. Ebu Hanife ve Zahirilere göre, sefeh durumu bir hacr sebebi değildir.

Delilleri:

1. Sefih olan kişi şer'i tekliflerle muhataptır. Çünkü kişinin bu tekliflerle muhatap olması ehliyetin var olmasına bağlıdır. Bu ehliyet ise aklın olmasıyla gerçekleşir. Sefihlik aklı ve temyizi yok etmez. Kişi sefih olsa da şer'i haklarla muhataptır. Sefihin talak ve nikâh gibi kavli tasarrufları geçerlidir. Alacaklıların alacağı karşılığında hapsedilebilir. İşlemiş olduğu suçlar sebebiyle cezalandırılır. Suç işlediğini ikrar etmesiyle ikrarı sahih olur. Eğer sefehin buluğdan sonra hacredilmesi muteber olsaydı öncelikle kendisine ceza gerektirecek işlediği suçları ikrar etmesi itibara alınmazdı. Çünkü kişinin ikrarıyla kendisine ceza verilecektir. Nefse ceza ise mala zarar verilmesinden daha ağırdır.
2. İnsan akıllı olarak buluğa erdiği zaman ehliyeti tamdır ve şahsiyeti tamamlanmıştır. Bundan sonra kendisine hacr uygulanması şerefini ve insanlığını zedelemek anlamına gelir. Bu ise caiz değildir. Eğer "maslahatı için hacr konulmuştur" denilirse "kişinin

insanlığına verilen zarar ve onu hayvan konumuna indirmek mala zarar vermekten daha ağır bir durumdur" denilir. Şeriatta ise zararı az olanı tercih etmek kuraldır. Bu sebeple kişiyi hacretmemek onun maslahatına daha uygundur.

3. Peygamber (sav) efendimize alış verişte aldanan bir adam hacredilsin diye getirildiğinde Efendimiz (sav) ona hacr koymak yerine ona muhayyerlik hakkı istemesini tavsiye etmiştir. Eğer hacr caiz olsaydı o şahsa hacr konulurdu.
4. "Sefihin velisi yazdırsın" ayetine gelince bu ayetteki velilik bir hak unsurunun velisi olmaktır. Sefihin velisi için bir velilik değildir.
5. Hz. Ali'nin hacr talebi de zorunluluk için değil korkutmak içindir. Veya bu talep kişinin yirmi beş yaşına ulaşmaması sebebiyle hacr konulması anlamına yorumlanır.
6. İsraf günahtır. Ancak israf kişinin gözetim altında tutulması için bir sebep değildir. Hacr kişiyi gözetme yollarından biridir. Bu ise gereksizdir.
7. "Sefihe topluma zarar vereceği için hacr gerekir" diyen delil ise geçersizdir. Çünkü kişi sefih de olsa kendi malında tasarruf etmektedir. Onun malına müdahale etmek ise kimsenin hakkı değildir.

Terci Edilen Görüş: Tercih edilen görüş kişiye hacr uygulanmasıdır. Çünkü ayetlerin zahiri bunu destekliyor. Ayrıca sefih'in hacredilmesi sayesinde malı korunmuş ve topluma muhtaç olmamış olur. Kişinin malında başkasının hakkı yoktur denilemez. Çünkü kişinin malında tasarruf etme hakkı başkalarına zarar vermeme şartına bağlıdır. Mesela kişi evini komşusuna zarar verecek şekilde değirmen yapamaz. Sefih de malını yok etmekle başkasına zarar vermiş topluma ve devlet hazinesine yük olmuş olur. Bu sebeple hacr uygulanması en doğrusudur. (en iyisini Allah (c.c) bilir.)

Sefihe Ne Zamana Kadar Hacr Uygulanır?

- Fakihlerin bazılarına göre kişinin hacr edilmesi için mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Çünkü sefihlik hacr için bir illettir. Ne zaman illet vaki olursa hacr uygulanır. Ne zaman illet ortadan kalkarsa hacr da kaldırılır. Mecnun ve küçük çocukta olduğu gibi.
- Bazı fakihlere göre ise hacr için mahkeme kararına ihtiyaç vardır. Çünkü hacr hacredilenin maslahatı için vardır. Hacr ise, malı korumak için hacrın varlığı ve kişinin kavlini heder olmaması için hacredilmemesi arasında tereddütlüdür. Tereddütlü konularda ise hâkimin devreye girme hakkı vardır. Sefihlik de dışarıdan hissedilen bir şey değildir. Ancak alış verişte aldanmasıyla ortaya çıkar. Bu aldanma bazen hile ile olur ki bu ancak hâkim kararıyla sabit olur. Hâkim kararıyla meydana gelen hacr ancak hâkim kararıyla ortadan kalkar. Tercih edilen görüş de bu ikinci görüştür.

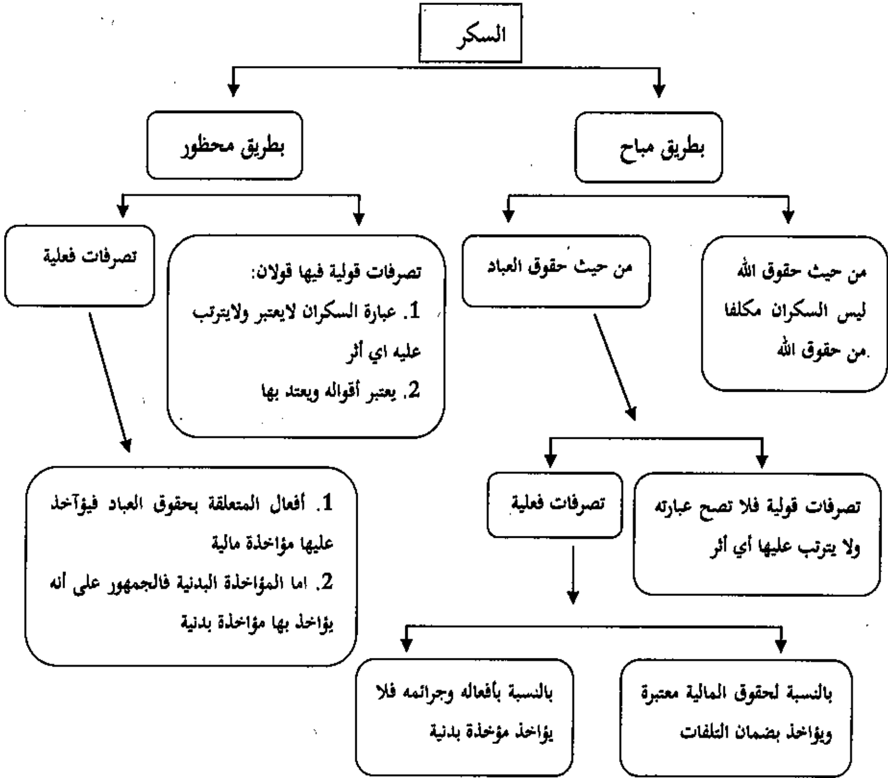
Hacredilmiş Sefihin Tasarruflarının Hükmü:

Hacredilmiş sefih alış veriş ve icare gibi feshi kabul eden tasarruflarda mümeyyiz çocuk gibidir. Yani tasarrufu sırf fayda ise geçerli, zarar ise geçersiz, ihtimalli ise velisinin iznine bağlıdır. Feshi kabul etmeyen tasarruflarına gelince mümeyyiz çocuğun hilafına nikâh ve talak gibi tasarrufları sahih ve geçeridir. Fakat mihir, mihri misilden fazla ise velisi izin verse bile, sefihin fazla kısmı ödemesi gerekmez.

b) Sükr:

Sükr: İçki veya sarhoş eden bir maddeyi almak suretiyle aklın zail olmasıdır. Şöyle ki, bu durumda olan insan sarhoş iken kendisinden neyin sadır olduğunu bilmez haldedir. Sükr aklı

ve temyizi yok eder. Bu sebeple eda ehliyeti yok olur. Fakat fakihler bütün sarhoşluk halinin aynı olmadığını birbirinden farklı olduğunu söylemişlerdir. Mübah yolla olan ile yasak yolla olanı ayırt etmişlerdir.

Mübah Yolla Olan Sarhoşluk:

Bu sarhoşluk insanın mecbur kalarak veya zorlanarak veya sarhoş ettiğini bilmeyerek veya sarhoş edici ilaç alarak meydana gelen sarhoşluktur. Bu kişinin hükmü bayılan kişinin hükmüyle aynıdır. Yani sözleri sahih değildir ve hukuki sonuç doğurmaz. Herhangi bir akit meydana gelmez. Bu konuda fakihler hemfikirdir.

Yasak Yolla Meydana Gelen Sarhoşluk:

Bu sarhoşluk kişinin bilerek, isteyerek ve kendi tercihiyle sarhoş edici maddeyi alması sonucu meydana gelen sarhoşluktur. Bu yolla sarhoş olan bir kişinin tasarruflarının geçerli olup olmaması konusunda ihtilaf vardır.

a) Zahiriler, Caferiler, Osman el-Betti, Leys, Ahmet b. Hanbelîn bir görüşü, ibn Kayyim ve Hanefilerden Tahaviye göre: Bu yolla sarhoş olan kişinin hiçbir tasarrufu geçerli değildir. Talakı, alış verişi ve diğer tasarrufları geçersizdir.

Delilleri:

1) Allah (c.c) Teâlâ *"Ey iman edenler sarhoş iken ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın"* buyurmuştur. Ayette geçen سكارى kelimesi, ne dediğini bilmeyen kişi için kullanılır. Ne dediğini bilmeyen kişinin sözleriyle sorumluluk altına sokulması ve hukuki sonuç doğurması caiz değildir. Onun sözleri mecnunun sözleri gibi lağvdır.
2) Tasarrufun sahih kabul edilebilmesi için en az kasıt ve kastın içerdiği şeylerin bulunması gerekir. Sarhoşta ise bu ikisi de yoktur.
3) Sarhoşluğun mübah yolla veya yasak yolla meydana gelmesi arasında fark yoktur. Çünkü her ikisi de aklı ve temyizi yok eder. Hükümde her ikisinin eşit olması gerekir. Aralarındaki fark yasak yolla sarhoş olana ceza uygulanmasıdır. Ayağı kırılan ile ayağını kendisi kıran kişinin her ikisi de namazı oturarak kılar. Aradaki fark ayağını kendi kıranın suç işlemiş olmasıdır.

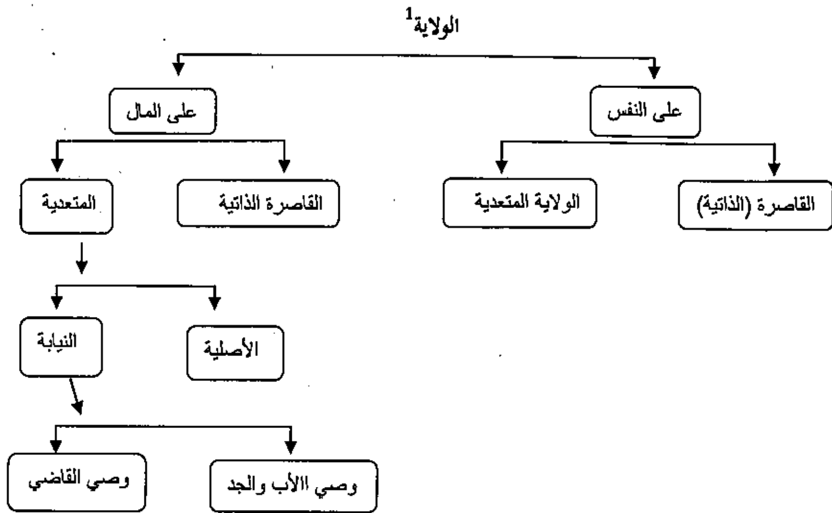
b) Hanefiler, Şâfiler, Malikilere Göre: Yasak yolla sarhoş olan kişinin sözlerine hukuki sonuç bağlanır. Talakı ve diğer kavli tasarrufları geçerli olur. Ancak Hanefilere göre, sarhoş iken dinden dönen ve sarhoş iken zina gibi bir suçu ikrar etmesi geçerli değildir, itibara alınmaz.

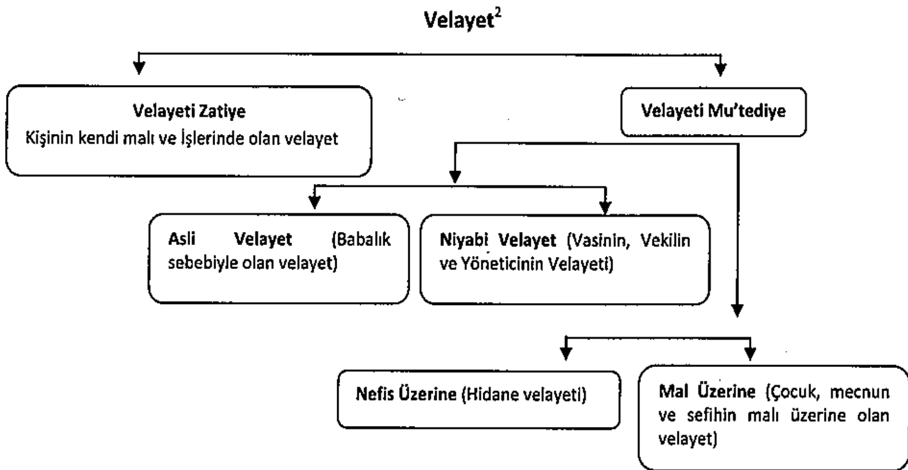
Delilleri: Yasak yolla sarhoş olan kişi kendisine haram olan bir yolla ve haram olan bir şeyle kendi aklını izale etmiştir. İşlemiş olduğu suç ile kendisine yumuşak davranılmayı hak etmemiştir. Takdiren ve kendisine ceza olarak aklı yerinde sayılır. Günah sebebiyle zail olduğu zaman hakikaten yok olan bir şeye, ceza ve yaptırım gayesiyle takdiren var olan şeyin hükmü verilir. Murisini öldüren varis gibi. Varis için muris yaşıyor kabul edilir ve ceza olarak kendisine miras verilmez.

Tercih Edilen Görüş:
"Sarhoş kişinin sözlerine itibar edilmez" diyenlerin görüşü makbuldür ve doğrudur. Çünkü söze kasıt olursa itibar edilir. Sarhoşun ise aklı ve temyizi olmadığı için kastı yoktur, sözüne itibar edilmez. Ceza olsun diye sözlerini itibara almak sahih değildir. Çünkü ceza "Şârî' tarafından konulur" görüşüne göre ceza konulmaz. Şârî' ise sözlerine sonuç bağlanacağına dair bir nas beyan etmemiştir. Aksine sarhoşun ne dediğini bilmediğini beyan etmiştir. Öyle ise söylediğini bilmeyen kişinin sözüne sonuç bağlanmaz. Sarhoşun durumu talak kelimesini bilmeyen kişinin bu kelimeyi kullanarak hanımını boşaması gibidir ki onun boşaması geçersizdir. Çünkü kasıt yoktur.

VELAYET

Velayet nefiste ve malda şer'î bir yetkidir ki bu yetki üzerine hukuki sonuç bağlanabilir. Tasarruf ve akit, akit yapan kişide ancak iki şey bulunduğu zaman geçerli olur. Bunlardan birincisi akit yapanın tam ehliyet sahibi olması, ikincisi de tam velayetin olmasıdır. Çünkü akit ve tasarruf, ehliyet ile meydana gelir. Akit ve tasarruf, ehliyetin dışarıya yansıyan yönüdür.

Velayet Çeşitleri:

Velayet bazen kişinin kendi malı üzerinde olur ki buna "zâtî" veya "kâsır" velayet denir. Bazen başka birinin malı ve nefsi hakkında olur ki buna da"**velayet'i mü'tediye (الولاية المعتدية)** ' denir.

1. ***Velayet'i Zatiye veya Velayet'i Kasıra:***

a) Bu ehliyet tam ehliyet sahibi için olur. Yani bir kişi akıllı, reşit, baliğ olduğu zaman bu kişide tam ehliyet vardır denilir. Bu kişi için bütün işlerinde ve bütün mallarında tam ehliyet vardır ve bütün akitleri ve bütün tasarrufları kendi hakkında ve malları hakkında geçerlidir. Bu akitleri, başkasına zarar vermek hariç, asla sınırlandırılamaz. Buna göre yaptığı bir tasarrufta başkasına zarar yoksa geçerli olur ve başka bir kimsenin bu tasarrufu engelleme hakkı yoktur.

---

[1] *Temel Kacır Hocamızın Taksimi*

[2] Kitabın Taksimi

b) Ancak tasarruf başkasına zarar veriyorsa, tasarrufun geçerli olması kendisine zarar dokunan kişinin icâzetine bağlıdır. Borçlunun, alacaklıların zarar edeceği şekilde tasarrufta bulunması gibi. Mesela borçlu olan bütün malını vasiyet etse alacaklılar müdahale edebilir. Veya malını rehin veren kişi rehin alacaklının elinde iken rehin verdiği malı satamaz. Ancak rehin alan onay verirse geçerli olur.

2. ***Velayet'i Mü'tediyye:*** Bu velayet arızi bir sebeple başkası hakkında mevcut olan velayettir. Bu velayetin sabit olması Allah tarafından konulmuş bir kanun olmasıdır. Bu velayet iki çeşittir.

a) ***Velayet'i Asliye:*** Bu velayet babalık sebebiyle vaki olmuştur. Babanın ve baba tarafından dedenin velayeti buna örnektir. Bu veleyet arızi bir sebeple vakidir ki o da çocuğun doğmasıdır. Baba ve dede bu velayeti çocuğun doğumu sebebiyle şer'i kaynaktan tedarik etmişlerdir. Niyabet yoluyla bu velayet elde edilemez.

b) ***Velayet'i Niyabiyye:*** Bu velayet niyabet yoluyla yani başka bir kişiden elde etmek suretiyle meydana gelmiştir. Vasinin velayeti, vekilin velayeti, yöneticinin velayeti bu yolla elde edilmiş velayettir. Vasi, velayeti kendisini vasi tayin edenden alır, vekil kendisini vekil tayin edenden alır, yönetici velayeti Müslüman tebadan alır.

Nefis ve Mal Üzerine Vaki Olan Müteaddi Velayet: Müteaddi velayet bazen mal üzerine bazen de nefis üzerine vaki olur.

1. ***Nefis Üzerine Vaki Olan Müteaddi Velayet:*** Bu velayet çocuk küçük iken hıdane velayeti, büyüyünce işlerini yürütmek, ona edepleri öğretmek, daha da büyüyünce onu evlendirmek, yönlendirmek gibi birçok şeyi içine alan bir velayettir.
2. ***Mal Üzerine Vaki Olan Müteaddi Velayet:*** Velayetin kendisi hakkında sabit olduğu çocuk, mecnun ve sefihin malları üzerine taalluk eden velayettir. Bu velayet şer'an kendisine velayet verilmiş olan baba, babanın vasisi, dede, dedenin vasisi, kadı ve kadının vasisinin hakkıdır. Bunlar velayet altına alınan şahsın durumuna göre sıraya koyulur. Çocuğun velayetinde fakihlerin ittifakıyla ilk sırayı baba alır. Ancak bundan sonrakilerin sırası konusunda ihtilaf vardır.

Çocuğun Üzerindeki Velayet Sıralaması

1. ***Hanefilere göre:*** Baba, babanın vasisi, vasinin vasisi... Eğer bunlardan biri yoksa baba tarafından dede, dedenin vasisi, dedenin vasisinin vasisi... Eğer bunlardan biri yoksa hâkim, hâkimin vasisi, hâkimin vasisinin vasisi...
2. ***Maliki ve Hanbelîlere göre:*** Baba, babanın vasisi, kadı, kadının vasisi,
   Şâfîlere göre: Baba, baba tarafından dede, babanın vasisi veya dedenin vasisi, hakim ve hakimin vasisi.
3. ***Caferilere göre:*** Baba ve dede beraber velayete sahiptirler. Ancak ihtilafa düşerlerse dedenin öncelik hakkı vardır. Bunlar yoksa bunların vasileri, sonra kadıdır.

Mecnunun ve Matuhun Üzerindeki Velayet Sıralaması

Eğer mecnunluk ve matuhluk baliğ olmadan önce mevcut ise, her mezhep kendi görüşüne göre çocuğun üzerine vaki olan velayet sıralamasını aynen bunlar için de kabul etmişlerdir. Ancak mecnunluk ve ateh hali buluğdan sonra vaki olmuşsa, bazıları çocuğun velayet sıralamasını almışlardır. Bazıları da mahkemenin velayeti vereceğini kabul etmişlerdir

Sefehin Velayet Sıralaması

Hanefilere göre sefihlik ister buluğdan önce ister sonra olsun velayet hâkim veya tayin edeceği kişiye aittir. Caferilere göre ise sefihlik buluğdan sonra ise velayet hakimin hakkıdır. Buluğdan önce ise iki görüş olmakla beraber tercih edilen görüş yine hakimin hakkı olduğudur.

Çocuk ve Çocuk Hükmünde Olan Kişilerin Üzerine Vaki Olan Mali Velayetin Şartları:

1. Velayet sahibinin tam eda ehliyetine sahip olması gerekir. Çocuğun ve mecnunun başka bir çocuğun malı üzerine veli olması caiz değildir. Çünkü bunların kendi malları üzerine bile ehliyetleri yok iken başkasının malı üzerine veli olamazlar.
2. Velinin güvenilir, yetkisine giren tasarrufları yerine getirmeye muktedir bir kişi olması gerekir.
3. Veli ile velayet altına alınan kişinin aynı dinden olması gerekir. Fakihlerin ittifakıyla ğ. müslimin Müslüman üzerine velayeti yoktur. Müslümanın da ğ. Müslim üzerine velayeti yoktur. Ğ. Müslimler kendi aralarında veli olabilirler.

Eğer velayet sahibi bu şartları taşırsa veli olur. Ancak daha sonra bu şartları kaybederse velilikten azledilir. Eğer velayeti yerine getirmekten aciz olursa azledilmez, kadı onun yanına bir yardımcı atar.

Velinin Tasarrufları

Velinin, velayet altında bulunan şahıs hakkındaki tasarrufları maslahata uygun olmalıdır. Çünkü velayet küçüğün ve diğerlerinin haklarını korumak için şer'i olmuştur. Bu sebeple küçüğün zararına olan tasarruflar geçersiz, faydasına olanlar geçerli, zarar ve faydaya ihtimali olanlar, gabni fahiş olmamak şartıyla geçerlidir.

Yukarıda anlatılanlar veliler hakkında genel kaidelerdir. Ancak bazı velilere tanınmış olan ayrıcalıklı tasarruf hakları vardır. Mesela bir baba, kendi malını çocuğuna satabilir ve çocuğunun malını kendisi satın alabilir. Ancak cumhura göre bu tasarruf hakkı, vasi için yoktur. Bazılarına göre ise mutlak olarak çocuğun lehine olan bir tasarruf vasi için de geçerlidir.

VEKÂLET

Vekâlet, bir insanın kendine ait ve belli olan ve niyabeti kabul eden bir tasarrufta kendi yerine başkasını ikame etmesidir. İnsanın evini satmak üzere birine vekâlet vermesi gibi.

Vekâletin Rüknü:

1. Vekâletin rüknü diğer tasarruflarda olduğu gibi icap ve kabuldür. Vekâlet müvekkilin vekil tayin etmeye delalet eden herhangi bir sözüyle veya onun yerine geçen işaret ve yazı ile mün'akit olur. Ve diğer tarafın da sözlü veya fiili kabulüyle olur.
2. Vekâletin geçerli olması için meclis birliği şartı yoktur. Gaib bir kimseyi vekil tayin etse gaib kişi bunu duyunca vekil kılındığı işi yapmaya başlasa vekâlet geçerli olmuş olur. Eğer vekâleti reddeder sonra da vekil tayin edilmek istendiği işi yapmaya koyulursa fuzûlî durumuna düşer. Ancak onu vekil kılan vekil kıldığı işi yaptığını öğrenince icâzet verirse yaptığı tasarruf geçerli olur.
3. Vekâlet üç farklı şekilde olabilir. **Ya hemen geçerli** (Seni evimi satmaya vekil kıldım derse diğeri de kabul etse hemen geçerli olur), ***ya şarta bağlı*** (Eğer şehir dışına çıkarsam evimi senin satman için vekâlet verdim demek gibi), **ya da gelecek zamana bağlı** (Gelecek aydan itibaren maaşımı sen almaya vekilimsin demek gibi) olur. Bu durumların hepsinde vekâlet caiz olur.

Vekâletin Şartları:

1. ***Müvekkilde bulunması gereken şartlar:***

a. Müvekkilin başkasını vekil tayin ettiği şeyin bizzat kendisinin tasarruf yapabileceği bir konu olması gerekir. Çünkü kendisinin yapamadığı bir şeyi başkasının yapması için vekil kılmak caiz olmaz. Buna göre ğ. mümeyyiz çocuğun ve mecnunun vekâlet vermesi geçerli olmaz. Mümeyyiz çocuğun vekâleti ise kendine sırf faydalı ise geçerli, sırf zararlı ise geçersiz, ihtimalli ise velinin iznine bağlıdır.

b. Sefihin bizzat yapabildiği konularda vekil tayini geçerlidir.

2. ***Vekilde bulunması gereken şartlar:***

a. Vekilin sözü geçerli olan bir kişi olması gerekir. Yani akıl ve temyiz sahibi olmalıdır. Fakat baliğ olması şart değildir.

b. Tam ve nakıs ehliyetlinin vekil tayini geçerlidir. Ancak vekil nakıs ehliyetli ise yaptığı tasarrufların hakları müvekkile racidir. Eğer tam ehliyetli ise haklar vekilin kendisine racidir.

c. Vekilin, mecnun ve ğ. mümeyyiz çocuk olması geçersizdir. Çünkü bunların sözleri mutlak olarak muteber değildir. Ve sözleriyle akit meydana gelmez.

d. Şâfîler ve Hanbelîlere göre vekilin vekil kılındığı işi, bizzat kendisinin yapabildiği bir iş olması gerekir. Çünkü kaide şudur: "bir şeyde kendisi tasarruf yapamayan, başkası için o konuda vekil olması caiz değildir" buna göre mümeyyiz çocuk bizzat yapabildiği konularda vekil olması caizdir. Hîbeyi kabul etmek gibi.

3. ***Vekâletin Konusunda Olması Gereken Şartlar:***

a. **Vekâlet konusu vekil tarafından bilinmelidir.** Vekâlet belli bir iş için ise az cehalet zarar vermez. Eğer vekâlet umumi ise fazla cehalet zarar vermez. Vekâletin mahalli cehaletten salim olunca vekillik kabul eden bütün tasarruflarda vekâlet caiz olur. Vekâlet, davalarda, mahkemeleşmede, kadının önünde savunma yapmada, alış verişte, evlilik ve talakta ve müvekkilin bizzat yapabildiği tasarruflarda vekâlet caizdir.

b. ***Vekâletin konusunun şer'an caiz olan bir konu olması gerekir.*** Buna göre gaspetmek, başkasının malına saldırmak, adam öldürmek ve dince yasak kılınan konularda vekâlet caiz olmaz. Çünkü bunlar müvekkile de caiz olmayan tasarruflardır.

c. ***Vekâlet niyabeti kabul eden bir konuda olmalıdır.*** Alış veriş, müsakat, rehin almak, ödünç vermek, ödünç almak gibi konular vekâleti kabul eden konulardır. Bu tasarruflarda tasarrufu yapan kişiye değil, tasarrufun vaki olmasına ve tahsil edilmesine bakılır. Tasarrufu yapan şahıs dikkate alınan tasarruflara gelince, bunlarda vekillik geçerli değildir. Sadece gören ve işiten kişinin haber verebileceği ve şahitlik yapabileceği konularda şahsın bizzat kendisinin olması gerekir. Kişi gördüğü olayı anlatması için başkasına vekâlet verse geçerli olmaz. Yeminler de böyledir. Çünkü yemin bizzat yemini yapan kişi tarafından yapılmalıdır. İla, yeminleşme ve lian da böyledir.

Vekâletin Kısımları:

Vekâlet özel ve genel veya mutlak ve mukayyet kısımlarına ayrılır.

1. ***Genel Vekâlet:*** Bu vekâlet herhangi bir belli tasarruf ile sınırlandırılmamıştır. Bir kişinin "sen benim her şeyde vekilimsin", veya "benim haklarım ve tasarruflarımın hepsinde vekilimsin" demesi gibi. Vekil bu vekâlet ile müvekkilin sahip olduğu caiz olan bütün tasarruflarda vekil olur. fakihler bu genel vekâletin sıhhatinde ihtilaf ettiler. Bazılarına göre genel vekillik genel olarak caiz, bazılarına göre ise bu vekillikte zarar, tehlike ve müvekkilin malını müvekkil tarafından hibe ile zail olmaya sevketmesi sebebiyle mutlak olarak batıl kabul etmişlerdir. Bazıları da teberruat, talak gibi müvekkile zarar olan konularda bu vekilliği caiz görmemişlerdir.

2. ***Özel Vekâlet:*** Bir arabayı satın almak veya bir evi satmak veya belli bir davada vekil olmak gibi belli konularda vekil tayin etmektir. Bu konuda ihtilaf yoktur.
3. ***Mukayyet Vekâlet:*** Bu vekâlet müvekkilin vekili için tasarruflarına belli sınırlar koyduğu ve tasarrufun yolunu belirlediği vekâlettir. "Evimi şu fiyata satman için sana vekâlet verdim" demek gibi. Vekilin bu vekâlette sadece müvekkilin hayrına olan durumlarda, konulan sınırı aşma hakkı vardır. Evi yüz liraya sat dediği halde iki yüz liraya satması gibi. Ancak daha aşağı fiyata satarsa icâzete bağlıdır. ***Şâfiîler*** ise az fiyata satması halinde akit batıl olur demişlerdir.
4. ***Mutlak Vekâlet:*** Her türlü kayıt ve sınırdan hali olan vekâlettir. "Şu evimi sat" demek gibi. Bu durumda adam evi anlaşabildiği fiyattan satar. Bazı fakihler bu vekâletin örf ile sınırlandığını söylediler. Mesela evi satarken gabni fahişle veya çok düşük bir fiyata satamaz. ***Hanefîlere*** göre örf de bu vekâleti sınırlamaz.

Vekilin Vekil Olduğu Konuda Vekil Tayin Etmesi:

Eğer vekile "bu tasarrufta kendi görüşüne göre davran" ya da "bu işi sana bıraktım" ya da "dilediğin gibi yap" denilmiş ise vekilin vekil tayin etmesi geçerli olur. Bu durumda asıl vekilin vekil olduğu işi bizzat yapması veya başkasına yaptırması caiz olur. Vekil, vekil tayin etse, ikinci vekil asıl müvekkilin vekili olur, birinci vekilin değil. Eğer müvekkil vekili görüşüne göre davranmasında serbest bırakmamışsa, birinci vekilin, ikinci bir vekil tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü müvekkil ona razı olmuş ve onun vekil olmasını istemiştir. Başkasından razı değildir.

Vekilin Çok Olması:

Tek bir tasarrufta birden çok vekilin olması caizdir. Bu vekiller tasarrufta bulunurken hep beraber yapmalıdırlar. Sadece tek bir vekilin tasarrufu geçersizdir. Ancak vekil tayin eden onlara tek başına tasarruf yapma izni vermişse geçerli olur. Şu konularda vekillerin her biri izin söylenmemiş olsa bile tek başına tasarruf geçerli olur. Emanetleri ve gasp edilen malı sahibine iade etmede, fasit bir akitle yapılmış olan satış akdinde malı karşı tarafa teslim etme, borçları ödeme ve borçları tahsil etmede, vekillerin beraber girme imkânı yoksa mahkemede savunma yapmada vekillerin her biri diğerleri olmadan tasarruf yapabilir. Ayrıca vekiller birçok farklı tasarruflar için vekil kılınmışlarsa her biri ayrı bir tasarrufu diğerleri olmadan yapabilir.

Akdin ve Akdin Haklarının Hükümleri ve Akdin Sonucunun Kime Bağlanacağı:

- Akdin hükmü sonuç doğurmasıdır. Sonuç ise akit taraflarının akdin kurulmasındaki gayeleridir. Akdin hakları ise akit taraflarının akdin sonucu olarak meydana gelen borçlanmayı ödeme, karşı taraftan isteme ve karşı tarafın da sorumluluğu yerine getirmesidir. Bir satış akdinde akdin hükmü, satılan malın mülkiyetinin müşteriye geçmesi, bedelin ise satıcının mülkiyetine girmesidir. Akdin hakları ise satış yapanın malı teslim etme sorumluluğu ve müşteriden bedeli isteme hakkıdır. Müşterinin hakkı ise değeri ödeme ve malı satıcıdan isteme hakkı ve ayıp çıktığı zaman malı satıcıya iâde etme hakkıdır.
- Müvekkil vekil ilişkisinde ise hakların kime döneceği konusunda tafsilat vardır ki şöyledir.

Akdin Hükmünün Kime Râci Olacağı:

Akdin hükmünün müvekkile döneceğinde ittifak vardır. Çünkü vekil müvekkilin iradesiyle ve asli velayetiyle akdi yapar. Vekil burada müvekkilin asli velayetinden istifade eder. Akdin sonuçlarını müvekkile nispet eder. Vekil akdi akit esnasında ister müvekkile isterse kendisine izafe etsin bedelli akitlerde durum aynıdır. Ancak fakihler bu hakkın keyfiyeti konusunda

ihtilaf ettiler. ***Hanefilere göre,*** vekilin aldığı mal önce vekilin mülkiyetine girer, sonra hemen müvekkilin mülkiyetine intikal eder. ***Şâfiler ve Hanbelîlere göre*** ise, vekilin aldığı malın mülkiyeti direk olarak müvekkilin mülkiyetine girer.

Akdin Hukukunun Kime Raci Olacağı:

1. Müvekkile izafe edilerek yapılması gereken akitlerin (nikâh,.hulû,) hakları da müvekkile aittir. Burada vekil müvekkilin sözlerini taşıyan ve açıklayan elçi gibidir. Bu sebeple burada kocanın vekilinden mihir istenmez. Mehir ancak vekili tayin eden müvekkilden istenir. Ancak vekil kendiliğinden mehri öderse vekâlet hükmüyle değil de tazmin hükmüyle ödemiş olur. Buna göre kadının vekilinin de verilen mehri alma hakkı yoktur. Mehri teslim almak kadının hakkıdır. Ancak vekili "mehri al" diye vekil etmişse alabilir.
2. Müvekkile izafe edilmeye gerek olmayan akitlerde (alış, satış, icare gibi) ise (bu aitleri müvekkile de izafe edebilir kendine de izafe edebilir.) vekil akdi kendine izafe etmişse akdin hakları vekile döner. Müvekkile raci değildir. Mesela satış akdinde vekilin müşteriden bedeli isteme hakkı vardır. Hatta müvekkil müşteriden bedeli kendine ödemesini istese müşteri de vermek istemese vermesi için zorlanamaz. Ancak ödese bedeli ödeme sorumluluğundan kurtulur. Eğer vekil tarafından satılan mal müşterinin elinde iken başka bir sahibi çıksa, müşteri bedeli almak için vekile döner. Eğer vekil akdi müvekkile izafe etmişse akdin hakları da müvekkile racidir.
3. Eğer vekil hacr konulmuş bir kişi ise (mümeyyiz çocuk veya sefih gibi) akdi kendisine izafe etse bile akdin hakları müvekkile racidir. Çünkü bunlar hakları almak için ehil değildir. Çünkü vekâlet, kefalet garantisidir.

Vekilin Müvekkil İle İlişkisi: Vekâlet ya ücretle ya da ücretsiz olur.

1. ***Ücretli Vekâlet:*** Eğer vekâlet ücretle yapılıyorsa, burada hem kiralama hem de vekâlet vardır. Vekil ile müvekkil arasında icare hükümleri uygulanır. Vekil neye vekil kılınmış ise o işi tamamlamak zorundadır. Kendiliğinden akdi fesh edemez. Yani bu akit bağlayıcıdır. Ancak burada icarenin bozulmasını gerektiren bir durum ortaya çıkarsa icare bozulur. Buna bağlı olarak vekâlet de bozulur.
2. ***Ücretsiz Vekâlet:*** Eğer vekil ücret almadan vekillik yapıyorsa bunun yaptığı iş teberrudur. Müvekilin vekili işe zorlama hakkı yoktur. Vekil istediği zaman vekillikten vazgeçebilir. Müvekkilin de istediği zaman vekili azletme hakkı vardır. Yani bu vekâlet gayrı lazımdır.

Not: Eğer vekil ile müvekkil arasında ücretin varlığı konusunda kavga çıkarsa burada örfe göre hareket edilir. Örf ücret verilecek derse, yine örfe göre (ücreti hak edecek iş yapmışsa) ücret takdir edilir. Ancak ücreti hak etmemişse ücret takdir edilmez.

Not: vekil emin kişidir. Buna göre vekâlet yoluyla elinde olan mal zayi olsa, kusuru yoksa tazmin etmez. Kusuru ve kastı varsa tazmin eder.

Vekâletin Sona Ermesi:

1. Müvekkilin, vekili, vekil kıldığı işi bizzat kendisinin yapmasıyla vekâlet sona erer.
2. Müvekkilin vekili azletmesiyle vekâlet sona erer. Ancak vekilin azledildiğini bilmesi gerekir. Bu sebeple vekil azlini öğrenmeden tasarrufta bulunsa, geçerli olur. Aynı şekilde müvekkilin haberi olmak kaydıyla vekilin kendi kendini azliyle de vekâlet sona erer.
3. Vekâletin konusu olan şeyin vekil tarafından yapılması veya vekilin üzerinde tasarruf yapmaya vekil olduğu malın helak olmasıyla, ortadan kalkması ile de vekâlet sona erer.
4. Vekilin tasarruf ehliyetini kaybetmesi ile vekâlet sona erer. Müvekkilin bunu bilmesi şart değildir.

5. Müvekkilin vekili vekil kıldığı işi bizzat yapabilme ehliyetini kaybetmesi ile vekâlet sona erer. Bunu vekilin bilmesi şart değildir.

FUZÛLÎ

Fuzûlînin Yaptığı Akitlerin Hükmü:

- ***Hanefilere ve Malikilere göre,*** fuzûlî bir akit yaptığı zaman veya kavli bir tasarruf yaptığı zaman geçerli olması, adına iş yapılan şahsın icâzetine bağlıdır. Eğer icâzet verirse geçerli hale gelir.
- **Hanefiler,** fuzûlînin yaptığı tasarrufu caiz görmüşlerdir. Çünkü akitler insanların maslahatı için şeri olmuştur. Fuzûlînin tasarrufu da genellikle, kimin adına yapılmışsa onun maslahatı içindir. Adına iş yapılan kişi yapılan tasarrufta kendisi için fayda görürse onaylar, zarar görürse onaylamaz. Buna göre adına iş yapılan zarar görmez. Bu bakımdan fuzûlînin yaptığı iş batıl sayılamaz. Yine onlara göre tasarrufların mübahlığı ve sıhhati nasslarda umumi bir şekilde gelmiş olup, fuzûlîn tasarrufu istisna edilmemiştir.
- ***Şâfiler ve Hanbelîlere göre*** ise, fuzûlînin yaptığı tasarruf batıldır. Î'câzet verilmesi onu sahih hale getirmez. Çünkü yok olan bir şeye onay verilemez. Çünkü fuzûlî sahibi olmadığı bir şeyde tasarruf yapmıştır. Şârî' ise mülkiyette olmayan bir şeyde tasarruf yapmayı yasaklamıştır. Hadiste "yanında olmayan bir şeyi satma" buyrulmuştur. Fuzûlînin tasarrufu da aynen bunun gibidir. Yine onlara göre, bir akdin şer'an var olabilmesi, akdi yapanın ehliyet ve velayete beraber sahip olmasına bağlıdır. Eğer ikisi veya biri yoksa akit meydana gelmez. Fuzûlî'de ise aslen velayet yoktur. O halde bu akitler batıldır.

Yukarıdaki İki Görüşten Tercih Edilen Görüş:

Tercih edilen görüş Hanefilerin ve Malikilerin görüşüdür. Fakat fuzûlînin akdinin geçerli olması iş sahibinin onayına bağlıdır. Buna göre fuzûlînin akdinin geçerli oluşu için iki şart vardır.

1. *Akdin kuruluş anında, adına akit yapılan kişinin var olması.* Bu kişi akit yapıldığı anda sanki kendisi akit yapıyormuş gibi var olmalıdır. Eğer var olmazsa akit batıl olur. Mesela fuzûlî, akıllı ve reşit olan bir şahsın malını satsa, malı satılan şahsın akit esnasında var olması gerekir ve akit icâzete bağlı olur. Î'câzet verecek şahıs ise burada akdi bizzat kendisi yapabilecek durumdadır. Öyle ise aynı zamanda fuzûlînin akdine de icâzet verecek durumdadır. Fakat fuzûlî, bir küçüğün bir akarını gabni fahişle satacak olsa akit batıl olur. Çocuğun ve velisinin icâzeti fayda vermez. Çünkü çocuk kısıtlıdır. Veli ise çocuğa zararlı olan bir akde icâzet veremez. Öyle ise icâzet veren bulunmayınca akit batıl olur.
2. *Eğer adına akit yapılan şahıs icâzet vermezse akit fuzûlînin üzerine kalacak bir akit olmamalıdır.* Burada fuzûlî akdi kimin adına yaptığını söylemiş ve adına akit yapılan icâzet vermemişse fuzûlî ile akit yapan diğer taraf fuzûlîyi sorumlu tutamaz. Çünkü en baştan fuzûlînin başka bir şahıs adına akit yaptığını ve o onay verirse geçerli olacağını kabul etmiştir. Ancak fuzûlî en baştan akdi kimin adına yaptığını söylememiş ve akdi kendi adına yapıyormuş gibi yapmışsa ve adına akit yapılan onay vermemiş ise akdin sonuçları fuzûlî üzerine kalır ve karşı taraf fuzûlîyi sorumlu tutar.

İcâzetin Hukuki Sonuçları:

- Eğer fuzûlînin akdi bedelli akitlerden ise ve icâzet verilmişse akdin yapıldığı andan itibaren geçerlidir. Yani icâzet anından itibaren değil. Çünkü akdin sonucu akitten sonra gecikmeli olarak meydana gelmez.

- Ancak ta'liki kabul eden akitlere gelince, (Kefalet, havale, vekâlet, talak gibi) fuzûlî bunları yaptığı zaman icâzet vaktinden itibaren geçerli hale gelir.
- Fuzûlînin akdine yapılan icâzet, aynı zamanda fuzûlîyi, yapmış olduğu akitten daha önce vekil haline getirir. Yani, sanki adına akit yapılan şahıs fuzûlîyi akitten daha önce vekil kılmış gibi olur. Bu durumda icâzetten sonra adına akit yapılan ile fuzûlî arasında müvekkil-vekil hükümleri ortaya çıkar.

İcâzetin Sıhhat Şartları:

1) Î'câzetin akit kimin adına yapılmış ise onun tarafından verilmiş olması. Bu kişi fuzûlînin yaptığı tasarrufu akdin yapıldığı vakitte bizzat kendisi de akdi yapabilecek durumda olan kişidir. Buna göre vasisi olan bir çocuk adına fuzûlî akit yapsa hâkim bu akdi onaylayamaz. Çünkü çocuğun velayetindeki sıralamada vasi, hâkimden önce gelir ve akdi onun onaylaması gerekir.

2) Î'câzet fuzûlî hayatta iken yapılmalıdır. Ancak bu, fuzûlî icâzetten sonra, akdin yapılmasından itibaren vekil haline geldiği akitlerdedir. Ve bu durumda eğer akit yaparken akdi kendisine izafe ederek yapmışsa hukuki sonuçlar kendisine raci olur. Ancak hayatta olmaz ise akdin sonuçlarının terettüp edeceği yer olmaz. Ancak fuzûlînin kendi adına yapması mümkün olmayan akitlerde (nikâh gibi) fuzûlînin hayatta olması şart değildir. Çünkü bu akitlerde fuzûlî elçi konumundadır, vekil değil. Vefatından sonra da akde icâzet verilebilir. Çünkü onun görevi aktardığı sözlerden sonra bitmiştir. Mesela fuzûlî bir kadını, kadının haberi olmadan evlendirse kadın buna icâzet vermeden fuzûlî ölse, kadın daha sonra da icâzet verebilir.

3) Î'câzetin fuzûlî ile akit yapan şahsın hayatta iken verilmesi gerekir. Çünkü onaydan sonra akit geçerli olur ve akit yapanlar üzerine yapmaları gereken sonuçlar doğar ki bunu yapabilmesi için hayatta olması gerekir.

4) Î'câzet, akde konu olan şey mevcut iken verilmelidir. Mesela bir satış akdinde onay gerçekleşmeden mal helak olsa, icâzet sahih olmaz.

Akdin İcâzet Verilmeden Feshedilmesi:

Adına akit yapılan şahıs akdi öğrendiği zaman akde icâzet vermeme hakkına sahiptir. Eğer fuzûlî akdi kendi adına yapmış ve adına akit yaptığı diğer şahsı hiç gündeme getirmemiş ise ve akit de bedelli akit ise, (şart muhayyerliği gibi haklar) bu haklar fuzûlî için de vardır. Hatta daha sonra adına akit yapılan şahıs buna onay verse bile fuzûlî bu akdi feshedebilir. Ayrıca fuzûlî ile akit yapan şahsın, akde icâzet verilmeden önce, akdi feshetme hakkı vardır.

AKDİN KUSURLARI

Bilindiği gibi akit belli bir akdi meydana getirmek için akit taraflarının iradelerinin bir araya gelmesi ve ittifak etmesidir. Bu ittifak tarafların isteklerini ve rızalarını içine alır. Fakat bazen tarafların iradelerinde bir bozukluk olur ve yapılan akdi sağlam bir akdin oluşması için elverişli olmayan ayıplı bir hale getirir. Bu akit ayıplı bir halde doğmuş olur ve hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Bu ayıplı haller şunlardır.

ĞALAT

Ğalat irade ayıpları gibi insan nefsini öyle bir hale getirir ki nefis bir şeyi olduğundan farklı algılar. Burada ğalatla akdin mahalline taalluk eden bir ğalatı kastediyoruz. Ğalat, ya akdin mahallinin cinsinde ya da vasfında olur.

a) ***Akdin Mahallinin Cinsinde Meydana Gelen Ğalat:*** Bir kişinin bir yakut aldığını zannetmesi ancak aldığı şeyin bir cam olması, yünden bir elbise aldığını zannetmesi aslında elbisenin pamuktan olması ğalatın akdin mahallinin cinsinde olmasına örnektir.

b) **Akdin Mahallinin Vasfında Meydana Gelen Ğalat:** Bir kişinin kırmızı bir yakut alması ancak yakutun kırmızı olmaması, sütlü bir inek alması ancak ineğin sütsüz olması, mısır pamuğu alması ancak Japon pamuğu olması ğalatın akdin mahallinin vasfında meydana gelen ğalata örnektir.

Batınî ve Zahirî Ğalat: Akdin hem vasfında hem de cinsinde meydana gelen ğalat, Bâtıni ve zahiri ğalat olarak ikişer kısma ayrılır.

Bâtıni Ğalat: Akit yapan kişinin düşüncesinde ve inancında olan ğalattır. Yani akdi yapan şahıs, akdin mahallinin gerçek mahiyetinden farklı bir şekilde olduğuna inanarak akit yapar. Akit yaparken de akdin mahallinin gerçek mahiyetinden farklı olduğuna inandığını bildirecek bir söz söylemez. Akdi yapan diğer taraf da o şahsın akdin gerçek mahiyeti üzerine bilgisi olduğunu ve bu bilgiye göre aldığını zannetmektedir. Mesela vitrindeki bir yüzüğü altın olduğunu zannederek alması, hâlbuki yüzüğün bakır olması ve alan şahsın o yüzüğü altın olarak aldığını satıcının dahi bilmemesi buna örnektir.

Zahiri Ğalat: Akdi yapan şahsın bir şeyi asıl mahiyetinden farklı olduğuna inanarak ve akit sırasında inancını söyleyerek akit yapması ve karşı tarafında onun yanıldığını bilmesidir. Mesela bir şahıs "şu elması senden aldım" dese diğeri de "kabul ettim" dese sonra ortaya çıksa ki o elmas değil bir camdır, bu ğalat zahiri bir ğalattır.

Zahiri ve Batini Ğalatın Hükümleri:

1) Fakihler batini ğalatın yapılan akitte hiçbir etkisinin olmadığında ittifak etmişlerdir. Yani yapılan akit geçerlidir. Çünkü akitler zahire göre yani ibareye göre yapılır. Ğalat sahibinin burada niyetinin farklı olması yani niyet ettiği şeyden farklı bir şey satın alması akdin geçerli olmasına bir zarar vermez.

2) Zahiri ğalat ise, eğer ğalat akdin mahallinin cinsinde ise (mesela bir şahıs şu elması senden aldım dese diğeri de kabul ettim dese sonra ortaya çıksa ki o elmas değil bir camdır) akit batıl olur. Eğer ğalat akdin mahallinin vasfında ise, ğalat sahibinin iznine bağlıdır. İzin verirse geçerli vermezse geçersiz olur.

3) Fakihler akdin mahalli konusundaki ğalat hakkında şu kural benimsemişlerdir. Eğer akit yapan ğalat sahibi, bir şeyin ismini söylese ve başka bir şeyi işaret etse, eğer ismini söylediği şey ile işaret ettiği şey cinste farklı ise onun söylediği şeye itibar edilir. Akit batıl olur. Şöyle ki adam işaret ederek "senden şu altın yüzüğü aldım" dese fakat yüzük bakır olsa burada akit gerçekleşmemiş olur.

4) Eğer söylediği şeyle işaret ettiği şey cinsleri aynı olmakla beraber vasıfta farklı şeyler olsa, burada itibar, işaret ettiği şeyedir. Akit ğalat sahibinin icâzetine bağlı olarak gerçekleşir.

5) Akdi ancak akdin mahallinin cinsinde meydana gelen ğalat bozar. Çünkü bu ğalat akdin mahallini yok eder. Akit ise akdin mahalli olmadan meydana gelmez.

6) Hatta akdin mahalli ile kişinin kastettiği şey cinste aynı olsa fakat akdin mahalli ile kişinin kastettiği şey arasında fahiş derecede farklılık olsa akit batıl olur. Bir adam duvarlarının tuğla olduğunu zannederek bir ev kiralasa fakat duvarlar kerpiç olsa akit batıl olur. Veya adam elbisenin yünden olduğunu zannederek alsa elbise pamuk çıksa akit batıl olur.

7) Akdin mahallinin vasfındaki ğalat ise akdi feshedilmeye de açık olarak icâzete bağlı hale getirir. Vasıftaki ğalatın hükmü, feshi kabul eden akitlerde mevcuttur. Ancak akdin feshini kabul etmeyen nikâh ve talak gibi akitler geçerlidir. Feshi mümkün değildir. Ancak ***Hanbelîler,*** akdin feshini kabul etmeyen akitlerde de feshi mümkün görürler. Mesela bakire olduğunu zannettiği bir bayanla evlenen şahıs, kadının dul olduğunu anlasa akdi feshedebilir.

ĞABN VE TAĞRİR

Ğabn: Fakihlere göre akitlerde iki bedelin birbirine denk olmamasıdır. Bir şahıs kıymeti yüz lira olan bir şeyi beş yüze satsa müşteri aldanmıştır. Elli liraya satsa satıcı aldanmış olur.

Ğabn Çeşitleri: Ğabn, yesir ve fahiş olmak üzere iki kısımdır.

Ğabnı Yesir: Piyasayı bilen ve uzman olan şahısların biçtiği değerin içinde olan bir aldanmadır. Bir şahıs, elli dinara bir inek satsa tüccarların bazıları kırk dirhem, bazıları da elli dirhem fiyat biçseler bu gabnı yesir olur.

Ğabnı Fahiş: İşi bilen kişilerin biçtiği fiyatın içine girmeyecek şekilde gerçek değerle arasında fark olan aldanmadır. Mesela elli liralık ineği yetmiş liraya satsa müşteri gabnı fahişle aldanmış olur. Çünkü bu fiyat tüccarların verdikleri fiyatın içine girmez. Gabni fahiş için fakihlerin belirledikleri sınır şu şekildedir: *Ticaret mallarında yüzde beşten fazla olursa, hayvanlarda yüzde ondan fazla olursa, akarlarda yüzde yirmiden fazla olursa gabnı fahiş olur.*

Tağrir: Fakihlere göre tağrir, kişinin hileli bir yolla, faydasına zannedip aslında zararına olan bir akit yapmasıdır. Tağrir az olursa buna tedlis denilmiştir. Tağrir fiili ve kavli olmak üzere iki kısımdır.

Tağririn kısımları:

Fiili Tağrir: Akit taraflarının birinin diğer akit taraftarını aldatmak maksadıyla ve akdin mahallini olduğundan farklı göstererek yaptığı fiili bir tağrirdir. Mesela eski bir elbiseyi boyayarak yeniymiş gibi göstererek alıcıyı aldatmak bu şekilde bir tağrirdir. Ya da sütsüz bir ineğin memelerini birkaç gün sağmayarak şişirmek suretiyle sütlüymüş gibi göstermek fiili bir tağrirdir.

Kavli Tağrir: Kavli tağrir ya akdin taraflarından biri ya da dışarıdan bir kimse tarafından meydana gelir. Diğer tarafı aldatmak ve akit yapmaya sevk etmek için yapılan sözlü kışkırtmalardır. Satıcının, müşterinin malı alması için, kendisinin, malı aldığı gerçek fiyatı söylememesi, malın vasıflarını veya akdin peşin, taksitli, vadeli olmak gibi vasıflarını söylememesi kavli bir tağrirdir. Bu halde satıcının müşteriyi aldatmak ona hıyanet etmek gibi sebeplerle bunları gizlemesi bir tağrirdir. Yine satıcının müşteriye başka kimseler tarafından daha fazla fiyat verildiğini iddia etmesi ve malı alması için yemin etmesi de bu tağrir çeşitlerindendir. Kavli tağrir, akdi yapan şahısların dışında bir kimse tarafından da olabilir. Ancak akdi yapanlardan biri, dışarıdan malın fiyatını artırmak ve diğerini aldatmak için yaptığını bilir ya da zaten anlaşmalıdır. Neceş diye bilinen malın fiyatını artırma olayı bu cinstendir.

Ğabn ve Tağririn Akitteki Etkileri:

1. ***Tek Başına Ğabnın Etkisi:***

a) Ğabnı Yesir:

1. Ğabni yesirin akitte hiçbir etkisi yoktur. Yani ğabni yesirle beraber akit geçerlidir. Çünkü ğabni yesirin vaki olması çoktur ve bundan sakınmak mümkün değildir. Aynı zamanda insanlar buna müsamaha gösterirler.
2. Ancak şu durum bundan istisna edilmiştir. Borçlu olan ve borcu da bütün mal varlığını içine alan kişi, eğer bu borç sebebiyle haciz konulmuş ise, bu borçlunun kendi malını gabni yesirle satması alacaklıların icâzetine bağlıdır. Alacaklılar borçlunun mallarını ğabni yesirle satmasına müsaade ederlerse akit geçerli olur. Ancak bu borçlunun malını alacak müşteri ğabni yesirle aldığı maldaki eksik bedeli verir ve ğabnı ortadan kaldırırsa akit alacaklıların icâzetine bağlı olmadan geçerli olur.
3. Veya maradul mevt halindeki hastanın mallarını kapsayacak derecede borcu olsa ve malını ğabni yesirle satmak istese, aynı şekilde borçluların icâzetine bağlı olur.

b) Tek Başına Ğabnı Fahiş:

1. Fakihler ğabni fahişin akitteki tesiri konusunda ihtilaf ettiler.
2. Bazılarına göre bu ğabnın akitte tesiri vardır. Akit bu ğabn ile beraber geçerli olur ancak ğabnı fahişle aldanmış kişinin akdi feshetme yetkisi vardır. Çünkü bu ğabn ona zarardır. Ve bu zarar izale edilir cinstendir. Onun izalesi ise aldanan kişiye feshetme hakkı vermekle olur.
3. Bazıları da ğabni fahişin akitte etkisinin olmadığı görüşündedir. Akit ğabni fahiş olmakla beraber geçerlidir ve aldanan kişinin akdi feshetme yetkisi yoktur. Çünkü kendisinde ğabni fahiş bulunan bedelli akitler, asıl olarak lazımi akitlerdir. Aldanmış kişiye fesih hakkı vermek bu lazımiyyeti ve akdin istikrarını zedeler. Akit yapan kişinin himaye edilmesi ona fesih hakkı vermekle değil, onun kendisi için tedbir almasıyla ve ihtiyatlı davranmasıyla olur. Eğer görmezden gelir ve ihtiyatlı davranıp tedbir almazsa kusurundan dolayı kendisi sorumludur ve akdin bu kusurdan kaynaklanan sonuçlarını yüklenmiş demektir.
4. Ancak çocuk, mecnun, sefeh gibi mahcur olan şahısların malında veya beytül malda veya vakıf mallarında yapılan akitlerde ğabni fahiş olursa durum farklıdır. Bu durumlarda ğabni fahiş, bu kişi ve yerlere velayeti olan kişiler tarafından yapılan akdi batıl kılar. Çünkü bu kişilerin velayeti, sayılan şahısların maslahatı için verilmiştir. Yani bu kişilerin tasarrufları maslahat bulunma şartına bağlıdır. Yaptıkları akitlerde ğabnı fahişin bulunması ise mahcur durumda olanlara kati bir zarardır. Bu sebeple yapılan akit geçersizdir ve batıldır.

2. *Tek Başına Tağririn Akitte Etkisi*

1. Tek başına tağrirde (ki bu tağrirde akit yapan kişinin arzu ettiği belirli bir sıfatın akdin konusu olan malda bulunduğuna dair aldatılması vardır) tağrire uğrayan kişi için akdi feshetme hakkı vardır.
2. Tağrire uğrayan kişinin feshetme hakkının olabilmesi için, tağrire uğramasına sebep olan vasfın, gözle görülebilen ve idrak edilebilen şeylerden olmaması gerekir. Eğer tağrir, farkında olunabilecek bir şey ise, tağrir ortadan kalkar, tağrir ortadan kalkınca fesih hakkı da ortadan kalkar.

3. *Ğabnın ve Tağririn Aynı Akitte Beraber Bulundukları Zamandaki Etkisi*

1. *Ğabnı Fahişle Tağrir:* Akit taraflarından birinin diğerini aldatmasıyla veya aldatan taraf için çalışan simsarın aldatmasıyla veya neceş satışında olduğu gibi akdin taraflarının birinin akitle ilgisi olmayan bir kişi ile anlaşarak diğer tarafı aldatmasıyla akitte ğabn ve tağrir bir araya gelirse, aldanan kişiden zararı def etmek ve kötü niyetli kişilere engel olmak için, aldanan kişinin akdi feshetme hakkı vardır.

2. ***Ğabnı Yesirle Tağrir:*** Eğer ğabni yesirle tağrir bir araya gelirse akdi feshetmek için bir sebep teşkil etmez. Ancak bazı fakihler bu durumda da aldanan kişinin isterse akdi feshetme hakkı olduğunu söylemişlerdir.

İKRAH BAHSİ

İkrah: Bir şahsın gücü yettiği bir şey ile haksız olarak diğer bir şahsı yapmak istemediği bir işi yapmak üzere zorlamasıdır ki bu durumda zorlanan zorlayanın tehdit ettiği şeyi yapmasından korkmuştur.

İkrahın gerçekleşmesi için:

- Tehdit edenin tehdit ettiği şeyi yapabilecek güçte olması
- Tehdit edilenin tehdit edenin bu gücünü bilmesi
- Tehdit edilenin bu tehditten gerçekten korkmuş olması
- Tehdit edilenin tehdit edildiği şeyi bu tehdit sebebiyle yapmış olması
- Tehdit edilen şeyin insanın canını veya bir uzvunu kaybetmesine sebep olacak bir şey olması gerekir.

Eğer tehdit edilen şey az bir mal olursa ***Şâfî ve Hanbelîlere*** göre bu da bir ikrah olur. ***Hanefilere ve Caferilere*** göre eziyet verildiği zaman kişiyi üzecek olan bir yakınına, akrabasına hanımına ve diğer akrabalarına eziyet edilme tehdidi de ikrah olur.

Ancak tehdit eden tehdidini yerine getiremeyecek durumda ise ve tehdit edilen bunu biliyorsa ikrah gerçekleşmez.

İkrah Çeşitleri:

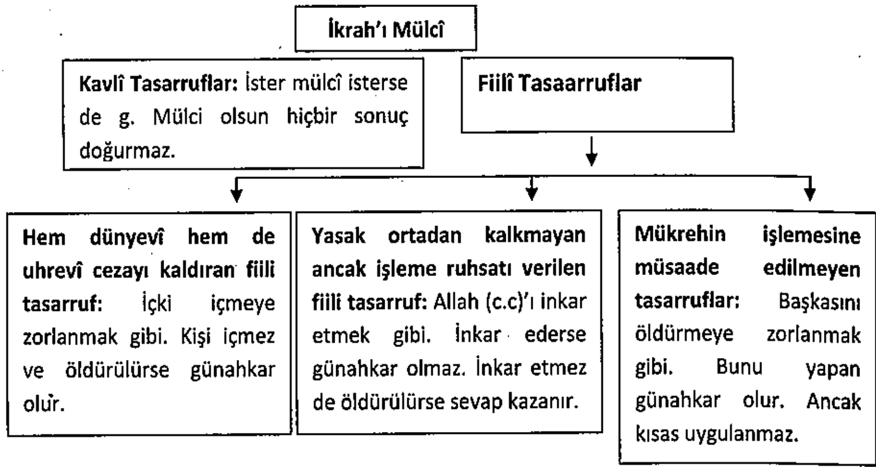
1. İkrah'ı Mülci veya Tam İkrah:

a) İkrahı mülci insanın canına ve uzvuna karşı yapılırsa veya bütün malına karşı yapılırsa veya insanın önem verdiği bir kişiye zarar vermek üzere yapılırsa meydana gelir.

b) Bu ikrah, ***Hanefilere göre*** insanın ihtiyarını ifsat ve rızasını yok eder. Çünkü insan tehdit edildiği şeyi yapmaya zorlandığı zaman, yapmama imkânı da vardır. İsterse yapmayıp tehdit edildiği şeyi yüklenebilir. Bu sebeple istenilen şeyi yaparken fasit olmuş bir iradeyle yapmaktadır. Ancak kişinin rızası istenilen şeyi yaparken tamamen kaybolur. ***Diğerlerine göre*** ise, hem ihtiyarı hem de rızayı yok eder. Çünkü bu ikisi birbirinin levazımıdır. Biri gidince diğeri de gider.

2. İkrah'ı Ğayri Mülci:

İkrahı ğayrı mülci hapsetmek ve dövülmek tehdidi ile meydana gelen bir ikrahtır. Bu ikrah rızayı yok eder ancak ihtiyarı ifsat etmez. Çünkü insan isterse tehdit edildiği hapis ve dayağa karşı sabreder ve istenilen şeyi yapmayabilir.

Tehdit Edilen Kişinin Tasarrufları ve Akitleri:

1. ***Hanefilere göre*** tehdit edilen kişinin ikrarlarına itibar yoktur. Çünkü ikrarda doğruluk tarafının tercih edilmesi gerekiyor. İkrah ile olan ikrarda ise yalan tarafı vardır. Bu ise itibara alınmaz.
2. Ancak, feshi kabul etmeyen ve şaka ile batıl olmayan nikâh, talak ve ric'at gibi kavli tasarruflarına gelince bu tasarruflar, sahihtir ve nafizdir. İkrahın bunlarda engelleyici bir etkisi yoktur. Hanefilerin bu konudaki delilleri şudur ki, bu tasarruflar ihtiyar ile sadır olduğu için hukuki sonuç doğurur. Çünkü Şârî' ihtiyar ile beraber lafızlara ve lafız yerine geçen şeylere ve bunların hükümlerine itibar eder. Nitekim sarhoş, ikrarının ne anlama geldiğini bilmese de ve ikrarının manasını kastetmemiş olsa da tasarrufları geçerli olur. Tehdit altında olan kişinin tasarruflarının geçerli olması daha evladır. Çünkü o yaptığı işlemin ne olduğunu biliyor ve ayrıca tehdit edildiği şeyi yapmama ihtiyarı da mevcuttur. Bu sebeple ihtiyarı fasit bile olsa ve ikrahı mülcî de olsa ikrarı geçerli olur.
3. Tehdit edilen kişinin feshe kabil olmayan ve şaka ile sahih olmayan alış veriş vb. inşâî tasarruflarına gelince bunlarda ikrahın fesat edici etkisi vardır. Yani yapılan tasarruf batıl değil ancak fasit olur. Çünkü ikrah rızayı yok eder ancak ihtiyarı yok etmez. Rıza ise akdin kuruluş şartı değil, sıhhat şartıdır. Dolayısıyla bu akitler fasit olarak gerçekleşmiş olur.
4. Hanefiler dışındakilere gelince (***Şâfiîler, Hanbelîler, Caferiler***) bunlara göre tehdit edilen kişinin sözlerinin hukuki sonucu yoktur, ikrarları boşa gitmiştir. Talak, alış veriş veya herhangi bir kavli tasarrufu geçerli olmaz.

Cumhurun Delilleri:

1) Allah Teâlâ tehdit edilerek küfür kelimesi söyleyenin sözünün değeri olmadığını beyan etmiştir. Küfür kelimesi gibi büyük bir günahın geçerliliği yoksa alış veriş veya başka bir tasarrufun hiçbir kıymeti olmaz.
2) Hadisi şerifte geldiği üzere üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır ki, bunlardan biri de zor altında kalan kişidir.
3) Tasarrufun geçerli olması için kişinin tasarruf yapmaya yönelmiş olması şarttır. Bu sebeple çocuğun ve mecnunun tasarrufları geçersizdir. Tehdit edilen de aynı şekilde tasarruf yapmaya yönelmiş değildir. O bu tasarrufu yapmakla tasarrufu geçerli kılmak istemiyor, aksine zararı def etmek istiyor.

4) Tasarruf yapan mükreh kişi yaptığı tasarrufun hükmünü geçerli kılmak için tasarruf lafızlarını kullanmak istemiyor aksine zararı def etmek istiyor. Bu sebeple yaptığı tasarruflar çocuk, mecnun, uyuyan kişinin niyeti gibi yok hükmündedir.

Hanefiler:

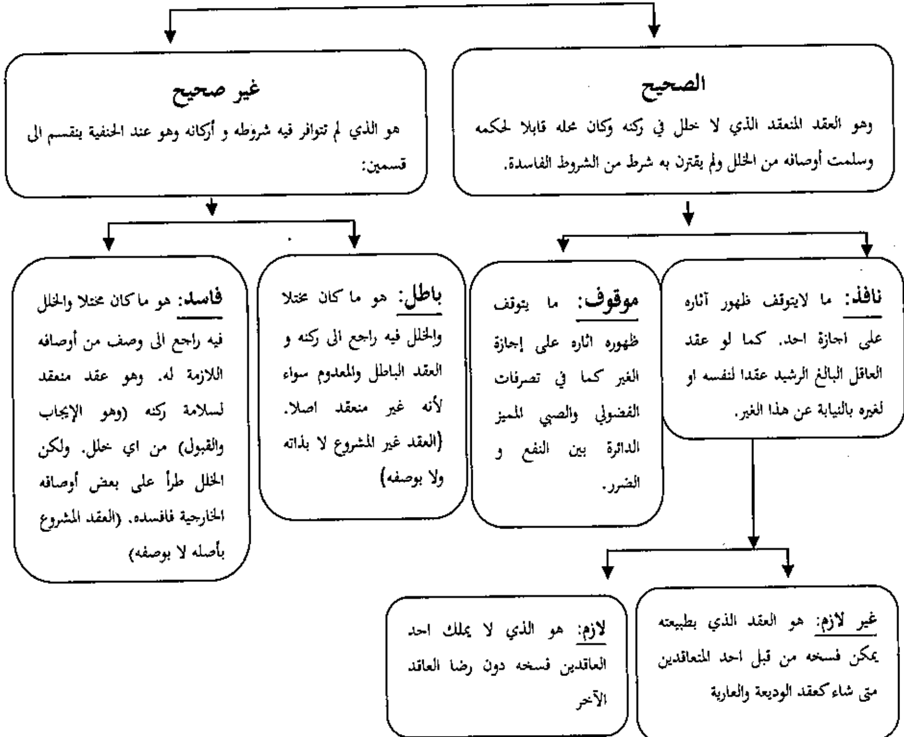
Hanefilere göre, Cumhur'un delil olarak kullandığı zorlanan kişinin küfür kelimesini kullanma serbestliği, sadece küfür kelimesine özel bir izindir. Çünkü hadiste geçen zorlanan kişi ibaresi islamın ilk dönemlerine has bir ifadedir. Çünkü ilk dönemlerde müşrikler Müslümanları küfür kelimesi üzerine zorluyorlardı. Eğer küfür kelimesinden başka bir şey üzerine zorlansalar idi Müslümanlara bu serbestlik verilmezdi.

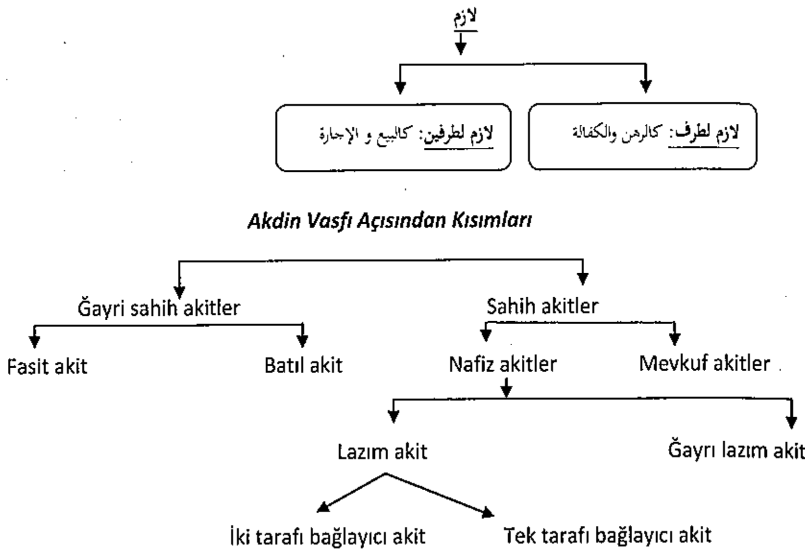
Tercih Edilen Görüş:

İster feshi kabul etsin ister etmesin mükrehin hiçbir kavli tasarrufu ve akdi geçerli değildir. Mükrehin bütün tasarrufları batıldır. Mükrehin tasarruf anlamına gelen sözleri aslında başkasının sözlerini aktarmak gibidir. Ayrıca mükrehin sözlerini şakacının sözlerine kıyas etmek doğru değildir. Çünkü şakacı yaptığı akdin ne manaya geldiğini ve hangi hukuki sonuçlar doğuracağını bilmektedir ve onu seçme de ihtiyarını kullanmaktadır. Ancak mükreh kullandığı ibareleri kendinden zararı def etmek için kullanmıştır. Bu sebeple tasarruflar geçerli olmaz.

AKDİN KISIMLARI

1) VASFI AÇISINDAN AKİTLER

- Akit haram ve helal olarak vasıflanır. Veya Şârî' Teâlânın talebine, nehyine ve mübahlık vasfı yüklemesine, ya da akdi yapan kişinin niyet ve kastına göre vücup, nedb veya kerahet olarak isimlendirilir. Akde dâhil olan bu vasıfların hepsini fakihler akdin hükmü olarak isimlendiriyorlar. Mesela bey'in hükmü ibaha ya da mübah olmaktır. Ribanın hükmü haram olmaktır. Zinaya düşme tehlikesi içinde olan kişinin evlenme hükmü vaciptir.
- Fakihler akdin hükmünü genel manada kullanıyorlar. Ve akdin hükmü ile akdin hukuki sonucunu kastediyorlar. Bu hukuki sonuç, akdin belirli bir hukuki sonucunu veya sonuç doğurmadığını veya akit tarafları için bağlayıcı olup olmadığını kastediyorlar. Ve duruma göre bu akit batıldır hukuki sonuç doğurmaz veya bu akit sahihtir hukuki sonuç doğurur diyorlar. Veya vekâletin hukuki sonucu ğayrı lazımdır veya icare akdinin hükmü lazımdır veya fuzûlînin akdi mevkuftur diyorlar.

Vasfı Açısından Akitler:

1. ***Sahih ve Ğayrı Sahih Akitler: (Bu tasnif Hanefilere göredir)***

a. ***Sahih Akit:***

Şer'i sonuçların kendisi üzerine terettüp ettiği akitlerdir. Bu akit, ehlinden sadır olması sebebiyle rükünlerinde yani icap ve kabulünde bir bozukluk olmayan ve mahallinin de akdin sonucunu kabul ettiği bir akittir. Ve bu akdin vasıfları bozukluktan salimdir. Fasit şartlardan biriyle birleşmiş değildir. Fakihler bu akdi "zatı ve vasfı itibariyle meşru olan akittir" diye tarif etmişlerdir. Bu akit, şer'an hukuki sonuç doğuran akittir.

b. ***Ğayri Sahih Akit:***

Akdin şartlarını ve rükünlerini tam olarak içermeyen akitlerdir. ***Hanefilere*** göre bu akit iki kısımdır. Batıl akit ve fasit akit.

1. ***Hanefilere Göre Batıl Akit:*** Rükünlerinde bozukluk olan akittir. Mesela akit siğasının itibarı olmayan ve doğru olmayan ve kusurlu bir şekilde vaki olan bir siğa olması bundandır. Kabulün icaba uygun olmaması, aslen mal sayılmayan bir şeyin satılması batıl akde örnektir. Bu akitlerin hukuki sonuçları yoktur. Çünkü yok olan şeyler üzerine akit yapılmıştır.
2. ***Hanefilere Göre Fasit Akit:*** Akitteki bozukluğun, akdin lazımi olan vasıflarına raci olduğu akitlerdir. Bu akit rükünlerinde (icap ve kabul) bir bozukluk olmaması ve akdin mahallinin

akdi kabul edecek durumda olması sebebiyle gerçekleşmiş olur. Bu kadar sağlamlık olunca akit gerçekleşmiş olur. Ancak, bozukluk akdin dış vasıflarının başına gelmiştir. Mesela akde fasit bir vasıf mukterin olmuş ise veya satışta bedelin ödeme zamanı belirlenmemiş ise veya satışta satılan mal belli değilse veya nikâh akdi şahitsiz yapılmış ise bu durumlarda akit fasit olur. Fakihler bu tür akitler için " aslı itibarıyla meşru vasfı itibarıyla ğayri meşru akitler" demişlerdir. Bu tür akitler hukuki sonuç doğurmaz. Akit tarafları tarafından feshedilmeleri gerekir. Fakat bazı durumlarda sonuç doğurur. Akdi yapanlar akdi geçerli kılacak bir tasarrufta bulunmuşlarsa, alış verişte malı teslim etmek ve diğerinin kabzetmesi gibi akit geçerli hale gelir. Ve müşteri mala sahip olur. Veya fasit nikâh akdi ile evlenmede dühul olmuşsa geçerli hale gelir ve akdin bütün hukuki sonuçları taraflara lazım hale gelir. Yani mihir lazım olur, doğacak çocuğun nesebi belli olur, kadın boşanınca iddet beklemesi gerekir.

2. ***Cumhura Göre Sahih ve Ğayri Sahih Akitler:***

1. Hanefiler dışındakiler akdi sahih ve ğayri sahih kısımlarına ayırıyorlar.
2. Onlara göre ***sahih akit,*** akdin sıhhat şartlarını ve in'ikat yani kuruluş şartlarını kendisinde bulunduran yani akdin rükünlerini, şartlarını ve vasıflarını bir bozukluk olmadan kendisinde bulunduran akittir. Bu şekildeki akit şer'i olarak belirlenen hukuki sonuçları doğurur.
3. ***Ğayri sahih akit ise*** batıl veya fasit akit adı verilen bir çeşit akit türüdür. Ğayri sahih akit, hem fasit hem de batıl akit için ortak isimdir.
4. Ğayri sahih akit, kendisinde bir halel yani bozukluk olan akittir. Bu bozukluk akdin siğasında, konusunda, akit taraflarında, akdin lâzimi vasıflarında olabilir. Bunlardan herhangi birinde bozukluğun olması o akdi ğ. sahih akit haline getirir. Semenin belli olmaması, semenin eda vaktinin belli olmaması bu bozukluklardan sayılır.
5. Cumhur yukarıdaki belirtilen şeylerin akdi ğ. sahih haline getirdiği konusunda ittifak etmelerine rağmen, akdin ğ. lâzimi vasıflarında yani akde mücavir olan işlerde bozukluk olursa akdin hükmünün ne olacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cuma namazı vaktinde alış verişin veya satışta neceşin bulunduğu akdin hükmü cumhur arasında ihtilaf konusudur. Mücavir vasıflar konusunda cumhurun genel görüşü kerahatle beraber akdin geçerli oluşudur. Bazıları da akdin batıl olduğunu söylemişlerdir.

Sahih Akdin Kısımları

1) ***Nafiz Akitler:***

Bu akit sahih akdin bir kısmı olup, tam ehliyet ve velâyet sahibi şahıslar tarafından yapılan akitlerdir. Akıl, baliğ ve reşit bir kişi tarafından kendisi veya vekili bulunduğu başka bir kişi adına vekilliğinin geçerli olduğu sınırlar dâhilinde yaptığı akitler bu akitlerdendir. Bu akitlerin hükmü herhangi bir kişinin icâzetine bağlı olmadan geçerli olmasıdır. Nafiz akitler lazım ve ğayri lazım olarak iki kısma ayrılır.

a. ***Lazım Akitler:***

Lazım akitler, tek tarafın akdi bozmaya yetkisinin olmadığı ve alış veriş ve kira gibi akdi feshetmek için her iki tarafın rızasının olması gerektiği akitlerdir. Bu akitler iki tarafın razı olduğu ve feshetmede tarafların ittifak ettiği akitler olmakla beraber akdin feshedilmeye elverişli olduğu akitlerdir. Ancak, tabiatı itibarıyla feshedilmeye elverişli olmayan akitlerde taraflar anlaşsalar bile akit feshedilemez ve tarafları bağlayıcı olur. Hulû talak akdinde ve evlenme akitlerinde tek taraflı olarak akit feshedilemediği gibi, taraflar ittifak etseler bile

akit feshedilemez ve akit her iki tarafı bağlayıcı olur. Bu hükümden kocanın boşama hakkı yoktur ifadesi anlaşılmamalıdır. Akit bağlayıcıdır, feshedilemez. Ancak koca isterse boşama hakkından dolayı kadını boşayabilir. (Fesih, bir akdi hiç olmamış gibi eski haline getirmektir. Talak ise, var olan akdi sona erdirmektir.) Lazım akitler tek taraflı ve çift taraflı bağlayıcı olmak üzere iki kısma ayrılır.

1) Tek Taraf İçin Bağlayıcı Akit:

Bazen akdin taraflardan biri için bağlayıcı diğeri için bağlayıcı olmayabilir. Bu durumda bağlayıcı olmayan taraf akdi feshedebilir. Ama diğeri feshedemez. Rehin ve kefalet akitleri bu akitlerdendir. Rehin akdinde, rehin verilen şey teslim edildikten sonra rehin veren kişinin akdi feshetme hakkı yoktur. Yani akit, rehin veren hakkında bağlayıcıdır. Ancak rehin alan kişi hakkında rehin akdi bağlayıcı olmadığı için akdi feshedebilir. Kefalet akdinde de kefil olan şahıs açısından akit bağlayıcıdır, ancak kendisi için kefil olunan kişi yani mekfulün leh (*alacaklı*) hakkında bağlayıcı değildir. Mekfulün leh kefilin rızası olmadan kefalet akdini feshedebilir.

2) Her İki Taraf İçin Bağlayıcı Akit:

Akdi yapan tarafların her ikisi hakkında da bağlayıcı olan akitlerdir. Alış veriş ve kira akdi tamamlandıktan sonra her iki taraf açısından da bağlayıcı olur. Taraflardan biri yapılan akdi tek taraflı olarak feshedemez. *(Eğer akitte, şart muhayyerliği, görme muhayyerliği ve ayıp muhayyerliği varsa ancak bu durumlarda akit tek taraflı olarak feshedilebilir.)*

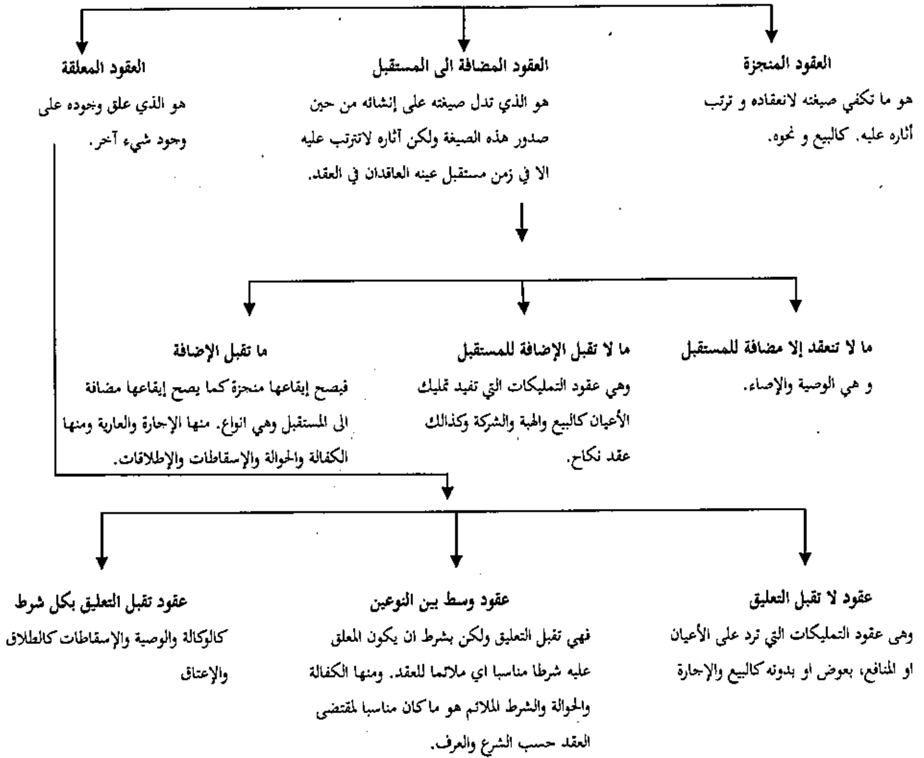
b. Ğayrı Lazım Akitler:

Ğayrı lazım akit, tabiatı itibarıyla taraflardan biri tarafından feshedilebilen akitlerdir. Taraflardan her ikisi için de akdi feshedebilme hakkı vardır. Akit her iki taraf açısından da bağlayıcı değildir. Taraflar tek başlarına diğerinin rızası olmadan akdi feshedebilirler. Emanet ve ariyet akitleri bu akitlerindendir. Bazen akdin taraflardan biri için bağlayıcı diğeri için bağlayıcı olmayabilir. Bu durumda bağlayıcı olmayan taraf akdi feshedebilir. Ama diğeri feshedemez. Rehin ve kefalet akitleri bu akitlerdendir. Rehin akdinde, rehin verilen şey teslim edildikten sonra rehin veren kişinin akdi feshetme hakkı yoktur. Yani akit, rehin veren hakkında bağlayıcıdır. Ancak rehin alan kişi hakkında rehin akdi bağlayıcı olmadığı için akdi feshedebilir. Kefalet akdinde de kefil olan şahıs açısından akit bağlayıcıdır, ancak kendisi için kefil olunan kişi yani mekfulün leh (*alacaklı*) hakkında bağlayıcı değildir. Mekfulün leh kefilin rızası olmadan kefalet akdini feshedebilir.

2) Mevkuf Akitler:

Genel olarak akit yapma hususunda ehliyeti olmakla beraber, başkası adına akit yapma konusunda ehliyeti bulunmayan kişinin yaptığı akitlerdir. Fuzulî ve mümeyyiz çocuğun yararına ve zararına ihtimali olan konularda yaptığı akitler bu akitlerdendir. Fuzûlinin yaptığı akit, kimin adına yapmışsa o kişinin icâzetine bağlıdır. Mümeyyiz çocuğun yaptığı akitler velisinin onayına bağlıdır.

2) HÜKMÜN AKDİN SİĞASIYLA İLİŞKİSİ AÇISINDAN AKİT ÇEŞİTLERİ
(AKDİN SİĞASININ SONUÇLARI İLE İTTİSALİ AÇISINDAN AKİT ÇEŞİTLERİ)

1. Burada akdin hükmüyle akdin şer'i hukuki sonuçları kastediliyor. Alış verişin hükmü denilmiş olsa bundan müşterinin mebîyi mülkiyetine geçirdiği ve satıcının semeni hak ettiği anlaşılır. Havalenin hükmü denilince, borcun, borçlunun zimmetinden havaleyi üstüne alan şahsın zimmetine geçtiği anlaşılır. Nikâh akdinin hükmü evlenen çiftin birbirinden faydalanma hakkını elde etmesidir.
2. Akdin sonuçlarının akitle ittisali her akitte aynı şekilde değildir. Bazı akitlerin sonuçları hemen terettüp eder ki bunlara ***münciz (hemen geçerli)*** akitler denilir. Bazılarının sonuçları, akdin kuruluş zamanının gelecek zamana izafe edilmesiyle gelecek zamanda terettüp eder ki bunlara ***gelecek zamana izafe edilmiş akitler*** denilir. Bazı akitler ise gerçekleşmesi şarta bağlanmış akitlerdir. Şart gerçekleşmediği zaman akit de gerçekleşmez. Bunlara da ***muallâk akitler*** denilir.

1) Müncez Akitler (Hemen Geçerli Olan Akitler):

1. Bu akitler akdin akit yapıldığı anda kuruluşu ve hukuki sonuç doğurması için akdin siğasının, yani icap ve kabulün yeterli olduğu akitlerdir.
2. Bu akitlerde akdin tamam olması için, alış verişte olduğu gibi kabza ihtiyaç yoktur. Alış verişte akit, akdi yapanlardan sadır olacak olan muteber bir akit siğasıyla hemen o anda

tamamlanmış olur ve hukuki sonuç doğurur. Bu şekilde müşteri mala, satıcı da semene sahip olur.

3. Ancak hibe gibi teberru akitlerinin tamam olması için kabza ihtiyaç vardır. Bunlarda sadece akdin siğası yeterli olmaz. Ne zaman akit konusu olan şey karşı tarafa teslim edilirse o zaman akit tamamlanmış olur ve hukuki sonuç doğurur. Mal teslim edilmeden akit gerçekleşmiş olsa da akit tamam olmaz.
4. Burada kabzedilmeden gerçekleşmeyen akitlerde vardır. Selem akdinde anapara satıcıya teslim edilmeden akit gerçekleşmez. Aynı şekilde sarf akdinde de bedeller hemen o anda teslim edilmelidir. Teberru akitlerinden farkı akdin hiç gerçekleşmemesidir. Hâlbuki teberru akitlerinde akit gerçekleşiyor ancak kabız olmayınca tamam olmuyor.
5. Müncez akitlerinde asıl olan hemen geçerli olmasıdır. Ancak bazı akitler var ki, tabiatları itibarıyla hemen geçerli olmayı kabul etmez. Vasiyet ve vasi tayin etme akitleri ölümden sonrasına izafe edilmiş bir temliktir. Bu sebeple ancak ölümden sonra hukuki sonuç doğurur.

2) Gelecek Zamana İzafe Edilen Akitler:

Bu akitler, akdin siğasının, bu siğanın sadır olma zamanında inşasına delalet ettiği akitlerdir. Yani akdin siğası sadır olduğu vakitte yapılmış haline delalet eder. Fakat bu akdin sonuçları akdi yapan tarafların belirlediği vakitte meydana gelir. Bir şahsın diğerine *"Bu evi sana gelecek aydan başlamak üzere iki yüze kiraladım"* demesi bu akde örnektir.

Akitler İzafeti Kabul Edip Etmemesine Göre Kısımlara Ayrılır:

1. ***Tabiatı İtibarıyla Mutlaka Gelecek Zamana İzafe Edilmesi Gereken Akitler:***
Bu akitler vasiyet ve vasi tayin etme akitleridir. Bu akitler izafe edilmeden geçerli olmaz ve mun'akit olmaz.

2. ***İzafeti Kabul Etmeyen Akitler:***
Bu akitler temlîkât akitleridir. Yani bir aynı temlik etmeyi ifade eden akitlerdir. Alış veriş, mal üzerine yapılan sulh, hibe, şirket, borçtan ibra, nikâh akdi ve kısmet akitleri bu akitlerdendir. Bu akitlerin izafeti kabul etmeyişinin sebebi Şâri'nin bu akitleri hemen sonuç doğuran akitlerden kılmasıdır. Bu sonuçların te'hir edilmesi şer'an konuluş amacına aykırıdır.

3. ***İzafeti Kabul Eden Akitler:***
Bu akitlerin müncez olarak yapılması sahih olduğu gibi, geleceğe izafe edilerek yapılması da sahihtir. İcare, müzaraa ve ariyet bu akitlerdendir. İzafe yapılarak bu akitler sahih olur. Çünkü bu akitlerde menfaatın temliki üzerine varid olmuşlardır. Menfaat ise anbean ortaya çıkar. Bu akitlerin izafesi akdin konuluş amacına aykırı değildir. Yine kefalet ve havale de bu akitlerdendir. Çünkü mesela kefillikte borç kefilden hemen kefalet akdi kurulur kurulmaz istenmez. Ne zaman borç vadesi gelirse o zaman istenir. Havalede de böyledir. Bu durumda her ikisinde de geleceğe izafe manası vardır.

Yine iskâtât akitleri de geleceğe izafe ile kurulan akitlerdir. İskat, bir şahsın sahip olduğu hakkı hemen düşürme hakkı olduğu gibi geleceğe izafe ederek de düşürebildiği hak düşürebilme akitleridir.

Yine ıtlakat akitleri de bu akitlerdendir. Itlakat şahsın daha önce sahip olmadığı bazı hakları kendisine vermek ve yapabilme hürriyeti verme akitleridir. Vekâlet akdi ve

mümeyyiz çocuğa verilen izin bu akitler gurubuna girer. Bu akitler ileriye dönük olarak yapılabilir. Çünkü bu akitler hemen olduğu anda sonuçları terettüp etmez. Zaman zaman ortaya çıkar.

3) Şarta Bağlı (Muallâk) Akitler:

1. Muallâk akitler, varlığı gelecekte başka şeylerin gerçekleşmesine bağlı olan akitlerdir. Bu şart bulunduğu zaman akit gerçekleşir, bulunmadığı zaman gerçekleşmez. Mesela bir şahsın diğerine "eğer ülke dışına gidersem evimi satmada vekilimsin" demesi ve diğerinin de "kabul ettim" demesi şarta bağlı olan bir akittir.
2. Bu akdin gerçekleşebilmesi için akdin kendisine bağlandığı şartın, akit esnasında mevcut olmaması gerekir. Ancak bu şartın gelecekte mevcut olma imkânının olması gerekir.
3. Eğer akdin kendisine bağlandığı şart akit esnasında mevcut olursa akit hemen geçerli olur. Bir şahsın diğerine eğer falan kişiye borcun olursa sana kefilim demiş olsa sonra anlaşılsa ki o adamın zaten borcu var, bu durumda kefalet akdi hemen geçerli olur.
4. Eğer gelecekte vaki olması imkânsız olursa akit batıl olur. Mesela bir kişi diğerine gökyüzünde kanatsız uçarsan sana kefilim demesi halinde akdin kendisine bağlandığı akit mümkün olmayacağı için akit batıl olur.

Akitler Şarta Bağlılığı Kabul Edip Etmemesi Açısından Kısımlara Ayrılır:

Ta'liki Kabul Etmeyen Akitler:

1. ***Bu*** akitler aynların ve menfaatlerin temlîkâtı üzerine vaki olan akitlerdir. Alış veriş, hibe, icare, borç akitleri bu akitlerdendir. Bu akitler bedelli veya bedelsiz olarak yapılabilir.
2. Ancak bu akitler caiz değildir. Çünkü bu akitlerin kendisine bağlandığı şey bazen gerçekleşir bazen gerçekleşmeyebilir. Var olma ve yok olma ihtimali olan şeylere akdi bağlamak, yani akdin var olup olmama durumu belirli olmaması sebebiyle kumar gibi olur.
3. Yine bunun gibi komşunun evini de satın alırsan evimi sana satarım demesi rızasız meydana gelecek bir akit oluşturmaya yönelik bir şart koşmadır. Bu şartla akit oluşturulması caiz değildir.
4. Aynı şekilde babam seferden dönerse seninle evlenirim gibi şarta bağlanan nikâh akdi de geçersizdir.
5. Aynı şekilde temlîkât akitlerinin de gerçekleşmesi kesin olması gerekir. Bu şekilde rıza da gerçekleşmiş olur. Eğer şarta bağlanırsa daha sonra şartın vaki olması halinde temlikâtta bulunan şahsın rızası olmayabilir. Yani akitte rıza gerçekleşmemiş olur.

Her Türlü Şartla Akdi Kabul Eden Akitler:

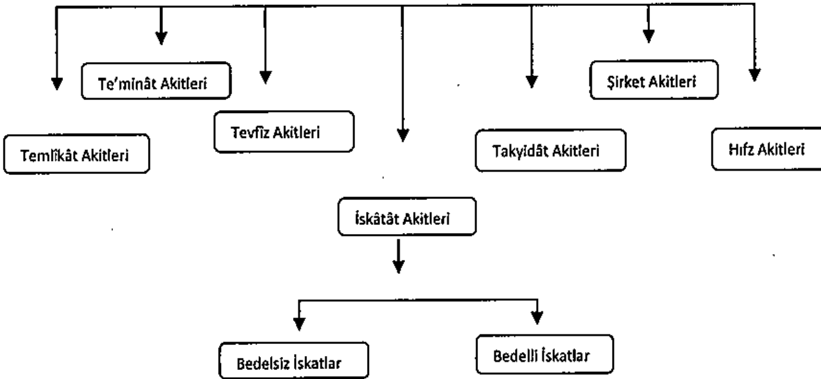
1. Bu akitler vekâlet, vasiyet, vasi tayini, iskâtât, talak ve azat akitleri gibi her türlü şartı kabul eden akitlerdir. Bu akitlerin caiz olmasının sebebi akdi yapan taraflardan birinin zarar görmemesidir.
2. Taliki kabul eden akitlerin bir kısmı talak gibi, kişinin kendi sahip olduğu akitlerdir. Talakın gelecekte meydana gelecek bir şarta bağlanması sahihtir. Nitekim bir şahıs eşine "eğer hırsızlık yaparsan boşsun" demesi geçerli olur. Kadın hırsızlık yaptığı zaman talak gerçekleşmiş olur.
3. Vekâlet, vekâlet akdi kurulduğu anda hukuki sonuç ifade etmez. Ancak vekil olduğu işi yaptığı zaman hukuki neticeler ortaya çıkar.

4. Vasiyet ve vasi tayin etme akdi, kurulduğu anda hukuki sonuç doğurmaz. Bunun için ölümün gerçekleşmesi gerekir. Ancak vasiyet eden veya vasi tayin edenin ölümün dışında, başka bir şarta bağlaması geçerli olur. Bunda akdi yapanlardan birine zarar yoktur.

Şarta bağlanan ve bağlanamayan akitler arasında yer alan akitler:

1. Bu akitler şarta bağlanabilen, ancak bağlanabilmesi için şartın akde uygun bir şart olduğu akitlerdir. Havale ve kefalet akitleri bu akitlerdendir. Bunlardaki akde uygun şart, şeriat ve örfe göre akde uygun bir şart olmasıdır. İleri sürülen şart ile şarta bağlanan akit arasında şarta bağlamayı gerektirici bir ilişki ve uygun bir ortam bulunmasıdır.
2. Buna göre bir kişinin müşteriye "eğer aldığın malı başkası hak ederse ben verdiğin parayı sana vermeye kefilim" demesi uygun bir şarttır. Veya "falan kişiye borç verirsen o borca kefilim" demek akde uygun bir şarttır.
3. Ancak şart ile akit arasında bir uygunluk yoksa şarta bağlama geçerli değildir. Mesela "yağmur yağarsa falan kişiden alacağına kefilim" demek akde uymayan bir şarttır. Veya "oğlum sınıfı geçerse falan kişideki alacağımı sana havale ettim" demek akde uygun olmadığı için geçersiz bir şarttır.

3) SONUÇLARI AÇISINDAN AKDİN KISIMLARI

Her akdin kendisi üzerine doğan hukuki sonuçları vardır. Bu sonuçlar akdi yapanların hedefine göre şekillenir. Bir satış akdinde müşterinin hedefi, satın aldığı malın kendi mülkiyetine girmesidir. Satıcının gayesi ise sattığı malın bedelinin kendi mülkiyetine girmesidir. Bu iki hedef akit tarafının akit yapmada niyetlendikleri şeydir. Akit bu gayeler bakımından farklı çeşitlere ayrılır. Bazen tek bir akit içinde akdin farklı sınıflar altına girmesine vesile olan birden çok hedefler de olabilir.

Akitten Beklenen Farklı Hedefler Şunlar Olabilir.

1) ***Temlîkât Akitleri:*** Bu akitlerden hedef bir aynı (malı) veya menfaati başka bir kimseye bir bedel karşılığında (yani bedelli akitlerde, yani satış, selem, icare, mudarabe, müzaraa, müsakatta olduğu gibi) veya bedelsiz olarak (yani teberru akitlerinde, yani hibe, vasiyet, iare, sadakada olduğu gibi) temlik etmektir. Birinci guruptaki her akitte iki taraf açısından mübadele ve muavaza vardır. İkinci gurupta ise muavaza ve mübadele manası yoktur. Bunlarda bir taraftan diğerine teberru yani bağış ve yardım manası vardır.

2) İskatat Akitleri: Bu akitlerle insanın hakkı olan bir şeyi bırakması anlamı vardır. Bu hakkı bırakma ya bedelle ya da bedelsiz olur.

- *Eğer bedelli ıskat* varsa bu muavazalı akitlere benzer. Mesala kocanın hanımından alacağı bir bedel (hulû) karşılığında hanımını boşaması bedelle olan bir hak düşürmedir ve bedelli bir akde benzer. Veya kısas cezalarından vazgeçip diyete razı olma olayı da böyledir.
- *Eğer bedelsiz bir hak düşürme* ise bu mahza bir hak ıskatıdır. Mesela karşılıksız hanımı boşamak, azat etmek, borçluyu ibra etmek, şüf'â hakkından vazgeçmek bedelsiz kısas hakkından vazgeçmek bedelsiz olarak hak ıskatı olan bir akittir.

3) Tefviz (yetki verme) ve Itlak (sebest bırakma) Akitleri: Bu akit başkasına yetki verme ve serbest bırakma akitleridir ki yetki verilen şahıs bu yetkiyi almadan önce yetki aldıktan sonra yapabileceği tasarrufları yapamaz. Vekâlet, vasi tayin etme ve tüccarların yapabildiği bazı işleri mümeyyiz çocuğa yapma izni verme bu guruptandır.

4) Takyidat: Bu akitler bir kişinin daha önce kendisine mübah olan bazı işleri yapmasına engel olunması anlamı taşır. Vekilin azledilmesi, vakıf bakıcısının yetkisinin alınması, kadıların ve vasilerin azli, ticarete izinli olan şahsın izninin kaldırılması bu anlamda bir takyidat gurubundan akit çeşididir.

5) Tevsikat ve Te'minat akitleri: Alacaklının borçlu üzerindeki alacağını temin etmede kullandığı bir güvence akdidir. Kefalet, havale ve rehin bu guruptandır.

6) Şirket Akitleri: Bu akitteki gaye çalışmada ve kazançta ortaklık elde etmektir. Mudarabe, müzaraa, müsakat bu guruptan bir akittir.

7) Hıfz Yani Koruma Akitleri: Bu akitlerle malın muhafaza edilmesi hedeflenir. Vedia yani emanet akdi gibi ki emanet bırakan malı emanet ettiği kişiye malını koruması için verir.

MUHAYYERLİKLER BAHSİ

- Hıyar kelimesi iki veya daha fazla iş arasından hayırlı olanı talep etmek anlamı taşır.
- Fakihler bununla akdi yapan kişinin akdi onaylama ve feshetme hakkını kastederler.
- Hıyarâtın hükmü her ne kadar asıl olan akdin gereğine göre davranmak lazım ise de akde onay verme de akdi yapanların rızalarını tekit etmek ve güçlendirmektir.
- Çünkü akdi yapanların ihtiyaçlarını ve gözetilmelerini sağlamak bir maslahattır.
- Mesela insan bir mal alır, fakat akit sırasında malın ayıp ve kusurlarına muttali olamayabilir ve ancak daha sonra ayıp ortaya çıkar veya farkında olunabilir. Burada müşteriye akde onay verme ve feshetme muhayyerliğinin verilmesi adil davranışlardan birisidir.
- Muhayyerlik haklarından görme ve ayıp muhayyerliği akit sırasında şart koşulmasa da sabit bir haktır. Ancak tayin ve şart muhayyerliği akit sırasında şart koşulursa sabit bir hak haline gelir.

1. ŞART MUHAYYERLİĞİ

Tarifi: Şart muhayyerliği akdi yapanların birinin veya her ikisinin veya dışarıdaki bir kişinin akit sırasında şart koşulursa belli bir müddet içinde akdi onaylama ve akdi feshetme hakkının bulunması demektir. Bu hak akit taraflarının biri veya ikisi tarafından akit sırasında şart

koşulursa şart koşan hakkında sabit olur. Satıcının "bu malı sana üç gün muhayyer olman şartıyla sana sattım" demesi gibi.

Şart Muhayyerliğinin Süresi:

Şâfîlere ve Hanefîlere göre: Şart muhayyerliğinin müddeti üç gün veya daha azdır. Delilleri ise şart muhayyerliğini üç gün olarak belirleyen hadistir. Daha fazla olmaz. Çünkü zaten şart muhayyerliği akdin lüzumuna muhalif bir durumdur. Hadiste üç gün denilmiş ise onunla yetinmek gerekir.

Hanbelî ve Caferilere göre: Müddet belli olduğu zaman üç günden az veya daha fazla olması da caizdir. Delilleri ise şudur, şart muhayyerliği akdi yapanların maslahatı için konulmuş şer'i bir durumdur. Bazen üç gün bu maslahatın var olup olmadığını anlamak için yetmeyebilir. Bu sebeple nasta belirtilen üç günün uzatılmasında, müddetin belli olması şartıyla bir sakınca yoktur.

Malikilere göre: Şart muhayyerliği akit esnasında ileri sürülen şart ile veya örfün gereğine göre şart koşmadan sabit olur. Müddeti ise malın satılış şekline göre farklılık gösterir.

Müddetin Belli Olmaması: Eğer müddet belli olmaz ise ***Hanbelîlere*** göre akit sahih olur. Ancak şart muhayyerliği ilğa edilmelidir. ***Hanefilere*** göre ise akit fasit olur. Çünkü şart muhayyerliğinin süresinin belirsiz olması onlara göre akdi fasit kılar.

Şart Muhayyerliğinin Câri Olduğu Akitler: Şart muhayyerliğinin alış veriş ve icare gibi feshi kabul eden tarafları bağlayıcı akitlerde şart koşulması caiz olur. Evlilik ve hulû gibi feshi kabil olmayan ve tarafları bağlayıcı olmayan akitlerde şart koşulması caiz değildir. Talak ve azat etmede de böyledir. Tarafları bağlayıcı olmayan emanet ve ariyet akitlerinde de böyledir. Yani şart muhayyerliği yoktur.

Şart Muhayyerliğinin Akitteki Etkisi:

1. Şart muhayyerliği kimin için ise o kişi hakkında akit bağlayıcı olmaz. O kişinin akdi onaylama ve akdi feshetme hakkı vardır.
2. Akdi onaylaması için veya feshetmesi için belli bir lafzı kullanması gerekmez. Akde veya feshe delalet eden herhangi bir lafızla veya herhangi bir fiili ile de bu gerçekleşir.
3. Muhayyerlik hakkı olan şahıs müddet içinde bir açıklama da bulunmaz ise akit geçerli ve her iki tarafı bağlayıcı hale gelir.
4. Eğer şart muhayyerliği bedelli bir akitte ise muhayyerlik müşteri için ise o kişinin mülkiyetinden semenin çıkmasına engel olur. Fakat Ebu Hanifeye göre satılan mal satıcının mülkiyetinden çıkar, eğer müşteri onaylarsa semen müşteriden çıkar ve satıcıya geçer, onaylamazsa müşteriden semen çıkmamış olur. İmameyn ise satıcıdan çıkar ve müşterinin mülküne girer dediler.
5. Eğer muhayyerlik satıcının hakkı ise mebî onun mülkiyetinden çıkmaz. Fakat müşteriden semen çıkar.

Şart Muhayyerliğinin Bitmesi:

1. Muhayyerliği bulunan şahsın müddet içinde akde onay vermesi veya feshetmesi.
2. Fesih veya onay olmadan müddetin bitmesi.
3. Malın müşteri elinde ayıplı hale gelmesi veya helak olması ki bu durumda malı sahibine vermek imkânsız hale gelir ve akit kesinleşir, muhayyerlik sona erer. Eğer satıcının elinde helak olursa mal kendisinden gider ve akit hukuki sonuç doğurmaz.

4. Hanefi ve Hanbelîlere göre muhayyerlik hakkı bulunan şahsın vefat etmesi ile son bulur ve akit geçerli olur. Çünkü bu hak, miras olarak kalmaz. Malikiler, Şâfîler ve Caferilere göre muhayyerlik hakkı mirasçılara kalır ve onaylar iseler akit geçerli olur.

2. TA'YÎN MUHAYYERLİĞİ

1. Bedelli akitlerde caridir. Bu şu şekilde olur: Satıcı akit esnasında iki veya üç malın fiyatlarını ayrı ayrı söyleyerek bunlardan dilediğini alabilirsin, bu konuda da muhayyersin diyerek mühlet verir. Müşteri ise bu müddet içinde içlerinden birini seçer ve akit, seçilen mal üzerine gerçekleşir.
2. *Hanefilere göre* akdin geçerli olması, satıcının malı gösterip muhayyer bıraktığı andan itibaren değildir. Akit müşterinin mallardan birisini seçmesinden sonra geçerli hale gelir.
3. Hanefiler dışındaki mezhepler akdin mahallinin akit esnasında bilinmediği için tayin muhayyerliği ile yapılan akdi geçerli saymazlar. Caizdir diyen Hanefiler tayin hakkını müşteri için ittifakla geçerli saymışlar, ancak satıcı için bu hakkın var olup olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Az bir kısmı satıcı için de bu tayin hakkı vardır demişlerdir.
4. Hanefilere göre ta'yin muhayyerliği ile beraber şart muhayyerliğini kullanmak da caizdir. Buna göre tayin muhayyerliği ile üç çeşit malı götüren müşteri eğer şart muhayyerliği hakkını kullanmamış ise üç gün sonra malları getirdiği zaman içlerinden bir tanesini almak zorundadır. Eğer şart muhayyerliğini de ileri sürmüşse hiç birini almayabilir. Ve üç malı da satıcıya teslim eder.

Tayin Muhayyerliğinin Şartları:

1. Tayin muhayyerliği iki veya üç şey arasında olabilir, daha fazla şey arasında olmaz.
2. Mallar birbirinden farklı olmalıdır. Farklılık kıyemi mallarda olur. Eğer cinsleri farklı ise (mesela biri ayakkabı diğeri elbise ise) mislî mallarda da olur. Tayin muhayyerliğine arz edilen malların her birinin fiyatları belirlenmiş olmalıdır. Eğer belli olmaz ise akit fasit olur.
3. Tayin muhayyerliğinin müddeti belli olmalıdır. Ebu Hanifeye göre bu müddet üç gündür. İmameyne göre ise müddet belirli olmak ve taraflar anlaşmış olmak şartıyla daha fazla da olabilir.

Tayin Muhayyerliğini Düşüren Şeyler:

1. Tayin muhayyerliği, arz edilen mallardan birisini seçmekle düşer. Bu seçme sarahaten, yani şuna razı oldum veya şunu seçtim demekle veya delaleten, yani eşyalardan birinde rızasını gösteren bir tasarruf yapmakla olabilir.
2. Birini seçmek üzere müşteriye teslim edilen mallardan biri müşteri elinde helak olursa veya geri iade edilmesi mümkün olmayan bir kusurla kusurlanırsa tayin muhayyerliği son bulur. Helak olan veya kusurlanan mal, akdin mahalli haline gelir.

Tayin Muhayyerliğinde Varislerin Durumu:

1. Tayin muhayyerliği olan şahıs tayinde bulunmadan ölürse varisleri onun yerine geçer. Çünkü tayin muhayyerliği miras olarak mirasçılara geçer. Çünkü miras bırakan kendisine sunulan mallardan herhangi birini seçmeden ve mülkiyetine girmeden vefat etmiştir. Mirasçıların bunlardan birisini seçmesi ve bedelini terekeden ödemesi gerekir.
2. Ölen şahsın hem tayin muhayyerliği hem de şart muhayyerliği varsa mirasçılar bunlardan sadece tayin muhayyerliğini kullanabilir. Çünkü şart muhayyerliği miras olarak bırakılamaz.

3. GÖRME MUHAYYERLİĞİ

1. Görme muhayyerliği akdin gereği olarak akdin mahallini gördüğü anda yapılan akde onay verme veya akdi feshetme hakkının bulunmasıdır. Ancak görme muhayyerliğinin olması için akit anında akdin konusunu görmemiş olmalıdır. Veya daha önce görmüş olmamalıdır. Akit esnasında veya daha önce görmüşse görme muhayyerliği olmaz. Daha önce görmüş fakat mal değişikliğe uğramışsa yine görme muhayyerliği vardır.
2. Bu hakkın bulunması daha önce akdin konusunu görmemiş olmasıdır.
3. Eğer akdi yapan diğer taraf akdin konusunu vasıflarıyla beraber anlatmış olsa da bu hak sabit olur, düşmez. Çünkü vasıflar ayrıntılı olarak anlatılsa bile görmek gibi olmaz.
4. Akdin konusunun görülmesi ile onun hakkında bilgi sahibi olunmuş olur.

Görmenin Manası ve Kendisiyle Gerçekleştiği Şeyler:

1. Görme ile kastedilen akdin mahallinin idrak edilmesi, kendisi hakkında bilgi sahibi olunması ve onun durumu hakkında vukufun olmasıdır.
2. Bu vakıf olma ve bilgi, beş duyu ile gerçekleşir. Bir şey bu duyulardan hangisi ile gerçekleşiyorsa görme muhayyerliği onunla beraber olur. Koku koklamayla, bal tatmakla, yenilen bir şey yemekle görülmüş olur.
3. Eğer bir şeyin bir kısmını görmekle diğer kısmı hakkında bilgi sahibi olunuyorsa görme gerçekleşmiş olur. Bu durum, kısımları ve cüzleri arasında farklılık olmayan mallarda vardır ki bu mallar, genelde örnekleriyle satılan mallardır. Sayılan, ölçülen, tartılan veya tekstil ürünleri bu guruptandır.

Görme Muhayyerliğinin Sabit Olduğu Akitler:

- Müşteri için görme muhayyerliği akdin mahallinin tayin ile tayin olunan bir şey olması halinde sabit olur. Akdin mahalli tayin ile taayyün etmeyen bir şey ise, onda görme muhayyerliği sabit olmaz. Mesela bir satış akdinde bedel olarak verilecek olan para tayin ile taayyün etmez. Bedel bozuk veya tüm para olarak verilebilir. Burada satıcı parayı göreyim, hoşuma giderse malı satarım diyemez.
- Ayrıca görme muhayyerliğinin olabilmesi için akdin feshi kabul eden bir akit olması gerekir. Mesela evlenecek olan şahıs nikâhı kıyalım, kadını görünce onaylarım derse olmaz. Çünkü nikâh akdi feshi kabul etmez.

Yukarda Verilen Bilgiye Göre Şu Akitlerde Görme Muhayyerliği Bulunur:

1. Satış akdinde eğer satılan mal tayin ile taayyün eden bir mal ise görme muhayyerliği olur. Aynı şekilde satıcı için de eğer verilecek bedel taayyün eden bir mal ise bu muhayyerlik var olur. Müşterinin para yerine bir mal vermesi gibi.
2. Eğer kişi görmediği bir malı kiralarsa görme muhayyerliği olur. Aynı hak eğer kira bedeli olarak taayyün eden bir mal verilecekse kiraya veren için de geçerlidir.
3. Eğer akdin konusu ortaklar arasında taksim edilen kıyemi bir mal ise ve ortaklar bu malı görmemişler ise taksim edilince görseler her biri için görme muhayyerliği vardır.
4. Eğer akdin konusu olan mal bir sulh davasında diyet karşılığı olarak veriliyorsa ve sulh yapan malı görmemiş ise görme muhayyerliği hakkı var olur.

Görme Muhayyerliğinin Sabit Olması İçin Gereken Şartlar:

1. Akdin konusunu akit yapan kişinin akit esnasında veya daha önce görmemiş olması gerekir.
2. Akdin konusu olan malın zimmete taalluk eden bir mal olmaması gerekir. Yani tayin ile teayyün eden bir mal olması gerekir. Mesela para zimmete taalluk eden ve tayin ile taayyün etmeyen bir şey olduğu için görme muhayyerliği olmaz. Aynı şekilde selem akdinde satılan mal ayna taalluk etmez. Zimmete taalluk eder. Bu sebeple selem yoluyla elde edilecek malda görme muhayyerliği olmaz. Ancak anlaşılan vasıfta olmazsa muhayyerlik olur ki bu ise ayıp muhayyerliğidir.
3. Akdin feshi kabul eden bir akit olması gerekir. Mesela kadının görmediği bir ev kendisine mihir olarak verilse veya kocanın boşaması için görmediği bir ev kendisine hulû olarak verilse her iki durumda da görme muhayyerliği olmaz. Yapılan nikâh ve hulû geçerli olur.
4. Akdi yapan kişinin akit konusunu görmesinden sonra görme muhayyerliği sabit olur. Görmeden önce ise bu muhayyerlik yoktur.

Görme Muhayyerliğinin Sabit Olma Vakti ve Müddeti:

1. Görme muhayyerliği şer'an belirlenmiş bir haktır.
2. Akit sırasında şart koşulmasa da bu hak şer'an sabittir. Hatta yok denilse bile yine de vardır.
3. Görme muhayyerliği malı görme anında başlar ve görme muhayyerliği olan şahsın iradesini açıklamasına kadar devam eder. Sonra akdi ya onaylar ya da fesheder.

Görme Muhayyerliğinin Akde Etkisi:

1. Görme muhayyerliği akdin geçerli olmasına engel değildir. Ancak muhayyerliği olan şahıs açısından bağlayıcı değildir. Eğer malı gördükten sonra rızasına delalet eden sözlü (*razı oldum veya aldım gibi*) veya fiili bir durum olursa (*kabzetmek, satılık etmek, hibe etmek, kiraya vermek gibi*) akit kendisi açısından da bağlayıcı olur. Ancak akdin mahallini görmeden, "aldım" dese veya "hakkımdan vazgeçtim" dese bile görme muhayyerliği düşmez ve akit kendisini bağlayıcı hale gelmez. Ancak bundan kişinin malı görmeden akdi feshetme hakkı yoktur anlaşılmamalıdır. Akdi feshetme hakkı vardır. Ancak bu hak görme muhayyerliğinden dolayı değil, akdin kendisi açısından henüz bağlayıcı olmamasındandır.
2. Akdin mahallini gördükten sonra onaylama veya feshetme hakkı vardır. Ancak feshedecekse diğer tarafın bundan haberinin olması gerekir. Çünkü karşı taraf malını o alacak diye bekletmek zorunda kalır ki bu onun zarar görmesidir. Ancak karşı tarafın rızası feshetmek için aranmaz.

Görme Muhayyerliğini Düşüren Haller:

1. Görme muhayyerliği olan kişi malı gördükten sonra, razı olduğunu sarahaten veya delaleten açıklarsa görme muhayyerliği biter. Buna göre görme muhayyerliği olan şahıs, malı gördükten sonra, ancak daha rızasını veya reddini açıklamadan, alacağı malın yanında başka bir mal satılınca şüf'â hakkı iddia ederse, fiilen ve delaleten razı olduğunu ve akde onay verdiğini göstermiş olur. Ve görme muhayyerliği son bulur.
2. Eğer muhayyerlik hakkı olan kişi malı görüp henüz onay vermeden malı satarsa veya hibe ederse veya satlık ederse veya tasadduk ederse delaleten akde onay sayılır ve muhayyerlik biter.
3. Mal eğer müşteri elinde kusurlu hale gelirse geri vermesi mümkün olmazsa görme muhayyerliği düşer.

4. Eğer malın bir kısmı helak olursa ve mal sahibine tam olarak geri vermek mümkün olmazsa muhayyerlik düşer. Çünkü görme muhayyerliği malın bir kısmında devam edecek şekilde parçalara ayrılamaz.
5. Caferilere göre malı gördükten hemen sonra feshedilmezse muhayyerlik düşer.
6. Görme muhayyerliği olan şahıs malı gördükten sonra ancak henüz onay vermeden veya feshetmeden ölürse muhayyerlik düşer, akit geçerli olur ve görme muhayyerliği mirasçılara intikal etmez.

4. AYIP MUHAYYERLİĞİ

Ayıp Muhayyerliğinin Tanımı:

1. Ayıp muhayyerliği malı alan müşterinin aldığı malda bulduğu bir kusur sebebiyle akdi feshetme veya onaylama hakkıdır. Burada muhayyerlik kusur sebebine izafe edilmiştir.
2. Ayıp muhayyerliği akdin konusu olan malın şahsıyla, yani kendisiyle belirlenebilen bir mal olması gerekir. Eğer mal bizzat kendisiyle değil de, selem akdinde malın vasıflarıyla muayyen hale gelmesi gibi vasıflarıyla muayyen hale gelen bir mal olursa, bu malda ayıp muhayyerliği söz konusu olmaz. Öyle ki vasıfları belirlenen selem akdindeki mal, belirlenen vasıflarla müşteriye teslim edilince müşterinin malı almama hakkı olmaz. Çünkü malın vasıfları şart koşulduğu üzere olunca ma'kudun aleyhin şartları yerini bulmuş olur. Ve akit geçerli olur. Vasıflar belirlenen şartlarda olmazsa akdin mahalli gerçekleşmemiş olur. Bu anlatılanlara göre görme muhayyerliği olan akitlerde ayıp muhayyerliği de vardır. Alış-veriş, kira, sulh bedeli ve buna benzer akitlerde ayıp muhayyerliği vardır.

Muhayyerliğin Sabit Olduğu Ayıplar:

1. Ayıp muhayyerliğinin sabit olması için, maldaki kusurun tüccarların ve uzman kişilerin değer eksikliği olarak belirlediği bir kusur olması gerekir. Veya malın sağlam yaratılıştan salim olmadığı bir kusur olması gerekir.
2. Eğer müşteri maldaki ayıbı bilecek olsa, asla malın kusursuz haldeki fiyatını vermek suretiyle malı almaya teşebbüs etmeyecek olduğu bir kusur ayıp sayılır. Hayvandaki topallık, çanaktaki kırıklık, kitaptaki noksanlık o mallar için birer ayıp sayılır.

Ayıp Muhayyerliğinin Sebebi:

1. Ayıp muhayyerliğinin sebebi malda ayıp bulunmasıdır. Ayıbın bulunması ayıp muhayyerliğinin sebebidir. Çünkü malın kusurdan salim olması akdi yapan kişinin gayesidir. Tâki müşteri bu maldan kâmil bir şekilde faydalanabilsin.
2. Akdin mahallinin ayıptan salim olması akdin şartı gibidir. Bu şart kaybolunca akdi yapanın rızası yok olur ve akdi yapana zarar dokunur. Bu muhayyerliğin verilmesi akdi yapan şahsı zarardan korumak ve razı olmadığı bir şeyin, kendisini bağlayıcı hale gelmesini engellemektir. Bu sebeple ayıp muhayyerliği kanun olarak konulmuştur.
3. Ayıp muhayyerliği için akit esnasında şart koşmak şart değildir. Çünkü bu şeriatın kendisine verdiği bir haktır.

Ayıp Muhayyerliğinin Sabit Olmasının Şartları:

1. Maldaki kusurun müşteri malı teslim almadan önce var olması. Bu ayıbın ister akit yapıldıktan sonra isterse akitten önce olsun müşteri malı teslim almadan önce meydana gelmesi gerekir. Ayıp, kabızdan sonra ortaya çıkarsa müşterinin muhayyerliği olmaz. Fakat akit yapıldıktan sonra, fakat mal teslim alınmadan ayıp ortaya çıksa, mal satıcıdan gider.

Mesela kurbanlık alsan fakat bakacak yerin olmadığı için kurbanlığı satıcının yanında bıraksan, sonra mal telef olsa mal satıcıdan gider. Müşteri para vermişse parasını geri alır. Ve satıcıya bir şey ödemez.

2. Müşterinin akit esnasında kusurdan haberinin olmaması gerekir. Haberi varsa buna rağmen akdi sürdürürse muhayyerlik düşer. Ayrıca haberi olduktan sonra ayıptan dolayı razı olmaması gerekir. Eğer razı olursa muhayyerlik düşer. Ayrıca maldaki kusur, muhayyerlik sahibi olan müşterinin feshetme hakkını kullanmadan ayıbın ortadan kalkmaması gerekir. Eğer ayıp ortadan kalkarsa muhayyerlik düşer.
3. Eğer malı satan şahıs akit esnasında her türlü ayıptan beri olmayı şart koşarsa ve müşteri de kabul ederse, müşterinin muhayyerlik hakkı düşer.

Ayıp Muhayyerliğinin Akitteki Etkisi:

1. Maldaki kusur, akdin hukuki sonuç doğurmasına engel değildir. Fakat muhayyerliği bulunan kişi yani müşteri açısından bağlayıcı değildir. Müşterinin akdi feshetmeye engel bir durum meydana gelmedikçe akdi feshetme ve onaylama hakkı vardır.
2. Müşterinin, malı teslim almadan önce, akdi feshetmek istediği zaman satıcının rızasını alma zorunluluğu yoktur. Ancak akdi feshettiğini satıcıya bildirmek zorundadır.
3. Ancak malı teslim aldıktan sonra ayıp sebebiyle akdi feshetmek isterse, diğer tarafın rızasını alması veya hâkimin kararının olması gerekir. Burada rızanın alınma zorunluluğunun sebebi akdin kabızla kuvvet kazanmasıdır. Çünkü kabızdan sonra ayıp konusunda aralarında münakaşa çıkabilir.
4. Eğer mal kabzedilmiş ise ve kusur sebebiyle karşılıklı rıza ile akit bozulur ve mal teslim edilirse, bu, akit tarafları açısından fesih, üçüncü şahıslar için yeni bir satış olur ve şüf'a hakkı doğar.
5. Ancak mal kabzedilmiş ve akdin bozulması karşılıklı rıza ile değil de hâkim kararıyla bozulursa veya mal kabzedilmemiş ve tarafların rızasıyla akit bozulursa bu hem taraflar için, hem de üçüncü şahıslar için fesihtir. Bu sebeple şüf'a hakkı doğmaz.
6. Ayıp ortaya çıktıktan sonra müşteri malı hapsedip satıcıyı bedelden indirim yapmaya zorlayamaz. Ancak satıcı razı olursa bedelden indirim yapılabilir. Müşterinin satıcıyı zorlayamamasının sebebi, maldaki kusurun aynın kendisinde değil, vasfında olmasıdır. Vasfın ise semende bir karşılığı yoktur. Çünkü vasıf ayna tâbidir. Bu sebeple satıcı vasıftaki noksanlık sebebiyle sorumlu tutulamaz. Eğer buna rağmen satıcı bedelde noksanlıkla satmaya zorlanırsa, bu satıcı için razı olmadığı bir bedelle satmak zorunda bırakıldığı için zarara uğramış olur ki rıza olmayınca akit gerçekleşmez. Bu sebeple müşteri satıcı noksan bedele razı olmazsa ya mebîyi teslim eder ve bedeli alır ya da akdin önceki yapılmış haline razı olur ve akde onay verir.

Ayıp Muhayyerliğini Düşüren Haller:

1. Muhayyerlik sahibinin ayıba razı olmasıyla ayıp muhayyerliği düşer. Razı olduktan sonra akit kendisini de bağlayıcı hale gelir. Fesih hakkı ortadan kalkar. Ancak diğer tarafla ikâle yapmak şartıyla akdi ortadan kaldırabilirler. Müşterinin akde onay vermesi ya sarâhaten (kabul ettim razı oldum) ya da delâleten (malı satmak, kiraya vermek, kullanmak, teslim ederek hibe etmek) meydana gelir.
2. Satıcının kendisini her türlü kusurdan beri kılması ve müşterinin buna razı olmasıyla muhayyerlik düşer.
3. Malda müşteri yanında yeni bir kusur çıkarsa veya mal helak olursa veya mal tam bir değişime uğrarsa eski ayıbından dolayı iade edilemez. Bu yeni kusur, ister zatında (kaza

yapınca arabanın şeklinde oluşan değişiklik gibi) bir noksanlık isterse de kıymetinde (bir şekil değişikliği yok ancak başkası tarafından kullanılmakla ikinci ele düşmek gibi) bir noksanlık olsun fark etmez, muhayyerlik hakkını kullanamaz. (*Buna göre sıfır araba alan kişi arabayı bir müddet kullansa sonra bir ayıbı olduğu anlaşılsa, arabayı ayıptan dolayı teslim edemez. Çünkü arabayı ilk kendisi kullandığı için arabanın kıymetinde bir eksilmeye sebep olmuş ve arabayı ikinci ele düşürmüştür. Ancak arabayı ikinci el olarak alsaydı teslim edebilirdi.*)

4. Kusurlu mal müşteri elinde iken ve dışarıdan kendisine eklenerek meydana gelen muttasıl ziyadeler (elbiseyi boyamak gibi) muhayyerliği düşürür. Çünkü bu durumda akit feshedilecek olsa muttasıl olarak meydana gelen ziyadeler maldan ayrılması mümkün değildir. Hâlbuki mal satıcıya ziyadesiz olarak teslim edilmelidir. Bu ise mümkün değildir.
5. Kusurlu malın kendisinden meydana gelen munfasıl ziyadeler (yavru doğurması, sütlenmesi, hayvanın yünlenmesi, ağacın meyvelenmesi ve kabızdan sonra bunların devşirilmesi) durumlarında muhayyerlik düşer. Çünkü akit feshedilecek olsa meydana gelen munfasıl ziyade kimin olacak? Satıcıya verilse bedelsiz olarak verilmiş olur ki bu caiz olmaz. Müşteri yanında kalacak olsa karşılık vermeden mal sahibi olacak ki bu da caiz değil. Bu sebeple akit feshedilmez ve muhayyerlik düşer.

Müşterinin Ayıp Noksanlığını Satıcıdan Aldığı Durumlar:

1. Ayıp muhayyerliği düştükten ve feshetme imkânı ortadan kalktıktan sonra bazı durumlarda müşteri noksanlık bedelini satıcıdan alabilir.
2. Eğer kusurlu mal müşteri yanında helak olsa veya müşterinin teaddi ve kusuru olmaksızın malda başka kusurlar meydana gelirse (*ister ayıbı öğrendikten sonra olsun isterse önce olsun*) satıcıdan noksanlık bedelini alır.
3. Aynı şekilde müşteri satın aldığı kusurlu malı bizzat kendi fiiliyle tüketse (*yemeği yemek gibi*) veya kendi fiiliyle kusurlu malı ikinci defa kusurlu hale getirse (*aldığı kumaşı elbise diktirmek için kumaşı terziye biçtirmek gibi*) eğer bunlar asıl ayıbı henüz öğrenmeden yapılmışsa noksanlık bedelini satıcıdan alır. Ancak kusuru öğrendikten sonra malı tüketir veya kusurlu hale getirirse noksanlık bedelini satıcıdan alamaz.
4. Aynı şekilde müşteri malda ziyadei muttasıla yapmakla malı iade edemeyince ve akdi feshedemeyince ya akdi tüm bedeliyle kabul eder ya da maldaki kusur eksikliğini satıcıdan alır. (*Müşteri eğer aldığı malda ziyadei muttasıla yapmamışsa ya akdi tamamen fesheder ya da tüm bedeliyle malı alır. Noksanlık bedelini alamaz.*)
5. Müşteri eğer aldığı malı kendi mülkünden çıkaracak bir tasarruf yapmışsa (*satmak gibi*) rızası olmasa bile, daha sonra malı kendisine satan kişiye dönüp noksanlık bedelini isteyemez.
6. Maldaki ayıp bedeli, akit günündeki malın salim olduğu fiyatla yine aynı gündeki kusurlu fiyatı arasındaki değer farkı kadardır.

Ayıp Muhayyerliğinin Mirasçılara Kalması:

Ayıp muhayyerliği mirasçılara miras olarak devreder. Eğer müşteri ayıp ortaya çıktıktan sonra akde onay vermeden ya da feshetmeden ölürse bu işlemi mirasçılar yapar. Bunda ittifak vardır.

AKDİN İNŞASINDA VE ŞARTLARDA İRADENİN YETKİ BOYUTU

1. Akitler ve diğer kavli tasarruflar, akit yapan tarafların iradeleriyle kurulur. Akit tamamlanınca da hukuki sonuçlar terettüp eder. Fakat bu hukuki sonuçların sabit olması,

Şârinin koyduğu hükümler ile ortaya çıkar. Yani akdi, akit taraflarının iradeleri kurar. Ancak hukuki sonuç doğurması Şârinin koymuş olduğu kanunlar neticesinde olur. Şâri akdin yapılışını hukuki netice için bir sebep kılmıştır.

2. Fakihler akdin bu şekli konusunda ittifak halindedirler. Ancak onlar bunun dışındakilerde ihtilaf etmişlerdir. Onlar akdin oluşmasında ve akde bitişik şartlarda insan hürriyeti konusunda ihtilaf ettiler. Şâri bazı akitleri belirlemiştir. Bu akitleri hukuki sonuç için sebep kılmıştır. Nasla belirlenen bu akitler, diğer akitlerin inşasına engel olur mu? Sonra bazı akitler var ki Şâri bu akitleri, akdin kendi yapısına göre belirlemiş ve tahdid etmiştir. Ve bu akitlerin yapısına göre akdin sonuçlarını eksiltmek ve ziyadeleştirmek suretiyle akdi yapanların maslahatı için şartlar koymuştur. Peki, akdi yapan kişiler bu şartları düzenleme açısından müdâhil olabilirler mi? Yoksa Şârinin hukuki sonuçları belirlemesi sebebiyle, değiştirme imkânı olmayacağı ve insan iradesi ile düzenlenemeyeceği mi ortaya çıkar? İşte bu konularda âlimler ihtilaf ettiler. ***Onlardan bazıları,*** sarih olarak var olan nasların akdin ve şartların mübah oluşunu belirlediği görüşündedirler. Yani aslolan haramlıktır. Naslar ise haram olan şeylerin helal ve caiz olanlarını belirler. ***Bazılarına göre*** de akdin ve şartların mübah olması için sarih nassın olmasını gerekli görmezler. Bunlara göre akde caiz diyebilmek için akdi haram kılan bir nassın olmaması yeterlidir. Yani aslolan mübahlıktır. Fakihlerin bazıları da bu iki görüş arasında bir yol tutmuşlardır.

1) İnsan İradesini Darlaştıran Fakihler:

1. Bunlar insan iradesini akit yapma ve şartları belirleme konusunda darlaştıranlardır. Çünkü bunlara göre asıl olan her şeyin haram olmasıdır. Bir şey, ancak caiz olduğuna naslardan delil varsa caiz olur. Bu görüşü savunanlar Zâhirilerdir.
2. Zahirilere göre hangi akit veya şart olursa olsun caiz olduğuna dair bir nas ya da icma yoksa o haramdır. Caiz olduğuna dair nass veya icma varsa o caiz olur. Eğer nas yoksa o akit ve şart batıl olur.
3. Zahirilere göre insan iradesi, şer'î cevaz olmadan veya mübahlık vasfı yüklemeden bir akit veya şart oluşturamaz. Eğer insan buna rağmen bir akit kursa batıl olur.

Zahirilerin Delilleri:

1. İslamın kanun koymadığı bir akit yapmak ve şart koymak, Allah'ın hudutlarında teaddîde bulunmak ve dinde ziyadeleştirmede bulunmak demektir. Çünkü Allah Teâlâ " *Kim Allah'ın hududunu çiğnerse onlar zalimlerin ta kendileridir*" ve "*Bu gün sizin dininizi tamamladım*" buyurmuştur.
2. Hadisi şeriflerde de insanın akit oluşturması ve şart meydana getirmesi yasaklanmıştır. "*Kim bizim işimiz üzere olmayan bir iş yaparsa o reddedilmiştir*" buyrulmuştur. Yine başka bir hadiste "*Bazı insanlara ne oluyor ki Allah'ın kitabında olmayan şartları koşuyorlar. Kim Allah'ın kitabında olmayan bir şart koşarsa yüz defa koşsa da bu şart bir şey ifade etmez. Allahın şartları daha hak ve daha güvenlidir.*" Buyrulmuştur.

2) İnsan İradesine Genişlik Veren Fakihler:

1. Bu görüşün sahipleri Hanbelî mezhebinden bir guruptur ki bunların başında ibn Teymiye ve onun öğrencisi ibn Kayyim gelir.
2. Bunlar akitlerin ve şartların oluşmasında insan iradesine mutlaklık veriyorlar ve bu konuda insan iradesine geniş bir hürriyet tanıyorlar.
3. Bunlara göre akit ve şartta asıl olan bunların sıhhatli ve caiz oluşudur. Bunlar ancak Kitap ve Sünnette veya icma ve sahih bir kıyasta haramlığına ve batıl oluşuna delalet eden bir nas

bulunduğu zaman haram ve batıl olur. Yani bunlara göre asıl olan her şeyin mübâh oluşudur. Bir şeyin caiz olmayışı ve batıl oluşu bu konuda bir nassın bulunuşuna bağlıdır.

4. Eğer bir akdin veya şartın haramlığına delâlet eden bir nas yoksa insan istediği akdi ve şartı yapmada geniş bir hürriyete sahiptir. Bu hükme göre velayetin azat edenden başkasına şart koşulması caiz değildir. Çünkü bu konuyla ilgili hadiste *" velâ hakkı azat edenin hakkıdır"* buyrulmuştur. Yani velâ hakkı herkes için mübah iken hadisi şerif buna sınır koymuş ve velâ hakkını azat edene tahsis etmiştir. Yine ayni şekilde borç veren kişinin borç alan kişiye *"şunu benden satın alırsan sana borç veririm"* şeklinde şart ileri sürmesi de caiz değildir. Çünkü hadiste tek akit içerisinde iki akit yapılması (safkateyn) yasaklanmıştır.
5. Fakat hakkında yasaklama bulunmayan şartlar konusunda insan için geniş bir hürriyet vardır. Mesela kadın evlenirken koca olacak kişiye *"Beni bu memleketten dışarı çıkarmamak şartıyla veya üstüme kuma getirmemek şartıyla evlenirim"* demesi geçerli bir şarttır. Çünkü bu konuda bir yasaklama yoktur. Eğer koca bu şarta rağmen kadını dışarı çıkartırsa kadının nikâh akdini feshetme hakkı vardır. Yine aynı şekilde satıcının müşteriye sattığı evde belirli bir müddet oturmayı şart koşması da bir yasaklama olmadığı için geçerli bir şarttır.

Bu Görüşü Savunanların Delilleri:

1. Ayetlerde ve hadislerde akde vefa gösterilmesi gerektiği vurgulanmış vefa gösterilmemesi yerilmiştir. Akitteki kişilerin akde sadakat göstermesi de buna dâhildir. Fakat akit ve şart oluşturulmasının yasaklığından bahsedilmemiştir. Bu ise akit yapmanın ahde vefa gösterilmek şartıyla caiz olduğu ve insanın akit yapma ve şart koyma hürriyetinin olduğunu göstermektedir. Yani asıl olan akit ve şartın sıhhatli oluşudur.
2. Hadisi şeriflerde de haramı helal, helâli haram saymamak kaydıyla insanın şart ve akit oluşturabileceğinin işaretleri vardır.
3. Akitlerde asıl olan haramlığın olmamasıdır. Bu sebeple haram olması istenilen şeye haram hükmü konulmuş ve onlar belirtilmiştir. Buna göre haramlık vasfı yüklenmeyen bir şey mübahtır.
4. Genellikle muamelattaki akitler müslümanlar ve ğayri müslimler tarafından yapılır. Bunlar ise ibadete yönelik şeyler değildir. Yani bu akitler ibadetlere taalluk etmiyor ki her akit hakkında hüküm konulmuş olsun.
5. Akitlerde asıl olan karşılıklı rızadır. Ayette de buna işaret vardır. Başka bir şey şart koşulmamıştır. Öyle ise haram kılınan bir şey (içki satışı gibi) üzerine akit yapılmamak şartıyla, akitler karşılıklı rıza ile geçerli olur.

3) İki Görüş Arasında Orta Yol İzleyenler:

1. Bu görüşte olanlar birinci görüştekiler gibi insan hürriyetini kısıtlamadıkları ve "asıl olan haramlıktır" demedikleri gibi, ikinci görüştekiler gibi de tamamen insan hürriyetine geniş bir alan tanıyıp "asıl olan mübahlıktır" da dememişlerdir.
2. Bunlara göre asıl olan haramlık olmakla beraber bazı akitleri istisna etmişlerdir. Fakat istisna ettikleri akitlerde de çok geniş bir hürriyet hakkı tanımışlardır. Hanefiler bu görüştedir. Onlar bu görüşlerinden yola çıkarak şartı üç kısma ayırıyorlar.

a. Sahih Şart:

1. Sahih şart akdin gereğine (muktezasına) uygun olan şarttır. Mesela satıcının müşteriye önce semeni teslim etme şartı koşması akdin muktezasına uygun olan bir şarttır.
2. Veya satıcının malı vadeli sattığı zaman müşteriden semene karşılık bir kefil istemesi akde uygun bir şarttır.

3. Veya şeriat tarafından konulmuş olan görme, ayıp ve şart muhayyerliği gibi şartlar da akdin muktezasına uygun olan şartlardır.
4. Örfen uygulanan satılan malı belli bir müddet ıslah etme garantisi de akdin muktezasına uygun olan şartlardır. Tüm bunlar akde uygun olduğu için sahih şart olarak kabul edilir.

b. ***Fasit Şart:***

1. Fasit olan şart, yukarıda sayılan sahih şartlar kapsamına girmeyen şartlardır.
2. Bu şartlar, akdi yapan tarafların birine menfaat sağlayan şartlardır. Mesela satıcı evi satarken bir ay oturmak şartıyla satarsa koşmuş olduğu bu şart fasit bir şart olur. Bu şekilde yapılmış bedelli bir akit ve tasarruf fasit olarak kabul edilir. Ancak bu şekilde bir şart teberru, tevsikat ve nikâh akitlerinde ileri sürülse, sürülen şart geçersiz ve lağv olurken yapılan teberru, tevsîkât ve nikâh akdi geçerli olur.

c. ***Batıl Şart:***

Batıl şart, sahih şartın vasıflarını taşımayan şartlardır. Bu şartta akit taraflarından hiç birisine bir menfaat söz konusu değildir. Bir satıcının evini müşterinin oturmaması şartıyla satması batıl şartlardandır. Veya satıcının, araziyi müşterinin ekmemesi şartıyla satmasıdır. Bu gibi şartlar lağvdır, hiçbir hükmü yoktur. Yapılan akit ise geçerlidir.

2. BÖLÜM
FIKIH USÛLÜ

USÛL-Ü FIKHIN TANIMI

Ebu Hanife'ye göre fıkıh {معرفة النفس ما لها وما عليها {عملاً *"Kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir."* Bu tanımda geçen معرفة kelimesi عرف kökünden türetilmiştir. Bu kelime yerine علم kökenli bir kelime kullanılmamasının sebebi, kişinin tanımda yer alan lehine ve aleyhine olan şeyleri kavraması ve algılaması gerektiğini vurgulamak içindir. Bu bilme işinin amelî / pratik yönünün olması gerektiği düşüncesiyle sonradan عملاً lafzı eklenmiştir.

İmam Şâfiî ise fıkıh usulünü şu şekilde tanımlar:

اصول الفقه: القواعد التي يَتَوصَّل بها المجتهدُ إلى استِنباط الأحكام الشَّرعية العمليّة من الأدلّة التفصيليّة

"Usul ü fıkıh, müçtehidin şer'i- amelî hükümleri tafsilî delillerinden çıkarabilmesine yarayan kurallar bütünüdür."

القوائد Kelimesi her biri bir çok cüzînin hükmünü kapsamına alan külli önermeler demektir.

التي يَتَوصَّل بها المجتهدُ إلى إستِنباط الأحكام (Müctehidin hüküm çıkarmasına yarayan) demek, kaidelerin mücteһin hükümleri anlamasında ve hüküm çıkarmasında işine yarayan kaideler olduğunu belirtmektir.

الأحكام الشَّرعية (Şerî hükümler) demekten kasıt, hükümlerin akıl, duyu ve şerî kaynaklar vasıtasıyla elde edildiğini ancak fıkıh usulünün sadece şerî kaynaklar vasıtasıyla elde edilen hükümlerle ilgilendiğini belirtmektir.

العمليّة (ameli) olmadan kasıt ise fıkıh usulünün itikadi ve ahlaki hükümlerle ilgilenmediğini, sadece ameli hükümlere ulaştıran kurallarla ilgilendiğini ortaya koymaktır.

الأدلّة التفصيليّة (Tafsili deliler)'den kasıt ise fıkıh usulünün her bir cüzî delil ve bunlardan ortaya çıkan hükümlerle ilgilendiğini ortaya koymaktır.

Usulün iki önemli işlevi vardır:

1. Usulü bilen insanların var olan usulden hüküm çıkarmaları
2. Usul bilmeyenlerin var olan usul üzerinden kendinden önceki âlimlerin uygulamalarından istifade etmeleridir.

İslam hukuku ile İslam fıkhı farklı kavramlar mıdır?

İslam hukuku sadece kurallar/normlar üzerine kurulmuştur. İslam fıkhında ise sadece hukuk normları yoktur. Bünyesinde ahlakî ve itikadî hükümler de vardır.

Usulcü kimdir, fakih kimdir?

Usulcü, Kitap, Sünnet ve diğer delilleri inceleyip bu delillerin durumlarına bakarak ve bunlardan her birinin hükmünü açıklayan kurallar koyarak, şablon oluşturan kişidir. Usulcünün görevi, icmali delilleri (külli kaideleri) inceleyip, müçtehidin tafsili (her bir olayla ilgili) delillerden cüzî hükümler çıkarmasına yardımcı olacak nitelikte kuralları tespit etmek, bu kuralları şer'î delillerle ispatlayıp sağlam temellere oturtmaktır. Meselâ, Kitap ve Sünnet'te mevcut emirleri inceler ve bunların hangi hükmü gösterdiğini araştırır. Araştırma

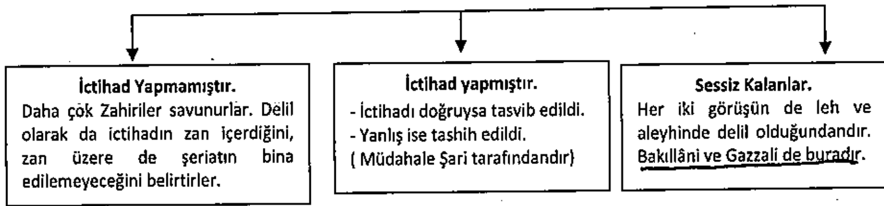
sonunda anlarki "emir", "emredilen şeyin' vacip olduğunu göstermektedir. Böylece "emir vücûba delâlet eder" kuralını koyar.

Fakih ise, bir olayın hükmünü tespit etmek istediğinde sözü edilen usul kurallarını alıp, bunları olaylara uygulayarak hükümler çıkaran kişidir. Fakihin görevi, tafsili delilleri incelemek ve usul kurallarını uygulayarak bu delillerden cüzî hükümler çıkarmaktır. Meselâ, fakih namazın hükmünü tesbit etmek istediğinde, namaz ile ilgili tafsîlî delilleri araştırır ve "Namazı kılın" âyetini bulur. Bu cüz'î delile bakar ve bu delilde namaz kılmanın "emredildiğini" görür. Bu durumda "emir vücuba delâlet eder" şeklindeki emrin hükmünü açıklayan usûl kuralını kullanır ve bilir ki; buradaki emir, emredilen şeyin vacip kılındığını göstermektedir. Böylece fakih, namazın vücubuna hükmeder ve "Namaz vaciptir" der.

FIKIH USULÜNÜN TARİHÇESİ

İslamî ilimlerin kaynağı Asr-ı Saadet'tir. Fıkıh usulü her ne kadar isim olarak ilk dönemde ortaya çıkmamış olsa da, uygulama olarak Rasulullah (sav) döneminde vardı. Sahabe efendilerimiz bu uygulamayı aynen devam ettirmişlerdir. Peygamberimize vahiy, ya sorulan bir soru üzerine ya da Allah Teâlâ'nın bizzat kendisinin bir olayla ilgili olarak indirmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Vahyin gelmediği meselelerde de içtihat devreye girmiştir. Rasulullah'ın (sav) ictihatı konusuna baktığımız zaman, içtihat yapıp yapmadığıyla ilgili görüşleri şöyle özetleyebiliriz.

Rasulullah (sav)'ın İctihat'ı Konusunda

Rasulullah'ın (sav) İctihat Şekilleri

1. **Beyanî İçtihat:** Rasulullah (sav)'ın buradaki ictihat'ı, lafız merkezlidir. Lafzın kendi içerisinde yorumlanmasından hareket edilir. Ancak bugün bu lafzın çok iyi analiz edilmesi gerekir. Çünkü lafzı kendi bütünlüğünden bağımsız olarak ele almak, lafzın kendine has üslubunu terk etmek isabetli olmayan sonuçlara götürebilir. Bu terk edildiği zaman keyfi yaklaşımlar da kaçınılmaz olur.
2. **Kıyasî İçtihat:** Rasülüllah (sav) çözümü olan bir meseleye dayanarak, aradaki illet birlikteliğini yakalayarak çözüm üretmiştir.
3. **İstislahî İçtihat (maslahat):** Kuran ve Sünnetin ana başlıklarından yola çıkarak; can, mal, akıl, ırz, nesil, dini koruma amacı taşıyan bir çözümdür. Bunun devreye girmesinde en büyük etken sınırlı naslarla sınırsız meselelerin çözülemeyeceği gerçeğidir.

Hz. Peygamberin içtihadına örnek olarak, Efendimiz'in (sav) bir çocuğun kendinden olmadığını iddia eden birine develeri örnek göstererek, çocuğun kendisine ait olduğuna onu ikna etmesini gösterebiliriz. Bunun gibi Peygamberimiz (sav), Mekke'de "لا تَبِعْ ما ليس عندك" **(Yanında olmayan bir şeyi satma)** kuralını uygulamasına rağmen, Medine'de selem akdinin

meşru kılarak istihsânen bir içtihat yapmıştır. Ancak bunlar normal bir içtihat olarak değil, bir Sünnet olarak kabul edilmiştir.

Not: Vahyin anlaşılmasında temel kavramlarımız şunlardır:

Anlatan, Anlatılan, Bağlam, Anlaşılan ve Anlayandır. Şârî'nin muradının gerçekleşip-gerçekleşmediği buradan anlaşılır. Muradı İlahi bu ikisinin aynı noktada buluşması ile gerçekleşir. Bu buluşturmayı da bize ancak bir metot sağlar ki bu usulü fıkıhtır. Bunun temel amacı da şudur:

- Şârî'nin maksadına isabet etmek
- Yanılgıyı azaltarak en aza indirgemektir.

Hz. Peygamber Döneminde Ashabın İçtihadı

Hz. Peygamber hayatta iken ashabın içtihatta bulunup bulunmadığı, İslam âlimleri arasında tartışılan meselelerdendir. Bu hususta üzerinde ittifak edilen görüş, peygamberin yanlarında bulunmadığı anlarda ashabın içtihatta bulunduğudur. Ancak peygamberin huzurunda ashabın içtihat yapıp yapmadığı tartışılmıştır. İçtihat yapıldığını kabul edenlerin görüşü ağırlık teşkil eder. İçtihat yapan sahabenin başında Hz. Ebu Bekir gösterilir. Hz. Peygamber, rey'in dinamiklerini ashabın eline vermiştir. Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali gönderirken cereyan eden konuşmalar bunun en güçlü delilidir. Özetle, peygamber döneminde rey kullanılmıştır. Bu içtihat Peygamber'e (sav) nispetle Sünnet, ashaba nispetle rey kabul edilmiştir. Ancak bu reylerin bir görüş bildirme şeklinde olduğu ve yanlış olma durumunda Rasûlüllah tarafından düzeltildiği unutulmamalıdır.

Resulullah döneminde ashabın içtihat yapmasına bir diğer örnek olarak Hz. Peygamberin Amr b. Hazm'a içtihat yetkisini vermesini gösterebiliriz. *"İçtihat edip de hata edene bir, isabet edene iki sevap vardır"* hadisi de bunu teyit etmektedir. Yine seferde, su yerine teyemmümle gusül alınması, Kurayza seferinde sahabilerin içtihat ederek yolda namazlarını kılmaları Hz. Peygamber döneminde içtihadın olup olmadığına dair yapılan tartışmalarda gündeme getirilen meselelerdendir.

Hz. Peygamberden Sonra Ashabın içtihadı

Hz. Peygamberden sonra, ashap, kendisine verilen sistemi uygulamıştır. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, bir problem olduğunda kendi görüşlerini ortaya koymaktan ziyade kurdukları bir şûra ile meseleleri halletme yolunu tercih etmişlerdir. Bu durum, icma'ın tohumlarının da atıldığı bir faaliyet olmuştur. Bu dönemde hükümler, daha çok Kur'an'a, Sünnet'e, icmaya ve önü açık olmak üzere rey'e göre verilmiştir.

Bu dönemde yapılan ferdî reyler de dikkat çeker. Örneğin, Hz. Ömer'in Teravih Namazının cemaatle kılınmasını emretmesi, müellefe-i kulûptan zekâtları düşürmesi, hırsızın elini kıtlık zamanında kesmemesi, bir mecliste üç talakı, üç talâk (yani bain talâk) kabul etmesi ve Müslümanların gayrimüslim kadınlarla evlenmesine izin vermemesi ferdî reylere verilebilecek örneklerdendir. Bu reylerin o günkü şartlar doğrultusunda olduğu da unutulmamalıdır.

Yine Hz. Osman'ın seferî olmasına rağmen namazları kısaltmaması ferdî rey'e örnek verilebilir. Hz. Osman, bu davranışa gerekçe olarak, o sene Müslüman olan bedevîlerin namazları iki rekât olduğu düşüncesine kapılmalarının önüne geçmek olarak belirtmiştir.

Hz. Osman döneminde, gerek daha önce İslam devletinin hükümranlığı altında bulunan (Mekke ve Medine gibi) gerekse fetih faaliyetleri sonucu İslam devletinin hükümranlığı altına

giren (Şam, Mısır, Kûfe) beş şehir rey faaliyetleri adına oldukça önemlidir. Buraya gidenler genelde kendi düşüncelerini de oraya götürmüşlerdir. Dolayısıyla daha çok hoca-talebe ilişkisine dayanan, ancak henüz sistemleştirilmemiş bir rey faaliyeti ortaya çıkmıştır.

Tabiîn Ve Etba'-ı Tabiîn Dönemi

Bu döneme geçmeden önce tarafların fıkıh tanımlarına bakmak isabetli olacaktır. Hanefiler:

معرفة النفس لها وما عليها عملا Bu tanımdaki معرفة النفس ile kişinin en az bilmesi gerekenleri, onları içselleştirmesi ve o bilgilere hâkim olması gerektiğini belirttiler. عملا kısmı işin pratik boyutunu temsil etmektedir. Herkesin en azından uğraştığı alanla ilgili bilgiye sahip olmasını belirlemektedir. Bu kayıt, tanıma Taftazani ile girmiştir. Bunun yanında Şâfiîler ise: العلم بالأحكام الشرعية العملية من ادلتها التفصيلية şeklinde tanımlamışlardır.

Bu tanımla العلم بالأحكام الشرعية ile fıkhın konusu olan bir şeyin şer'i olmasını kastetmişlerdir. العملية ile ameli ilgilendiren her şeyi dâhil ettiler. من ادلتها التفصيلية ile cüz'i delillerden külliye varmayı kast ederler.

Bu dönem, İslam hukuku açısından bir kırılma noktasını teşkil eder. Bu dönemde temelde iki şehir göze çarpar: Birincisi Medine (Ehl-i Eser), ikincisi Kûfedir. (Ehl-i rey). Birinci kırılma noktası ekolleşmeye gidilmesi; ikinci kırılma noktası ise önceleri serbest olarak kullanılan reyin bu dönemde sistematik hâle gelmesidir. Hükümlerde Kur'an, Sünnet ve sahabe icması başvurulan temel kaynak olmak üzere diğer dönemlerden farklı olarak kıyas da bu dönemde ortaya çıkar. Kıyasın ortaya çıkmasında İmam Şâfiî'nin rolü büyüktür. Zira onun için, rey'in kıyas formunda değerlendirilmesini isteyen ilk ağızdır denilebilir. Şimdi bu ekollere bir göz atalım:

a) Ehl-i Eser: Medine'de ortaya çıkmıştır. Hemen hemen bütün problemlere nas merkezli çözümler getirilmiş, rey'e pek başvurulmamıştır. Hadisleri ifade ederken قال رسول الله demeye bile ihtiyaç duyulmamıştır. Zira her şeyde Resulullah'ın bir eseri olduğu düşünülmüştür. Hatta İmam Malik'e göre, Medine sokaklarındaki çocukların oyunlarında bile Peygamberin (sav) bir izi vardır. Bu çizgide Malikiler ve Hanbelîler görülür. Medine'nin ehl-i eser olmasının nedeni, bu şehrin kapalı bir toplum yapısına sahip olması, dışarıya pek açılamamış olmasındandır.

b) Ehl-i Rey: Daha çok Kûfe merkezli bir ekoldür. Akıl ön plandadır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, bu akıl, rey'in önünde değil, rey'in kontrolündedir. Bunun yanında Kur'an ve Sünnet başvurulan temel kaynak olma özelliğini devam ettirmektedir. Hadisler ifade edilirken Medine'den farklı olarak قال رسول الله ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Ebu Hanife, *"Mevzu hadislerin cirit attığı bir ortamda ben, her* قال رسول الله *diyenden hadis almam"* demektedir. Bu çizgide daha çok Hanefîler ve Şâfiîler bulunur.

İmam Şâfiî'nin ardından rey farklı bir forma bürünerek kıyas metodu ile ele alınmaya başlanmıştır. Şâfiî İslam hukuk usulünü sistemli hâle getiren ilk şahsiyettir. Bu açıdan bakılacak olunursa, mantıkta Aristo ne ise, usulde Şâfiî odur. Ancak şunu belirtmekte de fayda vardır: Burada sistemleştirilen öğeler sıfırdan ortaya çıkarılmış şeyler değildir; var olan öğelerin sistemleştirilmesidir.

Ehli Eser = Malikiler + Hanbeliler
" Rey: Hanefi + Şafi

İmam Şâfiî, usulde üç metottan, yani tümevarım, tümdengelim ve memzuç (birleştirilmiş) metottan daha çok tümdengelim (kuraldan meseleye/ genelden özele) metodunu kullanmıştır. Bu yöntem, mezhep bağnazlığının önüne geçmek açısından faydalıdır. Ancak Şâfiîlerin bu usulü ağırlıklı olarak Hanefilerin kullandığı tümevarım yöntemi kadar gelişememiştir. Buna en önemli sebep olarak, Şâfiî usulünün halktan kopuk bir konumda olması gösterilebilir.

Hanefîlerde ilk usul kitabını kimin yazdığı belli değildir. Ebu Hanife'nin kendisine ait bir usul kitabı yoktur. Sonradan gelen Hanefî hukukçuları mezhep imamlarını dışarıda bırakmamak için usul üstüne usul oluşturmuşlardır. Bu açıdan Hanefîlerde mezhep taassubu fazladır. Buna karşın, Hanefî usulü Şâfiîlerin usulünden daha zengindir. Bunun böyle olmasında onların tüme varım metoduyla fürudan hareketle genel ilkeler koymaları, hemen her görüş için bir kural oluşturmaları çok etkili olmuştur. Bunun yanında Hanefilerin yaşanan hayata inmesi usullerinin zengin oluşunda etkili olan bir diğer faktördür.

Hanefilerin kullandığı metoda **"Fukaha Metodu"** da denir. Şâfiîlerin ki ise **"Mütekellim Metodu"** olarak adlandırılır. Şâfiî metodunun bu adla isimlendirilmesinde âlimlerinin çoğunun kelam ilmiyle uğraşmalarının büyük etkisi olmuştur. Malikî ve Hanbelîler de mütekellim metodunu benimseyen mezheplerdir. Daha sonraları hem Hanefîlerin hem de Şâfiîlerin metodunu birleştiren **"Memzuç Metot"** oluşturulmuştur.

1. Fukaha Metodu:

Meselelerden kurala ulaşma metodudur. Bunun en büyük eksikliği taassubtur. Yani tümevarım metodu ile her mesele için bir kural oluşturulmuştur. Amaç ise daha çok, mezhebin metotsuz hareket etmediğini ispatlamak olmuştur. En olumlu tarafı ise hayat ile içi içe olan bir metod olmasıdır. Bu metodu Hanefiler kullandıklarından dolayı Hanefi metodu da denir. Hanefilerin usul oluşturmalarında önemli bir etken de hadis inkârcıları konumuna düşmemektir. Hanefiler bu metodu oluştururlarken daha önce en azından lafız olarak kullanılmayan kavramları literatüre kazandırmışlardır. Mesela istihsan bunlardan biridir. İstihsanı fıkhi kavramda ilk açıklayan H. 4 asırda yaşayan İmam Kerhi'dir.

2. Mütekellim Metodu:

Önce kurallar oluşturulur ve meseleler bu kurallara göre çözülür. Bunun en büyük açmazı masa başında kuralların oluşturulup servis edilmesidir. Çoğunlukla hayattan kopuktur. Genellikle Cumhur, özellikle de Şafiler kullanmıştır.

3. Memzuc Metot:

Fukaha ve Mütekellim metodunu ortak kullanarak, her ikisini mezc ederek oluşturulan metoddur. Her iki taraftan da birçok kimse bu metodu kullanmıştır. Mesela:

- Hanbelîlerden, Makdisi'nin Usulü
- Malikilerden Karafi'nin Usulü
- Şâfiîlerden İ.Şâfiî'nin Risalesi bu yöntemle yazılmış eserlerdir.

Hanefi Metodu = Fukaha Metodu
Şafi " Mütekellim "

yöntemler

ESERLER

a) Mütekellimîn Metodu:	b) Hanefî-Fukaha Metodu	c) Memzuç Metot
1. Ka'dı Abdülcabbar, el-Umd	1. Cessas, Usulü'l-Fıkh	1. Sadru'ş-Şeria, Tenkih
2. Ebu Hüseyin el Basrî, Mu'temed	2. Serahsî, Usulü's-Serahsî	2. Sadru'ş-Şeria, Tevdih (Tenkih'in Şerhi)
3. Cüveynî, Burhan fî usulü'l-Fıkh	3. Pezdevî, Usul	3. İbni Sübkî, Cem'û'l-Cevami'
4. Gazzalî, Mustasfa min İlmi'l-Usul	4. Abdülaziz Buharî, Keşfu'l-Esrar (Pezdevî'nin Şerhi)	4. İbn Hümam, Tahrîr ve't-Tahbîr
5. Fahrettin er-Razî, Mahsûl fî ilmi'l Usulü'l-Fıkh	5. Debusî, Takvimu'l-Edille	5. İbnü's-Saatî, Bediü'n-Nizam
6. Âmidi, el-İhkâm fî usulü'l-Ahkâm	6. Kerhî, Usûl	6. Molla Hüsrev, Mir'ât
	7. Semerkandî, Mizânü'l-Usul fî Netâici'l-Ukûl	7. Molla Fenârî, Fusûlü-Bedâyi
	8. Nesefî, Menâru'l-Envâr	Şâtıbî, Muvâfakat
	9. İbn Melek, Şerh Menâri'l-Envâr	9. İbn Kayyım, Î'lâmü'l-Muvakkîn

Hicrî 5. asırdan itibaren daha önceleri mantığa karşı ayak direyen usulün bu çabası sona ermiştir. Gazzalî, usulün içine mantığı sokmuştur. Buna karşılık, Hanefîlerden İbn Hümam, İbn Kudame, İbn Hacib gibi âlimler mantığı usulün içinde harmanlamayı tercih etmişlerdir. Gazzalî'ye göre, mantık usulün içerisine alınabilir, ancak onun kavramlara tatbiki mümkün değildir. Gazzalî'den sonra gelen âlimler işi daha da ileri boyutlara götürmüşlerdir.

İlk usul eserinin ortaya konulması ise, Abdurrahman b. Mehdî'nin İmam Şâfiî'ye Kur'an, Sünnet ve icma vb. hakkında sorular sorması ve İmam Şâfiî hazretlerinin bu sorulara cevap niteliğinde bir mektup yazması ile ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Şâfiî'nin bu eseri ***Risale*** olarak adlandırılmıştır. Bu eser, daha çok faraziyeler üzerine cedel metodunun kullanılarak görüş bildirilmesiyle oluşmuş bir eserdir.

Ancak bütün bu gelişmeler son gelişmeler olmayıp, her zaman değişim ve gelişime açık alanlardır. İ.Malikin delillerindeki çeşitliliğe bakıldığında bu rahatlıkla görülebilir.

Not: Furû fıkıhta genelde Hanefilerle Malikiler aynı yerdedir; Şâfiîler ve Hanbelîler ayrı bir yerdedirler.

Hanefî Metoduyla Mütekellimîn Metodunun Farklılıkları

Mütekellimîn metodunun özelliği usul kurallarının, delillerin ve burhanların gösterdiği yönde vaz' edilmesidir. Bu dönemde kelam tartışmalarının zirvede olduğu unutulmamalıdır.

Hanefî metodunda ise, usul kuralları mezhep imamlarının fıkhî çözümlerine göre oluşturulmuştur. Özetle, Hanefîler tümevarım, mütekellimin metodunu kullanan cumhur ise tümdengelim yöntemini kullanırlar. Şimdi bu farkın hükümlere etkisini örneklerle açıklayalım.

Örnek:

Namazın vücubunda vaktin sebep teşkil ettiği noktasında fakihler ittifak hâlindedir. Yani henüz vakti girmeden namaz vacip olmaz. Vaktinden önce eda edilmesi halinde bu namaz

geçerli değildir; vakti geçtikten sonra da eda edilemez. Ancak tartışmalı olan bir yer vardır ki, o da vücup için sebep teşkil eden zamanın hangi noktadan başladığıdır. Mükellefiyet vaktin başında mıdır sonunda mıdır?

Şafiî'ler şöyle demektedir: Sebep, vaktin ilk kısmıdır, vakit girdiği anda mükellef, bu vakitle sınırlı bulunan namazın edasından sorumludur; fakat bu vaktin dilediği bir bölümünde eda etme serbestîsine sahiptir. Mesela öğle namazı... Farz edelim ki 12.30'da başlasın, 16.30'da sona ersin. Şâfiîler bu durumda 12.30'da vücup vaktinin başladığını ifade ederler.

Hanefîler ise bu durumda şöyle bir yaklaşım sergilerler. "Eğer namaz 12.30'da başlayıp 16.30'da bitiyorsa, burada mükellefiyet kişinin bu iki vakit arasında الله أكبر diyerek namaza başladığı vakittir" derler. Dolayısıyla bu, 12.30 da olabilir, 13.40 da olabilir, 15.50 de olabilir. Hanefîler bu hükme füru fıkıhtan hareketle ulaşmışlardır. Burada vücûbiyet diğer yerlerde de olduğu gibi üç şekilde olur:

1. **Nefs-i Vücup:** Namaz vaktinin girmesiyle mükellefiyetin başladığı andır. Şâfiîler bunu kabul ederler.
2. **Nefs-i Eda:** Namaz vaktinin herhangi bir anında kişinin namazını eda ettiği vakittir. Hanefîler bunu tercih ederler.
3. **Vücubu Eda:** Eda yapılacak son andır. Eğer kişi, hâlâ burada da namazını kılmamışsa, bu durumda vaktin tamamından (12.30- 16.30 arasından) sorumlu olur. Cumhura göre, vaktin tamamından sorumlu olunması, özür olmaksızın vaktin geçirilmesidir.

Bu Ayrımın Pratik Faydası Nedir?

Bu ayrımdan hareket eden Hanefîler şöyle bir sonuç çıkarırlar: Mesela saat 12.30'da vakit girsin. Saat 13.00 olmuş, ama kişi namazını hâlâ eda etmeden ölürse; bu durumda kişi sorumlu olmaz. Zira bu kişinin öğle vaktinin çıktığı 16.30'a kadar namazı eda etme imkânı vardı. Ancak ömrü vefa etmedi, kılamadı. Şâfiîler bu konuda Hanefîlerden farklı düşünürler. Onlara göre namaz, vakit girer girmez kişinin zimmetine girmiş olur. Hâl böyle olunca kişi namazını kılmaya vaktin girişiyle başlamalıdır. Vakit girdikten bir saat sonra ölürse, bu durumda kişi sorumlu olur. Başka bir örnek:

Mesela, satın alınan bir kalemin en son ödeme vakti ayın on beşi olsun. Bu durumda kalemin satın alınmasından itibaren nefs-i vücub başlamıştır. Eğer alıcı, borcunu ayın on beşi gelmeden öderse, ödediği bu vakit nefs-i eda olur. Ama ayın on beşinde öderse, işte o son ödeme günü kendisi için vücub'u eda olur. Bir başka örnek:

12:30'da vakit girdi, saat 13:00 oldu ve kadın hala namazını kılmadı. Ve ardından hasta oldu. Hanefilere göre bu kadın o vakitten sorumlu değildir, çünkü eda edilecek vakit yeterli olmamıştır. Cumhura göreyse vaktin girişi ile mükellefiyet başladığından sorumludur.

HANEFÎLERE GÖRE VAKTİN TAKSÎMÎ

VAKİT

Nakıs Vakit: Güneş doğarken, tepedeyken ve batarken olmak üzere üç vakittir.	**Kâmil Vakit:** Nakıs vakitlerin dışındaki bütün vakitlerdir. Ve kâmil vakitte zimmete geçen ibadetlerin kâmil vakitte eda edilmeleri gerekir.

VAKİT

Mühmel Vakit:	Mükellef Vakit:
Mühmel Vakit: Herhangi belirli bir ibadet vaktinin olmadığı vakittir. Güneşin doğumundan öğlenin vaktine kadar olan vakittir.	**Mükellef Vakit:** Kendi içerisinde herhangi bir ibadetin yapıldığı vakittir.

VAKİT

1. Zarf (Müvessea):	2. Mi'yar (Mudayyak):	3. Zü'ş Şebeheyn:
1. Zarf (Müvessea): Bir ibadet vaktinde farzın dışında nafile ibadetin de yapılabileceği geniş zamanlı vakittir. Namaz geniş zamanlı bir vakittir. Kendi vaktinde başka cinsten eylemler de yapılabilir. Öğle namazının vakti içerisinde kaza namazları kılınabilir.	**2. Mi'yar (Mudayyak):** Kendi vaktinde kendi cinsinden başka ibadetlerin yapılamayacağı vakitlerdir. Mesela Ramazanda ancak farz olan Ramazan orucu tutulabileceğinden nafile ya da başka türden bir oruca boşluk yoktur. Bu yüzden bu tür oruçlar tutulamaz.	**3. Zü'ş Şebeheyn:** Hac gibi...

Yukarıdaki sebep tartışmasından hareketle örnekler üzerinde bir değerlendirmede bulunalım:

Birinci Örnek:

Mesela bir kadın, ikindinin namaz kılınabilecek son anında hayızdan temizlense, Hanefîlere göre bu kadın, sadece ikindi namazını kılmakla mükellef olur. Şâfiîlere göre ise, kadın hem öğleyi hem de ikindiyi kılmakla mükelleftir. Zira bu iki vakit müşterektir.

Yine aynı kadın, yatsı namazını kılınabilecek en son anında temizlense, Hanefîlere göre, bu kişi sadece yatsı namazını kılmakla yükümlüdür. Şâfîler ise, hem akşam hem de yatsı namazı için yükümlü olduğu görüşünü benimserler. Şâfîlerin iki namazı birden sorumlu tutmalarının sebebi, namazlardaki ortak vakitlerdir.

Eğer bir kimse, ikindi namazını kılmamışsa, bu ikindi namazı kendisine ikindinin kerahet vaktinde değil, ikindi vaktinin tamamı şeklinde (kâmil şekilde) zimmet olmuştur. Hanefîlere göre, bu namazı vaktinde kılmayan kişi, başka bir gün ikindinin kerahetinde kaza edemez. Çünkü bu namaz, kamil vakitte kendisine vacip olmuştur. Başka günün nakıs vaktinde kaza edemez. Ancak aynı günün ikindisi, bu nakıs vakitte eda edilebilir. Çünkü Hanefilere göre bu namaz nakıs olarak zimmete yerleşmiş ve nakıs vakitte kılınmıştır.

İkindinin farzından sonra nafile namaz kılınmaz. Aynı şekilde sabah namazının farzından önce nafile namaz kılınmaz. Sadece sabah namazının Sünneti kılınır.

İkinci Örnek:

Hanefîlere göre, müşterek lafızlarda umumilikten söz edilemez. Fakat mütekellimîn metodunu benimseyenler aksi görüştedir. Bunu biraz daha açalım:

مولي kelimesi, hem efendi hem de köle anlamına gelmektedir. Hâl böyle olunca, bazen bu karışıklığa yol açabilir. Mesela vasiyet anında bir kişi *"Bu, benim Mevlam'a vasiyetimdir"* dese, bu kişi daha önce köle iken efendisi tarafından azat edilmiş, fakat kendisi de köle azat etmiş bir kimse olsa, Hanefîlere göre bu durumda vasiyetin kime yapıldığı belli olmadığından böyle bir vasiyet batıldır. Bu hükümden Hanefiler, "müşterek lafız aynı ibarede bulunmaz (yani birden çok manayı kapsamaz)" kaidesini oluşturmuşlardır. Ancak bu kaide, daha sonraki Hanefi alimler tarafından füru fıkıhla çeliştiği tespit edilmiştir. Bu sebeple de bu kaideyi düzeltme ihtiyacı duymuşlar ve "Nefiyden sonra gelirse birden çok manayı kapsayabilir" kaidesini oluşturmuşlardır. Bu kaide ile çelişen füru fıkıh ise şudur:

Bir kimse, birine *"Vallahi senin Mevlan'la konuşmayacağım"* diyerek yemin etse, muhatabının da her iki neviden Mevla'sı bulunsa, bunlardan herhangi biriyle konuştuğunda yemini bozulacağından kefaret ödemesi gerekir. Kurala göre bu kişinin Mevlalardan herhangi biriyle konuştuğunda yemininin bozulmaması gerekir. Çünkü hangi mevlanın kastedildiği belli değildir. Ancak sonraki Hanefiler, "konuşmayacağım" ifadesinde nefiy olduğu için müşterek lafzın her iki mevlayı da kapsadığını ve yeminin bozulacağını söylemişlerdir. Bunun için (إنّ المشترك لا يعمّ) kuralını (إنّ المشترك لا يعمّ إلّا بعد النّفي) şeklinde değiştirmişlerdir. Vasiyette ise böyle değildir. Bir kişinin mevlayı esfel ve mevlayı Â'la şeklinde iki mevlası olsa ve "Mevlama vasiyet ediyorum" demiş olsa bu vasiyet geçersiz olur. Çünkü vasiyet etmede nefiy yoktur.

ŞERÎ DELİLLER

KİTAP[3]

Kitabın Özellikleri:

1. Arapça olarak indirilmiştir.

2. Hem lafzı hem de manası Allah tarafındandır.

3. Kur'an tevatür yoluyla gelmiştir.

- Mütevâtir olmayan kıraat, ittifakla Kur'andan sayılmaz.
- Ancak mütevâtir olmayan kıraatin kaynak olarak kullanılıp kullanılmayacağında ihtilaf vardır.

Hanefiler: Mütevâtir olmayan kıraat kaynak olarak kullanılabilir. Çünkü mütevâtir olmayan kıratı sahabe yazmış ve mushafında yer vermiştir. Buna göre bu kıraati ya Allah Resülünden duymuştur, ya da kendi içtihadıdır. Sahabi güvenilirdir. Bu kıraati yazmaya özen gösterdiğine göre o bunu Rasülden duymuş olmalıdır. Rasül ayeti açıklarken bunu söylemiştir. Öyle ise bu kıraat sünnettir. Sünnet ise islamın ikinci kaynağıdır.

Cumhur (Şâfîler, Malikiler, Hanbelîler): Tevatür yoluyla nakledilmeyen kıraatin Kur'andan sayılmayacağında ittifak vardır. Bu kıraat Sünnet de sayılamaz. Çünkü Ravi bunu Sünnet olarak aktarmamıştır. Buna göre bu kıraat ne Kur'andandır ne de sünnettir. Öyle ise kaynak değildir.

Hanefilerin cevabı: Nakledilen bir rivayetin Sünnet olduğunu ravinin açıklaması şart değildir.

[3] Temel Kacır Hocamızdan aldığımız notlardır.

İhtilafın Sonucu: Hanefiler mütevâtir olmayan متتابعات (İbn Mes'ûd rivayeti) kelimesine binaen yemin kefaretinde oruçları peşpeşe tutmayı şart koşmuşlardır. Cumhur ise peşpeşe tutmayı zorunlu ve şart kabul etmemişlerdir.

Mütevâtir Olmayan Kıraatlere Örnekler:

فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام متتابعات   وعلى الوارث مثل ذلك ذي الرحم المحرم

Kitabın Hükümlere Delaleti: Kitabın hükümlere delaleti, Kitabın lafızlarında birden fazla manaya açık olup olmayışına göre bazen kat'î bazen de zannî olur. Eğer birden fazla manaya ihtimal yoksa buna kat'î denir.

Miras Âyetinde: ...للذكر مثل حظ الأنثيين...Mirasın erkeklere kadınlardan bir kat daha fazla verildiği kesindir.

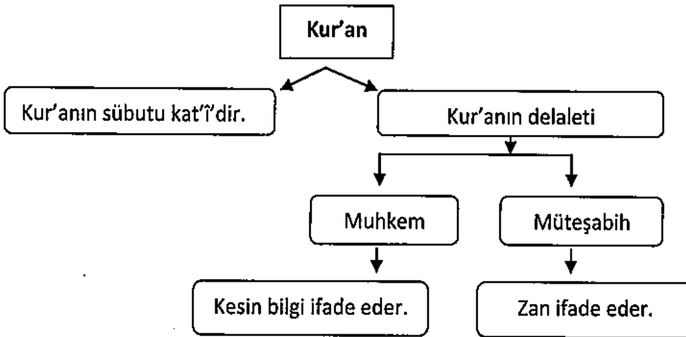
Zina Âyetinde: ...الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة... Burada zina edenlere yüzer sopa vurulması kat'îdir.

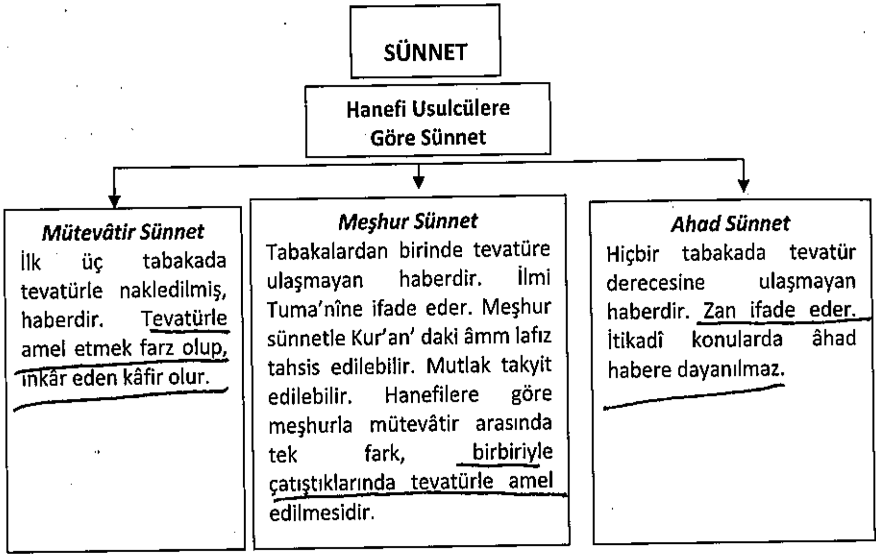
Kitapta yer alan lafız birden fazla manaya ihtimali varsa o halde hükme delaleti zannî olur.

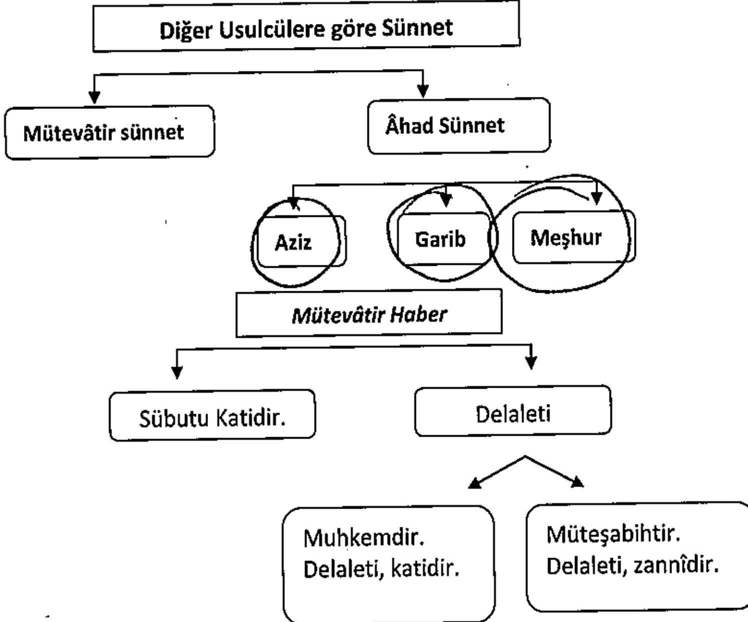
والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء Buradaki ثلاثة قروء lafzı temizlik dönemini mi yoksa hayız mı ifade ediyor? Tam kesinlik yok. Bu sebeple zannîdir.

Kitabın Hükümleri Açıklayışı:

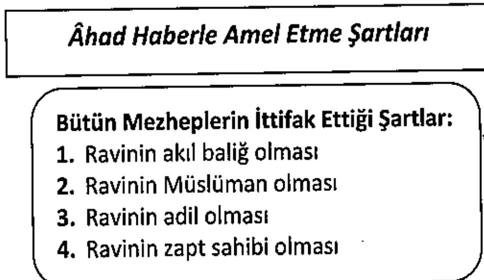
Kitabın hükümleri açıklayışı genellikle icmalidir. Tafsili değildir, küllidir, cüz'i değildir. Namaz, hac, zekât, oruç gibi konularda verilen hükümler Kur'anda icmali hüküm olarak yer almış, ancak ayrıntıları Sünnet tarafından açıklanmıştır. Fakat bazı konularda (miras ve aile hukuku gibi konularda) ayrıntılı olarak hükümler Kur'anda yer almıştır.

Âhad Haberle Amel Etme Şartları

Şâfîlerin Ek Şartları:

Diğer mezheplerin ileri sürdükleri şartlardan ittifak edilenler hariç hiç birini ileri sürmüyorlar. Tek şartları, haberi vâhid'in senedinin sahih ve muttasıl olmasıdır.

Hanefilerin Ek Şartları:

1. Ravi, rivayet ettiği hadise muhalif davranmamalı ve muhalif fetva vermemelidir.

2. Hadis, herkesi ilgilendire ve herkesin bilmesi gereken, umumu belva olan bir konu ile ilgili olmamalıdır.

3. Hadisi rivayet eden ravi, fakih ve muhaddis olarak meşhur olan bir kimse değilse hadis, genel kurala (yani kıyasa) ve şer'î esaslara muhalif olmamalıdır.

Not: Hanefiler senedin muttasıl olmasını değil, ravinin adil olmasını şart koşuyorlar. Bu sebeple mürsel hadis ile amel ediyorlar. Cumhur ise senetteki kopukluk sebebiyle mürselle amel etmiyorlar.

Mâlikilerin Ek Şartları:

1. Medine ahalisinin uygulamasına aykırı olmamalıdır.

2. Kesin olarak sabit olan şer'i esaslara aykırı olmamalıdır.

Hanbelîlerin Ek Şartları:

Hanbelîler İ. Şâfiî ile aynı metodu takip etmiş ancak senette ittisal şartı aramamışlardır. Bu sebeple mürsel hadisle amel etmişlerdir.

Sünnetin Kitaba Göre Yeri:

1. Sünnet Kur'an'daki hükümlere tamı tamına uygunluk gösterir.

2. Sünnet Kur'an'daki açıklanması gereken nassları açıklayıcı hükümler getirir.

a) Kur'an'ın mücmel ve müşkilini açıklar. (Namaz meselesi gibi)

b) Kur'anın âmm hükmünü tahsis eder.

c) Kur'an'ın mutlakını takyid eder. (Elin bilekten kesilmesi)

3. Sünnet Kur'an'da yer alan bazı hükümleri nesheder.

4. Sünnet Kur'an'da hükmü olmayan meseleler hakkında hüküm getirir.

Hz. Peygamberin Fiillerinin Kısımları

Hz. Peygamberin beşer olarak yaptığı fiiller: Yeme, içme, oturma... Bunlar hukuk kaynağı teşkil etmez. Uyulması gerekmez.	**Hz. Peygamberin sadece kendisine has olduğu şer'î delil ile sabit olan fiilleri:** Teheccüt namazı, savmi visal, dörtten fazla evlenmesi vb. Bu gibi fiillerin bazılarında bir Müslüman Peygamber'e (sav) uyabilirken bazılarında uyamaz.	**Hz. Peygamberin teşri nitelikteki fiilleri:** Uyulması gereken fiillerdir. İki kısımdır: **a)** Kur'anın mücmeline açıklık getirmek üzere olan fiilleri (Namazı nasıl kılıyorsam öyle kılın) **b)** Müstakil olarak yaptığı teşri nitelikli fiilleri

İCMA

Giriş: Rasulüllah zamanında icma yoktur. Fiili, gavli ve takriri Sünnet vardır. İlk defa sahabe döneminde kullanılmaya başlamıştır. İcmâ, Peygamber sonrası dönemde, aynı asırda yaşayan ümmeti Muhâmmed'den (sav) olan müçtehitlerin şer'i bir konuda ittifak ettikleri hususlardır.

İcma'nın Şartları

1. Peygamber sonrası olmalıdır.
2. İcma' yapanlar aynı asırda yaşayan ulema olmalıdır.
3. Şahısların o fikirlerinden dönmeden ölmeleri gerekir.
4. İcma oluşumunda ihtilaf olmamalıdır. İcmadan sonraki ihtilaf önemli değildir.
5. Gazali gibileri ümmetin birlikteliğini şart koşmuşlardır. Genel kabule göre âlimlerin katılması yeterlidir.
6. Şer'i bir mesele olmalıdır.
7. İman etmeyenlerin icmalarının bir geçerliliği yoktur. Müsteşriklerin icması gibi.

Mezheplerin İcma' Tanımları:

Şâfiîlere göre: Zatı itibariyle bir mesele üzerinde müçtehitlerin ittifakıdır. İcmanın kavlî olması gerekir.

Malikîlere göre: İcma'nın zatı itibariyle amelî olması gerektiğini söylerler. Bu hususta Medine amelini temel alırlar.

Hanefîlere göre: Hanefiler ise bu iki görüşü birleştirip amel etmişlerdir. Fakat bu bir örf şeklinde değildir.

İcmanın ortaya çıkışına gerekçe olarak Müsteşrik Hallak, icmanın kaynağının cahiliye dönemi olduğunu belirttikten sonra şunları söyler: "İslam'dan önce yetki insanlardaydı. Sonradan bu yetki Allah ve Resulüne verildi. İnsanlar üzülmesin diye tabiri caizse bir sus payı olarak onlara icma yetkisi verildi." Müsteşrik Şhalt'a göre, icma'nın kaynağı Roma hukukudur.

Mu'tezîleden Nazzam da icmayı reddeder. Eş'ari bu hususta üç cilt kitap yazmıştır. Selef, Nazzam'ı tekfir ederek saf dışı bırakma yoluna gitmiştir.

İcma'ın Dayanağı

İcma olabilmesi için mutlaka bir delile dayanması gerekir. Delilin de Kitap ve Sünnet olması konusunda ihtilaf yoktur. (Nineyle evlenmenin icmayla yasaklanmasının delili, Kur'an'daki *"Analarınız size haram kılındı"* ayetidir.) Fakat diğer delillerin icma için kaynak teşkil edip etmediği hususunda ihtilaf vardır. Bununla beraber:

1. Bazı ayetler. Örneğin istişâre-meşveret ayetleri icmaya delildir.
2. "Ümmetim delalet üzere birleşmez" hadisi şerifi delildir. Bu delil Şia'ya göre masum imamlara intikal eder. Buradaki delalet mutlak değildir. Yanlışın en aza indirilmesi vardır. En azından ferdin hatasından daha az hata olacağı kesindir.

İcmanın delili âhad bir hadis ise, zannî delil olan âhad haber, icma ile kati delil sınıfına çıkar. Mesela ninenin mirastaki payının 1/6 olması icma ile olmuştur. Hadisimiz subut ve delalet yönünden katî ise buna zaten gerek yoktur.

Kıyas ve maslahat icma için delil olur mu?

Bazılarına göre olmaz. Çünkü icma kat'î delildir. Kat'î delil de kıyas ve maslahat gibi kendisinden daha zayıf bir delile dayanamaz. Ancak Cumhura göre her ikisi de icma için delil olur. Hz. Ali'nin içki içene 80 sopa vurması -ki bu kıyasla olmuştur- örnektir. Sahabe de burada icma etmiştir.

Ahmed b. Hanbelîn icma hakkında; kim bir konuda "icma vardır" derse yalancıdır. Asıl olan o kişinin "Ben bu konuda bir muhalefete rastlamadım" demesidir. Yani genel manada icmayı kabul etmemiş, sadece sahabenin icmaını kabul etmiştir.

Bazı müsteşrikler icmanın cahiliye döneminden beri insanların uyguladıkları bir husus olduğunu söylerler. Bazıları da Roma hukukundan alındığını söyler.

İmam Gazzalî, icma olabilmesi için, aynı asırdaki Ümmet-i Muhâmmed'in bir mesele üzerinde fert olarak birleşmeleri gerektiğini söyler ve icmayı ikiye ayırır; sarih icma, sükûtî icma.

İslam tarihinde de icmanın siyasi otoritenin uygulamaları mı, yoksa dini bir meselenin, çözüme kavuşturulması mı? tartışmaları yapılır.

İCMANIN KISIMLARI

1. **Sarih İcma:** Her ferdin kendi görüşünü net olarak ortaya koyduğu icmadır. İcma ehliyetine sahip olan herkesin katılması gerekir. Bütün mezheplere göre delildir. Ve bir konuda böyle bir icma oluşmuş ise kıyasa geçilemez.
2. **Sukûtî İcma:** Bazıları görüşlerini beyan ederken, bazıları zamanın geçmesine rağmen olumlu-olumsuz herhangi bir görüş beyan etmezler. Konuşmalarına hiçbir engel olmadığı halde susarlar. Böylece sukûtî icma oluşur. Hanefi ve Hanbelîlere göre sukuti icma kati delildir. Nedeni ise; "Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır" hadisidir. "Eğer icma, haksız ve hatalı olsaydı İslam uleması sessiz kalmazdı" yorumlarıdır.

Şâfiî ve Malikiler ise bizler, "Susan insanlara bir şey isnad edemeyiz" diyerek sukuti icmanın delil olmayacağını öne sürerler.

GÜNÜMÜZDE İCMA

Sahabe dönemindeki icma, ileriye dönük bir icma idi. Bugün elimizde Kuran, Sünnet, icma ve kıyas var. İcma ile ilgili bazı sorular:

1. Sahabenin çalışması bugün için geçerli midir? Uygulanabilir mi?
2. Dünya üzerinde yaşayan asrın bütün İslam âlimlerini bir araya toplamak mümkün mü?

Sukutu icma = Hanefi + Hanbeli

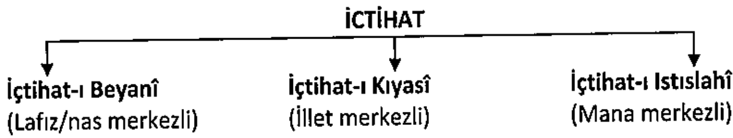
3. Bütün âlimler bir bölgenin sorununu bilip de çözebilir mi?
4. Böyle bir çalışma için her âlime ulaşmak nasıl olacaktır?

Bütün bu soruları çoğaltmak mümkündür. Problemin çözülmesi konusunda şu iki kısım icma dikkate alınabilir:

1. **Bölgesel İcma:** Her ülkenin problemlerini o ülkenin ulemasının çözmesi gerekir. Mesela: Türkiye'nin problemlerini, toplum yapısını ve sorunun çıkış sebeplerini en iyi Türkiye'nin âlimleri bilir.
2. **Temsili İcma:** Her bölgeyi temsil edecek ilim adamları belirlenir. Ve herkese konuşulacak konular bir yıl öncesinden haber edilir. Zaman ve mekân da kesinleştirildikten sonra konular müzakereye tabi tutulur.

KIYAS

Kitap Sünnet veya icmada hükmü bulunmayan bir meseleye aralarındaki illet ortaklığı sebebiyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir.

1. **İçtihat-ı Beyanî:** Lafız merkezlidir. Şârî'in muradının anlaşılamadığı yerlerde yapılır. Peygamberimiz bunu kullanmamıştır.
2. **İçtihat-ı Kıyasî:** İllet merkezlidir. Nassı genişletip açılımlar yapmak için kullanılır. Peygamber ve sahabe bunu kullanmışlardır. Sonraki dönemlerde bunun yapılabilirliği tartışılmıştır. Dünyevi meselelerde yapılabileceğinde ittifak vardır. Dinî konularda yapılıp yapılmayacağı ise tartışılmıştır.
3. **İçtihat-ı Istıslahî:** Mana merkezlidir. Tümel naslardan hareketle (maslahata göre) içtihat yapılmıştır.

Not: Her kıyas bir içtihat'tır; fakat her içtihat kıyas değildir.

Kıyas'ın Rükünleri:

Asıl (Makis aleyh):	Hükmü, nas tarafından belirlenmiş meseleye denilir.
Fer (Makis):	Hükmü nasslarda belirlenmeyen meseleye denilir.
İllet:	Nasslarda hükmün konulmasına sebep olan özelliğe denilir.
Aslın Hükmü:	Kıyasla belirlenen hükme denilir.

Örnek 1:

Asıl:	Şarap
Aslın hükmü	Haram
İllet	İnsanın dünyasında zararlı sonuçlara sebep olur.
Hikmet	İnsanın aklını korumak
Fer	Bira
Fer'in Hükmü	Şarap buğz ve düşmanlık oluşturur, bu sebeple haram kılınmıştır. Haram kılınması hikmete de uygundur. Birada kin ve düşmanlık doğurma vasfı vardır. Öyle ise bira da haramdır.

Örnek 2:

Asıl	Varisin murisini öldürmesi
Aslın hükmü	Katilin mirastan mahrum edilmesi
İllet	Katilin haram bir fiil işlemek suretiyle kendisine menfaat sağlayacak
bir	sonucu zamanından önce meydana getirmeye yönelmesi
Hikmet	İnsan canını muhafaza etmek
Fer	Vâsînin mûsîsini öldürmesi
Fer'in hükmü	Vasinin vasiyetten mahrum olması

Örnek 3:

Asıl	Kişinin daha önce başkasının evlenme teklifi ettiği bir kıza evlenme teklifinde bulunması
Aslın hükmü	İkinci teklifin haram olması
İllet	İkinci teklifin birinci teklifin sahibine zarar vermesi ve onu üzmesi
Hikmet	İnsanlar arasında fitnenin çıkmasına engel olmak
Fer	Kişinin daha önce başkasının kiralama isteğinde bulunduğu bir şeyi kiralamak teklifinde bulunmak istemesi
Fer'in Hükmü	İkinci teklifin haram olması

Not:

Kıyas yoluyla fer'de elde edilen hüküm zannîdir. Aslın hükmü ise kat'î'dir. Aslın hükmünü inkâr eden küfre girer. Cezası varsa uygulanır. Hatta illet tahakkuk etmese bile (mesela içki sarhoş etmese bile) sırf Allah'ın emrini ihlal ettiği için ceza uygulanır. Ancak ferde durum farklıdır. Çünkü fer'in hükmü zannîdir. Zannî olsa da haramlık yine câridir. Peki, ceza uygulanır mı? Eğer illet gerçekleşmemiş ise yani bira sarhoş etmemiş ise ceza uygulanmayabilir. Çünkü fer'in hükmü zannîdir.

Not:

Varisin murisi öldürmesi hangi amaçla olursa olsun, öldürme gerçekleşince mirastan mahrum olur.

Hücciyyetül Kıyas: Bu konuda beş temel görüş var.

1. **Cumhur:** Bunlara göre kıyas aklen caiz, naklen vaciptir. Peygamberimiz (sav) bizzat kendisi kıyas yapmıştır. Ayrıca sınırlı olan naslar, sınırsız olan olaylara çözüm üretemez. Bu sebeple kıyas vaciptir.
2. **Mutezileden ebul-Husayn, Şâfîlerden Kattal:** Kıyas hem aklen hem de naklen vaciptir.
3. **Kasanî, Nehrivânî ve Dâvut ez-Zahiri:** Kıyas vaciptir. Fakat Zahiriler kıyasın delil olabilmesi için iki şart ileri sürmüşlerdir.

a. İllet sarih olacak veya ima yoluyla açık olacak

1) İllet, aslın hükmünde ya da asla hüküm oluşturan nas'ta açıkça zikredilmelidir. إنما جعل الإستأذان لأجل البصر Bu hadiste izin istemenin sebebi لأجل البصر dir. Görülmesi istenmeyen bir yerin görülme olasılığıdır. Burada illet açıkça zikredilmiştir.

2) İllet ima yoluyla zikredilmiş olmalıdır.

b. Fer'in illeti, aslın illetinden daha kuvvetli olmalıdır. "Ana babaya öf bile demeyin." Buradaki illet ana babanın üzülmemesidir. Ancak onlara karşı darp ve şetim ayette zikredilmemiştir.

c. Darp ve şetim'deki üzülme illeti, öf demekteki illetten daha kuvvetlidir.

4. İbn Hazm: Kıyas aklen câizdir, ancak naklen bu konuda kıyas yapıldığına dair delil yoktur.

5. Nazzam ve İmamiyyė: Kıyas caiz değildir.

Not:

Cumhura göre biranın haramlığı nas ile sabittir. Şöyleki, onlar birayı lügavi olarak yani tek bir kelime olarak ele alıyorlar. Hamrı da ayetteki bütünlüğü içerisinde değil, tek bir kelime olarak ele alıyorlar. Yani hamr hakkındaki ayetin hükmünü ayetin geneline yaymıyorlar. Diyorlar ki hamrda sarhoş edicilik var. Biraya bakıyorlar, birada da sarhoş edicilik var. Ayette "hamr" haram deniliyor. Öyle ise bira da haram diyorlar. Böylece biranın haramlığı ayet ile (kat'î delil) ile sabit oluyor. Bu ise biradaki haramlığı çiğneyenlere ceza terettüp ettiriyor.

Ebu Hanife ise, hamr kelimesini lügavi olarak değil, ayetin bütünlüğü içerisinde ele alıyor. Ayetin içerisinden haramlığa sebep olan illeti tespit ediyor. Ve diyor ki, aynı illet sarhoş edicilik ya da insanlar arasında düşmanlığa ve kin gütmeye sebep olması birada da mevcuttur. Öyle ise o da haramdır diyor. Böylece Ebu Hanifeye göre biranın haramlığı zannî delil ile sabit oluyor. Bu ise biradaki hamlığı çiğneyenlere ceza terettüp ettirmiyor.

Aynı durum şunlar için de geçerlidir. Cumhura göre livata zina kapsamındadır ve kat'i delil ile sabit olduğu için zinaya terettüp eden ceza, livata yapan kişiler için de aynen vardır. Ebu Hanife'ye göre ise livata zannî delil olduğu için zinaya terettüp eden ceza, livata için terettüp etmeyebilir.

Kıyasın Delil Olduğuna Dair Deliller:

Cumhurun Delilleri:

1. Kitap: Haşr suresi 2. Ayette Nadiroğulları'nın başına gelenler anlatılıyor ve ayet sonunda فاعتبروا يا أولي الأبصار deniliyor. Yani nadir oğulları gibi davranırsanız, sizler de aynı sonuca uğrarsınız deniliyor ve kıyas yapılıyor.

2. Sünnet: Has'amlı bir kişi Peygamberimiz'e (sav) gelerek babam çok yaşlı iken Müslüman oldu, hac da onun üzerine farzdır. Babam yerine hac yapsam olur mu? diye sorar. Peygamberimiz (sav) "Babanın borcu olsa ve sen o borcu ödesen olur mu" diye sorar. Sahabe "olur" ya Rasülallah deyince Peygamberimiz (sav) de ona "O halde baban yerine hac yap" diyerek bir kıyaslamada bulunuyor.

3. İcma: Hz. Ebu Bekir (ra) Kur'anda geçen (الكلالة) lafzının ne demek olduğu kendisine sorulunca "re'yime göre cevap veriyorum ki bundan kasıt baba ve oğul dışında kalan mirasçılardır" demiştir. Kur'anda oğlun bulunması kardeşlerin mirasçı olmasına engel kabul edildiğine göre, babanın hayatta olması da aynı hükmü uygulanmasını gerektireceğine kanaat getirmiştir. Çünkü baba da oğul gibi asabe olan mirasçılardandır. Öyle ise asabe olma illetinden hareketle kıyas yapmıştır.

4. Akli delil: Sınırlı olan hükümler sınırsız olan olaylara çare olamaz düşüncesinden hareketle kıyas mutlaka olmalıdır.

Kıyasın Delil Olmadığına Dair Deliller:

Nazzam ve Aynı Görüşte Olanlar:

Bunlara göre kıyas şu delillerden dolayı hüccet olamaz.

1. Kur'ânda zanna uymaktan sakındıran ve zannın hakikati göstermediğine delalet eden birçok ayet vardır. Uyulmaması emredilen bir şey delil olamaz.

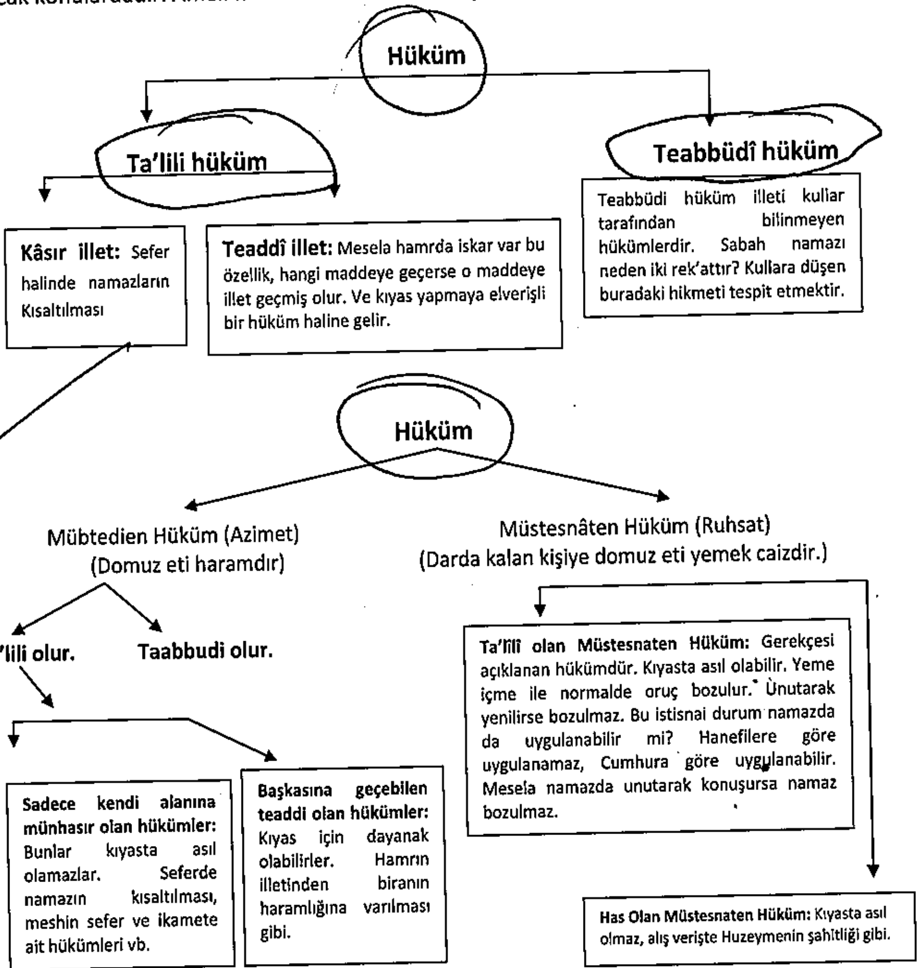
Bu iddiaya cevap: Allah'ın uyulmamasını emrettiği zan, inanç ve dinin esasları ile ilgili hükümlerdir. Ameli hükümlerde ise zannî bilgi yeterlidir. Kıyas da zannîdir. Öyle ise delil olarak kabul edilmelidir.

2. Sahabenin ileri gelenleri kıyası kötülemiş veya kıyasa göre amel etmeye karşı çıkmışlardır.

Bu iddiaya cevap: Bu rivayetler sahih rivayetlerle çelişmektedir.

3. Kıyas Müslümanların birbirine düşmelerine ve ihtilafa yol açar. Çünkü aslın hükmünün illetini fer'e uygulamak zannî bir durumdur. Zannî şeyler ayrılığa sebep olur. Hâlbuki ümmetin birlik olması emredilmiştir.

Bu iddiaya cevap: İslam'ın yasakladığı tefrika itikadi ve İslam toplumunda fitneye sebep olacak konulardadır. Amelî konulardaki ihtilaflar değildir.

Hükümler;

1. Şer'i hüküm olacak (Yani Kitap veya Sünnet ile sabit olacak)
2. Ta'lili hükümlerin teaddi kısmından olacak
3. Yine hükmün mübtedien kısmının teaddi kısmından olacak
4. Müstesneten hükmün ta'lili kısmından olacak

Kıyasta Asıl İle İlgili Şartlar:

1. Aslın Hükmü Kitap, Sünnet ve İcma İle Sabit Bir Hüküm Olmalıdır:

Eğer hüküm kıyas yoluyla elde edilmişse üçüncü bir şey için dayanak yapılarak kıyas yapılamaz. Mesela şarap haramdır. Şaraba kıyasla birada haramdır. Öyleyse viski de biraya kıyasla haramdır denilemez. Çünkü biranın hükmü, şaraba kıyasla sabit olmuştur. Burada viskinin asıl olan şaraba kıyas edilmesi gerekir. Biraya kıyas edilemez. Çünkü birayla viskinin ortak illeti, bira ile şarabın ortak illetinden farklı bir şey olabilir.

2. Kıyas Yoluyla Uygulanabilecek Hükmün Akıl Tarafından İdrak Edilebilecek Bir İlleti Olmalıdır, Yani Ta'lili Olmalıdır.

Mesela zekâta tabi malların nisap miktarları veya Kâbenin etrafında yedi defa şavt yapılması, namazların rekâtları üzerine kıyas yapılamaz. Çünkü illetleri bilinemez. Şarabın haram olmasının illeti ise akıl tarafından kavranabilecek bir illettir. Bu sebeple ona kıyas yapılabilir. Ancak bunun yanında aklın kendisinin de çıkarabildiği illetler vardır. Mesela Peygamber Efendimiz ribevî malların kendi cinsiyle değiştirilirken misli misline değiştirilmesini emretmiş ancak "arâya" satış usulüyle yaş hurma ile kuru hurmayı tahminen değiştirmeye müsaade etmiştir. Genel hüküm olan ribevi malların misli misline olması burada istisna edilmiştir. Bunun illeti ise aklın vardığı bir sonuç olarak insanların buna ihtiyaç duymasıdır. Aklın illetini kavrayabildiği bu olaya kuru üzüm ile yaş üzüm değişimi de kıyas edilebilir.

3. Aslın hükmü sadece asla mahsus bir hüküm olmamalı yani teaddi olmalıdır.

Eğer bir hüküm hakkında sadece asla mahsus olduğuna dair bir nas varsa başka bir şey ona kıyas edilemez. Mesela teheccüd namazı, dörtten fazla evlenmek, mihirsiz evlenmek sadece Hz. Peygambere ait hükümlerdir. Bazı sahabeler hakkındaki özel hükümler üzerine kıyas yapılamaz. Mesela Huzeyme'nin (ra) şahitliğinin iki şahit yerine geçmesi gibi. Yolcu olan kişinin namazı kısaltması ve orucu sonraya bırakması üzerine de kıyas yapılamaz. Çünkü bunların illeti yolculuktur. Bu illet ise başka bir şeyde bulunmaz.

Fer' İle İlgili Şartlar:

1. Fer, asıl ile illet birlikteliğinde ortak olmalıdır.
Yani kıyas mea'l-farık olmamalıdır. Kıyas mea'l-fârık illet birlikteliğinde ortak olmamadır. Mesela şüf'aya konu olan maldan ortaklar kişi sayısına göre mi yoksa kendi mülklerinin miktarına göre mi pay alacaklar? Hanefiler ve Cumhur bu konuda görüş ayrılığındadır.

Hanefiler

Kişi sayısına göre alırlar. Şöyle ki, Cumhurun getirdiği %60, %40 şirket ortaklığı ile şüf'adaki ortaklığın illet birlikteliği yoktur. Yani kıyas meal farıktır. Çünkü şirkette ortaklar kendi mallarının uzantısını alırlar. Şüfa'da ise kendi mallarını değil, başkasının malını alırlar.

Cumhur

Hisseye göre pay alırlar. Çünkü iki ortak şirket kurmuş olsa biri % 60, diğeri % 40 sermaye koysa elde edilen kardan hisselerine göre pay alırlar. Çünkü gelir ortaya koydukları sermayelerinin uzantısıdır. Şüf'ada da durum böyledir. Sahip oldukları mülklerin miktarına göre pay alırlar.

2. Fer hakkında Nass Olmamalıdır.
Yemin kefareti konusunda köle azat etme durumu var. Hatayla öldürmenin keffaretinde ise Mümin köle azat edilmesi söz konusudur. Buradaki öldürmedeki "Mü'min" kısmını atarak, öldürmenin keffaretinde herhangi bir köle azat edilebilir denilemez. Yemin keffaretine kıyas yapılamaz. Çünkü yemin kefareti ve öldürme keffaretleri kendilerine özgüdür. Her biri için ayrı hüküm konulmuştur. Ya da yemin kefaretinde de mümin köle azat etmek gerekir denilemez. Çünkü yemin kefaretine has olan ayette köle lafzı genel kullanılmış, mümin olma ile sınırlanmamıştır.

3. Fer'in teşrî tarihi asıl'dan sonra olmalıdır.
Mesela teyemmüm, abdestten daha sonra teşri olmuştur. Teyemmümde niyet farzdır. O halde abdestte de niyet farzdır denilemez. Çünkü teyemmüm abdestten sonra teşri kılınmıştır. Önceden teşri olan sonradan teşri olana kıyas yapılamaz.

4. Asıl ile ortaya konulan hüküm, bütün özelliği ile devam ederek fer'e uygulanmalıdır.
Yani fer'e aktarılan hüküm, aktarılırken asıldaki özelliğini muhafaza etmeli değişime uğramamalıdır. Mesela zıhar kefaretinde müslümanın ibadet niyetiyle köle azat etmesi gerekir. Ğ. Müslim zıhar yapersa onun için köle azat etmek olamaz. Çünkü ğ. müslimin köle azadında ibadet niyeti bulunmaz. Bu sebeple Müslümanın zıhar kefaretine ğ. müslimin kefareti kıyas edilemez.

İLLET

İLLETİN KISIMLARI

A. Maksat itibariyle:

(Şârî'nin uygulamaya koyma amacı)

a. **Zarûriyyât:** Dikkat edilmediğinde dünya ve ukba hayatı problemli hale gelen maksatlardır. Mesela beş temel ilke diye Cüveynî'den başlayıp, Gazzalî'nin sistemleştirdiği akıl, can, mal, din, nesli korumak buna örnek sayılabilir.

b. **Hâciyyât:** Dikkat edilmediğinde dünya ve ukba hayatını ilgilendiren bir yönü olmamakla beraber hayatın rutin işleyişini bozan maksatlardır. Selem akdi gibi. Ancak sonunda ölüm yoktur.

c. **Tahsîniyyat:** Olgun, güzel bir hayatın yaşanması için gerekli olan maksatlardır. Temizlik ve tesettür gibi.

Bunların farzlığı, vacipliği önemli olmayıp, öncelik sırası önemlidir.

B. Sonuç itibariyle:

(Sonuca götürüp götürmemesi açısından)

1. **Kat'î:** (تُفضي إلى المقصود قطعاً) Sonuca götürmesi kesindir. İcap-kabulün alış-verişte cereyan etmesi buna örnek verilebilir.
2. **Zannî:** (تُفضي إلى المقصود ظنًا) Sonuca götürmesi kesin olmayan illettir. Kısas örneği buna verilebilir. İnsanları bundan menetmesi zandır. % 100 netice olmasa da azaltabilir.
3. **Şekk:** (تُفضي إلى المقصود شكًا) Sonuca götürmesi şüpheli olan illettir. İçki haddinde bütün insanları içkiden menetme bağlamında sonuç almada %50, %50 oranda kalır.
4. **Vehim:** (تُفضي إلى المقصود وهماً) Sonuca götürmesi vehmî olan illettir. Sinnü'l iyas (menepoz) dönemindeki kadının evliliği buna örnek verilebilir.
5. **Kat'i:**(لا تُفضي إلى المقصود قطعاً) Sonuca götürmeyeceği kesindir. Çocuğun nesebinin sabitliği gibi. Nikâhı dikkate alarak 6. Aydan itibaren sabit olur. Çünkü en erken doğum süresi 6 aydır. Hanefiler burada bu hükümle amel ederler.

İLLETİN ÜÇ ANLAMI VARDIR:

1. Hükmün konulmasını münasip gösteren durum anlamında:

Ramazan ayında yolculuk yapan kişinin oruç tutmamasına müsaade edilmesi hükmü için "sıkıntı ve meşakkat", bu hükmün konulmasını uygun gösteren bir durumdur.

2. Hükmün konulmasından amaçlanan sonuç veya hükmün korumak istediği menfaat anlamında:

Ramazanda yolculuk eden kişinin oruç tutmamasına müsaade edilmesi hükmünün bu anlamdaki illeti "sıkıntı ve meşakkatin" giderilmesidir.

3. Hükmün konulmasını münasip gösteren durumu yani hikmeti genellikle ihtiva eden açık ve munzabıt (istikrarlı) vasıf anlamında:

Ramazan ayında oruç tutmamaya müsaade edilmesi hükmünün bu anlamdaki illeti "yolculuktur." Çünkü yolculuk **a)** Var olup olmadığına kolaylıkla hükmedilebilen açık bir vasıftır, **b)** Şahıstan şahsa, durumdan duruma değişkenlik arz etmeyen munzabıt (istikrarlı) bir vasıftır, zira yolculukta genellikle meşakkat halinin varlığı kabul edilir. **c)** Hükmün konulmasını münasip gösteren durumu genelde ihtiva eden vasıftır. Çünkü yolculukta genelde meşakkat halinin varlığı kabul edilir.

Önemli Not: Usulcüler illet terimini sadece üçüncü anlam için kullanmışlar, birinci ve ikinci anlamlara ise hikmet adını vermişlerdir.

Usulcülere Göre Hikmet:

Usulcüler hikmet ile şu iki durumdan birini kastederler:

1. Hükmün konulmasına uygun düşen durum:

Yolculukta meşakkatin bulunması, alım satımda bu akde duyulan ihtiyaç, kasten adam öldürmede can kaybının bulunması vb.

2. Hükmün konulmasından amaçlanan sonuç veya korunmak istenen menfaat:

Yolculukta meşakkatin giderilmesi, alım satımda menfaatin sağlanması ve ihtiyacın karşılanması, kasten adam öldürmede can kaybının önlenmesi vb.

Hikmetle Ta'lil Yapılabilir mi? Yani Hikmet, Hükmün İlleti Olabilir mi?

Uslcülere göre hükmün konulmasına uygun düşen durumu ihtiva eden zahir ve munzabıt vasıfla ta'lil caizdir. Bu müttefekun aleyhtir. Ancak hikmet ile ta'lil olur mu? Yani bir hüküm vardır diyebilmek için illetin yerine hikmet alınabilir mi? Bu konuda üç görüş vardır:

1. **Cumhur (Usulcüler):** Zahir olsun olmasın munzabıt olsun olmasın hikmetle talil yapılamaz.
2. **Razi ve Beydavi:** Hikmetle talil yapılabilir.
3. **Amidi:** Hikmet zâhir ve munzabıt ise hikmetle ta'lil yapılabilir. Zâhir ve munzabıt değilse hikmet hükmün illeti olamaz.

Usulcülere göre (1.Görüş) illet, karışıklığa meydan vermeyecek şekilde açık ve şahıslara veya durumlara göre değişiklik göstermeyen munzabıt, istikrarlı bir vasıf olmalıdır. Hikmette ise bu özellikler bulunmaz. Çünkü hikmet bazı durumlarda gizlidir. Mesela alım satımda ihtiyacın bulunması gizli bir durumdur. Bazen ihtiyaçtan dolayı bazen başka bir sebepten dolayı yapılır. Bazı durumlarda ise hikmet şahıslara ve durumlara göre değişebilir. Yolculukta meşakkatin şahıslara ve durumlara göre değişmesi gibi. Usulcüler bu iki sebepten dolayı, hikmetin hükmün varlığına ve yokluğuna sebep olan bir vasıf olamayacağını söylemişlerdir.

Usulcülere göre hükmün kendisine bağlandığı vasıf, üç şeyi barındırmalıdır.

1. Açık olmalıdır.
2. Munzabıt olmalıdır.
3. Hikmeti de içine alma durumu yüksek ihtimalde olmalıdır.

Bu üç özellik ise hikmette bulunmaz. Öyle ise hüküm, hikmete bağlanamaz.

Not: Hikmet, illetten dolayı tevellüd eder. Yani illet, hikmetin mezınnesidir.

Usulcülerin, "hikmetle talil edilemez" düşüncesinden şu sonuçlar çıkar:

1. Yolcu sayılan kişi yolculuktan dolayı meşakkat görmese bile namazları kasr edebilir. Çünkü meşakkat hikmettir. İllet ise yolculuğun bizzat kendisidir. İllet varsa hüküm de vardır.
2. Yolcu sayılmayan kişi çok zor işlerde çalışarak meşakkat görse bile "yolculuk" illeti bulunmadığı için seferilik hükümlerini uygulayamaz, namazı kasredemez, orucu kazaya bırakamaz.
3. Şüf'â hakkına sahip olan kişi komşu veya ortağından zarar görmese bile ortaklık ve komşuluk illeti bulunduğu için şüf'â hakkına sahiptir. Zararın def edilmesi hikmettir.
4. Ortak veya komşu olmayan kişi gayrimenkulün satılmasından zarar görse bile komşuluk ve ortaklık illeti bulunmadığı için şüf'â hakkına sahip olmaz.

Usulcüler hikmetle talil yapılamayacağını savunmuşlardır. Onlara şu şekilde cevaplar verilmiştir: K. Kerimde ve Sünnette hikmete göre talil yapılmıştır. Bu konuda şu örnekler verilebilir:
1. Şarap ve kumar yoluyla şeytanın insanlar arasına düşmanlık ve kin sokacağı sebebiyle kaçınılmasını emreden ayette sarhoşluk vermesi illet olarak zikredilmemiştir. Ancak insanlar arasına kin sokmak ve insanları düşmanlığa sevk etmek birer hikmet oldukları halde şarap ve kumardan sakındırılmıştır.
2. Hz. Peygamber halası ve teyzesi ile bir kadının aynı nikâh altında bulundurulmasını yasaklamış ve bunu "Böyle yaparsanız, aile bağlarını koparırsınız" şeklindeki mefsedeti giderme hikmetine bağlamıştır.
3. Hz. Peygamber'in evlatlığı olan Zeyd b. Harisenin boşadığı karısı Zeynep ile evlenmesi emredilmiş ve bu hükmün gerekçesini eski adetlere göre evlatlığın da hukuken öz evlat gibi kabul edilmesinden ötürü Mü'minlerin maruz kaldığı sıkıntı ve çaresizliği giderme maslahatına bağlamıştır. Bu maslahat ise hikmettir. Hükümden beklenen kullara yansıyan yönüdür.
I. Delilin değerlendirilmesi: Eğer ayette belirtilen içki ve kumardan sakındırılması kin ve düşman olmayı ortadan kaldırmak ise şöyle sorulabilir: Eğer içki içenler kumar oynayanlar birbirini öperek masadan kalksalar ve hükmün konulmasına sebep olan hikmet gerçekleşmemiş olsa içki içmek ve kumar oynamak caiz midir? Bu soruya verilecek cevap "Evet" olamaz. O halde hüküm hikmete binaen ta'lil edilemez. O halde cumhurun yani usulcülerin dediği gibi hükümler illet ile talil edilmelidir. Bu ayette içki ve kumarın haram oluşunun illeti "Sarhoşluk veren her şey haramdır" hadisidir. Ayette belirtilen kin ve düşmanlığın önüne geçilmesidir. Diğer iki şık hakkında da aynı değerlendirmeler yapılabilir.
Önemli Not: Bir şeyde illet yoksa ve hikmete göre bir hüküm verilmiş ise bu durumda o hüküm üzerine kıyas yapılamaz. (Cumhurun görüşü) Ancak "Hikmetle ta'lil yapılır" diyenler "İllet olmasa bile hikmet varsa ve buna göre hüküm verilmişse bu hükme kıyas yapılabilir" derler.

İlleti Bulma Yöntemleri:

1) Nas Vasıtasıyla İlleti Bulma:

a) Sarih Olarak Nasta Bulunan İllet:
"Şunun için, şu sebeple, şu illete binaen" gibi talil lafzı olarak kullanılan lafızların ifade ettiği illettir.

Örnek:

1. "Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler, içinizden yalnız zengin olanların arasında dolaşmasın diye, Allah'a peygamberine, yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara aittir." Bu ayette illet " كي لا يكون دولة بين الأغنياء " (Zenginlik zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın) kısmıdır.

2. "Kurban etlerinin saklanmasını size yasaklamıştım. Çünkü dışarıdan medineye gelen fakir misafirler vardı. Artık saklayın ve yiyin" anlamındaki hadiste etlerin saklanmaması emrinin illeti dışarıdan gelen fakir misafirlerin bulunmasıdır.

3. "İzin istemek göz için emir olunmuştur" hadisinde izin istemenin illeti sarih bir şekilde başkalarının mahremiyetine mazhar olmaya vesile olan "göz için" ifadesidir.

b) Takip Fâ'sıyla (ف) İlleti Bulmak: السارق و السارقة فاقطعوا أيديهما (Hırsızlık yapan erkek ve kadının elin kesin) Burada hırsızlık yapan erkek ve kadının hırsızlık yaptıkları için ellerinin kesilmesi emrediliyor. Biz bunu takip fâ'sından anlıyoruz. Öyle ise el kesilmesinde illet hırsızlık yapılmasıdır.

c) İma Yoluyla Nasta Bulunan İllet: Bu illet nassta açıkça zikredilmemiştir. Müçtehit bazı karineler yardımıyla nastaki illeti tespit eder. Bu karine ya bir sorunun cevabında veya başka bir şekilde bulunabilir. Mesela ramazan ayında oruçlu ilken hanımı ile cinsel ilişkide bulunduğunu ve ne yapması gerektiğini soran sahabiye Peygamberimiz: " Köle azat et..." buyurmuştur. Burada köle azat etme keffaretinin illetinin ramazanda oruçlu iken cinsel ilişkide bulunmak olduğu anlaşılmış olur. Çünkü cevap soru üzerine bina edilmiştir. Başka bir örnek ise şudur: Peygamberimiz "Hâkim öfkeli iken hüküm vermez" buyurmuştur. Burada illet açık bir şekilde zikredilmemiştir. Ancak hüküm vermemeyi öfkeli olmaya bağlamıştır. Hüküm ile öfkeli olma bir arada zikredilmiştir. Öyle ise "öfkeli olma" hüküm vermeme için illettir.

2) İcma Vasıtasıyla İlleti Bulma

Bu yol icmanın muayyen bir vasfın şer'i bir hükme illet olduğuna delalet etmesidir. Mesela velinin küçük çocuğun malı üzerindeki velayet illetinin "küçüklük" olmasında âlimler icma etmiştir. O halde evlendirme konusundaki velinin velayeti de buna kıyas edilir. Ayrıca "yetimlerin mallarını rüşte erince verin" emrindeki illet, yani çocuğun malını kendisine vermeme hükmünün illeti "küçüklük"tür. Rüşte ermeme değildir. Çünkü rüşte ne zaman erildiği konusunda ihtilaf vardır.

3) Sebr ve Taksim Yöntemiyle İlleti Bulma:

Asılda illet olduğu açıkça anlaşılmayan ancak müçtehidin çabasıyla ortaya konulabilecek vasıfların birini illet olarak bulup illet olarak ortaya çıkarmaya sebr ve taksim denilir. Mesela Peygamber efendimiz (sav) faizle ilgili olarak altı madde sayar ve bunların birbiriyle satışının misli misline ve peşin satılmasına müsaade eder. Aksi halde faiz meydana gelir. Bu hadiste haramlık hükmünün ya da yasak olma hükmünün illeti nedir? Hanefiler: Vezin (keyl) + cins diyorlar. Şâfîler: Tûmiyet diyorlar. Hanbelî ve Malikiler: İddihar diyorlar. **Bunun için Hanefiler şöyle bir yol izliyorlar:**

Burada faizin cereyan etme illeti şunlar olabilir:

1. Ribevi malların miktarının ölçek ve tartı ile bilinen mallardan olmasıdır.

2. Yenilebilir şeylerden olmasıdır.

3. Rızık olarak saklanabilir olmasıdır.

4. v.b.

Hanefi müçtehit der ki, burada bunların yenilebilir olması illet olamaz. Çünkü altın ve gümüş yenilmediği halde zikredilmiştir. Rızık olması da illet olamaz. Çünkü tuz, buğday gibi bir rızık olmadığı halde tuzun tuzla takasında da faiz cereyan etmektedir deniliyor. Geriye ölçek ve tartı ile satılır olma vasfı illet olarak kalıyor. Bu sebeple ölçek veya tartı ile satılan ve aynı cins olan her şey hakkında nass bulunan bu altı maddeye kıyas edilir.

Not: Görüldüğü gibi burada illet olabilecek şeyler zikredilmiş olsaydı ve müçtehit bunlardan birini illet olarak ortaya çıkarsaydı, bu, "Tenkihu'l-Menat" olurdu. Şöyle ki, "Bakire ve küçüğü ancak velisi evlendirir" hadisinde illet bekârlık mı yoksa küçüklük mü? Burada illet olabilecek şeyler nassta zikredilmiştir. Müçtehidin görevi bunlardan birini illet olarak ortaya çıkarmaktır. Bunun için bekâret ve küçüklüğün başka yerlerde (naslarda veya icmada) illet olarak kullanılıp kullanılmadığına bakar. "Yetimlere rüşte erince mallarını verin" ayetini bulur. Burada malların yetimlere verilmeme illetinin küçüklük olduğunu tespit eder öyle ise "ancak velisi evlendirir" hükmünün illetinin küçüklük olduğunu ortaya koyar.

4) Tenkihul-Menat Yöntemiyle İlleti Bulma:

Nas veya icmada illet olabilecek şeyler zikredilir. Müçtehit bunlardan illet olamayacakları ayıklar. İllet olabileceği ortaya koyar.

5) Münasebet Yöntemiyle İlleti Bulma:

Eğer hüküm ortaya koyan nasta ya da icmada herhangi bir illet tespit edilmemiş ise münasebe yöntemiyle illet bulunur. Bu yöntemde önce illet olabilecek şeyler sıralanır. Mesela şarabın haram olmasında illet: 1. Şarabın akıcı olması 2. Şarabın renginin olması 3. Üzümden yapılmış olması 4. Sarhoş edici olması vb. olabilir. Sonra bunların içinden sadece sarhoş ediciliğin illet olabileceği tespit edilir. Çünkü diğerleri illetin şartlarından olan munzabıt olma yani herkes ve her durum için geçerli olma özelliğini taşımaz. Öyleyse illet sarhoş ediciliktir.

Münasebet Şârî'nin gayesi olan mefsedeti defetme veya maslahatı gerçekleştirme durumunda insanlar arasına düşmanlık ve kin sokmayı kaldırma vasfının verilen haramlık hükmünün birbirine uygun olmasıdır. Çünkü haram olma hükmü, kin ve düşmanlığa engel olma vasfıyla uyum sağlar. Küçük yaşta olma babanın küçük kızını nikâhlama konusunda velayet hakkı sabit olması için münasip bir vasıftır. Çünkü bu yaş küçük kızın kendi menfaatini idrak etmekten aciz olduğu bir yaştır. Velayetin sübutunda aciz kişiye gelecek zararı defetme gayesi vardır.

İlleti bulma yollarından olan münasebet yolunun, yani münasip vasfın, Şârî' tarafından kabul edilip edilmemesi açısından çeşitleri:

a) Müessir Münasip İllet:

Dinin bir nas veya icma ile ona itibar ettiğini gösterdiği münasip vasıftır. Bu vasıfla talil yapılması ittifakla sahihtir. Mesela "sana kadınların hayız halinden soruyorlar, de ki: o bir ezadır. "Hayız halinde kadınlardan uzak durun." ayetinde hayız münasip bir vasıftır. " Katil varis olamaz" hadisinde "katl-öldürme" münasip bir vasıftır. "evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin, eğer olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin" ayetinde mâli velayetin sübutu için illet kabul edilen "küçüklük" münasip bir vasıftır. Bütün bu vasıflar, verilen hükümlere malın teslim edilmemesi hükümlerine uygun (münasip) vasıflardır. Din bunları münasip vasıf olarak kabul ettiğini söylemiştir.

b) Mülgâ Münasip İllet:

Mülgâ münasip illet müçtehidin nazarında maslahat celbedecek derecede olup, fakat fer'i hükümlerde Şârî'nin onu ilga ettiğine dair ve itibar etmediğine dair delil bulunan vasıftır. Bununla talil sahih olmayacağında âlimlerin ittifakı vardır. Mesela ölen kişinin oğlu ve kızı ölen kişiye yakınlıkları eşit derecededir. Bu yakınlık mirasta eşit olma için bir vasıf (illet) sayılır. Yani bu yakınlık bir maslahatı (eşitliği) celbedecek durumda bir vasıftır. Ancak Şârî', erkeğe iki, kadına bir verilmesini emretmiş ve yakınlık vasfını illet olmaktan çıkarmıştır. İkinci olarak talak hakkının eşlerden her ikisine de verilmesi için "evlilik" vasfının itibara alınması her iki tarafa da talak hakkının olması hükmü için münasip bir vasıftır. Ancak hadiste "Talak yalnız baldan tadanın hakkıdır" buyrulmuş, talak'ın her iki tarafın hakkı olması gerektiği hükmünü ilga etmiştir. Üçüncü olarak oruç bozan şahıs zengin denilerek sadece köle azadı onun için keffaret olur demek cezanın caydırıcılığı açısından uygun bir vasıftır. Ancak Şârî', zengin fakir demeden herkese üç şıkkı ortaya koymuş ve bu münasip vasfı ilga etmiştir.

c) Mürsele Münasip İllet:

Bu vasıf Şârî'in ne itibar, ne de ilgâ ettiğine dair bir bilgi olmayan münasip vasıftır. Bu vasıf münasiptir, yani bir maslahat getirir. Lakin mürseldir. Ne itibarına ne de ilgasına dair delil yoktur. Mesalih'i Mürsele denilen hukuk usulü delili de budur.

Hanefi ve Şâfiler: Bu vasıfla talil caiz olmaz ve bu vasfa hüküm bina edilmez.

Hanbelî ve Malikiler: Bu vasıfla talil caiz olur. Üzerine hüküm bina edilir.

K.Kerim'in cem edilmesi konusunda maslahat illeti vardır.

d) Mülayim Münasip (Muteber Münasip İllet) İllet:

Bu vasıf Şârî'in üzerine herhangi bir hüküm bina ettiği; ancak bu vasfın bizzat o hükmün illeti olduğuna dair herhangi bir nass veya icmanın bulunmadığı, fakat o hükmün cinsine illet olduğu sabit olan veya o vasfın cinsinin muayyen bir hükme veya o hükmün cinsine illet olmasına Şârî'in itibar ettiği sabit olan vasıftır. Şu şekillerde olur.

1. إعتبار عين الوصف علة في جنس الحكم

Müçtehitin illetini araştırdığı hükmün cinsinden bir hükmün illeti olarak itibar ettiği muteber mülayim bir vasıf. "Bekâr ve küçük kızı ancak velisi evlendirir" hadisinde illet bekârlık mı küçüklük mü? Burada Hanefilere göre illetin bekârlık mı küçüklük mü olduğuna dair herhangi bir işaret yok. Öyle ise bekârlık ve küçüklük başka bir yerde illet olarak kullanılmış mı? Müçtehit başka yerlere bakar ve şu ayeti bulur: "Yetimlere rüşte erince mallarını verin" burada illet rüşt değil, küçüklüktür. Öyle ise evlendirmede de illet küçüklüktür. Burada her iki durumda da hükmün cinsi (yani küçüklük sebebiyle velinin evlendirmesi ve malların küçüğe teslim edilmemesi hükmü) tek vasıf (illet) altında toplanmıştır. O vasıf ise "küçüklüktür." Bu vasıf ise Şârî'nin üzerine hüküm bina ettiği mülayim münasip bir vasıftır.

عين الوصف : Küçüklük (Her ikisinde de vasıf küçüklüktür)

جنس الحكم : Velayet (yani küçüklük sebebiyle velinin evlendirmesi ve malların küçüğe

2. إعتبار جنس الوصف علة في عين الحكم

Bu mülayim münasip vasıf, müçtehitin illetini araştırdığı hükmün illeti olarak kendi cinsinden bir vasfa itibar ettiği mülayim münasip vasıftır. Mesela "Peygamberimiz yağmurlu havada namazı cem etti" seferde de cem vardır. İkisini ortak kimlik var, yani her ikisini de meşakkat kimliği altında topluyoruz. Sefer, maraz, karanlık, çamur, yağmur. Hepsinde de meşakkat var, yağmurda meşakkat var ve namazlar cem ediliyor. Öyle ise aynı vasıf altında bulunan diğer yerlerde de cem yapılır.

عين الحكم : Namazın cemi

جنس الوصف : (Sefer, maraz, karanlık, çamur, yağmur)

Hanefilerin ikinci örneği: Deli olandan namaz düşer, bir günlük bayılan kişiden de namaz düşer mi? Her ikisinde de meşakkat var. Öyleyse baygınlıkta da namaz düşer.

3. إعتبار جنس الوصف علة في جنس الحكم

Bu mülayim münasip vasıf müçtehidin illetini araştırdığı hükmün cinsine illet olan vasfın cinsine itibar edildiği mülayim münasip vasıftır. Mesela "Kadınlar hayız halinde namazları kaza etmezler"

جنس الوصف : Maraz, sefer, adet görme, yağmur, nifas

جنس الحكم : Namazlar kaza edilmez, oruç tutulmaz, kaza edilir. Bunlardaki ortak nokta meşakkatin varlığıdır. Meşakkat ise tahfifliği gerektirir. Bu tahfiflik جنس الوصف daki seferde, hayız ile nifas meşakkat ortak noktasında birleşiyor. Öyle ise nifas halinde de namazlar kaza edilmez. Oruç tutulmaz ve kaza edilir.

İlletin Şartları:

1. İllet, Açık ve Anlaşılır Olmalıdır:

Mesela içkinin haram oluşunun illeti açık ve net olarak sarhoş edicilіktir. İllet açık ve net değilse o zaman onun yerine açık ve net olan başka bir şey illet olarak konulur. Bunu da Şâri' yapar. Mesela karşılıklı rıza ile alış veriş yapma da malın ve bedelin karşı tarafa intikal etmesinde rıza illettir. Ancak bu anlaşılamaz. Bu sebeple bunun yerine icap ve kabul konulmuştur.

Adam öldürmede illet "amd" yani kasıt olamaz. Çünkü adam: "Ben kasten öldürmedim" derse illet zâhir olmaz. Bu sebeple illet öldürme işinden sonra elinde kesici bir alet, öldürücü bir alamet bulunmasıdır.

2. İllet, Kasır Olmamalıdır, Teaddî Olmalıdır:

İllet başka olaylarda bulunmuyorsa o illete kıyas yapılamaz. Mesela yolculukta namaz dörtten ikiye iner. İlleti yolculuktur. Yolculuk ise başka bir şeyde bulunmaz. Bu sebeple fırında çalışan bir kişi meşakkat görse bile yolculuk illeti bulunmadığı için namazları kısaltamaz.

3. İllet, Munzabıt (istikrarlı) Olmalıdır:

Kişilere ve zamana göre farklılık olmamalıdır. İllet değişen bir şey olursa başka bir şey ona kıyas edilemez.

- Mesela yolculukta namazın kasredilmesinin illeti meşakkat olamaz. Çünkü meşakkat kişiden kişiye değişir. Burada illet ise yolculuğun bizzat kendisidir.
- Ya da vârisin mûrisini öldürmesindeki illet bizzat öldürme olayıdır. Öldürme olayı ise değişen bir illet değildir. Bu sebeple vâsinin mûsisini öldürmesi aynı illettir. Bu illet durumdan duruma değişmez. Bu sebeple vâris ile vâsinin öldürme olayı mirastan ve vasiyetten mahrum bırakılmalarının illetidir.
- Öte yandan içkinin haramlığında illet sarhoş edici bir şeyin içilmiş olmasıdır. Bu sebeple kişi içince sarhoş olmasa bile sarhoşluk veren şeyi içme illeti gerçekleştiği için haramlık vasfı yani hüküm gerçekleşmiş olur. İçki içmedeki haramlık vasfının yüklenmesindeki hikmet ise, aklı korumaktır.

4. İllet, Hüküm için Münasip Bir Vasıf Olmalıdır:

Kasıtlı olarak adam öldürmek kendisine kısasın bağlanması için münasip ve mülayim bir vasıftır. Yani hükmü meşru kılarak şeriat sahibinin kastettiği maslahat, hükmün bu vasfa bağlanmasına uygundur. Çünkü hükmün bu vasfa istinat etmesiyle akıllar bozulmaktan korunmuş olur. Hırsızlık, kadın ve erkek hırsızın ellerinin kesilmesinin farz kılınması için münasip bir vasıftır. Çünkü elin kesilmesi hükmünün hırsızlık illetine bağlanması, insanların mallarının korunması maslahatına uygun bir vasıftır. Münasiplikten kasıt, kendisine binaen hükmün konulması ile insanlar için bir menfaatin sağlanmış olması ya da bir mefsedetin giderilmiş olmasıdır.

Tahrcü'l-Menât:

Nass veya icmada yer alan bir hüküm için "münasip" olan vasfı ortaya çıkarmak üzere yapılan içtihattır. Mesela karısı Müslüman olan bir ğ. müslimin karısı Müslüman olunca kocasından ayrılması gerektiğini Şârî' belirlemiştir. Burada ayrılmanın illeti kadının Müslüman olması mı yoksa kocanın ğ. Müslim olması mı? Müçtehit burada inceleme yapar. Sonuçta birinin illet olduğunu söyler ve onu illet olarak kabul eder.

Tenkîhu'l-Menât:

Bir hükmün talili ile ilgili olarak nasta yer alan vasıflar üzerinde illet olarak kabul edilemeyecek olanları ayıklamak ve nassın göstermek istediği esas illeti belirlemek amacıyla yapılan içtihat demektir. Mesela bir bedevi Rasülüllah'a gelerek ramazan ayında oruçlu iken karısıyla cinsel ilişkide bulunduğunu anlatıp; ne yapması gerektiğini sorunca Peygamberimiz, köle azat etmesini söylemiştir. Burada müctehit, illetin soruyu soran kişinin bedevi olması, kendi karısıyla cima etmiş olması, ramazan ayında olması, erkek olması gibi vasıflardan hangisiyle keffaretle emredildiğini inceler ve vasıf (illet) olamayacakları ayıklar. İlletin "Ramazan ayında cima edilmesi" olduğunu belirler. Bu ayıklama işine tenkihul menat denilir.

Tahkîku'l-Menât:

Bir olayla (Asıl ile) ilgili hükmün illeti ister nass veya icma ile olsun ister başka yollarla (içtihatla) sabit olsun bu illetin başka bir olayda (Fer'de de) da bulunduğundan emin olmak üzere yapılan inceleme anlamına gelir. Mesela kıyas yoluyla şarabın hükmünün içkiye uygulanabilmesi için, şarabın haram kılınmasındaki illet olan "sarhoş edicilik" vasfının hurma suyundan yapılan içkide de bulunup bulunmadığını inceleyip, bu vasfın onda da mevcut olduğundan emin olmak için yapılan inceleme buna örnektir. Müçtehidin buradaki işi kıyas yoluyla hükmün fer'e de uygulanabilmesi için aslın illetinin bu ferde de mevcut olduğundan emin olma çalışmasıdır. Burada aslın hükmü ve illeti bilinmektedir. Ferde de aynı illet var mı yok mu o araştırılır.

Kıyasın Kısımları:

1. Asıldaki ve Fer'deki illetin kuvvet derecesine göre kıyas taksimi:

Evlâ kıyas

Ferdeki illetin asıldaki illetten daha kuvvetli olduğu kıyastır. "Ana Baba-ya öf bile deme" buradaki illet ana babaya eziyet vermedir. Onları darp etmedeki illet de eziyettir. Onları darp etmek ise fer'dir. Buradaki darptaki illet, "öf" demedeki illetten daha kuvvetlidir.

Müsavî kıyas

Asıldaki ve ferdeki illetin eşit olduğu kıyastır. "Yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarına ateş doldurur." Buradaki illet yetimin malını telef etmedir. Bu telef aslın illetidir. Asıl ise yetimin malını yemektir. Yetimin malını yakmak da teleftir. Ve bu illet asıldaki illet ile eşittir.

Ednâ kıyas

Asıldaki illetin ferdekinden daha kuvvetli olduğu kıyastır. Şarabın haramlığının illeti iskardır. Ve bu asıldır. Birada da iskar vardır. Ancak asla göre daha hafiftir.

2. İmam Şâfînin Kıyas Taksimi:

a) Kıyas-ı İllet: Bu türlü kıyasta fer ile bunun dayandığı aslın manası yani illeti aynıdır.

b) Kıyas-ı Şebeh: Bu kıyasta fer'in illeti çeşitli asıllara benzer. Müçtehit feri kendisine en çok benzeyen ve Şârî'nin amaçlarını gerçekleştiren asla bağlar. Mesela kamış suyundan yapılmış içkiyi haram olan ve sarhoşluk veren hamra mı yoksa sarhoşluk vermediği için mübah olan başka bir içkiye mi benzeteceğiz. Müçtehit bu içkiyi tetkik eder. Eğer sarhoşluk verecek şekilde mayalanmış ise onu hamra, bu derecede değil ise mübah olan içkiye bağlar. Mayalanmamış ise mübah olan içkiye bağlar.

MASLAHAT

Toplumun menfaatini-kamu yararını gözeterek problemleri çözmek; menfaati celb, mefsedeti def' demektir. Bütün mezhepler kullanmışlardır. Hanefiler istihsan başlığı altında kullanırken Mâlikî ve Şâfi'ler müstakil delil olarak almışlardır.

Maslahatın Şartları

1. Maslahat, belirli bir şer'î delil tarafından geçersiz sayılmamalıdır.
2. Maslahatın varlığından emin olunmalı, maslahat vehme dayanmamalıdır.
3. Maslahat genel olmalı, özel olmamalıdır.
4. Maslahat mahiyeti itibariyle ma'kûl/faydalı olmalıdır.
5. Maslahata göre hüküm verebilmek için o konuda nass bulunmamalıdır.

İctihat-ı beyanî ve kıyasî de nas merkezli bir çalışma vardır. Ferdilik (tikellik) söz konusudur. Maslahat ise tümeldir. Çünkü konuyla ilgili ferdi bir hüküm olmadığından, tikel hükümlerden Şârî'in amacını kavrarız. Istıslah esasen Malikilerin kavramıdır. Fakat bunun karşılığı maslahattır. Bütün mezheplerde maslahat kullanılmıştır. Fakat usul bağlamında maslahatın delil olup olmayacağı konusu tartışmalıdır. Bunu müstakil bir delil şartlarına uygun olarak sadece Malikîler kullanmıştır. Bunu da ilk kullanan Şatibî'dir.

Maslahat, Hanbelîlerde kıyasın içerisinde ele alınmıştır, müstakil bir delil değildir. Malikîlerden sonra, bu delili en çok onlar kullanmıştır. Hanefilerde ise, maslahat genelde istihsan içerisinde değerlendirilmiştir. Onlar maslahatı istihsanın bir dayanağı olarak görmüşlerdir. Şâfiîlerin kavl-i kadim'inde bu delile pek önem verilmemiş ise de kavl-i cedit'te önem verilmiştir. Cüveynî'nin ortaya koyduğu maslahat prensibini Gazzalî geliştirmiştir.

Allah'ın koymuş olduğu hükümlerin hiçbirisi kulların menfaatinden hâlî değildir, bir gayesi vardır. Bunlardan bir kısmı dünyaya dönüktür, bir kısmı da ahirete dönüktür.

Şârî'in Dikkate Alıp Almaması Açısından Maslahat Üç'e Ayrılmıştır:

1. Mu'tebere: Üzerinde bilfiil ittifak vardır. Şârî' tasdik etmiştir.

2. Mülga: Üzerinde bilfiil ittifak yoktur. Şârî'nin amacına terstir.

3. Mürsele: Lehte ve aleyhte hakkında delil olmayan maslahatlardır. Bu maslahatlar, birtakım şartlar tahakkuk ettiğinde kendisine göre hüküm verilen maslahatlardır. Tartışma konusu da burasıdır. Burada da şu taksim yapılmıştır.

Maslahat = Malikiler

Maslahat-ı Mürsele

1. Zarûrî (zorunlu): Dünya ve ahiret açısından bakıldığında olmazsa olmaz maslahatlardır. Dikkat edilmezse nefsin ve uzvun telefi söz konusudur. Malın, canın, v.s. korunması. Bunların sayısının beş olduğu konusu ve evveliyet konusu tartışmalıdır. Mesela, açlıktan ölmemek için domuz etinin yenmesini buna örnek verebiliriz.

2. Hâcî: Dikkate alınmadığında rutin hayatın aksamasının söz konusu olduğu maslahatlardır. Burada nefsin ve uzvun telefi söz konusu değildir. Örneğin, seferdeki ruhsatlara uyulmaması ya da selem ve istisna gibi akitlerin yapılmaması durumunda dünya ve ahret işleri tamamen yıkıntı haline gelmez, ancak sıkıntılar olur.

3. Tahsînî: Hayatın daha kaliteli yaşanması için dikkate alınması gereken maslahatlardır. Mürüvveti ihlal edecek durumlardır. Örneğin, temizlik... Kişi temiz olmazsa da sonucu ölüm olmaz.

Bunlar arasında yapılan sıralama, farziyet sıralaması değil; birbirine feda edilme sıralamasıdır. Örneğin, tedavi için bir hastanın avret mahallini doktora göstermesinde, zaruriyyatın tahsiniyyata galebe çalması vardır.

Zarurî maslahatlarda tümelde (nasstan) bağlantı olmayabilir. Ancak hacî ve tahsîniyyâtta ortak paydayı bulmak zorunludur. Zarurîde gerekmez.

Bazen ihtiyaçlar (hacî) zarurîyat menzilesinde değerlendirilebilir. Bu durumda da zaruriyyatın kendisinde olduğu gibi hacîde de genel prensip delinebilir. Buradaki durumda nas merkezli arayışta hacî ve tahsiniyyatta bir çıkış bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Fakat burada ortaya çıkan durum/maslahat herkese göre değişebilir. Tarihselliğe düşmemek ve yaşadığımız çağdan etkilenmemek için objektif kriterler konulmalıdır ve bu da illet merkezli olarak karşımıza çıkar.

Maslahat genel olup olmaması açısından

a) Küllî: Toplum merkezli olmasıdır.

b) Cüz'î: Şahıs merkezli olmasıdır. (Yahya b. Yahya'nın kral hakkında maslahata dayalı fetvası)

Maslahat ortaya çıkaracağı sonuç (ortaya çıkaracağı fayda ve zarar) açısından da üçe ayrılır:

Kati: Sonuç % 100 ise,

Zannî: Sonuç % 50'nin üstünde ise,

Vehmi: Sonucun % 50'nin altına düşmesi durumunda maslahat vehmi olur.

Gazzalî'ye göre, maslahata göre bir hüküm verilmesi için o hükmün zarurî küllî ve kat'î olması gerekir. Aksi durumda maslahat olmaz.

Mesela Nass'ta zaruret halinde domuz eti yemeye müsaade edilmiştir. Ancak susuz kalan kişi hakkında bir şey söylenmemiştir. Bu durumda, susuz kalan kişinin içki içmesinde maslahat vardır. Çünkü içki içme durumu, hakkında nass olmadığı için mürseledir. Bu durumda kalan herkes bu maslahattan faydalanabilir, yani küllîdir. Kişi içki içmediği durumda helak olacaktır, yani içmesi zaruridir. İçkiyi içince helaktan kurtulur, yani kat'îdir. Bu durumda susuz kalan bir kişinin içki içmesinde maslahat vardır. Dolayısıyla bu maslahata göre hüküm verilebilir. Malikîlerde ise maslahatın sadece vehmî olması yeterlidir. Vehmi olarak da olsa maslahat varsa, bu maslahata göre hüküm verilir. Buna örnek olarak boşama yetkisinin kocadan alınıp mahkemeye verilmesi verilebilir.

Savaş esnasında Müslümanlardan bir kısmı esir alınmış olsa ve Müslümanlara karşı siper edinilseler, Müslümanlar savaştan vazgeçmeli midir? Eğer savaşılmaz ise birkaç kişinin canını kurtarmak yerine ümmetin hepsinin güvenliği tehlikeye düşer. Bu maslahatın külli yönüdür. Zaruri olarak savaşılma durumu vardır. Ayrıca savaşın neticesinde kesin sonuç vardır. Öyle ise maslahatın mürsele, zaruri, külli ve kat'î olma durumları gerçekleşmiştir. Bu durumda maslahata göre hareket edilir ve savaşmaya devam edilir.

Maslahatın Nasslar Karşısındaki Durumu:

Maslahat sübut ve delalet açısından kat'î olan nasla çatışırsa, burada maslahat kesinlikle dikkate alınmaz. Nassa göre amel edilir. Eğer maslahat zannî olan nasla çatışırsa burada çeşitli görüşler ortaya çıkar:

1. **Hanbelî ve Şâfiîlere** göre bu durumda nas alınır, maslahata gidilmez. Çünkü nas daha objektif, maslahat ise sübjektiftir. Maslahat kat'i olsa da itibar edilmez.
2. **Hanefî ve Malikîlere** göre maslahat kat'î, nas zannî ise maslahat alınır. Burada kati olan maslahat, zannî olan nassı tahsis eder. Maslahatın bayraktarı Malikilerdir. Ancak maslahatın geçersiz olduğunu söyleyenler de yine onlardır.
3. Nass, kat'i olsa dahi maslahat ile çatışırsa nass, yine maslahat tarafından tahsise uğrar. Tûfî'ye göre: Nas kat'î de olsa zannî de olsa maslahat alınır. **Tûfî** hükümleri iki kısma ayırır. İbadet ve muamelat. İbadet kısmına karışmayız diyor. Muamelatta ise kulların menfaati olup, şu durumlar ortaya çıkabilir:

Eğer maslahat, nass ve icma ile desteklenirse; bu, en güçlü delil olur ve kesinlik ifade eder. Eğer maslahat, nas (zannî ve kat'î ayırımı yapmaz) ve icma ile eşitse hüküm maslahata göre bina edilir. Burada nas ve icmanın tahsisi ya da takyidi vardır; hüküm de maslahata göre şekillendirilmiştir. Bunun gerekçesi de Tufi'ye göre bu üç delilin en kuvvetlisinin maslahat olmasıdır. Zira ona göre, nasların birbirine teâruzu, kat'îyeti, zannîyeti ve neshi vardır ve doğal olarak da probleme açıktırlar. Maslahatta böyle bir problem yoktur. İcma'ın da delil olması muhtelefün fih'tir. Ancak maslahat muttefekun aleyh'tir ve maslahatta diğer ikisinde karşımıza çıkan problemler çıkmaz.

TÛFİ'ye Eleştiriler:

İbadet kısmına dokunamıyorsak, illet ve hikmetini bilmiyorsak, aynı şeyi muamelatta da yapma imkânımız vardır.

Naslar arası çatışma varsa, bütün naslara bu gözle bakmak, nasların tamamını çatışır hale getirir. İcmaya muhtelefun fih diyorsak, maslahata rahatlıkla muhtelefun fih dememiz gerekir.

4. Gazzalî'ye göre zannî delile karşı maslahat zarurî, küllî ve kat'î olursa, bu durumda maslahata göre hüküm verilir. Eğer maslahat zannî ve vehmî olursa bu dikkate alınmaz.

Malikîlere Göre Maslahatın Tercih Edilmesinin Nedenleri:

1. **Şârî' Hükümlerinde Mezinneye İtibar Etmiştir:** Bazı sahabe uygulamaları vardır. Bir kimsenin eşinin halasıyla evlenmesinin haram olmasının sebebi, sıla-i rahmin zedelenme mezınnesidir. Çünkü eş ve hala aynı nikâh altında olduğunda kopma gerçekleşebilir. Bu mezınne (bağın kopma sıkıntısının) büyük olmasına binaen Şârî', mezınneyi dikkate alarak bu evliliği yasaklamıştır.

Bir başka örnek de erkeğin, halvet ortamında zinaya götürme mezınnesine binaen, bir bayanla yalnız başına kalmasının haram kılınmasıdır. Buna göre ulema, Şârî' mezınneye dikkat etmişse, hakkında hüküm olmayan konularda, maslahatı elde etmek için mezınneye göre hüküm verilir demişlerdir. Örneğin sahabe zamanında içki içene 40 celde vurulurdu. Daha sonra Hz. Ali'nin de teklifiyle Hz. Ömer zamanında, iftira mezınnesi olabilir endişesiyle 80 celde vurulmuştur.

2. **Toplumun Menfaati Özel Menfaatin Önüne Geçirilebilir:** Buna örnek olarak bir tüccarın, pazar kurulmadan çiftçiyi yolda karşılayıp malını ucuza satın almasının Hz. Peygamber (sav) tarafından toplum maslahatına aykırı olduğu için yasaklanmasını verebiliriz. Burada kişisel menfaat dikkate alınmamıştır. Diğer taraftan malını tasarruf konusunda sefihin hacri nasslar tarafından güvence altına alınmıştır. Her ne kadar kendileri açısından bir sıkıntı olmasa da toplumun zararına olacağından bu tip kimseler hacr altına alınmıştır. Diğer bir örnek de sanatkârın elindeki malın tazmin edilip edilmeyeceği konusudur. Bu durumda sanatkâr emin, emanetçi konumundadır ve emanet de tazmin edilmez. Böyle bir durumda (bir yangın vs. gibi bir afet olmadıkça) ilk önce sanatkârın bir kusur ve teaddisinin olup olmadığına bakılır. Fakat sonradan toplum bozulmuşsa (üçkâğıtçılık artmışsa) bu sanatkâra "tazmin-i sün'a" gerekçesiyle tazmin ettirilir. Diğer taraftan zanlı (töhmetli) insanlar suçlarını itiraf etmeyeceklerinden toplum menfaati açısından zanlılar sıkıştırılabilir ve dövülebilirler.
3. **İki Zarar Karşı Karşıya Geldiğinde Eşeddü-z Zarareyn'den Hafif Olanı (yani ehven-i şer) Alınarak Daha Büyüğü Bertaraf Edilebilir:** Örneğin dinin ve canın korunması vaki olduğunda dinin korunmasının öne alınması daha hafif olanı tercih etmektir. Diğer taraftan kısasın meşruiyetinde toplumun zarar görmemesi (yani herkesin öldürülüp anarşi çıkmaması) için tek kişi öldürülür ve bu durum bertaraf edilir. Ayrıca olağanüstü durumlarda devletin fazla (zarar görmemesi ve dağılmaması için) vergi alması kişinin fazla vergi vermesinden (zarar görmesinden) iyi görüleceğinden buna göre hüküm verilmiştir. Toplumun imamının müçtehit olması gerekir. Eğer müçtehit bir imam bulunamıyorsa, devletin dağılmasını önlemek için müçtehit olmayan bir imamın tayin edilebilmesi de buna bir örnektir.
4. **Canın Muhafazası Esastır:** Hz. Ömer'in bir kişinin canını garanti altına almak için bütün San'a halkını öldüreceğini söylemesi.

5. **Suçluların Malları Devlet Tarafından Müsadere Edilebilir/Onlara El Konulabilir:** Bu konunun örneği de Hz. Ömer'in süte su karıştıranların sütünü döktürmesidir. Buna göre devlet toplum menfaatini korumak için suçluların mallarına el koyabilir. Aynı şekilde seyyar satıcılar devleti vergi zararına uğrattığı için mallarına el konulabilir.

ARAÇ VE AMAÇ ARASINDAKİ FARK

1. *"Vacip ancak vaciple tamamlanır"* kuralından hareketle bir şey vacip ise ona götüren şeylerde vaciptir. Örneğin Cuma namazı kılmak farzdır. O hâlde, namaza gitmek de farzdır. Nitekim ayette de فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ emri de bu mahiyettedir. Zina haramdır; o hâlde zinaya götüren şeyler de haramdır. Ayette bu belirtilmektedir. Dolayısıyla ton farkı olmakla beraber amaçların hükmü ne ise araçların hükmü de aynıdır.
2. İlk dönemde belirli bir amacı gerçekleştirmesi için konulduğu hâlde günümüzde amacını gerçekleştiremeyecek hâle gelen araçlar değişebilir. Örneğin sefih ilk dönemlerde mahkeme kararıyla hacr ediliyordu. Fakat günümüzde kimse hacir belgesi istemiyor. O hâlde, bu kimsenin tasarruflarını engelleyecek en kuvvetli araçların (Televizyon, Gazete vb.) ihdas edilmesi gerekmektedir. Başka bir örnek olarak ilk zamanlarda sadece yazısı iyi olanlara noterlik belgesi verilirdi. Fakat bu, günümüzde ihtiyaçlarımızı karşılamadığından bugün bu aracımız bilgisayar olarak değiştirilebilir.
3. Amacın düşmesiyle araç da düşer. Örneğin Abdullah İbni Ömer seferde iken ezan okumak isteyen sahabilere cemaat burada hazır olduğundan, ezanın da amacı cemaati toplamak olduğundan seferde cemaatle namaz için ezan okutulmasına gerek yoktur, demesi. Başka bir örnek ise namaz mükellefiyeti düşen kimsenin abdest alma mükellefiyetinin de düşmesidir.
4. Bir amaç için birden fazla araç olabilir. Mesela, temizlik namaz bağlamında araç iken temizlik için de araç sudur. Suyun olmadığı yerlerde teyemmüm devreye girer. Eğer araç olumsuz amaç da olumsuz ise her ikisi de haramdır. Eğer araç olumlu amaç da olumlu ise bu durumda da her ikisi de helal olur. Cuma namazının kılınması ve Cuma namazına gidilmesi gibi... Bu her iki halde de imamlar arasında bir ihtilaf yoktur.

Şayet araç meşru, amaç gayrimeşru ise, olumlu araçların kullanılıp kullanılmaması hususun da üç farklı görüş vardır:

a. Eğer araç %100 veya galibi zan ile olumsuz sonuca götürüyorsa bu araç kesinlikle haramdır. Örneğin kişinin içki fabrikası için üzüm üretmesi. Normalde bağcılık caiz iken bu durumda harama düşmüş oluyor. Eşkıyalara silah satılması da aynen bunun gibidir. Bir kimse kendi mülkünde tasarruf yapması caiz iken onu kumarhane kilise vs. için kiraya verse veya satsa bu da ittifakla haramdır. Fakat bu hükme gidiş açısından mezheplerin gerekçeleri farklıdır. Malikî ve Hanbelîler Seddi zerai'yi delil alırken, Şâfîi ve Hanefiler hürmetü'l vesail'i delil almışlardır. Burada amaç aynıdır. Sadece terim farklılığı vardır.

b. Aracın harama götürme ihtimali zannî galipten aşağı ise, bu durumda araç helaldir. Fakat bu durum şu şekilde tartışılmıştır: Eğer bir ülkede üzümler şarap fabrikasında şarap yapılıyor diye *"Üzüm yetiştiriciliği yapılmasın"* deniliyorsa, bu yanlıştır. Bu konuda tüm mezhepler ittifak halindedir. Ayrıca nişanlıların birbirleriyle görüşmelerini, bir takım insanlar bu izni başka amaçlar için kullanıyor diye yasaklamak doğru değildir. Dolayısıyla bu araç helaldir. Aynı şekilde trafik kazaları oluyor diye tüm araçları trafikten men etmek de doğru değildir.

c. Bir şey asıl amacının dışında kullanılırsa bu meşru mu değil mi diye tartışılmıştır. Evlilik meşru olduğu gibi talak da meşrudur. Normalde boşanmanın amacı huzursuz ortamdan

kurtulmaktır. Fakat bir kişi ölüm döşeğinde iken karısını boşamaya çalışsa bu kimse amacının dışında boşanmış olur.

Yine normalde evlenmenin amacı ebediliktir. Ama hulle yapan kimse sırf eski eşine dönmek için evlenirse hüküm nasıl olur? Seddi zerai şeklinde mezhepler arasında tartışılmıştır. Diğer taraftan bey'ul îne de 1'e 100 kazanmak için araya bir mal koyarak satış işlemi gerçekleştirmek de böyledir. Eğer sarahaten veya zımnen bir karine varsa ve bu karineler de %100'lük bir karine ise bunların hükmi sonuçları yoktur. **Eğer lâfzî olarak bir ipucu yoksa** eylemler kendisi için yapıldığı amaçlarına göre değerlendirilir. Bizi asıl ilgilendiren Sedd-i zerai budur. Burada üç görüş ortaya çıkmıştır.

1. Maliki ve Hanbelîlere göre hem lafız hem niyet önemlidir. Dolayısıyla bunlar hukuki sonuç doğurmazlar.
2. İmam Şâfiî'ye göre hukukta asıl olan lafızdır. Akit nasıl gerçekleşmişse ona göre hükmedilir. نحن نحكم بالظواهر والله يعلم بالسرائر *"Biz zahire göre hükmederiz. Niyetleri ise Allah bilir."* İmam Şâfiî usulu'l fıkıhta rey'i sistemleştirmiştir. Hukukta niyet sorgulama kapısını açtığında objektifliği yakalamak mümkün değildir. Herkes kendine göre birtakım çıkarımlarda bulunur. Bu da sübjektifliğe götürür.
3. Bu iki görüşün ortasında Hanefiler vardır. Eğer lâfzî olmasa dahi ipuçlarından yola çıkarak birtakım karineler yakalanıyorsa yani lâfzî olmasa dahi lâfzî kadar güncelleşmiş ise biz niyetleri sorgular ve Malikiler ile Hanbelîler gibi amel ederiz. Eğer ipuçları belirginleşmemiş ise o zaman Şâfiîler gibi amel eder ve niyetleri sorgulamayız derler. Bu şekilde eklektik bir görüş ortaya koymuşlardır.

İSTİHSAN

İstihsan, genel nitelikli nastan özel bir durum sebebiyle vazgeçmektir. Rasulullahın belirli şartlarda selem akdine izin vermesi gibi.

Hanefiler bunu müstakil bir kavram olarak fer'i delillerden saymışlardır. Diğer mezheplerde bu yoktur. İstihsan Malikilerdeki istishaba karşılık gelir. Cessas, istihsanı istisnai bir hüküm kabul eder. Serahsi asıl bir hüküm olarak kabul eder. Bu noktada insanların 24 saat ihtiyaç duyduğu bir şey sadece istisnai bir hüküm olarak kalmamalıdır. İmam Şâfiî'nin el-Ümm isimli kitabında "İbtalü-l İstihsan" isimli müstakil bir başlık vardır. Fakat ona atfedilen *"Kim istihsana başvurmuşsa o kişi şarîliğe soyunmuştur"* sözünün aslı yoktur. Bu söz, Cüveynî ve Gazzalî'nin yorumlarındandır. Kitapta asıl olarak bu ifade yoktur. H. 4. asra kadar tanımsız kullanılmış, İmam Kerhî istihsanı kavram olarak tanımlamış ve kullanmıştır. İstihsana yapılan eleştiriler de bu önceki dönemdedir. Çünkü hevaya göre kullanılma ihtimalinden dolayı önceden böyle anlaşılmıştır. Şümullü bir konu olduğu için istihsanın tanımı üzerinde Hanefiler bir ittifaka varamamışlardır. Kıyas da ikiye ayrılır:

1. **Kıyas-ı Celi:** Asıl ve fer'in illeti açıksa (ortak nokta) bu kıyas-ı celi'dir.
2. **Kıyas-ı Hafi:** Asıl ve fer'in illetinin açık olmayıp ancak düşünme yöntemiyle bu illetin anlaşılmasıdır.

Hanefilerin İstihsanla İlgili Birkaç Tanımı Vardır:

a. **İstihsan, kıyas-ı celi'yi terk edip kıyas-ı hafîyi almaktır.** Örneğin bir kimse bir dönüm araziyi vakfettiğinde irtifak hakları buna dâhil midir? Hanefilere göre bu hakları sarahaten zikretmezse sadece arsayı satmış olur. Bu alım satıma kıyas-ı celî denir. Çünkü mal vakfedenin mülkünden çıktığından (bey'e benzediğinden) çıplak araziyi satmış olur. Bir görüşe göre bu, icarede şöyle gerçekleşir. Yani *"kiraya verdim"* sözüyle kişi menfaati karşı tarafa geçirmiştir. Çıplak arazinin menfaati eksiktir. Bu açıdan bu kıyas-ı hafî'dir. Yani

Hanefilerin sonucu şudür: Vakfa verilen vakıf malının hukuk-u irtifakı da araziye aittir. İlleti zayıf olanda illeti (eseri) kuvvetli olana intikal etmektir.

b. İstihsan, genel kuralın delinmesidir. Bu genel fıkıh kuralı olur, nas (ayet ve hadis) olur ya da mezhepte vazedilmiş bir genel kural olur. Bununla ilgili birkaç madde vardır:

1) Bir genel kuralın delinmesinin gerekçesi nas olabilir. (Nass, nassı delebilir.) Peygamberimiz bir hadislerinde; *"Yanında olmayan malı satma"* buyurmuşlardır. Dolayısıyla bu bir genel kuraldır. Fakat Peygamberimiz ticaret yapmak için, Medine'de paraya ihtiyaç olduğunu gördüğünden daha sonra, *"Şartlarına uygun davrandığınız müddetçe selem yapabilirsiniz"* genel kuralını koymuştur. Dolayısıyla Hanefiler selem akdinin gerekçesini istihsan olarak açıklamışlardır. Muhayyerlikler konusu da böyledir. Normalde "aldım- sattım" ifadesiyle mülkiyetin el değiştirmesi gerekirken Hz. Peygamber (sav) "Aldanma yok de" genel kuralını koymuştur.

2) Genel kuralın delinmesi icma ile de olabilir. Buna örnek olarak "yanında olmayan malı satma" hadisinden hareketle istisna (sipariş) akdinin yapılması verilebilir. Çünkü bu normalde hükümsüzdür. Sebebi de malın ortada olmamasıdır. Bunun cevazının gerekçesi de teamüldür, icmadır. Diğer bir örnek de şudur: Hamama giden kimse, önceden hamam sahibiyle ne kadar su harcayacağı belli olmadığı halde, belli bir ücret verir. Bundan dolayı da hamama gitmek icmanın konulmasıyla beraber caiz olmuştur.

3) Genel kuralın delinmesi örf ile de olabilir. Mesela suyun veya tüpün alınıp sadece bunların ücreti ödendiği halde, bunların satıcı tarafından eve getirilmesi teamül olduğu için caiz görülmüştür. Diğer taraftan Hanefilerde vakıf malında asıl olan ebediliktir. Fakat İ. Muhâmmed kullanılıp atılan ve ebedilik vasfı taşımayan malların da teamül olduğundan ve genel kuralın örfle delinmesinden dolayı vakfedilebileceğine cevaz vermiştir.

4) Genel kural maslahat yoluyla da delinebilir. Bunun misali Haşim oğullarına zekât verilip verilmemesi meselesidir. Burada asıl olan, malın pisliğinden temizlenmesidir. Mal da zekât ile manevi pisliğinden temizlenir. (Zekât malının alıcılar tarafından temiz kabul edilmesi uygundur) İşte manevi olarak pis olan bu zekât malının onlara verilmesi uygun görülmemiştir. Ancak daha sonra Haşim oğullarının fey ganimetlerinden de mahrum kalmaları sebebiyle maslahata binaen genel kural delinmiş ve onlara zekât verilmesine cevaz verilmiştir.

5) Genel kuralın delinmesi zaruret ve ihtiyaçla da olabilir. Örneğin; Alttan kaynayan kuyularda genel kural necaset bulaşan kuyunun tamamen boşaltılmasını gerektirir. Ancak buna muhalif olarak bu suyun hades itibariyle taharet ifade edebilmesi için zaruret ve ihtiyaca binaen kuyuya düşen hayvan oranında bir miktar su boşaltılarak temiz olduğuna hükmedilir. Burada da zaruret genel kuralı delmiştir.

Kıyasla İstihsan Arasındaki Fark

Kıyasta benzer olayları birbirine katarak sonuca varmak varken, istihsanda benzer olayların birbirinden ayrılması vardır. Örneğin ma'dumun satışı. Normalde satışı yasak iken, istihsanen cevaz verilmiştir.

ÖRF

Örf, insanların çoğunluğunun benimseyip alışkanlık haline getirdiği işler veya duyulduğunda hatıra başka anlam gelmeyecek derecede özel bir anlamda kullanılmayı teamül edindikleri lâfızlardır.

Kavli örf: Duyulduğunda hatıra başka anlam gelmeyecek derecede özel bir anlamda

kullanılması teamül haline gelen lâfızlardır. Mesela insanların veled sözü ile erkek çocuğu kastetmeleri kavli bir örftür.

Ameli Örf: İnsanların çoğunluğunun benimseyip alışkanlık haline getirdiği işlerdir. Mesela halkın birçok şeyi "aldım sattım" ifadesi kullanmadan temlik-temellük etmek suretiyle alış veriş yapması ameli örftür. Bazı kişiler ameli örf ile âdetin aynı şey olduğunu söylemişlerdir.

Örf ile Âdet Arasındaki Farklar Hakkındaki Düşünceler

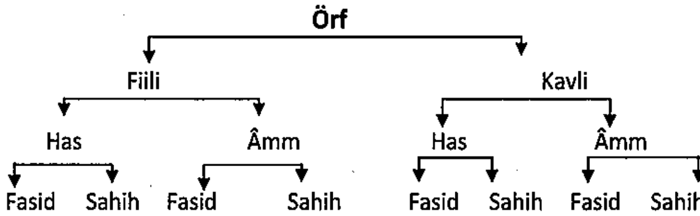
1. Görüş: Eğer bir uygulama/davranış, kavlî olursa buna hem örf hem de âdet denir.
2. Görüş: Kavlî olursa örf, fiilî olursa âdettir.
3. Görüş: Bu iki kavram müteradif/eş anlamlıdır. Ağırlıklı görüş budur. Yani bu kavramlar hem fiili hem de kavlîyi içerir.

Örf, âmm ve hâs olmak üzere iki kısma ayrılır:

Örfü âmm: Örfü âmm, herhangi bir devirde bütün müslüman ülkelerde halkın bir davranışı veya bir lâfzın özel bir anlamda kullanılmasını âdet edinmesidir. Kalma süresini ve ücreti baştan belirlemeksizin hamamda yıkanmanın ve istisna sözleşmesinin teamül haline getirilmesi örfü âmm'a örnektir.

Örfü Hâs: Belirli bir ülke yahut bölge halkının veya belirli bir çevrenin bir davranışı veya bir lâfzın özel bir anlamda kullanılmasını âdet edinmesidir. Iraklıların "hayvan" lâfzını at anlamında kullanmaları örfü hâs'a örnektir.

Hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde örfe/âdetlere yer verilmiştir. Ancak bunlar, daha çok kanundaki boşluğu doldurmak, hâkimlerin takdir yetkisini genişletmek rolünü üstlenmişlerdir. Bir nevî bunlara ara formül ya da yardımcı hukuk diyebiliriz. Sahih ve fasid diye iki ana başlığı vardır.

Kavlî ve fîilî örf ya geneldir ya da bölgeseldir. Örneğin mihrin bir bölümünün düğün esnasında bir bölümünün de düğünden sonra verilmesi gibi. Bu geneldir. Ya da belirli bir bölgede yapılan uygulamalar olur.

> *Eğer bir toplulukta kanaat önderi, müracaat ehli iseniz, oranın özel örfünü bilmelisiniz.* **Temel KACIR**

Örfün İtibara Alınmasının Şartları

1. **Örf yaygın olmalıdır.** Örfün, söz konusu muamelelerin tümünde veya çoğunda uygulanıyor olması gerekir. Eğer örf meselenin sadece bir kısmında uygulanıyor ve insanlar o konuda farklı uygulamalar ortaya koyuyorlarsa bu örfe göre hüküm verilmez.

2. **Örf, Tari' (sonradan çıkmış/arızî) olmamalıdır.** Örf, herhangi bir meselenin vuku esnasında meydana gelen bir şey olmamalıdr. Daha önceden var olmalıdır.
3. **Örfün karşısında sarahaten söz veya davranış (örf olarak) olmamalıdır.** Bir nikâh akdinde hâkim örf, mihrin bir kısmı müeccel şeklinde olsa bile, eğer taraflar mihrin tamamının peşin olmasını kararlaştırmışlarsa bu karara göre hareket edilir. Herhangi bir ihtilaf durumunda örfe değil, aralarındaki anlaşmaya itibar edilir.

   Tüp örneğinde mal sahibi nakliye ücreti alacağını söylerse, tüpü getirmeyebilir. Çünkü örf (bağlayıcılık açısından) delalettir, sarahat de delaletten üsttedir. Yani söz söylendiğinde örf iptal olur.
4. **Örf nassa muhalif olmamalıdır.** Nass da kendi arasında ikiye ayrılır: Özel ve Genel. Buradan hareketle bir örf özel nitelikli bir nasla çatışırsa bu örfe kesinlikle itibar edilmez. Örneğin çocuklara içki içirilmesi düğünlerde bir örf haline geldiyse, kesinlikle bu örfe itibar edilmez. Çünkü içkinin içilmesini yasaklayan özel bir nass vardır. Faizin normal bir alış-veriş kabul edildiği bir yerde de örfe itibar edilmez. Nassın geldiği dönemde örf dikkate alınarak nass şekillenmişse; sonradan bu örf değiştiğinde bu nassın da değişip değişmeyeceği tartışmalıdır.

Şimdi bu maddelerin hepsine şamil bir örnek verelim:

Bazı yörelerde inşaatta çalışan ustalara ücretinin yanı sıra yemek ve çay veriliyorsa, yemek ve çay verilir. Bu, artık oralarda yaygın bir örf olmuştur. Bu durumun yaygın olması, ara sıra ya da kişinin durumuna göre değişmemesi meselenin "Târî'" olmadığını gösterir.

Şayet böyle bir örfün bulunduğu bir yerde inşaat sahibi ustaya: *"Arkadaş! Senin normalde ücretin 30 TL. Ama ben 40 TL veriyorum; yemeğine ve çayına karışmam"* dese; böyle bir durumda örfe itibar edilmez. Zira örf delâlettir. Adamın sözü ise sarâhattir. Dolayısıyla delâlete değil, sarâhate itibar edilir.

Örf, özel nassla çatışırsa örfe itibar edilmez. Ancak nassın konulması örfe binaen ise, örf değişince nassa itibar edilebilir mi?

Faiz bahsinde, Hanefilerde faiz cereyan eden 6 maddeden ikisi (altın ve gümüş) veznî, dördü de (arpa, buğday, tuz, hurma) keylî olarak bizzat Hz. Peygamber (sav) tarafından vaz' edilmiştir. Bu durum sadece Ebu Yusuf'ta değişiktir. Diğerlerine göre ise Hz. Peygamber'in (sav) ağzından çıktığı şekliyle amel edilmelidir. Aksi takdirde faiz şüphesi uyandırır demişlerdir. Ebu Yusuf ise *"Ele alınması gereken eşitlikse, bu ölçüyü Hz. Peygamber (sav) örfe göre almıştır, bu değişebilir"* demiştir. Yani Hz. Peygamber o günde buğdayı keyli olarak almış ise bunu örfe göre yapmıştır. Ancak günümüzde buğday vezinle tartılıyor. Bu durumda günümüzde buğdayın buğdayla değiştirilmesinde faizin cereyan edip etmemesi vezne göre değerlendirilmelidir. Bu da müfta bih görüştür. Ayrıca kan aldırma konusu âdet haline geldiyse, bu caizdir. Fakat hafif meşreplik alameti ise bu uygulanmaz. Ayrıca cilbab konusunda kadınların örtünmesi, kadınların tanınmasıyla alakalıdır. Dolayısıyla buradaki örtünmeden amaç kadınların tanınmasından ziyade kadının hür olup olmamasıyla alakalıdır. Bu da bu bağlamda bir örf kabul edilebilir denmiştir.

Nassın oluşmasında örf ana etken ise, örfün değişmesiyle nassın hüküm olarak değişmesi söz konusu olabilir. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür. Cumhura göre asla değişmez.

Genel nas da kendi arasında kavlî ve fiilî olmak üzere ikiye ayrılır. Kur'an'daki 'salât' ve 'zekât' kelimeleri örf tarafından tahsis edilmiştir. (Salât'tan dua değil, namaz algılanmıştır.) Yani kavli örf genel nitelikli nasları tahsis eder. Fiilî örfün nassı tahsis edip etmeyeceği konusunda Hanefiler ve özellikle de Malikîler ittifak halindedir. Örneğin kadının çocuğunu emzirmesi konusunda Malikiler örfe göre hareket edileceğini söylerler. Hanefi ve Malikiler

bunu kabul etmiş, diğerleri kabul etmemişlerdir. Fakat kavlî örfün genel nitelikli nassları tahsis edebileceği bi'l ittifak caizdir. Yalnız bunlar teşrî dönemiyle alakalıdır.

Eğer örf, kıyas ve içtihatla çatışırsa merkeze maslahat oturtulur. Fakat bunlar sübutu ve delaleti katî ayetlerde olmaz. Faiz vs. gibi... Ancak bu durum, zannî delillerde geçerlidir. Mesela, Hz. peygamber, kaş aldırmayı yasaklamıştır. Zira bu durum cahiliyede iffetsizlik alameti sayılıyordu. Ama bugün durum değişmiştir. Kaş aldırmak iffetsizlik sayılmamaktadır. (Tahir b. Aşur böyle diyor)

Not:

Örfün değişmesiyle hüküm de değişebilir. Çünkü asılda meydana gelen değişiklik, ferdeki değişikliği zorunlu kılmaktadır. Mesela Emevîler döneminde siyah elbise ayıp sayılırken, Abbasiler döneminde neredeyse onur sayılmıştır.

ŞER'U MEN KABLENA

Peygamberimiz'in (sav) bizden önceki ümmetlerin şeriatıyla amel edip etmediği ve bu şeriatların ümmeti bağlayıp bağlamadığı tartışılmıştır. Mu'tezile, Hz. Peygamber (sav) nübüvvetten önce akılla, Ehl-i Sünnet ise şer'u men kablena ile amel etmiştir der. Bu da kendi arasında ikiye ayrılır. Öncekilerin şeriatından kastın birinci görüşe göre, Hz. Âdem; ikinci görüşe göre ise Hz. Nuh (as) olduğu söylenmiştir. (Şura, 112) kimilerine göre de Hz. İbrahim'in şeriatıyla amel ettiği varsayılmıştır. (Millete İbrahim'e hanîfa) Tercih edilen görüş de budur.

Bununla ümmetin sorumlu olup olmadığı konusunda ise;

1. Tevrat ve İncil'de olup, Kur'an ve Sünnette yoksa bununla amel edilmeyeceği bil ittifaktır.
2. Daha önceki Kitaplarda olup Kur'an ve Sünnetle neshedilmişse bununla da amel edilmeyeceği bil ittifaktır. Önceki ümmetlere azgınlığından dolayı yasaklanan ama bize helal kılınanlar gibi. İç yağlarının yasaklanması, necasetin bulaştığı yerin yakılması, nisap miktarları 1/4 iken, 1/40'a düşürülmesi gibi.
3. Önceki ümmetleri bağlayanlar (Farz) ise bizim kitabımızda da var ise bizim kitabımızda da olduğu için bununla amel edileceği bil ittifaktır. Aşağıdaki ayet buna örnek verilebilir.
   يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
4. Kur'an'da olup, neshine dair bir karine olmayan durumlar tartışmalıdır. Buna göre kısas ayeti vb. gibi konularda bununla amel edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Bu ister (ketebna aleyhim) ayetinden alınır, isterse de *"Sizin için kısasta hayat vardır"* ayetinden alınır. Buradaki durum fürûu fıkıhla alakalı değildir. Tamamen usulle alakalı pratik bir sonuçtur. Ayrıca Salih(as)'ın devesinin sırayla sulanması, bir eşyayı bulana hediye verilip verilmemesi konusunda da tartışma vardır.

Ehl-i Sünnetin diğer bölümüne göre Hz. Peygamber (sav) ne akılla ne de Şer'u men kablena ile amel etmiştir. 'O, kendisine ait bir bilgiyle amel etmiştir' demişlerdir.

Şer'u men kablenanın furuu fıkha dair herhangi bir yansıması yoktur. Sadece metodolojik bir tartışmadır.

SAHABE KAVLİNİN HÜCCETİNE DAİR GÖRÜŞLER

1. Gazali, Razi ve Şevkanî, akılla bilinsin bilinmesin sahabe kavlinin hüccet oluşunu reddederler.
2. Hanefilerden Cessas, Pezdevi gibi âlimler "Sahabe kavli mutlak olarak hüccettir" derler.

3. Akılla bilinemeyen konularda sahabe kavlinin hüccet olacağını savunan Hanefilerden bir grup vardır. (Pezdevî gibi...) Akılla bilinen konularda sahabî kavli geçersizdir.

Sahabe sözü, tabiîn ve sonraki müçtehitler için amel edilmesi gereken bir delil midir?

1. Delil değildir: İmam Şâfiî ve bazı Hanefîler ve Malikiler ve ekser mütekellim bu görüştedir. Çünkü sahabîler de diğer müçtehitler gibi hata yapabilirler.

2. Sahabe sözü hüccettir: Kur'an, Sünnet ve icmada bir şey bulamazsak sahabe sözü o zaman hüccettir. Her ne kadar sahabenin diğer müçtehitler gibi hata yapma ihtimalleri bulunsa da, ayetlerin nüzul hadislerin vürut sebebini bilmeleri, peygamber sohbetinde bulunmaları nedeniyle doğruya isabet ettirme oranları daha fazladır.

Racih görüş: Tercih edilen ilk görüştür. Buna göre, sahabe sözü bağlayıcı değildir. Çünkü:

a) Sahabe kavlinin kaynak olduğuna dair bir delil yoktur. Bu durumda onun kaynak sayılması, delilsiz şer'i bir dayanak olur.

b) Tabiîn müçtehitleri, bazı meselelerde sahabe kavline aykırı içtihatta bulunmalarına rağmen sahabe buna itiraz etmemiştir. Sahabe sözü delil olsaydı, tabiîn ona muhalefet etmezdi. Buna örnek olarak, Kadı Şureyh'in kadılığı önünde Hz. Ali ile bir Yahudi arasında bir zırh ile alakalı meselede cereyan eden hadiseyi gösterebiliriz. Hz. Ali, lehinde şahitlik etmesi için oğlunu şahit göstermiş, ancak hâkim Şureyh bunu kabul etmeyerek ona muhalefet etmiştir. Kadı Şureyh ise tabiîndendir.

Ancak hemen belirtelim ki, içtihat ve rey dışında kalan konularda, sahabe sözünün hücciyeti hususunda âlimler arasında ihtilaf söz konusu değildir. Hükmen merfu sayılmıştır. Çünkü bu sahabenin kendi ictihatıyla ulaşamayacağı derecededir. Hanefiler genel olarak sahabe kavlini kabul ederler. Şâfiîler ise ferdi olana itibar etmezler, bir grup icma etmişse bağlayıcıdır.

İSTİSHAB

İstishab, bir şeyin aksine delil olmadığı müddetçe olduğu hâl üzere bırakılmasıdır. İstishabda bazen mazinin hâle, bazen de hâlin maziye çekilmesi vardır.

a) **İstishabu'l Hâl bil-Mazi:** Şimdiki hâlin maziye çekilmesi

b) **İstishabu'l Mazi bil-Hâl:** Mazinin şuana çekilmesi: İstishabın en çok çalıştırıldığı durum budur. Bu konuyla ilgili en önemli örnek mefkut örneğidir. Çünkü kaybolan insan kaybolduğunda sağdır, o halde onun yaşadığına hükmedilir. Mazide sağ olduğuna göre şimdi de sağdır. Başka bir örnek de iki komşu, arazilerinin sınırlarında anlaşamıyorsa, sınırın daha öteden başladığını savunan kişinin delil getirmesi gerekir. Eğer delil getiremezse eski uygulamalar devam eder.

Halin Maziye Çekilmesi: Örneğin oğlu yokken babası oğlunun parasını harcasa, oğlu döndüğünde *"Babam zengin olduğu halde benim paramı harcadı"* diyerek mahkemeye başvursa, mahkemeleşme döneminde baba eğer fakir ise, oğlu da onun daha önce zengin olduğuna dair delil getiremezse, babanın parayı harcadığı zaman fakir olduğuna hükmedilir.

İstishabın Kısımları

1. İbahetu-l Asliye Istıshabı: Dağa çıkan bir çoban et yemeyen bir hayvanı avladığında, eğer o hayvan hakkında haram olduğuna dair bir nas yoksa "Eşyada asıl olan mubahlık" olduğundan o avlanan hayvan helaldir. Bazıları eşyada asıl olanın haramiyet olduğunu söyleseler de cumhura göre esas olan; "Eşyada asıl olan mubahlıktır" kuralı geçerlidir.

2. Beraat-i Zimme (Asliye): Aksi ispatlanana kadar kişinin zimmetinin borçtan ve suçtan beri olmasıdır. Çünkü insanda asıl olan suçsuz ve borçsuz olmasıdır. [Beraat-i zimmet asıldır.]

3. Vasıf İstishabı: Şer'i bir hüküm sabit olduktan sonra aksi sabit olana kadar o hüküm devam eder. Örneğin kişi evlense boşanıncaya yahut boşandığına dair bir karine getirinceye kadar evliliğine hükmedilir. Yahut bir araziye sahip olan bir kimse onu satıncaya veya sattığına dair bir delil getirinceye kadar o arazi mülkünde kalmaya devam eder. Yine abdest alan bir kimsenin abdesti, bozulduğuna dair bir karine olmadıkça var kabul edilir.

Istıshabı genelde bütün mezhepler kullansalar da en çok kullanan Zâhirîlerdir. Hanefiler bu kuralı sadece zararın def'i için kullanırlar. Diğer mezhepler ise, hem zararı def' hem de hakkı koruma amaçlı kullanırlar.

SEDD-İ ZERÎA (ZERÂÎ)

Seddi Zerâ-î: Mefsedete götüren yol ve vasıtaların kapatılması, yasaklanması anlamına gelir.

Mefsedete götüren fiiller iki kısma ayrılır:

1. **Kendi yapısında bulunan özellikten dolayı mefsedete götüren fiiller:** Mesela neseplerin karışması ve namussuzluğun yaygın hale gelmemesi için zinanın yasaklanması Seddi zerai kapsamındadır. Bu tür fiillerin yasak olduğunda ittifak vardır.
2. **Kendisinde bulunan bir özellik sebebiyle değil de, mefsedete götüren bir sonuca zemin hazırlayan fiiller:** Bu tür fiiller kötülüğe yol açması bakımından üç kısma ayrılır:

a) **Nadiren kötülüğe yol açan caiz fiiller:** Bunların yasaklanmaması konusunda âlimler arasında ihtilaf yoktur. Mesela üzümden içki yapılması ihtimalinden dolayı, bağcılık yapılması yasaklanamaz. Çünkü üzümden içkinin yapılması diğer kullanım alanları yanında nadir bir işlem sayılır.

b) **Çoğu zaman kötülüğe yol açan caiz fiiller:** Örneğin bir memlekette kaos ve kargaşa hâkim iken silah satışı yapmak kötülüğe yol açan bir fiil kabul edilir. Şarap imalatı yapan kişiye üzüm satışı yapmak da bu nevidendir. Bu tür işlemlerin yasak kapsamında değerlendirilmesi konusunda fakihler ittifak halindedir.

c) **Konuş amacının dışında bir sonucu elde etmeye vasıta kılınan caiz fiiller:** Mesela bir erkeğin hanımını boşaması caiz olan bir fiildir. Ancak ölüm hastası olan bir kişinin hanımını bain talak ile boşaması, hanımını mirastan mahrum bırakma sonucunu elde etmeye yönelik bir eylemdir. Bu durumda, yasak olan fiili işlemeye yönelik olduğu sarih bir ifade ile ortaya konulmuş ise, bunun yasaklığı konusunda ihtilaf yoktur. Ancak maksadın haram olan bir sonuca yönelik olduğu açıkça belli değilse, bu durumda eylemin hükmünün ne olacağı konusunda mezhepler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Şafi'ler: Eylemin sahibinden açıkça bir ifade söz konusu ise mesela adam açıkça hanımını mirastan mahrum etmek için boşadığını söylemiş ise adamın bu davranışı yasak ve haramdır. Ancak açıkça bir ifade yoksa hanımını boşadığına ve kadının kocasına mirasçı olamayacağına hükmedilir.

Maliki ve Hanbelîler: Bunlara göre açık ifade olmasa bile eylemi çevreleyen dış karineler mevcut ise bu durumda kocanın kötü niyetini saf dışı bırakmak için kadının kocasına mirasçı olacağına hükmedilir.

Hanefiler: Hanefiler, Maliki ve Hanbelîlerle aynı fikri paylaşmakla beraber, harama yönelme iradesini gösteren karinenin kuvvetli olmasını şart koşarlar. Mesela ölüm halinde bulunan bir kişinin hanımını boşaması, bu yasak olan fiile delaleti güçlü bir karinedir. Bu sebeple kadının kocasına mirasçı olacağına hükmedilir.

Hükümler makasıt (amaç) ve vesail (araç) olmak üzere iki kısma ayrılır. Eğer bir şey zimmete terettüp ediyorsa, ahirette müstakil hesabı varsa bu amaçtır, eğer etmiyorsa bu araçtır. Örneğin abdest araçtır, namaz ise amaçtır. Kişinin adak yapabilmesi için, yapacağı adak, amaç cinsinden bir hüküm olmalıdır. Yani bu durumda "abdest alacağım" dese bu adak olmaz, fakat "iki rekât namaz kılacağım" dese bu olur. Yine bir kimse Teyemmüm alırken namaz kılmaya niyet ederse amaca, eğer ezan okumaya niyet ederse burada araca niyet etmiş olur ki bu durumda ezana niyet etmişse sadece ezan okuyabilir, ama eğer namaza niyet etmişse bütün ibadetleri yapabilir.

Vesail olanlarda zamana bağlı değişiklikler meydana gelebilir. Şekli değişebilir. Makasıt ise mükellefiyet devam ettikçe kalıcıdır. Bunun yanında makasıdın hükmü neyse, vesail de o hükmü alır. Mesela zina haram ise, 2 kişinin halvet gerçekleşecek şekilde kalmaları da haramdır.

Makasıdda helallik-fayda var ama, vesailde % 100 haram varsa maksad da haram olur. Hacca gitmek farz, tamamı faiz olan kredi ile hacca gitmek da haram olur. Burada Hanefiler ve Şâfîler olaya vesailin haramiyeti penceresinden bakarlar, Malikiler ve Hanbelîler seddi zeria penceresinden bakarlar.

Eylemin harama götürme ihtimali varsa helaldir. Mesela, bazı çiftçilerin üzümlerine şarap fabrikasına satmaları, diğerlerinin da satacağı anlamını taşımaz. Ve tüm çiftçilere bu üzüm yetiştirmeyi yasaklayamayız. İhtimaller üzerine hüküm bina edilmez. Aynı şekilde nişanlıların kötü niyeti var diyerek bütün nişanlıların görüşmesini yasaklamak sakatlık olacaktır.

Bir husus asıl amacının dışında kullanılıyorsa, burada amaca dikkat edilir. Ölüm hastalığında boşama gibi. Boşama normal şartlarda helaldir. Ancak son nefeste amaç, hanımın mirastan mahrum bırakılması vardır. Bu cevaz vermemeye daha uygundur. Îne satışı da bu cinsten sayılır.

KÖTÜ AMAÇ

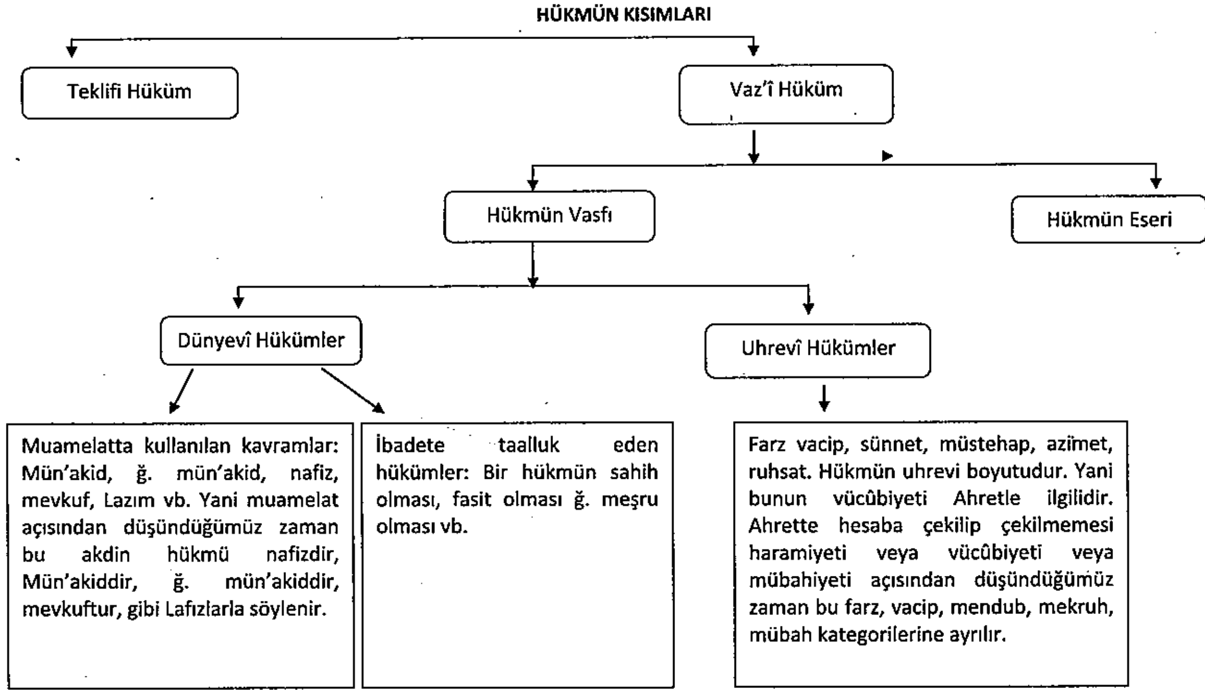
1. Sarahaten: Bir kişi kötü niyetini sarahaten belirtse, 4 mezhebe göre haramdır. Faiz yemek için İ'ne satışını uydurmak gibi.

2. Sarahaten değil: Maliki ve Hanbelîlere göre sözlere nasıl itibar edilirse niyetlere de o şekilde itibar edilir. Niyeti anlaşılıyorsa, niyete göre hüküm verilir. Kişinin niyetinde haram olan bir şeyi yapmak varsa, şekilsel şartları yerine getirmiş olsa bile bu kişinin yaptığı iş Seddi zeria ile geçersiz sayılır. Mesela hasta olan bir kişi hanımını mirastan mahrum bırakmak için boşamada bulunsa bu boşama geçerli olmaz. Çünkü kişinin niyeti bozuktur. **İ.Şâfî'ye** göre niyetini açıkça beyan etmedikçe söze itibar edilir. Niyeti Allaha havale edilir. Hasta halinde hanımını boşayan kişi, mirastan mahrum bırakma niyeti olduğunu söylemedikçe hanımı boşanmış olur.

(نحن نحكم بالظواهر الله أعلم بالسرائر)

Hanefiler ise bu iki görüşün arasında yer alırlar. Kötü niyeti ortaya koyan güçlü bir karine varsa kötü niyet dikkate alınır. Bu durumda yapılan iş batıl hükmünü alır. Katil olarak bilinen bir kişiye silah satmak gibi. Adam öldüreceğim demesine gerek yoktur. Çünkü adamın işi bellidir. Bunun gibi üzümden içki yapan bir adama üzüm satılmaz. Bu adamın "içki yapmayacağım" demesine itibar edilmez. Burada Seddi zerai gereği üzümün bu adama satışılışı geçersizdir. Niyeti ortaya koyan bir karine yoksa ağızdan çıkana itibar edilir. Üzümden içki yapma durumu olmayan bir adam, "ben üzümden içki yapacağım" şeklinde bir

itirafta bulunmadıkça bu adama üzümün satışı caizdir. Hanefiler burada da vesailin haramiyeti (حرمة الوسائل) kuralını çalıştırırlar.

HÜKMÜN KISIMLARI
Teklifi Hüküm
Vaz'î Hüküm
Hükmün Vasfı
Hükmün Eseri
Dünyevî Hükümler
Uhrevî Hükümler
Muamelatta kullanılan kavramlar: Mün'akid, ğ. mün'akid, nafiz, mevkuf, Lazım vb. Yani muamelat açısından düşündüğümüz zaman bu akdin hükmü nafizdir, Mün'akiddir, ğ. mün'akiddir, mevkuftur, gibi Lafızlarla söylenir.
İbadete taalluk eden hükümler: Bir hükmün sahih olması, fasit olması ğ. meşru olması vb.
Farz vacip, sünnet, müstehap, azimet, ruhsat. Hükmün uhrevi boyutudur. Yani bunun vücûbiyeti Ahretle ilgilidir. Ahrette hesaba çekilip çekilmemesi haramiyeti veya vücûbiyeti veya mübahiyeti açısından düşündüğümüz zaman bu farz, vacip, mendub, mekruh, mübah kategorilerine ayrılır.

Hüküm bir şeyin vasfıdır. Şu kalemin satışının vasfı bir hükümdür. Veya namaz kılmamın vasfı bana taalluk eden boyutu bir hükümdür. Yani hükümde bir vasıf vardır.

الحكم : خطاب الله المتعلق بأفعال المكلفين بالإقتضاء والتخيير والوضع

Hüküm Allahın hitabıdır. K. Kerimin tamamı Allahın hitabıdır. Ancak hepsi bir hüküm değildir. Çünkü hitabullahın hüküm olması için kulların fiilleriyle alakalı olması gerekir. Hüküm kulların filleriyle ilgili olan Allahın hitabıdır. Fıkıh tarif edilirken Ebu Hanifenin yaptığı tarife daha sonradan عملا lafzı ilave edilmiştir. Çünkü K.Kerimde tarihi olaylardan da bahsediliyor. Bunlar bir hitabullahtır, ancak hüküm değildir. Çünkü bunların kulların fiilleriyle bir bağlantısı yoktur. Hüküm, kulların fiilleriyle ilgili olmalı ve bu alaka da iktiza, tahyir veya vaz'î şeklinde olmalıdır. إقتضاءي Talep anlamındadır. Bu talep ya olumlu olur ki bu emirdir ya da olumsuz olur ki bu da nehiydir. Ya da kulların fiilleriyle ilgisi التخييري olur. Tahyir, bir eylemin yapılıp yapılmamasında kulun serbest bırakılmasıdır. Ya da hitabullahın kulun fiiliyle ilgisi الوضعي olur. Vaz'î demek bir eylemin bir öncüle bağlanması demektir.

Hitabullahın içerisine ne girer? K.Kerimin tamamı hitabullah içerisine girer. Çünkü K.Kerimin hem lafzı hem de manası Allah'a aittir. Eğer hitabullah hem lafızdır hem de manadır denilirse peygamber Sünneti hitabullah içine girmez. Çünkü Sünnetin lafızları peygambere aittir.

Ancak hitabullah mana, makasıt ve maslahattır denirse Sünnet de hitabullah içine girer. Şâfi'ler bu görüştedir. Yani Şâfilere göre Sünnetin tamamı vahyin ürünüdür.

Peki, insanların örfleri hitabullah içine girer mi? Mesela bey bil- vefa konusunda ayet veya hadis bulunmuyor. Tamamen insanların nakit para bulma ihtiyacından doğmuştur. Bu ise bir nevi örftür. İslam teşri sürecinde Şârî', var olan örfler islamın bünyesine uygunsa dokunmamış ancak uygun değilse onları ya tamamen kaldırmış ya da değiştirmiştir. Günümüzde bey bil-vefa caizdir ya da değildir denildiği zaman bu bir hüküm müdür? Burada hitabullahı mana ve makasıt kabul edersek ki bir meseleyi lafızda bulamazsak dinin ruhuna gideriz, örfün örf, maslahatın maslahat olabilmesi için dinin ruhuna uygun olması gerekir. Eğer dinin ruhunu göz önünde bulundurursak örf de (bey bilvefa da) hitabullah içine girer. Zahiriler gibi hitabullahı sadece lafız olarak ele alırsak örf hitabullahın içine girmez. Sonuç olarak hitabullah literal anlamda lafızdan ibarettir dersek örf hitabullahın içine girmez. Lafız + manadır dersek örf de hitabullah içine girer.

Yukarıda anlatılan hitabullah tarifi usulcülere aittir. Hanefiler bu tanımın başına bir de Allahın hitabının sonucudur anlamında "أثر" ekliyorlar. Örnek üzerinden gidecek olursak " أقيموا الصلوة" Allahın hitabıdır. Ve mükelleflerin fiilleriyle ilgilidir. Ve burada "إقتضاء" vardır. Yani bir işin yapılması emrediliyor, bir talep var. O zaman bu tanıma uyuyor. Acaba hüküm dediğimiz şey delil ile eş anlamlı mıdır? Usulcüler diyor ki delil ile

hüküm aynı şeydir. Yani "أقيموا الصلوة" hem namazın farziyetinin delilidir hem de namazın hükmüdür yani vücûbiyeti (وجوب الصلوة)' dir. Ancak Hanefiler "أقيموا الصلوة" delildir, bu delilden çıkan yani mükellefe yansıyan yönü ise hükümdür diyorlar.

Usulcüler hiçbir zaman Allah Teâlâ dışındaki kişilere Şârî' ifadesini kullanmamışlardır. Fukaha ve müçtehit ifadesini kullanmışlardır. Fukaha ve müçtehit ifadesinin altında yatan gerçek anlam, hükmü yeniden kurma ve inşa etme anlamında değildir. Hiç bir müçtehit yeniden hüküm ortaya koymuyor, aksine var olan bir hükmü ortaya koyuyor. Müçtehit lafzı ve manası Allah Teâlâya ait olan Kur'andan hüküm çıkardığı için bir anlamda müçtehitin ortaya koyduğu hüküm de hitabullah olarak değerlendirilir. Usulcülere göre hitabullah hem delildir hem de hükümdür. "أقيموا الصلوة" 'ın kendisi hem hükümdür hem de delildir. Hanefilere göre ise "أقيموا الصلوة" 'ın kendisi delildir. Buradan çıkan "وجوب الصلوة" ise namazın hükmü oluyor. Bu sebeple Hanefiler akli hükmü çalıştırdıkları ve sonucu müçtehitin hükmü olarak çıkardıkları için usulcülere göre daha rahat hareket ediyorlar. Çünkü usulcülerde hem delil hem de hüküm Allah Teâlâya ait oluyor.

Daha önceden Allah Teâlâ Âdem (as.)'a isimleri öğretirken her şey hakkında hüküm vermiştir. Bunlardan bazıları geçişlilik ifade eder, bazıları süreklilik ifade eder. Eğer gelip geçişlilik Şârî'nin müdahalesiyle olmuş ise buna teklif denilir. Şârî'nin müdahalesiyle olmazsa buna maslahat denilir. Bu sebeple müçtehidin verdiği hükümlerin arkasında Şârî' Teâlânın hükmü vardır deniliyor.

Hükmün Kısımları

Aşağıda taksime tabi tutulan hükmün taksimi, mütekellim metoduna göredir. Hanefilerin taksimi farklıdır.

Vaz'î Hüküm

Vadi hüküm bir hükmün bir öncüle bağlanmasıdır ki bu öncül yerine göre şart olur, yerine göre mani, sebep, illet, rükun veya alamet olabilir. أقموا الصلاة لدلوك الشمس altı çizili kısım bir hükümdür. Ve bu hüküm لدلوك الشمس öncülüne bağlanmıştır ki bu sebeptir. Vakit girerse ben mükellef olurum. يا أيهالذين امنوا إذا قمتم إلي الصلاة فاغسلوا وجوهكم Burada altı çizili kısım bir hükümdür. Fakat bir öncüle bağlanmıştır. O öncül ise namaz kılma isteğidir ki burada abdest namazın şartıdır. Yine peygamberimiz لا يرث القاتل buyuruyor. Normalde baba ile oğul arasında Mirasçılık cereyan eder. Ancak öldürmeden dolayı mirasçı olamaz. Bu ise vaz'i hükmün mani öncülüdür. Burada mani hükmün hukuki sonuç doğurmasına engel kabul edilmiştir. Vaz'î hükümlerde öncül, mükellef tarafından da oluşturulabilir, mükellef dışında da o öncüller oluşabilir. السارق والسارقة فاقطعوا أيديهما Burada el kesmenin sebebini Mükellef kendisi oluşturuyor. صوموا برأيته وأفطروا برأيته Burada ise oruç tutma ve orucu açmada hilalin ortaya çıkması da mükellefin gücü dâhilinde değildir. Teklifi hükümle vazi hüküm birbirinin alternatifi değildir. Biri olursa diğeri olmaz gibi bir durum söz konusu değildir. Her ikisinin bulunduğu yere örnek:(أقيموا الصلوة لدولوك الشمس) Sadece teklifi hükmün bulunduğu'yere örnek: (أقيموا الصلوة وآتوالزكوة) Sadece vaz'î hükmün bulunduğu yere örnek: (لا يقبل الله صلوة بغير طهور)

Teklifi Hüküm

Teklifi hükümde Şârî'nin talebi vardır. Bu talep ile mükellef sorumluluk altına girer. Bu talep duruma göre farklılık arz eder. Teklifi hüküm mükellefin gücü dâhilinde olmak zorundadır. Aşağıdaki taksim hitabullahın tanımındaki إقتضاء ve تخيير ifadelerinden çıkartılmıştır. İlk dördü إقتضاء' dan mübah ise تخيير den çıkartılıyor.

Talep ya olumlu olur

1) Olumlu talep ya bağlayıcı olur ki buna **vacip** denir.

2) Ya da bağlayıcı olmaz ki buna **mendup - müstehap** denir.

Ya da olumsuz olur

3) Olumsuz talep ya bağlayıcı olur ki buna **haram** denir.

4) Ya da bağlayıcı olmaz ki buna **mekruh** denir.

5) Talep ne olumlu ne olumsuz olur ki buna **mübah** denir. Mübah aslında teklifi hüküm değildir. Ancak mükelleften sadır olması sebebiyle teklifi kabul ediliyor.

Vacib mendup - müstehab Mübah Haram mekruh

Teklifi Hükmün Usulcü ve Fukahaya Göre Tarifleri
(Hanefilere göre tekifi hüküm, nassın sonucudur; usulcülere göre ise delilin kendisidir.)

Usulcülere Göre Teklifi Hüküm

Şariin, mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi yahut yapıp yapmamada serbest bırakmasıdır. Fiil kesin ve bağlayıcı tarzda isteniyorsa buna **icab;** kesin ve bağlayıcı tarzda değilse buna **nedb** denir. Şârî'nin fiilin Yapılmamasını istemesi kesin ve bağlayıcı tarzda ise buna **tahrim**; kesin ve bağlayıcı tarzda değilse buna **kerahe** denir. Eğer fiilin yapılıp yapılmaması serbest bırakılmış ise buna **ibaha** denir. Usulcülere göre Şârî'nin talebinin bizzat kendisi hem delil hem de hükümdür. Yani delil aynı zamanda hükümdür. "Zinaya yaklaşmayın" hem delildir hem de hükmün kendisidir. "Namazı kılın" hem delil hem de hükmün bizzat kendisidir. Usulcülere göre farz, haram, mübah, mekruh, mübah hükmün sonucudur.

Mütekellimine göre teklifi hüküm, Şârî' ile hüküm arasındaki bağlılıktan çıkar. Şârî' "Namaz kılın" buyurmuşsa bu başlı başına Gerekliliği ortaya koyar. Buna icap diyorlar. Bu icabın kula yansıması gerekir ki o da şöyle olur: Şârî' + namazı kıl + icap + vücup + Vacip (vacip kuldaki yansımasıdır) (Teklifi hüküm ise Şârî' ile icab arasından çıkar)

Fukahaya Göre Teklifi Hüküm

Mükelleften sadır olan fiillere, Şârînin yapılmasını veya yapılmamasını istemiş yahut yapıp yapmamada serbest bırakmış olmasına göre bağlanan şer'i vasıftır. Fukahaya göre hüküm, delilin bizzat kendisi değildir. Delilden elde edilen şer'i vasıftır ki bu, hürmet, vücub, ibaha, kerahiye gibi vasıflardır. Mesela "Zinaya yaklaşmayın" bir delildir. Bu ifadeden ortaya çıkan vasıftır ki o da hürmeti zinadır. Hürmet vasfı ise nassın kendisi değildir. Nastan ortaya çıkan vasıftır. "Namazı kılın" delildir. Namazın vücûbiyeti ise delilden ortaya çıkan şeri vasıftır ve hükümdür. Yani namazı kılın hitabullahtır. Ve burada bir talep vardır ki bu talebin sonucu vücubu's-salah'tır. Hanefilerde teklifi hüküm, hüküm (icab) ile mahkûmun aleyh olan mükellef arasından çıkar.

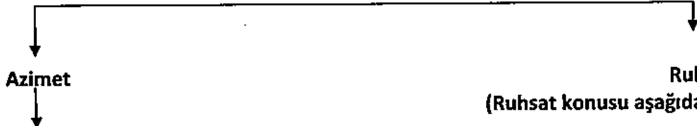
icab = vacib
nedb = mendub
ibaha
Tahrim
kerahe

Teklifi Hüküm İle Vadi Hüküm Arasındaki Farklar

1) Teklifi hüküm denilince mükelleften bir fiili yapması veya yapmamasının istenmesi yahut yapıp yapmamada serbest bırakılması akla gelir. Vaz'î hükümde ise böyle bir talep veya muhayyer bırakma söz konusu olmayıp bir şeyin başka bir şey için sebep, şart veya mani teşkil ettiği açıklanmaktadır.

2) Teklifi hükümler sadece mükellefi ilgilendirir. Vaz'i hükümlerse insanı ilgilendirir. İster mükellef olsun ister sabî ve mecnun gibi mükellef olmasın müsavidir. Her ikisi hakkında da vaz'i hükümler geçerlidir. Mesela çocuğun alış-verişi sahihtir. Sabi ve mecnun bir şey itlaf ettikleri zaman tazmin ettirilir ve zimmetlerinde borç sabit olur.

3) Teklifi hükümle yapılması veya yapılmaması istenen ya da muhayyer bırakılan fiil kesinlikle mükellefin gücü dâhilindedir. Namaz kılma, zinadan kaçınma ve avlanma gibi. Vad'î hüküm ile sebep, şart veya mani olduğu belirlenen durum, mükellefin gücü dâhilinde de olabilir, gücü haricinde de olabilir. Mesela "Güneş batıya meylettiği zaman namazı kılın" da ki güneşin batıya meyletmesi mükellefin gücü üstündedir. Ancak "Allah temizlik olmadan namazı kabul etmez" hadisindeki şart olan temizlik mükellefin gücü dâhilindedir. Ya da "Erkek ve kadın hırsızın elini kesin" ayetindeki elleri kesin ifadesi teklifi hükümdür. Ellerin kesilmesine sebep olan hırsızlık yapmak ise vaz'i bir hükümdür ve hırsızlık yapmamak mükellefin gücü dâhilindedir. Ya da oğlunu öldüren babanın kısasla öldürülmesine babalık engel olur ki babalık kişinin gücü dışındadır.

Hanefiler teklifi hükmü, azimet başlığı altında değerlendiriyorlar ve şu şekilde tespit ediyorlar. **1)** Aksinin yapılmasına kesinlikle müsaade edilmeyen ve kendisinin yapılması istenen azimettir. Yapılması istenen ve aksine müsaade edilmeyen bu eylemin, kat'î delil ile yapılması isteniyorsa buna **farz** denilir. Zannî delil ile isteniyorsa buna **vacip** denilir. Mesela namazın kılınması kat'î delil ile istenen bir eylemdir. Öyle ise namaz kılmak farz hükmünü alır. Ancak kurban kesmek zannî bir delil ile yapılması istenen bir eylemdir. Çünkü "kurban kes" emri her ne kadar sübutu kat'î bir delil ile sabit olmuş ise de delaleti zannî olduğu için zannî bir delil ile yapılması emrediliyor. Çünkü "وانحر" ifadesi namazda "ellerini bağla" anlamına da geliyor. Öyle ise kurban kesmek vacip olan bir hükümdür. Farzın ameli ve itikadi olmak üzere iki boyutu var. Vacipte ise sadece ameli boyut var. Bu sebeple vacipi inkâr eden küfre girmez. Küfürle itham edilemez.

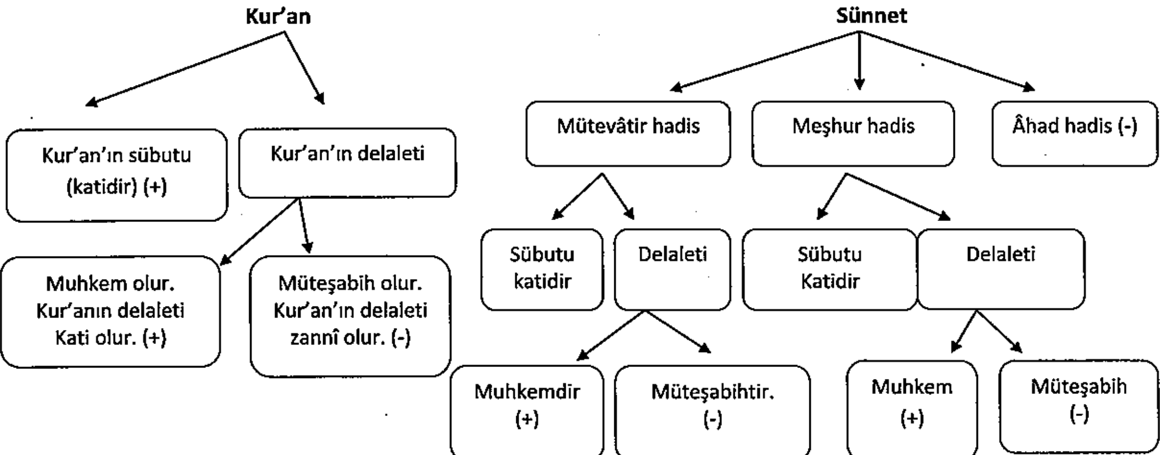
2) Aksinin yapılmasına müsaade edilen, fakat kendisinin yapılması istenen azimettir. Eğer böyle bir eylem aksinin yapılmasına müsaade ediliyor, ancak devamlı kendisinin yapılması tarika'i mesluke haline gelmiş ise buradan **sünnet** çıkar. Öğle namazının ve sabahın ilk sünnetleri böyledir. Eğer aksinin yapılmasına müsaade edilmiş, ancak kendisinin yapılması tarikai ğ. mesluke haline gelmişse buradan da **müstehab ve mendub** çıkar. Tarika-i ğ. mesluke olan eylemin arkasında nas varsa **mendup ve müstehap** ismini alır. Örf varsa buna da **adap** denilir.

3) Terk edilmesi emredilmiş ve aksinin yapılmasına müsaade edilmemiş ise ve bu kat'î delil ile sabit olmuşsa Hanefiler buna **haram** ismini vermişlerdir. Eğer zannî delil ile sabit olmuşsa buna da **mekruh** ismini vermişlerdir. Mesela şarabın, kat'î delil ile içilmemesi istenmiş ve aksine müsaade edilmemiştir. Öyle ise şarap içmenin hükmü haramdır. Evlenme teklifi yapılmış bir kimseye ikinci bir kişinin teklifte bulunması âhad yolla gelen bir hadisle yasaklanmış ve zannî delil ile sabit olmuştur. Öyle ise bu ikinci teklif mekruhtur.

4) Yapılıp yapılmamasına müsaade edilen azimettir. Hanefiler buna **mübah** ismini veriyorlar.

Hanefilerin Teklifi Hükmü Ortaya Çıkarırken Takip Ettikleri İkinci Yol

Hanefilerin ikinci tespit yollarını anlatmadan önce Hanefilerin şu taksimlerinin hatırlanması gerekir.

1) Hanefilere göre namaz kılmak, Kur'ânın sübutu kesin olan ve delalet açısından muhkem olan (kesin) olan kısmındandır. Hem sübutu hem de delaleti kati olduğu için her ikisi de (+) olmuştur. Öyle ise namaz kılmak **farzdır.**

2) Ribanın haram olması, sübutu ve delaleti kesin olan Kur'an ayetiyle kesin olarak yasaklanmıştır. Öyle ise ribanın yasaklanması Kuranın sübutu ve delaleti kesin olan kısmından olup her ikisi de (+) olmuştur. Öyle ise riba **haramdır.**

Hanefiler farz ve haramı kat'î farz ve zannî farz ve kat'î haram ve zannî haram diye ikiye ayırıyorlar. Mesela başın mesh edilmesi katî farzdır. Başın dörtte birinin meshi ise zannî farzdır. Çünkü başın dörtte birini mesh, zannî olan bir hadisle belirtilmiştir. Bu sebeple başın mesh edilmesini, yani kati farzı inkâr eden küfre girer. Ancak zannî farzı inkâr eden küfre girmez. Haram da böyledir.

3) Eğer, Kur'ân'ın sübutu kati (+), delaleti zannî ise yani müteşabih ise (-) bu durumda yapılan eylemin hükmü ya **vacip** olur ya da **mekruh** olur. Mesela Kuranda kurban kesmek emrediliyor. Bu katidir. (+). Ancak وانحر ifadesinin ne manaya geldiği konusunda ihtilaf olduğu için zannîdir.(-). Öyle ise bu **vaciptir**. Yine bir hadiste "Allah'ın beytini çıplak ve abdestsiz olarak tavaf etmeyin" buyruluyor. Bu hadisi şerif âhad yolla gelmiştir ki bu hadisin sübutu kati değildir.(-). Ançak delaleti katidir. Yani yoruma tamamen kapalıdır. (+). Bu hadisin sübutu zannî ve delaleti kat'î olduğu için, abdestli olarak Kâbenin tavaf edilmesi **vaciptir**. Abdestsiz olarak Kâbenin tavafı mekruhtur denilemez. Çünkü yapılmaması değil yapılması isteniyor. Peygamberimiz (sav) " Bir kişinin evlenme teklif ettiği bir bayana ikinci bir kişi teklifte bulunmasın" buyuruyor. Bu hadisin sübutu zannîdir.(-). Çünkü âhad haberdir. Ancak delaleti kat'îdir.(+). Çünkü yoruma kapalıdır. Ve burada eylemin yapılmaması emrediliyor. Öyle ise **tahrimen mekruhtur**.

4) Eğer hem sübutu hem de delaleti zannî ise (-) (-) ve eylemin yapılması istenirse **müstehap** olur. Eylemin yapılmaması emrediliyorsa **tenzihen mekruh** olur. Mesela "Soğan ve sarımsak yiyen camimize gelmesin" buyruluyor. Bu hadisin hem sübutu zannî hem de delaleti zannidir. Çünkü âhad haberle gelmiş ve bunları yiyen kişi üzerinde bunların kokusu varken mi gelmesin yoksa hiç mi gelmesin tam belli değil. Öyle ise her ikisi de (-)(-) 'dir. Bura da fiilin yapılmaması emredildiği için bu haldeki kişinin camiye gelmesi tenzihen mekruhtur.

5) Mütevâtir ve meşhur Sünnetin sübutu ve delaleti kati olursa buradan farz ve haram hükmü çıkar.(+)(+). Mesela altın yüzük takılması meşhur hadisle yasaklanmıştır.(+). Delaleti de katidir.(+). Öyle ise altın yüzük takmak erkeklere haramdır. Bu yasak Kur'anda bulunmamaktadır. Yani meşhur hadisle haram sabit olmuştur. Çünkü mütevâtir ve meşhur hadisin sübutu katidir. Eğer mütevâtir ve meşhur hadisin delaleti zannî olursa vacip ortaya çıkar.

(+)(+) = Buradan ya farz ya da haram çıkar. Delalet ve sübutun katiliği K.Kerimde ve mütevatir ve meşhur hadisin delaleti kati kısmında olur.

(-)(+) = Buradan vacip çıkar. Sübutu zannî delaleti katidir. Bu âhad haberde olur.

(+)(-) = Buradan tahrimen mekruh çıkar. Sübutu kati delaleti zannîdir. Sübutu kati ve delaleti zannî, K.Kerimde ve mütevâtir-meşhur hadiste olur.

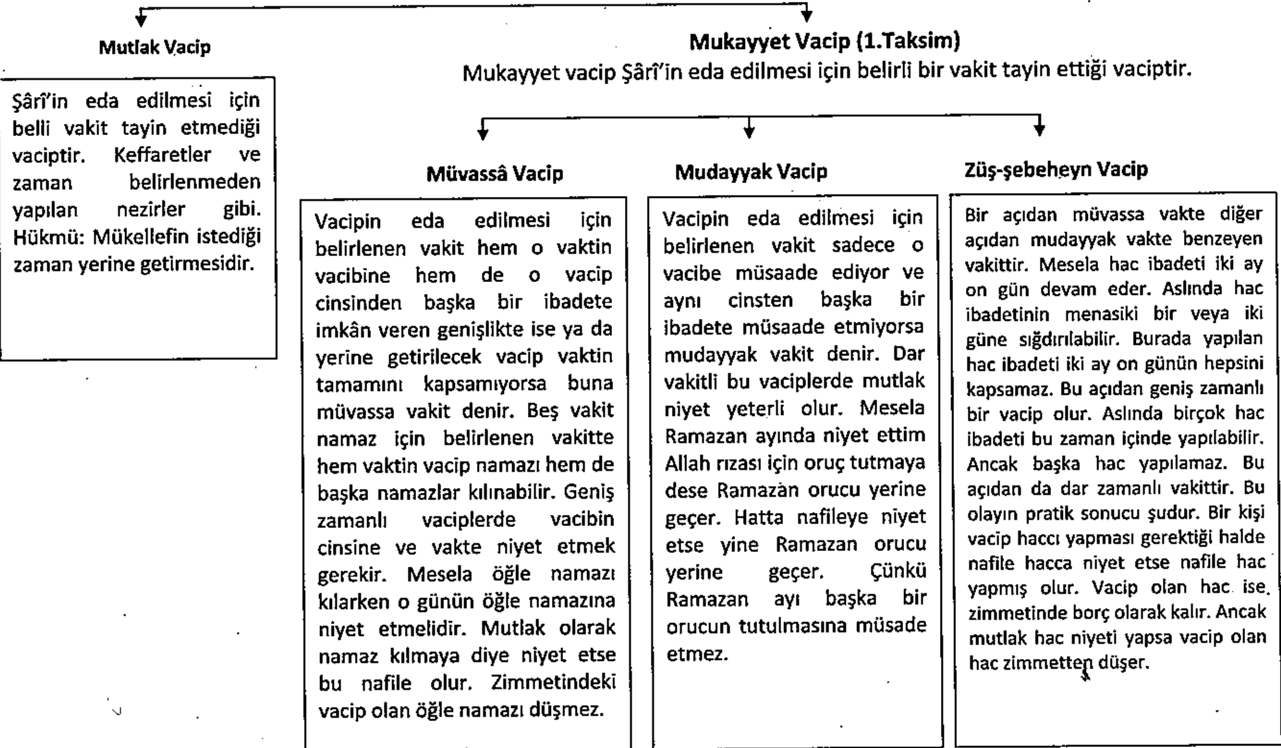
(-)(-) = Buradan yapılması istenirse müstehap ve mendub; yapılması istenmezse tenzihen mekruh çıkar. Sübutu ve delaleti zannîdir. Bu âhad haberde olur.

Bu Yedili Taksimde Hanefilere Yöneltilen Eleştiriler:

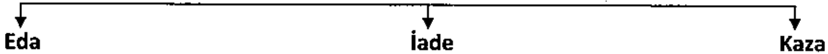
1) Bu taksimat şahsa yöneliktir. Kişiden kişiye değişir. Örneğin âhad hadisi ele alalım. Âhad hadisle gelen, sübutu (hadisi rivayet eden açısından) kati olduğu için hadisi rivayet eden açısından kesindir. Ancak bize göre zannîdir. Çünkü sübut açısından âhad yolla gelmiştir. Bu durumda hadisi rivayet edene vacip iken bize göre Sünnet, müstehap, mendup anlamındadır. Olumsuz anlamında düşündüğümüz zaman hadisi rivayet edene sübutu kati olduğu için haram, bize göre tahrimen veya tenzihen mekruhtur. Hanefiler diyor ki, söylediğiniz doğrudur. Ancak hükümlerin şahsa göre değişmesi fıkhın genelinde vardır. Mesela Ramazan hilalini gören kişide de aynı durum söz konusudur. Ramazan hilalini tek başına gören

kişinin o gün oruca başlaması farzdır. Ancak bize âhad haberle geldiği için yani hilali tek kişi gördüğü için bizim oruca başlamamız farz değildir. Orada kabul ediliyorsa burada da kabul edilmelidir. Bu durum fıkhın genelinde vardır.

2) Bu sistem bütün hükümleri kapsayıcı değildir. Mesela umre yapılması konusunda nass vardır. Sübutu ve delaleti katidir. Ancak farz denilmemiştir. Sünnet kabul edilmiştir. Öte yandan cemaatle namaz kılmak hususunda mütevâtir ya da en azından meşhur seviyesinde hadisler vardır. Ve bu hadisler delalet açısından kati olduğu gibi sübut açısından da katidir. Öyle ise neden farz değil de "Sünnettir" diyorsunuz? Hanefiler cevap olarak burada şöyle diyorlar. Biz teklifi hükümleri bu şekilde taksime tabi tutuyoruz. Ancak hükümlerin tamamını kapsadığını kabul etmiyoruz. Teklifi hükümlerin değerlendirilmesinde **1)** Yapılıp yapılmadığı zaman cezanın terettüp edip etmemesi **2)** O hususta terhib ve terğibin olup olmaması **3)** Hiyerarşik sıralamanın olup olmaması önemlidir. Yani biz diyor Hanefiler, sonucunda cezanın terettüp edip etmemesine göre bağlayıcı olup olmamasını tespit ederiz, umre hakkında olduğu gibi. Umre yapmaya gücü yetenlerin hakkında, yapmadıkları zaman bir ceza olmadığı için bağlayıcı olmaktan çıkar. Cemaatle namaz hususundaki ceza vadi ise işin uhrevi boyutudur. Bu sebeple bu da bağlayıcılık kapsamından çıkar. Ya da hiyerarşik sıralamadan şunu kastediyoruz. Örneğin namaz ya da oruç, ya da sadaka bunların her birinin içerisinde hiyerarşik sıralamaya göre farzı, vacipi, müstehabı vardır. Ramazan orucu farzdır. Aşure orucu sünnettir. Evlenmeye gücü yetmeyip zinaya düşme olasılığı varsa bu kişinin oruç tutması da farzdır. Sadaka zekât anlamında olursa farzdır. Açlıktan ölmek üzere olan bir kişiye sadaka vermek yine farzdır. Ancak diğer şekillerde yerine göre sünnettir. Hanefiler teklifi hükümde söz konusu şeyin nereye girdiği önemlidir diyorlar.

(1. taksim)
EDA EDİLECEĞİ VAKİT AÇISINDAN VACİBİN KISIMLARI
Mutlak Vacip
Şârî'in eda edilmesi için belli vakit tayin etmediği vaciptir. Keffaretler ve zaman belirlenmeden yapılan nezirler gibi. Hükmü: Mükellefin istediği zaman yerine getirmesidir.
Mukayyet Vacip (1.Taksim)
Mukayyet vacip Şârî'in eda edilmesi için belirli bir vakit tayin ettiği vaciptir.
Müvassâ Vacip
Vacipin eda edilmesi için belirlenen vakit hem o vaktin vacibine hem de o vacip cinsinden başka bir ibadete imkân veren genişlikte ise ya da yerine getirilecek vacip vaktin tamamını kapsamıyorsa buna müvassa vakit denir. Beş vakit namaz için belirlenen vakitte hem vaktin vacip namazı hem de başka namazlar kılınabilir. Geniş zamanlı vaciplerde vacibin cinsine ve vakte niyet etmek gerekir. Mesela öğle namazı kılarken o günün öğle namazına niyet etmelidir. Mutlak olarak namaz kılmaya diye niyet etse bu nafile olur. Zimmetindeki vacip olan öğle namazı düşmez.
Mudayyak Vacip
Vacipin eda edilmesi için belirlenen vakit sadece o vacibe müsaade ediyor ve aynı cinsten başka bir ibadete müsaade etmiyorsa mudayyak vakit denir. Dar vakitli bu vaciplerde mutlak niyet yeterli olur. Mesela Ramazan ayında niyet ettim Allah rızası için oruç tutmaya dese Ramazan orucu yerine geçer. Hatta nafileye niyet etse yine Ramazan orucu yerine geçer. Çünkü Ramazan ayı başka bir orucun tutulmasına müsade etmez.
Züş-şebeheyn Vacip
Bir açıdan müvassa vakte diğer açıdan mudayyak vakte benzeyen vakittir. Mesela hac ibadeti iki ay on gün devam eder. Aslında hac ibadetinin menasiki bir veya iki güne sığdırılabilir. Burada yapılan hac ibadeti iki ay on günün hepsini kapsamaz. Bu açıdan geniş zamanlı bir vacip olur. Aslında birçok hac ibadeti bu zaman içinde yapılabilir. Ancak başka hac yapılamaz. Bu açıdan da dar zamanlı vakittir. Bu olayın pratik sonucu şudur. Bir kişi vacip haccı yapması gerektiği halde nafile hacca niyet etse nafile hac yapmış olur. Vacip olan hac ise zimmetinde borç olarak kalır. Ancak mutlak hac niyeti yapsa vacip olan hac zimmetten düşer.

Mukayyet Vacip (2. Taksim)

Eda

Mükellef, mukayet vacibi şartlarına ve rükünlerine riayet ederek yerine getirmiş ise yaptığı bu eyleme eda denir.

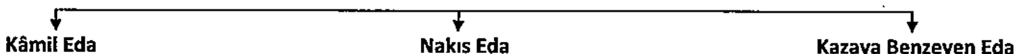
İade

Vakti içinde fakat eksik bir şekilde ifa edip sonra yine vakti içinde tam olarak tekrar yerine getirirse bu fiile iade denir. Kasten Fatiha okumadan kılınan bir namaz (Kerahatle caiz olan bir şey vakti içinde iade edilir) kuralı gereğince tekrar kılınması gerekir. Ancak zaten namaz son vaktinde kılınmış ise bu namaz kerahatle caiz olur. Teyemmümle namaz kılan kişi vakit içinde su bulduğu zaman namazı vakit içinde iade eder.

Kaza

Mükellef bu fiili vakti içinde yapmamış ve vakti çıktıktan sonra yapmışsa buna kaza denir.

EDANIN KISIMLARI

Kâmil Eda

Şart ve rükunlarına uyularak yapılan edadır. Namazın bütün vasıfları nı yerine getirerek kılınması, bir alış verişte satıcının malı ayıplardan salim olarak teslim etmesi vb.

Nakıs Eda

Yapılan eylemin vasfı eksik ise bu eyleme nakıs eda denir. Cemaatle kılınması gereken bir namazın tek başına kılınması veya kusursuz teslim edilmesi gereken bir malın kusurlu olarak teslim edilmesi gibi.

Kazaya Benzeyen Eda

Mesela lahık abdesti bozulunca namaza aykırı bir şey yapmadan gider abdest alır, gelir ve eğer imam namazı tamamlamış ise kılmadığı rekâtları kılar. Bu kişi namazını kılarken sanki imamın arkasındaymış gibi namazını kılar. Hatta kılmadığı rekâtları kılarken yanılsa bile sehiv secdesi yapmaz. Bu açıdan eda gibidir. Fakat kılmadığı rekâtları kıldığı için de kaza gibidir.

Kaza:

Bu, vacip olan şeyin aynını değil mislini ifa etmek suretiyle üç şekilde olur:

1. Bi misli Makulul-Kaza: Sefer halinde tutmadığı bir Ramazan orucunu daha sonra aynen yani manen ve sureten aynı şekilde tutar. Namazını kılmayan bir kişi daha sonra namazını kılacak olsa manen ve sureten aynı şekilde kılar.

Misl-i Ma'kûl-i Kâmil: Bu çeşit kazada, misliyattan bir şeyin ödenmesi gerektiği halde, telef olması yüzünden veya başka bir sebeple aynen iade olunamayan şeyin tazmini söz konusudur. Gasb edilen bir miktar buğdayın yerine, o miktar kadar başka buğday vermek gibi. Aynı şekilde vaktinde edâ edilemeyen farz bir namazın sonradan kaza edilmesi de böyledir.

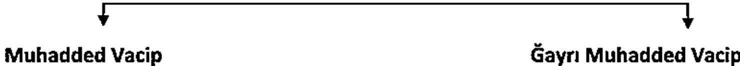
Misl-i Ma'kûl-i Kasır: İfa edilecek şeyin kendisinin veya onun mislinin ifası mümkün olamaması halinde, o şeyin kıymeti tazmin edilir. Misliyattan olan gasbedilmiş bir malın çarşı pazarda kalmaması sebebiyle kıymetinin ödenmesi gibi.

2. Edaya Benzer Kaza: Bu da bir bakımdan eda gibi kabul edilen bir kaza çeşididir. Bir şahsın evlenirken başkasının malûm olmayan bir evini mehir olarak vereceğini kabul edelim. O şahsa orta halli bir evi veya onun kıymetini nikâhladığı kadına vermek vacip olur. İşte evin kıymetini vermek edaya benzer bir kazadır. Ya da Bayram namazına geç kalan kimse rükûda yetişmişse tekbirleri rükûda getirir. Tekbirlerin yeri değiştiği için kaza aynı rekâtta tamamladığı için edâ'dır.

3. Misl-i Gayr-i Ma'kulul-Kaza: Asıl ile alternatif arasında sureten ve içerik olarak farklı olan kazadır. Oruç yerine oruç tutamayan kişinin fidye vermesi, Adam öldürenin kısas yerine diyet vermesi. **Not:** Bu tür kazaların devreye girmesi ancak nass ile mümkün olur. Bu kazada ifa konusu olan şey yerine değeri, denkliği düşünülmeksizin başka bir şey verilerek vacip yerine getirilmiş olur. Kasten öldürülen bir insanın nefsine veya yaralanan bir organına karşılık diyet verilmesi gibi. Hiç şüphesiz nefis veya organ ile diyet arasında aklın anlayabileceği bir benzerlik yoktur.

(2. Taksim)

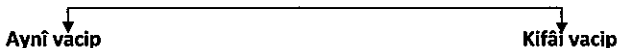
MİKTARININ BELLİ OLUP OLMAMASI AÇISINDAN VACİBİN KISIMLARI

Muhadded Vacip	**Ğayrı Muhadded Vacip**
Şârî'nin, hakkında belirli bir miktar tayin ettiği vaciptir. Beş vakit namaz, zekât ve satın alınan malın bedeli gibi. **Hükmü:** Vücup sebebi bulunduğu anda zimmette borç olarak sabit olur. Mahkeme kararına veya borçlunun rızasına bağlı olmaksızın hemen ifası gerekir. Şârî'in belirttiği miktarda ve şekilde ifa edilmedikçe zimmetten düşmez.	Şârî'in miktarını tayin etmediği vaciptir. Allah yolunda infak etmek, açları doyurmak, misafire ikram etmek, zulme uğrayan kişiyi kurtarmak vb. **Hükmü:** Mahkeme kararı ve borçlunun rızası olmaksızın zimmette sabit olmasıdır.

(3. Taksim)

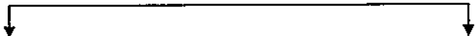
İFA ETMESİ İSTENEN KİŞİ AÇISINDAN VACİBİN KISIMLARI

Aynî vacip	**Kifâî vacip**
Şârî'nin her bir mükelleften yapılmasını istediği vaciptir. Beş vakit namaz, oruç, zekât ve hac gibi. **Hükmü:** Her bir mükellefin bu vacipi yerine getirmesi gerekir. Bazılarının yapması ile diğerlerinden bu vacip düşmez.	Şârî'nin yapılmasını her bir mükelleften değil de toplumun bütününden yerine getirilmesini istediği vaciptir. Yargı ve Fetva görevlerinin yerine getirilmesi, Allah yolunda cihad, selama karşılık vermek, şahitlik yapma, emri bil-maruf, nehyi anil-münker, hastaneler yapma, insanların ihtiyacı olan sanayiler yapma vb. **Hükmü:** Bazı mükelleflerce yapıldığı zaman bütün mükelleflerden düşmesidir. Ancak kifai vacip hiçbir mükellef tarafından ifa edilmezse bütün mükellefler sorumlu hale gelir. Aynı şekilde kifai vacibin ifası için tek bir kişi belirli hale gelirse, kifai vacip ayni vacip haline dönüşür. Mesela bir beldede tek bir doktor bulunuyorsa hastaları tedavi etmesi ayni vacip haline gelir.

(4. Taksim)

İSTENEN FİİLİN BELİRLİ OLUP OLMAMASI AÇISINDAN VACİBİN KISIMLARI

Muayyen vacip

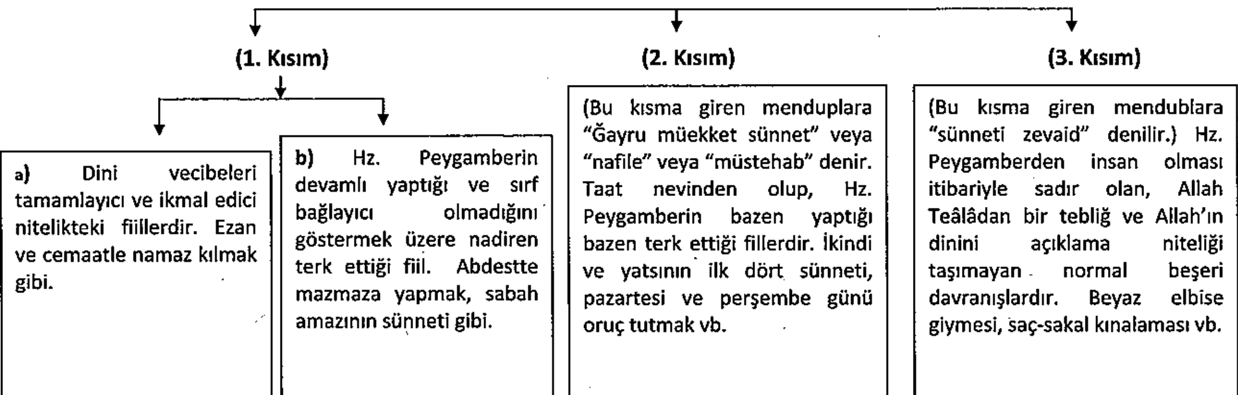
Şârî'nin değişik işler arasından seçim hakkı tanımaksızın yapılacak işi aynen belirleyerek istediği vaciptir. Namaz, oruç, gasp edilen malın iadesi, satın alınan malın bedelinin ödenmesi, kira bedelinin ödenmesi vb. **Hükmü:** Vacip olan fiilin kendisi yapılmadıkça mükellefin zimmetinin borçtan kurtulamamasıdır.

Muhayyer vacip

Şârî'nin bir tek işi aynen belirlemeden, birkaç işten birini yapmakta serbest bırakarak talep ettiği vaciptir. Yemin kefaretinde Yüce Allah yeminini bozan kişiyi üç şeyden birini yapmakta serbest bırakmıştır. Ama birinin yapılmasını da talep etmiştir. On fakiri doyurmak veya on fakiri giydirmek veya bir köle azat etmek. Mükellef bu üç şeyden birini yerine getiremezse üç gün oruç tutmakla yükümlü kılınmıştır. Yeminini bozan kişi bu üç şeyden birini yapmakla vacibi yerine getirmiş olur. **Hükmü:** Mükellefin Şârî' tarafından muhayyer bırakılan fiillerden birini yerine getirmesidir. Bunu yaptığında zimmeti borçtan kurtulur. Hiç birini yapmadığı zaman günahkâr olur, cezayı hak eder.

MENDUB'un Kısımları

Şârî'in, yapılmasını bağlayıcı olmaksızın istediği ve terk edilmesini kötülemediği fiildir. İki şekilde oluşur. Ya fiilin yapılmasının istendiğini gösteren ifade bağlayıcılık taşımaz ya da bağlayıcı bir ifade olur ama bağlayıcılığını kaldıran bir karine bulunur. Ayette borçlanıldığı zaman yazılması bağlayıcı tarzda emrediliyor. Ancak bir sonraki ayet bağlayıcılığı kaldırıyor.

HARAM'ın Kısımları (Kitabın Taksimi)

Şârî'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiildir. Bu talep şu şekillerde olur.

1. **Haramlık lafzı ile:** "Size analarınız ve kızlarınızla evlenmek haram kılındı"
2. **Helalliğin nefyedilmesi ile:** "Müslüman bir kişinin malını onun gönül rızası olmadan almak helal olmaz."
3. **Haram kılma anlamını bertaraf edici bir delil bulunmaksızın kullanılan nehiy sığası ile:** "Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin" "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o kötülüktür, çok kötü bir yoldur."
4. **Fiilden sakınmanın kesin bir görev olduğunu gösteren bir delil ile birlikte kullanılan sakınma lafzı ile:** "...ve yalan sözden kaçının"

Haram'ın Kısımları

Lizatihi Haram

Şârî'in, mahiyeti itibariyle kötülük ve zarar içermesine binaen temelden haramlığına hükmettiği fiildir. Zina, hırsızlık, murdar et satma, haram olanlarla evlenme vb. **Hükmü:** Lizatihi haram işlendiği zaman hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Zina fiili nesep ve miras için sebep olamaz. Hırsızlık fiili mülkiyet için sebep olamaz.

Liğayrihi Haram

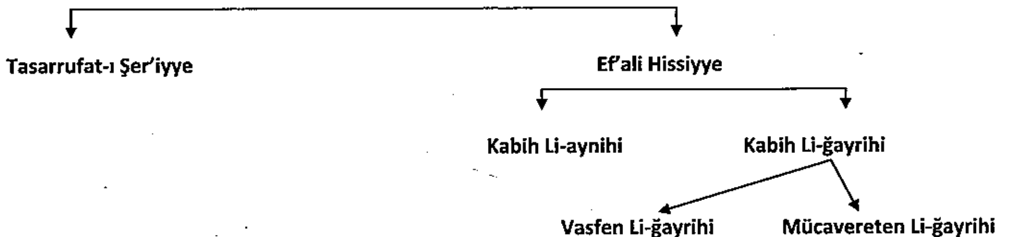
Esasen meşru olduğu halde, haram kılınmasını gerekli kılan geçici bir durumla ilişkili olan bir fiildir. Bayram gününde oruç tutmak, riba veya fasit bir şart içeren satış vb. **Hükmü:** Aslı itibariyle meşru vasfı itibariyle ğayru meşru olmasıdır. Hanefilere göre, bu fiil işlendiği takdirde hukuki sonuç doğurma ihtimali vardır. Ribalı ve fasit şart taşıyan satış, taraflar satışı uygulamaya koydukları zaman karşılıklı edimler üzerinde mülkiyet hakları doğar. Buna göre Hanefiler, bu satışı batıl değil, fasit kabul etmişlerdir.

1) **Batıl:** Nehiy, bir şeyin ana unsuruna yönelikse buradan hukuki sonuç doğmaz. Meytenin satışı gibi ki burada meytenin satışı bizzat meyte olduğu için nehyedilmiştir. Bu ise haram li-aynihi demektir. Meyte satılmış olsa bu bir satış olmaz. Meyteyi satan parayı hak etmez. Karşı taraf ise meyteyi temellük edemez. Bu satışın sonucu batıldır. Hiçbir hukuki sonucu yoktur.
2) **Fasit:** Nehiy, ana unsura değil de vasfa yönelikse yapılan işlem fasid adını alır. Fasit şey ortadan kaldırılınca işlem sahih hale gelir. Burada yapılan işlem haram li-ğayrihidir. Ana unsur sahih iken dışarıdan kaynaklanan bir sebepten dolayı işlem fasit hale gelmiştir. Mesela ribalı alış-verişler haram li-ğayrihidir. Çünkü alış-veriş aslen caizdir ve hakkında herhangi bir nehiy yoktur. Nehiy, alış-verişin sahip olduğu vasfa yöneliktir. O vasıf ise alış verişteki fazlalıktır. Bu fazlalık yani alış-verişi fasit hale getiren unsur ortadan kaldırılınca alış-veriş sahih hale gelir.
3) **Mücaveret:** Bir şey ana unsurdan ayrıldığı zaman uygulanma imkânı varsa buna mücaveret denir. Yapılan işlem mekruh olur. Ana unsurdan ayrılınca uygulanma imkânı yoksa buna vasıf denir. Yapılan işlem fasit olur. Cuma saatinde alış-veriş yapmak gibi. Ayette (

أيها الذين أمنوا إذا نودي للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا إلي ذكرالله وذرواالبيع) buyruluyor. Buradaki alış-verişin bırakılmasının gerekçesi namazdan alıkoymaktır. Kişi Cuma saatinde hem alış-veriş yapabilir hem de Cuma namazını kılabilir. Yani alış-veriş yapmakla Cuma namazının arası ayrılabilir. Bu sebeple buna mücaveret deniliyor. Cuma namazını kılmamış olsa alış-verişi geçerli olur. Hukuki sonuç doğurur. Kazancı helaldir. Alış-veriş mekruh olur. Mekruh olur haram olmaz. Çünkü buradaki alış-verişin yapılmasının nehyedilmesinin gerekçesi mücaverettir. Akdin ana unsurlarıyla ilgili değildir. Ancak Cuma namazını kılmaz ise Cuma'yı kılmadığı için günahkâr olur. Böyle Cuma kılınmadan yapılan alış-veriş hukuki sonuç doğurur. Temlik temellük gerçekleşmiş olur. Ancak ribevi mallarda hem fazlalığı alacağım hem de faiz olmayacak denilse bu mümkün değildir. Bunlar birbirinden ayrılamaz. Bunun ayrılma imkânı olmadığı için buradaki fazla alma yanında faizin bulunması vasıftır. Ayrılamayan bu vasfın hukuki sonucu fasittir. Mesela faizde fazlalık kaldırılınca alış-veriş geçerli olur.

Bir şey özü itibariyle haram ise yani haram lizatihi ise bu şey hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Mesela domuz etinin satılması, içkinin satılması, kumar oynanması vb. yapılan eylemler hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Sanki hiçbir işlem yapılmamış gibidir. Mesela içki satın almış bir kişinin mülkiyetine içkinin mülkiyeti intikal etmez. Verdiği para da karşı tarafa mülk olamaz. Ancak vasıfta proplem olursa yapılan işlem fasit olur. Bu Hanefilerin ortaya koyduğu bir durumdur. Bu fasit alış-veriş kabız gerçekleşince hukuki sonuç ifade eder. Kabızla gerçekleşen bu mülkiyet nakıs bir mülkiyettir. Tam mülkiyet değildir. Bu alış-verişin bozulması gerekir. Ancak bozulmazsa ve üçüncü bir şahıs devreye girerse artık bu alış-verişin bozulma durumu ortadan kalkar. Alış-veriş kesinleşmiş olur. أحل الله البيع و حرم الربا ayetiyle ribanın haramlığında ittifak vardır. İttifak olmasına rağmen ortaya çıkan sonuç fasittir. Bu sebeple ortaya çıkan hukuki sonuç haram li-ğayrihidir. Çünkü alış-verişe konu olan malda yani özünde bir proplem yoktur. Bu sebeple faizli olan alış-verişi kurtarma imkânı vardır. Mesela on gr. Altınla on bir gramı değiştirirken faizdir. Ancak kişi "ben fazlalıktan vazgeçtim" derse yeni bir akit yapmaya gerek yoktur.

Okunmadı

a) **Tasarrufat- Şer'îyye: (تصرفات الشرعية)**: Varlığı için hukuki bir düzenlemeye ihtiyaç duyulan eylemlerdir. Alış-veriş yapmak için bir takım şartları kendisinde bulundurması gerekir. Nikâh akdi yamak, namaz kılmak, oruç tutmak, hac yapmak gibi ki bunların her birinin meydana gelmesi için hukuki düzenlemeye ihtiyaç vardır.

b) **Ef'âli Hissiyye: (الافعال الحسية)**: Varlığı için hukuki bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmayan eylemlerdir. Hırsızlık, adam öldürmek, yaralamak, zina, gasp gibi eylemlerin yapılabilmesi için herhangi bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç yoktur. Bu, sonuçlarına hukuki sonuç bağlanamaz ve ceza terettüp etmez anlamında değildir. O işin farklı boyutudur. Biz hukuki düzenlemeye ihtiyaç yok derken fiilin ortaya çıkış durumunu göz önüne alıyoruz. Ef'ali hıssiyye kendi arasında iki kısma ayrılır.

1. **Kabih Li-aynihi: (قبيح لعينه)** Bir eylemin kötü olduğunu anlamak için her hangi bir karineye (nas, kıyas, icma vb.) ihtiyaç duyulmuyor ve aklen bu bilinebiliyorsa bu eyleme kabih liaynihi (haram li-aynihi) denilir. Buradan haram liaynihi çıkar. Zaten bu konunun anlatılma sebebi haram li-aynihi ve haram liğayrihiyi tespit edebilmektir. Kabih liaynihi herhangi bir hukuki sonuç doğurmaz. Mesela zulmün kötü bir fiil olduğu ya da öldürmenin kötü bir iş olduğunu bilmek için mutlaka bir şeriatın gelmesi şart değildir. Bunlar akıl yoluyla bilinebilir. Bir şey haram li-aynihi ise buradan herhangi bir hukuki sonuç çıkmaz. Mesela hırsızlık yoluyla elde edilen bir malın mülkiyeti hırsıza geçmez.

2. **Kabih Li-ğayrihi:** (قبيح لغيره) Eylemin kötü olduğu bir karine vasıtasıyla anlaşılıyorsa bu eyleme kabih li-ğayrihi (haram li-gayrihi) denilir. Mesela zina fiili görünüş itibariyle çirkin bir fiil değildir. Çünkü insanların beşeri bir ihtiyaç olan cinsel arzusunu bu yolla karşılamasından daha doğal bir şey yoktur. Eğer zinanın kötü bir fiil olduğu dışarıdan bir karine ile bildirilmemiş olsaydı nikâh akdi ile yapılan cinsel temas ile zina arasında hiçbir fark olmazdı. Ancak zinanın kötü bir fiil olduğu karine vasıtasıyla insanlara bildirilmiştir. Yani zinadaki kabihlik bizzat zinadan değil zina dışındaki karinelerdendir. Bu sebeple zina kabih liğayrihidir. Ve zina sonucuyla meydana gelen bir çocuğun nesebi zina eden adama nisbet edilmez. Kabih liğayrihi kendi arasında iki kısma ayrılır.

I. (القبيح وصفا) Kabih li-ğayrihiyi meydana getiren kabihlik kendisinden değil de dış sebepten kaynaklanıyorsa ve nehyedilen ana unsurdan ayrılamayan bir vasıfsa kabih liğayrihi vasfen olur. Mesela zina haramdır. Ve zinadaki kabihlik kendisinden kaynaklanmıyor. Zinadaki kabihlik liğayrihiden kaynaklanıyor. Zinanın haram olmasındaki liğayrihinin amacı nesillerin birbiriyle karışmamasıdır. Her zina olan ortamda neslin karışma ihtimali vardır. Çünkü neslin karışması zinadan ayrılmayan bir vasıftır, ondan ayrılmaz. Bu sebeple dühul olduğu takdirde çocuk olsun ya da olmasın bu eylem kabih liğayrihinin vasfen kısmına girer. Mesela oruç tutulması yasaklanan günlerde oruç tutmak buna örnektir. Çünkü bugünlerde oruç tutmak yasaklanmıştır. Bugünlerde Müslümanlar Allah (cc)'ın misafiri kabul edilir. Aslında oruç tutmanın kendisi ana unsur olarak yasaklanmamıştır. Ancak bu oruç tutmanın sahip olduğu bir vasıf vardır ki (bu vasıf, oruç tutmanın yasaklandığı bu günlerde oruç tutmaktır) bu vasıf yasaklanmıştır. Ve bu vasıf oruç tutmanın dışında bir vasıftır ve bir kimse ben hem bugünlerde oruç tutacağım hem de bayram yapacağım diyemez. Buradaki vasıf, ana unsurdan ayrılamaz. Yine ikinci örnek olarak, fasit alış-veriş de bu guruba girer. Mesela bir kişi şarap karşılığında buğday satın alsa, bu alış veriş fasit olur. Çünkü şarap ğ. mütekavvim bir maldır. Şarabın mütekavvim bir mal olan buğdaya karşılık bedel olması sahih değildir. Burada fasitlik, alış-verişin kendisinden değil, alış verişteki bedelden yani dış bir sebepten kaynaklanmıştır. Çünkü aslen alış-veriş sahih olan bir eylemdir. Ve alış-veriş ana unsurdur. Fakat ana unsurun sahip olduğu vasıf (mübadele olması) yasaklanan bir vasıftır. Bu vasıf ise ana unsurdan ayrılamayan bir vasıftır. Çünkü mübadele alış-verişin rüknündendir.

II. (القبيح مجاورة) Kabih li-ğayrihiyi meydana getiren unsur dış sebep olup ana unsurdan ayrılabilen bir vasıf olursa kabih liğayrihinin mücaveret kısmınından kabul edilir. Mesela hayızlı kadınla beraber olma meselesinin haram olmasını Allah Teâlâ bizlere açıklıyor. يسئلونك عن المحيض قل هو أذًا Her hayızlı kadınla yapılan cinsel ilişkide mutlaka bir eziyet yoktur denilirse bu kabih liğayrihinin mücavereten kısmına girer. Çünkü vasfın ana unsurdan ayrılma imkânı vardır. Mesela Cuma saatinde alış veriş yapmak buna örnektir. Alış veriş yapmak burada kabih liğayrihi sebepten dolayı yasaklanmıştır. Çünkü bu vakitte alış-veriş yapmak Müslümanların Cuma namazından geri kalmasına sebep olur. Ancak bu vasıf alış-verişin kendisinden değil dışarıdan gelen ve mücavir olduğu bir vasıf olduğu için ve dışarıdan olan vasıf da alış-verişten ayrılabilen bir vasıf olduğu için "kabîhi mücavere" denilmiştir. "Ayrılabilir" denildi. Çünkü bir

kişi hem alış-veriş yapıp hem de Cuma namazını kılabilir. O hal de mücavir olan Cuma namazı saatinde alış verişin nehyi ile alış-verişin kendisi birbirinden ayrılmış olur.

Kabih li-ğayrihinin vasfen kısmından olursa buna haram li-aynihi diyenler olduğu gibi haram liğayrihi diyenler de var. Ebu Hanifeye göre buradaki haram, haram li-ğayrihidir. Ebu Hanifeye göre buradaki haram li-ğayrihi nin vasfen olması demek hukuki sonuç doğurması demektir. Zina Ebu Hanifeye göre hukuki sonuç ifade eder. Hukuki sonuç ifade etmesi demek örneğin hürmeti musaharayı gündeme getirir. Bir kişi zina ettiği bir kadının kızıyla daha sonradan evlenemez. Ya da kızıyla zina etmişse daha sonra annesiyle evlenemez. İ. Şâfiî diyor ki hürmeti musahara bir helalin yani nikâhın sonucudur. Eğer biz "zinanın sonucunda da hürmeti musahara vardır" dersek bir helalin sonucunu harama aktarmış oluruz. O zaman burada helal ile haramı karşı karşıya getirmiş oluruz. Ebu Hanife diyor ki aslında hürmeti musahara nikâhın sonucu değil, dühul ve hurucun sonucudur. dühul ve hurucun sonucunda bir cüziyyet oluşuyorsa bu hürmeti musahara cüziyyetin sonucudur. Buna göre bu eylem ister meşru isterse ğ. meşru şekilde yapılmış olsun cüziyyet ile ilişkisini kurmuşsa buradan hukuki sonuç doğar. Bu sebeple zina haram liğayrihidir. Ve hukuki sonuç doğurur. Ebu Hanifenin buradaki mantığı toplumda nesepsiz çocukların dolaşması yerine nesebi belli olan çocukların dolaşması daha iyidir mantığıdır. Ribalı alış verişlerde de böyledir. İnsanların alış verişlerinin hepsi haramdır demek yerine eğer insanların alış verişleri meşru zemine çekilebiliyorsa meşrudur demek daha isabetlidir. Çünkü toplumda ğ. meşru işlerin yaygınlaşması haramı işleme için bir gerekçe kabul edilir. Eğer haram kabih li-ğayrihinin mücavereten kısmından olursa ittifakla haram liğayrihidir.

Eylemler ya fasittir ya batıldır ya da meşrudur. Ebu Hanife diyor ki bir insan (حرمت عليكم أمهاتكم) anasıyla beraber nikâh kıymış olsa anasıyla kıymış olduğu nikâhta, mahal olmadığından dolayı hiç yapılmamış gibidir. Ama zina da ise mahal vardır. Mesela domuzun satılması farklıdır, Ribevi malın akde konu olması farklıdır. Domuz satıldığı zaman mahal yoktur, akde konu olan mahal yoktur. Aynı şekilde bir kişinin kendisiyle evlenilmesi haram olanlarla yapılan nikâhta mahal yoktur. Sanki nikâh hiç yapılmamış gibidir. Zina da ise haram olmakla beraber bir mahal vardır. Çünkü burada zina olmasa nikâha dönüştürme imkânı vardır. O halde bunlar ğ. meşru olarak yapılmış olsa dahi hukuki sonuç ifade eder. Burada da hukuki sonuç zinanın hürmeti musaharayı doğurmasıdır. Anasıyla yapılan nikâhta ise hiçbir hukuki sonuç doğmaz. Çünkü burada akdin mahalli yoktur. Bir eylemin sonuç doğurması için in'ikad şartları vardır vasıfları vardır. İn'ikad şartları yerine gelen akitle in'ikâd şartları yerine gelmeyen akdin sonuçları birbirinden farklıdır. Zinada da in'ikad şartları kısmî olarak var olduğu için (mahal vardır) meşru nikâhın sonuçlarının hepsini doğurmasa bile Ebu Hanife hürmeti musaharayı dühul ve huruç cüziyyetine bağladığı için hürmeti musahara gibi bir takım sonuçları doğar.

Eğer eylem kabih li-ğayrihinin mücavereten kısmından olursa tartışma olsa da haramdır ve hukuki sonuç ifade eder. Örneğin bir insan hayızlı eşiyle beraber cinsel ilişki de bulunsa bir çocuk doğsa bu çocuğun nesebi sabit olur. Veya bir insanın üç talakla boşadığı hanımıyla bir başkası bu dönemde nikâh kıysa ve cinsel ilişki de bulunsa tekrar eski kocasına dönebilir. Yani normal meşru olan hukuki sonuçlar ne ise

buradaki hukuki sonuçlar da aynıdır. Ancak burada ويسئلونك عن المحيض ayeti olduğundan dolayı bu eylemin yapılması doğru değildir. Aynı şekilde kişi Cuma satında alış-veriş yapsa hukuki sonuç doğurur. Ama o hukuki sonucun neticesinde ortaya çıkanlar, bizzat akdin kendisiyle veya vasfıyla alakalı olmadığından dolayı mücavereten olduğundan dolayı hukuki sonuç doğurur.

MEKRUH'un Kısımları

(Şârî'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan tarzda istediği fiildir. Bu talep şu şekillerde olabilir.)

1. Şârî'in kerahe lafzını kullanmasıyla: "Allah dedi koduyu, çok soru sormayı ve malları heder etmeyi sizin için kerih görmüştür."
2. Şârî', nehiy siğası kullanmış ancak bu nehyin haramlığı ifade etmediğini gösteren karine vardır. "...Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman alış verişi bırakın..." Buradaki alış-verişin bırakılması satmayın anlamındadır. Ancak alım satımın haramlığı bizzat alım satımdan değil i bir sebeptendir ki o da Allah Teâlânın o vakti Cuma namazı için tahsis etmesidir. Bu vakitte alım satım ise kuvvetli ihtimalle Cuma namazından alıkoyar.
3. Şârî', fiilin yapılmamasını özendirici ifade kullanmış olabilir. "Mehrin en iyisi en kolay olanıdır."

Hanefilerde Mekruh

Tahrîmen Mekruh

Şârî'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiil olmakla beraber, bu talep haber-i vahid gibi zannî bir delil ile sabit olmuştur. Başkasının alış verişi veya evlenme teklifi üzerine teklifte bulunmak gibi. Bu konulardaki ~~hadis âhad hadis~~tir. **Hükmü:** Haram fiili işlemek gibi cezayı gerektirir. Fakat inkâr eden kâfir olmaz.

Tenzîhen Mekruh

Şârî'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan tarzda istediği fiildir. İkindi namazından sonra, güneş batmadan nafile kılmak gibi. Camiye gidecek kişinin soğan sarımsak yemesi gibi. **Hükmü:** Cezayı ve ayıplanmayı gerektirmez. Fakat faziletli olan şekle aykırıdır.

RUHSAT

1. HÜKÜM İTİBARİYLE KISIMLARI

1. **VACİB:** Domuz eti yemek gibi. Açlıktan ölmek üzere olan bir kişinin domuz eti yemesi yani ruhsatı kullanması vaciptir. Aynı şekilde susuzluktan veya açlıktan ölme durumu olan kimsenin de içki içmesi ve domuz eti yemesi yani ruhsatı kullanması vaciptir. İkrahı mülcide de ruhsatı kullanmak vaciptir. Ancak diğerlerinde ruhsatın alternatifi yani ölümü tercih etmek yok iken ikrahı mülcide Allahı inkâra zorlanan kişi isterse inkâr etme ruhsatını kullanma isterse de inkâr etmeme durumunu tercih etme hakkına sahiptir. Çünkü bu konuda müseylemetül kezzab ile iki sahabi arasında geçen hadise delil olarak kullanılmıştır. Ruhsatın kullanılması vacip olan bu yerlerde zorunluluk varsa kişinin ruhsatı kullanması vacip olur. Zorunluluk yoksa ruhsat olmaz ve fiilin yapılması haram olur. Ancak farzı terk etme ruhsatının olduğu yerlerde ruhsatın aksini yapmak da caizdir. Mesela sefer halinde ramazan orucunun terk edilmesi ruhsat olduğu gibi tutulmasına da ruhsat verilmiştir.
2. **MENDUP:** Namazı kasretmek gibi. Terkine müsaade edilmesine rağmen yapılması teşvik edilmişse bu ruhsatı kullanmak menduptur. Ruhsatı kullanan kişi sevap alır. Burada ruhsatın kullanılmasının iyi olması konusunda bir karine vardır. Terki evlada ise terk edilmenin yani ruhsatı kullanmamanın evla olduğuna dair bir karine vardır. Karineler olmamış olmayıp sadece ruhsat olduğuna dair işaretler olmuş olsaydı, mendup ile terki evla arasında fark olmazdı.
3. **MÜBAH:** Selem akdi gibi. Ruhsatı kullanmak ile kullanmamak eşit ise ruhsatı kullanmak veya kullanmamak mübah olur. Müzaraa, müsakat ve selem akdi gibi akitleri yapmak mübah olan ruhsatlardandır.
4. **TERKİ EVLA:** Seferde orucu tutmamak gibi. Ramazan ayında yolculuk sebebiyle oruç tutmama ruhsatı vardır. Ancak bu ruhsatı kullanmamak evladır. Burada asıl olan, oruç tutmanın azimet olmasıdır. Kişi yolcu iken oruç tutma ruhsatı vardır. Bu ruhsatı kullanmazsa ruhsat azimete dönüşmüş olur. Hz. Aişe "Namaz evvel emirde iki rekâttı. Sonra ikamette dörde çıkarıldı. Seferde ise iki rekât olarak kılınmaya devam etti." demiştir. Hanefilere göre seferde namazın iki rekât kılınması evvel emirdeki gibi iki rekât olarak kılındığı için azimete göre namaz kılınmış olur. Bu sebeple Hanefilerde yolcu olan bir kişi seferi olduğu halde namazı dört rekât olarak kılmış olsa iki rekâtı nafile olur. Nafilede ise namaz kılan kişi üç ve dördüncü rekâtta da kıraat yapmalıdır. Hâlbuki bu şahıs son iki rekâtı öğlenin farzında olduğu gibi kıraatsız olarak kılmaktadır. Öyle ise kıraat etmediği için sehiv secdesi yapmalıdır. Ancak burada özel bir durum vardır. Bu sebeple ana kaideden ayrılmıştır. Buradaki nafile farza bitiştiği için özel hükme tabidir. Ayrıca sefer halinde namazın dörde tamamlanması tahrimen mekruhtur. Hanefilerde seferde iken namazın iki rekât olarak kılınması mecâzî anlamda bir ruhsattır. Ruhsat denilmesi gerçek anlamda bir ruhsat değildir. Ruhsat olması için alternatifinin olması gerekir. Burada ise alternatif dört kılınmasıdır. Ancak ruhsat tahfifi gerektirir. Dört kılınmasında ise tahfiflik değil meşakkat vardır. Aslında iki rekât olarak kılınması azimettir. Hazarda

ise dört rekât olarak kılınması azimettir. Ancak diğer mezheplerde seferde iki rekât kılınması gerçek anlamda ruhsattır. Aynı şekilde hazarda dört kılınması yine onlarda da azimettir.

2. İRADENİN ROLÜ AÇISINDAN KISIMLARI

1. **İHTİYARİ:** Sefer gibi. Seferde kişi yolculuğu kendi iradesiyle yapmaktadır. İsterse yolculuğa çıkmayabilir.
2. **IZDIRARİ:** Hastalık gibi. Kişi kendi isteği ve iradesi ile hasta olmuyor. i bir sebepten dolayı ruhsat meydana geliyor. Mesela kişi yaralandığı zaman yarası üzerine sargı sarması ve sargının üzerine mesh yapması ızdırari bir ruhsattır. Ya da kişi lokantada yemek yerken boğazında bir şey dursa o anda yanında su değil de içki bulunsa ve su gelinceye kadar ölme durumu olsa, boğazını açmak için içki içme ruhsatı oluşur ve bu ızdırari bir ruhsattır.

3. KAPSAM VE SÜRE AÇISINDAN KISIMLAR

1. **ŞAHSA ÖZEL:** Mesela Ebu Bürdeye henüz bir yaşından küçük oğlağın kurban olarak kesmesine ruhsat verilmesi, Huzeyme (ra)'ın şahitliğinin iki şahit yerine geçmesi gibi ruhsatlar şahsa özel ruhsatlardandır.
2. **GENEL:** Aynı özrü veya aynı şartları taşıyan her bir şahsın faydalandığı ruhsattır. Seferi olan her bir kişinin ramazan orucunu tutmama ruhsatı vardır. Açlıktan veya susuzluktan ölmek durumunda olan her bir kimsenin domuz eti yeme ve içki içme ruhsatı vardır.

4. KAZAYI GEREKTİRME AÇISINDAN KISIMLARI

1. **KAMİL RUHSAT:** Namazı kasretmek gibi. Eğer ruhsat verilen durumda daha sonra kaza etme söz konusu değilse bu ruhsata kâmil ruhsat denilir. Seferi olan bir kişi farzı iki rekât olarak kılar. Ancak daha sonra bu farzın kılmadığı üç ve dördüncü rek'atlarını kaza etmez.
2. **NAKIS RUHSAT:** Seferde orucu tutmamak gibi. Ruhsata binaen yapmadığı bir şeyi daha sonra kaza etmesi gerekiyorsa bu ruhsata nakıs ruhsat denir. Kişi seferde iken oruç tutmazsa daha sonra kaza etmesi gerekir.

5. FİİLİN NİTELİĞİ BAKIMINDAN KISIMLARI

1. **FİİL RUHSATI:** İkrah halinde inkâr gibi. Azimete göre bir fiilin yapılmaması gerekirken, yapmak zorunda kalan kişi, kendisine tanınan ruhsatla bu fiili yapması mübah hale geliyorsa bu ruhsata fiili ruhsat denir. Mesela normal bir zamanda Allah'ı inkâr etmemek azimet olan bir durumdur. Ancak kişiye, ikrah halinde Allah'ı inkâr etme ruhsatı verilmiştir. Zaruret halinde içki içme, domuz eti yeme veya haram olan yerlere bakılması gibi ruhsatlar da bu ruhsat grubundandır.

2. **TERK RUHSATI:** Zalim hükümdara tebliğ yapmamak gibi. Normalde azimete göre yapılması gereken bir eylemin, yapılması gerekirken verilen ruhsat ile bu fiilin yapılmamasına müsaade ediliyorsa bu ruhsata terk ruhsatı denilir. Normalde azimete göre Müslüman bir kişinin emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker yapması gerekir. Ancak karşısında zalim bir hükümdar varsa ve zarar görecekse bu görevin terk edilmesine müsaade edilmiştir. Bu ruhsata ise terk ruhsatı denilir.

6. AZİMET HÜKMÜNÜN DEVAMI AÇISINDAN KISIMLARI

1) Terfih (hakiki): Eğer ruhsatı kullanma imkânı olduğu halde azimet de kullanılabiliyorsa ruhsatı hakiki olur.

a) Azimet Hükmü Baki, Delili de Kaim: Açlıktan ölecek olan insan istediği halde malından vermeyen bir kişinin malından çalabilir. Ancak burada malından vermeyen kişinin malının çalınabilir olması o kişinin malını mülkiyetinden çıkarmaz. Burada kişi açlıktan ölecek bile olsa, çalmanın haram olduğu delili kaimdir. Çalınınca da tazmin etme hükmü bakidir. Burada delil kaim ve hükmü baki olduğu için malı çalan kişi çaldığı malı tazmin eder. Kişi, ikrahı mülciye maruz kaldığı zaman Allah'ı inkâr etme ruhsatı vardır. Burada kişi, ruhsatı kullanabildiği gibi azimeti de kullanabilir. Temelde Allah'ı inkâr etmemek azimettir. Kişi Allah'ı inkâr etmediği zaman azimet devam ediyor demektir. Ancak kişi ruhsatı da kullanabilir. İmamı Ebu Hanife ile İ. Muhâmmed'e göre domuz eti, içki, inkâr durumlarında haramiyet helale dönüşür. Yapılan fiilden haramiyet hükmü kalkar. Ancak İ. Ebu Yusuf ve İ. Şâfîye göre böyle durumda olan kişi için bunların haramiyeti devam eder. Sadece bu durumda olan kişinin dünya ve ahirette muahaze edilme, cezalandırılma durumu ortadan kalkar demişlerdir.

b) Azimet Hükmü Baki, Delili Müterahi: Bir kişi seferi iken oruç tutmama ruhsatına sahiptir. Bu, şu ayetten çıkmaktadır. (فمن كان منكم مريضا أو علي سفر فعدة من أيام أخر) normalde bu ayetin baş tarafı (فمن شهد منكم الشهر فليصمه)şeklindedir. Burada فعدة من أيام أخر müterahi bir delildir. Normalde kişi seferde tutmadığı orucu bayramdan sonra ilk fırsatta tutmalıdır. Ancak bayramın birinci gününde ölmüş olsa varislerin tutmadığı orucun fidyesini vermeleri gerekmez. Eğer birinci günden sonra oruç tutma imkânı olduğu halde tutmaz da ölecek olursa varisler bu orucun fidyesini vermek zorunda olurlar.

2) İskat (mecâzî): Eğer ruhsat olduğu zaman azimet kullanılamıyorsa ruhsatı mecâzî olur.

a) **Darda Kalan Kimsenin Haramdan İstifade Etmesi:** Kişi açlıktan ölmek üzere iken ben domuz eti yemeyeceğim diyemez. Bu kişinin o etten yemesi Ebu Hanifeye göre vaciptir. Çünkü ruhsatı mecâzîdir. Çünkü Ebu Hanifeye göre eşyada asıl olan helal olmaktır. Kişi darda kaldığı zaman domuz eti yemesi, helal olan etten yemek gibi olur. Çünkü darda kalınınca domuz eti yemenin haramlığı asli sureti olan (asıl olan helal olmaktır) kuralına göre helalliğe intikal ediyor. Eğer kişi darda kaldığında domuz eti yemediği için ölecek olursa helal olan ekmeği yemediği için ölen kişi gibi günahkâr olur.

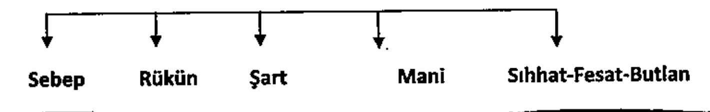
b) **Genel Kurallardan İstisna Edilenleri Yapmak:** Selem gibi

c) **Daha Önceki Ümmetlere Meşru Olup, Bizden Kaldırılanlar:**

ÜMMETE TANINAN RUHSATLARIN GENEL NEVİLERİ

1) **İbdal:** Aslı itibariyle bir şeyin yerine bedelinin getirilmesi. Abdest yerine teyemmümün getirilmesi gibi.
2) **Tenkis:** Noksanlaştırma, sayısal anlamda namazların kısaltılması gibi, şekli anlamda kıyamla namaz kılamayanın oturarak kılması gibi.
3) **Tağyir:** (Değiştirme): Korku namazı gibi. Korku namazında değiştirme bir kısmın namazın bir kısmını kılıp sonra diğerlerinin gelerek namaza devam etmelerinde namaz kılmayı değiştirme ruhsatı vardır.
4) **Takdim:** Zamanından önce yapıldığında mükellefiyetin düşmesi, vaktinden önce zekât, fitre vermek gibi.
5) **Te'hir:** Şartlar tahakkuk ettiğinde akşam namazını yatsı vaktinde kılmak, hasta olanların oruçlarını sonraya bırakmaları gibi.
6) **Terhis:** Darda kalanın domuz eti yemesi gibi.
7) **İskat:** Kadının adetli döneminde namazının düşmesi gibi.

VAD'Î HÜKMÜN NEVÎLERİ

A. Hükmün İzafe Edildiği Yer Açısından Sebebin Kısımları

1. **Hakiki sebep:** hükme götüren ancak hükümde müessir olmayan sebeptir.

- Balonun şişirilmek için üflenmesi sebeptir, balon patlamadan önceki son üfleyiş balonun patlamasının illetidir, balonun patlaması ise hükümdür. Burada sebep hükümde bizzat müessir değildir, illet ise bizzat hükümde müessirdir.
- Hırsızlık olayında hırsızlığı yapmak el kesilmesi için bizzat illettir ve hükümde yani el kesmede müessirdir. Hırsıza yol göstermek ise illet değildir, sebeptir. Ve hükümde müessir değildir.
- Kişi kölesini bağlasa sonra başka biri gelse ve köleyi çözse ve köle de kaçsa burada kölenin çözülmesi fiili sebeptir, kölenin kaçması ise illettir. Bundan dolayı köleyi çözen kişi kölenin sahibine tazminat ödemez.
- Hakikî sebeb hükme götüren bir vasıtadır. Ancak hüküm, onun üzerine değil, bir illet üzerine bina kılınır. Mesela, bir şahsın, başka bir şahsın kendisine yol göstermesiyle bir mal çaldığını kabul edelim. Malı çalan, hırsızlık fiilinin failidir. Hırsızı, hırsızlık fiilini yapmaya delâlet eden şahıs ise, mütesebbibdir. Çünkü o hırsıza yol göstermiş, aracı olmuştur. Hırsızlık cezası, hırsızlık yapan şahsa verilir. Mütesebbibe ise, hırsızlık cezası verilemez. Ancak ona da tazîr cezası uygulanır.

2. **İllet Manasında Sebep:** Hüküm illete izafe edilemeyecekse sebebe izafe edilir. Sebep illetin illeti haline gelir.

- Hayvanın üzerindeki bir kişi hayvanı sürse ve hayvan giderken başka birine çarpsa adam ölse veya yaralansa veya bir zarara yol açsa, normalde burada adamın ölmesinin illeti hayvanın çarpmasıdır. Sebep ise adamın hayvanı tahrik etmesidir. Ancak hayvan kendisini süren kişinin idaresinde olup, kendi iradesi ile çarpmadığı için adamın ölmesi hayvanın çarpması illetine değil, adamın tahrik etmesi sebebine izafe edilir. Öyle ise burada hüküm illete değil sebebe bağlanmıştır. Burada ölen adamın tazminatı hayvanı tahrik eden kişiye ödettirilir. Eğer illet hayvanın çarpması olsaydı tazmin etmek zorunda olmayacaktı.
- Âmmeye ait yol ve caddelerde kuyu kazmak, içinde mayi bulunan bir kabı yırtmak veya delmek, bir avizenin zincirini kesip kırmak gibi sebepler de illet hükmündedirler. Avize, yerçekimi kanununa göre yere düşüp parçalanır. Ancak hüküm, yerçekimi illetine bina kılınamaz ve ipi kesen, illet yerine geçirilir ve avizeyi de o öder.

3. **İllet Şüphesi Olan Sebep:**

- Bir kişi kuyu kazsa, başka biri de ayağı kayarak kuyuya düşüp ölse, burada kuyunun kazılması sebeptir. Kişinin ayağının kayması ise ölümün illetidir. Ölüm ise hükümdür sonuçtur. Burada hüküm ayağın kaymasına izafe edilmez. Çünkü ayağın kaymasının iradesi yoktur. Hüküm kuyu kazma sebebine izafe edilir. Burada hüküm terahidir. Yani her kuyu kazıldığında mutlaka birileri düşüp ölecek diye bir şart

yoktur. Bundan dolayı illet şüphesi olan sebep olur. Üçüncü maddede ise hayvanın çarpması hemen sonuç doğurur. Hemen meydana gelen hasarın ödenmesi gerekir. Bu ise burada hiçbir halde hükmün sebebe izafe edilmesi mümkün değildir anlamına gelir. Üçüncü maddede ise kişi kuyu için gerekli önlemi almışsa tazmin etmez. İkinci maddede ise, kişi "bana ne, hayvan kendisi çarptı" diyemez. Çünkü hayvanın idaresi hareket ettirendedir.

- (İllet şüphesi bulunan sebep: Herhangi bir hadisenin bir sebebi, bir de illeti olabilir. Bazı hallerde hadisenin illet üzerine değil de sebep üzerine bina edilmesi, daha uygun ve elverişli olabilir. Mesela, bir şahsın, bir caddede kuyu kazdığını kabul edelim. Bu kuyuya düşüp ölen hayvanın tazmini, kuyuyu kazana ait olur. Çünkü şahsın kuyuyu kazması, hayvanın ölümüne sebep olmuştur. Bu ölümün asıl illeti ise, düşen hayvanın ağırlığıdır. Şayet ağırlık olmasaydı, bu kuyuya düşmezdi. Ancak ölüm hükmü, bu ağırlığa nispet edilemez. Bu bakımdan burada hükmün, ağırlık illeti üzerine değil, kuyu kazma sebebi üzerine bina edilmesi daha elverişlidir.)

4. Mecâzî Anlamda Sebep:

- Bir insan yeminini muhafaza için yemin eder. Yeminden dolayı kefaretin gerekmesi yeminin mecâzî anlamda olduğunu gösterir. Yemin ise kefaretin sebebidir. Aslında kefaretin gerekmesinin sebebi yemini bozmaktır. Yani burada yeminin bozulmaması isteniyor. Kural : "Bir şey, neye izafe edilirse o onun sebebidir". Mesela koca, "Babanın evine gidersen boşsun" demiş olsa, aslında burada "gitme" anlamındadır. Gidersen sen boşarım anlamında değildir. Buradaki boşama mecâzî anlamdadır.

B. Hüküm ile Sebep Arasındaki Uygunluk Açısından Sebebin Kısımları: (sebebin illeti kapsadığı görüşünde olanların sebep taksimi)

Bunlara göre sebep: Hükmün varlığı ile açık bir uygunluk taşısın veya taşımasın, Şârî'in varlığını hükmün varlığı, yokluğunu da hükmün yokluğuna alamet kıldığı durumdur.

1. Sebep hüküm ile uygunluk taşıyorsa ve **akılla kavranabiliyorsa**, bu sebebe hem sebep hem de illet denilir. Ramazan ayında sefere çıkan kişinin oruç tutmaması akılla kavranan bir sebeptir. Bu nedenle buna illet de denir. İçki içmenin haram olmasındaki sarhoş edicilik ve doğurduğu sonuçlar akılla kavranabilir. Buradaki iskara hem illet, hem de sebep denir. Burada sebep illeti de kapsar.
2. Sebep ile hüküm açık bir uygunluk taşımıyorsa ve **akılla kavranamıyorsa**, bu sadece sebep olur. Buna illet denilmez. Mesela vakit namaz için sebeptir. Buna illet denilmez. Orucun ramazan ayında tutulması sebeptir, illet değildir. Çünkü orucun niçin ramazanda tutulduğu akılla kavranamaz.

C. Sebebin İlleti Kapsamadığı Görüşünde Olanların Sebep Taksimi:

Bunlara göre sebep:

1. Şârî'in varlığını hükmün varlığına yokluğunu da hükmün yokluğuna alamet kıldığı durum olup, bu durum ile hükmün teşri kılınması arasında açık bir uygunluk yoktur. Ayrıca akılla da kavranamaz. Mesela güneşin batıya meyletmesi öğle namazının, güneşin batması

akşam namazının, ramazan ayının girmesi ramazan orucunun vacip olması hükümlerinin sebepleridir. Bunlara illet denilemez. Burada mesela güneşin batıya meyletmesi ile namazın vacip olması arasında açık bir uygunluk yoktur.

2. Durum ile hüküm arasında açık bir uygunluk varsa bu duruma sebep denilemez. Bu illettir. Mesela ramazan ayında oruç tutmamanın caiz olması hükmündeki yolculuk durumu ile hüküm arasında açık bir uygunluk vardır. Ve bu akılla kavranabilir.

D. Mükellefin Fiili Olup Olmaması Açısından Sebebin Kısımları:

1. **Mükellefin Fiili Olan Sebepler:** Ramazan ayında sefere çıkılması, orucun tutulmamasının caiz olmasının sebebidir. Bu sebep mükellef tarafından oluşturulmuştur. Hırsızlık yapmak el kesilmesi için bir sebeptir. Bu sebep mükellef tarafından oluşturulur.
2. **Mükellefin Fiili Olmayan Sebepler:** Ramazan ayının girmesi ramazan orucunun tutulması için bir sebeptir. Bu sebep mükellef tarafından oluşturulmamıştır. Vaktin girmesi namazın vacip olması için bir sebeptir. Akrabalık bağının olması mirasın tahakkuk etmesi için bir sebeptir. Örneklerdeki sebepler mükellef tarafından oluşturulmamıştır.

E. Başka Bir Açıdan Sebebin Kısımları:

1. **Hükmü Teklifinin Sebebi Olan Sebep:** Nisap zekâtın vücubu için sebeptir. Hükmü teklifinin zimmete yerleşmesi için nisabın olması gerekir. Nisap gerçekleşince de teklifi hüküm zimmete yerleşir.
2. **Mükellefin Fiilinin Sonucu Olan Sebep:** Alış veriş mülkiyet için sebeptir. Mülkiyetin naklinin olması için alış verişin olması gerekir. Burada alış verişi mükellef yapar. Yani mükellef bir fiil yapar. Bu fiilin sonucu olarak mülkiyetin nakli durumu ortaya çıkar ki burada bu naklin sebebi, mükellefin yaptığı alış verişin sonucudur. Yine vakfedenin mülkiyetinden malın çıkması için vakfetme olmalıdır. Vakfedince mal mülkiyetten çıkar. Vakfetme ise mükellefin fiilidir. Malın mülkiyetten çıkması ise mükellefin fiilinin sonucudur.

Bu taksime göre havli havelan zekâtın sebebidir. Zekât ise sonuçtur. Bu, yaptığımız taksimin birinci kısmındaki teklifi hükmün neticesidir. Zekât aynı zamanda mülkiyeti intikalinin de sebebidir. Bu da taksimin ikinci kısmıyla ilgilidir. Zekât verilince sonuç olarak mülkiyetin nakli meydana gelir.Karı koca arasındaki nikâh akdi birbirine helal olmanın (zevceliğin) sebebidir. Evliliğin Sonucu ise birbirine mirasçı olmaktır. Burada evlilik nikâh akdinin sonucu iken mirasın doğmasının da sebebi olmuştur.

ŞART

Sebep hükme götürür, ama hükümde müessir değildir. İllet hükümde bizzat müessirdir. Şart ise hükme götürmez, hükümde müessir değildir. Şart hükmün varlığı kendi varlığına bağlı olan ama kendi varlığı hükmü doğurmayan şeydir. Hükme götürmez. Bu da sebepten farklı olduğunu gösterir. "Hükümde müessir değildir" dediğimiz zaman illetten farkı ortaya çıkar. Üçüncü olarak hükmün varlığı kendi varlığına

bağlıdır. Hükmün ana unsurlarından biri değilse bu durumda şart olur ki rükünden farkı olduğunu gösterir. Bu özelliklere haiz ise buna şart diyoruz. Bu şartlara mahza şart denilir. Mutlak olarak şart kelimesini kullanınca bu mahza şart anlaşılır.

Şartın Kısımları:

1. **Mahza Şart:** Mahza şart hükme götürmez. Hükümde müessir değildir. Ancak hükmün olması şarta bağlıdır. Mesele abdest namazın şartıdır. Ancak hükme götürmez. Çünkü her abdest alan mutlaka namaz kılacak diye bir şart yoktur. Ancak namaz kılmak için abdestin olması şarttır. Şahitlik evliliğe götürmez. Hükümde müessir değildir. Yani şahitlik evlilik doğurmaz. Ancak şahitlik olmaz ise nikâh akdi, yani hüküm oluşmaz. Nikâh akdi oluşması için mutlaka şahidin olması gerekir.

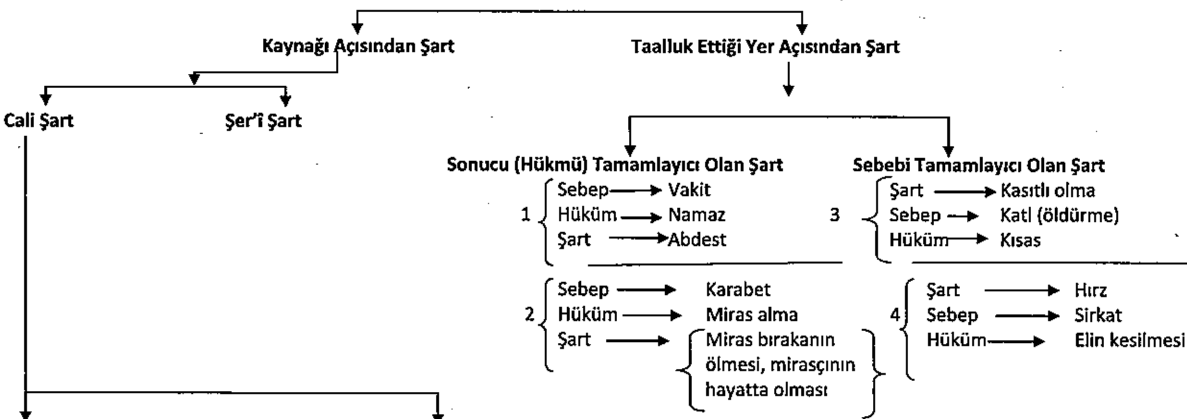
2. **İllet Manasındaki Şart:** Hükmün kendisine izafe edileceği illet ve sebep bulunmadığı zaman hüküm şarta izafe edilir. Buradaki şart illet manasındadır. Normalde hüküm illete izafe edilir, illet olmazsa sebebe izafe edilir. Mesela umumi yolda kuyu kazılması meselesinde kuyuya bir kişi düşse burada kişinin kendi ağırlığı illettir. Bu düşme bu illete izafe edilemez. Yani "bu adam ağır idi, bu illetten dolayı buraya düştü" denilemez. Denilirse her ağır olanın bu kuyuya düşmesi gerekir. Öyle ise ağırlık illet olamaz. Öyle ise düşmenin illeti, illet yerine geçen yürüme sebebidir. Ancak hüküm yürümeye de izafe edilemez. Çünkü her yürüyen kuyuya düşecek diye bir şey yoktur. Öyle ise hüküm, yani düşme olayı kuyu kazmaya izafe edilmelidir. Kuyunun kazılması ise düşmenin şartıdır. Çünkü kuyu kazılmasaydı düşme olmayacaktı. Böylece hüküm şarta izafe edilmiş oldu. Bu kuyuyu kazan tazmin ile sorumludur. Böylece şart illet manasına gelmiş oldu. Eğer hüküm illete veya sebebe izafe edilebilseydi buradaki hüküm şarta bağlanamazdı. Ancak illete ve sebebe izafe edilemediği için şarta bağlanmış oldu. Ve şart hüküm doğurmuş oldu.

3. **Sebep Manasındaki Şart:** Hükümle şart arasına ihtiyari bir eylem, yani zorlama olmaksızın bir eylem giriyorsa bu gibi durumlardaki şarta, sebep manasındaki şart denilir. Mesela içinde kuşlar bulunan bir kafes kapalı iken biri gelip kafesi açsa ve kuşlar uçsa acaba bu kafesi açan kişi kuşların uçmasından sorumlu mudur? İmamı Azam ve Ebu Yusuf diyor ki, kafesin kapısını açan kişi tazminle sorumlu değildir. Çünkü kafesin kapısının açılması ile sonuç olan kuşların uçması arasına kuşların kendi iradesi ile olan muhtar bir eylem girmiştir. Yani kuşlar uçabilir de uçmayabilir de. Kapıyı açan adam kuşlar uçsun diye kışkışlamadı. Bu sebeple kapıyı açan adam kuşları tazminle sorumlu değildir. Bu anlamda buradaki şart sebep manasındaki şarttır. Buradaki şart direk olarak hükmün oluşmasında etken değildir. İmamı Muhâmmed ise "kuşlar yaratılışları itibariyle uçmaya meyyaldir. Buradaki kapının açılması ise sebep değil, illet manasındadır. (Dolayısıyla kapıyı açan kişi tazminle sorumludur.)" diyor.

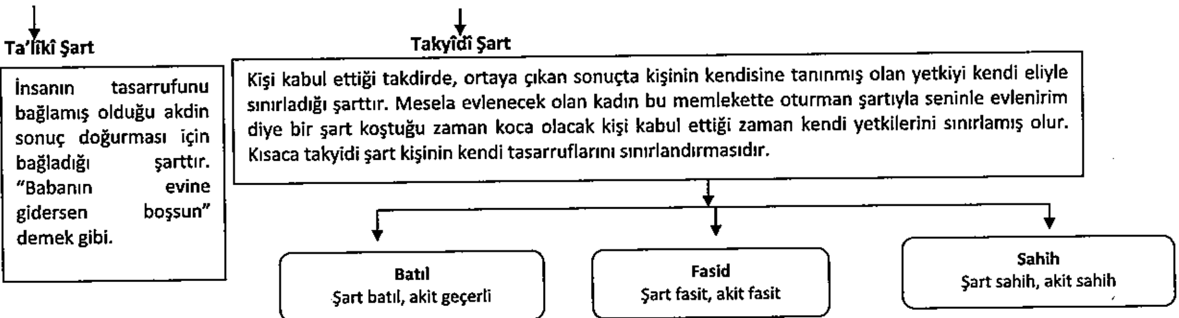
4. **İsmen Şart:** Bir hükmün birden fazla şartı varsa, hukuki sonuç doğurması için bütün şartlarının gerçekleşmesi gerekir. Bu şartların her birine ismen şart denilir. Bu Şartların bir kısmının oluşması hüküm doğurmaz. Mesela adam hanımına "baban ve kardeşinin evine girersen boşsun" demiş olsa, bu sözün hukuki sonuç doğurması için kadının hem baba hem de kardeşinin evine girmesi gerekir. Sadece babanın ya da sadece kardeşin evine girmiş olsa boşama gerçekleşir mi? Gerçekleşmez. Bu durumda sadece "babanın evine girersen" sözü karşımıza ismen şart olarak çıkar. Hukuki sonuç doğurmaz. Namazda da aynı şekilde bütün şartların oluşması gerekir. Bir kısmının oluşması namaz hükmünü doğurmaz.

5. **Alamet Manasındaki Şart:** Mesela doğumun nesebin alameti olması. Normalde nesep zifafa, dühul'e aittir. Burada doğum normalde sadece dühulün olduğunun alametidir. Burada doğumun nesebe bağlanması alamet anlamındaki şarttır.

Şartın Taksimi[4]

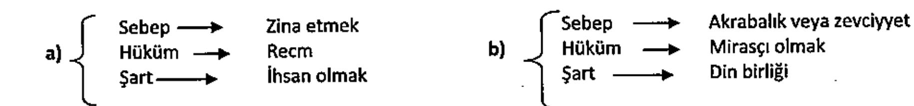
[4] Temel Hocamızdan

1) Namaz hükmünün (sonucunun) sebebi vaktin girmesidir. Ancak namaz sonucunun tamam olması, abdest şartına bağlıdır. Yani şart hükmü tamamlayıcıdır.
2) Miras alabilmek için karabet sebeptir. Ancak miras alabilmek için ki bu sonuçtur, murisin ölmüş olması ve varisin hayatta olması şarttır. Karabet sebebi tek başına miras için yeterli değildir. Burada şart, hükmü tamamlayıcıdır.
3) Kısasın sebebi öldürmedir. Ancak kısas olması için amd yani kasıt olmalıdır. Hükmün doğması için öldürme tek başına yeterli değildir. Öldürmeyi destekleyen veya tamamlayan kasıt şartı olmalıdır.
4) Elin kesilmesi sonucunun yani hükmünün doğması için sirkat olmalıdır. Ancak sirkat tek başına elin kesilmesi hükmünün doğması için yeterli değildir. Sirkat sebebini tamamlayan hırz şartı gereklidir. Hırz, yani şart burada sirkat sebebini tamamlar.

Ek Notlar:

1. **Sebebi Tamamlayan Şart:**

a) "İhsan" yani meşru bir evlilik içinde zifafa girmiş olmak, zinanın recim cezasını gerektiren bir sebep olmasının şartıdır. Bir başka anlatımla, zina suçu recim cezasının sebebidir; fakat bu sebebin söz konusu hükmü doğurabilmesi için "ihsan" şartının varlığı gerekir. Buna göre, muhsan olmayan bir kimse zina ettiğinde, ona recim cezası uygulanamaz. Zira sebebi (zina fiilini) tamamlayan şart (ihsan durumu) yoktur.

b) Mirasçılık hükmünün sebebi akrabalık veya evlilik bağının bulunmasıdır. Fakat din birliği bu sebebi tamamlayan bir Şarttır. Bu şart gerçekleşmemişse sebep yok sayılacağından mirasçılık hükmü de yoktur.

2. Hükmü (sonucu) Tamamlayan Şart:

a)
- Sebep → Evlenme akdi
- Hüküm → Evlenmenin geçerliliği
- Şart → Şahitlik

b)
- Sebep → Nisap miktarı malı olmak
- Hüküm → Zekâtın edasının vacip olması
- Şart → Bir yılın geçmiş olması

a) Evlenme akdinde şahitlik şartı böyledir. Çünkü bu şart, evlenmenin geçerliliği hükmünün şartıdır. Şahitlik gerçekleşmeyince, evlenme akdi de sahih olmaz.

b) Zekâtta, nisap miktarına malik olduktan sonra bir yılın geçmesi (havl-i havelân) de zekâtın edasının vacip olması hükmünün şartıdır. Çünkü Hz. Peygamber, "Bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe o maldan zekât gerekmez" buyurmuştur. O halde nisap miktarına malik olduktan sonra bir yıl geçmedikçe zekât ödeme borcu doğmaz.

c) Satılan malın teslimine muktedir olmayı da gösterebiliriz. Bu, satım sözleşmesinin sıhhatinin şartıdır. Eğer satıcı satılan malı teslim imkânına sahip değilse, satım sözleşmesi fasit olur.

MANİLER[5]

- <u>Mükellefiyeti tamamen engelleyen maniler:</u> Delilik, bayılma vb.
- <u>Mükellefiyetin bazısını engelleyen maniler:</u> Hayız, cünüplük, nifas namaza engeldir. Ancak diğer ibadetlere engel değildir.
- <u>Mükellefiyeti yani vücûbiyeti ibahaya dönüştüren maniler:</u> Sefer halinde oruç tutmak vaciptir, ancak Seferden dolayı ibahaya dönüşür.

[5] Temel Hocamızdan

Manilerin Kısımları[6]

Hükmün Manii

Varlığı, sebebi gerçekleştiği ve şartları bulunduğu halde sebebe hüküm bağlanmaması sonucunu doğuran manidir. **1)** Vârisin murisini kasten öldürmesi miras hükmünün doğmasına engel teşkil eder. Hükmün sebebi olan akrabalık veya evlilik bağı mevcut olsa ve miras hükmü için gerekli şartlar gerçekleşmiş olsa bile, bu mani hükmün doğmasını engeller. **2)** Katilin, maktulün babası olması, fakihlerin çoğunluğuna göre kısas cezasının uygulanmasına engeldir. Kısas hükmünün sebebi olan kasıt ve düşmanlık mevcut olsa ve bu cezanın uygulanması için gerekli şartlar yerine gelmiş olsa bile babalık kısas hükmünün sübutuna mânidir. **3)** Namazın vücubunun sebebi olan vakit bulunsa bile, hayız ve nifas halinin varlığı namazın vacip olmasına engeldir.

Sebebin Manii

Varlığı sebebin gerçekleşmesini engelleyen durumdur. İyi incelenirse görülür ki; esasen bu, sebebin şartlarından birinin ortadan kalkmasından ibarettir. "Meselâ, zekâta tabi mallardan nisap miktarı mala sahip olan kişinin üzerinde bu miktarı etkileyen borç bulunması bu nevi mani'lerdendir. Çünkü zekâtın vacip olma sebebinin gerçekleşmesini engellemektedir. Bilindiği gibi zekâtın vûcup sebebi nisap miktarına malik olmaktır. Borca karşılık olan mal ise alacaklıların haklarından ötürü gerçek anlamda borçlunun mülkünde sayılmaz; dolayısıyla zekâtın vücup sebebi (nisap miktarına malik olma) gerçekleşmemiş demektir.

Hükmün (sonucun) Mânii

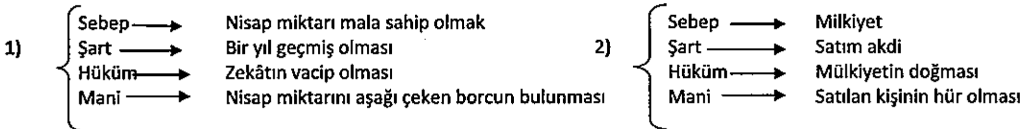
1)
- Sebep → Karabet
- Şart → Murisin ölmesi, varisin hayatta olması
- Hüküm → Varisin mirası alması
- Mani → Varisin kasten ve düşmanlıkla murisini öldürmesi

2)
- Sebep → Öldürmenin olması
- Şart → Kasıtlı ve düşmanca öldürme
- Hüküm → Kısas gerekmesi
- Mani → Babalık (babanın evladını öldürmüş olması)

3)
- Sebep → Vaktin oluşması
- Şart → Namazın şartlarını yerine getirmiş olma
- Hüküm → Namazın vacip olması
- Mani → Hayız veya nifas halinde olma

[6] Zekiyyüddin Şaban, İs. Huk. İlm. Esas. Say.268

Sebebin Mânii

MAHKÛMUN FİH'İN ŞARTLARI

1) Kul, fiili ile ilgili teklifi tam manasıyla bilmeli: Mükellef bir fiili eda edebilmesi için, onu anlayıp kavraması gerekir. Kur'ân'da, manası açık nassların yanında, mücmeller de vardır. Mükellef, mücmellerin Hz. Peygamber tarafından açıklanmasından sonra mes'ul tutulmuştur. Meselâ, Kur'ân'da, "Namazı dosdoğru kılınız" âyeti ile namaz farz kılınmıştır. Fakat nasıl kılınacağı açıklanmamıştır. Peygamberimiz, "ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de Öyle kılınız" hadisi ile namazın nasıl kılınacağını açıklamıştır. Hac, zekât, oruç gibi hususlar da böyledir.

2) Fiil ile ilgili teklifin Allah'tan sudûr ettiği malum olmalı: Kul, Allah tarafından sudûr eden emirlere uyar, nehiylerden kaçınır. Kul, bir fiil ile ilgili teklifin Allah'tan sadır olduğunu Peygamberden öğrenebilir. Peygamberden sonra da geride bıraktığı Kur'ân ve sünnette bulabilir. Hiç şüphesiz Kur'ân ve sünnettin nassları Arapça olduğu için, Arapça bilmeyenler onları anlayamaz. Fakat, "Şayet bilmiyorsanız, ilim ehline sorup öğreniniz" âyeti gereğince, kişinin bilmediğini âlimlerden sorup, öğrenmesi gerekir. İslâm kanunlarını bilmemek, mazeret teşkil etmez.

3) Kul, teklif edilen fiili yapacak kudrette olmalı: Allah insanlara, güçlerinin yetebileceği şeyleri teklif ettiğini "Allah kişiye ancak gücünün yeteceği şeyi teklif eder" ayetiyle açıklamıştır.

Madde 3 Hakkında: Kul, teklifle ilgili bir fiili ifa ederken, iki çeşit kudrete sahip olması gerekir:

1. Kudret-i Mümekkine:

a. Bu kudret, emredilen şeyi yapmaya, iktidara sahip olacak derecede bulunan kudrettir. Bu kudret, her vacibin şartıdır. Adeta şart konumundadır. Kendisinde bu kudret bulunmayan kimse, ne namaz gibi bedeni bir ibadetle, ne de zekât gibi mali bir ibadetle mükellef olmaz. Çünkü şart bulunmadıkça, meşrut da bulunmaz.

b. Kudret-i mümekkine ile vâcib olan bir şey, bu kudretin zevalinden sonra da zimmette kalır, sakıt olmaz. Mesela, namaz bu kudret ile vacip olur, sonradan mükelleften namazı kılabilmeye mahsus olan bu kudret zail olsa, bundan önceki kazaya kalmış namazlar, yine uhdesinde bir borç olarak kalır.

c. Hac ve fıtır sadakası da böyledir. Çünkü bunlarda kudret-i mümekkine bir şarttır. Bunun sonradan zevalinden dolayı, bununla evvelce zimmete terettüb etmiş bir borç (vecîbe) sakıt olmaz. Nitekim nikâh için şahitlerin varlığı bir şarttır. Nikâhdan sonra şahitler ölseler de nikâh bozulmuş olmaz.

d. Burada ifade edelim ki, bedenî ibadetlerde niyabet ve vekâlet câri ve caiz değildir. Bu sebeple, başkasının yerine vekalet ile namaz kılmak, oruç tutmak caiz değildir. Hac gibi bir yönüyle bedeni, diğer yönüyle mali olan ibâdetlerde özre binâen niyabet caridir. Kişi, haccı edadan bedence âciz olursa, yerine başka birisini vekil olarak gönderebilir. Ancak vekil olan kişinin, daha önce kendisi için haccetmiş olması şarttır. Zekât, öşür, sadaka-i fıtır gibi mali vâcibâtta niyabet caridir. Bu sebeple bir kişi başkasını zekâtını ödemeye tevkil edebilir.

e. Hanefiler kudreti mümekkinede şartlar yerine gelince son vakitte de olsa zimmete yerleşir diyorlar. Vaktin sonunda abdest alıp tekbir getirecek kadar zaman diliminde âdetinden temizlenmiş bir kadın veya müslüman olmuş bir kişi namazdan sorumlu olur. Zimmete yerleşir. Çünkü kudreti mümekkinede önemli olan bilfiil o fiilin yani namazın kılınması değil, o namazın yani fiilin yerine getirilmesi için zaman dilimini yakalamış olmaktır.

2. Kudret-i Müyessire:

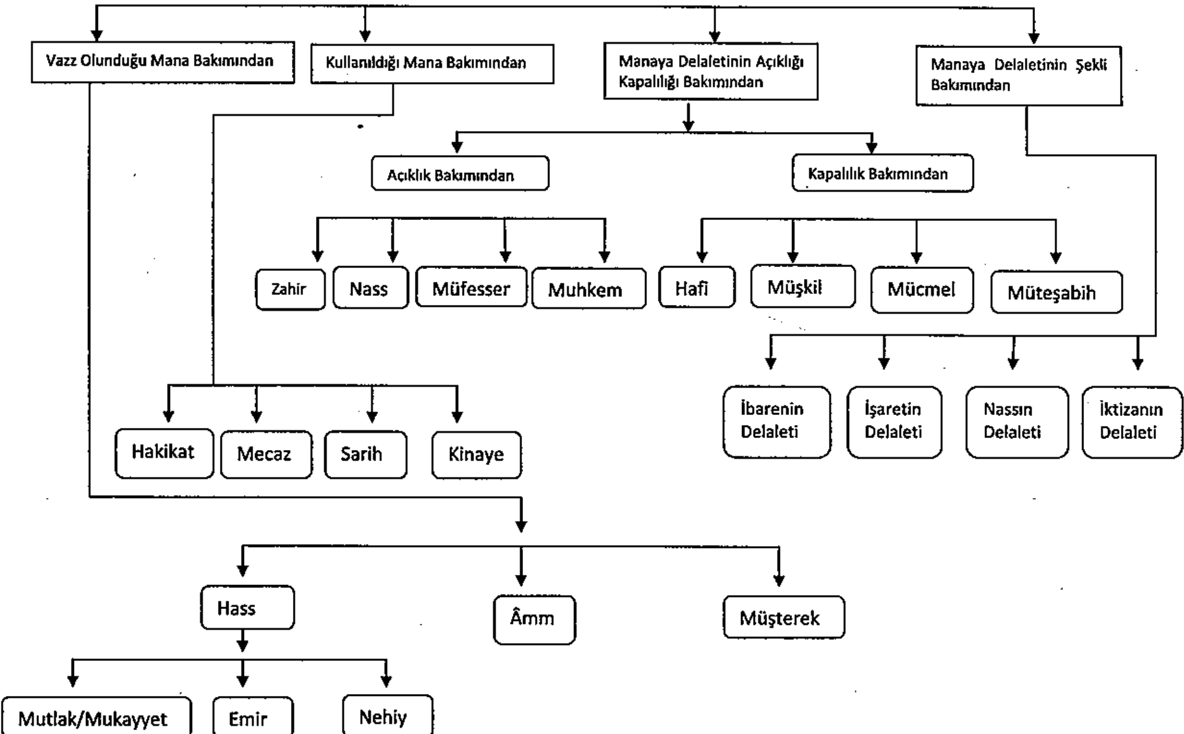
a. Bu, emredilen şeyi kolaylıkla yapabilmek için iktidara sebebiyet veren yüksek derecedeki kudrettir. Bu da mali vâcibâtın şartıdır. Bu kudret bulunmayınca zekât, öşür gibi mali vâcibât zimmete tealluk etmez.

b. Kudret-i müyessire ile vâcib olan şey, bu kudretin zevali halinde zimmetten sakıt olur. Kudreti müyessirede önemli olan fiili yaparken bu fiilin devam ediyor olması ve bu kudretin bulunuyor olmasıdır. Bu vacipin devamı için bu kudretin devamı şarttır. Çünkü Şâri' Teâlâ, bazı vâciplerin ifasını böyle kolaylık verecek bir kudretinin vücûduna bağlamıştır. Bu kolaylık bulunmayınca, bu vucûb da bulunmaz. Bu da Cenab-ı Hakk'ın mükelleflere bir rahmetidir.

c. Mesela, nisaba mâlik olan bir Müslüman'a zekât farz olur. Bu zekât, müddeti içinde daha verilmeden nisab telef veya zayi olsa, bu zekât vecibesi zimmetten sakıt olur. Öşür de böyledir.

d. Kudret-i müyessirede de, bir nevi illiyyet vasfı vardır. Bu illet hükmünde bir şarttır. İlletin zevali ise, malulün zevalini iktiza eder.

e. Ancak zekât, öşür gibi mali vâcibât, telef veya ziyan olması halinde zimmetten sakıt olursa da, itlaf (telef etme) ve istihlâk (tüketim)halinde sakıt olmaz. Zekâtın vücûbundan sonra zekâtı verilecek malı harcamak ve tüketmek gibi. Çünkü bu bir taksirdir. Taksir ise kolaylığa sebep olmaz.

LAFIZ
Vazz Olunduğu Mana Bakımından
Kullanıldığı Mana Bakımından
Manaya Delaletinin Açıklığı Kapalılığı Bakımından
Manaya Delaletinin Şekli Bakımından
Açıklık Bakımından
Kapalılık Bakımından
Zahir
Nass
Müfesser
Muhkem
Hafi
Müşkil
Mücmel
Müteşabih
İbarenin Delaleti
İşaretin Delaleti
Nassın Delaleti
İktizanın Delaleti
Hakikat
Mecaz
Sarih
Kinaye
Hass
Âmm
Müşterek
Mutlak/Mukayyet
Emir
Nehiy

VA'Z OLUNDUĞU MANA BAKIMINDAN LAFIZ

1) Hass

Tek bir manayı teker teker göstermek üzere konmuş lafızdır.

C) Nehiy: Fiilden el çekme ve fiili terk etme talebine delalet eden sözdür. Bu talep şu şekillerde olur:
1) Nehiy siğasiyle: (و لا تقتلوا النفس التي حرّم الله)
2) Nehiy mastarından türemiş fiil ile: (و ينهى عن الفحشاء و المنكر و البغي)
3) Fiilden el çekme talebini gösteren emir siğasıyla: (و ذروا البيع)
4) Tahrim mastarından türetilmiş fiil ile veya helallığın nefyedilmesi ile: (حرمت عليكم امهاتكم و بناتكم و لا يحل لكم ان تأخذوا مما آتيتموهن شيئا)

B) Emir: Fiilin ileride yerine getirilmesi talebine delalet eden sözdür. Bu talep şu şekillerde olur:
1) Bilinen emir siğasıyla: (واقيموا الصلوة وآتوا الزكاة)
2) Başına "lamül emr" gelmiş muzari siğasıyla: (فمن شهد منكم الشهر فليصمه)
3) Talep maksadı kullanılan haber cümlesiyle: (و الوالدات يرضعن اولادهن)

A)Mutlak ve Mukayyet

2) Âmm

Tek va'z ile tek bir manayı göstermek üzere konmuş bulunan ve muayyen bir miktarla sınırlı olmaksızın bu mananın kendisinde gerçekleştiği bütün fertleri kapsayan lafızdır. Örnek: (و السارق و السارقة فاقطعوا أيديهما)Bu ayette geçen و السارق و السارقة lafzı tek mana için konulmuştur. Bu mana hırsızlıktır. Bu lafız kendisinde hırsızlık manası gerçekleşen bütün fertleri kapsar. Âmm ifade eden lafızlar şunlardır:

1) كُلّ ve جميع lafızları: (كل امرئ بما كسب رهين)
2) İstiğrak ve şümul ifade eden الْ ile muarref hale getirilmiş lafız: الإنسان
3) ال veya izafet ile muarref hale getirilmiş tekil lafız: (و العصر إنّ الإنسان...)
4) İsmi mevsuller: (إن الذين يأكلون أموال اليتامى...)
5) Şart isimleri: (فمن شهد منكم الشهر فليصمه
6) İstifham isimleri: (من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا)
7) Nefiy veya nehiyden sonra gelen nekre lafız: (لا وصيّة لوارث)

3) Müşterek

Her biri ayrı va'z ile olmak üzere birden fazla manaya sahip olan lafızdır. Örnek: القرء lafzı hem hayız dönemi hem de iki hayız arasındaki temizlik dönemi anlamına gelir. المولي kelimesi hem efendi hem de köle anlamına gelir. القرء kelimesi konusunda fakihlerin ihtilafı şu şekildedir: **Şâfiler:** Bu lafızdan kastedilen iki hayız dönemi arasındaki temizlik dönemidir. Çünkü قروء lafzına muzaf olan sayı ثلاثة şeklinde müennes gelmiştir. Öyle ise sayılan şeyin müzekker olması gerekir. Bu iki kelimeden müzekker olan ise الطهر kelimesidir. Öyle ise burada قروء lafzından murat temizliktir.

Hanefiler: Burada قروء lafzından kasıt hayız dönemidir. Bunun delili ise ثلاثة lafzının has olmasıdır. Bu sayı iddet süresinin noksan veya fazla olmaksızın tam üç kur olduğuna delalet etmektedir. Bu ise kur'dan kastın hayız olduğu anlaşılmakla sağlanabilir. **Not: Hanefilere göre** ister olumlu isterse olumsuz bir mana içinde bulunsun müşterek lafız ile onun manalarından her birinin kastedilmiş olması düşünülemez. Bu sebeple mevlalarıma diye vasiyet eden kişinin vasiyeti batıldır. **Şâfilere göre** ise bir nassta bulunan müşterek lafız ile onun bütün manalarının kastedilmiş olması mümkündür. اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ Şâfiler bu ayeti kerimeyi delil göstererek buradaki secde etme insanlar için alnı yere koyma, diğer varlıklar için ise ilahi iradeye boyun eğme şeklinde iki farklı manada kullanılmıştır. Öyle ise müşterek olan bir lafız iki ayrı manada kullanılmıştır.

HASS LAFIZ:

Tek bir manayı (bu mananın kendisinde gerçekleştiği fertleri) teker teker göstermek üzere konulmuş lafızdır.

Hassın delaleti: Hass, vaz olunduğu manaya delaleti aksine delil olmadıkça katidir. Bu manadan başka bir manaya çekilemez. Bunda âlimler arasında ittifak vardır. Örnek: (فاجلدوهم ثمانين جلدة) Bu ayeti kerimedeki 80 sayısı hass bir lafızdır. Aksine delil olmadığı için başka bir manaya çekilmesi veya sayının daha az ya da daha fazla kabul edilmesi mümkün değildir. (اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ) ayetinde مِائَةَ جَلْدَةٍ ifadesi hass bir lafızdır. Başka bir anlam verilemez.

Hassın Katiliğinden Maksat: Katilikten maksat, asla başka bir ihtimalin bulunmadığı anlamında değil, delile dayanan bir ihtimalin bulunmadığı anlamındadır. Hass bir lafızdan başka bir mana kastedilmiş olsa bile o manaya delaletine bir karine bulunmadıkça hassın katiliği devam eder. Eğer başka manaya delaletine karine varsa bu durumda karineye göre hareket edilir. Meselâ Hz. Peygamber (sav) (في كلّ أربعين شاة شاة) buyurmuştur. Hanefiler buradaki koyun lafzını koyunun karşılığı olan kıymet şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü buna bir karine vardır. Koyundan maksat koyunun bizzat kendisi değil, koyunun kıymetidir. Çünkü zekâttan maksat fakirin ihtiyacını karşılamaktır. O halde fakirin ihtiyacı koyunun kendisiyle karşılandığı gibi kıymeti ile de karşılanabilir.

Hassın delaletine dayanan meselelerden bir örnek:

Boşanan kadının idddeti, hayızlara göre mi; yoksa hayız arasındaki temizlik dönemlerine göre mi belirlenecek? Bu konuda mezhepler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Bu ihtilaf, و المطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء ayetindeki قروء lafzına yüklenen manadan kaynaklanmaktadır. Yüklenen manaların farklı olması daha önce geçen ثلاثة lafzının has olup olmamasından kaynaklanmıştır.

Hanefiler ve Hanbelîlere göre:

Beklenecek iddet üç hayız döneminin bitmesiyle tamam olur. Çünkü buradaki قروء lafzı hayız manasına gelir. Hayız manasına gelmesinin delili ise şudur: Bu lafız müşterek anlamlı bir lafızdır. Bu anlamlardan sadece birisi kastedilmiştir. قروء lafzından önce kullanılan ثلاثة lafzı ise hass bir lafızdır. Çünkü sayılar hass lafızlardır. Bu ثلاثة lafzı iddetin fazla veya eksik olmadan tam üç kur olmasını açıklamaktadır. قروء 'nun tam üç olması için mananın hayız dönemi olarak anlaşılması daha doğrudur. Çünkü bu lafzın temizlik dönemi olarak anlaşılması halinde iki mesele ortaya çıkmaktadır.

1. Eğer kurdan maksat temizlik dönemidir dersek, boşamanın vaki olduğu temizlik dönemini de saymak durumunda olmamız gerekir. Bu durumda boşamanın vaki olduğu temizlik döneminden sonra iki temizlik dönemi daha tamam olması gerekir. Ancak boşama ilk temizlik döneminin içinde vaki olduğu için bu ilk temizlik dönemi yarım olmuş olur. Bu ise üç kurun tam olmaması anlamına gelir. Öyle ise kur hayız olarak anlamlandırılmalıdır ki bu problem ortadan kalksın.

2. Eğer içinde boşama vaki olan temizlik dönemini saymayacak olursak daha sonraki üç temizlik dönemi gerçekleşmelidir dersek bu defa da üç kurdan daha fazla bir müddet beklemiş olur ki üç kur artırılmış olur. Öyle ise üç kur hayız olarak anlaşılmalıdır.

Mutlak ve Mukayyet:

a) Mutlak: Gayri muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlandığına dair delil bulunmayan lafızdır.

Mutlakın Hükmü:

1) Bir nassta mutlak olarak yer alan bir lafız, başka bir nassta mukayyet olarak gelmemiş ise mutlak haline göre amel edilir ve takyid edilmez.

Örnek: (و من كان مريضًا او على سفر فعدّة من أيام أخر) Bu ayetteki أيام lafzı burada herhangi bir kayıtla (peş peşe) kayıtlanmamıştır. Başka bir nassta da bu kelime peş peşe olacağına dair bir kelime ile kayıtlanmamıştır. Buna göre ramazan ayında orucunu hastalık gibi herhangi bir sebeple tutmayan kişi, oruçlarını tutarken peş peşe tutmayabilir.

2) Bir nassta mutlak olarak yer alan bir lafız başka bir nassta mukayyet olarak gelmişse, mukayyet haline göre amel edilir.

Örnek: (من بعد وصيّة يوصي بها او دين) Bu ayetteki وصيّة lafzı belirli bir miktarla kayıtlanmamıştır. Ancak başka bir nassta bu vasiyetin üçte bir olacağına dair kayıt bulunmaktadır. Hz. Peygamber Sa'd b. Ebi Vakkas'ı üçte birden fazla vasiyet etmekten men etmiştir. Buna göre ayetteki vasiyetten maksat üçte bir oranındadır.

b) Mukayyet: Gayri muayyen bir ferdi veya fertleri göstermekle birlikte kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlandığına dair delil bulunan lafızdır.

Mukayyedin Hükmü: Mukayyet olarak gelen bir lafız başka bir nassta mutlak olarak gelmemiş ise mukayyet haline göre amel edilir.

1) Mukayyet'in takyidinin kaldırıldığına dair delil bulunmayan mukayyet'e örnek: (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا) Bu ayeti kerimede iki ay oruç tutulması peş peşe kaydıyla kayıtlanmıştır. Bu kaydı ortadan kaldıran herhangi bir karine bulunmamaktadır. Öyle ise mukayyet haline göre amel edilir.

2) Mukayyetin takyidinin kaldırıldığına dair delil bulunan mukayyet'e örnek: (وَرَبَائِبُكُمُ الّتى فى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الّتى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ) Bu ayeti kerimede رَبَائِبُكُمْ lafzı "evlerinizde bulunan kızlar" ifadesiyle kayıtlanmıştır. Ancak bu takyidin kaldırıldığına dair delil vardır. Ayetin devamında bulunan (فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ) ifadesi bu takyidin kaldırıldığına dair bir karinedir. Dolayısıyla takyit kaldırılmış oldu.

Mutlak'ın Mukayyete Hamli:

B) Hükmün Kendisinde Takyit:

d) Hükümler Aynı Sebepler Farklı Olursa:

1) فتحرير رقبة من قبل أن يتماسا 2) ...فتحرير رقبة مؤمنة

Burada her ikisinde de hüküm aynı olup köle azat edilmesidir. Ancak birincisinde takyit edilmemiş ikincisinde "mü'min" lafzı ile takyit edilmiştir. Sebepler ise farklıdır. Birincisinde sebep zıhar kefareti, ikincisinde ise hatayla öldürmedir. Cumhura göre birincisindeki hüküm ikincisine hamledilmelidir. Yani zıhar kefaretinde de mümin köle azat edilmelidir. Hanefilere göre ise her iki hadisle ayrı ayrı amel edilmeli, birbirine hamledilmemelidir.

c) Hükümler Farklı Sebepler Aynı Olursa:

1) ...و أيديكم إلى المرافق 2) فامسحوا بوجوهكم وأيديكم منه

Burada birincide hüküm abdest için yıkamanın farzı, ikincide ise hüküm teyemmüm için meshin farzıdır. Yani hükümler birbirinden farklıdır. Sebepler ise her ikisinde de aynı olup hadesi kaldırmaktır. Bu durumda birbirine hamledilemezler.

b) Hükümler ve Sebepler Farklı Olursa:

1) و السارق و السارقة فاقطعوا أيديهما 2) ...ياأيهاالذين إذا قمتم إلى الصلوة...و أيديكم إلى المرافق

Birinci ayeti kerimede hüküm elin kesilmesi, ikinci ayeti kerimede ellerin dirseklerle beraber yıkanmasıdır. Birincide sebep hırsızlık ikincide namaz kılma isteğidir. Yani hem sebep hem de hüküm birbirinden farklıdır. İkinci ayeti kerimede ellerin dirseklerle beraber yıkanması kaydı vardır. Burada hükümler ve sebepler birbirinden farklı olduğu için, "ikinci ayeti kerimede dirseklerle beraber kaydı vardır, dolayısıyla birinci ayetteki "eller" kelimesi ikinciye hamledilmelidir. "Eller dirsekleri içine alacak şekilde kesilmelidir" denilemez. Çünkü burada hükümler ve sebepler birbirinden farklıdır.

a) Hüküm ve Sebep Aynı Olursa:

1) ...حرمت عليكم الميتة و الدم 2) ...إلا أن يكون ميتة او دما مسفوحا...

Burada her iki ayeti kerimede de hüküm kanın haram oluşudur. Sebep ise kanın zararlı oluşudur. Ancak ikinci ayet مسفوحا lafzıyla takyit edilmiştir. Burada mutlakın mukayyet üzerine hamledileceği konusunda görüş birliği vardır. Yani birinci ayette leş ve kan mutlak olarak gelmiş ve ikinci ayetteki akmış kana hamledilmiştir. Dolayısıyla birinci ayette haram kılınan kan akmış kandır. Et üzerinde kalan kan değildir.

A) Hükmün Sebebinde Takyit: 1) أدّوا صاعا من كل حرّ و عبدٍ 2) أدوا صاعا من كل حر و عبد من المسلمين

Buradaki her iki hadiste de hükmün sebebi hür ve köle herkestir. Hüküm ise bir sa' sadakai fıtır verilmesidir. Ancak İkinci hadiste من المسلمين ifadesi, hükmün sebebi olan من كل حر و عبد ifadesini takyit etmiştir. **Hanefilere göre:** Burada her iki hadis ayrı ayrı kendi yerine göre değerlendirilir ve biri diğerine hamledilmez. **Cumhura göre:** Buradaki birinci hadis (mutlak) ikinci hadise (mukayyet) hamledilir. Çünkü cumhura göre buradaki her iki hadis aslında aynı hadistir. Ancak birinci hadisi rivayet eden kişi من المسلمين kaydını aktarmamıştır. Bu sebeple birinci hadis ikinci hadise hamledilmelidir.

EMİR

Emirin Delaleti:

Not:

1. Bir nassta bir emir yer almış ise ve bu emirden maksadın ne olduğunu gösteren bir karine varsa bu karineye göre hüküm verilir.

2. Maksadın ne olduğunu gösteren bir karine yoksa âlimlerin bu emrin ne ifade ettiğine dair farklı görüşleri vardır.

a. Bazılarına göre karineden hali olan emir, yapılması istenen fiilin nedb veya irşat yoluyla emredildiğini gösterir.

b. Bazılarına göre karineden hali olan emir emredilen şeyin yapılmasının mübah olduğunu gösterir.

c. Bazılarına göre karineden hali olan bir emir, emredilen şeyin vücup, nedb veya ibaha olduğunu göstermede eşittir. Her birinin kastedilmesi mümkündür.

d. Bilginlerin çoğunluğuna göre ise; emir, emredilen şeyin vücûbiyetine delalet eder. Karine olmadıkça emredilen şey vaciptir. Ancak özel bir karine olması halinde emredilen şey karinenin gösterdiği manada anlaşılır. ***Meselâ:***

I. Emredilen bir hususun yanında ibahaya delalet eden bir karina varsa emredilen şey mübah olur. كلوا واشربوا ayetine baktığımız zaman bir şeyin yenilmesi ve içilmesi emrediliyor. Ancak bu emir, vücûbiyet olarak anlaşılamaz. Çünkü yeme ve içme zaten insanın ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Bu ise bir karinedir. Bu karine burada vücûbiyete değil, ibaha ve izne delalet etmektedir.

II. Eğer karine emredilen şeyin nedb yoluyla talep edildiğini gösteriyorsa emirden kastın müstehap ve mendup olduğu anlaşılır. Meselâ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ayetinde kölelerle mükâtebe antlaşması yapılması emrediliyor. Ancak bu vücûbiyet ifade etmez. Çünkü karine vardır. Karine ise bir mala sahip olan kişinin kendi malında şer'i çerçevede istediği yetkiye sahip olmasıdır. Öyle ise kölenin efendisi onunla kitabet sözleşmesi yapmak zorunda değildir. Buradaki emir mendup ve müstehap anlamı içerir.

III. Eğer karine emrin dünyevi faydalar elde etmeye yönelik olduğunu gösteriyorsa emredilen şey irşat yani bir yol gösterme olarak anlaşılır. Meselâ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ayetinde borcun yazılması emrediliyor ancak bu emir olarak anlaşılamaz. Çünkü karine vardır. Bir sonraki ayette فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ buyruluyor. Demek ki; borcun yazılması bir vücub değil bir irşatdır.

IV. Eğer karine emrin eğitim ve güzel davranışlara alıştırma fiilin yapılmasının talep edildiğini gösteriyorsa, emir te'dib ifade eder. Meselâ Hz. Peygamber küçük bir çocuk olan Abdullah b. Abbas'a سمّ الله و كل بيمينك و كل مما يليك şeklinde talepte bulunmuştur. Ancak bu emirlerin hiç birisi vücup ifade etmez. Çünkü emre muhatap olan kişi henüz bir çocuktur. Bu ise emrin vücup değil, te'dip ifade ettiğinin karinesidir.

Ancak bu karinelerden hiç birisi yoksa emir emredilen şeyin vücûbiyetini ifade eder.

Emrin hangi manaya geldiğine dair ortaya çıkan ihtilaf'a bir örnek:

İslam âlimleri borçlanma durumunda bu borcun yazıya geçirilmesi veya borca şahit tutulmasının vücub mu nedb mi yoksa irşat mı olduğu konusunda farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Burada bu ihtilafın kaynağı şu ayeti kerimedir.

يَا اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ......وَاسْتَشْهِدُوا شَهيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى .... وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهيدٌ ....وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَليمٌ .

Bu nassta dört şey emir edilmektedir. Borcun yazılması, borç için şahit tutma, satım için şahit tutma ve yolculuk halinde rehin alma.

Âlimlerin İttifak Noktası:

Rehin alınmamasının mendupluğu konusunda bir karine vardır. Bu karine ise, فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا kısmıdır. Bu kısım alış veriş yapan kişilerin birbirlerine güvenmeleri halinde rehin almasına gerek olmadığını vurgulamaktadır. Yani rehin alınması nedb ve irşat içindir. Rehin alınmasının vacip olmadığı konusunda âlimlerin ittifakı vardır. Ancak rehinden önce geçen borcun yazılması şahit tutulması gibi hususlarda ihtilaf vardır.

Âlimlerin İhtilaf Noktası:

Cumhura göre: Borcun yazılması veya şahit tutulması da nedb veya irşattır. Çünkü "birbirinize güvenirseniz" ifadesi rehin için olduğu gibi şahit tutma ve yazma için de geçerlidir demişlerdir.

Zahirilere göre ise "birbirinize güvenirseniz" ifadesi (karinesi) sadece rehin alma hususuna şamildir. Diğerlerini kapsamaz, öyle ise borcun yazılması veya şahit tutulması emrini irşat veya nedp haline getirecek bir karine yoktur. Bu durumda bunlar karineden halidir ve emir vücup ifade ettiği için borcun yazılması veya şahit tutulması vaciptir demişlerdir.

Yasak ve Haram Kılmadan Sonra Gelen Emir Ne İfade Eder?

يَا اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا اِذَا نُودِىَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ * فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ *

Burada birinci ayette alış verişin bırakılması emrediliyor ve Cuma esnasında alış veriş yasaklanıyor. İkinci ayette ise cumadan sonra alış veriş yapılması emrediliyor. Burada yasaklamadan sonra bir emir gelmiştir. Peki, bu emir ne hüküm ifade eder? Âlimler bu gibi yerlerde emrin ne manaya geleceği konusunda **üç görüşe** ayrılmışlardır:

3) Hanefilerden Kemal ibn Hümam: Yasaktan sonra gelen emir, kendisinden önceki yasağın hükmünü kaldırır ve emredilen fiilin yasaktan önceki hükmü ne ise o hükme geri döner. Meselâ kabirleri ziyaret etmek mendup olan bir davranıştır. Ancak Allah Rasülü, kabirleri ziyareti yasaklamış sonra da "kabirleri ziyaret ediniz" diye emretmiştir. Burada Allah Rasülünün izninden sonra mendup hale gelen kabir ziyaretinin hükmü, kabirleri ziyaret etmenin yasaklanmadan önceki hükmüne geri dönmüş ve yasak hükmünü de ortadan kaldırmıştır. İhramlí değilken avlanmak mübahtır. Ancak ihramlı iken av yasağı konulmuş, ihramdan çıkınca da avlanın şeklinde emredilmiştir. Buradaki avlanın emri av yasağını kaldırmış ve hüküm olarak ihramdan önceki mübahlık haline dönmüştür.

2) Hanefilerin Çoğunluğu ve Şâfîlerin Bir Kısmı: Cumadaki yasaktan sonra gelen emir vücup ifade eder. Çünkü burada alış verişe çıkın ve rızık arayın emrini vücup olmaktan çıkaran bir karine yoktur. Emrin yasaktan sonra gelmesi ise emrin vücûbiyetten çıkmasına sebep olan bir karine değildir. Ancak yine de yasaktan sonra gelen bazı emirler vücup ifade eder. Meselâ Fatıma binti Ebi Hubeyş isimli kadın sahabi peygamberimize gelerek ben sürekli hayız görüyorum namazı bırakayım mı? Diye sorunca Peygamberimiz " *Hayır namazı bırakma, bu damardan gelen bir kandan ibarettir. Âdetin geldiğinde namazı bırak, âdetin bittiğinde ise üzerindeki kanı yıka ve namazı kıl*" şeklinde ilk önce namazı bırakmayı, sonra namazı kılmayı emretmiştir. Burada namazını kıl emri yasaktan sonra gelmiştir ve namazın kılınması emri vücûbiyet ifade eder.

1) İ. Şâfî ve Bir Gurup Bilgin: Yasaklamadan sonra gelen emir ibahaya delalet eder. Karineleri ise şudur: Yasaktan sonra gelen emirlerin geneline baktığımız zaman çoğunluğunun ibahaya delalet ettiğini görürüz. Öyle ise burada da cumadan sonra alış veriş yapılması mübahtır. Meselâ (غير محلي الصيدِ و أنتم حرم) ayeti ihramlı iken avlanmanın haram olduğunu ve avlanmanın yasaklandığını ifade ederken bir sonraki ayet (واذا حللتم فاصطادوا) ihramdan sonra avlanmayı emretmektedir. Ancak bilginlerin ittifakı ile buradaki emir mübahlık ifade eder. Cumadan sonraki alış veriş de aynen bu şekildedir.

Emrin, Emredilen Şeyin Tekrarına Delalet Etmesi:

Emir, emredilen şeyin ileride yerine getirilmesinin talep edildiğini gösterir. Emredilen şeyin tekrar tekrar yapılması ise emri kuşatan karinelerden anlaşılır. Emir, siğasından çıkarılamaz.

1) (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ) Ayetinde namaz kılma isteği olduğu her zaman için abdest alınması gerektiğini ifade eder. Namaz kılma isteği abdestin alınmasının illetidir. İllet her ne zaman tekerrür ederse illete bağlı olan hüküm de tekerrür eder. Burada namaz kılma isteği illettir ve illet ne zaman tekerrür ederse, abdestsiz bir kimse için abdest alma emri de tekerrür etmektedir. Bu abdest almanın tekerrürü, ayetin kendisindeki abdest alma emrinden değil, emri kuşatan karineden anlaşılıyor. Emri kuşatan karine ise illet olan namaz kılma isteğidir.

2) (اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ) Bu ayeti kerimede zina eden erkek ve kadına yüz değnek vurulması emredilmiştir. Ancak buradaki emir, ileride zina eden kişilere verilecek cezayı bildirmektedir. Emrin tekerrür etmesi ise, zina eden kişiye verilmesi gereken cezanın zina kaydına bağlanması sonucunda anlaşılır. Öyle ise yüz değneğin kendisine bağlandığı zina fiili ne zaman tekerrür ederse yüz değnek vurun emri de tekerrür etmektedir.

Emrin Fevre ve Terâhîye Delaleti:

Emrin bizzat kendisi, emredilen şeyin fevri mi yoksa terâhî mi olduğuna delalet etmez. Fevrilik veya terâhîlik, emri kuşatan diğer karineler vasıtasıyla anlaşılır. Meselâ bir kişi diğerine bana su ver demiş olsa bu emrin fevri veya terâhî oluşu, su ver emrinin kendisinden anlaşılmaz. Su ver emrini kuşatan karinelerden anlaşılır. Buradaki karine ise, kişinin su istemesi ancak susadığı zaman olur ki bu ise emrin hemen yapılmasının istenildiğini yani fevri olduğunu gösteren karinedir.

Emredilen şey kendi cinsinden başka bir şeyi kapsamayacak şekilde dar vakitli bir şey olursa emredilen şeyin fevriliğine işaret eder. Meselâ ramazan ayında oruç tutulması kendisinden başka kendi cinsinden bir ibadete müsaade etmeyen dar vakitli bir iştir. Ramazan ayı gelince oruç tutun emri, orucun fevri olduğunu gösterir. Çünkü ramazan ayı ramazan orucundan başka bir oruca imkân tanımaz. Öyle ise, ramazanda oruç tutulması emri fevridir ve ramazan ayı girince hemen orucun tutulması gerekir.

Ancak emredilen şey kendi cinsinden başka bir şeyin yapılmasına da imkân tanıyan geniş vakitli bir şey ise, emredilen şeyin yapılması emri terâhîliği gösterir. Meselâ beş vakit namazın emredilmesi ve bu namazların kılınması terâhî ifade eder. Çünkü beş vakit namazın her biri kendi dışında başka namazlara da imkân tanıyan geniş vakitli işlerdir. Bu sebeple namazların kılınması emri terâhî ifade eder.

NEHİY

Nehyin Delaleti Hususundaki Görüşler

1. Görüş:
Nehiy, nehyedilen şeyin haram kılındığını gösterir. Özel bir karine bulunmadıkça tahrim manası dışında bir anlama çıkmaz. Mesela Cuma namazı ayetinde, (وذروا البيع) emri vardır. Normalde bu emir Cuma esnasında alış verişin haram olduğunu bildirir. Ancak bu haramlığı ortadan kaldıran ve mekruh hale getiren özel bir karine vardır. Bu karine buradaki nehyin bizzat alış verişin kendisinin haramlığı değil, Cuma namazından alıkoyma endişesidir. Bu görüş cumhura ait bir görüştür.

2. Görüş:
Bazı usulcülere göre nehiy, nehyedilen fiilin mekruh olduğuna delalet eder. Haramdır diyebilmek için özel bir karine bulunmalıdır.

3. Görüş:
Bazı usulcülere göre nehiy, tahrim ile kerahe arasında müşterektir. Karine olmadıkça hiç birine delalet etmez.

Nehyin Fevre Delaleti:
Usulcülerin ittifakına göre, nehyedilen fiilden hemen ve sürekli olarak el çekilmelidir. Şârî' bir işten uzaklaşılmasını istemiş ise muhatapların fevren ve sürekli olarak o işten uzaklaşması gerekir.

Nehyin İbadetlere ve Muamelata Etkisi
(Nehyedilen Şeylerin İçin Nehyedildiğine Dair Görüşler)

Amelin Bizzat Kendisinde Bulunan Bir Sebepten Dolayı Nehiy (Haram li-Aynihi):

Meytenin, ana karnındaki cenin'in ve henüz ortada olmayan bir ekinin satılması bu alış verişler, kendilerinde bulunan bir sebepten dolayı nehiy edilmiştir. Çünkü bunların hepsi satım konusu olan malın henüz ortada olmamasından dolayı satılamaz. Bu şekilde nehiy amelin özünden kaynaklanıyorsa nehyedilen bu amel batıldır. Batıl olduğu için de hiçbir sonuç doğurmaz.

Ameli Çevreleyen i Bir Sebepten Dolayı Nehiy:

Vasfen Kabih li-Ğayrihi: Kendisinden ayrılması mümkün olmayan bir vasıftan dolayı yasaklanan fillerdir. Mesela, bayram gününde oruç tutmak yasaklanmıştır. Aslında oruç tutmak güzel bir ameldir. Ancak bu oruç, kendisinden ayrılamayacağı bir vasıftan dolayı yasaklanmıştır. Bu vasıf ise bayram gününde kulların Allah'ın misafiri olmasıdır. Bir kişinin bayram gününde hem oruç tutup hem de Allah'ın misafiri olması mümkün değildir. Ancak vasfen kabih liğayrihi olan fiillerin hangi sonucu doğuracağı konusunda ihtilaf vardır.

- **Hanefilere göre,** bu nehiy sadece vasfın fesadını gerektirir. Amelin kendisi (oruç) meşru olarak kalır. Bu sebeple bayram gününde tutulan oruç, riba ve fasit şart ihtiva eden satım sözleşmesi fasit hükmündedir.
- **Şâfiler ve diğerlerine (cumhur) göre,** bu nehiy hem aslın hem de vasfın fesadını gerektirir. Buna batıl da derler. Bu sebeple bayram gününde tutulan oruç, riba ve fasit şart ihtiva eden satım sözleşmesi cumhura göre batıl hükmündedir.

Mücavereten Kabih li-Ğayrihi: Kendisinden ayrılması mümkün olan bir Vasıf dolayısıyla haram kılınan fiillerdir. Mesela Cuma vaktinde alış verişin yasaklanması bu duruma örnektir. Aslında alış veriş nehyedilen bir fiil değildir. Ancak alış verişin Cuma namazı kılması gereken bir kişiyi alıkoyma ihtimali vardır. Burada Cuma namazı alış verişin mücaviridir. Bu mücavir sebepten dolayı Cuma esnasında alış veriş yasaklanmıştır. Ancak bu şekilde yani mücaveretten dolayı nehyedilen fiiller batıl ve fasit olmaz. Yapılan amel (Cuma esnasında alış veriş) sahih olarak kalır. Normalde kendisine hangi sonuçlar bağlanıyorsa o sonuçlar bağlanır. Fakat bu tür ameller konusunda nehiy bulunduğu için mekruh olur.

Cumhura Göre Tahsis: Âmmın umum anlamından çıkarılıp bazı fertlerine hasredilmesi kayıt ve şartsız olarak tahsis sayılır. Âmmı umum anlamından çıkarıp kapsamında bulunan bir kısım fertlere tahsisini sağlayan delile muhassıs denir. Bu muhassıs iki kısma ayrılır.

A) Müstakil Muhassıs:
Âmmı ihtiva eden nassın bir cüzü olmayan tahsis delili demektir. Müstakil muhassıs üç kısımdır.

1. **Akıl:** Mesela (و لله على الناس حج البيت من استطاع اليه سبيلا * فمن شهد منكم الشهر فليصمه) ayetlerinde ramazan ayına erişen her kişi ve hacca gitmeye güç yetiren herkes, umumi bir şekilde bu görevleri yerine getirilmesi emredilmiştir. Ancak akıl deli ve çocukların bu görevleri yerine getirmesi gerekmediğini ortaya çıkarır. Çünkü mükellef olmayanların bu ibadetlerden sorumlu olmayacağı sonucu malumdur. Aklın bu hükmünü destekleyen hadisi şerif de vardır. Hadiste (رفع القلم عن ثلاثة النائم حتى يستيقظ و الصبيّ حتى يبلغ و المجنون حتى يفيق) buyrulmuştur.

2. **Örf ve Adet:** Eğer âmm bir lafız ile, onun kapsamına giren bir kısım fertlerin kastedilmesi yönünde teamül varsa bu âmm lafzın örfün gösterdiği yönde anlaşılması gerekir. Mesela satış yapılırken dolar üzerinden satış yapılsa orada hangi dolar revaçta ise o dolar anlaşılır.

3. **Nass:** Nass, âmmı iki şekilde tahsis eder: Ya aynı ayette veya hadiste âmmın hemen akabinde gelerek ya da başka bir yerde gelerek tahsis eder.

a) Âmmın hemen arkasından gelerek âmmı tahsis eden nassa örnek: Mesela (و احلّ الله البيع و حرّم الربا) ayetinde Allah Teâlâ ilk önce faiz de içine dâhil bütün alış verişleri helal kılmış, daha sonra (و حرّم الربا) buyurarak alış verişlerden ribanın helal olmadığını ifade etmiştir. Alış verişin helal olması âmmdır. Ancak ribanın haram kılınması bu hükmü tahsis eden muhassıstır.

b) Bir yerde bulunan âmm bir ifadenin başka bir yerde bulunan nas tarafından tahsis edilmesine örnek: Mesela (والمطلقات يتربصن بأنفسهنّ ثلاثة قروءٍ) boşanan bütün kadınların umumi olarak üç kuru' beklemeleri emrediliyor. Ancak bu âmm ifade şu ayeti kerimedeki sadece zifaftan sonra boşananların üç kuru beklemesi gerektiğini ifade ederek âmm ifadeyi tahsis etmiştir. (يا أيهاالذين آمنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهنّ من قبل ان تمسوهنّ فما لكم عليهنّ من عدّةٍ تعدّونها)

B) Ğayri Müstakil Muhassıs:

Ğ. müstakil muhassıs, âmm ifadenin bir cüz'ünü oluşturan tahsis delili demektir. Bu muhassıslar üç kısma ayrılır.

1. **İstisna:** Mesela (من كفر بالله من بعد إيمانه إلا من أكره و قلبه مطمئن بالإيمان) ayetinde من كفر بالله ifadesi bütün inkâr edenleri kapsar ve umumidir. Ancak daha sonra gelen istisna edatı umumu tahsis etmiş, hükmü kendi isteği ile inkâr edenlere hasretmiştir.
2. **Şart:** Mesela (ولكم نصف ما ترك أزواجكم إن لم يكن لهن ولد)ayetinde eşlerinizin bıraktığı mirasın yarısı sizindir ifadesi umumi bir ifadedir. Ancak daha sonra şart edatı gelmiş ve eğer eşlerinizin çocukları yoksa ifadesi gelmiştir. Bu ifade ise malın yarısı sizin ifadesini tahsis etmiştir.
3. **Sıfat:** Mesela Peygamberimiz (sav) (في الغنم السائمة زكاة) buyurmuştur. Burada الغنم ifadesi umumi bir lafızdır. Yani işter merada otlasın isterse ahırda bakılmış olsun bütün koyunlardan zekât vermek gerekir anlamı çıkar. Ancak السائمة lafzı bütün koyunlara değil sadece merada otlayan koyunlardan zekât verilmesi gerektiğini açıklar. Burada الغنم ifadesi السائمة sıfatı ile tahsis edilmiştir.

Not: Hanefiler, Cumhurun bu taksimatına karşı çıkıyorlar ve itirazlarını şöyle gerekçelendiriyorlar:

Hanefilere göre, âmmın umum anlamından çıkarılıp bazı fertlerine hasredilmesi ancak şu şartla tahsis olarak kabul edilebilir: Umum anlamını engelleyen delil yani cumhurun muhassıs dediği şey, âmm olan lafızdan müstakil bir şekilde gelirse ve muhassıs ile umum lafız aynı zaman diliminde teşri kılınmış ise umum tahsis edilir ve buna tahsis denilir.

Eğer muhassıs denilen delil umum ifade eden lafız ile aynı nas içinde bulunuyorsa veya farklı bir zaman dilimi içinde teşri olmuş ise buna tahsis denilmez. Eğer delil şart, istisna ve sıfat umum ile aynı ifade içinde yer alıyorsa yani müstakil değilse buna kasr denilir. Mesela (من كفر بالله من بعد إيمانه إلا من أكره و قلبه مطمئن بالإيمان) ayetinde إلا istisna edatı (من كفر بالله) umumi lafzını tahsis değil kasr etmiştir.

Eğer delil müstakil fakat teşri tarihi umum ile aynı değilse bu durumda buna tahsis değil nesih denilir. Mesela (يا أيهالذين آمنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتمو هنّ من قبل ان تمسوهنّ فما لكم عليهن من عدّة تعدّونها) ayeti ile (والمطلقات يتربصن بأنفسهنّ ثلاثة قروء) ayetlerinin teşri tarihleri birbirinden farklıdır. Buna göre birinci ayet ikinci ayeti tahsis etmemiştir, neshetmiştir.

Hanefilere göre Tahsis: Hanefilere göre tahsis, müstakil olan ve umum ile teşri tarihleri aynı olan bir delil ile, umumunun kapsamına giren bazı fertleri kastetme durumudur.

Hanefilere göre âmmın muhassısları üç kısımdır:

1. Akıl
2. Örf ve âdet
3. Âmm ile aynı zaman diliminde teşri olmuş ve âmm ifadeden bağımsız müstakil nass.

Bunlar ile ilgili bilgi daha önceden verildiği için yeniden değinilmemiştir.

Âmmın Delaleti: Âmm lafız iki kısma ayrılır:

1. **Tahsise Uğramış Âmm:** Tahsise uğramış âmm ifadenin, tahsisten sonra tahsis edilen kısmına delaleti Hanefilere göre kat'îdir. Tahsisin dışında ancak umumun içinde kalan fertlerine delaleti ise hem Hanefilere hem de Cumhura göre zannîdir.

2. **Tahsise Uğramamış Âmm:** Bu âmm ifade tahsise uğramadığı için umum içine giren bütün fertlerine delalet eder. Âmm üzerine verilen hüküm, âmm içine giren bütün fertlere şamildir. Burada da ittifak vardır. Ancak tahsise uğramamış olan âmm ifadenin bütün fertlerine şamil olması, hass ifadenin delaleti gibi kat'î midir yoksa zannî midir bu konuda ihtilaf vardır.

a) Hanefilere göre:

Hanefilere göre tahsise uğramamış olan âmm lafzın delaleti hassın delaleti gibi kat'îdir. Çünkü âmm lafzın tahsisine ve bazı fertlerine hasredildiğine dair delil bulunmadıkça kendi manasının gerçekleştiği bütün fertler kesin olarak kastedilmiş demektir.

b) Cumhura göre:

Tahsise uğramamış olan âmm lafzın her ferdine delaleti (hassın delaleti gibi kati olmayıp) zannîdir. Çünkü âmmın tahsisi ve bazı fertlerine delaleti çok karşılaşılan bir durumdur. Bu durum âmmın kapsamı dâhilindeki bütün fertlere delaleti hususunda bazı tereddüt ve ihtimalin var olduğunu gösterir. İhtimalin bulunduğu yerde ise katilikten söz edilemez. Öyle ise tahsise uğramamış âmmın delaleti hassın delaleti gibi kati değildir.

Tahsis Edilmemiş Âmmın Delaleti Konusundaki Bu İhtilafın Semeresi:

Birinci semere:

1. Hanefilere Göre: Tahsis edilmemiş bir âmm ifade, haberi vahid ve kıyas gibi zannî bir delil ile tahsis edilemez. Çünkü tahsis edilmemiş âmm ifade Hanefilere göre umum içerisinde bulunan bütün fertleri kapsaması konusunda katilik ifade eder. Haberi vahit ve kıyas ise zannî delildir. Zannî delil ile kati olan bir ifade tahsis edilemez. Bu sebeple Hanefiler, (**En'âm, 121,** ولا تأكلوا ممّا لم يذكر اسم الله عليه) ayetindeki umum ifadeyi (ذبيحة المسلم حلالٌ ذكر اسم الله عليها أو لم يذكرْهُ) hadisiyle tahsis etmemişlerdir. Bu durumda ayetin umumi ifadesi olan "Allah'ın ismi zikredilmeyen hayvanın etinden yemeyin" ifadesine göre amel etmişler ve bilerek Allah'ın ismi zikredilmeyen şeyden yemenin haram olduğu sonucuna varmışlardır.

2. Cumhura Göre: Tahsis edilmemiş bir âmm ifade zannî olduğu için haberi vahit ve kıyas gibi zannî delil ile tahsisi caizdir. Bu sebeple Hanefilerin tahsis etmediği ayeti, haberi vahitle gelen hadis ile tahsis etmişler, bilerek ve unutarak kesilen hayvanın etinden yenilmesinin caiz olduğu sonucuna varmışlardır.

İkinci Semere:

Eğer hass veya âmm lafızdan biri, bir hususta hükmün sübutuna diğeri hükmün ortadan kalktığına delalet ederse bu durum hass ile âmm ifade tearuz mu sayılacak yoksa sayılmayacak mı?

1. Hanefilere Göre: Hass ile tahsise uğramamış âmm ifade çeliştiği zaman burada bir taaruz vaki olduğu kabul edilir. Çünkü her ikisi de katidir ve eşittir. Bu durumda hass ifade âmm lafızdan hemen sonra teşri olduğu tespit edilebilirse, has ifadenin âmmı tahsis ettiği sonucuna varılır. Mesela (و أحلّ الله البيع و حرّم الربا) ifadesinde و أحلّ الله البيع kısmı âmm bir ifadedir. و حرم الربا ifadesi ise has bir ifadedir. Bu has ifade tahsis edilmemiş olan âmm ifadeden hemen sonra gelmiştir. Burada bir tearuz vardır. Bu durumda ribanın haram kılınmasının, alış verişin helal kılınmasından sonra teşri kılındığı tespit edilebildiği için has ifade, âmm ifadeyi tahsis etmiştir sonucuna ulaşılır. Eğer hassın âmm ifadeden sonra geldiği tespit edilemez ise, bu durumda farklılık taşıdıkları ölçüde tearuz etmiş sayılırlar. Hangisi üstün ise ona göre amel edilir.

2. Cumhura Göre: Hass ile tahsise uğramamış âmm ifade çeliştiği zaman tearuzun varlığını kabul etmezler. Bu durumda delalet ettiği ölçüde hassa göre, bunun ötesinde âmma göre amel ederler. Çünkü onlara göre hassın delaleti kati, âmmın delaleti ise zannîdir.

Cumhur ile Hanefiler Arasındaki Tearuz Meselesindeki İhtilaftan Ortaya Çıkan Bir Semere:

Birinci hadisi şerif: (ما سقته السماء ففيه العشرُ وما سقي بغربٍ او دالية ففيه نصفُ) (Âmm İfade)

İkinci hadisi şerif: (ليس فيما دون خمسةِ أوسقٍ صدقةٌ) (Hâs İfade)

Birinci hadiste yağmur suyu ile sulanan her şeyden az ya da çok olsun zekât verileceği ifade ediliyor. Yani umumi bir ifade vardır. İkinci hadiste ise beş veskten aşağı olan şeyler için zekâtın olmadığı ifade ediliyor ki bu has bir ifadedir. Bu durumda hangisine göre amel edilecek?

Cumhur: Cumhur bu konuda kendi metotlarını uygulayarak has ifadeyi âmm ifadeye takdim etmişler ve beş veskten aşağı olan toprak mahsullerinden zekât verilmeyeceği sonucuna ulaşmışlardır.

Hanefiler: Ebu Hanife kendi metodunu uygulayarak şöyle bir muhakeme yapmıştır: Bu konuda iki hadis vardır. Hangisinin teşri tarihinin önce olduğu bilinmiyor. O halde üstün olana göre amel edilir. Burada üstün olan âmm ifadedir. Çünkü âmm ifade, beş veskten aşağısı için de zekâtın farz olduğunu belirtmekte, has olan ifade ise beş veskten aşağısından farziyeti kaldırmaktadır. Bu durumda ihtiyatlı olan durum üstün olan durumdur. İhtiyatlı olan durum ise beş veskten aşağısı için de zekâtın farz olmasıdır.

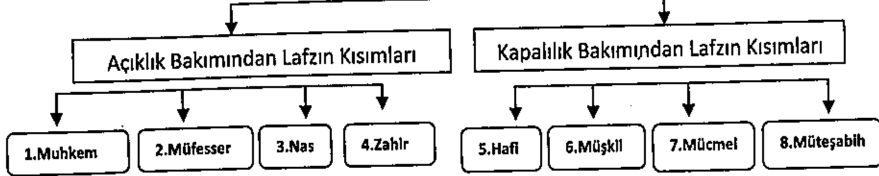
Özel Bir Sebebe Binaen Varid Olan Âmm İfade:

Özel bir sebebe binaen gelen âmm ifade, o özel sebep tarafından tahsis edilir mi? Tahsis eder diyenler olmuş olsa da genel olarak tahsis etmez diyenlerin görüşleri tercihe şayan görülmüştür. Bunun birçok delili vardır. Mesela Peygamberimiz (sav)'e bir sahabe gelmiş ve deniz yolculuğu yaptığını ve yanlarında içecek kadar su taşıyabildiklerini, bu sebeple deniz suyundan abdest alıp alamayacaklarını sormuş, Peygamberimiz (sav) (هو الطهور ماؤه الحلُّ ميتتهُ) şeklinde âmm bir ifade kullanmıştır. Hiçbir bilgin buradaki özel sebepten dolayı deniz suyu ile abdest almayı sadece deniz yolculuğu yapanlara veya sadece Peygamberimize soru soran sahabeye özel bir durum olduğu dolayısıyla burada âmmın tahsis edildiği sonucuna ulaşmamıştır. Bu sebeple özel sebeplerle varit olan âmm ifadeler, özel sebepten dolayı tahsis edilmez.

MANAYA DELALETİNİN AÇIKLIĞI VE KAPALILIĞI BAKIMINDAN LAFIZ

Hanefilere Göre Açıklık Kapalılık Bakımından Lafzın Kısımları

(Buradaki sıralama açıklığı kapalılığa doğru olan sıralamayı da göstermektedir.)

1. *Açıklık Bakımından Lafzın Kısımları:*

1. **Zahir:** (الظاهر: هو اللفظ الذي يدل على معناه دلالةً واضحةً بحيث لا يتوقّفُ فهمُ المعنى الْمُرادِ منه على قرينةٍ خارجيّةٍ مع إحتمال التأويلِ و التخصيص ولم يكن الحكم المُستفادُ منه هو المقصودَ الأصليَّ من سوْقِ الكلام) Manasının anlaşılması için harici bir karineye ihtiyaç duymayacak bir şekilde bu manaya açık olarak delalet eden fakat tevil ve tahsis ihtimaline açık olan ve kendisinden çıkarılan hüküm sözün asıl sevk sebebi olmayan lafızdır. Mesela (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً) ayetinden evlenmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu ayetin sevk sebebi evlenmenin caiz olduğunu açıklamak değil, evlenilebilecek kadın sayısının azami sınırını belirlemektir. Buradan sözün asıl sevk sebebi olmayan ancak haricî karineye ihtiyaç duymayan evlenmenin caiz olduğu sonucu zahirdir. Zahirin **hükmü,** aksine delil bulunmadıkça lafızdan çıkan zahir manaya göre amel etmektir. Zahirin neshi ise sadece Hz. Peygamber dönemine hastır. Sonrasında düşünülemez.

2. **Nass:** (النصُّ: هو اللفظ الذي يدلُّ على معناه دلالةً واضحةً مع إحتمال التأويلِ و التخصيصِ وكان الحكم المستفاد منه هو المقصودَ الأصليَّ من سوق الكلام) Manasına açık bir şekilde delalet eden ve kendisinden çıkarılan hüküm, sözün asıl sevk sebebini teşkil eden, bununla beraber tevil ve tahsis ihtimaline açık olan lafızdır. Mesela (و احلّ الله البيع و حرّم الربا) ayetinde alım satımda alış verişle ribanın farklı şeyler olduğu harici karineye ihtiyaç duyulmayacak şekilde anlaşılmaktadır. Sözün asıl sevk sebebi de alış veriş ile ribanın aynı şey olmadığını vurgulamak içindir. Ancak bu söz bununla beraber tevil ve tahsise de açıktır. Nassın hükmü, zahirin hükmü gibidir. Yani aksine delil bulunduğu takdirde açıkça anlaşılan manasından çıkarılıp delilin gösterdiği manada anlaşılmasıdır.

3. **Müfesser:** (المفسر: هو اللفظ الذي يدلّ على الحكم دِلالةً واضحةً ولم يَحْتَمِلْ تاويلا ولا تحصيصا) Hükme açık bir şekilde delalet eden, tevil ve tahsis ihtimaline de kapalı bulunan lafızdır. Açıklık bakımından zahir ve nasstan daha kuvvetlidir. Mesela (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً) ayette kazif suçu işleyenlere seksen değnek vurulması tahsis ve tevile imkân vermeyecek açıklıkta ve kesin bir şekilde ifade edilmektedir. Sayının eksik ya da fazla olması tevile ve tahsise kapalıdır. Müfesser'in hükmü, kesin olarak delalet ettiği manaya uygun şekilde amel etmek gerekir. Tevile veya başka şekilde anlaşılmaya müsait değildir. Neshi ise sadece teşrî sürecinde geçerlidir.

4. Muhkem: (المحكم: هو الفط الذي وضَحَتْ دلالته على الحكم ولم يَحْتَمِلْ تأويلًا ولا تخصيصًا ولا نسْخًا في حياة الرسول صلى الله عليه وسلم)

Hükme delaleti açık, te'vil, tahsis ve (Hz. Peygamberin hayatında dahi) neshe ihtimali olmayan lafızdır. Süreklilik ve devamlılık ifade eden naslar bu çeşit lafızlardandır. Allah'ın birliği, kitapları ve peygamberlere iman vb. konuları içeren lafızlar muhkem sınıfındandır. Mesela (وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَا اَنْ تَنْكِحُوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ اَبَدًا اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا)(**Ahzab 33**) ayetinde Hz. Peygamberden sonra O'nun eşleri ile evlenmenin haram olduğu hükmü açıktır. Bu hüküm, tevile tahsise ve neshe kapalıdır. Muhkemin hükmü, kesin olarak delalet ettiği manaya uygun olarak amel etmenin gerekliliğidir. Zahirinden anlaşılan manayı başka bir anlama tevil etme ve yorumlama ihtimali ve imkânı yoktur. Nesih asla söz konusu değildir.

Not:

1. Zahir, nas, müfesser ve muhkemden her biri hükme kati bir şekilde delalet eder.
2. Müfesser ve muhkemin katiliği, asla başka ihtimalin bulunmadığı anlamındadır. Bu sebeple tahsis ve tevil ihtimaline kapalıdır. Zahir ve nassın katiliği ise delile dayalı ihtimalin bulunmadığı anlamındadır. Yani zahir ve nassta başka anlama gelme ihtimali mevcuttur. Fakat bu ihtimali gösteren delil mevcut değildir. Bu sebeple tevil ve tahsisi kabul eder.

Zahirin Nass İle Tearuzu:

1. (و أحلّ لكم ما وراء ذلكم)

2. (فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى و ثلاث ورباعَ)

Birinci ayet, kendisindeki bir önceki ayette zikredilen evlenmenin haram olduğu kişiler haricindedekilerle evlenmenin caiz olduğunu göstermektedir. Burada herhangi bir sınırlama yoktur. Yani dörtten fazla da evlenilebilir hükmü çıkar. Bu hüküm ise zahir bir hükümdür. Çünkü bu ayet bu hükmü sevk etmek için sevk olunmamıştır. Bu ayette asıl maksat daha önce zikredilen evlenmenin haram olduğu kişilerin dışındakilerle evlenmenin helal olduğunu beyan için sevk olunmuştur.

İkinci ayet ise, dörtten fazla evlenmenin haram olduğunu göstermektedir. Bu hüküm nass kabilindendir. Çünkü ayet bu hükmü beyan için sevk olunmuştur.

Bu durumda ikinci ayette belirtilen hüküm birinciye tercih edilir. Çünkü ikinci ayette belirlenen hüküm nasstır. Nass ise zahirden önceliklidir.

MMN2

MUHKEM

Hmmm

Nassın Müfesser İle Tearuzu:

Fatma bint Ebi Hubeyş Hz. Peygambere gelerek şöyle sormuştur: Ey Allah Resulü ben temizlik devresi olmadan sürekli hastalık gören bir kadınım, namazı tamamen terk etmem gerekir mi? Peygamberimiz cevaben(توضّئي لكلّ صلاةٍ) buyurmuştur. Ancak hadisin başka bir rivayetinde (توضّئي لوقت كلّ صلاةٍ) buyrulmuştur. Birinci rivayet istihaza olan bir kadının her namaz için ayrı bir abdest alması gerektiğini, ikinci hadis ise her vakit için ayrı bir abdest alınması gerektiği hükmünü ortaya koymaktadır. Birinci rivayet nas kabilindendir. Tevil ihtimaline açıktır. Çünkü Allah Resulü توضّئي لكلّ صلاةٍ buyurmuştur ki burada كلّ صلاةٍ için وقت kelimesi muzaf olarak takdir edilebilir. Yani tevil yapılabilir. İkinci rivayet ise müfesserdir. Tevile ihtimali yoktur. Bu durumda ikinci rivayet tercihe şayan olur. Burada müfesserin tercih edilmesinden şu semere ortaya çıkar: Hanefilere göre istihaze olan bir kadın, sadece bir abdest ile vakit çıkmadıkça istediği kadar namaz kılabilir. Vakit çıkıp başka bir vakit girdiği zaman yeni bir abdest alması gerekir.

Muhkemin Nass ile Tearuzu:

1. و أحلّ لكم ما وراء ذلكم
2. وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَا اَنْ تَنْكِحُوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ اَبَدًا اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا

Birinci ayet bir önce zikredilen ayette evlenmenin haram olduğu kişiler sayılmış ve bunlar dışında kalan kişilerle evlenmek helal sayılmıştır. Dolayısıyla evlenmenin caiz olduğu sınıfa Hz. Peygamberin eşleri de girmektedir. Bu hüküm ise nas kabilindendir. İkinci ayette ise Hz. Peygamberin vefatından sonra O'nun hanımlarından biri ile evlenmek kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasak hükmü ise muhkem kabilindendir. Muhkem de ise tevil ve tahsise ihtimal yoktur. Bu sebeple ikinci ayetin vurguladığı hüküm tercih edilir.

Te'vil:

Lafzın zahir manasından alınıp bir delile binaen zahir olmayan manaya çekilmesidir. Has olan bir lafzın mecaz yoluyla onu başka bir manaya çekmek veya umum manası olan bir lafzı bir delil sebebiyle umumun içinde bir kısım fertlerine kasredilmesi (ki buna tahsis denilir) bu tür tevildendir.

Lafızda Tevil Yapılabilmesi İçin Şu Şartların Oluşması Gerekir:

1. Lafız tevili kabul eden bir lafız olmalıdır. Hanefilerdeki zahir ve nas bu türdendir.
2. Lafzın tevil edildiği mana, o lafzın muhtemel bulunduğu ve mecaz yoluyla bile olsa kendisine delalet ettiği manalardan olmalıdır.
3. Te'vil, lafzın zahir manasından alınıp başka manaya çekilmesine elverişli şer'i bir delile dayanmalıdır. Şer'i delil nas, icma, kıyas veya islamın genel pirensipleri olabilir.

Te'vilin Çeşitleri:

1. Hatıra Kolayca Gelen Te'vil (Garip Te'vil):

Bu tevilin doğruluğu konusunda güçlü bir delile ihtiyaç yoktur. Küçük bir delil yeterlidir. Mesela (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) ayetinde namaza kalkmaktan kasıt, namaz kılmaya azmetmektir. Delil ise şudur: Allah Teâlâ namaza başladıktan sonra abdest alınmasını değil başlamadan önce alınmasını istemiştir. Çünkü abdest namazın şartıdır. Şart ise meşruttan öncedir.

2) Hatıra Kolayca Gelmeyen Te'vil (Baîd Te'vil):

Bu tevilin doğruluğunu ispat için uzak mananın uzaklığını telafi eden ve tevil ile ulaşılan manayı zahir manadan üstün kılan bir delilin gösterilmesi gerekir. Mesela Firuz ed-Deylemi Müslüman olduğunda iki kız kardeş ile beraber evliydi. Rasulullah (sav) ona dilediği birini boşamasını diğerini yanında tutmasını emretti. Bu hadisi şerif dilediğini yanında tutma diğerini boşamaya delalet etmektedir.

Hanefiler bu hadisi şerifi tevil etmişlerdir. Hz Peygamberin dilediğini yanında tut sözünden maksat eğer her ikisini tek bir nikâh ile almışsa ikisini de boşa biriyle yeniden evlen, eğer ayrı ayrı nikâh ile evlenmişse hangisinin nikâhı önce ise onu yanında tut, diğerini boşa anlamındadır. Hanefiler bu şekilde tevil yaparken kıyas deliline dayanmışlardır. Yeni Müslüman olan kişinin durumunu, Müslüman iken iki kız kardeşi alan kişiye kıyas etmişlerdir. Müslüman bir kişi bir akit ile iki kız kardeş ile evlense akit her iki kadın bakımından fasit olur. Erkeğin onlardan her ikisinden de ayrılması gerekir. Daha sonra isterse onlardan biriyle evlenebilir. Eğer ayrı nikâhlar ile evlenmiş ise sadece birincisi ile nikâhı geçerli diğeri ile evlilik geçersizdir. İşte Firuz ed-Deylemiye söylenen hadisi şerif de bu manayı ifade etmektedir.

Hanefilerin Te'villerine Örnekler:

1. Hz Peygamber (sav) (في كلِّ أربعين شاةً شاةٌ) buyurmuştur. Hanefilere göre buradaki zekât verilmesi gereken koyunu tevil etmek gerekir. Buradaki koyundan maksat koyunun bizzat kendisi olduğu gibi kıymetinin de verilebilmesidir. Çünkü zekâtın farz kılınmasındaki gaye fakirin ihtiyacının giderilmesidir. Fakirin ihtiyacı ise koyunu vermekle olduğu gibi kıymetinin verilmesi ile de giderilebilir. Bu sebeple koyunun zekâtı verilirken mal yerine para da verilebilir demişlerdir. Hanefiler bu görüşlerini aynı zamanda Muaz b. Cebel (ra)'ın yemende vali iken zekât verilmesi gereken darı ve arpanın bizzat kendisini değil, Medine'deki sahabenin ihtiyacına binaen elbiseyi zekât olarak almasını delil göstererek desteklemişlerdir.

Şâfîlere göre ise bu uzak bir tevildir. Çünkü hadisin zahirinden mutlaka koyunun verilmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Çünkü Allah Rasülü bizzat koyunun kendisini zikretmiştir. Buna göre malın yerine kıymetinin zekât olarak verilmesi geçerli değildir.

2. فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا Bu ayet zıhar kefareti ile ilgilidir. Burada altmış fakirin doyurulması gerektiği ifade ediliyor. Hanefilere göre bu lafız tevil edilebilir. Altmış fakir doyurulunca kefaret yerine getirildiği gibi bir fakir altmış gün doyurulunca da kefaret ödenmiş olur. Çünkü ayetin gayesi fakir kimsenin altmış gün doyurulmasını da kapsar. Bu altmış fakirin bir gün doyurulması ile aynı anlamdadır.

Ancak Şâfîlere göre bu uzak (baid) bir tevildir. Çünkü bu şekilde bir tevil ayette geçmeyen طعام kelimesinin varlığını kabul etmekte ve ayette geçen ستين kelimesini ilğa etmektedir. Şârî'nin gayesi ise özellikle altmış kişinin doyurulmuş olması olabilir. Dolayısıyla zıhar kefaretinde geçen altmış fakirin doyurulması yerine bir fakirin altmış gün doyurulması te'vili geçerli değildir.

2. *Kapalılık Bakımından Lafzın Kısımları:*

1. Hafi:

Brewk

الخفيُّ : هو اللّفظ الذي تكون له أفرادٌ كثيرٌ ولا تتّضحُ دلالتُهُ عل بعضِ هذه الأفرادِ لعارضِ خارجِ الصّيغةِ ويُحتاجُ إدراكُ أنّ هذا البعضَ من أفراده إلى بحثٍ و إجتهادٍ

Kapsamında birçok fert bulunup da kendi siğası dışındaki bir engelden dolayı bu fertlerden bir kısmına delaleti açık olmayan ve bunların onun kapsamına dâhil olduğunun kavranabilmesi inceleme ve ictihada ihtiyaç gösteren lafızdır.

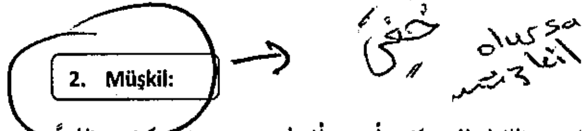
Mesela (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) ayetinde hırsız lafzının hırsızlık lafzının dışındaki bir lafızla anılmayan ve çalan herkesi kapsadığına delaleti zahirdir. Ancak "nebbaş" ve "tarrar" olan kişilere de hırsız denilir mi, yani hırsız kapsamına girer mi? Bu konuda hafilik vardır. Nebbaş ve yankesici isimlerinin verilmesi hırsızın yaptığı işten daha eksik bir işi yaptıkları için mi bu isim verilmiştir, yoksa daha fazlasını yaptıkları için mi bu özel isimle anılmıştır?

Müctehitler, nebbaş ve yankesicinin durumunu incelemişler ve yankesicinin hırsızdan daha tehlikeli olduğu, çünkü insanlar uyanıkken onların malını çaldığı, dolayısıyla yankesicinin hırsız kapsamına girdiği ve elinin kesilmesi gerektiğine hükmetmişlerdir.

Ancak nebbaş konusunda ihtilaf etmişlerdir. **Ebu Hanife ve İmam Muhâmmede göre** nebbaşın yaptığı iş hırsızın yaptığı işe dâhil olmaz. Çünkü hırsızlık olması için malın hırz altında yani korunmuş olması gerekir. Kabir ise koruma mekânı değildir. Alınan şeyin mal olması gerekir. Ancak kefen mal sayılmaz. Çünkü mal insanların gönlünün meylettiği şeydir. Kefene ise insan gönlü meyletmez. Ayrıca malın mülkiyet altında olması gerekir. Kefen ise hiç kimsenin mülkiyetinde değildir. Ölünün mala ihtiyacı olmaz. Kefen mirasçıların mülkiyetinde de değildir. Çünkü mirasçılar kefenden başka mallarda yani mirasta söz sahibidirler. Dolayısıyla nebbaşın yaptığı iş hırsızlık ile örtüşmemekte ve nebbaşa hırsız ismi verilmemektedir. Öyle ise nebbaşa el kesme cezası verilemez. Hâkimin uygun gördüğü bir ceza verilir.

İmamı Yusuf ve diğer üç mezhebin imamına göre ise kabir soyguncusuna nebbaş ismi verilmesi hırsızlığın tam oluşmamasından dolayı değil, yaptığı işin nev'ini belirlemek içindir. Yani bu işi yapan kişinin kefen soyduğunu ifade etmek içindir. Hırsızlığın oluşması şartlarına gelince, kabir kefen için hırz mekânıdır. Kefen ölünün mülkiyeti altındadır. Ayrıca kefen mal sayılır. İnsanların gönlünün meyletmemesi onu mal olmaktan çıkarmaz. Dolayısıyla nebbaş da hırsızlık kapsamındadır ve el kesme cezasını hak etmektedir.

Hafinin Hükmü: Delaletinin kapalığı kaldığı konularda kendisiyle ancak iyice incelendikten sonra amel edilebilir. Eğer müctehit lafzın delaletinin hafi olan fertlerini de kapsadığı kanaatine varırsa ona da aynı hüküm uygulanacağına hükmeder. Kapsamadığı kanaatine varırsa aksi yönde hükmeder.

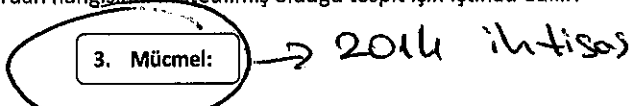
2. Müşkil:

الْمُشكِل: هو اللفظ الذي خَفِيَ الْمعنى الْمُرادُ منه بحيث لا يمكن معرفتُهُ إلَّا بالبحثِ و التَّأمُّلِ فيما يحيطُ به من القرائنِ و الأماراتِ)

Kendisi ile kastedilen mananın ancak onu kuşatan karine ve emareler üzerinde incelemede bulunma ve derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabildiği lafızdır. Müşkillik, müşterek lafızlarda bulunur. Müşterek lafızlar birden fazla mana için vaz olunmuş veya tek mana için vaz olunmuş ancak mecaz yoluyla başka manada da kullanılan ve bu mecaz mananın gerçek manasıymış gibi yaygın hale gelecek şekilde çok kullanılması neticesinde birden fazla manaya delalet eder hale gelmiş lafızlardır.

Mesela (نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ) ayetinde أَنَّى lafzı كيف manasındadır. Ancak من أين manasında da anlaşılabilir. Bu durumda أَنَّى lafzı hangi manada anlaşılmalıdır? Aynı kelime şu ibaredeki أَنَّى lafzı (قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ) من أين manasında kullanılmıştır. Şu ayeti kerimede ise (قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا) كيف manasındadır. Bu durumda (نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ) ayetindeki أَنَّى lafzı müşkil bir lafız olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada حَرْثَكُمْ lafzı iyi incelenirse buradaki أَنَّى lafzının كيف manasında olduğu anlaşılır. Çünkü hars, evlat ve nesil sahibi olma yeridir. Diğer yer ise bunun için elverişli değildir.

Müşkilin Hükmü: Müşkil lafzın muhtemel bulunduğu manalar ele alınır. Lafzı çevreleyen karineler vasıtasıyla bu manalardan hangisinin kastedilmiş olduğu tespit için içtihad edilir.

3. Mücmel:

(المجمل : هو اللفظُ الذي لا يفهم المعنى المراد منه إلا بالإستفسار مِمَّنْ ورد عنه و بيان من جهته)

Mücmel, sözün sahibi tarafından bir açıklama yapılmadan kendisi ile kastedilen mananın anlaşılmadığı lafızdır. Mücmelliğe yol açan sebep açısından mücmel üç kısma ayrılır.

a. **Birbirine eşit birden fazla manaya gelip bunlardan hangisinin kastedildiğini belirleyen karine bulunmaması sebebiyle mücmel:** Manalarından birini tercih imkânı bulunmayan müşterek lafızlar böyledir. Mesela bir kişi "Mevlalarıma" şeklinde vasiyete bulunsa bu geçersiz olur. Çünkü Mevla hem azat eden efendi, hem de azat edilen köle anlamına gelmektedir. Ve hangisinin kastedildiğini anlamak için karine de bulunmamaktadır. Bu konuda vasiyette bulunan kişinin açıklamasına ihtiyaç vardır. Bu da bulunmayınca lafız mücmel olur ve vasiyet geçersiz olur.

b. **Bilinen sözlük manasından Şârî"in kastettiği özel bir manaya nakledilmiş olması sebebiyle mücmel:** Bu mücmelde yeni kelime lügat manasından farklı bir mana kazanmaktadır. Mesela الصلوة lafzı daha önce Araplar arasında başka manalarda kullanılıyordu. Ancak İslam

gelince bu kelimenin manası Şârî' tarafından açıklanmadıkça anlaşılamayan bir mana kazandı. Nasta böyle bir kelime kullanılınca Şârî' tarafından açıklanana kadar mücmel bir kelime olarak kaldı. Ancak fiili Sünnet bunun bizim şimdi bildiğimiz manada namaz olduğunu açıklamıştır.

c. **Lafzın kullanıldığı mana ğarabet (pek alışık olunmama) sebebiyle mücmel:** Mesela (إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا) ayetinde هَلُوعًا lafzı ğarabet sebebiyle mücmeldir. Çünkü bu kelime insanların pek kullanmadığı ve alışık olmadığı bir kelimedir. Anlaşılması Şârî'nin açıklamasına ihtiyaç duymaktadır. Bir sonraki ayet ise (إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا) bunu açıklamıştır. Açıklanıncaya kadar bu kelime mücmeldir.

Mücmelin Hükmü: Eğer mücmeli açıklayıcı bir karine gelmemiş ise mücmel ile amel etmek caiz değildir. Eğer Şârî'den bir açıklama gelmiş ise bu durumda iki durum vardır.
Eğer gelen açıklama mücmeli tam olarak açıklamış ise mücmel müfessere dönüşür. Namaz kelimesinde olduğu gibi. Eğer açıklama tam olarak mücmeli açıklamamış ise mücmel müşkile dönüşür. Bu durumda Şârî'den yeni bir açıklama gelmesi beklenmeksizin müçtehidin içtihadı devreye girer.

4. Müteşâbih:

(المتشابه : هو اللفظ الذي خفي المعنى المراد منه بحيث لا ترجى معرفته في الدنيا لأحد أو لا ترجى معرفته إلا للراسخين في العلم)

Müteşabih, kendisi ile kastedilen mananın dünyada hiç kimse tarafından bilinemeyeceği veya ancak ilimde üstün mertebeye sahip kişilerce bilinebileceği ölçüde kapalı lafızdır. Müteşabih şer'i-ameli hükümleri beyan etmek üzere gelen ayet ve hadislerde bulunmaz. Ahkâm ayet ve hadislerin dışındaki konularda bulunur.

MANAYA DELALETİNİN ŞEKLİ BAKIMINDAN LÂFZIN KISIMLARI

Kitap ve Sünnette yer alan lafızlar ve ibarelerden hüküm çıkarabilmek için bunlarda anlatılmak istenen mananın anlaşılması gerekir. Bu mananın anlaşılması ise Hanefilere göre dört yoldan biri ile gerçekleşir:

İbarenin delaleti, işaretin delaleti, Nassın delaleti, iktizanın delaleti

Bu delalet şekillerine göre lafızlar dört kısma ayrılır: dâl bi'l-ibare, dâl bi'l-işâre, dâl bi'd-delâle, dâl bi'l-iktiza. Şimdi bunları sırasıyla aktaralım.

1. İbarenin Delaleti:

(دلالة العبارة: هي دلالة اللفظ على حكم مقصود من مجيء النص أصالة أو تبعًا)

İbarenin delaleti, lafzın, nassın gelişindeki asli maksat olan veya ona tabi olarak kastedilen hükme delalet etmesidir. Bu durumda nass, lafzı ve ibaresiyle özellikle kastedilen bir hükme delalet ettiği gibi nassta bizzat maksat olmayan ancak nassın gelişinden anlaşılan başka bir hükme de delalet edebilir ki, bu hükümlerden her birine ibarenin delaleti denilir.

Mesela, (وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ) ayeti üç hükmü kendisinde barındırır.

1. Evlenmenin mübah olduğu
2. Eşlere haksızlık yapılma endişesi olmadığı zaman birden fazla evlenmenin caiz olduğu
3. Eşlere haksızlık yapılma endişesi olduğu zaman tek kadınla evliliğin vacip olduğu

Bu ayeti kerimede bu üç hükmün delili vardır. Ancak ayetin asıl hükmünü açıklamak istediği hüküm, ikinci ve üçüncü hükümdür. Birinci hüküm iki ve üçüncü hükümlere tabi olarak yani asıl maksat olmayarak gelmiştir. Asıl maksadın iki ve üçüncü hüküm olduğunu daha önce geçen ayetten anlıyoruz. Önceki ayette yetimlere karşı haksızlık yapmaktan endişe eden vasilerden bahsedilmekte ve yetimlere haksızlık etmekten endişe ettiğiniz gibi kadınlara karşı da endişe etmeniz gerekir, bu sebeple evlendiğinizde haksızlık yapıp yapmayacağınızı iyi hesap edin ve eş sayısını buna göre ayarlayın denilmektedir. Öyle ise ayetin sevk sebebi ve asıl hedeflediği hüküm ikinci ve üçüncü hükümdür. Birinci hüküm ise bunlara tabi olarak gelmiştir.

2. İşaretin Delaleti:

(دلالة الإشارة: هي دلالة اللفظ على حكم لم يُقصد من ورود النص أصالةً ولا تبعًا ولكنه لازمٌ للمعنى الذي ورد الكلام لإفادته ولا يتوقّف عليه صدقُ الكلام ولا صحته شرعًا)

İşaretin delâleti, lâfzın, nassın gelişinde aslî veya tebe'î olarak kasdedilmeyen fakat asıl maksat olan mananın gerekli kıldığı, bununla birlikte sözün doğruluğu ve şer'î yönden sağlıklı anlaşılması kendisine bağlı olmayan hükme delâletidir.

Bu delâlet, bazen çok az düşünmekle anlaşılabilecek kadar açık olur; bazen ise derinlemesine düşünmeyi ve dikkatli incelemeyi gerektirecek şekilde kapalı olur. O yüzden, müçtehitler arasında büyük görüş ayrılıklarının konusunu teşkil etmiştir. Bazı müçtehitler, diğerlerinin fark edemediği noktalara dikkat etmek suretiyle, aynı ibareden (sözden) birçok hüküm çıkarabilir.

1. İşaretin Açık Delaleti:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ Bakara 233

Ayet-i kerîme şu iki hükmü ifade etmek üzere sevk olunmuştur:

1. Emziren annelerin nafakalarını ve giyim masraflarını karşılamak,(çocuğun kendisine nispetle doğurulduğu) şeklinde ifade edilen babanın borcudur.
2. Çocuk, anneye veya başka birine değil, sadece babaya nispet edilir.

Ancak Bu Ayeti Kerimeden İşaret Yoluyla Şu Hükümler de Çıkar:

1. Çocuğun nafakası ile sadece baba mükelleftir. Nesep konusunda kimse ona ortak olamadığına göre, bunun hükmü olan nafakayı karşılama mükellefiyetinin de sırf ona ait olması gerekir. Nesep konusunda hak kime verilmiş ise, infak (nafakayı karşılama) hususundaki yükümlülük de onun olur. "Nimet ve külfetin karşılıklı olması" prensibi, bunu gerektirir.
2. Babası Kureyş'li ise, annesi başka bir kabileden olsa bile, çocuk Kureyş'li sayılır. Dolayısıyla Kureyş'li bir kadınla evlenme meselesinde, annesinin Kureyş'li olmamasına rağmen küf (denk) kabul edilir.
3. Sadece baba, -muhtaç olması halinde-, karşılıksız olarak çocuğunun malını temellük edebilir

(kendi mülkü gibi o mal üzerinde tasarruf edebilir). Zira çocuk babaya nisbet edildiğine göre, ihtiyaç hasıl olduğunda onun malını temellük etme hakkının da olması gerekir. Nitekim bu hüküm Hz. Peygamber (s.a.v)'in şu hadisinde açık bir şekilde belirtilmiştir: "Çocuklarınız size, yapılmış birer bağıştır. Allah dilediğine kız, dilediğine erkek çocuklar bağışlar. Onların malları da, ihtiyaç duyduğunuzda size aittir." İşte bu hükümler, âyetin kendilerini ifade etmek üzere sevk olunmadığı hükümlerdir. Fakat bunlar, âyetten tebe'î olarak kastedilen hükme yani çocuğun nesebinin sadece babaya ait olduğu hükmüne bağlanması gerekli hükümlerdir. Onun için, sözün bunlara delâleti, işaret kabilindendir;

2. İşaretin Kapalı Delaleti:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا Ahkaf, 15

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِى عَامَيْنِ Lokman, 14

Bu iki ayetteki maksat, ana babaya iyi muamele etmeyi tavsiye etmek ve annenin üstünlüğünü, o'nun hamilelik ve emzirme süresince çektiği sıkıntıları açıklamaktır. Her iki ayetin bu manaya delaleti ibarenin delaleti nevindendir.

Fakat bu ayetlerden işaret yoluyla en az hamilelik müddetinin altı ay olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü birinci ayet, hamilelik ve sütten kesme süresini otuz ay olarak belirlemiştir. İkinci ayet de sütten kesme süresini iki yıl olarak belirlemiştir. Bu iki mananın birlikte ele alınmasıyla çıkarılması gerekli olan bir mana daha var ki, bu da otuz aydan arta kalan altı aylık sürenin hamileliğin asgari süresi sayılmasıdır.

3. Nassın Delaleti:[7]

(دلالة النصّ: هى دلالة الكلام على ثبوت حكم المنصوص عليه للمسكوت عنه لاشتراكهما في علة الحكم التي تفهم بمجرد فهم اللغة من غير احتياج الى نظر واجتهاد)

Nassın delâleti, sözün, nass'da belirtilen duruma ait hükmün, inceleme ve ictihatda bulunmaya ihtiyaç duyulmaksızın ve sırf dil unsuruna dayanarak anlaşılabilen illetteki müştereklik sebebiyle, nassda belirtilmeyen durum hakkında da sabit olduğunu göstermesidir.

Örnek:

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا İsra, 23

Bu ayet ibaresiyle, çocuğun ana-babasına "öf" demesinin haram kılındığını göstermektedir. Lisana vukufu olan herkes bu ibareyi duyduğunda, bu hükümdeki illetin yasaklanan sözün ana-babayı üzmesi ve onlara ezâ vermesi olduğunu anlar. Bu illet ise "Öf!" demekten çok daha fazlasıyla olmak üzere, dövme, sövme, hapsetme, yiyecek vermeme gibi başka durumlarda da mevcuttur. Şu halde "öf!" demenin haram kılındığını gösteren nass bunları da kapsamına almaktadır ve o durum için sabit olan tahrim hükmü nassın delâleti yoluyla diğer durumlar hakkında da sabit demektir.

4. İktizanın Delaleti:

(دلالة الإقتضاء هى دلالة الكلام على لازم مسكوت عنه يتوقّف عليه صدق الكلام او صحته)

---

[7] Zekiyyüddin Şa'ban "İslam Hukuk İlminin Esasları"

İktizânın delâleti" sözün, doğru veya şer'î yönden sağlıklı anlaşılması kendisine bağlı olan meskût anh (İbarede yer almayan) bir manaya delâlet etmesidir. Bu delâletin, "iktizâ" diye isimlendirilmesinin sebebi şudur: İktizâ, talep etmek ve gerekli kılmak demektir. Bu delâlette sözün gösterdiği mana da, sözün doğru veya şer'î yönden sağlıklı anlaşılmasının gerekli kıldığı bir manadır.

Örnek:

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, "Ümmetimden hata, unutma ve zorlandıkları söz ve fiilleri kaldırılmıştır" hadisi. Bu hadisin zahirinden anlaşılan mana şudur: Bu ümmette hata, unutma ve ikrahtan hiçbiri bulunmaz. Oysa vakıa bu manaya ters düşmektedir. Çünkü ümmette bu gibi durumlar çokça bulunmaktadır. Şu halde bunların ümmetten kaldırıldığına dair haber doğru olmamaktadır. Hâlbuki haberin günahlardan korunmuş olan Hz. Peygamber (s.a.v)'den sadır olması, onun doğru olmasını gerektirir. İşte bu yüzden, sözde (günah) veya benzeri bir lâfzın takdir edilmesi gerekir ki böylelikle hadis vakıaya ters düşmesin. Bu takdire göre hadis, "Allah, ümmetimden hata, unutma ve zorlandıkları söz ve fiillerin *günahını* kaldırmıştır" şeklinde anlaşılacaktır, işte burada sözün "günah" kelimesine delâleti "iktizânın delâleti" kabilindendir. Çünkü sözün doğruluğu bu kelimenin takdir edilmesine bağlıdır.

3. BÖLÜM

HADİS USULÜ

HADİS ÖĞRENİM VE ÖĞRETİM YOLLARI
(TAHÂMMÜL VE EDA YOLLARI)

Hadislerin bir hocadan öğrenilip başkalarına öğretilmesine tahâmmül ve eda veya kısaca **Tahâmmülü'l- ilm** denilir. Hadis öğrenim ve öğretim yolları şunlardır:

1. **Sema':** Hocanın, ezberinden veya yazılı bir metinden okuyarak rivayette bulunması, öğrencinin hocadan bizzat duyarak bu rivayeti almasına sema' denilir. Bu öğrenim metodunda hoca ile talebe yüz yüzedir ve telaffuz bizzat hocadan işitilerek gerçekleşir. Ravi bu hadisleri naklederken bizzat duyduğunu ifade eden şu lafızları kullanır:

حدثني فلان / أخبرني فلان / انباني فلان / سمعنا / سمعت فلانا / يقول فلان / أخبرنا / حدثنا فلان

Not:

İmla: Hoca ezberinden veya yazılı bir vesikadan okuyarak rivayet ettiği hadisleri yazdıracak olursa buna imla denilir. Bu şekilde yazılan Kitaplara da **emalî** denilir.

2. **Kıraat:** Hocanın huzurunda talebe ezberinden veya elindeki Kitaptan hadis okur. Hoca ise ezberinden veya elindeki bir nüshadan takip ederek dinler. Gerektiğinde düzeltme yapar. Bu yolla talebe, o hadisleri hocadan almış olur. Bu usule kıraat veya arz denilir. Bu şekilde alınan hadisler rivayet edilirken şu lafızlar kullanılır:

قرات على فلان وهو يسمع / قرئ على فلان و أنا أسمع / حدثنا فلان قرائة عليه

3. **İcâzet:** Hocanın talebesine duyduklarını veya Kitaplarını rivayete izin vermesine icâzet denilir. Burada talebenin hocaya okuması veya hocanın talebeye okuması yoktur. İcâzet birkaç şekilde olabilir:
   - Belli bir hocanın belli bir öğrenciye belli bir malzemeyi rivayete veya istinsaha izin vermesi
   - Belli bir hocanın belli bir öğrenciye belli olmayan malzemeyi rivayet etmesine izin vermesi (duyduğun bütün her şeyi rivayete izin verdim demek gibi)
   - Umumi icâzet şeklinde icâzet vermesi (bütün Müslümanlara benden hadis rivayetine izin verdim demek gibi)
   -

4. **Münavele:** Kendisinden rivayet etmesi için hocanın öğrencisine bir kitap veya yazılı bir metin vermesine münavele denilir. Bu öğrenim şekliyle elde edilen hadis şu şekilde rivayet edilir: حدثنا فلان مناولة او إجازة

5. **Kitabet:** Huzurunda bulunan veya bulunmayan bir öğrencisi için hocanın kendi eliyle bir veya birkaç hadis yazıp veya yazdırıp vermesi veya göndermesine kitabet denilir. Bu yolla elde edilen hadisler şu lafızlarla rivayet edilir: كتب إليّ فلان / أخبرنا فلان مكاتبة كتابة

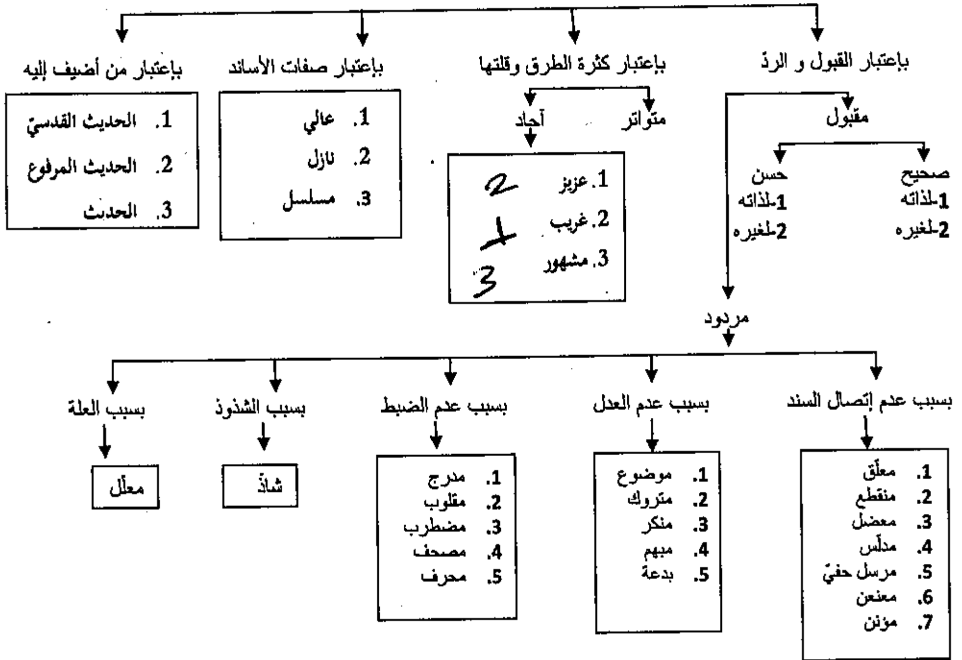
6. **İ'lâm:** Hocanın icâzette bulunmaksızın belli bir hadis veya hadis kitabı için sadece (هذه روايتي) "Bu benim rivayetimdir" şeklinde açıklamada bulunmasına denilir.

7. **Vasiyet:** Ölmek veya yolculuğa çıkmak üzere olan hocanın rivayet izninden söz etmeksizin kitabını talebelerinden birine vasiyet etmesidir.

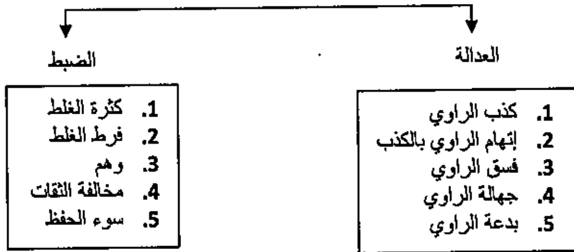
8. **Vicâde:** Bir kimsenin yazma bir risalenin veya kitabının bulunması ve ele geçirilmesine vicade denilir. Bu tür hadisler şu lafızla rivayet edilir. وجدت بخطّ فلان

HADİS ÇEŞİTLERİ

أنواع الحديث

المطاعن العشرة

الحديث القدسي: هو ما نقل إلينا عن النبي مع إسناده إياه إلى ربه عز و جل.

الحديث المرفوع: ما أضيف إلى النبي من قول أو فعل أو تقرير.

الحديث المقطوع: ما أضيف الى التابعي أو من دونه من قول أو فعل.

الخبر المتواتر: ما رواه عددٌ كثيرٌ تحيل العادة تواطؤهم على الكذب.

الخبر الآحاد: هو ما لم يجمع شروط المتواتر.

1. **المشهور:** ما رواه ثلاثة فأكثر في كل طبقة ما لم يبلغ حد التواتر.
2. **العزيز:** أن لا يقل رواته عن إثنين في جميع طبقات السند.
3. **الغريب:** هو ما ينفرد بروايته راو واحد.

الخبر المقبول: هو ما ترجح صدق المخبر به.

1. **الصحيح:** هو ما اتصل سنده بنقل العدل الضابط عن مثله الى منتهاه من غير شذوذ ولا علة.
2. **الحسن:** هو ما اتصل سنده بنقل العدل الذي خف ضبطه عن مثله الى منتهاه من غير شذوذ و لا علة.

الخبر المردود: هو الذي لم يترجح صدق المخبر به.

الضعيف: هو ما لم يجمع صفة الصحة أو الحسن بفقد شرط من شروطه.

المردود بسبب سقط ظاهر من الإسناد:

1. **المعلق:** ما حذف من مبدإ اسناده راو فأكثر على التوالي.
2. **المرسل:** هو ما سقط من آخر اسناده من بعد التابعي.
3. **المعضل:** هو ما سقط من اسناده اثنان فأكثر على التوالي.
4. **المنقطع:** هو ما سقط من وسط اسناده راو واحد.

المردود بسبب سقط خفي من الإسناد:

1. **المدلس:** إخفاء عيب في الإسناد و تحسين لظاهره.
2. **المرسل الخفي:** ان يروي عمن لقيه أو عاصره ما لم يسمع منه بلفظ يحتمل السماع و غيره كقال
3. **المعنعن:** قول الراوي: حدثنا فلان عن فلانا......
4. **المؤنن:** قول الراوي: حدثنا فلان أنّ فلانا قال .....

المردود بسبب طعن في عدالة الراوي:

1. **الموضوع:** هو الكذب المختلق المصنوع المنسوب الى رسول الله.
2. **المتروك:** هو الحديث الذي في اسناده راو متّهم بالكذب.
3. **المنكر:** هو ما رواه الضعيف مخالفا لما رواه الثقة. (المعروف: ما رواه الثقة مخالفا لما رواه الضعيف.)
4. **المبهم (المجهول):** هو الحديث الذي رواه من لم تعرف عينه أو حاله.
5. **البدعة: (الحديث المبتدع):** هو ما استحدث بعد النبي من الأهواء و الأعمال.

المردود بسبب طعن في ضبط الراوي:

1. **المدرج:** ما غير سيق إسناده أو أدخل في متنه ما ليس منه بلا فصل.
2. **المقلوب:** إبدال لفظ بآخر في متن الحديث أو إسناده بتقديم أو تأخير و نحوه.
3. **المضطرب:** ما روي على أوجه مختلفة متساوية في القوة.
4. **المصحف:** هو ما كان فيه تغيير حرف أو حروف بتغيير نقط مع بقاء صورة الخط.
5. **المحرف:** هو ما كان فيه التغيير في الشكل (الحركة) مثاله: كُلاب/ كِلاب

المعلل: هو الحديث الذي أطلع فيه على علة تقدح في صحته مع أن الظاهر السلامة منها.

الشاذ: ما رواه المقبول مخالفا من هو أولى منه.

Eklenmiş = مُدْرَج
Düzensiz = مُضْطَرِب
değişik ... olduğu halde sebepsiz tercih etmek

1. SENEDİN MÜNTEHASI AÇISINDAN HADİS

a) MERFÛ HADİS: Söz fiil, takrir, fıtri veya ahlaki vasıf olarak, senedi munkatı veya müttasıl olsun, açıkça veya dolaylı olarak (hükmen) Hz. Peygambere izafe edilen hadistir.

a) Sarâhaten Merfû: Açık bir şekilde Hz. Peygambere izafe edilen hadistir.

b) Hükmen Merfû: Herhangi bir sahabenin geçmiş peygamberler veya gelecekte cereyan edecek olaylar ya da yapılması halinde yapana sevap yahut azap gerekecek konular gibi şahsi görüş ve kanaate dayanması mümkün olmayan mevzulara dair verdiği haberlere verilen hadis ismidir. Sahabi hadisi Rasülullahtan duyduğunu söylemese bile O'ndan duyduğu kabul edilir. Ya da en azından başka bir sahabeden duymuş sayılır.

b) MEVKÛF HADİS: Sahabelerin söz fiil ve takrirlerine dair muttasıl veya munkatı haberlere denir. Sened sahabide kalır. Hz. Peygambere ulaşmaz.

Mevkuf hadis şu ifadelerle rivayet edilir.

Ömer şöyle dedi, İbn Abbas şöyle yaptı, Ebu Hureyre şöyle takrirde bulundu, Ömer'den mevkuf olarak rivayet olunur ki vb.

c) MAKTÛ HADİS: Herhangi bir tabi'ye izafe edilen söz fiil ve takrirlere verilen isimdir.

Maktu hadis şu ifadelerle rivayet edilir:

Ebu Hanife dedi ki... Ebu Hanife şöyle yaptı... Ebu Hanife şöyle takrirde bulundu... vb.

d) KUDSÎ HADİS: Hz. Peygamber (s.a.s)'in Rabbine izafe ettiği veya Hz. Peygamberden Rabbine izafe edilerek rivayet edilmiş olan hadîslerdir. Kudsi hadîse rabbani veya ilâhî hadis de denir. Kudsî hadis söz olarak Hz. Peygambere aittir. Ne var ki manası Cenâb-ı Hak'tandır. Yüce Allah Hz. Peygamber (s.a.s)'in kalbine bir fikir ilham etmiş, o da kalbine ilham edilen fikri dile getirmiştir. Şu hale göre kudsî hadis manası Allah'tan, sözleri Hz. Peygamberden olan hadislerdir.

2. RAVÎ SAYISI AÇISINDAN HADİS ÇEŞİTLERİ

a) MÜTEVÂTİR HADİS:

Aklın yalan üzerinde birleşmelerini adeten mümkün görmediği raviler topluluğunun her nesilde, kendileri gibi bir topluluktan alıp naklettiği işitme veya görmeye dayanan hadistir.

Mütevâtir Haberin İki Özelliği:

1) Ravilerin senedin başından sonuna kadar, yalan üzere birleşmeleri adeten mümkün olmayan bir topluluk olması

2) Verilen haberin, Allah'ın birliği ve iki kere ikinin dört etmesi gibi aklen bilinen cinsten değil, görme ya da işitmeye dayalı haberler cinsinden olması

Mütevâtir Haberin Çeşitleri:

1) Lafzen Mütevâtir: Bütün rivayetlerinde lafızları aynı olan mütevâtir hadistir. "Bile bile kim bana yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın" gibi.

2) Manen Mütevâtir: Aralarında ortak bir nokta bulunan değişik hükümlerin tevatür şartlarını taşıyan raviler tarafından nakledilmesiyle ortaya çıkan ortak manaya denir. Dua esnasında elleri kaldırmak gibi.

Mütevâtir Haberin Şartları:

1. Haberi çok sayıda kişilerin rivayet etmesi (bazılarına göre en az on kişi)
2. Bu çokluğun hadisi rivayet eden bütün senet tabakalarında bulunması
3. Bu sayının kendi aralarında anlaşmalarının aklen imkânsız oluşu
4. Haberin dayanağının hissi olması (yani, biz işittik, gördük, dokunduk, gibi hisse dayalı rivayet olması) Eğer akli olursa mütevâtir sayılmaz.

Mütevâtirin Hükmü: Zaruri yani yakini ilim ifade eder. İnsanın bizzat şahit olmuş gibi kesin bir şekilde inanması gerekir.

Mütevâtir Konusunda Yazılmış Eserler:

1) Suyutinin "Ezharu'l Mütenasire fi Ahbari'l Mütevâtire"si
2) Suyutinin "Gatfu'l Ezharı"
3) Muhâmmet b. Cafer el Kettaninin "Nazmül Mütenasir min Hadisi'l-Mütevâtiri"

b) ÂHAD HADİSLER

Tevatür şartlarını taşımayan hadislere denir. Zannedildiği gibi tek kişi tarafından rivayet edilen hadis değildir.
Âhad Haberin Hükmü: Âhad haber zannî ilim ifade eder. Yani nazara ve istidlale dayanır. Üç kısma ayrılır.

1. MEŞHUR HADİS:

Mütevâtir derecesine ulaşmayan ancak her tabakada en az mutlaka üç kişi tarafından rivayet edilen hadistir. Bu hadis tabiin döneminde tevatür derecesine ulaşmıştır.

Istılahi Olmayan Meşhur Çeşitleri:

1. Sadece hadisçiler arasında meşhur olanlar
2. Hadisçiler ve âlimler arasında meşhur olanlár
3. Fakihler arasında meşhur olanlar
4. Usulcüler arasında meşhur olanlar
5. Nahivciler arasında meşhur olanlar
6. Halk arasında meşhur olanlar

Meşhurun Hükmü:

Meşhur hadisin mutlaka sahih olduğu ilk anda akla gelse bile aslında öyle değildir. Çünkü meşhur hadisin sahih, hasen, zayıf, hatta uydurma olanı vardır. Fakat ıstılahi meşhur, sahih olursa ğarib ve aziz hadise tercih edilir.

Meşhur Hadisler Hakkında Yazılmış Eserler:

1. Sehâvînin "el-Makasıdü'l Hasenetü fî mâ iştehera ale'l Elsineti"
2. El Acluninin "Keşfü'l hafa ve mezilü'l ilbas fî mâ iştehera mine'l Hadis ale elsineti'n- Nasi"
3. İbni Deyba eş'-Şeybaninin "Temyizü'-Tayyibi mine'l-Hadisi fi ma yedüru ale elsinetin nasi minel hadis"

2. AZİZ HADİS:

Bütün tabakalarında ravi sayısı ikiden aşağı düşmeyen hadistir. Bazı tabakalarında ravi sayısı ikiden fazla olabilir. Bazı zaman da sadece bir tabakada iki ravi, diğerlerinde daha fazla bulunur. Bu durum onun aziz olmasına zarar vermez.

3. MÜSTEFÎD HADİS:

Meşhur hadisle aynıdır. Ancak farklı diyenler de vardır. Farklı diyenlere göre müstefid hadis, başından sonuna kadar ikiden fazla isnadı olan hadislerdir. Meşhur hadis ise, "Başında bir ravi olsa bile sonradan şöhrete ulaşan hadislere denir" demişlerdir.

4. GARİB HADİS:

Bir ravinin rivayetinde tek kaldığı hadistir. Bu tek kalma bazen senedin bütün tabakalarında bazen sadece bir tabakada olabilir. Bu onun garip olmasına zarar vermez. Garip hadis ravinin tek kaldığı yere göre iki kısma ayrılır.
Mutlak Garip: Ravinin hadisin senedinin baş tarafında (sahabe kısmında) tek kalmasıdır.
Nisbi Garip: Ravinin hadisin senedinin herhangi bir yerinde tek kaldığı ve o tek olan ravinin belli bir şahıs olmasıyla adlandırılan hadistir.

3. KABUL VE RED AÇISINDAN HADİS ÇEŞİTLERİ

Not: Meşhur, aziz ve ğarip hadislerden oluşan âhad haberler kuvvet ve zayıflık derecesine göre makbul ve merdut olmak üzere iki kısma ayrılır.

I. MAKBUL HADİS ÇEŞİTLERİ

Makbul Hadisin Hükmü: Delil olarak kabulünün ve amel edilmesinin vacip olmasıdır. Makbul hadis iki kısma ayrılır. Sahih ve Hasen Hadis. Makbul olmayan hadis ise zayıf hadistir.

a. SAHİH HADİS:

Adalet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl senetle kendileri gibi adalet ve zapt sahibi ravilerden muttasıl senetle rivayet ettikleri şaz ve muallel olmayan hadistir.

Hadisin Sahih Olmasının Şartları ve Özellikler Nelerdir?
1)Senedin muttasıl olması, ***2)*** Râvilerin adalet sahibi olmaları, ***3)*** Râvilerin tam zapt sahibi olmaları, ***4)*** Hadiste illet olmaması, ***5)*** Hadisin şaz olmaması. Bu şartlardan sadece biri olmazsa sahihlik özelliğini kaybeder.

Hadisin illetli olması ne demektir? İllet, zahiren hadisin sıhhatli görülmesiyle beraber, hadisin sıhhatine zarar veren gizli ve kapalı bir sebebin bulunmasıdır.
Şaz olmak ne demektir? Sika ravinin, evsak (daha güvenilir) bir raviye veya sikalara muhalefet etmesidir.
Adalet ne demektir? Adâlet hadisleri rivayet eden ravilerin Müslüman, akıllı, baliğ olması, fâsık olmaması, kişilikten yoksun olmaması demektir.
Zaptının tam olması ne demektir? Ravinin, ya zaptu's-sadr (hafızasından) ya da zaptu'l-kitabetle (yazıyla) kayıt altına aldığı hadisi eksiksiz bir şekilde nakletmesidir.
Sahih hadisin hükmü: Ehli Hadisin icması ve sahih sayan usulcü ve fakihlerin görüşüyle sahih hadisle amel etmek vaciptir. Sahih hadis şer'i delilerdendir. Hiçbir Müslüman için sahih hadisle amel etmeme lüksü yoktur.
***a)* Sahih Li-zatihi:** Yukarda sayılan özelliklere sahip olan ve sahih olmak için başka bir karineye ihtiyaç duymayan sahih hadistir.
***b)* Sahih Li- ğayrihi:** Sıhhat şartlarını en üst seviyede taşımamasına rağmen kendisini sahih derecesine çıkaracak bir başka rivayet bulunan hadislere denilir. Bu hadisler aslında başlangıçta hasen li- zatihi hadislerdir. Ancak hasen li zatihi olan bir hadis, kendisi gibi veya daha kuvvetli

olan başka bir senetle gelen hasen lizatihi ile desteklenirse, bu hadis sahih li- ğayrihi hale gelir. Bu hadis sahih lizatihiden aşağı hasen li zatihiden üst derecededir.

Sahih hadisin dereceleri:

1- Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa Kitaplarına aldığı hadisler
2- Buhârî'nin yalnız başına kitabına aldığı hadisler
3- Müslim'in yalnız başına kitabına aldığı hadisler
4- Kitaplarına almamış olsalar da Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun hadisler
5- Yalnızca Buhârî'nin şartlarına uyan hadisler
6- Yalnızca Müslim'in şartlarına uyan hadisler
7- Buhârî ve Müslim'in dışındaki hadis mütehassıslarının sahih dedikleri hadisler

Buhârî ve Müslim inde sahih hadis bulabileceğimiz hadis eserleri:

a) İbn Huzeyme, "Sahih"
b) İbn Hıbban, "Sahih"
c) Hâkim, "Müstedrek'"
d) Sünen'i Erbaa (Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace ve Nesainin Sünenleri)
e) Darekutni ve Beyhaki, "Sünen"

b. HASEN HADİS:

Zabtı, sahih hadisi rivayet eden ravinin zaptından biraz daha gevşek olan adalet sahibi ravilerin muttasıl senetle rivayet ettikleri şaz ve muallel olmayan hadistir. Hasen hadisin sahih hadisten farkı ravilerinin zapt yönünden mükemmel olmamasıdır.

Hasen Hadisin Hükmü: Hasen hadisin hükmü, sahih hadiste olduğu gibi her ne kadar sahihten daha az kuvvetli olsa da amel etmenin vacip olmasıdır. Fakihler hasen hadisle amel etmiş ve delil saymışlardır. Usulcü ve hadisçilerin delillerinin çoğu hasen hadisten oluşmaktadır.

a) **Hasen Li-zatihi:** Hasen olmak için başka bir karineye ihtiyaç duymayan sadece ravilerinin zaptı mükemmel olmadığı için sahih olamayan hasen hadistir. Lafzı benzer başka bir hadis tarafından desteklenirse sahih li ğayrihi derecesine yükselir.

b) **Hasen Li- ğayrihi:** Yalancılıkla itham edilmemiş ancak çok hata yapacak kadar dalgın olmayan, fakat ehliyeti açıkça anlaşılamayan bir ravisi bulunan zayıf hadistir. Lafız veya mana bakımından başka rivayetlerle desteklenirse hasen li ğayrihi makamına yükselir.

Bazı İbareler:

a) (هذا حديث صحيح) "Sahih Hadis" ibaresiyle ne kastedilir? Bu ibareyle hadisin sahih hadis için şart olan beş şartın bulunduğu ifade edilir. Ancak haddi zatında kesin sahih olduğu anlamına gelmez.

b) (هذا حديث غير صحيح) "Ğayri sahih hadis" ibaresiyle ne kastedilir? Bu ibareyle, sahih hadiste bulunması gereken beş şarttan biri veya bir kaçı veya hiçbirinin bulunmadığı kastedilir. Ancak gerçekte zayıf olmayabilir.

c) (هذا حدث صحيح الإسناد أو حسن الإسناد) **"Bu hadis, isnadı sahih veya isnadı hasendir"** ibaresi ile ne kastedilir? Bu ibareyle, hadisin sahih olması için gerekli beş şarttan sadece üçünü kendisinde bulundurduğu kastedilir. Bu üç şart, senedin muttasıl olması, ravilerin adalet vasfına sahip olması, ravilerin zapt sahibi olmasıdır. Bu hadisin isnadının sahih veya hasen şeklinde kullanılması metnin sahih veya hasen olmasını gerektirmez.

d) (متفق عليه)"Müttefekun aleyh" ibaresiyle ne kastedilir? Bu ibareyle, İmam Buhârî ve Müslimin sahihlerine ittifakla aldıkları hadisler kastedilir. Ümmetin ittifak ettiği anlaşılmaz.

e) Tirmizinin ve diğer hadisçilerin "هذا حديث حسن صحيح" ibaresiyle kastettikleri nedir? Eğer hadisin iki veya daha fazla isnatları varsa " Bir senedi itibarıyla hasen, diğer senetleri itibarıyla sahih demektir." Ve هذا حديث حسن و صحيح şeklinde kullanılmış olarak değerlendirilir. Eğer hadisin tek isnadı varsa, "Bazı hadisçilere göre hasen, bazı hadisçilere göre sahihtir" anlamına gelir ve هذا حديث حسن أو صحيح şeklinde kullanılmış olarak değerlendirilir.

Not:
Makbul âhad haberler, yani sahih ve hasen hadisler başka karinelerle desteklenir ve kuvveti artarsa bunlara ***"Karinelerle kuşatılmış makbul âhad haberler"*** denir. Bu karineler sahih ve hasen hadisin kuvvetine kuvvet katar. Bu karinelerle kuşatılmış olan sahih ve hasenler, karinesi olmayan ancak sahih ve hasen şartlarını taşıyan diğer sahih ve hasenlerden daha fazla tercihe şayandır. Çelişme durumunda karineli olanlar alınır.

Not: Makbul haberler iki kısma ayrılır. Amel edilenler ve edilmeyenler. Bu ayrımdan iki hadis ıstılahı ortaya çıkar: "Muhkem ve muhtelifül hadis" ile "Nasih ve Mensuh"

Muhkem Hadis: *Makbul olan bir hadisin kendisi gibi makbul olan bir başka hadisle çelişmemesidir.* ***Muhtelifül Hadis:*** Farklı manada ve aynı kuvvette olan başka bir hadisle çelişen hadislerdir. Ancak bu hadislerin ikisinin arasını cem etmek mümkündür.

Muhtelifün Hadisle Karşılaşan Şahsın Ne Yapması Gerekir?
1. İkisi arasını cem etmek mümkün ise cem etmesi vacip olur ve iki hadisle beraber amel eder.
2. Cem etmek mümkün değilse şu yolları izler.
a) Eğer ikisinden biri neshedilmiş ise neshedileni bırakır ve diğeriyle amel eder.
b) Eğer neshedildiğini bilemezse elliye yakın tercih yollarından biri ile hadisin birini tercih eder. Sonra tercih edilen ile amel eder.
c) Eğer ikisi arasında tercih yapabilecek bir yol bulamazsa bulana kadar bekler.

Muhtelifün Hadis Alanında Yazılmış Eserler:
- İmam Şâfî, "İhtilafü'l Hadis"
- İbn Kuteybe, "Te'vilü Muhtelifü'l-Hadis"
- Tahavî, "Müşkilü'l Â'sar"

Nasih ve Mensuh: Nesih, Şârî'nin sonraki gelen hükümle önceki hükmü kaldırmasıdır.

Nasih ve Mensuhun Bilinme Yolları:
1. Rasulullah'ın açıklamasıyla bilinir.
2. Sahabe kavliyle bilinir.
3. Öncelik sonralık tarihinin bilinmesiyle bilinir.
4. İcmanın delaletiyle bilinir.

II. MERDUD HADİS ÇEŞİTLERİ

A. *ZAYIF HADİS:*

Sahih ve hasen hadisin şartlarını taşımayan hadistir.

Zayıf Hadisin Özellikleri:

1-Senedin muttasıl olmaması *2*- Bir veya birkaçında adalet ve zabt sıfatına haiz olmayan ravinin bulunması *3*-Hadisin sika ravilerin rivayetine muhalif olması *4*- Hadisin illetli olması

B. *MERDUT HADİSLER:*

Merdûd Hadis: Adalet ve zapt yönünden ta'n edilen bir ravinin rivayet ettiği veya senedinde kopukluk bulunan ya da zayıflığa düşürücü illet bulunan hadislere denilir.

Merdut Hadisin Hükmü: Merdut haber delil olamaz ve amel edilmesi gerekmez.

Not: Bir haberin reddedilmesi iki sebepten dolayı olur. Ya isnattaki kopukluk ya da ravinin ta'n edilmesidir.

1. SENEDİNİN MUTTASIL OLMAMASI SEBEBİYLE MERDUD OLANLAR

a) MÜRSEL HADİS:

Tabiinin, sahabeyi atlayarak direk Hz. Peygamberden duymuş gibi hadisi Hz. Peygambere izafe ettiği hadistir. Burada tabi olan ravinin yaşının küçük veya büyük olması işi değiştirmez. Bir sahabenin hadisi başka bir sahabeden duyduğu halde sanki Hz. Peygamberden bizzat kendisi duymuş gibi rivayet ettiği hadise ***" Sahabe Mürseli "*** denir. Sahabe Mürseli, sahih ve delil kabul edilir. Çünkü sahabenin tabiinden rivayeti zor bir ihtimaldir.

Mürsel Hadisin Hükmü: Mürsel hadis, aslen senetteki kopukluk ve hazfedilen kişinin halinin bilinmemesi sebebiyle merduttur. Bu sebeple bu hadise zayıf hadis denir. Ancak buradaki hazfedilen şahsın yüksek bir ihtimalle sahabe olması ve bu yönüyle de senedi kopuk olan diğer hadislerden farklı olması, mürsel hadisin hükmü konusunda ihtilafa düşülmesine sebep olmuştur.

Ebu Hanife, Ahmet b. Hanbel ve İmam Malike Göre: Mürsel hadis, irsal yapan ve kendisine irsal yapılan sika ravilerden olmak şartıyla delil olarak kullanılır ve sahih kabul edilir.

İmam Şâfi: Mürsel hadis, sahihtir ve delil olarak kullanılır. Ancak şu şartları taşıması gerekir.

- İrsal yapan Tabiinin büyüklerinden olmalıdır.
- Kendisine irsal yapılan yani tabiî'nin rivayette bulunduğu kişi sika olmalıdır.
- İrsal yapan rivayette bulunduğu şahsın ismini söylemese bile sika olduğunu bildirmelidir.
- Güvenilir hadis hafızları bu mürsel hadise muhalefet etmemelidir.
- Yukarıdaki şartları taşıyan mürsel hadisin şu yollardan biriyle desteklenmesi gerekir:
  1. Hadisin başka müsnet (muttasıl) bir hadisle desteklenmesi gerekir.
  2. Ravileri farklı başka bir mürselle desteklenmesi gerekir.
  3. Sahabenin kavline uygun olmalıdır.
  4. İlim ehli kişiler bu mürselle fetva vermiş olmalıdır.

b) MUNKATI' HADİS:

Senedi muttasıl olmayan hadistir. İster Hz. Peygambere isnad edilsin isterse başka bir kimseye fark etmez. Senedinin herhangi bir yerinde bir veya iki ravi atlanmış ancak peş peşe değilse bu hadise munkatı denir. Mürsel, muallâk ve mudal hadis aynı zamanda munkatı olabilir.

Munkatı Hadisin Hükmü: Munkatı hadis hazfedilen ravinin halinin bilinmemesi sebebiyle zayıftır.

c) MU'DAL HADİS:

Senedin herhangi bir yerinde, iki veya daha fazla ravi peş peşe düşmüş ise bu hadise mu'dal hadis denir.

Mudal Hadisin Hükmü: Mudal hadis zayıftır. Mürsel ve munkatı hadisten daha aşağı durumdadır. Çünkü isnatta ikiden fazla kişi düşmüştür.

Mu'dal Hadis ile Muallâk Hadis İlişkisi: Bu iki hadis, bir maddede birleşir, iki maddede ise ayrılırlar.

- Hadisin senedinin başlangıç kısmından iki ravi peş peşe düşerse hem mu'dal hem de muallâk olur.
- Hadisin senedinin orta yerinden iki ravi peş peşe düşerse sadece mudal olur.
- Hadis senedinin baş tarafından sadece bir ravi düşerse muallâk olur.

d) MUALLÂK HADİS:

Senedinin baş tarafından yani bize en yakın tarafından bir veya peş peşe birkaç ravinin ya da sonuna kadar senedin bütünüyle düştüğü hadistir. Örneğin bir ravinin Hz. Peygamberden duymuş gibi "Allahın Rasulü şöyle buyurdu" ya da sadece sahabi söyleyerek "Falan sahabi Allahın Rasulünden şöyle rivayet etti" ya da sahabeden daha aşağı bir raviden, "Falan, falandan şöyle rivayet etti" şeklinde aradaki diğer raviler atlayarak rivayet etmesidir. Yani diğer raviler hiç zikredilmez.

Muallâk Hadisin Hükmü: Bu hadis merduttur. Çünkü sahih olma şartlarından senedin muttasıl olma şartını kaybetmiştir ve düşen ravinin hali bilinmemektedir.

Buhârî ve Müslim'de Muallâk Hadisler: Buhârîde 1341 tane muallâk hadis vardır. Bu hadislerden 1181 tanesini İbn Hacer Tağribü't-Ta'lik adlı eserinde muttasıl senetle vermiştir. Sadece 160 tanesini vermemiştir. Bu hadisler Buhârî'nin Sahihinde bap başlıklarında veya tercemelerde muallâk olarak bulunur. Müslimde 11 tane muallâk hadis vardır. Bunlardan bir tanesi hariç diğerleri müslimin sahihinin değişik yerlerinde muttasıl senetleri ile bereber kullanılmıştır.

Buhârî ve Müslimde geçen Muallâk Hadislerin Hükmü: Eğer " قال / ذكر / حكى " gibi malum ve kesin siğalarla rivayet edilmişlerse onun izafe edildiği kişiye göre sahih olduğu hükmü anlaşılır. Eğer "قيل, ذُكِر veya حُكِي gibi" mechul siğalarla rivayet edilmişlerse kime isnat edilirse edilsin sahih olmadığı anlaşılır.

e) MÜDELLES HADİS:

Tedlis, senede dâhil bir ravinin ismini atlayarak orada böyle biri yokmuş izlenimi verecek şekilde senedi sevk etmek demektir. Başka bir deyişle, isnattaki ayıbı gizlemek ve hadisin zahirini güzelleştirmektir.

Müdelles Hadisin Genel Hükmü: Müdelles hadisin her nevîsi zemmedilmiştir. En iyisinden kötüsüne doğru sıralanışı şu şekildedir. Şüyuh, isnat, tesviye.
Tedlisin Kısımları: Tedlis üç kısımdır. İsnat tedlisi, tesviye tedlisi, şeyh tedlisi.

1) Şeyh Tedlisi: Hadisi rivayet eden ravi, hadisi duyduğu şeyhten, şeyhin ismini zikretmeyip, duyanların tanıyamayacağı bir şekilde o şeyhi başka şekilde isimlendirerek ya da sıfatlarını söyleyerek ya da bir yere nispet ederek ya da kinaye yaparak rivayet etmesidir. ***Hükmü:*** İsnat tedlisinden daha iyidir.

Şeyh Tedlisinin Sebepleri:
- Şeyhin zayıf olması ya da sika olmaması
- Ravinin hazfettiği kişiden fazlaca rivayette bulunduğundan şeyhinin ismini aynı şekilde çokça zikretmek istememesi.
- Aynı şeyhten raviden daha küçük yaşta olan bir gurubun rivayette bulunmuş olmasıdır.
- Ravinin rivayette bulunduğu şeyhten yaşça daha küçük olması.

2) İsnat Tedlisi: Ravinin karşılaşmış olduğu kişiden işitmediği hadisi ya da asırdaşı olup karşılaşmadığı kişiden işitmediği halde, işitti izlenimi vererek rivayet etmesidir. Bazıları asırdaşı olduğu halde hatta karşılaştığı halde kendisinden hiçbir hadis almamış ise, ancak almış gibi rivayette bulunmuş ise buna **mürseli hafî** demişlerdir.

Mürsel'i Hafî ile isnat tedlisi aynı şeydir. Ancak aralarında şu fark vardır. Mürseli hafî'de ravi, rivayet ettiği hadis olsun veya başka hadis olsun asla o kişiden hadis rivayet etmemiştir ve şeyh ile görüşmüş veya görüşmemiş olabilir. Ancak isnat tedlisinde ravi rivayet ettim dediği kişi ile görüşmüş olabilir ve başka hadisler rivayet etmiş olabilir.

İsnad Tedlisinin Hükmü: Âlimlerin çoğu zem etmiştir. Bu tedlis hakkında "yalanın kardeşidir" denilmiştir.

İsnat Tedlisinin Sebepleri:
1. İsnada âli isnat özelliği kazandırmak
2. Şeyhinden duyduğu hadislerin birçok kısmını kaçırması
3. Şeyhin zayıf olması ya da sika olmaması
4. Aynı şeyhten, raviden daha küçük yaşta olan bir gurubun rivayette bulunmuş olması
5. Hadis rivayet edilen şeyhin rivayet edenden daha küçük yaşta olması

3) Tesviye Tedlisi: Hadisi rivayet eden ravinin senetteki iki güvenilir ravi arasındaki bir zayıf raviyi hazfederek sanki hadis güvenilir yolla geliyormuş izlenimi vermek suretiyle hadisi rivayet etmesidir. ***Hükmü:*** İsnat tedlisinden daha kötüdür.

Müdelles Hadis Ravisinin Zem Edilme Sebepleri:
- Duymadığı halde duymuş izlenimi vererek rivayet etmesi
- İşitmediğini açıkça ifade etmesi gerekirken işitme izlenimi veren bir ifadeyi kullanması
- Eğer tedlis yapmasa hadisine itibar olmayacağını biliyor olması

Müdelles Hadisi Bilme Yolları:
- Sorulduğu zaman ravinin kendisinin söylemesi (itiraf)
- Hadiste imam olan kişilerin tedlis yapan ravileri bildirmesi

Tedlis Yapan Kişinin Hükmü:

- Müdellisin rivayeti mutlak olarak reddedilir.
- Tafsil.
  - *a)* Sema'yı (işitmeyi) açıkça ifade ederse rivayeti kabul edilir.
  - *b)* Sema'yı açıkça ifade etmemiş ve ihtimal içeren bir ifade ile rivayet etmişse rivayeti kabul edilmez.

f) MÜRSEL-İ HAFÎ:

Ravinin, asırdaşı olan veya karşılaştığı bir kişiden, fakat hadisi ondan duymadığı halde duyma lafzı içeren bir ifadeyle rivayet ettiği hadistir.

Mürseli Hafîyi Bilme Yolları:

- Hadis imamlarının bu hadisi rivayet eden ravinin hadis rivayet ettiği şahısla karşılaşmadığı veya ondan hiç hadis rivayet etmediğini açıklamaları ile bilinir.
- Hadisi rivayet eden şahsın hadis rivayet ettiği şahısla karşılaşmadığını veya ondan hiç hadis almadığını rivayet etmesiyle bilinir.
- Hadis başka bir yoldan gelir ki bu silsilede hadisi rivayet eden şahısla hadis aldığı şahıs arasında başka bir şahıs vardır. Bu durum ise hadisi ondan almadığını aralarında başka bir şahsın varlığını gösterir.

Hükmü: Bu hadis munkatı olduğu için zayıf bir hadistir.

g) MUAN'AN HADİS:

Ravinin عن harfi ceriyle rivayet ettiği hadistir. Hadisçiler bu hadisin muttasıl mı yoksa munkatı mı olduğunda ihtilaf ettiler.

1. Bu hadis muttasıl olduğu ortaya çıkıncaya kadar munkatıdır.

2. Kendisiyle amel edilen ve cumhurun kabul ettiği sahih görüşe göre, âlimlerin ittifak ettiği iki şart ve ihtilaf ettikleri diğer şartlarla beraber muttasıl olarak kabul etmişlerdir.

İttifak Edilen Şartlar:

- Bu hadisi rivayet edenin müdellis olmaması
- Hadisi rivayet edenlerin birbiriyle karşılaşma imkânı olması (Müslim bu iki şartı yeterli görmüştür.)

İhtilaf Edilen Şartlar:

- Karşılaşmanın sabit olması (Buhârî bu şartı koşmuştur.)
- Hadisi rivayet ettiği şahısla uzun bir dönem arkadaşlık yapmış olması
- Hadisi ondan rivayet ettiğini biliyor olması

h) MÜENNEN HADİS:

Ravinin أنّ ifadesiyle rivayet ettiği hadistir. Hükmü Muan'an hadis gibidir.

2. RAVİNİN ADALETİNDE TAN EDİLMESİ SEBEBİYLE MERDUD OLAN HADİSLER

METÂİNÜ AŞERA (TAN NOKTALARI)

A. RAVİNİN ADALET VASFINA YÖNELİK TAN NOKTALARI:

1. **Kizbü'r – Ravi:** Ravinin hadis rivayetinde yalancılığı. Yani Hz. Peygamberin söylemediğini söylemiş, yapmadığını yapmış gibi rivayet etmesi.

2. **İttihamü'r–Ravi bil-Kizb:** Ravinin yalancılıkla itham edilmesi. Ravinin hadis rivayetinde yalanı tespit edilmemiş bile olsa günlük hayatta yalan söylediği tespit edilmişse rivayette de yalan söyleyebilir düşüncesiyle rivayetine itibar edilmez.

3. **Fıskur-Ravi:** Ravinin günahkâr olmasıdır. İslam'ın emir ve yasaklarına uymayan kişiye fasık denilir.

4. **Cehaletür-Ravi:** Ravinin tanınmamasıdır. Ravinin zaptının ya da halinin bilinmemesi demektir. **Cehaletin sebepleri ise şunlardır:**
   - Ravinin sıfatlarının, lakaplarının çok olması (ravi bu sıfatlardan meşhur olmayan sıfatlarıyla anılırsa başka bir kişi akla gelebilir)
   - Ravinin rivayetlerinin az olması sebebiyle meçhul olabilir.
   - Ravinin isminin açıklanmaması sebebiyle meçhul olabilir.

5. **Bid'atür- Ravi:** Ravinin ehli bidattan olması demektir. Bid'at, din tamamlandıktan sonra dinde ortaya çıkan şeylere verilen isimdir. Bidat iki kısımdır. Sahibini küfre götüren bidat; sahibini fıska sevkeden bidat. Eğer sahibini küfre götüren bidat ise bu rivayet asla kabul edilmez. Eğer sahibini fıska sürükleyen bir bidat ise iki şartla kabul edilir:
   - Bidatın propagandasını yapmayacak
   - Bidatını revaç bulduracak rivayetlerde bulunmayacak

B. RAVİNİN ZABT VASFINA YÖNELİK TAN NOKTALARI

1. **Kesretü'l Ğalat:** Rivayette çok yanlış yapması demektir. Yanılgı oranı yüzde elli olan ravinin rivayeti kabul edilmez.

2. **Fartü'l Ğaflet:** Ravinin aşırı gafil ve kendini herhengi bir şeye çabucak kaptırıyor olması demektir. Bir ravinin dikkat etmesi gereken yerde gaflet etmesi rivayetin reddine sebep olur.

3. **Vehm:** Hadisin sened ve metninde hatta cerh ve tadilde doğru sanarak bazı hatalar yapması rivayetin reddine sebep olur.

4. **Muhalefetü's- Sika:** Zayıf bir ravinin güvenilir ravilerden birine muhalif olarak veya sika ravinin daha sika ravilerden farklı şekilde rivayette bulunması demektir.

5. **Süül-Hıfz:** Ravinin hafızasının pek iyi olmaması demektir. Bu kişinin isabet etmesi, hata etmesinden daha fazladır. Sûu'l hıfz iki kısımdır:
   - Hafızanın kötü oluşu hayatının başlangıcından başlayıp bütün hayatında bu durumun görülmesidir. Bu kişinin haberi şaz olarak kabul edilir ve rivayetleri merduttur.
   - Hafızasının kötü oluşu sonradan başına gelen bir durumdan dolayı meydana gelmesidir. Bu durumda olan kişiye "muhtelît" denilir. Bu durumda olan kişinin rivayetleri üç kısma ayrılır:

➢ İhtilat başına gelmeden önceki rivayetleri makbuldür.
➢ İhtilattan sonraki rivayetleri merduttur.

- İhtilattan önce mi sonra mı olduğu bilinmeyen rivayetleri, ihtilattan önceliği veya sonralığı bilininceye kadar beklenir.

Ravide Adalet İçin Bulunması Gereken Şartlar:
Müslüman, akıllı, baliğ olmalı, fısktan uzak bulunup kişilik sahibi olmalıdır.
Ravinin Makbul Olmasının Şartları:
1. **Adalet:** Yukarda sayılan şartların bulunması gerekir.
2. **Zapt:** Ravinin şu şartları taşıması gerekir:
    a. Güvenilir ravilere muhalif olmamalı
    b. Hıfzı kötü olmamalı
    c. Fahiş derecede galat olmamalı
    d. Gafil olmamalı
    e. Vehim sahibi olmamalı

Ravinin Adil Olduğu İki Yoldan Biriyle Anlaşılır:
1. Bir veya iki ta'dil âliminin onun adil olduğunu belirtmesiyle adil kabul edilir.
2. Adaletli olduğunun şöhreti yayılmış ise adil olduğu kabul edilir.

Sebebi Söylenmeyen Cerh ve Tadil Kabul Edilir mi?
1. Tadilin sebebi söylenmese bile meşhur olan, ta'dilinin kabulüdür. Çünkü adaletli olduğunun belirtilerini sıralamak zordur.
2. Cerh edilmesinin sebebi açıklanmadıkça cerh edildiği kabul edilmez. Çünkü cerh sebebi fazla olmadığından onları beyan etmek zor değildir.

Cerhin Geçerli Olması İçin Şu Şartların Bulunması Gerekir:
1. Cerh edenin cerh edilen kişiyi tanıması ve bilmesi gerekir.
2. Cerh edenin cerh etme sebebini açıklaması gerekir.
3. Cerh edenin cerh edilende aranan şartları taşıması gerekir
4. Cerh edenin cerh sebeplerini bilmesi gerekir.

Aynı Ravi Hem Cerh Edilmiş Hem de Ta'dil Edilmiş İse Durum Ne Olur?
1. Cerhin sebebi söylenmemiş ise cerh eden imam olan hadisçilerden ise cerhi kabul edilir. Hadis imamları dışındakilerin cerh sebebini söylemesi gerekir.
2. Diğer bir görüşe göre, hadis imamı da olsa cerhin sebebi söylenmedikçe cerhleri kabul edilmez.

Makbul Olmayan Ta'dil ve Cerhler:
1. Cerh edenin mecruh olması: Kendisi mecruh olan bir kişinin cerhi ve ta'dili kabul edilmez.
2. Cerh edenin cerh etmede ifratkar ve aşırı olması: Küçük kusurlardan dolayı cerh edenlerin cerhleri kabul edilmez.
3. Tadil edenin mütesahil olması: Ravileri kolayca tadil ve tevsik eden ve bu konuda fazla titizlik göstermeyen kişilerin tadili makbul değildir.
4. Mezhep taassubundan kaynaklanan cerhler: İtikadi ve fıkhi mezheplerinden dolayı cerh edenlerin cerhi makbul değildir.
5. Belde taassubu yapanların cerhi makbul değildir.
6. Ehli hadis ve ehli tasavvuf ihtilafından dolayı yapılan cerhler makbul değildir.
7. Düşmanlık, kin ve haset gibi sebeplerle yapılan cerhler makbul değildir.
8. Dikkatsizlik, hata ve bilgi noksanlığı sebebiyle yapılan cerhler makbul değildir.

a. **MEVDÛ HADİSLER:**

Hz. Peygamber adına yalan uydurmak ile cerh edilmiş ravinin rivayetine denir.

Hadisi uyduran kişi bu hadisi iki şekilde uydurur. *1)* Önce kendi nefsinden bir hadis uydurur. Sonra uydurduğu şeye güvenilir ravilerden bir senet oluşturur. *2)* Bazı bilginlerden bazı sözler alır. Sonra da bu sözlere bir senet uydurur.

Hadis Uydurma Sebepleri:

- Kişinin kendi mezhebinin ve gurubunun görüşlerini savunmak (Yöneticilerin yaptıkları hataları haklı göstermek ve yaptıklarını meşru göstermek için uydurulan haberler de bu guruba girer)
- İslam düşmanlığı yapmak ve islama zarar vermek
- İslama hizmet etmek ve Allah'a yakınlaştırmak
- Şahsi çıkar sağlamak ve yöneticilere yaranmak
- Şöhret ve rütbe kazanmak
- Kazanç sağlamak ve rızık elde etmek (Patlıcan satıcısının patlıcanı öven hadisler rivayet etmesi gibi.)

Mevzu Hadisleri Tanıma Yolları:

- Hadisi uyduran kişinin itirafı
- Ravinin rivayetindeki tutarsızlıklar (Raviye rivayet ettiği şeyhin ölümü sorulur, ravi de şeyhin doğumundan daha önceki bir tarihi söyler. Hâlbuki ravinin rivayet ettiği şahsın en azından doğduğu yaşadığı dönemi bilmesi gerekir.)
- Ravideki karineler (Mesela, ehli beyti öven bir haberi bir rafizinin rivayet etmesi)
- Rivayet edilen şeydeki karineler (Mesela, Kur'ana, duyu organlarına, tarihi, fiziki ve coğrafi şartlara muhalefet etmesi)

b. **METRUK HADİSLER:** Yalancılıkla itham edilmiş bir ravinin hadisin senedinde yer aldığı hadislerdir. Hadis rivayetinde kasten yalan söylediği bilinmemekle beraber başkasından ya da kendisinden bahsederken yalan konuştuğu bilinen bir kişinin rivayeti reddolunur.

c. **MÜNKER HADİS:** Zayıf bir ravinin sika bir raviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Münker hadisle şaz hadisin farkı, şaz hadisi güvenilir ve makbul bir ravinin rivayet etmesi, fakat kendisinden daha evla bir ravinin rivayetine ters düşmesi, münker hadisi ise zayıf bir ravinin sika raviye muhalif olarak rivayet etmesidir.

d. **MÜBHEM HADİS:** Hadisin senedinde veya metninde kendisi ve vasıfları bilinmeyen bir kişinin bulunduğu hadise denilir.

e. **BİD'AD HADİS:** İslâmiyet'in kemale ermesinden sonra ortaya atılıp dine nisbet ve izafe edilen şeylere denir. Bu şeyler Hz. Peygamber (s.a.s)'in sağlığında yoktur. Sahabi tarafından bilinmemektedir. Sonradan ortaya çıkmış ve dine sokulmuşlardır. Şu halde "dinin kemale ermesinden sonra ortaya çıkan şeylere" bid'at denir. Bir görüşe göre de bid'at, Hz. Peygamber'den sonra dinde ortaya çıkan işlere, heva ve heveslere de ıtlak edilir.

3. RAVİNİN ZAPTINA YÖNELİK TAN SEBEBİYLE MERDUD HADİSLER

a. MÜDREC HADİS:

Hadisten olmayan bir kelamın hadise eklenerek zikredilmesine veya hadisin senedinde olmayan bir kişinin sanki senet zincirinde varmış gibi rivayet edilmesine idrac, böyle bir uygulamaya uğramış hadise de müdrec denir. Bu, Rasulullah'ın sözüne herhangi bir sahabinin sözünün karışması demektir. Ravi hadisten sonra bir açıklama yapar, bir sonraki ravi de o açıklamayı hadistenmiş gibi algılayarak, açıklama yapmadan rivayet eder. İdrac, hadisin senedinde veya metninde olabilir.

Senetteki İdrac İki Kısımdır.

1. Bir ravinin iki isnadı bulunan tek bir hadisi, rivayet ederken tek bir senedi varmış gibi, iki senedi olduğunu açıklamadan tek bir senetle, senetleri birleştirerek rivayet etmesi şeklinde olabilir.
2. Bir ravi iki isnadı bulunan bir hadis okur, ancak bunu duyan ve başkalarına aktaran ikinci bir şahıs iki senedi bulunan bu hadisi rivayet ederken iki senedi birleştirerek rivayet eder ve senetleri birbirine derc etmiş olur.

Hadisin Ana Metninde İdrac Üç Yerde Olur.

Hadisin başında, ortasında veya sonunda olur. En fazla son kısmında olur.

Metinde İdraca Sebep Olan Durumlar:

- Hadisin hükmünü açıklarken karışmış olabilir.
- Hadisi tamamlamadan hüküm çıkarmaya başlanmış olabilir ve buradaki konuşmalar hadisle karışır.
- Hadisteki garib bir lafzı açıklarken karışabilir.

Müdrec Hadis Nasıl Bilinebilir?

- Başka bir rivayetinde senetler ayrı ayrı zikredilince müdrec olduğu bilinir.
- Hadisin müdrec olduğunu bazı hadisçilerin fark etmesiyle müdrec olduğu olur.
- Ravinin kendisinin söylemesiyle müdrec olduğu bilinir.
- Hz. Peygamberin böyle bir şey söylemesinin mümkün olmamasıyla müdrec olduğu bilinir.

b. MAKLÛB HADİS:

Sika ravilere muhalefet ya senetteki ravi isimlerini ya da metnin bazı kelimelerini takdim tehir ederek rivayet etmekle gerçekleşir. Bu çeşit bir muhalefetle rivayet edilen hadise maklub hadis denir. Mustalahu'l Hadis'e[8] göre, hadisin senedindeki veya metnindeki bir lafzı öne almak veya ileri atmak veya senetteki râvinin babası ile kendinin ismini yer değiştirmek suretiyle meydana gelen hadistir.

Maklup Hadisin Kısımları:

1) Senet Maklubu: Değiştirmenin senette olduğu makluptur. İki kısma ayrılır.

a) Hadisi rivayet eden ravinin, bir ravinin ismini babasının ismi ile yer değiştirmesi. Enes b. Malik yerine malik b. Enes denilmesi gibi.

b) Senette herkes tarafından bilinen bir ravinin ismini kaldırıp yerine insanlar tarafından bilinmeyen birinin isminin zikredilmesi. (Bu maklupta ravinin meşhur olma arzusu vardır.)

---

[8] Hadis usulü dersinde takip edilen ders kitabımız

2) Metin Maklubu: Metinde bulunan bir değiştirme şeklidir. İki kısma ayrılır.

a) Ravinin hadiste yer alan bir lafzı veya ifadeyi takdim veya te'hir ederek yaptığı bir değiştirmedir.

b) Ravinin bir hadisin metnini alıp kendi senedi yerine başka bir senetle rivayet etmesi şeklinde olur ki bu imtihan için yapılır.

Kalp Yapma Sebepleri:

1. Ravinin, insanları kendi rivayet ettiği hadise rağbet ettirmek ve hadisi kendisinden almalarını sağlayarak meşhur olmak (iğrab).
2. İmtihan etmek, muhaddisin hafızasını ve zaptını denemek için kalp yapmak.
3. Herhangi bir kasıt olmadan hata ve ğalat sebebiyle kalbin meydana gelmesi.

Kalp Yapmanın Hükümleri:

a) Eğer kalp iğrap yani rağbet ettirmek ve meşhur olmak için yapılmışsa bu caiz değildir. Bu, hadisi değiştirmektir ve hadis uyduranların amelidir.

b) Eğer imtihan etmek ve muhaddisin hıfzını ve ehliyetini kontrol için yapılmışsa bu caizdir. Ancak imtihan meclisi dağılmadan yapılan kalp düzeltilmeli ve hadisin gerçek senet ve metni ortaya koyulmalıdır.

c) Eğer kalp hata ve unutma sonucu meydana gelmişse bunu yapan ma'zurdur. Ancak bu şekilde hatası çok olursa, o ravinin zaptının zayıf olduğuna hükmedilir ve zayıf ravilerden kabul edilir.

Not: Maklup hadis merdut - zayıf hadislerden kabul edilir.

c. MUZDARİB HADİS:

Birden çok rivayeti bulunduğu halde rivayetlerin birini diğerine tercih edecek sebep bulunamayan hadislere denir.

Başka bir deyişle bazen bir, bazen daha fazla ravilerden birbirine aykırı şekilde rivayet edilen ravileri adalet ve zapt yönünden birbirlerine yakın derecede oldukları için aralarında herhangi birini tercih etme imkânı olmayan hadislerdir. Tercih edilememe sebebi hem senedinde hem de metnindeki birbirine yakın sağlamlık dereceleridir. Izdırap, hadisin metninde veya senedinde olabilir.

Bir Hadise Muzdarip Denilebilmesi İçin Gereken İki Şart:

- Hadis rivayetlerinin, aralarında cem mümkün olmayacak şekilde ihtilaf etmesi
- Hadis rivayetlerinin, kuvvette eşit olup aralarında birini diğerine tercih edecek bir tercih yolunun bulunamadığından tercih edilememesi

Not: Rivayet edilen hadislerin aralarını makbul bir şekilde cem etmek mümkün ise veya birini diğerine tercih edecek bir tercih sebebi varsa bu hadise muzdarip hadis denilmez.

Muzdarip Hadisin Kısımları: Izdırabın bulunduğu yere göre muzdarib hadis iki kısma ayrılır.

1. ***Senedinde Izdırab Olan Hadis:*** Izdırap senedinde ise bu guruba girer.
2. ***Metninde Izdırap Olan Hadis:*** Izdırap metninde ise bu guruba girer.

Hadiste Izdırap Kimden Kaynaklanır?

- Izdırap bazen tek raviden vaki olur. Şöyle ki, hadisi çeşitli yollardan rivayet eder.
- Izdırap bazen bir guruptan kaynaklanır. Şöyle ki, guruptan her biri, hadisi, biri diğerine muhalif olacak şekilde rivayet eder.

Muzdarip Hadisin Zayıf Olmasının Sebebi:
Muzdarip hadisin zayıf kabul edilmesinin sebebi, ızdırabın hadis ravilerinin zaptının bulunmadığını hissettirmesidir.

d. MUSAHHAF HADİS:
Sika ravilere muhalefetin bir çeşidi de kelimenin yazılışı (hattı) bozulmaksızın nokta veya harekelerin değiştirilmesi ve böylece başka bir kelime haline getirilmesidir ki, bu şekilde, kelimesi nokta değişikliğine uğramış ve sika ravilerin rivayetlerine aykırı hale gelmiş rivayetlere musahhaf hadis denir.

e. MUHARREF HADİS:
Harf ve yazı şekli değişikliğe uğramış kelime veya ibarelere verilen bir isimdir. Meselâ, bir ibare içinde geçen mahrum kelimesi, bir hatâ neticesi merhum veya mercûm şeklinde okunur ve yazılırsa, bu kelime muharref olur; böylece tahrife veya yazı şekli değişikliğe uğramış olur.

4. İLLETLİ OLMASI SEBEBİYLE MERDÛD OLAN HADİS:

MUALLEL:
Görünürde sahih olmakla beraber, bu sıhhati yaralayan gizli bir illet taşıyan hadislere denilir. Bir hadisin sıhhatine engel teşkil eden illet çok defa isnadında olur. Metninde de bulunabilir. Her iki halde de dışarıdan fark edilemez. Şayet illet hadisin isnadında olursa hem isnadın hem de metnin zayıf sayılmasına yol açar. Bununla birlikte isnatta bulunan illetin metne tesir etmediği de görülebilir.

Muallel Hadisi Bilmede Yardımcı Unsurlar:
- Ravinin tek kalması
- Ravinin başka rivayetlere muhalefet etmesi
- Ve diğer karineler

5. ŞÂZ SEBEBİYLE MERDÛD OLAN HADİS

ŞÂZ HADİS:
Sika bir ravinin kendisinden daha evla bir kişinin veya sikaların hadisine muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Bazıları, sika bir ravinin rivayetinde tek kaldığı hadislere de şaz demişlerdir.

4. SENED SIFATLARI AÇISINDAN HADİS ÇEŞİTLERİ

İsnat: Hadis terimi olarak isnad, kısaca bir hadis veya haberi söyleyenine nisbet etmeye denir. Bir hadisi başkasına nakleden ravi, onun kimden işittiğini veya kimden aldığını, aldığı kimsenin kimden naklettiğini bazı özel tabirler kullanarak muhakkak belirtir. Böylece hadisin ilk kaynağı olan Hz. Peygamber (s.a.s)'e ulaşıncaya kadar kesintisiz bir nakil zinciri kurulur. Böyle bir nakil zinciri kurmaya isnad adı verilir.

a. ÂLİ İSNAD:

a. **Mutlak Ali İsnad:** Senetteki birçok ravinin yer aldığı başka bir senede nazaran, adetlerin azlığı sebebiyle ravileri Resulullah'a daha yakın olan isnattır.
b. **Nisbî Âli İsnad:** Sahih olmak şartıyla, el-A'meş, Huşeym, İbn Cureyc, el-Evzâ'i, İmam Mâlik, Sufyânu's-Sevrî, Şu'be, Zuheyr b. Mu'aviye, Hâmmâd b. Zeyd, İsmail b. Uleyye gibi hadis

imamlarından birine veya Kutubu's-Sitte sahipleri olan Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ile öteki güvenilir hadis Kitaplarının sahiplerine daha yakın olan isnattır.

Nisbî âli isnad dört kısma ayrılır:

1. **Muvâfakat:** Bir hadîs kitabındaki hadîslerden birini, Kitaptaki isnaddan başka bir isnadla müellifin şeyhi ile buluşmak üzere daha az sayıdaki raviden oluşan isnadla rivayet etmeye denir.
2. **Bedel:** Bir ravî, Kutubu's-Sitte'de veya başka hadis Kitaplarının birinde bulunan hadislerden birini o kitabın tarikinden başka bir tarik ile musannifin şeyhinde musannıfla buluşmak üzere daha az sayıda ravi ile rivayet etmeye bedel denilir.
3. **Musâvaat:** Musâvât, bir ravinin bir musannife ulaşan isnadındaki ravi sayısının o musannifin Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar ulaşan isnadındaki ravi sayısına eşit olması halinde meydana gelen âlîliktir.
4. **Musâfahat:** Bir musannifin talebesine, isnad bakımından onunla Hz. Peygamber arasındaki ravi sayısına eşit sayıda raviden oluşan âli isnadla ulaşarak rivayet etmesidir.
5. **Ravinin ölüm sırasına göre takdimden dolayı nisbî âlilik:** İki senetteki ravi sayısı aynı olmakla beraber rivayet sahibinin birinin diğerinden önce ölmesi şeklinde oluşan uluvluktur.
6. **Duymadaki öncelik sebebiyle âlilik:** Şeyhten önce hadis alanların isnadı daha sonra hadis alanlardan daha makbuldür.

b. **NÂZİL İSNAD:** Âlî isnadın zıddıdır ve hadisi rivayet eden son ravi ile ilk kaynağı olan Hz. Peygamber veya bir hadis âlimi arasında normalin üstündeki sayıda ravi bulunan isnaddır. Söz gelişi, Buhârînin rivayet ettiği bir hadisle onu Hz. Peygambere ulaştıran isnadında üç veya dört ravi varsa onun bu isnadı âlîdir. Eğer, bu ravi sayısı bazı isnadlarında olduğu gibi dokuz kişiye çıkarsa bu isnadı ise nazildir.

c. **MÜSELSEL İSNAD:** İsnadını teşkil eden bütün ravilerin bir sözü veya hareketi, yahutta her ikisini birden devam ettirerek rivayet ettikleri hadise denir. Mesela Hz. Peygamber, dua ederken ellerini şöyle yaptı, parmaklarını şöyle yaptı şeklindeki rivayetler müselsel rivayetlerdir.

MÜSNED VE MUTTASIL HADİS[9]

Müsned Hadis: İlk ravisinden sonuna kadar senedi muttasıl ve aynı zamanda merfu olan hadistir. Bu durumda müsnedin tarifinde esas itibariyle ittisal edilen senette kopukluk olmaması ile isnadın Hz. Peygamber'e kadar ulaşması gibi iki önemli husus söz konusu olmaktadır.

Muttasıl Hadis: Senedi teşkil eden ravilerden herbirinin hadîs rivayet ettiği şeyhiyle görüşerek ondan bizzat işitmek veya diğer hadîs rivayet usullerinden biriyle almak suretiyle rivayette bulunması isnadın kesintisiz olması demektir. İsnadın böyle kesintisiz olmasına ittisal denir.

ZİYÂDE:

Sika olan bir ravinin bir hadîsin rivayetinde yaptığı fazlalığa denir. Başka bir deyişiyle güvenilir bir ravinin, rivayet ettiği bir hadîsin metninde diğer sika ravilerden farklı olarak naklettiği fazlalığa ziyade adı verilmiştir.

Sikalarda Ziyade: Ziyade iki şekilde meydana gelir:

---

[9] Teysiru Mustalah'ı Hadis, Dr. Mahmut Tahhan, s. 138

1. Güvenilir olan iki hadis hafızı aynı hadisi ayrı ayrı rivayet ederler. Ancak bunlardan birinin rivayetinde diğerinde bulunmayan fazlalık olduğu ortaya çıkar. Bu fazlalığı ravi kendisi koymamıştır. Kendisi koymuş olsa idi hadis müdrec olurdu. Kendisine böyle rivayet edilmiştir. İşte bu fazlalığa ziyade denilir.
2. Güvenilir olan aynı raviye ait iki rivayet vardır. Bunlardan birinde diğerinde olmayan ziyadelik vardır.

Ziyadenin Vaki Olduğu Yerler:
1. Kelime veya cümle şeklinde metinde olabilir.
2. İsnatta olabilir ki ya mevkuf hadisi merfu hale getirir ya da mürsel hadisi muttasıl hale getirir.

İbn Salah'a göre ziyadelik bulunan hadis kabul ret açısından üç kısımdır:
1. Güvenilir ravilerin rivayetiyle çelişmeyen ziyadeler ki hükmü makbuldür.
2. Güvenilir ravilerin rivayetiyle çelişen ziyadeler ki hükmü merduttur.
3. Güvenilir ravilerin rivayetiyle çelişmeye benzer bir ziyadelik ki iki kısımdır: Güvenilir ravilerin rivayetlerindeki mutlaklığı takyit eder ya da âmmı tahsis eder. Bunların hükmü konusunda ibn Salah bir şey söylememiştir.

İ'TİBAR, MUTÂBAAT VE ŞÂHİT

İ'tibar: Bir kimsenin rivayet ettiği münferit hadisi destekleyen başka bir hadis, başkası tarafından nakledilmiş mi edilmemiş mi? şeklinde yapılan araştırma işine itibar denilir.

Mutabaat: Mutabaat, şeyhinden rivayetinde tek kalmış sanılan bir raviye bir başka ravinin tabi olarak ya o şeyhten veyahut o şeyhin şeyhinden aynı hadîsi rivayet etmesi demek olur. Ravisi rivayette infirad ettiğinden ferd olduğu sanılan bir hadis, başka tarik veya tarîklerden rivayet edilip edilmediğini anlamak üzere çeşitli hadîs Kitaplarından araştırılır. İtibar adı verilen bu araştırma sonunda o hadîsin bir başka ravi tarafından, rivayetinde tek kalan ravinin şeyhi veya şeyhinin şeyhinden rivayet edildiği anlaşılırsa mutâba'at hâsıl olmuştur. İki kısma ayrılır:
Mutâbaat'ı Tâmme: Ferd olduğu sanılan bir hadîsin araştırma sonucu, ravisinin şeyhinden bir diğer ravi tarafından rivayet edilme halidir. Başka bir deyişle isnadın başındaki ravinin aynı sahabi olduğu hadistir.
Mutabaat'ı Kâsıra: Rivayetinde tek kaldığı sanılan ravinin şeyhinin şeyhinden veya daha yukarı şeyhlerinin birinden, başka ravi tarafından rivayetin sabit olmasıyla hâsıl olan mutabaattır. Başka bir deyişle isnadın herhangi bir yerindeki ravinin aynı olduğu hadistir.
Bir hadîsin ravisinin rivayette teferrüt ettiğinin zannolunması halinde gerçekten fert olup olmadığı araştırılır. İ'tibar denilen bu araştırma sonunda aynı hadîsin aynı veya yakın lafızlarla rivayetinde fert kaldığı sanılan ravinin şeyhinden bir başka ravi tarafından rivayet edildiği ortaya çıkarsa buna mutâbaat'ı tâmme, eğer şeyhinin şeyhinden veya daha yukarı şeyhlerinden birinden (mesela sahabî veya tabiînden) rivayet edildiği görülürse buna da mutâbaat'ı kâsıra denir.

Mutâbî: İ'tibar adı verilen bu araştırma sonunda aynı hadîsin, rivayetinde tek kaldığı zannedilen ravinin şeyhinden benzer lafızlarla rivayet edildiği anlaşılırsa o hadise öncekinin mutâbii adı verilir.

Şâhit: Bir başka ravinin aynı hadisi, diğer bir sahabeden lâfzen ve manen benzeyen veya sadece manen benzeyen bir metinle rivayet ederek muvafakat ettiği hadistir.

Buna göre mutabi; şeyhin veya sahabinin aynı olduğu ikinci bir hadis iken, şahit; şeyhin veya sahabinin farklı olduğu ancak mana veya lafzın aynı olduğu ikinci hadis olur.

I. TASNİF DEVRİ HADİS EDEBİYATI

1. ALER-RİCAL TASNİF SİSTEMİ: Bu sistemde sahabî raviler, muhtelif kıstaslara göre sıralanır ve her birinden rivayet edilen hadisler konularına bakılmaksızın isimleri altında toplanır. Kriter olarak da sahabenin müslüman olmadaki önceliği, Hz. Peygambere yakınlığı gibi hususlar dikkate alınır.

ALER-RİCAL'E GÖRE TASNİF EDİLEN ESERLER:

1. Müsnedler: İslam'a giriş sırası esas alınarak sahabe adlarına veya neseplerine göre hadislerin tasnif edildiği Kitaplardır.
a) Et-Tayâlisî, "Müsned"
b) El-Humeydî, "Müsned"
c) Ahmed b. Hanbel, "Müsned"

Müsned = İslama giriş esası
Mucem = Alfabetik
Etraf = Kelime metine göre

2. Mû'cemler: Hadislerin, sahabe, şuyûh veya beldelere göre, çoğu kere de alfabetik olarak sıralandığı eserlere denir.
Et- Taberânînin üç Mûcemi:
a) El-Mu'cemü'l-Kebir
b) El-Mu'cemü'l-Evsat
c) El-Mu'cemü's-Sağir

3. Etrâf Kitapları: Etrâf Kitapları, Sahihayn veya Kütüb'ü Sittedeki hadisleri ihtiva etmektedir. Bu Kitaplar genel de sahabe adını esas alarak müsned türünden veya hadis metinlerine göre alfabetik olarak hazırlanmıştır.
a) Nablûsî, " Zehâirü'l-Nevâris"
b) Muhâmmed Saîd Beysûnî, "Mevsûâtu Etrâfil-Hadis"
c) Mizzî "Tuhfetü'l-Eşrâf"

2. ALEL-EBVAB TASNİF SİSTEMİ: Bu sistemde hadisler, ravilerine bakılmaksızın konularına göre taksim ve tasnife tabi tutulur. Herhangi bir konunun esas ve tali noktalarıyla ilgili hadisleri bir arada bulmak mümkün olur.

Alel-Ebvab Tasnif Sistemine Göre Yazılmış Eserler:

a) **Musannefler:** Hadisleri konularına göre ihtiva eden eserlere denir.
- İmam Mâlik, "Muvattâ"
- Abdurrezzak b. Hemmam, "El-Musannef"
- İbn Ebi Şeybe, "El-Musannef"

Musannefler = Hadis konularına göre 8 ana başlık
Camiler = 2, büyük eser
Sünenler = fıkıh konularına göre
Müstahreç = Kendine ulaşan senetle tahriç
= fazla ele alınan hadislerle oluşan kitap
Zevaidler
Müstedrekler = şart uygun olmayan alınmış

***b)* Câmiler:** Konularına göre düzenlenmiş ikinci büyük grubu teşkil eden eserlerdir. Câmiler hemen hemen dini konuların tamamını kapsayıcı sekiz ana bölümü içine alır.

1. İman konularının hepsi

2. Ahkâm veya Sünen: Taharetten vasiyete kadar ibadet ve muamelatla ilgili bütün konular

3. Rikak ve Zühd: Ahlak ve nefis terbiyesi ile ilgili bütün konular.

4. Et'ime, eşribe, âdabla ilgili bütün konular.

5. Tefsir, tarih, siyer, cihad gibi konular.

6. Menâkıb: Hz. Peygamber ve diğer peygamberler, ashabın yaşayışı gibi konular.

7. Fiten ve Melâhim: Geleceğe ve gelecekte meydana gelecek birtakım olaylar, kıyamet alametleri vb.

- Buharî, "Sahih"
- Müslim, "Sahih"
- Tirmizî, "El-Câmi" veya " Sünen"

***c)* Sünenler:** Fıkıh konularına göre düzenlenmiş ahkâm hadislerini içeren hadis Kitaplarıdır.

- Ebû Davud, "Sünen"
- En-Nesâî, "Sünen"
- İbn Mâce, "Sünen"
- Ed-Dârimî, "Sünen"
- Ed-Dârakutnî, "Sünen"
- Beyhâkî, "Süneni Kübrâ"

***d)* Müstahreçler:** Muhaddisin, herhangi bir kitabın hadislerini, o kitabın müellifinin senetleriyle değil de, kendine ulaşan başka bir senetle tahric ettiği hadislerin toplandığı Kitaplardır.

- El- İsbehânî, "El müstahrec ales-sahihayn"
- Ebu Bekir el-İsmail, "el-Müstahrec alâ Sahihi Buharî"
- İsferânî, "el-Müstahrec alâ sahihi Müslim"

Müstahreclerin Buhârî ve Müslimin sahihlerine üstünlük sebebi:

- Müstahrec sahibi hem Buhârînin hem de kendisinin senet yolunu rivayet etmiştir.
- Müstahrec sahipleri Buhârînin rivayet etmediği lafızları da eklemiştir.
- Tercih etme durumunda tercih etme imkânı müstahrecde daha fazladır. Çünkü hadisin diğer tarikleri de belirtilmiştir.

***e)* Zevâidler:** Bir hadis kitabının, bir veya birden çok başka hadis Kitaplarıyla karşılaştırılarak, birincinin diğerlerinden fazla olarak ele aldığı hadislerin başka bir Kitapta toplanmasıyla oluşan eserlere denilir.

- Heysemî, "Mecmûu'z-Zevaid"
- İbn Hacer, "El-Metâlibü'l-Âliye"

***f)* Müstedrekler:** Bir müellifin, şartlarına uygun olduğu halde, eserine almadığı hadislerin toplandığı Kitaplardır.

- Abdü'l–Hâkim, "El-Müstedrek ale's-Sahîhayn"

BUHÂRÎ VE SAHÎHİ

BUHÂRÎ: Asıl adı Muhammed b.İsmail b. İbrahim el-Buharî'dir. 194 yılında Buharada doğmuştur. Çocuk yaşta hadis ezberine başlamış, Buhâradaki hocalardan ders aldıktan sonra Şam, Bağdat, Basra, Hî'câz, Küfe, Mısır gibi ilim merkezlerini gezmiştir. Üç yüz bin hadis ezberlemiştir.

Eserleri: Et-Târihü's-Sağir, Et-Târihü'l-Evsat, Et-Târihü'l-Kebir, El-Edebü'l-Müfred, Ed-Duafâ ve El-Câmiü's-Sahih (Sahîhül-Buhârî)

EL-CÂMİÜ'S-SAHÎH (SAHÎHÜ'L-BUHÂRÎ): Buhârî, bu eserini hocası İshak b. Rahûye'nin sahih hadisleri bir Kitapta toplamasını istemesi üzerine yazmıştır. Bu eserde yer alan hadisleri 600 bin hadis arasından seçerek telif etmiştir. 97 Kitap ve 3730 baptan/konudan oluşmaktadır. Mükerrerler dâhil 7275 hadis içermektedir. Mükerrerler hariç 4 bin (bir sayıma göre de 2761) hadis içerir.

Buhârî, bab başlıklarını çoğu kere ayetlerden, bazen hadislerden, bazen de serbest şekil de, fakat fıkhi anlam taşıyacak şekilde seçtiği ibarelerden almıştır. Buhârî, bazen aynı hadisi ilgisi dolayısıyla ve ondan hüküm istinbat etmek düşüncesiyle farklı Kitapların farklı bablarında bölerek tekrar vermiştir. Hadisleri böyle tekrar ederken farklı senedlerle vermeye özen göstermiştir. Buhârî hadislerde geçen garib kelimeleri yer yer açıklamıştır.

Sahihi Buhari'nin Şerhleri:

1. Kirmânî: "el-Kevâkibu'd-Derârî"

2. İbn Hacer: "Fethu'l-Bârî"

3. Aynî: "Umdetü'l-Kârî"

4. Kastallanî: "İrşadü's-Sârî"

5. Hattâbî: "İ'lâmü's-Sünen"

MÜSLİM VE SAHÎHİ

Asıl adı, Ebul-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri'dir. 206 tarihinde Nişâburda doğmuştur. Küçük yaşta arap edebiyatıyla meşkul olmuş, daha sonra hayatını hadis ilmine adamış ve devrin ilim merkezi olan Hicâz, İran, Suriye, Mezopotamya ve Türkistan'a seyahatlar yapmıştır. Müslim, Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mesleme, İshak b. Râhûye ve Harmele b. Yahya gibi kişilerden ders almıştır. Tirmizi de Müslimden ders almıştır. İmam'ı Müslim en sonunda Nişabur'a yerleşmiş ve hayatını ticaret yaparak devam ettirmiştir. Ömrünün sonuna doğru Buhârî ile tanıştı. Devrin siyasi olayları sebebiyle halkın Buhârîyi yalnız bırakmasına rağmen Müslim onu terk etmemiş ona yakınlık göstermiştir.

İMAM MÜSLİM'İN SAHİHİ:

1. Sahihi Müslim diye şöhret bulmuş olan El-Müsnedü's-Sahih, Kütüb'ü sittenin ikinci kitabıdır. İmam Müslim bu eserini 300 bin hadis içinden seçerek meydana getirmiştir. Tekrarlar çıkarılınca yaklaşık dört bin hadis mevcuttur. Yaklaşık bin on iki tekrar hadis vardır.

2. İmam Müslim, sema yoluyla hocalarından aldığı hadisleri naklederken, "حدثنا" tabirini; kendisinin hocalarına okumak suretiyle hocalarının tasvibine arzettiği hadisleri de "أخبرنا" tabirini kullanmıştır.

3. İmam Müslim kitabını bablara ayırmamıştır. Yani bab başlıkları koymamıştır. Bab başlıkları İmam Nevevî tarafından koyulmuştur.
4. İmam Müslim'in hadisleri genellikle Buhârînin merfu hadisleridir. Ayrıca Buhârîde bulunmayan 820 hadisi de tahric etmiştir.
5. Bu eserde maktu ve mevkuf hadis yok denecek kadar azdır. Bu eserde 137 hadis tekrar edilmiştir.
6. Müteaddid isnatla gelen tek metin için senetlerin değiştiği noktalara "ح" harfi koymuştur. Müslim'in bu eseri "kitab" adını taşıyan 54 bölümden oluşur.

Müslim'in Şerhleri:
- Kadı İyaz, "İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi Müslim"
- Mâzerî, " El-Mu'lim bi fevâid'i Müslim"'e yazdığı şerh
- Yahya b. Şeref en-Nevevî, "el-Minhac fî Şerhi Sahihi Müslim ibnil-Haccac"

Buhârî ve Müslim'in Mukayesesi
1- Buhârînin sıhhat için ortaya koyduğu şartlar daha kuvvetlidir.
2- Buhârî, ravinin, kendisinden hadis rivayet ettiği kişi ile bir defa da olsa görüşmüş olmayı şart koşar. Müslim ise görüşmüş olma imkânını şart koşar.
3- Buhârînin ravilerinin adalet ve zabt yönü, Müslimin ravilerinden daha üstündür.
4- Buhârînin, şaz ve illetten salim olma yönünden de belli bir üstünlüğü vardır. Buhârî'de tenkide uğrayan hadis sayısı daha azdır.
5- Müslim, Buhârînin talebesidir. O'nun eserlerinden istifade etmiş ve ona dayanmıştır.
6- Tenkide en az uğrayan hadis kitabı Buhârînin sahihidir.

II. TASNİF DEVRİ SONRASI HADİS EDEBİYATI

A. ŞERH NİTELİĞİ BULUNMAYAN HADİS EDEBİYATI

I. İstihrac ve İstidrak Edebiyatı
1- El-Hâkim, "Müstedrek"
2- İsbehâni, "Müstahrec"

II. Özel Sistemle Meydana Getirilmiş Eserler
1- El-Begavî, "Mesâbihü's-Sünne"
2- Et-Tebrîzî, " Mişkâtü'l-Mesâbih"

III. Derleme Niteliğindeki Hadis Eserleri
1- İbnül- Esîr el-Ceezerî, "Camiul usul li Ehadisi'r-Rasül"
2- Ali el-Muttakî, "Kenzü'l Ummâl"
3- Mansûr Ali Nâsıf, "et-Tâcül Câmî"

IV. Zevaid Edebiyatı
1- el-Heysemî, "Mecmûu'z-Zevaid"
2- İbn Hacer, " el-Metâlibü'l-Âliye"

V. Belirli konulara ait hadis edebiyatı
1- el-Münzirî, "et-Terğib ve't-Terhib"
2- en-Nevevî, "el-Ezkâr" ve "Riyazüs-Sâlihîn"

VI. **Kırk Hadis Edebiyatı**

VII. **Alfabetik Hadis Edebiyatı**

1- es-Suyutî, "el-Câmiü's-Sağîr"
2- Gümüşhânevî, "Ramuzul-Ehâdîs"

VIII. **Halk Dilinde Hadis Diye Dolaşan sözlerle İlgili Edebiyat**

1- es-Sahavî, "Mekâsidü'l-Hasene"
2- el-Aclûnî, "Keşfü'l-Hafâ"

IX. **Hadis Diye Uydurulmuş Sözlerle İlgili Edebiyat**

1- İbn Arrâk, "Tenzîhü'ş-Şira"
2- Ali el-Kârî, "Mevzuat'ı Kübrâ"

B. ŞERH EDEBİYATI

A. MEŞHUR ŞERHLER

1) El-Hattabî, "Meâlimü's-Sünen"
2) El-Beğavî, "Şerhü's-Sünne"
3) En-Nevevî, "el Minhâc"
4) Buhârîn şerhleri
   a. İbn Hacer, "Fethü'l-Bârî"
   b. El-Aynî, "Umdetül-Kârî"
   c. El-Kastalanî, "İrşadüs-Sâri"
5) Ali el-Kârî, " Mirkâtül Mefâtih"
6) El-Azimabâdî, "Avnü'l-Ma'bûd"
7) Es-Sehârenfûrî, "Bezlü'l-Mechûd"
8) El-Mübârek Fûrî, "Tuhfetü'l-Ahvezî"
9) Muvattâ Şerhleri
   a. El-Bacî, "el-Müntekâ"
   b. Es-Suyûtî, "Tenvîrü'l Havâlik"
   c. Ez-Zerkânî, "Şerhü'l Muvattâ"

Süneni Tirmizi'nin Şerhleri:

1. Ebu Bekir Muhammed b. El-Arabî: "Ârızatü'l-Ahvezî alâ Kitabi't-Tirmzî"
2. el-Mübarekfûri: Tuhfetü'l-Ahvezi Şerhu Câmi'it-Tirmizi"

Süneni E. Davud'un Şerhleri:

1. Ebu Süleyman el-Hattabi: "Meâlimüs'-Sünen"
2. el-Azimabadi: "Avnü'l-Mabud Şerhü Süneni Ebi Davud"
3. Mahmud Muhammed Hattab es-Subkî: el-Menhelü'l-Azbi'l-Mevrud Şerhu Süneni Ebi Davud"
4. Halil Ahmed es-Sehârenfûrî: "Bezlü'l-Mechul fi halli Ebi Davud"

Muvattanın Şerhleri:

1. El-Bâcî: " el-Münteka"
2. es-Suyutî: "Tenvirü'l-Havâlik"
3. ez-Zürkanî: "Şerhu'l-Muvatta"

B. HâŞİYE VE TA'LİKLER

Hâşiye: Bir metin veya şerhin muğlâk yerlerini izah etmek için "قوله" ifadesiyle başlayan açıklamalardan oluşan Kitaplardır.
Şerh: Genellikle aslın bütün ifadelerini açıklar. Haşiyede böyle bir zorunluluk yoktur.
Ta'lik: Herhangi bir eserin muhtevasının bazı kısımlarını tashih, izah ve tafsil maksadıyla sayfa kenarlarına veya sayfa altlarına müstakil bir risale yahut Kitapta toplanan notlardır.

HADİS LÜGATLARI

1. Ez-Zemahşerî, "el- Faik fi Ğaribi'l Hadis"
2. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, "en-Nihaye fi Ğaribi'l Ehâdis"

Hz. Peygamber Döneminde Yazılmış Olan Hadislerin Gruplandırılması
1- Rasulullahın emriyle yazılan resmi yazılar
2- Rasulullahın emriyle yazılan gayri resmi yazılar
3- Hz. Peygamber hayatta iken ashâbın yazdığı hadisler
Bu vesikalardan örnekler
a- Medine devletinin anayasası
b- Nüfus sayımı
c- Beraatler
d- Valilere verilen talimatlar
e- Hudeybiye Musalahası
f- Vergi tarifeleri ve ahkamı
4- Dine davet mektupları
Hz. Peygamber Döneminde Hadis Yazan Sahabeler: (Bu sahabelerden her biri kendine özel sahifeler yazmışlardır)
1- Sa'd b. Ubâde el-Ensârî
2- Semure b. Cündüb
3- Cabir b. Abdullah
4- Abdullah b. Amr b. As' "Sahifetü's-Sâdıka"
5- Hz. Ebu Bekir (500 kadar hadisi bir Kitapta toplamış sonra imha etmiştir.)
6- Hz. Ömer (Bir sünen yazmaya teşebbüs etmiş ancak vazgeçmiştir)
7- Ali b. Ebi Talib (Bizzat kendisinin yazdığı söylenen bazı sahifeler nakledilmiştir)
8- Ebu Hureyre
9- Abdullah ibn Abbas
10- Abdullah ibn ömer

HADİS USULÜ KAYNAKLARI

Mütekaddimine ait hadis usulü eserleri:

1. Ramehürmüzî, ***"el –Muhaddisü'l Fasıl"***
2. El-Hâkim en-Nisaburî, ***"Ma'rifetü ulumil Hadis"***
3. Hatib el-Bağdâdî, ***"el-Kifâye fî ilmi'r-Rivâye"***

Müteahhirine ait hadis usulü eserleri:

1. Kadı İyaz, ***"el-İlma"***
2. İbnüs-Salah, ***"Ulûmül-Hadis"***
3. Es-Suyûtî, ***"Tedrîbür-Ravi"***
4. El-Kasimî, ***"Kavâidüt-Tahdîs"***
5. Tahir el-Cezâirî, ***"Tevcihün-Nazar"***

Kütüb'ü Sitte:
1. Sahihi Buhârî
2. Sahihi Müslim
3. Sünen'i ibn Mâce
4. Sünen'i Ebi Dâvud
5. Sünen'i Tirmizî
6. Sünen'i Nesâî

Sünen-i Erbaa
1. Sünen'i Tirmizî
2. Sünen'i Nesâî
3. Sünen'i Ebi Dâvud
4. Sünen'i ibn Mâce

Şu hadis Kitaplarıyla bereber Kütüb'ü Tis'a:
1. Sünen'i Dârimî
2. Muvatta (İ.Malik)
3. Müsned'i A.b.Hanbel

4. BÖLÜM

KAVAİD'İ KÜLLİYE

KÜLLİ KAİDELER KONUSUNDA ÖN BİLGİLER:

Külli kaideler, şer'î nasların umumi delaletlerinden, usulü fıkıh esaslarından ve hükümlerin illetlerinden akli melekeler kullanılarak mezhepte tahric ehli imamlar tarafından elde edilmiş fıkhi kaidelerdir. Bu kaideler daha sonra fukahanın ileri gelenlerinin gayretleriyle ta'lil ve istidlal yoluyla geliştirilmişlerdir. Külli kaideleri ilk tespit edenler ve müstakil eserler yazanlar Hanefiler olmuşlardır.

Kavaidü Külliyenin Oluşum Safhası:

Hz. Peygamber Dönemi:

Hz. Peygamber döneminde meseleler, vahiy ve Hz. Peygamberin müdahalesiyle çözülmüştür. Ayet ve hadisler tafsilatlı bilgiler yanında birçok genel esaslar belirlemiştir. Sahabenin içtihatları da ya Sünnet tarafından onaylanmış ya da reddedilmiştir.

Sahabe Dönemi:

Meseleler hakkında önce K.Kerime, sonra Sünnete bakmışlardır. Kuran ve Sünnette bulamadıkları zaman, mesele hakkında ayet ya da hadis bilen kimseler olup olmadığını araştırmışlardır. Yeni fetihlerin getirmiş olduğu birçok problem, özel nass bulunmadığı durumlarda Kuran ve Sünnetin genel esasları çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır. Sahabe döneminde müstakil eserler ve çalışmalar yoktur. Ancak Kuran ve Sünnetin genel esaslarından faydalanmak ve örnekler sunmakla külli kaidelerin oluşumunda örnek olmuşlardır.

Tedvin ve Müctehid İmamlar Döneminde Kavaidü Külliye:

Meseleleri çözümlemede Kuran ve Sünnete eğilmişler, Kuran ve Sünneti tekrar incelemeye tutmuşlardır. Sadece sorularla değil, sorulması muhtemel olan farazi hadiseler için de fetvalar vermişlerdir. Bu durum büyük bir fıkıh külliyatının oluşmasını sağlamıştır. Bu dönem temel kaidelerin oluşturulduğu dönemdir. Usul kaideleri de bu dönem içinde oluşmaya başlamış ve Kitaplar oluşturulmuştur. Ancak ne usul ne de kavaidi külliye bu dönemde tam bir sistematiğe oturmamıştır. Bu dönem fetvaların yoğun olarak verildiği ve bu fetvaların kaidelere ihtiyaç duymasıyla da ilk ihtiyaçların oluştuğu dönem olmuştur.

Taklit Devri:

Fıkıh mezhebi imamları ve talebelerinin vermiş olduğu binlerce fetvanın belli kaidelere bağlanma zorunluluğu bu dönemde şiddetini artırmıştır. Külli kaidelerin oluşmasında el-Kerhi ilk adımı atmış, daha sonrakiler ise bu işi geliştirerek devam ettirmişlerdir. Kısacası bu külli kaideler zaruretten doğmuştur.

Külli Kaidelerin Kaynakları:

1) K.Kerim: K.Kerimde bazı tafsili bilgiler var ise de hükümler genellikle külli kaideler şeklinde verilmiştir. Buna göre külli kaidelerin ilk ve temel kaynağı K.Kerimdir. Çünkü K.Kerim sadece indiği döneme değil bütün asırlara hitap etmektedir. Bu sebeple bütün asırlara ilaç olabilmesi için genel esaslar belirlemiştir. Mesela (Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin), (Şüphesiz ki Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez), (İşlerinde onlarla istişare et), (Kimse kimsenin günahını çekmez) Bu ayetlerin her biri genel manalar ifade etmektedir.

2) Hadisi Şerifler: Peygamber (sav) Cevamiül-Kelam ile gönderilmiştir. Yani az kelamla çok manayı ihtiva eden edebi vecizeler kullanmıştır. Mesela (Her sarhoş edici haramdır)

(Müslümanlar şartları üzerinedir) (Menfaat zarar mükabilindedir) (Allah'ın Kitabında bulunmayan her şart batıldır) ifadeleri genel manalar ortaya koyar. Aslında bunlar aynı zamanda kavaidi külliyenin nüvelerini oluşturur.

3) Fukahanın İctihatı: Mezheplerde meseleler genellikle fetvalar yoluyla ele alınmıştır. Daha sonraki dönemlerde bazı esaslar tespit edilmeye çalışılmış, bunun için de fetvalara ve çözümlemelere müracaat edilmiştir. Birbirine benzeyen meseleler kaide altında toplanmaya çalışılmıştır.

Külli Kaide ile Usulü Fıkıh Arasındaki Farklar:

1. Usul kaideleri kelam ilmi ve Arapçanın kurallarından yararlanılarak konulmuş kurallardır. Külli Kaideler, Şer'î delillerden birbirine benzeyen hükümler ve ferî meselelerden elde edilmiştir.
2. Usul Kaideleri Şer'î delillerle ilgilidir. Külli kaideler mükellefin fiili ile ilgilidir.
3. Usul kaidelerinden yalnızca müçtehitler faydalanır. Külli kaidelerden hüküm çıkarmak için müçtehit olmak gerekmez.
4. Usul kaidelerinden hüküm çıkarmak için külli kaideleri bilmeye gerek yoktur. Ancak külli kaidelerden hüküm çıkarmak için usulü bilmek gerekir.
5. Usul kaideleri konuyla ilgili bütün detaylara şamildir. Külli kaideler de ise istisnalar daima mevcuttur.

Hanefilerden Külli Kaide Çalışması Yapanlar:

1. Ebu Tahir ed-Dabbas: Hanefi mezhebine ait on yedi kaide oluşturmuştur.
2. Ebul-Hasan el-Kerhi: Külli kaideleri müstakil bir risale halinde ilk olarak toplayan kişidir. Mezhepte müctehittir. Eseri "Usulül-Kerhi"'dir. Külli kaideleri otuz dokuz tane olarak belirlemiştir.
3. Ebu Zeyd ed-Debusi: "Te'sisün-Nazar"
4. İbn Nüceym: Eserinin ismi "el-Eşbah ven-Nezair"
5. Ebu Said el-Hâkimi: "Mecamiül-Hakaik"
6. Muhammed ez-Zerkai: "Şerhü Kavaidil-Fıkhiyye"
7. Musa Carullah: "Kavaidi Fıkhiyye"

Şafi Mezhebine Ait Kavaid Eserleri:

1. İbnül-Vekil: "Kitabul-Eşbah ven-Nezair"
2. İbnüs-Sübki: "el-Eşbah ven-Nezair"
3. El-Hısni: "Kitabül-Kavaid"
4. Celaleddin es-Suyuti: "El-Eşbah ven-Nezair"
5. Es-Sabuni: Kavaidül-Külliye fil-Fıkhil-İslami"

Maliki ve Hanbeli Mezhebine Ait Kavaid Eserleri:

1. El-Mekarri: "el-Kavaid"
2. İbn Teymiye: "Kavaidün-Nazariyyetül- Fıkhiyye"
3. İbn Recep Abdurrahman b. Şihab: "Takriru'l-Kavaid" ve Tahriru'l-Fevaid"
4. Ebi'l-Âlâ el-Karafî: "Envarül-Büruk fi Envari'l-Furûk"

KÜLLİ KAİDELER

الأمور بمقاصدها

(Madde 2)[10]

(Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir)

İbadetler İki Kısma ayrılır.

1) Vesail Olan İbadetler: Makasıt değil vesile olan ibadetlerde ayrıca niyete ihtiyaç yoktur. Bir kişi niyet etmeden abdest azalarını yıkamış olsa abdest almış olur. Hanefilere göre bu ve buna benzer vesail olan ibadetlerle, makasıt kısmından olan ibadetler yerine getirilebilir. " **Ameller niyetlere göredir**" hadisi Hanefilere göre "amellerin sevabı" yani "ahiret açısından sevap alır" anlamındadır. Bu sebeple Hanefiler (إنما الأعمال بالنيات) hadisine (إنما ثواب الأعمال بالنيات) şeklinde takdir yapmışlardır. Diğer mezhepler ise buraya dünyayı ve ahreti ilgilendiren bir kelime takdir etmeliyiz diyorlar. Buna göre şöyle bir takdir yapıyorlar. (إنما حكم الأعمال بالنيات)

2) Makasıt Olan İbadetler: Eğer ibadet makasıt kısmından ise bu ibadetin geçerli olması için mutlaka niyet olmalıdır. Niyet edilmeden akşama kadar aç ve susuz kalınmış olsa oruç tutulmuş olmaz.

Muamelatta Sözler İki Kısma Ayrılır.

1) **Sarih Sözler:** Muamelatta kişinin söylemiş olduğu sarih sözler veya yapmış olduğu sarih fiiller varken niyetine bakılmaz. Mesela kişi hanımını "ben seni boşadım" diyerek boşasa niyetine bakılmaz. Hanımı boş olur.
2) **Kinayeli Sözler:** Kinayeli sözlerde kişinin niyetine bakılır ve kişinin neyi kastettiğine dair yaptığı açıklama itibara alınır. Mesela kişi hanımına "babanın evine git" dese bu sözüyle "boşama kastettim" derse boşamış olur. "Boşama kastetmedim" derse boş olmaz. Burada anlatılan "işler makasıda göredir" kuralımız kinayeli sözler için geçerlidir.

1. Bir kişi bir yere av yapmak maksadıyla ağ veya tuzak gibi bir şey kursa, ona takılan av o tuzağı kuran kişiye ait olur. Çünkü o tuzağı kuran kişinin niyeti av yakalamaktır. İşler niyete göre olduğu için av, ağ sahibine verilmelidir. Ancak kişi ağını kurutmak için sermiş bulunsa, bu ava takılan avı kim alırsa av alanın olur. Çünkü ağı seren kişi, ağını av yakalamak için sermemiştir.
2. Yitik bir malı koruyup sahibine vermek üzere eline alan kişinin elinde bulduğu mal helak olsa bu durumda kişinin niyeti sahibine vermek olduğu için emanet hükmünde olur ve tazmin etmesi gerekmez. Ancak kişi bu malı sahiplenmek niyetiyle eline alsa ve elinde helak olsa bu durumda niyeti kendisine mülk edinmek olduğu için malı tazmin etmesi gerekir. Çünkü işler niyetlere ve maksatlara göredir.

العبرة في العقود للمقاصد والمعاني لا للألفاظ والمباني

(Madde 3)

(Akitlerde maksat ve meâniye itibar edilir, lafızlara itibar edilmez)

1. Mal sahibi, diğer adama "bu dükkânı, aylığı on liradan sana sattım" demiş olsa bu satış olmaz. Burada lafız satmak ifadesidir. Ancak bu lafza itibar edilmez. Burada kastedilen

[10] Kavaidi külliyenin birinci maddesi fıkhın tanımı ile ilgilidir. Bu sebeple madde ikiden başlanmıştır.

dükkânın kiralanmasıdır. Çünkü aylığı on liradan ifadesi, kiralama için kullanılır. Öyle ise burada itibar, kiralamaya yani manayadır. Bu kişiler kendi aralarında satış mı yoksa kiralama mı şeklinde ihtilaf etseler, kiraya verdim diyen mal sahibinin sözü geçerli olur.

2. Bir Kitapçıdan bir Kitap alınmış olsa ve kitabı alan kişi yanında para bulunmadığı için "şu saati sana emanet bırakayım" demiş olsa, bu saat Kitapçının yanında rehin kabul edilir. Emanet değildir. Çünkü Kitapçı daha sonra kitabın parasını almak için bu saati kabul etmiştir. Eğer Kitap alan kişi birazdan gelse ve saati istese Kitapçı parayı almadıkça saati ona teslim etmez. Eğer emanet olsaydı saati teslim ederdi. Demek ki Kitapçının yanında kalan saat rehindir. Dolayısıyla eğer saatin başına telef olma gibi bir şey gelse, rehin hükümleri uygulanır, emanet hükümleri uygulanmaz. İtibar manaya ve maksada göredir, emanet lafzına bakılmaz.

اليقين لا يزول بالشك

(Madde 4)

(Şek ile yakin zail olmaz)

1. Bir kişi alacaklı olduğu kişiyi ibra etse ve bu ibrası beyyine ile sabit olsa, sonra alacaklı kişi "benim sende alacağım" var diyerek iddiada bulunsa fakat tarih beyan etmemiş olsa bu kişinin iddiasına itibar edilmez. Çünkü alacaklı kişinin borçluyu ibra ettiği kesindir. Ancak iddia ettiği alacak ibradan önce mi sonra mı belli değildir. Çünkü tarih beyan etmemiştir. İbra ettiği kesin iken alacak iddia etmesi şek olduğu için, yakin şek ile zail olmaz kuralına göre iddiaya itibar edilmez.(Temel hocamızdan)
2. Abdestli aldığını kesin olarak bilen ancak bozulup bozulmadığında şüpheye düşen kişinin abdestli olduğuna hüküm verilir. Çünkü yakin olarak bilinen bir şey şek ile zail olmaz.

الأصل بقاء ما كان علي ما كان

(Madde 5)

(Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır)

1. Ben Ahmet'e borçlanmış isem ve bu konuda delil varsa aksine delil olmadıkça benim Ahmet'e borçlu olduğum, yani zimmetimde borç bulunduğu hükmü devam eder.
2. Bir kişi diğerinde alacağı olduğunu iddia etse, delil getirmedikçe alacağı olduğuna hükmedilmez.
3. Hanefilere göre istishap, sıfırdan bir hüküm koymak değildir. Var olan bir şeyin devamına hükmetmektir.
4. Babaları mefkud olan kişilerin babalarının emaneti olan bir malı emanetçiden isteme hakları yoktur.
5. Bir kadın kocasının kendisine nafakasını vermediğini iddia etse kocası "verdim" dese kadının sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan bir şeyin sabit olduktan sonra aksi delil olmadıkça devamıdır. Burada kadının hakkı sabit olmuş ancak ödendiğine dair bir delil yoktur.
6. Bir müşteri, satın aldığı malın bedelini, kiracı kiraladığı şeyin bedelini, borçlu borcunu ödediğini iddia etse, alacaklı olanlar inkâr etseler inkâr edenlerin sözleri geçerli olur. Çünkü asıl olan zimmete taalluk ettikten sonra aksine delil olmadıkça olduğu hal üzere kalmasıdır.
7. Bir satıcı müşterinin şart muhayyerliği müddetinin bittiğini iddia etse veya alacaklı olan borcun vadesinin bittiğini iddia etse karşı taraf inkâr etse inkâr edenlerin yani borç

vadesinin bitmediğini veya şart muhayyerliğinin bitmediğini iddia eden kimselerin sözü geçerlidir. Çünkü borçta vade ve alış verişte şart muhayyerliği sabittir. Bunların bittiğine dair delil ise mevcut değildir. Asıl olan devam etmesidir.

8. Bir kadın boşandığı zaman temizlik döneminin bitmediğini, iddetinin devam ettiğini ve kocanın hala nafaka vermek zorunda olduğunu iddia etse sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan aksine delil olmadıkça olduğu hal üzere kalmasıdır. Kadının iddet müddeti içinde olduğu ise kesindir.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Normalde araba garaja çekilirken temiz olduğu iddia edilse garaj sahibi emanetçi olduğu için arabaya bir zarar gelmiş olsa bile garaj sahibinin tazmin etmesi gerekmez. Normalde arabanın garaja çekilmeden önceki haline itibar edilip (istishapta halin geriye çekilmesi kuralı) garaj sahibinin tazmin etmesi gerekirdi. Ya da garajcının arabanın kazalı bir şekilde oraya çekimli olduğunu ispat etmesi gerekirdi. Ancak kural terk edilmiştir. Şu durumda yeminle beraber garaj sahibinin sözü geçerlidir.
2. Bir kişi bir emanetin helak olduğunu veya emaneti sahibine iade ettiğini iddia etse emanet bırakan ise malın emanetçi yanında olduğunu veya kendisine iade etmediğini iddia etse emanetçinin sözü geçerli olur. Kurala göre asıl olan emanetin iade edilmemiş olması veya helak olmaması gerekirdi. Çünkü asıl olan emanetçinin yanında bulunduğu hal üzere olmasıdır. Ancak emanetçi güvenilir olduğu için kural terk edilmiştir.
3. Bir kadın normal iddetinin devam ettiği bir zaman diliminde iddetim bitti dese yeminle beraber sözü geçerli olur.

القديم يترك علي قدمه

(Madde 6)

(Kadim kıdemi üzere bırakılır)

1. **Kadim:** evveli belli olmayan şeydir. Aksine delil olmadıkça bulunduğu hal üzere bırakılır. Bu durum özellikle de irtifak hakları konusunda ortaya çıkar. Ancak kadim olan şeyde sonradan zarar ortaya çokarsa kadim kıdemi üzere bırakılmaz. Kadim zarar olmadıkça kıdemi üzere devam eder. Mesela bir adamın lağımı yıllarca köylünün ambarına akmış olsa bu kadim olan bir şey kıdemi üzerine terk edilmez. Zarar ikiye ayrılır:

a) **Zarar-ı Fahiş:** zarar kamuya taalluk eden bir zararsa ve kesinlikle zarar varsa zarar-ı kadime devam edilmez. Mesela bir lağım suyu yıllardan beri insanların yoluna akıyorsa bu zararın devamına hükmolunmaz. Ya da komşusunun mahremiyetini görecek şekilde ev yapılmış vya pencere açılmış ve yıllardan beri bu ev böyle ise bu zarar-ı kadimin kıdemi üzere kalmasına müsaade edilmez.

b) **Zarar-ı Ğ. Fahiş:** Hukuku irtifak bundandır. Bir kişinin tarlasının ortasından eskiden beri yol geçiyorsa bu adam zarar görse bile bu yolu kapatamaz. Zira yolun kapatılmasında kamunun zararı vardır. Kamunun menfaati ise şahıs menfaatinden önceliklidir. Ancak yolun açık olmasından dolayı zarar gören şahsın zararı giderilir. (Zararı- ğ. fahişte zarara rağmen kadim kıdemi üzere devam eder.

2. Bir vakfın gelirinin % 50'si hocalara, % 25'i talebelere, % 25'i yöneticilere önceden beri veriliyor olsa, sonradan birisi ortaya çıkıp delil ortaya koymadan veya vakfın önceden böyle işlemediğini ispat etmeden yöneticilere % 40 verelim diyemez. Kadim kıdemi üzere devam eder.

3. İki kişi bir şeyin yeni ve eskiliği hususunda ihtilaf etse delil olmadıkça kadim olduğuna hükmedilir. Delil getirmek yeni olduğunu iddia edene düşer. Mesela var olan bir su kanalının yeni mi eski mi olduğunda ihtilaf edilse eski olduğuna hükmedilir.

الضرر لا يكون قديما

(Madde 7)

(Zarar kadim olmaz)

Not: Bu madde altıncı maddeyi tahsis eder. Kadim olan bir şey ancak zarar olmadığı müddetçe kıdemi üzere bırakılır.

1. Yayaların geçişini engelleyecek şekilde yapılmış olan balkonlar, sağlığa zararlı açık su kanalı ne kadar eski olursa olsun kaldırılır. Çünkü zarar kıdemi üzere bırakılmaz.

الأصل براءة الذمة

(Madde 8)

(Beraat-ı zimme asıldır)

1. Bir çocuk bir malı itlaf etse sonra çocuk "Ben bu malı buluğdan önce telef ettim" dese mal sahibi de hayır buluğdan sonra itlaf ettin dese ve her ikisi de beyyine getiremeseler, bu durumda adamın sözü geçerli olmalıdır. Çünkü bir olay en yakın zamanına izafe edilir kuralı vardır. (10.Madde) Ancak 8. Madde ile 10. Madde çatıştığı zaman 8. Madde alınır ve 10. Madde bırakılır. Öyle ise çocuğun sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan beraat'ı zimme'dir.
2. Bir kişi başka bir kimsenin malını telef ettiğinde bu malın miktarı konusunda ihtilaf edilse telef edenin sözü geçerli olur. Çünkü telef eden, zimmetinde olduğu iddia edilen fazlalığı inkâr etmektedir. Asıl olan ise zimmetin borçtan beri olmasıdır.
3. Gasp edilen bir mal gasp edeninin elinde telef olsa ve bu malın kıymeti konusunda mal sahibi ile ihtilaf edilse gasp edenin sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan zimmetin beri olmasıdır.
4. Borçlu ile alacaklı arasında borcun miktarı konusunda ihtilaf edilse borçlunun sözü geçerli olur.
5. Kiraya veren ile kiracı menfaat temin edildikten sonra kira bedeli üzerinde ihtilaf etseler kiracının sözü geçerli olur. Delil getirmek kiraya verene düşer. Kiracı menfaati elde etmeden ihtilaf olsa kiraya veren ile kiracı yeminleşirler.
6. Aynı şekilde mal satıcıdan çıktıktan veya helak olduktan sonra müşteri ile satıcı ihtilaf etse müşterinin sözü geçerli olur. Satıcıya delil getirmek düşer. Mal helak olmadan veya satıcının mülkiyetinden çıkmadan ihtilaf ederlerse satıcı ve müşteri yeminleşirler.
7. Bir kimse "falan kişinin bende bir malı veya şu kadar alacağı var" diye ikrarda bulunsa lehine ikrarda bulunulan daha fazla olduğunu iddia etse iddiası kabul edilmez. İkrarda bulunanın sözü geçerli olur. Delil getirmek lehine ikrarda bulunulan kişiye düşer.

الأصل في الصفات العارضة العدم

(Madde 9)

(Sıfat-ı ârizada asıl olan yokluktur)

1. Mudarabe yapan sermaye sahibi ile emekçi kâr edilip edilmediğinde ihtilaf etseler emekçinin (mudarib) sözü geçerli olur. Kâr edildiğine dair delil getirmek sermaye sahibine düşer. Çünkü asıl olan kâr edilmemesidir.
2. Satıcı ile müşteri malı veya parayı alıp almadıklarında ihtilaf etseler veya kiraya veren ile kiralayan kiralanan şeyde veya kira parasını alıp almamada ihtilaf etseler almadığını iddia edenin sözü geçerlidir. Çünkü asıl olan kabzetmemiş olmaktır.
3. Satıcı ile müşteri muhayyerlik şartında ihtilaf etseler inkâr edenin sözü geçerli olur.
4. Emanet bırakan bir kişi emanetini geri istese emanet alan kişi de "sen o malı bana sattın" dese veya "emanet bıraktın" dese emanet bırakanın sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan emanetini almamış olmasıdır.
5. Kocası hanımına eğer "sana bu günkü nafakanı vereceğim, vermezsem boş ol" dese sonra bir gün geçse nafakanın verilip verilmediğinde ihtilaf etseler adam verdim dese kadın hayır almadım dese kadının sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan vermemiş olmasıdır. Ve kadın boşanmış olur.
6. Adam karısına "eğer bu gün eve girmezsem benden boş ol" dese ve o gün geçtikten sonra hanımı "sen eve girmedin" dese kocası "hayır girdim" dese kocanın sözü geçerli olur. Bura da asıl olan girmemek olsa bile kocanın sözü geçerli olur. Çünkü koca burada eve girip girmeme neticesinde meydana gelecek olan boşanmanın gerçekleştiğini inkâr ediyor. Gerçekleştiğini iddia eden ise kadındır. Öyleyse delil getirmek kadına düşer. Delil yoksa kocanın sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan boşanmamış olmaktır. Nikâhın devam etmesidir.
7. Bir yetimin vasisi "Ben yetimin malıyla ticaret yapmadım veya yaptım ama kar etmedim" dese sözü geçerli olur. Çünkü asıl olan kar etmemiş olmaktır.
8. Bir kişi başkasıyla bir sözleşme yapsa, bu kişinin mirasçıları kendilerine miras bırakan kişinin sözleşme sırasında akli dengesinin yerinde olmadığını dolayısıyla sözleşmenin iptalini isteseler, kişinin akli dengesinin bozuk olduğu ispatlanıncaya kadar sözleşme geçerli olur. Çünkü asıl olan akıllılıktır.

Bu Kaidenin İstisnaları

a) Bir adam hanımının malından harcama yapsa, sonra kadın ölse ve adam karısı hayatta iken kendisine izin verdiğini iddia etse kadının diğer varisleri ise, "hayır sana izin vermedi, izinsiz harcama yaptın" deseler kocanın sözü geçerli olur. Hâlbuki asıl olan hanımın izin vermemiş olmasıdır.

b) Hibede bulunan bir kişi hibesinden dönmek istese, kendisine hibe edilen kişi, hibe edilen malın helak olduğunu iddia etse bu adamın sözü geçerli olur. Yemin etmesine de gerek yoktur.

c) Kadın kocasına "ben mihrimi sana beni boşamamak şartıyla hibe ettim" dese kocası "hayır böyle bir şart koşmadan bana hibe ettin" dese kadının sözü geçerli olur. Kurala göre kocanın sözü geçerli olmalıdır. Çünkü asıl olan şart koşulmamış olmasıdır. Çünkü şart koşmak ârızîdir.

d) Emekçi "şu ana sermaye, şu da kâr" dese sermaye sahibi de "hayır, hepsi sermaye" dese ve sermaye sahibi ile emekçi ihtilaf etse emekçinin sözü geçerli olur. Kurala göre sermaye sahibinin sözü geçerli olmalıdır. Çünkü kâr arızidir. Asıl olan para kazanmamış olmasıdır.

e) Boşanmış olan kadın hâkimin karar vermiş olduğu çocuklarının nafakasını babasından istese baba da "ben nafakayı verdim" dese yeminle beraber adamın sözü geçerli olur. Kurala göre adamın nafakayı vermemiş olması gerekir. Çünkü vermiş olmak arızidir.

f) Bir adamın yanında emanet olarak bulunan bir mal telef olsa normalde malın telef olduğunu ispat etmek bu adama düşer. Çünkü asıl olan malın telef olmamasıdır. Eğer emanetçi delil getiremez ise mal sahibinin sözü geçerli olmalıdır. Ancak emanet işi güvene dayalı bir iş olduğu için kuraldan istisna vardır. Bu durumda emanetçi adamın sözü geçerli olur.

ما ثبت بزمان يحكم ببقاءه ما لم يقم الدليل علي خلافه

(Madde 10)

(Bir zamanda sabit olan şeyin hilafına delil bulunmadıkça bekasıyla hüküm verilir)

1. Aynı bilet iki kişiye satılmış olsa hangisi bileti daha önce almış ise koltuk ona ait olur. Çünkü asıl olan aksine delil olmadıkça önceden var olan şeyin bekasına hükmetmektir. İkinci şahıs, birincinin bileti iptal ettirdiğini ispat etse koltuk ikincinin olur.
2. Bir kadın ikinci bir şahısla evlenmiş olsa (kadından herhangi bir açıklama olmadığı kabul edilirse) öncekinden boşandığına dair bir delil olmadıkça kadın öncekine ait olur. Çünkü asıl olan aksine delil olmadıkça devamına hükmetmektir. İkinci koca delil getirse kadın kendine ait olur.
3. Bir adam "ölen kişi bu çapayı tarlasını kazmak için benden ödünç almıştı" dese şahitler de evet doğru söylüyor deseler burada çapanın ödünç olduğu sabit olur. Burada hak çapanın aynına taalluk ettiği için daha sonra mirasçılar çapa yerine parasını al deseler bile, çapanın sahibi çapasını alır.
4. İki şahıstan her biri, bir arazinin kendisine ait olduğunu iddia etse, biri diğerine "ben bunu senden satın almıştım" dese delil getirmedikçe mal öbür adamın olur. Çünkü asıl olan var olanın devamıdır.

الاصل إضافة الحادث الي أقرب أوقاته

(Madde 11)

(Yeni bir olayın en yakın zamanına izafe edilmesi asıldır)

1. Bir şahıs hanımını bain talakla boşasa, sonra kadının iddeti bitmeden ölmüş olsa, kadın: "Beni ölüm hastalığı anında boşadı" dese varisler de "Hayır, sıhhatli iken boşadı" deseler bu durumda kadının sözü geçerli olur. Delil getirmek varislere düşer. Çünkü kadın daha yakın olan bir şeyi iddia ediyor ki o da ölüm hastalığıdır. Sıhhatli olma ise daha öncedir. Varisler delil getirirse, onların sözü geçerli olur.
2. Müslüman bir adam ölse, hanımı Hıristiyan iken "ben kocam hayatta iken Müslüman oldum" dese varisleri de "hayır öldükten sonra Müslüman oldun" deseler burada mirasçıların sözü geçerlidir. Çünkü onların iddiası daha yakındır.
3. Bir adam ölmeden önce "falan kişinin bende bir eşyası var" diye ikrar etse sonra ölse, kendisi lehine ikrarda bulunulan "sağlıklı iken benim lehime ikrarda bulundu" dese varisler de "hayır ölüm hastalığında ikrarda bulundu" deseler varislerin sözü geçerli olur. Çünkü onların iddiası daha yakındır.
4. Bir adam muhayyerlik hakkıyla bir mal alsa ve sonra muhayyerlik müddeti geçtikten sonra gelse ve ben muhayyerlik müddeti içinde akdi feshettim dese satıcı da hayır

muhayyerlik müddeti bittikten sonra feshettin dese satıcının sözü geçerli olur. Çünkü onun iddiası daha yenidir.

5. Bir baba velayet hakkını kullanarak çocuğun malını satsa sonra çocuk gelse ve dese ki "babam ben baliğ olduktan sonra malımı sattı, bu satış geçersiz" dese müşteri de hayır buluğdan önce sattı dese çocuğun sözü geçerli olur.
6. Hacr altına alınmış kişi hacırdan sonra sattım ve tasarrufta bulundum dese karşıdaki adam da hayır hacrdan önce sattın dese mahcurlunun sözü geçerli olur. Eğer mahcurlu hacir devam ederken sana sattım dese müşteri de hayır hacir kalktıktan sonra sattın dese müşterinin sözü geçerli olur.
7. Bir vekil azledildikten sonra "azledilmeden önce sattım" dese müvekkil ise hayır azledildikden sonra sattın dese eğer mal bitirilmemiş ise müvekkilin sözü geçerlidir. Çünkü müvekkilin sözü daha yakındır. Eğer mal bittikten sonra olursa vekilin sözü geçerlidir. Çünkü asıl olan beraatı zimmettir. Bu kural daha önceliklidir.
8. Bir kişi bir şey satın alsa ve sonra bir kusuru bulunduğu gerekçesiyle satıcıya teslim etmek istese satıcı da hayır bu kusur senin yanında olmuş dese eğer kusur benzeri meydana gelebilen bir kusursa satıcının sözü geçerlidir. Ancak benzerinin meydana gelmesi mümkün olmayan bir kusursa müşterinin sözü geçerli olur. Kölede altıncı parmağın olması gibi.

Bu Kaidenin İstisnaları

a. Bir malı korumak üzere kiralanan kişi "korumakla görevli olduğum mal kiralama müddeti bittikten sonra helak oldu" dese kiralayan kişi de hayır müddet bitmeden helak oldu dese söz kiralayanın olur. Çünkü asıl olan kiralayan kişinin zimmetinin ücret ödemekten beri olmasıdır. Ücret ödemek ancak kiralanan kişinin malı korumasıyla zimmette sabit olur. Eğer "kurala göre kiralanan kişinin sözü geçerli olur" denilirse zimmetin borçtan beri olması kuralı geçersiz hale gelir.
b. Bir kişi aldığı malı kusurlu diyerek satıcıya teslim etmek istese fakat satıcı "sen bu kusuru öğrendikten sonra malı kullanmaya devam ettin" dese müşteri "hayır öğrendikten sonra kullanmadım" dese müşterinin sözü geçerli olur. Aslında satıcının iddiası daha yakın bir zamanadır. Onun sözü geçerli olmalıdır. Fakat asıl olan bir şeyin aslı üzere kalmasıdır kuralı gereğince istishabtaki zamanın geriye çekilmesi kuralına göre o malın kusurlu olduğuna hüküm verilir. Çünkü geçmişte malın kusurlu olup olmadığı tespit edilememiştir. Öyle ise şu anda mal kusurlu ise geçmişte de kusurlu olduğuna hüküm verilir.
c. Bir kişi görmediği bir mal alsa sonra malı görünce görme muhayyerliğine dayanarak malı almıyorum dese satıcı da sen malı gördükten sonra razı oldun dese müşterinin sözü geçerli olur. Kurala göre satıcının iddiası daha yakın zamana olduğu için onun görüşü geçerli olması gerekir.
d. Bir zımmî ölse sonra hanımı Müslüman olarak gelse "ben o öldükten sonra Müslüman oldum" dese varisler de hayır sen o ölmeden önce Müslüman oldun deseler varislerin sözü geçerli olur. Kurala göre kadının iddia ettiği vakit daha yakın olduğu için onun sözü geçerli olmalıydı. Fakat kadın burada mirastan mahrum olmasının sebebini itiraf etmiş ve miras almak için, bu kurala göre miras alması gerektiğini savunmuştur. Bu ise mirası hak etmek için geçerli bir sebep değildir.
e. Bir adam bir kadınla evlense ve kadın altı ay dolmadan bir çocuk doğursa adam sen bunu nikâhlandığımızdan bu yana altı ay dolmadan çocuk doğurdun bu çocuk benden değil dese kadın da hayır altı ay doldu dese kadının sözü geçerli olur ve nesep o adama ait

olur. Kurala göre adamın iddiası daha yakın olduğu için adamın sözü geçerli olması gerekir.

f. Adam arsası ile beraber ev satın alsa ve sonra evi yıksa ve yeni bir ev yapsa sonra satıcıya sen bana evi olmayan arsayı evi olan bir arsa fiyatına sattın dese satıcı hayır arsada ev vardı dese burada satıcının sözü geçerli olur. Aslında iddiası yakın zamana olan müşterinin sözü geçerli olmalıydı.

g. Bir kişi belli bir malı satın almak üzere birini para vererek vekil tayin etse sonra vekil kişi paraları çaldırsa veya kaybetse yine de gidip kendi parasıyla malı alsa sonra vekil tayin eden "sen verdiğim paraları malı satın almadan önce kaybettin, buna göre vekâlet bitmiştir" dese vekil de "hayır satın aldıktan sonra paralar kayboldu, buna göre senden paramı alırım" dese satın alma vekil tayin eden için gerçekleşir ve vekil, mala verdiği parayı müvekkilden alır.

h. 1990 yılı kayıtlarına göre Ahmet ile Fatma evlenmiş gözükse 2011 kayıtlarına göre ise Ahmet bekar gözükse burada olayın en yakına izafe edilmesi kuralı geçerli olmaz. Çünkü istishap kuralına göre Ahmet ile Fatma'nın boşandığına dair delil olmadığı için, bir şey geçmişte ne ise onun bekası gereğince evliliğin devam ettiğine hüküm verilir. Bu gibi durumlarda istishap kuralı geçerli olur. Yukarıdaki kural itibara alınmaz.

الأصل في الكلام الحقيقة.

(Madde 12)

(Kelamda asıl olan hakiki manasıdır)

1. Bir insan evlatlarının evlatlarına vasiyet ya da vakıfta bulunsa tercih edilen görüşe göre kız çocuklarının evlatları da vasiyet içine girer. Çünkü kişinin kızlarının evlatları da hakikaten evlatlarının evladıdır. Çünkü sözde asıl olan hakiki manasıdır.
2. Bir kişi "şu işi yaparsam hanımım benden boş olsun" diyerek yemin etse sonra vekil tayin ederek o işi yaptırsa, eğer yaptırdığı iş vekillik kabul etmeyen bir şey ise (mesela benim adıma ye, iç, uyu, eve gir veya evden çık gibi) yeminini bozmuş olmaz. Çünkü vekil tayin ettiği işin sıhhati arızalıdır.

Not: Fiiller, vekilliği kabul edip etmemesi açısından iki kısımdır.

a) **Vekilliği kabul etmeyen fiiller:** Yemek içmek uyumak bir yere girmek çıkmak vb. bu gibi konularda başkasına vekillik verilmesi sahih değildir. Bu sebeple bunlara bağlanarak yapılan yeminler vekil tarafından yapıldığı zaman yemin bozulmaz. Çünkü bunlar vekillik kabul etmez. Bunlar "ef'alü hıssiye"dendir. Ancak kendisi yaparsa yemin bozulur. Çünkü kelamda asıl olan hakikattir. Hakikat ise kişinin bizzat kendisinin yapmış olmasıdır.

b) **Vekilliği Kabul Eden Fiiller:** Bu fiiller iki kısma ayrılır.

1) Vekilin, müvekkil adına vaki olması için müvekkile izafe etmesi gerekmeyen fiiller: Bu fiilleri, vekil, müvekkile izafe etmese bile müvekkil adına vaki olan fiillerdir. Bu fiiller yedi tanedir: **alış, satış, icare, kiralama, kısmet, dava, mala karşı mal ile sulh yapmak.** Bu yedi şeye bağlanan yemin vekilin yapmasıyla bozulmuş olmaz. Ancak yemin edenin kendisi yaparsa yemin bozulmuş olur. Çünkü kelamda asıl olan hakiki manasıdır.

2) Vekilin, müvekkil adına vaki olması için müvekkile izafe etmesi gereken fiiller: Bu fiiller, vekil, müvekkile izafe etmezse müvekkil adına vaki olmayan fiillerdir. **Nikâh, talak, ibra, kasıtlı kandan dolayı yapılan sulh, hibe, sadaka, emanet, bırakma, ödünç verme vb.** Mesela bir kişi "Eğer evlenirsem hanımım benden boş olsun" diye yemin etse sonra başkasını vekil tayin etse ve o vekil kendisini evlendirse kişinin yemini bozulmuş olur. Çünkü burada vekil müvekkilin sözlerini nakleden ve müvekkil adına konuşan kişidir. Bu

sebeple buradaki tasarrufların vekil adına meydana gelmesi mümkün değildir. Bu sebeple burada evlenme işini bizzat vekilin kendisi yapmış gibi olur. Bu sayılan yerlere bağlı olarak yapılan yeminler, fiili ister vekil yapsın isterse de müvekkil yapsın yemin bozulmuş olur.

Not: Söylenen sözün hakiki (ما وضع له), mecâzi (مستعمل فيه) ve kinaye anlamları vardır. Söz ilk söylendiği anda başka manada kullanıldığına dair karine yoksa hakiki manası anlaşılır. Eğer mecaz anlamda kullanıldığına dair delil varsa mecaz manası anlaşılır. Evde aslan gördüm dese buradan mecaz anlaşılır. Çünkü evde aslan olmaz. Bu ise sözün hakiki anlamda kullanılmadığının karinesidir.

Buna göre bir kişi malımın üçte birini falancanın evlatlarına vasiyet ediyorum dese evlatları lafzı ilk önce oğullar ve kızlar için anlaşılır. Çünkü bu hakiki manadır. Eğer vasiyet edilen kişinin evladı yoksa (mesela ölmüş ise) evlatları lafzından torunlar anlaşılır. Çünkü gerçek evlat yoksa ki bu hakiki anlamdır o zaman mecâzi manada evlat olan torunlara gidilir.

Aynı şekilde bir kişi bu vakfın geliri falanca oğullarına aittir diye vakıfta bulunsa buradaki oğuldan maksat birinci derecedeki evlatlar anlaşılır. Eğer onlar yoksa torunlar anlaşılır.

لا عبرة للدلالة في مقابلة التصريح

(Madde 13)

(Tasrih mukabilinde delâlete i'tibar yoktur)

1. Bir eve misafir gelen kişi masanın üzerindeki bardakla su alıp içebilir. Çünkü eve misafir kabul edilmesi o bardakla su içebileceğinin delilidir. Bu misafir bardakla su içerken kırmış olsa o bardağı tazmin etmez. Ancak ev sahibi bardakla su içme demiş ise tazmin eder.[11]
2. Bir kişi zücaciyeden tabak almak üzere girse mal sahibinden izin almadığı halde eline alıp bakarken kırmış olsa o tabağı tazmin etmek zorundadır. Çünkü kişi oraya girmekte izinli olsa da tabağı eline almada izinli olmaz. Ancak dükkan sahibi eline alıp bakabilirsin demiş ise bu durumda kırılmış olsa tazmin etmek zorunda değildir.[12]
3. Bir kişi kalemini arkadaşına hediye ettim dese bu "bu malı kabzedebilirsin" demektir. Fakat kabzedemezsin demiş olsa burada itibar kabzedemezsin sözünedir. Çünkü kabzedemezsin sözü sarih bir ifadedir. Sarih ifade bulunduğu zaman hediye etme delaletine itibar edilmez.[13]
4. Bir kişi şu malı sana hibe ettim dese bu "bu malı alabilirsin" demek olur. Fakat hediye ettikten sonra kabzedemezsin dese burada itibar kabzedemezsin sözünedir.
5. Bir baba reşit olmayan çocuğunu evlendirse ve mihrini ödese daha sonra çocuktan verdiği mihri tazmin edemez. Ancak verdiği mihri tekrar alacağını sarih sözle açıklasa ve bu söze şahit tutsa tazmin edebilir. Çünkü sarih söz yanında hale itibar edilmez.
6. Bir kişi başkasından bir at alsa ve daha sonra satıcıya gelerek ikale yapmak istediğini söylese, satıcı da reddetmiş olsa, buna rağmen satıcı alıp atı kullansa ve müşteri birkaç gün sonra gelip atı kullandın, parasını ver, çünkü atı kullanman ikaleye razı olmandır dese, müşterinin bu isteği geçerli olmaz. Çünkü satıcı ikale yapmak istemediğini açık sözle belirtmiştir.

---

[11] T.H.
[12] T.H.
[13] T.H.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi fuzûlînin kendi malını sattığını öğrendikten sonra parasını istese bu satışa onay verdiğini gösterir. Daha sonra satışı iptal ettiğini sarih ifade ile açıklasa bu tasrihe itibar edilmez. Çünkü delalet yoluyla satışı onaylanan bir satış akdi daha sonra sarih ifade ile reddedilemez.
2. Müşteri defolu (kusurlu) bir malı aldıktan sonra o malın kusurlu olduğunu anladığı halde kullanmaya devam ederse delalet yoluyla satışa razı olmuş demektir. Daha sonra satışı iptal etmek istese kabul edilmez.

لا مساغ للإجتهاد في مورد النص

(Madde 14)

(Nass bulunan bir konuda içtihada yer yoktur)

(Kelimeler, manalarının açıklığı bakımından zahir, nas, müfesser ve muhkem kısımlarına ayrılır.)

Zahir: Her hangi bir haricî karine olmaksızın kelimenin manası anlaşılıyorsa ve o kelimenin tevile, neshe ve tahsise ihtimali varsa ve söyleniş amacı da kelimenin asli manasını ortaya koymuyorsa buna zahir denilir. Kelimelerin iki anlamı vardır. Birincisi söyleniş amacı, ikincisi tali manasıdır. Eğer kelime asli manasını yani söyleniş amacını ortaya koyuyorsa bunlara aslî manası denir. Asli manası içinde kendiliğinden başka bir mana anlaşılıyorsa buna da talî mana denir. Zahiri denilince tali mana anlaşılıyor.

Nas: Haricî karinelere ihtiyaç duymadan anlaşılıyor. Aynı şekilde neshe tevile ve tahsise ihtimali var. Ancak asli manası anlaşılır. أحل الله البيع وحرم الربا ayetinde bu ayetin sebebi nüzulüne baktığımız zaman yani söyleniş amacına baktığımız zaman müşriklerin "bey riba gibidir, ikisi arasında fark yoktur" demelerine karşı bir cevap olduğunu görürüz. Allah Teâlâ ise bu ikisi arasını ayırt etmek için أحل الله البيع وحرم الربا ifadesini kullanmıştır. Burada asıl olan bey ve ribanın farklı olduğunu ortaya koymaktır. Buradaki bey ve ribanın aralarında bir benzerlik olmadığını ortaya koyan ibare nastır. Bu ibaranin içerisinde biz aynı zamanda birinin haram, diğerinin helal olduğu sonucunu da çıkarabiliyoruz. Bu ise zahir yani tali anlamdır. Çünkü burada asıl olan birinin haram diğerinin helal olduğunu vurgulamak değil, müşriklerin birbirine benzetmelerini yani mümaseleti kaldırmaktır. Demekki hem zahir hem de nas harac'î karine olmaksızın anlaşılıyor. Her ikisinin de tevile tahsise ve neshe ihtimali var. البيع kelimesi başında ال olup elfazı umumdan olduğu için âmm bir kelimedir. Burada yorum yapıyoruz, bey' hangi bey'dir hangi alış veriştir? Aynı şekilde وحرم الربا 'da da yorum yapıyoruz. Hangi ribadır? Nesi'e midir, r. fadl mıdır? Bunlar hep yorumdur, tevildir. Teşri süreci içerisinde neshe de ihtimali vardır. Zahir ile nas aradaki tek fark, eğer nüzul sebebi ile ilgili ve bağlantılı bir anlam çıkıyorsa buna nas, anlam kendiliğinden ortaya çıkıyorsa buna da zahir diyoruz.

"İkişer üçer dörder alabilirsiniz" ayetinin iniş sebebi burada evlilikteki sınırı bildirmektir. Bu nastır, ancak buradan evlenmenin meşru olduğu da ortaya çıkıyor. Aslında burada ayetin iniş sebebi evliliğin helal olduğunu ortaya koymak için değildir. Ancak bu anlam kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bu ise zahir anlamdır.

Bir söz mutlaka asli manası yanında tali manası da olacak diye bir şey yoktur. Peygamberimiz sav buyuruyor ki توضئي لكل وقت صلوة Özürlü olup soru soran bir kadına peygamberimiz böyle

söylüyor. Burada bir kadının veya bir özürlünün abdesti ne zaman bozulur. Vaktin girmesi ya da çıkması ile mi, yoksa her namaz başında mıdır? لوقت ifadesi olduğu için bu hadisi başka şekilde yorumlama imkânına sahip değiliz. Hadisin bizzat kendisi nassa delalet ediyor. Buradan talî bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Yoruma kapalıdır. Burada sadece aslî mana, yani nas vardır.

Müfesser: Harac'î bir karine olmaksızın anlaşılan tevil ve tahsise ihtimali olmayan (zahir ve nastan ayıran noktası burası) ama teşri süreci içerisinde neshe ihimali olan sözdür. Teşri süreci bittikten sonra müfesser muhkemliğe intikal etmiştir. Yani nesh ihtimali de ortadan kalkmıştır. Ayeti kerimede şöyle buyruluyor: (فسجد الملائكة كلهم أجمعون Hicr, 30) Burada meleklerin hepsinin secde ettiği vurgulanıyor. Acaba hepsi mi secde etti, yoksa çoğunluğu mu diye yorum yapılamaz. كلهم أجمعون ifadesi bizim yorum ve tahsis yapma imkânımızı ortadan kaldırıyor. Bu ifade olmasa idi yorum ve tahsis yapılabilirdi. Ayette أقيموا الصلوة (Bakara, 110) buyruluyor. Burada namaz yoruma açıktır. Peygamberimiz " صلوا كما رأيتموني أصلي " buyuruyor. Bu sebeple herkes kafasına estiği gibi namaz kılamaz. Yoruma kapalıdır. Burada namaz kılma tevil ve tahsise kapalıdır. Ancak teşri süreci içinde neshe açık idi.

Ayeti kerimede üçüncü boşamadan sonra ولا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره (Bakara, 230) bir kadın kocasıyla boşandıktan sonra tekrar eski kocasıyla evlenmek için başka bir kocayla nikâh kıyması gerektiği ifade ediliyor. تنكح kelimesinin iki anlamı var, hem nikâh akdi, hem de zifaf anlamı var. Öyle ise kocasından üç talakla boşanan kadının tekrar eski kocasına varması için ikinci kocayla nikâh akdi yapması yeterli midir yoksa zifaf olması şart mıdır? تنكح kelimesine baktığımız zaman normalde bu mananın ikisi de yoruma açıktır. Ancak peygamberimiz bu durumda olan bir kadına ikinci kocanı nasıl buldun diye sorunca kadın iktidarsız bulduğunu söylüyor. Peygamberimiz "zifaf olmadıkça dönemezsin" buyuruyor. Bu durumda yukarıdaki ayeti kerimedeki تنكح kelimesinin manasının zifaf olduğu anlaşılıyor ve yoruma kapalı olduğu ortaya çıkıyor.

Muhkem: Neshe tevile ve tahsise ihtimali yoksa muhkem olur. (أبدا و إلي يوم القيامة) Bu ifadeler mutlak ve muhkemdir. Kıyamet gününe kadar cihat edin ifadesi (إلي يوم القيامة) olduğu halde sonradan neshedilmiş olsa idi ifadenin kendi içerisinde bir tutarsızlık olurdu. Yani neshe kapalıdır. Veya ayeti kerimede "peygamber eşleriyle evlenmek ebedi olarak haram kılındı" ayeti أبدا ifadesi kullanıldığı halde neshe maruz kalsaydı ayetin kendi içerisinde bir tutarsızlık olurdu.

Yukarıda sayılan taksimatın kuvvetlilik derecesi muhkem müfesser nas ve zahir olarak sıralanır. Yani bunlar birbiriyle çatıştığı zaman en güçlü olan alınır. لا مساغ للاجتهاد في مورد النص kuralımız muhkem ve müfeserle alakalıdır. Yani ifade muhkem ve müfesser ise bu nassın olduğu yerde ictihata mahal yoktur. İctihat zahir ve nas dediğimiz kısımda yapılır. Çünkü bunlar yoruma ve tevile açıktır.[14]

---

[14] Temel KACIR Hocamızdan (Maddenin Tamamı)

ما ثبت على خلاف القياس فغيره لا يقاس عليه

(Madde 15)

(Kıyasın aksine sabit olan bir şey başka bir şey için kıyas dayanağı olmaz)

1. Namazda kahkaha ile gülmek abdesti bozar. Bu hüküm kıyasa aykırı bir hükümdür. Çünkü abdest bir şeyin vücuttan çıkması ile bozulur. Bu genel bir kaidedir. Abdestin bozulması ise kıyasın aksine bir hükümdür. Bu hükme kıyasla cenaze namazında da kahkaha ile gülünce abdest bozulur denilemez. Bu kıyas geçersiz olur. Çünkü kıyasın aksine sabit olan bir şeye başka bir şey kıyas yapılamaz.
2. Normalde hiçbir namazın Sünneti farzlar kaza edilirken kaza edilmez. Bu genel kuraldır. Ancak sabah namazının Sünneti özel bir gerekçe ile kaza edilir. Yani kıyasın aksine bir hükümdür. Bu duruma kıyasla sabahın Sünneti zevalden sonra kaza edilebilir diye kıyas yapılamaz. Veya diğer namazların Sünneti kaza edilemez.
3. Olmayan bir şeyin satılması genel kaideye göre geçersizdir. Ancak "selem" ve "istisna" akitlerinde insanların duyduğu ihtiyaçtan (Özel gerekçe) dolayı bunlara cevaz verilmiştir. Yani kıyasın aksine bir hüküm verilmiştir. Mesela ağaç üzerinde olan meyvelerin, istisna akdine kıyasla satışı caiz görülemez. Kira sözleşmelerinde olmayan şeylerin kiralanması da bu kabildendir. İnsanların duyduğu ihtiyaçtan dolayı bunlara cevaz verilmiştir. Bu sebeple başka şeyler bunlara kıyas edilemez.
4. İslam hukukuna göre çalışan bir kişi çalıştığı şeyden ücret alamaz. Buna "**Kafizüt-Tahan**" denilir. Bu genel kaidedir. Buna müzaraa ve müsakat anlaşması yapan emekçinin çalıştığı işten, ürünün bir kısmını alması caiz görülmüştür. Çünkü insanların buna ihtiyacı vardır. Dolayısıyla kıyasa aykırı olan müzaraa ve müsakata başka şeyler kıyas yapılmaz.

الإجتهاد لا ينقض بمثله

(Madde 16)

(İçtihat ile içtihat nakz olunamaz)

1. Bir müftü bir kişinin namazı veya zekâtı konusunda bir görüş belirtse, sonra o kişi bu görüşe göre amel etse, daha sonra aynı müftü fetvasını değiştirse birinci fetvasına göre amel eden kişi tekrar namaz kılması veya zekât vermesi gerekmez. Çünkü ictihat kendi misliyle bozulmaz. Ancak birinci fetva uzantısı olan bir fetva ise ikinci fetva birinci fetvayı bozabilir. Mesela birinci fetvaya göre hanımının boş olduğuna fetva verilse hürmeti musahara gibi uzantısı olduğu için ikinci fetva birinciyi etkiler. Meselenin yeni baştan ele alınması ve yeni fetvaya göre amel edilmesi gerekir. Ancak birinci fetva usule ve dinin temel naslarıyla çelişen bir fetva ise birinci fetvanın bozulması gerekir.
2. Bir kişi, Hanefi bir müftünün "kadına dokunmak abdesti bozmaz" fetvasına göre namaz kılsa sonra Şâfî bir müftü abdestinin bozulduğunu söylese namazı tekrar kılması gerekmez. Çünkü bir içtihat kendi misliyle bozulmaz.

المشقة تجلب التيسير

(Madde 17)

(Meşakkat kolaylığı celb eder)

1. Dininden dönmesi için zorlanan kişi kalbi imanla dolu olduğu takdirde küfür sözlerini söylemesine müsaade edilmiştir.
2. Şüf'â hakkı bulunan bir kişi, akarın satıldığından haberi yoksa öğrendiği zaman, kendisine bu hakkı kullanma imkânı verilir.

3. Vekil veya hâkim azledildikten sonra bazı tasarruflarda bulunsa azilden haberleri olmadığı için tasarrufları geçerli sayılır.
4. Zorluk ve sıkıntı sebebiyle doktorun Sünnetçinin ve şahidin başkasının avret mahalline bakmasına müsaade edilir.
5. Bey bil-vefa, icare, müzaraa, müsakat, selem, istisna, ariyet, mudarabe vb. kıyasen caiz olmayan birçok muamele insanlara kolaylık olsun ve ihtiyaçları görülsün diye meşru kılınmıştır.
6. Seferde iken arkadaşı ölen kişi mahkemeden izin alma durumu yoksa veli veya vasi sıfatı olmamasına rağmen ölen arkadaşının malını satıp ailesine teslim etmesi caiz görülmüştür.
7. Mudarebe ortaklığında emek sahibine yolculuk sırasında şirket malından harcama yetkisi verilmiştir.

إذا ضاق الأمر إتسع

(Madde 18)

(Bir işte meşakkat varsa o iş genişletilir)

1. Müslüman esirlerin kurtulması için düşmanlara fidye verilmesine müsaade edilmiştir.
2. Eğer şahitliği yerine getirecek adil kişiler yoksa aynı statüde olan kişilerin birbirine şahitliği kabul edilir.
3. Eğer zalim yöneticiye karşı çıkmakta zarar daha fazla ise ve maslahat yerine mefsedet artacaksa karşı çıkılmaz.
4. Bir adam, borcunu ödemeye gücü yetmez ve kefili de bulunmaz ise bu adama borcunu en kısa zamanda ödemesi için mühlet verilir.
5. Bir kişinin, borcunu bir defada ödemeye gücü yetmez ise, bu adamın borcu taksitle ödenecek şekilde belirlenir.

لا ضرر ولا ضرار

(Madde 19)

(Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur)

1. Camide ayakkabısı çalınan kişi başkasının ayakkabısını çalamaz. Hatta herkes kendi ayakkabısını giyip gitse ve geriye bir ayakkabı kalsa onu da giyemez. O ayakkabıya yitik muamelesi yapılır.
2. Kişinin borcunu ödememekte direnen kişiyi dövme, hapsetme, malını zorla elinden alma yetkileri yoktur. Bunları yaptığı takdirde meydana gelen zararı tazmin etmek zorundadır.
3. Malı çalınan veya gasbedilen kişinin doğrudan hırsızın veya gasıbın malını çalarak zararını gidermesi meşru değildir. Ancak mahkemeye başvurarak zararını telafi eder.
4. Şart ve görme muhayyerlikleri bu kurala istinaden konulmuştur. Şart muhayyerliği olacak ki müşteri mülkiyetine uygun olmayan şeylerin girmesiyle zarara uğramasın, görme muhayyerliği olacak ki yine müşteri ğabni fahişle zarara uğramasın.
5. Hacr çeşitleri de bu kurala istinaden konulmuştur. Çünkü hacr konulmadığı zaman bazen kişinin zararı kendisine bazen de başkasına olur. Ancak zarara uğramak ve uğratmak yoktur.
6. Şüf'â hakkı da kişiyi kötü komşunun şerrinden korumak hikmetine binaen konulmuştur.

7. Yetimin vasisi, bir vakfın mütevellisi ve kısmet mümkün olmayan akarlarda ortak olan kişi eğer vasi veya mütevelli oldukları malların onarımını yapmıyorlarsa zorla yaptırılır. Çünkü zarara uğramak da uğratmak da yoktur.
8. Zengin olduğu halde kişi evlatlarının ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin nafakasını vermiyorsa evlatların ve yükümlü olduğu kişilerin zarara uğramaması için o kişi nafaka vermeye zorlanır, gerekirse hapsedilerek dövülür.
9. Bir kişi bir akarını belli zamana kadar ödünç verse veya başkasına kiraya verse ancak kirlayan veya ödünç alan kişinin ziraat mahsülü müddet bitmeden olmamış olsa, kiracının zarara uğramaması için ecri misille kiracıya bırakılır ve ziraat mahsülleri sökülmez.
10. Bir beldenin ahalisi zarar görecekse, o beldede bulunan bir kişinin hasat ettiği ürünü başka bir beldeye götürüp satmasına engel olunur. Çünkü ahalinin zararı vardır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Kanunla belirlenen cezalar bu kuraldan istisna edilmiştir. Kısas, ta'zir ve diğer cezalar aslında yapılan zararı zararla telafi etmektir. Ancak zararı gidermek faydayı celp etmekten daha evla olduğu için bu cezalarla zararın önüne geçilmiş olur.

الضرر يزال

(Madde 20)

(Zarar izale edilir)

1. Bir kişi kuru temizleyiciye elbise teslim etmiş olsa temizleyici de elbiseyi temizlerken elbise yırtılsa veya rengi değişse temizleyici müşterinin malını tazmin eder. Çünkü zarar giderilir.
2. Ev yaptıran bir kişi mütehhit ile demirin, çimentonun ve tuğlanın ne kadar kullanılacağı cinsinin ne olacağı konularında anlaşmış olsa sonra müteahhid anlaşılan cins ve miktardan farklı malzeme kullansa ev yaptıran kişinin zararı izale edilir.
3. Müşteri bir mal alsa sonra mal kusurlu çıksa müşteri isterse malı anlaştıkları semenle kabul eder isterse de malı teslim ederek verdiği parayı geri alır. Çünkü zarar izale edilir.
4. Defosuz bir mal alan kişinin aldığı mal defolu çıksa müşterinin zararı izale edilir.
5. Paranın alım gücünün düştüğü durumlarda başkasına borç veren bir kişi, para aynı miktarda teslim edildiğinde zarara uğrayacağı için kişinin zararı telafi edilmek adına paranın miktarı değil alım gücü esas alınır. Çünkü zarar izale olunur. Ancak paranın alım gücünün hangi günün esas alınacağı ihtilaflıdır. İmamı Muhâmmed'e göre paranın revaçta olduğu yani değerini kaybetmemiş olduğu son gündeki alım gücü esas alınır. Fetva buna göredir. Ebu Yusuf'a göre ise, borcun verilip paranın kabzedildiği gün esas alınır.
6. Mallara verilen zararın o malın cinsiyle ödenmesi gerekir. Ancak o malın aynını vermek mümkün olmadığı zaman o malın kıymeti ile tazmin edilmesi gerekir. Ebu Hanîfeye göre mahkemenin tazmine karar verdiği gündeki kıymeti esas alınması gerekirken, fetvanın kendisine göre verildiği Ebu Yusuf'un görüşüne göre zararın meydana geldiği günkü kıymeti verilir.

الضرورات تبيح المحظورات

(Madde 21)

(Zaruri olan şeyler yasakları mübah kılar)

1. İkrahı mülci durumunda olan kişinin yaptığı fiilin cezası kendisine değil yaptıran kişiye verilir. Meydana gelen zarar mükrih'e (zorlayan kişiye) tazmin ettirilir.
2. Başkasının malına zarar vermekle zorlanan kişi zarar vermez de zulme uğrarsa sevap kazanır.[15]
3. Şarap içme ve domuz eti yemeye zorlanan kişi bunları yapmayıp da zulme uğrarsa sevap kazanmaz, günahkâr olur.
4. Zaruretlerin yasakları mübah kılması için, zaruretin yasaktan daha üst seviyede olması gerekir. Aksi halde yani yasak daha kuvvetli ise zaruret yasağı mübah kılmaz. Mesela başkasını öldürmesi için zorlanan kişi başkasını öldüremez.
5. Nefsi müdafaa durumunda olan kişi öldürülmemek için öldürebilir. Zaruret durumu yasağı bertaraf eder.
6. Muhtaç ve zor durumda kalan kişinin zaruret meydana geldiği için faizli borç almasına fetva verilmesi bu kurala istinaden verilmiş bir fetvadır.

الضرورات تقدر بقدرها

(Madde 22)

(Zararlar kendi miktarlarınca takdir olunur)

1. Zaruret sebebiyle caiz olan şey ancak zarureti giderecek miktarda işlenebilir. Bu sebepten dolayı açlıktan ölmek üzere olan kişi bedelini ödemek ve sahibiyle sonradan helalleşmek şartıyla başkasının malını izinsiz olarak ve ancak zaruret miktarınca alabilir. Açlığını bahane ederek ihtiyaçtan fazla alması caiz değildir.
2. Zaruret durumlarında doktorun haram olan yerlere ihtiyaç kadar bakması caizdir. Ancak daha fazlasına bakamaz.
3. Savaş sırasında ordunun düşman mallarından zaruret miktarınca alması caizdir. Ancak talan ve yağmalama caiz değildir.
4. İnsanlara zararı olan hayvanların itlaf edilmesi zaruri ise itlaf edilebilir. Ancak bu zaruret miktarıyla sınırlıdır.
5. Zor durumda olup faiz almak durumunda kalan kişinin faiz alması ancak işlerini düzene koyacak miktardadır.
6. Satın alınan bir malda bir ayıp bulunsa ve bu ayıba sadece tek bir kadın veya iki kadın şahit olsa mal satıcıya iade edilmez. Ancak satıcıdan malın kusurlu olmadığına dair yemin etmesi istenir. Eğer yemin etmez ise mal kendisine iade edilir.
7. Bir kişi yalan yere yemin etmek üzere zorlansa o kişinin aklına geldiği takdirde, söylediği yemin lafızlarında tevriye veya ta'riz yapmak şartıyla yemin lafızlarını kullanması caiz olur.

[15] Mustafa Yıldırım, Kavaidi Külliye, Mecelle, Sayfa 78

ما جاز لعذر بطل بزواله

(Madde 23)

(Bir özür sebebiyle caiz olan şey, özür ortadan kalkınca batıl olur)

1. Sargı üzerine mesh etmek bir özre binaen yapılır. Özür zail olunca sargı üzerine mesh yapma cevazı son bulur.
2. Teyemmüm su bulunca ya ve kullanma imkânı oluncaya kadar yapılabilir. Su bulununca teyemmüm etme ruhsatı kalkar. Çünkü teyemmüm su bulamama özrüne binen caizdir.
3. Cilt rahatsızlığı olan kişinin abdest azalarını yıkaması, azalarına zarar veriyorsa mesh yapar. Ancak iyileşince artık mesh yapamaz. Çünkü özür kalkınca özür ile gelen de kalkar.
4. Bir konuda mahkemede şahitlik yapacak kişi, hastalık, korku, yaşlılık gibi sebeplerle mahkemeye gidemezse şahitlik yapacağı hususta başkasını şahit olarak kendi adına gönderebilir. Ancak kendisi iyileşirse başkasını şahit olarak gönderemez. Çünkü özür ortadan kalkmıştır.
5. Müftii macin, mükarii müflis, cahil tabip hacr edilebilir. Ancak bu kimseler bu işlerini bırakırlarsa ehliyetleri tekrar kendilerine verilir, hacr kalkar. Çünkü özür zail olmuştur. Ayrıca bunların sadece bu konulardaki ehliyetleri ellerinden alınır. Ancak diğer tasarruf ve işlemleri geçerli olur.
6. Küçük çocuğun ve mecnunun hacr sebebi küçüklük ve mecnunluktur. Küçük büyürse, mecnun da akıllanırsa hacr kalkar. Çünkü hacr bir özre binaen uygulanmıştır. Özür de kalktığına göre hacr da kalkar. Ancak hacr uygulandığı zaman bunların bütün tasarruflarına hacr uygulanır.
7. Bir kişi bir mal alsa ve malın kusurlu olduğu ortaya çıksa ancak henüz malı satıcıya teslim etmeden kusur ortadan kalksa akdi feshetme ve malı iade etme hakkı ortadan kalkar.
8. Bir kişi kendisine emanet olarak bırakılan bir malı yangın, geminin batması veya başka sebeplerle başkasına devretse caizdir. Ancak belirtilen özürler kalktıktan sonra bu malı alması gerekir.
9. Alacağın kime ait olduğu belli değilse borçlu kişi borcunu ödemeyi, alacaklı belli oluncaya kadar erteleyebilir. Ancak alacaklı belli olduktan sonra derhal borcunu ödemelidir.

إذا زال المانع عاد الممنوع

(Madde 24)

(Engel kalkınca engellenen geri gelir)

1. Bir kişi paylaşılması mümkün olan bir ortak bir malı paylaşmadan önce vakfetse malın ortak olması vakfetmeye engeldir. Ancak daha sonra mal paylaşılsa vakıf geçerli olur.
2. Bir kişinin mirasçısı olmadığı zaman onun mirasçısı kardeşleri olur. Bu durumda kardeşine vasiyette bulunamaz. Ancak daha sonra bir çocuğu doğsa kardeşi mirastan düşer. Bu sebeple kardeşine vasiyet etmesi geçerli hale gelir.
3. Bir kişi aldığı bir malda eski kusuruyla beraber kendi yanında da kusur meydana gelirse satıcıya iade edemez. Ancak kendi yanında meydana gelen kusur giderilirse tekrar eski kusur sebebiyle satıcıya teslim etme hakkı geri gelir.
4. Bir davada çocuğun ve a'ma kişinin şahitlikleri kabul edilmez. Ancak daha sonra çocuk akıl baliğ olsa, kör olan görür olsa daha önceki şahitliklerini aynı dava için kullanmaları geçerli olur.
5. Hıdane yani çocuğa bakma hakkını başka biriyle evlendiği için kaybeden bir kadın ikinci kocasından boşandığı takdirde hıdane hakkını yeniden kazanır.

6. Bir kimse diğerine bir malı rehin olarak verse ve belirli bir zamana kadar kullanmaya veya ödünç vermeye müsaade etse, bu esnada kişi kullansa veya ödünç verse ve rehin verilen mal helak olsa emanet hükmünde olur ve kusur yoksa tazmin edilmesi gerekmez. Ancak belirtilen müddet bittikten sonra helak olursa rehin alan malı tazmin eder, yani alacağından düşülür.
7. Bir kişi bir ay binmek şartıyla arabasını satsa yapılan akit fasit olur. Ancak bir ay binme şartından vazgeçerse akit sahih hale gelir.
8. Bir kişi üç kilo altına karşılık beş kilo altın istese bu akit faiz olur. Ancak kişi iki kilo fazlalıktan vazgeçerse akit sahih hale gelir.
9. Bir kişinin kiraladığı bir şeyi asıl sahibi satmak istese ve kiracı da buna müsaade etse, sahibi de malı satsa, sonra malı alan kişi maldaki kusur sebebiyle veya ikale yoluyla malı teslim etse kiracın kira müddeti bitmemiş ise yapılan kira akdi aynen devam eder.
10. Bir kişi malı satması için başkasına vekâlet verse, sonra da malı kendisi satsa, ancak bir kusur sebebiyle mal tekrar teslim edilmiş olsa, vekilin vekilliği tekrar döner ve malı satarsa geçerli olur.

الضرر لا يزال بمثله

(Madde 25)

(Bir zarar kendi misliyle izale edilemez)

1. Açlıktan ölmek üzere olan bir kişi, kendisi gibi açlıktan ölmek üzere olup sadece kendine yetecek miktarda suyu olan kişinin elinden suyunu alamaz. Çünkü zarar zararla giderilmez.
2. Bir malın üretildiği yerde, zarar edilecek diye başka kişilerin aynı üretimi yapacak fabrika kurmalarına engel olunamaz. Çünkü zarar zararla giderilemez.
3. Başkası tarafından zarara uğratılan kişi, aynı zararı karşıdakine veremez. Verirse suçlu olur.
4. Meydana gelecek zarar başkasına zarar vermeden kolayca izale edilemezse yapılacak bir şey yoktur. Susuzluktan ölecek kişi susuzluktan ölecek kişinin elindeki az bir suyu alamaz.
5. İki katlı bir bina yıkılmış olsa alt katın sahibinin evi tekrar yapacak parası yoksa üst kat sahibi "evini yap, ben üst yapacağım" diye zorlayamaz. Ancak alt kat sahibinin izni ya da mahkeme kararıyla alt katın yapımını da üst kattaki üstlenirse alt kata harcadığı parayı, alt kat sahibinden tazmin eder. Eğer adamın veya mahkemenin izni olmadan yaparsa yaptığı günkü evin kıymetini alt kat sahibinden alır.

يتحمل الضرر الخاص لدفع الضرر العام

(Madde 26)

(Zarar-ı âmmı kaldırmak için zarar-ı hâs tercih edilir)

1. Bir mahallede yangın çıkmış olsa yangının yayılmasını önlemek için yetkili mercilerin izni ile sahibinin rızası olmadan bazı evlerin yıkılmasına izin verilir. Ve bunların tazmin edilmesine de lüzum görülmez.
2. Yangının yayılmasını önlemek için kesilmesi yasak olan ağaçlar kesilebilir.
3. Yoldan geçenleri tehdit eden yıkılmaya yüz tutmuş duvar vb. şeyler sahibinin rızası olmasa da yıktırılır.
4. İslam hukukuna göre piyasaya müdahale edilmez. Ancak fiyatların gereğinden fazla yükseldiği durumlarda halkın zarar görmemesi için fiyatlara müdahale edilir ve esnafın belirlenen fiyattan daha yükseğe mal satmasına engel olunur.

5. Yol kesip adam öldüren eşkıyalar eğer öldürülen kişilerin velileri affetmezlerse öldürülürler.
6. Sihirbazlar eğer vazgeçip tövbe etmezlerse umumun menfaati için öldürülürler.
7. İki bezirgân dükkânı arasında yemekhane veya demirci dükkânı açan kişiye engel olunur. Çünkü diğerinde umuma ait faydalar vardır ve demirci gürültüye ve rahatsızlığa yol açar.

الضرر الأشد يزال بالضرر الأخف

(Madde 27)

(Zarar- eşedd zarar-ı ehaff ile izale olunur)

1. Bir kişinin hem namaz kılmak için kıbleye dönme ihtiyacı olsa hem de elbisesi olmasa kişi çıplak olarak namazını kılar ve kıbleye dönmez. Çünkü çıplak olarak kıbleye dönmek çıplak olarak namaz kılmaktan daha eşet bir davranıştır. Öyle ise eşet olan ehaf ile giderilir.
2. Sahasında uzman olan doktorlar eğer hamileliğin devamı halinde anne adayının zarar göreceğini tespit ederlerse çocuğun vaktinden önce ameliyatla alınmasına karar verebilirler. Çünkü annenin zarar görmesi ameliyattan daha zararlıdır.
3. Anne ölmüş ise çocuk anne karnında yaşıyorsa kadının karnı yarılarak çocuk kurtarılır. Çocuğun hayatı yanında ölü insana verilecek zarar çok hafiftir.
4. Kaza gibi bir sebeple kimliği belirlenmede güçlük çekilen kişilerin, otopsi yoluyla kimliklerinin belirlenmesine müsaade edilir. Çünkü kimliğin belirlenememesi halinde mirasçılar zarar görür. Eğer ölen kişi öldürülmüş ise, otopsi yapılmaması halinde, katilin yakalanamamasına neden olur.
5. Kişi nafakalarını vermekle görevli olduğu kişilere nafaka vermiyorsa hapsedilir. Çünkü çoğunluğun menfaati kişinin menfaatinden önceliklidir.
6. Bir kişi kendisine miras kalan bir araziye ev yapsa veya meyve ağacı dikmiş olsa daha sonra bir hak çıksa, arazi ve binanın kıymeti takdir edilir. Hangisinin kıymeti daha fazla ise arazi onun olur. Diğerine zarar ödenir.
7. İki kişinin malı izinsiz olarak birbirine karışmış olsa kıymeti fazla olan malın sahibi diğerinin malının fiyatını tazmin eder ve malın hepsine sahip olur.
8. Bir kişinin hayvanı başka bir kişinin küpüne kafasını soksa hangisinin kıymeti daha fazla ise diğerinin malından vazgeçilir. Mesela küpün değeri az ise küp kırılır. Ve değeri sahibine ödenir.
9. Hanımları arasında adaletli davranmak için taksimat yapmayan kişi hapsedilir veya dövülür. Çünkü hanımlarının zararı daha büyüktür.

إذا تعارض مفسدتان روعي أعظمهما ضررا بارتكاب أخفهما

(Madde 28)

(İki fesat tearuz ettiğinde zarar-ı ehaffı irtikab ile a'zamın çaresine bakılır)

1. Zalim olan yöneticiye karşı isyan etmek daha kötü sonuçlara yol açacaksa ona itaat edilerek daha zararlı olana engel olunur.
2. İslam dininde imamlık, müezzinlik ve Kur'ân öğretmek için ücret alınmaz. Ancak bunları yapanlar azaldığı için ücret vermek daha evladır.
3. İki zarardan birini seçmek zorunda kalan ve zararların kuvveti aynı olan durumda kişi dilediğini seçmekte serbesttir.

يختار أهون الشرين

(Madde 29)

(İki şerden ehven olan tercih edilir)

1. Parmakta çıkan bir yaranın kangren olması sebebiyle, kolun kesilmesi gerekiyorsa kesilir.
2. Savaş yapmak tabiatı itibariyle kötüdür. Ancak devlete saldırılmış ise ya da isyankârlar türemiş ise toplumun huzuru için onlara karşı savaşılır.
3. Aslında düşmana karşı yardım yapmak dinen sakıncalıdır. Ancak şerlerinden emin olunmak isteniyorsa ve bu mutlaka gerekiyorsa onlara zekâttan verilebilir. (Müellefe-i Kulup)
4. Bir kimsenin öküzü, başını, diğer bir kimsenin küpüne sokmuş olsa ve çıkarma imkânı olmasa, öküz ve küpten hangisinin değeri fazla ise, kıymeti az olana malının kıymetini verir ve kendi mülkiyetine alır. Daha sonra kıymeti az olan parçalanarak veya kesilerek diğerinden çıkarılır.

درء المفاسد أولى من جلب المصالح

(Madde 30)

(Def'i mefâsit celbi menâfiden evladır)

1. İki katlı evde oturan kişiler kendi evlerinde tasarrufta bulunabilirler. Ancak yapılan tasarruf kendisine fayda sağlasa bile diğerine zarar getiriyorsa tasarrufta bulunamaz. Çünkü mefsedeti kaldırmak menfaat celbetmekten daha önceliklidir.
2. Bir kişi komşusuna zarar verecek şekilde değirmen, demirci dükkânı veya buna benzer bir iş yeri açamaz. Çünkü mefsedeti kaldırmak menfaati celp etmekten daha önceliklidir.
3. Bir kişi evine komşusunun mahremiyetini görecek şekilde pencere açamaz. Pencerenin açılması kendisine menfaat sağlasa bile komşuya zarar getirir. Zararın def'i ise daha önceliklidir.

Kuralın istisnaları

1. Bazı durumlarda menfaatin büyüklüğü göz önüne alınarak zararı def etmek itibara alınmaz. Mesela yalan söylemek kötü bir şeydir. Ancak iki kişinin arasını düzeltmek için mefsedet durumunda olan yalan tercih edilebilir.
2. Zalim bir kişi başkasının elindeki emanet bir malı gasp etmek isterse emanetçi elinde öyle bir malın bulunmadığını söyleyebilir.

الضرر يدفع بقدر الإمكان

(Madde 31)

(Zarar imkân ölçüsünde kaldırılır)

1. Kiracı evi düzgün kullanmıyor tahrip ediyorsa kiraya veren engel olamıyorsa hâkime başvurarak kirayı feshettirebilir.
2. Bacasından çıkan zehirli gazlar çevreye zarar veren sanayi te'sisinin, sahibinden bu zararın giderilmesi istenir. Sanayi sahibi filtre takarak bu zararı azaltabiliyorsa bu yeterli görülür. Sanayi te'sisini kapatması için zorlanmaz.
3. Borçlu olarak ölen kimsenin mirasından alacaklı kişiler alacaklarını alır. Eğer tereke yeterli gelmez ise kalan kısmı mirasçılar ödesin diye mirasçılar zorlanamaz. Zarar imkân ölçüsünde karşılanır.

الحاجة تنزل منزلة الضرورة عامةً كانت أو خاصةً

(Madde 32)

(İhtiyaç umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine indirilir)

Zaruret: Hayatı yok edip sonunda ölüm olan durumdur.

1. Zaruret haram liaynihiyi ve haram liğayrihiyi helal kılabilir. Domuz eti yemek haram liaynihidir. Açlıktan ölme derecesinde olan kişinin domuz eti yemesi helale dönüşür. Hatta yemesi farzdır.
2. Zaruret sınırlıdır. Yani zaruret ortadan kalkıncaya kadar haram olan şey helale dönüşür. Zaruret kalkınca haramlık geri döner.
3. Zaruret sonucunda üç hüküm ortaya çıkar. **Farz:** Açlıktan ölmek üzere olan kişinin domuz eti yemesi farzdır. **Haram:** Ölüm derecesinde hasta olan kişinin oruç tutması haramdır. **Mübah:** Bazı işlerde vardır ki yapıp yapmama mübahtır.

İhtiyaç: Hayatın yaşanmasını sekteye uğratan ancak sonunda ölüm olmayan durumdur.

1. Hacet, haram liaynihiyi helal kılamaz. Haram liğayrihiyi helal kılar.
2. Hacet, süreklidir. Belli bir sınırı yoktur.
3. Hacetin sonunda sadece mübah hükmü ortaya çıkar.

Çıkan Sonuç: (الحاجة تنزل منزلة الضرورة عامةً كانت أو خاصة) kuralına göre ihtiyaç zaruret yerine geçebilir. Bu durumda ihtiyaç haram liaynihiyi helal kılabilir. Mesela;

1. Ev almak veya araba almak bir ihtiyaçtır. Bunun için bankadan faizli kredi çekmek ise haram liaynihidir. "İhtiyaç zaruret yerine geçer" kuralı gereğince ev veya araba almak zaruret yerine geçebilir. Öyle ise haram liaynihi olan kredi çekmek helal hale gelir hükmü çıkar. Bugün ihtiyacın haram liaynihiyi helale çevirdiğini söyleyip "kredi çekmek caiz olur" diyenler bu kurala dayanıyorlar.
2. İhtiyaç denilince temel ihtiyaçlar akla gelmelidir. Arabası olmayan için araba, evi olmayan için ev bir temel ihtiyaçtır. Ancak arabasının modelini yükseltmek veya ikinci kat çıkarmak temel ihtiyaç değildir. Bu durumlarda ihtiyaç zaruret haline dönüşmez ve ihtiyaç haram liaynihiyi helal hale getiremez.
3. İhtiyaç temelden ilk anlamda zaruret anlamında kullanılırsa ihtiyaç haram liaynihiyi ve h. Liğayrihiyi helal kılar.
4. Bey bil-vefa Hanefilere göre haram liğayrihidir. Çünkü faiz şüphesi vardır. Şüphe olduğunda da faiz kapsamında değerlendirilir. Ancak bu işlem insanlar tarafından yaygın olarak kullanılmış ve umumu belva haline gelmiştir. Yani bey bil-vefa işlemi yapmak insanlar arasında bir ihtiyaç haline gelmiştir. Kuralımıza göre ise ihtiyaç zaruret yerine geçebileceği için bey bil-vefa ihtiyacı zaruret haline gelmiştir. Öyle ise bey bil-vefa alış verişi caiz hale gelmiştir.
5. İhtiyacın zaruret menzilesine çekilebilmesi için mutlaka insanların ihtiyaç duyduğu umumu belva haline gelen bir konu olmalıdır.
6. İcare akdi yapmak İslam hukukunda normalde caiz değildir. Çünkü bir akit ancak mevcut olan bir şey üzerine yapılır. Ancak insanların duymuş olduğu ihtiyaç sebebiyle kıyasa aykırı olarak istihsanen caiz olmuştur. Selem akdi de böyledir. Burada ihtiyaç zaruret menzilesine inmiştir.

7. Bey bil- vefa aslen caiz değildir. Çünkü bey bil- vefanın içerisinde "bu malı sana satıyorum ancak parasını getirdiğim zaman tekrar alırım" şeklinde ikinci bir sözleşme vardır. İki sözleşme bir sözleşme içinde olmamalıdır. Ancak insanların duymuş olduğu ihtiyaç sebebiyle zaruret menzilesine inmiş ve caiz görülmüştür.
8. Bir apartmanın ortak giderlerine herkes eşit şekilde katkı sağlar. Aslında herkes ortak giderleri eşit şekilde harcamaz. Öyle ise herkes kullandığı miktar ödemelidir. Ancak bunu hesaplamak mümkün değildir. Burada ihtiyaç zaruret menzilesine inmiştir.
9. Bir dolmuşta kısa veya uzun mesafede herkes eşit para öder. Hâlbuki herkes bindiği miktar ödemelidir. Ancak bu uygulama mecburidir ve bir ihtiyaçtır. Burada da ihtiyaç zaruret menzilesine inmiştir.

الإضطرار لا يبطل حق الغير

(Madde 33)

(Izdırar gayrın hakkını iptal etmez)

1. Açlıktan ölmek üzere olan bir kişi tazmin etmek üzere başkasının malını çalabilir. Ancak kişi başkasının hakkını gasp etmeye yönelik bir zorlamaya maruz kalması halinde malı çalınan kişinin hakkı zail olmaz. Çünkü ızdırar, başkasının hakkını iptal etmez.
2. Deve sahibi devesini kışkırtmadığı halde deve kendiliğinden başka bir kimseye saldırsa o kişi deveyi öldürebilir. Ancak devenin tazminatını öder. Çünkü ızdırar başkasının hakkını iptal etmez.
3. Bir kişi belirli bir müddet için bir araba kiralasa ancak varacağı yere varmadan müddet bitmiş olsa kiralayan kişi zorunlu olarak gideceği yere kadar gider. Ancak dönüşte müddet bitiminden sonraki zorunlu kullandığı mesafenin ücretini ecri misille öder. Çünkü ızdırar başkasının hakkını iptal edemez.
4. Çocuk için bir bakıcı tutulsa, anlaşılan müddet bitmiş olsa ancak çocuğun hala bakıma ihtiyacı olsa ve başkasını bakıcı olarak kabul etmediği için hayatı tehlikeye girmiş olsa bakıcı süre dolsa bile çocuğu bakmaya zorlanır. Ancak bakıcıya ecri misil ödenir. Çünkü ızdırar başkasının hakkını iptal etmez.
5. Devlet bir yerden mecbur olarak bir kanal geçirecek olsa, ancak özel mülke zarar vermiş ya da kullanamayacak duruma getirmiş olsa mal sahibine zararı öder. Çünkü ızdırar başkasının hakkını iptal etmez.
6. Bir kişi belli müddet için bir arazi kiralasa ve müddet bittiği halde araziye ekilen mahsül toplanacak seviyeye gelmemiş olsa ürün yetişene kadar kiracıya mahsül söktürülmez. Ancak arazi sahibine ecri misil ödenir. Çünkü ızdırar başkasının hakkını iptal etmez.
7. Bir sütannesi kiralanmış olsa ve süre bittiği halde çocuğun emmeye ihtiyacı bulunsa ve çocuk başka meme kabul etmese bu sebepten dolayı hayatı tehlikeye girse kadın çocuğu emzirmeye zorlanır. Ancak kendisine ecri misil ödenir.

ما حرم أخذه حرم إعطاؤه

(Madde 34)

(Alması memnu' olan bir şeyin vermesi de memnu'dur)

1. Rüşvet almak haram olduğu gibi vermek de haramdır.
2. Faizin alınması haram olduğu gibi verilmesi de haramdır.
3. Kaçakçılık sonucu elde edilen alınması yasak olan bir tarihi eserin verilmesi ya da satılması da haramdır.

4. Fal bakmak, sihir yapmak ve büyücülük yapmak suretiyle insanlardan para almak yasak olduğu gibi bunlara para vermek de yasaktır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Çocuğu hasta olup tedaviye ihtiyacı olan bir kişi bankadan kredi çekebilir. Bu faizli krediyi veren şahıs veya banka açısından faizdir, haramdır. Ancak alan kişi açısından caizdir. Kurala göre alan kişi açısından da haram olmalıydı.
2. Herhangi bir makamı hak ettiği halde bir türlü gelemeyen kişi o makamı elde etmek veya o makama atama yapacaklara ulaşmak için rüşvet verebilir. Rüşveti alan açısından haram fakat veren açısından caizdir. Kurala göre vermek de haram olmalıydı.
3. Teröristlerin tehdidi karşısında canı veya malı kurtarmak için rüşvet verilebilir.

ما حرم فعله حرم طلبه

(Madde 35)

(Yapılması memnu' olan bir şeyin yapılmasının istenmesi de memnu'dur)

1. Bir fiilin bizzat yapılması haramsa o fiilin başkası tarafından yapılmasını istemek de haramdır.
2. Bir kişinin haksız yere adam öldürmesi haram olduğu gibi kiralık katil tutarak adam öldürtmek de haramdır.
3. Yalan yere şahitlik etmek haram olduğu gibi yalancı şahitlik yapmasını birinden istemek de haramdır.
4. Başkasını aldatmak, başkasının malını itlaf etmek, başkasına hıyanet etmek haram olduğu gibi bunların yapılmasını başkasından istemek de haramdır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi başkasının elinde olan bir malın kesinlikle kendisine ait olduğunu bilse ve istediği halde bu mal kendisine verilmese ve inkâr edilse ve mahkemeye düşseler, sonra asıl mal sahibi karşıdakinin yalan yere yemin edeceğini bildiği halde yemin etmesini istese bu caiz olur. Burada yalan yere yemin etmek asıl mal sahibinin de yapması haram olan bir şeydir. Kendisinin yapmadığı haram bir şeyi inkârcıdan istemek kurala göre caiz olmasa da burada caizdir.

العادة محكمة

(Madde 36)

(Âdet muhakkemdir)

1. İşçi çalıştıran bir kişinin işçisine yemeği verip vermeyeceği konusunda örf nasıl cereyan ediyorsa ona uyulur.
2. Bir kişi "falan kişinin eşiğine basmayacağım" dese oradaki örfe göre bu söz "eve girmeyeceğim" anlaşılıyorsa eve girmemek manası alınır. Bu sebeple eşiğe basmadan girmiş olsa yemini bozulur.
3. Bir yerde hasattan sonra başaklamak örf haline gelmiş ise, sahibi tarafından açıkça bir yasak konulmadıkça başaklamak caiz olur.
4. Bir kişi "baş yemeyeceğim" ya da "binmeyeceğim" ya da "sergi üzerine oturmayacağım" diye yemin etse, sonra bir serçe başı yese ya da bir insana binse ya da yere otursa yemini bozulmaz. Çünkü binmekten hayvana binmek, sergiden dokunmuş şeyler, baş'tan çarşıda satılan baş'lar anlaşılır.

إستعمال الناس حجة يجب العمل بها

(Madde 37)

(İnsanların uygulamaları kendisiyle amel edilmesi gereken bir hüccettir)

1. Bir kişi başkasına bir tabak kiraz gönderse kiraz kime gönderilmiş ise onun olur. Fakat tabak gönderen kişiye ait olur. Çünkü insanların delil olarak kullandıklarıyla amel edilir.
2. Yevmiyeci olarak çalıştırılan bir kişi örfe göre hangi saatler arası çalışması gerekiyorsa o kadar çalışır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi başkasına zarf ile bir şey gönderse hem zarf hem de zarfın içindeki gönderilenin olur. Çünkü örf bu şekilde deveran eder. Uzak bir yere gönderilen sepet de böyledir. Çünkü uzak yere gönderilen sepetten vazgeçilmiş demektir.
2. Toplumda hakaret anlamı içeren ancak hakaret anlamı kastedilmeden kullanılan sözlerin kullanılması caiz değildir.
3. Başlık parası her ne kadar da örf haline gelmiş olsa caiz değildir.

الممتنع عادةً كالممتنع حقيقةً

(Madde 38)

(Âdeten imkânsız olan hakikaten de imkânsızdır)

1. Bir kişi yaşça kendisinden büyük olan bir kişiye "benim oğlumdur" diye nesep iddiasında bulunsa iddiasına itibar edilmez. Çünkü adeten bu mümkün değildir. Öyle ise hakikaten de mümkün değildir.
2. Bir kişi, "benim yanımda falan kişiye verilmesi gereken bir mal var" diye ikrarda bulunsa bu ikrarı doğru kabul edilir. Çünkü kişi, doğru olmamış olsa kendi aleyhine ikrarda bulunmaz. Ayrıca kişinin kendi aleyhine bir itiraf da bulunması adeten mümkün değildir.
3. Bir kişi "falan kadının karnındaki cenin benden mal satın aldı, bana borcu var" dese bu iddiası doğru kabul edilmez. Çünkü âdeten bu mümkün değildir. Öyle ise hakikaten de mümkün değildir.

لا ينكر تغير الأحكام بتغير الأزمان

(Madde 39)

(Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr edilemez)

1. Delalet ve sübutu kati olan ahkâm değişmez. Ancak temeli örfe dayanan nas zamanın teğayyür etmesiyle değişebilir.
2. Mütekaddimûn fakihlerine göre satın alınacak evin bir tek odası görüldüğü zaman, diğer odaların görülmesi hakkındaki görme muhayyerliği düşer. Yani diğer odaları müşteri gördüğü zaman görme muhayyerliğim var diyerek evi almaktan vazgeçtim diyemez. Ancak müteahhûrin fakihlerine göre tek odayı görmekle görme muhayyerliği düşmez. Çünkü günümüzde evin odaları birbirinden farklıdır. Eskiden ise odalar hep birbirine benzerdi, yani standart idi.
3. Ebu Hanife zamanında toplumun iyi ahlak yapısı sebebiyle taraflardan biri istemedikçe şahitler hakkında tezkiyeye ihtiyaç olmadığına fetva verilmiştir. Ancak zamanın

değişmesiyle toplumun ahlak yapısı değişince Ebu Yusuf ve İ. Muhâmmed tezkiyeye ihtiyaç olduğuna fetva vermişlerdir.

4. Mütekaddimin âlimler alacaklı kişinin alacağı cinsinden alacağını temin etmesi gerektiğine fetva verirken, müteahhirin fakihler zamanın değişmesiyle alacağı cinsinden olmayan şeylerden de alacağını temin edebileceğini söylemişlerdir. Haciz bunun örneğidir.
5. Mütekaddimin fakihler kadının mihrini peşin aldıktan sonra başka şehre giderken kocasına tabi olarak gitmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak müteahhirin fakihler, erkek mihri peşin ödese bile kadının kocasına tabi olarak gitmek zorunda olmadığına ve zorlanamayacağına fetva vermişlerdir.

الحقيقة تترك بدلالة العادة

(Madde 40)

(Âdetin delaletiyle hakiki mana terk olunur)

1. "Falanca kişinin eşiğine basmayacağım" diyerek yemin etse sonra eşiğe basmadan eve girse yeminini bozmuş olur. Çünkü eşiğe basmayacağım demek adeten o eve girmeyeceğim demektir. Sözün hakiki manası âdetin delaletiyle terk edilir.
2. Bir kişi "sobayı yak" deyince sobanın zatını yakmış olsa o sobayı tazmin eder. Çünkü adeten sobanın yakılması sobanın içindekinin yakılması anlamı taşır. Sözün hakiki manası âdetin delaletiyle terk edilir.
3. Bir kişi "şu ağacı yemeyeceğim" diye yemin etse sonra meyvesinden veya gelirinden yese yemini bozulmuş olur. Çünkü ağacın kendisini yemek adeten mümkün değildir ve bu sözden adet olarak meyvesi anlaşılır.

إنما تعتبر العادة إذا اطردت او غلبت

(Madde 41)

(Âdet ancak düzenli ve devamlı bir şekilde uygulandığı veya genellikle düzenli olduğu zaman muteber olur)

1. Bir kişi bir malı 100 dolara satmış olsa ve o memlekette birden çok farklı devletlerin doları kullanılıyor olsa ve hangi doların kastedildiği söylenmemiş olsa revaçta olan anlaşılır. Eğer kullanım bakımından eşit seviyedeyseler o zaman yapılan akit feshedilir. Çünkü bu çekişmeye götürür.
2. Beyaz eşya ve mobilya gibi eşyalar satın alınınca bayi tarafından eve teslimi ücretsiz olarak yapılıyorsa bayi belirtmedikçe ek bir ücret isteyemez.

العبرة للغالب الشائع لا للنادر

(Madde 42)

(Yaygın olana itibar edilir, nadir olana değil)

1. Ebu Hanifeye göre sefih olarak büluğa eren kişiye malı teslim edilmez. Ancak 25 yaşına geldiği zaman sefihlik devam etse bile malı kendisine teslim edilir. Çünkü 25 yaşı genellikle kişinin rüşte erdiği yaştır. İtibar ğalibiyete göre olduğu için malı bu yaşta kendisine teslim edilir.
2. İmamet ve ezan için ücretle adam tutmak insanlar bu işi yapma konusunda tembelleştiği ve umursamadıkları için caizdir. Çünkü günümüzde ğalibiyet umursamamazlıktır.

3. Günümüzde çocuğun hıdaneye ihtiyaç duymadığı yaşı yedi, kızlar için şehvet yaşını dokuz olarak belirlemişlerdir. Çünkü galibiyet bu şekildedir.
4. Kadının "sinni iyas" denilen hayızdan kesilme yaşını elli beş olarak belirlemişlerdir. Çünkü genellikle kadınlar bu yaşta hayızdan kesilirler.
5. Bir mefkudun öldüğüne hükmetmek için kendi akranlarının öldüğü zaman esas alınır. Mesela kendi akranları ortalama yetmiş yaşında ölüyorlarsa yetmiş yaşına geldiği zaman öldüğüne hükmedilir. Ve mirası paylaşılır. Yetmişten daha fazla yaşayanlar hesaba katılmaz.

المعروف عرفا كالمشروط شرطا

(Madde 43)

(Örfen bilinen bir şey şart kılınmış gibidir)

1. Bir kişi şöförle dolmuş ücreti konusunda anlaşma yapmadan dolmuşa bindiği zaman dolmuş ücretini kabul etmiş demektir. Çünkü örfen dolmuş ücreti bellidir. Örfen bilinen şey ise şart koşulmuş gibidir. Ancak kişi yolda beklerken başka bir taşıt gelse ve arabaya alsa yolcudan ücret isteyemez. Çünkü örfen belli olan bir şey yoktur.
2. Ev taşırken taşıma şirketleriyle anlaşma yapılsa ve eşyaları götür denilse eğer örfe göre eşyaların eve çıkarılması uygulanıyorsa taşıma şirketi eşyaları eve kadar çıkartır.
3. Bir beldede eğer çalıştırılan işçinin yemeği iş sahibi tarafından karşılanıyorsa ve bu örf halini almışsa iş sahibi yemeği temin etmek zorundadır.
4. Araba satışlarında yedek tekerlek eğer satışa dâhil edilmesi örf haline gelmişse satışa dâhil olur.
5. Otellerde kalındığı süre içinde elktirik ve su kullanımından dolayı ayrıca ücret istenilemez. Çünkü örfen böyle bilinir. Mademki örfen böyledir öyle ise sözleşmede şart koşulmuş gibidir.

المعروف بين التجار كالمشروط بينهم

(Madde 44)

(Tüccarlar arasında bilinen bir şey aralarında şart kılınmış gibidir)

1. Fındık üreticisi hasat zamanı malını toplasa ve komisyoncuya teslim etmiş olsa eğer komisyoncunun ücreti ödemesi için belli bir zaman örf olarak belli ise üreticinin fındık parasını daha önceden isteme hakkı yoktur. Çünkü örfen tayin olunan nass ile tayin gibidir.
2. Bir yörede memurlar maaş aldıkları zaman esnaf borçlarını dağıtmak örf haline gelmiş ise esnaflar memurların borca aldıkları malların paralarını maaş almadan isteme hakkına sahip değillerdir. Çünkü örfen bilinen zaman nass ile tayin edilmiş gibidir.

التعيين بالعرف كالتعيين بالنصّ

(Madde 45)

(Öfrf ile ta'in nass ile ta'yin gibidir)

1. Bir kişi bir ev kiraladığı zaman o evde isterse kendisi oturabilir isterse başkasını oturtabilir, isterse depo olarak kullanabilir. Çünkü örfçe bunların hepsi malumdur ve uygulanmaktadır. Örfçe malum olunan ise nass ile tayin gibidir. Ancak eve zarar verecek bir işlem yapamaz, örfün kabul etmeyeceği tasarruflarda bulunamaz.

إذا تعارض المانع والمقتضي يقدّم المانع

(Madde 46)

(Mâni ile muktezî tearuz ettiğinde mâni takdim olunur)

1. Şahitleri tezkiye etme hususunda tezkiyede bulunanların bazıları bu adam güvenilir ve şahitlik konusunda adildir deseler bazıları ise adil değildir, güvenilmez deseler adil değildir diyenlerin görüşlerine göre adil olmadığına ve şahitlik yapamayacağına hükmedilir. Çünkü mükteza ile mani taaruz ederse maniye göre hüküm verilir.
2. Bir hâkim kendi usul ve fürusunun lehine hüküm veremez aleyhine hüküm verebilir. Usul ve fürusundan olmayan kişiler için ise lehte ve aleyhte hüküm verebilir. Eğer usul ve furusundan olan bir kişi ile usul fürusundan olmayan bir kişinin ortak olduğu bir konuda lehte hüküm vermek durumunda olursa hâkim akrabası olmayan o ikinci kişi hakkında da lehte hüküm veremez. Çünkü mükteza (akrabası olmayan kişi hakkında hüküm verebilmesi) ile mani (usul ve füru lehinde hüküm verememe) arasında taaruz vaki olursa maniye göre hüküm verilir.
3. Bir hâkim kendi çocuğunun ortak olduğu bir şirketin lehine hüküm veremez.
4. Rehin verilen bir mal aslında rehin veren asıl sahibi tarafından kendi malı olduğu için satılabilmelidir. Ancak vereceği borcuna karşılık o malı alacaklıya rehin vermiş ve ona bir güvence sağlamıştır. Eğer satarsa bu güvence ortadan kalkacaktır. Bu durumda mukteza ile mani taaruz ettiği için rahin mal sahibi olsa da malı satamaz.
5. Ölüm hastalığında bir varise ya da yabancı bir kişiye borcu olduğunu ya da bir mal yanında bulunduğunu ikrar edenin ikrarı dinlenmez. Burada ikrarın yerine getirilmesi muktezası ile ölüm halindeki kişinin ikrarının geçerli olmayacağı engeli taaruz etmiştir ve engele itibar edilir.
6. Bir kişi kendi evinde tasarrufta bulunabilir. Bu muktezadır. Ancak kendi evinde tasarrufta bulunmak komşuya zarar veriyorsa engel olunur.
7. Bir kişi satılması caiz olan bir et ile yasak olan domuz etini aynı akit ile beraber satıyorsa domuz eti satmak caiz olmadığı için akit fasit olur.
8. İki kişi sarf akdiyle biri diğerine kendi rızasıyla indirim yapsa İ. Muhâmmede göre hibe gibi olur ve caiz olur. Ancak biri diğerine fazla vermiş olsa en baştan akde dâhil sayılır ve hibe gibi olmayacağı ve mani durumu ortaya çıktığı için mani alınır. Ve akit fasit olur.
9. İki şahit "adam ölmeden önce hanımını boşamıştı" diğer iki şahit de "hayır boşamadan öldü" deseler engele göre hüküm verilir ve boşadığına hükmedilir.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Cünüp olan bir kişi şehid olduğu zaman kurala göre yıkanması gerekir. Burada cünüp olma muktezadır, yani yıkanmasını gerektirir. Ancak "şehit olanlar yıkanmaz" kuralınca bu kişinin yıkanmaması gerekir, bu ise yıkanmasına manidir. Burada kural terk edilir ve bu kişi muktezaya göre yıkanmaz.
2. Ortak olarak iş yapan kişilerden biri yok iken diğeri ortak oldukları malda veya işte tasarruf edemez. Kural bunu gerektirir. Ancak kuralın aksine tasarrufta bulunabileceğine hükmedilmiştir.

التابع تابع

(Madde 47)

(Varlığı başkasına bağlı olan hükümde de ona bağlıdır)

1. Satın alınan bir kilidin anahtarı, sütü için alınan bir ineğin süt emen yavrusu satışta belirtilmesine gerek olmadan satışa dâhil olur.
2. Bir meyve bahçesi satın alınsa fakat kabzedilmeden ağaçlar meyvelense bu meyveler müşterinin olur.
3. Rehin olarak verilen bir hayvan doğurmuş olsa yavru rehin verene ait olur.
4. Satın alınan bir ev çıkmaz sokakta ise belirtilmemiş olsa da yoldan geçme hakkı da satışa dâhil olur. Ancak yol başkasının özel mülkünde ise ayrıca zikredilmesi gerekir.
5. Bir arazi alındığı zaman zikredilmemiş olsa da arazi içindeki binalar ve ağaçlar da satışa dâhil olur.
6. Bir hayvan satılmış fakat kabzedilmemiş olsa bu zaman içinde doğursa yavru da müşterinin olur.

التابع لا يُفْرَدُ بالحكم ما لم يَصِرْ مقصودًا

(Madde 48)

(Tâbi olan şeye asıl maksat olmadıkça ayrıca hüküm verilmez)

1. İrtifak hakları tabi olduğu akar ile beraber satılır. Tek başına, tabi olduğu akardan bağımsız olarak satılamaz. Çünkü irtifak hakları akarın hükmüne bağlıdır. Tabi ise, tabi olduğu şeyin hükmünden başka hüküm alamaz.
2. Bir canlının karnındaki yavru doğmadan önce hiçbir şekilde satılamaz, rehin verilemez. Çünkü anasına tabidir. Anasına tabi olan anasının hükmünü alır, anasından ayrı hüküm taşıyamaz.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Eğer tabi olan şey ana unsurdan doğmuş ve infisal etmiş bir fazlalık ise farklı bir hüküm taşıyabilir. Mesela bir kişi bir hayvan gasp etse sonra bu hayvan gasıbın elinde iken doğurmuş olsa anası teaddi olsun ya da olmasın tazmin edilirken yavrusu gaspçının elinde emanet hükmünde olur. Teaddi sonucu olmayan telef durumunda gaspçı tazminle sorumlu olmaz. Böylece anasından hükümde ayrılır.
2. Bir kişi bir mal alsa sonra kabz etmeden satıcının yanında doğurmuş olsa yani bitişik olmayan bir ziyadelik meydana gelse bu yavru veya artış için ayrıca bir fiyat ödenmez. Anasına tabidir. Eğer meydana gelen bu fazlalık satıcı yanında telef olsa semende payı olmaz. Yani yapılan alış verişten müşteri namına bir eksik ödeme hakkı doğmaz.

من ملك شيئًا ملك ما هو من ضروراته

(Madde 49)

(Bir şeye malik olan kimse o şeyin zaruriyatından olan şeylere de malik olur)

1. Satın alınan bir evin tuvalet yolu, su gideğeni (tahliye yolu), ambarı, evin kirişi, merdiveni vb. satışa girer. Çünkü bunlar evin zaruratındandır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir akarı alan kişi o yere sahip olur, ancak yer altından geçen suya malik olamaz. Çünkü yer altı suları umumun yararına kullanılması gereken sulardır.

إذا سقط الأصل سقط الفرع

(Madde 50)

(Asıl sakıt olunca fer' de sakıt olur)

1. Bir kişi başkasına kefil olsa ve alacaklı kişi kefil olunan kişiyi ibra etse kefil de ibra olur. Çünkü asıl olan borçlu yani kendisine kefil olunan kişidir. Asıl olan sakıt olunca fer de sakıt olur. Ancak kefil ibra edilse asıl borçlu ibra edilmiş olmaz.
2. Bir kişi alacağına karşılık rehin alsa sonra borçluyu borcundan ibra etse almış olduğu rehin elinde emanet hükmüne dönüşür. Asıl düşünce fer sakıt olur.
3. Bir kişi yarın sana olan borcumu ödeyeceğim diye yemin etse sonra yarın olmadan alacaklı borcunu ibra etse kişinin yeminini tutması gerekmez. Çünkü asıl gittiği için fer sakıt olur.
4. Bir kişi "şu bardağın içindeki suyu yarın içeceğim" diye yemin etse bardak yarın olmadan kırılsa ve su dökülse adam yeminin bozmuş olmaz.

الساقط لا يعود كما أنّ المعدوم لا يعود

(Madde 51)

(Sakıt olan bir şey avdet etmez)

1. Bir kişi diğer bir kişiyi borcundan ibra etse ve ibra ettiğine dair beyyine olsa, daha sonra "bana borcu ver" dese kabul edilmez. Çünkü sakıt olan bir şey geri gelmez.
2. Bir kişi diğerine hakkını helal etse daha sonra helal etmiyorum diyemez. Çünkü sakıt olan şey geri dönmez.
3. Bir kişi bir mal satsa sattığı malın parasını almamış ise malı müşteriye teslim etmeme hakkı vardır. Ancak parayı almadığı halde teslim etmiş ise artık müşteriden malı alıp hapsedeceğim diyemez. Çünkü hapsetme hakkı sakıt olmuştur artık geri dönmez.
4. Vasiyet malın üçte birini aşmayacak miktarda yapılır. Eğer üçte biri aşarsa varislerin onayına bağlıdır. Varisler onay vermişlerse artık bu onaydan dönme hakları yoktur. Çünkü sakıt olan şey geri dönmez.
5. Bir terzi ya da elbise boyacısı yaptığı terzilik veya boyacılık işinin ücretini almak için elbiseyi hapsedebilir. Ancak parasını almadan müşteriye teslim etmiş ise daha sonra "elbiseyi getir, parasını alıncaya kadar hapsedeyim" dese kabul edilmez. Çünkü hak sakıt olmuştur.
6. Bir kişi bir arazi alsa ve şart muhayyerliği bulunsa ancak şart muhayyerliği süresi içinde tarlayı ekse veya birine kiralasa veya ödünç verse daha sonra "şart muhayyerliği ile satışı bozuyorum" diyemez. Çünkü alış verişi tarlayı ekmekle onaylamış ve şart muhayyerliği hakkını düşürmüş olur.
7. Bir kişi başkasının mülkiyetinde olan irtifak haklarından vazgeçse ve irtifak hakkı olan yere bina yapabilirsin dese sonra mal sahibi ev yaptıktan sonra irtifak hakkından vazgeçen "ben hakkımdan vazgeçmiyorum" dese sözü geçersiz olur. Çünkü hakkı sakıt olmuştur. Ancak irtifak hakkı olan yerin rakabesi kendisine ait ise vazgeçtiği hakkına dönebilir.
8. Bir kişi kör, çocuk, kâfir olmadığı ve şahitliği kabul edilecek konumda olduğu halde şahitlik hakkından vazgeçse daha sonra "ben şahit olacağım" dese şahitliği kabul edilmez. Çünkü düşen hak geri gelmez. Ancak kör iyileştikten sonra çocuk buluğdan sonra, kâfir Müslüman olduktan sonra daha önceki bir konuda şahitlik yapabilirler.
9. Bir kişi şüf'â hakkından veya kısas hakkından veya şart ve ayıp muhayyerliği hakkından vazgeçse hakkı sakıt olur ve hakkı geri dönmez.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir şeyin sakıt olup geri dönmemesi için o şeyin sakıt olmayı kabul eden bir şey olması gerekir. Mesela bir kişi kendisine kalan bir şeyi "kabul etmiyorum" diyemez. Çünkü bu hak Şârî' tarafından kendisine tanınmış bir haktır. Bu sebeple kişi kabul etmese de kendisine miras hakkı taalluk eder. Ancak bu hakkı, hak kendisine taalluk ettikten sonra başkasına devredebilir.
2. Bir kişi satın alacağı bir malın parasını verse ve akit tamamlanmış olsa malı alan kişi "ben bu malın mülkiyetinin bana taalluk etmesini kabul etmiyorum" diyemez. Yani bu hak sakıt olmaz.
3. Bir kişi bir akara komşu veya ortak olsa ben şüf'â hakkı kabul etmiyorum, bu hakkı sakıt ediyorum diyemez. Ancak akar satılığa çıkarıldıktan sonra şüf'â hakkından vazgeçebilir.
4. Bir kişinin görmeden aldığı malı hakkında ben görme muhayyerliğini düşürüyorum diyemez. Ancak gördükten sonra alıyorum almıyorum diyebilir.
5. Bir kişi Allah hakkı olan konularda hak düşüremez. Mesela hâkim kamu hakkı olan bir konuda mahkûma "seni affettim" diyemez.

إذا بطل الشئ بطل ما في ضمنه

(Madde 52)

(Bir şey batıl olunca onun zımnında bulunan şey de batıl olur)

1. Bir kişi sana borcum var dese ve bu borç alış verişten kaynaklansa alış verişin batıl olduğu ortaya çıksa, borcum vardır şeklinde yapılan ikrar da geçersiz olur. Çünkü asıl batıl olunca aslın içerdiği şey de yani borç da batıl olur.
2. Bir kişi başkasını ibra etse ancak ibra ettiği borç zaten batıl olan bir akitten kaynaklansa ibra batıl olur.
3. İki kişi bir borçtan dolayı bir mal üzerine sulh yapsalar ancak borç batıl bir şeyden kaynaklandığı ortaya çıksa yapılan sulh geçersiz olur.
4. Bir kişi ikrahı mülci ile bir malını başkasına satmak zorunda kalsa sonra ikrah hali kalkmış olsa malı zorla sattırılan kişi, malı alan adama mal üzerinde yaptığı bütün tasarrufları bozdurma hakkına sahiptir. Çünkü zorla yapılan alış veriş batıl olup, bozulmuştur. Bu alış verişin zımnında olan tasarruflarda batıl olmuştur.

Bu Kaidenin İstisnası

1. Bir kişi şüf'â hakkından vazgeçmek için bir mal karşılığında sulh olsa malı alması caiz olmadığı gibi, şüf'â hakkı da batıl olur.

إذا بطل الأصل يصار إلى البدل

(Madde 53)

(Aslın yapılması mümkün olmayınca bedeline gidilir)

1. Abdest alacak su bulunmadığı zaman, bedeli olan teyemmüme gidilir.
2. Bir kişi bir malı gasp etse ve sonra bu mal gasbedenin elinde telef olsa ve mal sahibi malını istese aynı malı alma hakkı vardır. Ancak mal telef olduğu için mal yerine malın bedeli verilir.

يغتفر في التابع ما لا يغتفر في المتبوع

(Madde 54)

(Bizzat caiz görülmeyen bir şey başka bir şeye tabi olarak caiz görülebilir)

1. Tek başına geçersiz olan bir işlem başka işlemle bağlantılı olarak geçerli kabul edilebilir.
2. Müşterinin satın aldığı malı teslim alması için satıcıyı vekil kılması caiz değildir. Tek başına böyle bir işlem geçersizdir. Ancak satın aldığı buğdayı ve arpayı ölçüp içine koyması için çuvalı satıcıya verir ve satıcı da bunu yaparsa zımnen teslim alma işi ve satıcının alıcı adına teslim alma vekâleti gerçekleşmiş olur.
3. Müşteri satıcıya aldığı buğdayı öğütüp un yapmasını söylese satıcı da bu isteği yerine getirse mal yine dolaylı olarak kabzedilmiş olur.
4. Taşınabilir mallar normalde tek başına vakıf yapılamaz, böyle bir vakıf caiz görülmemiştir. Ancak taşınır mallar, taşınamayan mallar içinde ise ve taşınamayan mal vakfedilmiş ise içindeki taşınabilir mallar da vakfedilmiş olur.
5. İrtifak hakları tek başlarına vakfedilemez iken ilgili oldukları mallarla beraber vakfedilebilirler.

يغتفر في البقاء ما لا يغتفر في الإبتداء

(Madde 55)

(Başlangıçta caiz görülmeyen bir şey bekaen caiz görülebilir)

1. Normalde nikâh akdi iddet döneminde yapıldığı zaman geçersiz olur. Ancak nikâh akdi yapılmış olsa daha sonra kadın "nikâh akdi yapılırken iddetim devam ediyordu" dese, nikâhlandığı adam ise "hayır iddeti bitmişti" dese adamın sözüne itibar edilir. Ve nikâh geçerli kabul edilir. Başta nikâh iddet bekleyen kadın hakkında geçersiz iken geçerli olur.
2. Bir arsa hisseli iken ortağın biri ben hissemi hibe ediyorum diyemez. Sadece kendisine ait ise hibe edebilir. Ortak olan bir şeydeki kendi hissesini hibe etse sonradan ortak olan şey taksim edilse taksimden önce hibe edilmiş olan şey geçerli hale gelir.
3. Bir çocuk buluğdan önce şahitlik edemezken buluğdan sonra buluğdan önceki olay hakkında şahitlik edebilir.
4. Şüyû hisseli bir mal hibe edilemez. Bir kişi tek hisseli bir malını hibe etse daha sonra bu malda bir başkası hak iddia etse ve hakkı olduğunu ispat etse hakkını alır ancak yapılan hibe bozulmaz. Başta yapılamayan hibenin geçerliliğine ve devamına hükmedilir.
5. Bir malı satmaya vekil tayin edilen kişi başkasını vekil tayin edemez. Ancak fuzûlî bir kişi vekil adına malı satsa vekil bunu öğrenince onay verse satış geçerli olur. Başta üçüncü kişinin satışı geçersiz iken daha sonra geçerli olur.

البقاء أسهل من الإبتداء

(Madde 56)

(Beka ibtidadan esheldir)

1. İşlemlerde bozucu sebepleri öne çıkarmaktan çok işlemi geçerli ve devam ettirici sebepleri ortaya çıkarmak daha doğrudur.
2. İki kişi bir eve ortak olsa bunlardan biri diğer ortağından başkasına hakkını kiraya veremez. Fakat bir kişi kendi evini kiraya verdikten sonra bir başkası evde hak iddia etse ve bunu ispatlasa o eve ortak olur. Ancak önceki kişinin yapmış olduğu kira sözleşmesi kendi hakkında devam eder. Yeni ortağın hakkındaki kira sözleşmesi ise batıl olur.

3. Yerine vekil bırakması caiz olmayan bir hâkim vekil bıraksa ve vekil bir davada hüküm verse geçersiz olur. Ancak asıl hâkim gelip de vekilin verdiği kararı onaylarsa hüküm geçerli olur. Başlangıçta geçersiz olan bir şey geçerli hale gelir. Çünkü bir şeyin bekasına hüküm vermek daha doğru olur.

لا يتم التبرع إلا بالقبض

(Madde 57)

(Teberru' ancak kabz ile tamam olur)

1. Teberru akitlerinden biri yapılsa ancak mal henüz kabzedilmeden taraflardan birisi ölmüş olsa teberru akdi geçersiz olur.
2. Bir kişi bir malını teberru etse diğer taraf kabzetmeden teberrusundan dönme hakkı vardır.
3. Bir kişi vakıf işinde çalışıyor ve yaptığı işe karşılık ücret alıyorsa henüz ücretini almadan ölmüş olsa mirasçılar ücreti alırlar. Ancak kişi bir hizmet karşılığı olmadan pay alma durumundaysa öldüğü takdirde mirasçıları onun adına o payı alamaz.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Baba çocuğuna hibe de bulunursa çocuğun hibeyi kabz etmesi şart değildir. Çünkü baba, çocuğu adına kabz etme yetkisine sahiptir.
2. Vasiyet edilen bir malın şartı kabzetme değil, vasiyet eden kişinin ölmüş olmasıdır. Vasiyet eden kişi öldükten sonra vasiyet edilen kişinin kabul etmesiyle vasiyet geçerli olur.

التصرف علي الرعية منوط بالمصلحة

(Madde 58)

(Tebâ üzerinde tasarruf maslahata mebnidir)

1. Yönetici ve idareciler, vergi ve gelir elde etme adına ahlaksızlık, içki, kumar, vb şeran yasaklanmış olan şeylere göz yumamazlar.
2. Hazineden sorumlu kişi hazine malını fahiş fiyattan satmış olsa bu satış geçersiz olur. Çünkü devleti koruma gerekçesiyle kişiye haksızlık yapılamaz.
3. Bir belde yöneticisinin halka ait bir malı bir şahsa vermesi geçersizdir.

الولاية الخاصة أقوي من الولاية العامة

(Madde 59)

(Özel yetkili olan genel yetkili olandan daha yetkilidir)

1. Bir vakfın mütevellisi varken hâkim o vakfın malında tasarrufta bulunamaz. İsterse o mütevelliyi kendisi tayin etmiş olsun.
2. Özel velayeti olan kişi veli olduğu hususta hainlik etmedikçe hâkim onu azledemez.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Öldürülen çocuğun vasisi kısas talep edemez. Çünkü vasi çocuğun nefsini ve malını korumak için vasi tayin edilmiştir. Kısas talep edebilecek güçte velayeti yoktur. Sadece diyet talep edebilir. Ancak hâkim, kamu adına bu kısası talep edebilir.

إعمال الكلام أولى من إهماله

(Madde 60)

(Kelama amel ettirmek ihmal etmekten daha evladır)

1. Bir kişi, oğlu bulunan bir kişiyi kastederek "falan kişinin oğullarına vasiyet ettim" dese, buradaki vasiyetin içine torunlar girmez. Sadece oğullar vasiyetten pay alırlar. Ancak oğullar yoksa bu durumda vasiyet torunlara yapılmış demektir. Adamın oğulları yok diye vasiyet geçersiz sayılmaz. Çünkü sözün geçerli sayılması geçersiz sayılmasından evladır.
2. Bir kelamda hem tesis yani yeni bir mana hem de tekit yani önceki bir manayı içermesi söz konusu ise yeni bir mananın kastedilmesi daha önceliklidir. Mesela bir kişi "falan kişiye borcum var" diyerek bir senet verse, daha sonra yine ikinci bir ikrarda bulunarak aynı kişiye borcu olduğunu söylese bu kişinin ikinci ikrarı birincinin tekrarı olarak değil yeni bir borç ikrarı olarak kabul edilir. Çünkü sözün tesise hamli daha evladır.

إذا تعذرت الحقيقة يصار إلى المجاز

(Madde 61)

(Hakiki mana imkânsız olunca mecaza gidilir)

1. Bir kişi "oğluma" diye vasiyet etse ancak hayatta oğlu bulunmamış olsa bu sözden torunları anlaşılır.
2. Şu ağaçtan yemeyeceğim dese bu sözden ağacın meyveleri ve geliri anlaşılır. Çünkü ağaç yenmez.
3. Bir kişi "falanın eşiğine basmayacağım" dese o eve girmeyi kastettiği anlaşılır.

إذا تعذر إعمال الكلام يهمل

(Madde 62)

(Bir kelama amel ettirmek imkânsız olunca ihmal olunur)

1. Bir kişi kendisinden yaşça büyük birini gösterip bu benim oğlumdur demesi geçersizdir.
2. Bir kişi elleri sağlam birini göstererek "Ben onun ellerini kestim, bana kısas gerekir" dese bu sözünden dolayı kısas uygulanmaz.
3. Baliğ olması mümkün olmayacak kadar küçük bir çocuğun "ben baliğ oldum" sözü geçersizdir.
4. "Falan kişiye kefilim" diyen kişi ancak nefse mi yoksa mala mı kefil olduğunu belirtmemiş olsa bu kefillik geçerli olmaz.
5. "Şu evi falan kişiye verin" demiş olsa ancak bu işin vasiyet mi hibe mi yoksa satış mı olduğunu belirtmemiş olsa bu söz hiçbir şeye hamledilmez. Geçersiz bir söz olur.

ذكر بعض ما لا يتجزأ كذكر كلّه

(Madde 63)

(Bölünme kabul etmeyen bir şeyin bir kısmını zikretmek hepsini zikretmek gibidir)

1. Bir kişi "falan kişinin başına kefilim" dese kişinin bütününe kefil olmuş kabul edilir.
2. Bir kişi "ben şüf'â hakkımın bir kısmından vazgeçiyorum" demiş olsa hepsinden vazgeçmiş sayılır.
3. Bir kişi "ben falan kişiye uygulanması gereken kısasın bir kısmından vazgeçiyorum" demiş olsa bütün kısastan vazgeçmiş olur.

4. Kısas hakkı birkaç kişiye ait olduğu durumlarda içlerinden birisi suçluyu affetmiş ve kısastan vazgeçmiş olsa hepsinin kısas hakkı düşer.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Parçalanmayı kabul eden şeylerin bir kısmı zikredilebilir. Mesela falan kişinin borcunun üçte birine kefil olunsa geçerli olur.
2. "Falan kişideki alacağımın yarısını ibra ettim" dese bu söz geçerli olur. Yani alacağının yarısını ibrâ etmiş olur.

المطلق يجري علي إطلاقه ما لم يقم دليل التقييد نصًا أو دلالةً

(Madde 64)

(Nassan veya delaleten takyid edn bir delil bulunmadıkça mutlak ıtlakı üzere cari olur)

1. Malını ödünç veren kişi malı verirken sadece sen kullanacaksın dememiş ve bir sınırlama getirmemiş olsa, ödünç alan kişi, ödünç aldığı şeyi hem kendisi hem de başkasına kullandırabilir.
2. Mali durumu orta halli olan bir kişi, başkasını "bana bir otomobil al" diyerek vekil tayin etmiş olsa, vekil, o kişinin mali durumunun üzerinde bir araç satın alamaz. Çünkü o kişinin mali durumu delaleten vekili sınırlamaktadır.
3. Bir kişi başkasından ses ve görüntü cihazı ödünç almış olsa bu cihazla başkasının mahremiyetine müdahale edici bir davranışta bulunamaz. Çünkü insanların örf ve âdeti ahlaken bu izni sınırlandırmaktadır.

الوصف في الحاضر لغو و في الغائب معتبر

(Madde 65)

(Huzurdaki vasıf lağvdır, ğeibteki ise muteberdir)

1. Bir kişi "şu kır atı sana sattım" dese, fakat gösterdiği at siyah olsa satış geçerli olur. Çünkü hazırda olan yani her iki tarafça da görülen şey at cinsidir. Buradaki görülen şeyin beyaz at olması, siah olarak nitelendirilmesinden daha güçlüdür. Bu sebeple onun siyah olarak nitelendirilmesine itibar edilmez. Ancak her iki tarafça da görülen beyaz at olduğu halde "şu siyah sığırı sana sattım" demiş olsa, buradaki vasıflandırma at cinsi ile değil de sığırın vasfıyla ilgili olduğu için bu nitelendirme dikkate alınır ve satış geçersiz olur.

Bu Kaidenin İstisnası

1. Hazırda olmayan bir malın vasıfları belirtilerek yapılan satış geçerli olur. Ancak alıcı görme muhayyerliğine sahip olur.

السؤال معاد في الجواب

(Madde 66)

(Sual cevepta iade olunmuş addolunur)

1. Bir kişi başkasına "bana şu kadar borcun var" dese, diğeri de evet demiş olsa bu kişi borcu olduğunu söylemiş olur.
2. Falan kişiye vasiyet ettin mi denilse kişi de evet dese vasiyet etiği kabul edilir.

لا ينسب إلى ساكت قول لكن السكوت في معرض الحاجة بيان

(Madde 67)

(Susan bir kimseye bir söz isnad edilmez. Ancak konuşulması gereken yerde susmak beyandır)

1. Bir kişi, malının satılmasına ve alıcı tarafından alınıp götürülmesine, gördüğü halde ses çıkarmaz ise alış verişi kabul ettiği kabul edilir.
2. Bir kişi hibe etiği, sadaka olarak verdiği veya rehin verdiği malın, verilen kişi tarafından malın kabzedilmesi esnasında mal sahibinin susması durumunda yapılan işleme onay verdiğine hükmedilir.
3. Bir anne kızına evleneceği zaman babasının malından çeyiz hazırlasa, baba bunu gördüğü halde ses çıkarmasa bu onay sayılır.
4. Şüf'â hakkı olan kişi malın satıldığını duyduğu halde ses çıkarmaz ise bu sükût hakkından vazgeçtiğine işaret sayılır.
5. Aldığı malın kusurlu olduğunu anladığı halde ses çıkarmaz ise kusura razı olduğuna hükmedilir.

دليل الشيء في الأمور الباطنة يقوم مقامه

(Madde 68)

(Bir şeyin delili, kapalı olan bir konuda o şeyin yerine kaim olur)

1. Bir kişiye öldürme olayında kısas uygulanması için amd (kasıt) ve udvân (düşmanlık) olması gerekir. Ancak kişinin amd ve udvân niyeti taşıyıp taşımadığı bilinemez. Bunun için üstü kapalı durumlarda kişinin gerçek niyetine delalet eden ya da niyetinin alameti olan şeylere bakılır. Bu durumda elinde kesici bir aletle telaşlı bir şekilde bir evden çıkmış kişinin niyetinde amd ve düşmanlık olup olmadığına bakılmaz. Elinde bulunan alete ve kişinin telaşına bakılır. Eğer bu kişinin çıktığı evde bir ceset bulunsa, o evden çıkan kişinin kasıtlı ve düşmanca o adamı öldürdüğüne hüküm verilir.
2. Bir alış verişte mülkiyetin karşı tarafa intikali için rıza şarttır. Ancak rızanın olup olmadığı dışarıdan anlaşılamaz. Bunun için icap ve kabul rıza yerine geçer. Eğer icap ve kabul varsa, bu, rızanın olduğuna delalet eder.
3. Bir kişi yolda bir buluntu bulsa ve şahit tutmamış olsa o kişinin malı çalmak için mi yoksa sahibine vermek için mi aldığı bilinemez. Bu sebeple bulan kişinin şahit tutması gerekir.
4. Bir kişi elinde bulunan bir malda tasarrufta bulunuyorsa ve hiçbir kimse tarafından bu malda benim hakkım var gibi bir iddiada bulunulmuyorsa, o adam bu malı elinde bulundurması sebebiyle sahibi olur. İki kişi bu mal bu adama aittir dese bu şahitlikleri geçerli olur.

الكتاب كالخطاب

(Madde 69)

(Yazışmak hitap gibidir)

1. Bir kişi vasiyet esnasında "falan kişiye şu kadar borcum var" dese nasıl kabul ediliyorsa aynı şekilde "falan kişiye borcum var" diye bir yazı çıksa yine aynı şekilde varisler o borcu vermek zorundadır.
2. Bir kişinin Ankara'daki sorgusunda adamın ifadesi alınarak yazıya geçirilse ve adamın bu yazılı ifadesi K.Maraş adliyesine gönderilse aynen adam ifadeyi sözlü olarak K.Maraş'ta vermiş gibi kabul edilir. Çünkü yazı hitap gibidir.

3. Bir kişi "şu fiyata malımı sana sattım" diye yazıp gönderse karşıdaki adam da yazıyı aldığı mecliste "malı alıyorum" dese veya aldım diye yazsa alış veriş tamamlanmış olur.

ألإشارة المعهودة للأخرس كالبيان باللسان

(Madde 70)

(Dilsizin anlaşılan işaretleri konuşmak gibidir)

1. Dilsizin bey, icare, hibe, rehin, ikrar, ibra, yemin ve vasiyet gibi muamelatta kitabeti geçerlidir. Ancak hadlerde, kısasta ve şahitlikte kitabeti geçersizdir. Çünkü yazılı beyanında şüphe vardır. Had'lerde kısasta ve şahitlikte ise şüphe bulunduğu zaman sakıt olurlar.
2. Dilsiz kişilerin kendi aralarında vaki olan yazışmaları ile de hadler, şahitlik ve kısas sakıt olur. Çünkü bunların kendi aralarındaki konuşması, başka bir kimse tarafından yine anlatılmalıdır. Bu sebeple şüphe meydana gelir. Şüphe olan yerde ise kısas ve hadler sakıt olur.

يقبل قول المترجم مطلقًا

(Madde 71)

(Tercümanın kavli her hususta kabul edilir)

1. Tercümanın sözünün geçerli olması için her iki dili iyi bilmesi gerekir. Eğer davaya bakan hâkim her iki dili iyi biliyorsa tercümanın sözüne bakılmaz.
2. Ebu Hanife ve E. Yusuf'a göre bir tek tercüman yeterlidir. İ Muhâmmed'e göre ise şahitlikteki gibi en az iki kişi olmalıdır.

لا عبرة بالظنّ البيّن خطؤه

(Madde 72)

(Hatası zahir olan zanna itibar edilmez)

1. Zanna dayanılarak bir işlem yapılmış olsa, daha sonra zannın yanlış olduğu ortaya çıkarsa yapılan eylem geçersiz olur. Mesela bir kişi kefil olduğu borcu, "asıl borçlu ödememiştir" zannıyla ödemiş olsa, ancak asıl borçlunun borcu ödemiş olduğu ortaya çıkmış olsa, kefil, ödediği parayı geri alır. Çünkü açıkça hatalı olduğu anlaşılan zanna itibar edilmez.
2. Bir kişi başkasında alacağı olduğunu iddia etse ve karşı taraf belki de borcum vardır zannıyla kabul etse ve bu borç üzerine sulh yapsalar, ancak daha sonra borç olmadığı ortaya çıksa bu sulh geçersiz olur. Çünkü açıkça hatalı olduğu anlaşılan zanna itibar edilmez.

لا حجة مع الإحتمال الناشي عن دليل

(Madde 73)

(Senede müstenid olan ihtimal ile hüccet yoktur)

1. Bir kişi ölüm hastalığında varislerinden birine borcu olduğunu ikrar ete, bu ikrar varislerin hepsi tasdik etmedikçe geçerli sayılmaz. Çünkü diğer varislerden mal kaçırma ihtimali, ölüm hastalığına müstenittir. Ancak sağlıkta yapılan böyle bir ikrar geçerli olup varislerin onayına gerek yoktur.

2. Bir kişi kendisinin mi yoksa müvekkilin adına mı mal aldığını belirtmeden bir mal alsa, daha sonra mal ayıplı çıkınca da ben bu malı beni vekil eden kişi adına almıştım dese kabul edilmez. Çünkü bu durumda töhmet ihtimali vardır. Delile dayanan bir ihtimal olunca hüccet yani kişinin ikrarı dinlenilmez.
3. Bir kişi yakınları lehine şahitlik etse bu şahitlik kabul edilmez. Çünkü bu şahitlik, yakınları lehine kullanılması ihtimali olan bir delildir.

لا عبرة للتوهُّم

(Madde 74)

(Tevehhüme i'tibar yoktur)

1. Bir kimse boş bir evden elinde bıçak telaşlı bir şekilde dışarı çıkmış olsa hemen eve girilse ve evde boğazlanmış bir adam bulunmuş olsa burada dışarı çıkan eli bıçaklı adamın içerdekini öldürdüğüne hükmedilir. Ölü bulunan adamın intihar etme veya başka bir sebepten ölmüş olma ihtimali bir tevehhümdür ve bu tevehhüme itibar edilmez. Çünkü daha güçlü olan bir delil vardır ki oda diğer adamın elinde bıçak dışarı çıkmış olmasıdır.
2. İflas ederek ölen bir kişinin malları, alacaklılar tarafından paylaşılır. Daha sonra alacaklı kişiler çıkabilir denilerek pay ayrılmaz. Çünkü tevehhüme itibar yoktur.
3. Bir kişi tarafından yaralanan kimse iyileşse ve bir müddet sağlıklı yaşadıktan sonra bu kişi ölmüş olsa bu kişinin yakınları, "bu adamın yaralaması sebebiyle öldü" diye diyet isteyemezler.

الثابت بالبرهان كالثابت بالعيان

(Madde 75)

(Burhan ile sabit olan şey gözle görmek gibi sabittir)

1. Bir kişi falan kişide alacağım var diye iddia etse borçlu da evet borcum var diye ikrarda bulunsa bu ikrar kesin delil sayılır. Dava edilebilmesi için mutlaka borçlanma esnasındaki durumun görülmesi gerekmez. Bu borcu borçlu inkâr etse ancak alacaklı da ispat etse bu borç sabit olur.

البينة علي المدعي واليمين علي من انكر

(Madde 76)

(Beyyine iddia edne için, yemin ise inkâr eden içindir)

1. Bir kişi başkasının elinde olan bir mal için "Bu mal benimdir" veya "bu malda ben de ortağım" demiş olsa bu kişi iddiacı durumunda olduğu için kendisine delil getirmek düşer. Malı elinde bulunduran kişi ise diğerinin iddiasını reddettiği için kendisine yemin etmek düşer.
2. Bir kişi "falan kişide alacağım" var dese, bu kişi diğer kişinin zimmetinin kendisine borçlu olduğunu iddia etmiş olur. Yani beraatı zimmet kuralı gereği diğer kişinin zimmeti borçtan salim olduğu halde, bu kişi o kişinin zimmetinin kendisine borçlu olduğunu yani zahir olanın aksini iddia etmiş olduğu için kendisine yemin etmek düşer.

البينة لإثبات خلاف الظاهر واليمين لإبقاء الأصل

(Madde 77)

(Beyyine zahir olanın hilafını ispat için, yemin aslı ibka içindir)

1. Beyyine, zahir olan şeyin hilafını iddia eden kimsenin getirmesi gereken şeydir. Yemin ise aslı iddia eden kimseye aittir.
2. Ahmet Mehmet'in kendisine 15 lira borcu olduğunu iddia etse, Mehmet ise 10 lira borcum var dese 10 lira üzerinde ittifak edilmiştir. 10 lira zahirdir. Zahir olanın hilafını yani 5 liralık fazlalığı iddia eden kişi ise Ahmet'tir. Öyle ise Ahmet'in delil getirmesi gerekir. Yemin ise aslı yani zahir olanı iddia eden Ahmet'e düşer.
3. Mal gasp eden kişi ben malı çaldım ancak mal telef oldu demiş olsa, asıl olan malın telef olmaması olduğu için ve aslın yani zahir olanın hilafını iddia ettiği için delil getirmek gasp edene düşer.
4. Bir malın rıza ile mi yoksa kerhen mi satışının yapıldığı konusunda bayi ile müşteri arasında ihtilaf olsa asıl olan malın rıza ile satılması olduğu için delil getirmek satıcıya düşer. Çünkü aslın hilafını iddia eden o'dur. Müddei konumundadır.
5. Büluğdan önce mi sonra mı tasarruf edildiğinde ihtilaf olsa buluğdan önce olduğuna hükmedilir. Çünkü beraati zimmet asıldır. En yakın zamana izafe edilmesi kuralına göre hüküm verilmez. Çünkü asıl olan buluğdan önceki zamandır. Aslın hilafını iddia eden ise buluğdan sonra olduğunu iddia edendir. Delil getirmek ona düşer.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişinin elindeki emanet mal telef olsa, emanet güven esasına dayalı olduğu için emanetçinin delil getirmesi gerekmez. Yeminle beraber sözü geçerli olur. Asıl olan malın telef olmamasıdır. Bu sebeple "telef oldu" iddiasında bulunan emanetçinin delil getirmesi gerekir. Çünkü delil getirmek aslı iddia eden mal sahibine gerekir.

البينة حجة متعدية والإقرار حجة قاصرة

(Madde 78)

(Beyyine müteaddi bir hüccet iken ikrar hücceti kasıradır)

1. Beyine sadece delil getireni değil, konu ile ilgili olan herkesi bağlar. Mesela bir kişi "ben de ölen adamın oğluyum ve ben de mirasçıyım" dese ve delil getirmiş olsa diğer mirasçılardan kabul edenler ve etmeyenler bulunsa delil olduğu için hepsini bağlar.
2. İkrar kişinin kendisini bağlar. Mesela bir kişi gelse ve "ölen babanızın bana borcu vardı" dese fakat delil getiremese, ancak mirasçılardan biri "evet babamızın bu adama borcu" vardı dese bu adam borcu ikrar ettiği için ikrarı sadece kendisini bağlar ve borç iddiasında bulunan kişi borcu kabul eden mirasçının payına ortak olur. Ancak mirasçılardan iki kişi borcu kabul ederse ve ikrarda bulunurlarsa bu ikrar beyine haline gelir ve bütün mirasçıları bağlar hale gelir.
3. İki kişiden birisi "bu malı beraber çaldık" diye ikrarda bulunsa fakat diğeri inkâr etse suç sadece ikrarda bulunanı bağlar. Tazmin sadece ikrarda bulunana ait olur. Bütün suçu kabul etmiş olur.

المرء مؤاخذ بإقراره

(Madde 79)

(Kişi ikrarı ile muaheze olunur)

1. Bir kişi falan kişiye borcum var dese daha sonra bu ikrarından dönmüş olsa ikrardan dönmesi kabul edilmez. İkrar ettiği borcu ödemesi gerekir.

لا حجّة مع التناقض ولكنْ لا يَختَلّ معه حُكْمُ الْحاكِم

(Madde 80)

(Tenakuz ile hüccet kalmaz, fakat mütenakız'ın aleyhine olan hükme halel gelmez)

1. Şahitler bir konuda şahitlik etseler ve bu şahitliğe göre hüküm verilmiş olsa, ancak daha sonra şahitler biz yalancı şahitlik yaptık deseler ve itirafta bulunsalar, hüküm infaz edilsin ya da edilmesin verilen hükümden dönülmez. Ancak zarar şahitlik yapan kişilere tazmin ettirilir. Normalde asıl batıl olunca fer de batıl olur kuralına göre hükmün infaz edilmemesi gerekiyordu. Ancak bu kural hüküm verilmeden öncesi için geçerlidir. Hüküm verildikten sonra bu kural uygulanmaz. Yani 80. Madde uygulanır. Mesela zina iftirasında bulunan şahitlere göre zina hükmü verilse şahitler şahitlikten dönseler bile hüküm uygulanır. Verilen karardan dönülmez.
2. Bir kişi "bu evde kiracıyım" diye ikrar etse sonra da "hayır evin sahibiyim" demiş olsa bu adamın davası en baştan reddedilir. Ancak "önceden kiracıydım şimdi ise sahibiyim" dese geçerli olur.

قد يثبت الفرع مع عدم ثبوت الأصل

(Madde 81)

(Bazen asıl sabit olmadığı halde fer' sabit olabilir)

1. Bir kişi "falan kişinin filana borcu vardır ve ben ona kefilim" dese ancak borç olmadığı anlaşılsa kefilim diyen adam alacaklı dediği adama borcu tazmin eder. Burada asıl sabit olmadığı halde fer sabit olarak kalmıştır. Çünkü kendi aleyhine ikrarda bulunmuştur. Ancak kişi kefilim dediği adamın emriyle borca kefil olmuş ise asıl da baki kalır. Çünkü asıl, borcu kabul etmiş demektir.
2. Bir kişi bir malı gasp etse, sonra bu malı satsa ve bu mal bu şekilde birkaç defa alım satımla el değiştirmiş olsa, sonra malın sahibi bu alım satımlardan birini onaylamış olsa, sadece onaylamış olduğu işlem geçerli olur. Burada önceden geçerli olmayan gasp onaylanan alış verişin temeli ve aslı olduğu halde, bu gasp geçersiz iken onaylanan işlem fer olduğu halde geçerli olur.
3. Bir kişi "falan kişi benim kardeşimdir" demiş olsa ancak babası bunu inkâr etse, bu kişinin babanın oğlu olması sabit olmaz. Ancak "kardeşimdir" diyen kişinin ikrarı kendisini bağlar ve babadan alacağı mirasta kardeşimdir dediği kişi ortak olur. Burada mirastan pay alma için nesebin sabit olması asıldır. Ancak asıl, babanın inkârıyla sabit değildir. Sabit olmadığı halde kardeşimdir diyen kişinin mirastaki payına ortak olur.

المعلق بالشرط يجب ثبوته عند ثبوت الشرط

(Madde 82)

(Şarta bağlı olan bir şey, şart vuku bulunca sabit olması gerekir)

1. "Oğlum askerden gelirse bu malı sana sattım" dese oğlu askerden gelince malı satmak zorunda olmaz. Çünkü satışı bağlamış olduğu şart, uygun ve sahih bir şey olmalıdır. Ancak "oğlum askerden gelince kurban keseceğim" dese oğlu askerden gelince kurban kesmesi gerekir. Çünkü askerden gelme şartı uygun olan kurban kesmeye bağlanmıştır.
2. "Ahmet'ten borç alırsan sana kefilim" dese taliki bir şart olmuş olur. Bu taliki şart henüz gerçekleşmeyen bir şeye bağlanmıştır. Şart ne zaman gerçekleşirse kefillik sabit olur.
3. Kişi, "falan kişiye borcun varsa ben ona kefilim" dese ve kefil olduğu kişinin de o kişiye borcu olduğu ortaya çıksa şart müneccez olur. Yani gerçekleşmiş demektir.
4. Bir kişi, "oğlum askerden gelirse hanıma rücu ederim" veya "akdi sahih kılarım" veya "icareye onay veririm" şeklinde şart koşsa bu şartlar geçersiz olur. Çünkü şarta bağladığı şeyler, şarta uygun değildir.
5. Bir kişi, "oğlum askerden gelirse hanımı boşarım veya hacca giderim veya namaz kılarım veya vekil olurum veya ticarete izin veririm veya şüf'â hakkından vazgeçerim" diye şart koşsa şartı geçerli olur. Çünkü şarta bağladığı şeyler şarta uygundur.
6. **Sahih şart:** İleri sürülen şart akdin müktezasına uygunsa hem akit hem de şart sahihtir. **Fasit şart:** İleri sürülen şart akdin muktezasına uygun olmayan bir şart ise hem akit hem de şart fasit olur. Mesela "Bu evi bir ay oturduktan sonra sana teslim etmek şartıyla sattım" dese ileri sürdüğü şart ve akit fasit olur. **Batıl şart:** İleri sürülen şart akdin muktezasına uygun değilse şart batıl, akit geçerli ve sahih olur. Mesela kişi "Bu malı başkasına satmaman şartıyla sana sattım" dese ileri sürdüğü şart batıl olur, ancak akit geçerli olur.

يلزم مراعاة الشرط بقدر الإمكان

(Madde 83)

(İmkân ölçüsünde şarta bağlı kalmak gerekir)

1. Bir kimse taşıma masrafı sana ait diye şart koşarak bir mal alsa ileri sürdüğü şart geçerli olur.
2. Bir kişi bir mal satsa ve alıcıya "Parasını falan yerde bana teslim edeceksin" dese müşteri kabul ederse şart geçerli ve akit sahih olur.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi "Sana şu malı vedia olarak emanet bırakırım ancak hanımına vermemek şartıyla" demiş olsa ve bu mal hanıma vermeden korunamayacak bir mal olsa bu şart geçersiz olur.
2. Bir kişi "Sana şu arabamı sattım bir aylığına binmek şartıyla" demiş olsa bu şart dikkate alınmaz. Satış geçersiz olur.

المواعيد بصُوَرِ التَّعْلِيقِ تَكُون لازمة

(Madde 84)

(Va'dler, suver'i ta'likı iktiza ile lazım olur)

1. Şarta bağlanan ***muallâk*** vaatlerin yerine getirilme zorunluluğu vardır. Mesela bir kişi "Sen malı falan kişiye sat, parasını vermez ise ben veririm" demiş olsa, malı alan kişi de parayı vermemiş olsa, bu vadi söyleyen kişinin malın parasını vermesi gerekir. Çünkü burada vaat, şarta bağlanmıştır. Şart gerçekleşmeyince de vaatler yerine getirilmelidir.

2. Şarta bağlanmayan ***mücerret*** vaatlerin yerine getirilme zorunluluğu yoktur. Mesela bir kişi "Falan kişinin borcunu ben öderim" demiş olsa bu mücerret yani bir şarta bağlı olmadığı için bu vaadi yerine getirmek zorunda değildir.

الخراج بالضمان

(Madde 85)

(Bir şeyin tazmini faydası mukabilindedir)

1. Bir şey telef olduğu zaman tazmini kime ait ise, ondan faydalanmak (harac) da o kişiye ait olur.
2. Ayıp muhayyerliği sebebiyle iade edilen bir maldan müşteri kullandığı için satıcı ücret talep edemez. Çünkü eğer bu mal müşteri elinde telef olsaydı bu malın hasarı müşteri tarafından karşılanacaktı. Öyle ise mademki telef olunca tazmin durumu var, yani müşteriden gidiyor, öyle ise o maldan faydalanma hakkı da müşteriye aittir.
3. Kiralanan bir hayvan kiracının kusuru olmadan kullanırken telef olsa kiracı sadece kira ücreti öder, hayvanı tazmin etmez. Ancak kendi kusuru sonucu telef olursa, hayvanı tazmin eder, kira ücreti ödemez.

الأجر والضمان لا يجتمعان

(Madde 86)

(Ücret ile tazmin bir araya gelmez)

1. Bir kişi bir arabayı çalmış olsa ve bir süre kötü bir şekilde kullansa, bu sırada araba değer kaybetmiş olsa daha sonra arabanın sahibi çalan kişiden hem arabanın değer farkını hem de kullanım ücretini isteyemez. Sadece kaybolan değer farkını isteyebilir. Çünkü ücret ve tazmin bir arada olmaz. Ayrıca kullanım bir menfaattir ve tazmin edilmez. Kira ise kıyasa aykırı olarak caiz görülmüştür.
2. Toprak mahsullerinden alınan haraç ve öşür aynı kişiden alınamaz. Çünkü birisi müslümandan diğeri ğ. müslimden alınır.
3. Kısas ile diyet birlikte uygulanamaz.
4. Bir kişi hem varisçisinin katili hem de mirasçısı olamaz.
5. Bir kişi hem varis hem de vasiyet alan kişi olamaz.
6. Karısına zina isnadında bulunan bir kişi hem lianlaşarak ayrılıp hem de zina iftirasında bulunduğu gerekçesiyle had cezasına çarptırılamaz.

Bu Kaidenin İstisnası

1. Bir kişi, belirli bir yere gitmek için bir araba kiralasa, belirlenen yere kadar gittiği için kira ücreti öder. Ancak daha sonra gideceği yerden daha uzak bir mesafeye gitmiş olsa ve araba zarar görmüş olsa, gideceği yere kadarki olan mesafe için kira ücreti, daha sonraki mesafede meydana gelen hasar için de tazmin öder. Çünkü sebepler farklıdır. Gideceği yere kadar olan mesafeye ücret ödemesi kiradan dolayıdır. Daha sonrası için tazmin etmesi ise farklı bir sebebe dayanmaktadır. Bu sebepten dolayı da ücret ile tazmin bir araya gelmiş olur.

الغُرْمُ بالْغُنْمِ

(Madde 87)

(Mazarrat menfaat mukabelesindedir)

1. Bir alacak için düzenlenen senet masrafları alacaklıya ait olur. Çünkü senedin faydası borcu alma konusunda kendisine fayda sağlamaktadır.
2. Ortak olarak kullanılan bir su kanalının masrafları kullanan ortaklara aittir.
3. Bir şirketin malının tamir edilmesinde, ortaklar şirketteki hisselerine göre masrafa ortak olurlar. Masrafı eşit paylaşmazlar. Çünkü zarar menfaat karşılığındadır.
4. Yol ortasında bulunan faili meçhul bir ölünün diyeti mirasçılarına devlet tarafından ödenir. Çünkü öldürülen ve kimsesi olmayan kişinin diyetini, devlet öldüren kişiden tahsil etmektedir. Çünkü zarar menfaat karşılığındadır.

الغنم بالغرم

(النعمة بقدر النقمة والنقمة بقدر النعمة)

(Madde 88)

(Nimet külfete göredir)

1. Bir kişiye ariyet yoluyla bir şeyin menfaatinden faydalanması için bir mal teslim edilmiş olsa o kişi bu malın hayatiyet taşıyan masraflarını karşılamak zorundadır. Çünkü nimet külfete göredir. Aksi halde zarar gören malı tazminle sorumlu olur.
2. Bir kişi bir işçi kiralasa ve işçi işini yaparken bir mala zarar vermiş olsa o zararı tazmin eder. Çünkü çalıştığı işten ücret almaktadır.

ألآمر لا يضمن بالأمر

(يضاف الفعل إلي الفاعل لا إلي الآمر ما لم يكن مجبرًا)

(Madde 89)

(Fiil failine isnat edilir, zorlamadığı müddetçe âmirine isnat edilmez)

1. Bir kişi falan kişinin şu malını telef et dese ve o kişi de tehdit olmadığı halde o malı telef etse sorumluluk telef edene ait olur. Telef et diyen kişiye ait olmaz.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi küçük bir çocuğa şu ağaca çık meyvesini salla dökülsün de ben toplayıp yiyeyim dese, çocuk çıksa ve ağaçtan düşmüş ve ölmüş olsa sorumluluk çocuğa çık diyene ait olur. Çünkü çocuktan böyle bir şey istemek onu zorlamak anlamına gelir.
2. Bir kişi bir adam kiralayıp komşunun duvarını yıktırmış olsa tazmin kiralayan adama ait olur.
3. Bir kişi başkasina vekâlet verip, benim borcumu öde demiş olsa ödenen borç vekili tayin eden kişi adına ödenmiş olur. Vekil bu borcu ödediği için, vekil tayin edene rücu hakkı vardır.

إذا اجتمع المباشر والمتسبب يضاف الحكم إلي المباشر

(Madde 90)

(Fiili bizzat yapan ile sebep olan bir araya gelince fiil fiili yapana isnat edilir)

Bir şeyi bizzat yapanla sebep olan beraber bulundukları zaman iş fiili yapana izafe edilir. Ancak buradaki sebep tek başına bulunduğu zaman işin meydana gelmesinde etkisi olmayan bir sebep olmalıdır. Buna göre:

1. Bir kişi yol ortasına kuyu kazsa, diğeri de başka bir kişinin hayvanını tutup oraya atmış olsa bu hayvanın tazmini hayvanı kuyuya atan kişiye ait olur. Kuyuyu kazan kişi sebep olandır. Ve bu sebepten dolayı hayvan oraya mutlaka düşecek diye bir şey yoktur. Hayvanın kuyuya düşmesi bizzat o işi yapan kişinin atmasıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tazmin de ona gerekir.
2. Bir kişi bir kanaldan kendisine su götürmek için bir delik açsa ve kanala kendi borusunu bağladıktan sonra su akmayacak şekilde düzenlese sonra derede su çoğaldığı için oradan su akıp komşunun tarlasındaki mahsülü telef etse kanalda yol açan kişi sorumlu olmaz. Ancak kişinin delik açtığı yeri bir başka şahıs gelip hasar vermiş olsa ve bu sebepten su taşmış olsa kim hasar vermiş ise o kişi sorumlu olur.
3. Bir hırsıza yol gösteren kişi hırsızın hırsızlığından dolayı sorumlu olmaz.
4. Bir evin kapısını açık koyan kişi yapılan soygundan dolayı sorumlu olmaz. Kapıyı açık koyan kişi sebep olmuştur. Hırsızlığı bizzat yapan kişi sorumlu olur.

الجواز الشرعيُّ ينافي الضمان

(Madde 91)

(Cevaz-ı şerî zamana münafidir)

1. Bir kişi kendi mülkünde bir kuyu kazsa ve başkasının malı oraya düşüp ölse kuyuyu kazan kişi sorumlu olmaz. Çünkü kişinin kendi mülkünde kuyu kazması meşru bir haktır.
2. Bir kişi koruması için bir malı başkasına emanet bıraksa ve evinin falan bölümünde sakla demiş olsa emanet alan evin aynı güvenlikteki başka bir odasında malı saklayabilir. Mal sahibinin tenbihine uymak zorunda değildir. Bu durumda mal, teaddi olmadan telef olsa kişi sorumlu olmaz.
3. Doktor gerekli önlemi aldığı halde ameliyat esnasında hasta ölse doktor mesul olmaz. Herhangi bir ceza ödemesi gerekmez.
4. Bir kişi ayakkabıcıdan izin aldıktan sonra ayakkabıları ayağına denemek için giyse, fakat ayakkabı yırtılsa tazmin etmez. Çünkü bu emanet hükmünde olup şer'an kendisine müsaade edilmiştir. Hatta bu kişi birkaç ayakkabıyı denemesi için evindeki hanımına götürse (sevmi nazar) ve ayakkabılardan biri yırtılsa tazmin gerekmez.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Açlıktan ölmemek için başkasının malının alınması durumunda bu işlem meşru olduğu halde daha sonra tazmin edilmek zorundadır.
2. Bir yangın esnasında kişinin kendi mülküne yangın sıçramaması için komşunun ağaçlarını kesen kişi bunu daha sonra tazmin eder.

المباشر ضامن وإن لم يتعمّد

(Madde 92)

(Mübaşir kasıtlı olmasa da tazminle sorumludur)

1. Bir kişi bir alış veriş merkezinde ayağı kaydığı için bazı mallara zarar vermiş olsa zararı tazmin etmekle sorumludur.

2. Bir demirciden çıkan bir kıvılcım, yoldan geçen bir adamın elbisesinin yanmasına sebep olsa bu iş kasıtlı olmasa bile demirci, adamın elbisesini tazmin eder.
3. Bir kişi odun parçalarken kopan bir parça başkasına zarar verse, kasıtlı olmasa bile zararı tazmin eder.
4. Bir fabrikanın atıklarından dolayı çevredekiler zarar görmüş olsa fabrika sahibi kasıtlı olmasa bile vermiş olduğu zararı tazmin eder.
5. Bir doktor ameliyat esnasında kasıtlı olmasa bile hata ile bir zarar vermiş olsa zararı tazmin eder.
6. Bir terzi kendisine pantolon dikmesi için bir kumaş teslim edilse ve o kişi bu kumaşa kasıtsız olarak zarar verse zararı tazmin eder.

المتسبب لا يضمن إلاَّ بالتعمُّد

(Madde 93)

(sebep olan kişi kasıtlı yapmadıkça tazmin ile yükümlü olmaz)

1. Bir zarara sebep olan kişi zarara sebep olan fiili kasten ve haksız olarak işlemedikçe zararı tazminle yükümlü olmaz.
2. Bir avcı avına ateş ettiği zaman başka bir kişinin hayvanı ürkse ve kaçarken yıkılsa ve ölse, avcı, hayvanı tazmin etmekle sorumlu değildir. Ancak kasıtlı olduğu anlaşılsa tazminle sorumlu olur.
3. Bir kişi kendi arazisini sulamak için bıraktığı su kanaldan taşarak komşunun mahsülüne zarar verse suyu kanala bırakan kişi tazminle sorumlu olmaz. Ancak suyu bırakan kişi mutad olmayan bir şekilde suyu bırakmış olsa tazminle sorumlu olur.

جناية العجماء جبار

(Madde 94)

(Hayvanların kendiliğinden vermiş olduğu zarar hederdir)

1. Hayvanların kendi başlarına vermiş oldukları zararlar ve işledikleri suçlar tazmin gerektirmez.
2. Bir kişi başkasının izni ile mülkünde hayvan otlatmış olsa ve bu sırada hayvan bir zarar vermiş olsa hayvan sahibi tazminle sorumlu olmaz.
3. Bir kişinin kedisi başka kişinin kuşunu yemiş olsa kuşu tazmin etmek gerekmez.
4. Bir hayvan merada otlarken bir kişi yanına varsa ve hayvan onu teperek öldürse hayvan sahibi diyet ödemekle sorumlu olmaz.

Bu Kaidenin İstisnası

1. Başkasının malına izinsiz sokulan hayvanlar, sokağa bırakılan kuduz köpekler, insanların yaşadığı yerlere başıboş bırakılan hayvanların vermiş oldukları zarar nedeniyle, hayvanların sahipleri tazminle sorumlu olurlar.

الأمر بالتصرّف في ملك الغير باطل

(Madde 95)

(Başkasının malında tasarrufta bulunmayı emretmek batıldır)

1. Bir kişinin başka kimsenin malında izinsiz tasarrufu geçersiz olduğu gibi bir başkasına emir vererek tasarruf etmesini istemek de batıldır.
2. Bir kişi diğer kişiye başkasına ait olan bir şeyi denize atmasını söylese ve o kişi de bu malı atmış olsa tazmin sorumluluğu malı denize atana ait olur. Mal sahibinin benim malımı sen telef ettirdin şeklindeki iddiasına bakılmaz.
3. Bir kişi "ben falan kişinin vasisiyim, bu malla ticaret yap" diye birine vekillik verse, vekil ticaret yaparken zarar etse ve mal zayi olsa, ancak sonradan o kişinin vasi olmadığı anlaşılmış olsa vekil tayin edilen kişi malı tazminle yükümlü olur. Vasiyim diye söyleyen kişi sorumlu olmaz.

لا يجوز لأحدٍ أن يتصرّف في ملك الغير بلا إذنه

(Madde 96)

(Bir kimsenin mülkünde başka bir kimsenin izinsiz tasarrufu caiz değildir)

1. Ortaklardan birinin diğer ortakların haberi olmadan tarlayı kullanması caiz değildir.
2. Komşuya ait olan bir duvardan komşunun izni olmadan faydalanmak caiz değildir.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir çoban ölmek üzere olan hayvanı kesme konusunda delaleten izinli sayılır.
2. Yangının yayılmasını önlemek amacıyla komşunun ağaçlarını kesmede resmi olarak hükmen izin var sayılır.
3. Nafakaya ihtiyacı olan bir adam, zengin olan oğlunun malından almış olsa tazmin etmesi gerekmez.
4. Hasta olan bir evladın babası, kendisi için evladının malından harcama yapsa tazmin etmez.

لايجوز لأحد ان يأخذ مال أحد بلا سببٍ شرعي

(Madde 97)

(Bir kimsenin başkasının malını şer'î sebep olmadan alması caiz değildir)

1. Gasp, hırsızlık ve rüşvet gibi caiz olmayan yollarla ele geçirilen mülkiyet geçersizdir. Kumar ile meydana gelen mülkiyet yine geçersizdir.
2. Yalancı şahitlik ile elde edilen malın kişinin mülkiyetine girmesi caiz değildir.

تبدل سبب الملك قائم مقام تبدل الذات

(Madde 98)

(Bir şeyde mülkiyet sebebinin tebeddülü o Şeyin tebeddülü makamına kaimdir)

1. Bir şeyin kendisi değişmediği halde mülk edinme sebebi değişmiş ise o şeyin kendisi değişmiş kabul edilir.
2. Bir engel olmadığı müddetçe hibeden dönmek caizdir. Ancak hibe edilen mal hibe edilen tarafından başkasına satılmış ise hibeden dönmek artık geçerli değildir. Çünkü malın üçüncü kişiye satılması ile malın mülkiyet sebebi değişmiştir. Mülkiyet sebebi değişince sanki mal değişmiş gibi kabul edilir. Üçüncü kişi tekrar ikinci kişiye bu malı satmış olsa asıl mal sahibi yine hibesinden dönemez. Çünkü ikinci şahıs önceden malı hibe oluyla almıştı. Şimdi ise satış yoluyla aldı. Dolayısıyla mülkiyet sebebi değişince hibeden dönülemez. Çünkü mal değişmiş kabul edilir.

3. Bir kişi bir mal satın alsa sonra bu malı üçüncü kişiye satmış olsa, üçüncü kişi de tekrar malı kendisine satsa ancak bir baksa ki kendisine ilk satan o malı kusurlu olarak satmıştır, bu durumda malı ilk sahibine kusur sebebiyle iade edemez. Çünkü mülkiyet sebebi değişmiştir.
4. Şüf'â sahibi olan bir kişi, şüf'â hakkının bulunduğu bir akar satılsa ve şüf'â hakkından vazgeçmiş olsa, satış gerçekleştikten sonra malın sahibi ile müşteri ikale yoluyla satışı iptal etseler, bu ikale yeni bir sözleşme kabul edilirse şüf'â sahibinin hakkı tekrar geri gelir. Çünkü mülkiyet sebebi değişmiştir.

من استعجل الشيء قبل أوانه عوقب بحرمانه

(Madde 99)

(Bir şeyi vaktinden önce isti'câl ederse o şeyden mahrum olmakla cezalandırılır)

1. Bir kişi murisini öldürdüğü zaman mirastan mahrum edilir. Çünkü mirası vaktinden önce almak için murisini öldürmüştür.
2. Kendisine vasiyet edilen kişi bir an önce vasiyete kavuşmak için vasiyet edeni öldürürse vasiyetten mahrum kalır.

Bu Kaidenin İstisnaları

1. Bir kişi alacaklı olduğu kişiyi öldürmüş olsa alacağına engel olunmaz. Böyle bir durumda vadeli olan alacak peşine dönüşür.

من سعي في نقض ما تمَّ من جهته فسعيه مردود عليه

(Madde 100)

(Kim kendi tarafından tamam olan bir şeyi nakz etmeye sa'y ederse sa'yi merduttur)

1. Bir kişi bir şeyi ikrar edip, daha sonra hata ettiğini söyleyerek ikrarından dönmek istese kabul edilmez.
2. Bir kişi bir malı mirasçılarla beraber paylaştıktan sonra bu mal benimdi diye iddia etse kabul edilmez.
3. Bir malı aldıktan veya sattıktan sonra ben fuzûlî idim demiş olsa bu kabul edilmez. Yapılan alış verişin gereklerinden sorumludur.
4. Bir kişi ilk önce şüf'â hakkından vazgeçip, daha sonra haberim yoktu, ben şüf'â hakkımı kullanmak istiyorum demiş olsa kabul edilmez.

5. BÖLÜM

AHVAL'İ ŞAHSİYYE

EVLİLİK

1. Evlilik Akdi ve Cüzleri:

Akit denilince icap ve kabulün her ikisi birden kastedilir.

İcap: İcap, akdi yapan kadın ya da erkek tarafından yapılabileceği gibi bunların vekilleri veya velileri tarafından yapılabilir.

Kabul: Aynı şekilde taraflardan herhangi biri veya velileri ve vekilleri tarafından yapılabilir.

İcap ve kabulde asıl olan icap ve kabulün iki taraf veya tarafların velileri ve vekilleri tarafından yapılmış olmasıdır. Ancak tek bir veli bazen iki tarafın vekili olabilir. Mesela bir adam, küçük bir erkek çocuk ile bir kız çocuğunun velisi olabilir. Bu durumda her iki çocuğu birbiriyle evlendirebilir. Burada evlendiren kişinin tek bir sıfatı vardır ki bu sıfat, her iki çocuğun velisi olmaktır. Aynı adam iki farklı sıfata da sahip olabilir. Mesela kişi amcasının küçük kızı üzerinde velayeti vardır. Amcasının küçük kızını kendisine nikâh edebilir. Burada bir velilik sıfatı bir de akdin tarafı olma sıfatı vardır. Ancak bu son örnek sadece Hanefilere göre caizdir. Şâfîlerin çoğu ise "bir şahıs, iki ayrı sıfata sahip olamaz" demişler ve kabul etmemişlerdir.

2. Nikâh Akdinin Kendisiyle Meydana Geldiği Şeyler:

Nikâh akdi tarafların iradesine delalet eden her şeyle mün'akit olur. İster lafızla isterse lafız dışında herhangi bir şeyle veya ister lafız doğru telaffuz edilsin isterse doğru telaffuz edilmesin. Çünkü İslam şeriatında asıl olan makasıt ve manalar olup, lafızlar ve lafızların binaları değildir. Bununla beraber efdal olan icab ve kabulün geçmiş sigasıyla ve doğru lafızla vaki olmasıdır.

İcap ve kabulün "zevaç" kelimesiyle vaki olması asıldır. "Evlendim" "evlendirdim" gibi. Bununla beraber icap ve kabulün arapça olması şart değildir. Yeryüzünde konuşulan herhangi bir dil ile olabilir. Önemli olan şahitlerin tarafların veya velilerin bu konuşulan dili anlamış olmalarıdır.

Dini nikâhın, din adamları tarafından kıyılmış olması şart değildir. Asıl olan tarafların kendilerini evlendirmiş olmaları veya vekillerin veya velilerin veya birinin vekili diğerinin velisi tarafından kıyılmış olmasıdır.

Dilsiz kişinin işaretleri ibaresi yerine geçer. Eğer dilsiz kişinin kitabeti güzel değil ise işaretinin kâfi olduğu konusunda ittifak vardır. Eğer kitabeti güzel ise Hanefi mezhebinde görüş ayrılıkları vardır. Tercih edilen görüş işaretinin makbul olmamasıdır. Çünkü kitabet ihtimalden uzaktır ve daha sağlamdır. Fakat yazısı güzel olsa bile işaretinin de makbul olduğunu söyleyenler vardır. Çünkü maksat hâsıl olmuştur.

Kitabet bizzat söylemek yerine geçer. Ancak tarafların aynı mecliste bir arada olmaları gerekir. Çünkü taraflar aynı mecliste bulundukları zaman, sadece karşılıklı icap ve kabulde bulunmakla nikâh akdi sahih olur. İcap ve kabulün karşılıklı olmasının terk edilmesi, ancak tarafların birbirinden uzak olması ve aynı mecliste bulunmaması ile caiz olur. İkisi aynı mecliste olunca konuşmamak imkânsız olmaz. Kitabette icapta bulunan kişi, "Ben seni

zevceliğe kabul ettim" diye yazar. Kabulde bulunacak kişi ise o mektubu huzurda bulunan kişilere okur veya mektubun içeriği hakkında bilgi verir. Mesela "şahit olunki ben kendimi icapta bulunan kişi ile evlendirdim" der. Eğer kabulde bulunan kişi mektubu okumaz ise veya mektubun içeriği konusunda bilgi vermez ise "ben kendimi bu adamla evlendirdim" ya da "zevceliğe kabul ettim" demesi yeterli olmaz. Çünkü şahitlik şartı yerine gelmemiş olur. Uzakta ki kişiye mektupla yapılan evlenme teklifinde de aynı şekilde mektubu alan kişi bu mektubu şahitler huzurunda okumalı veya içeriği konusunda bilgi vermelidir.

Bir kişi bir kadına evlenmek için bir elçi gönderirse kadın da elçinin ulaştığı yerde "kabul ettim" der ve bu kabul de şahitler huzurunda olursa ve bu cevabı da şahitler anlarsa nikâh akdi sahih olur.

3. Kadınlara Evlenme Teklifi Yapmak:

Kadınlara evlenme teklifi yapmak ya açık bir ibare (ben sana talibim) ile ya da kapalı ibareyle (senin talibin çoktur, ben güzel bir kadına talibim demek gibi) olur. Bu ikinci çeşit teklife ta'riz de denilir.

Kadın ya şeriatın kendisine beklemesi için belirlediği iddeti içinde olur (ki bu ya boşandığı için ya da kocası öldüğü için olabilir) ya da iddet bekliyor olmaz. İddet bekleyen kadın ya rac'î talak ile iddet bekleyen bir kadın olur ya da ğayri rac'î talak ile iddet bekliyor olabilir ki buna bain talak denilir. Bain talak ise ikiye ayrılır: Beynuneti kübra ve beynuneti suğra. İddet beklemeyen kadın ise ya evlilik teklifi yapan kişiye helal olan bir kişi olur ya da haram olan kişilerden olur.

Eğer kadın başka bir adam ile evli ise başka bir adamın o kadına evlilik teklifi yapması haram olur. Bu teklif ister tariz isterse de sarih olsun caiz değildir.

Eğer kadın başkasının nikâhı altında değil fakat iddet bekliyorsa eğer bu iddeti rac'î talak veya beynuneti suğra veya beynuneti kübra sebebiyle ise bu kadın evli kadın gibidir. Bu kadına kendi ayrıldığı kocasından başkasının evlilik teklifi yapması caiz değildir. Çünkü rac'î talak ile boşanmış kadının ayrıldığı kocası iddet devam ederken kadının rızası olmadan kadına tekrar dönebilir. Beynuneti suğra vesilesiyle iddet bekleyen kadının kocası ise, yeni bir mihr ve nikâh akdi ile kadının rızası dâhilinde hanımına dönebilir. Bu dönme işi, ister iddet içinde isterse de iddet bitince olsun kocanın, kadının rızasıyla ve yeni mihir ve nikâh akdi ile hakkıdır. Ancak iddet bittikten sonra başkası da teklifte bulunabilir.

Beynuneti kübra ile ayrılan kadına iddet içinde teklif yapılamaz. Çünkü boşayan koca ile evlenme tekifi yapan yeni şahıs arasında düşmanlık kin haset meydana gelebilir. Ayrıca kadın beynuneti kübra ile boşansa da iddet zarfı içinde kadının nafakası boşayan adama aittir.

Buradan anlıyoruz ki boşama üç çeşittir. Rac'î talak, bain olan beyuneti suğra ve bain olan beynuneti kübra. Rac'î talak kocanın hanımından istifade etmesine engel yoktur. Koca isterse hanımına mihirsiz ve yeni nikâh akdi yapmadan dönebilir. Kadın ister razı olsun ister olmasın fark etmez. Beynuneti suğrada ise kadının rızası ile koca hanımına dönebilir. Çünkü beynuneti suğra kadından faydalanmayı izale eder. Ancak kadının tekrar kocasına helal olmasına engel olmaz. Beynuneti kübra ise hem kadından faydalanmayı hem de kocasına tekrar helal olmayı izale eder. Kadının rızası olsa bile helal olmaz. Beynuneti kübra da önceki kocasına helal olması için başka bir adamla evlenmesi ve onunla sahih bir dühul yaşaması ve boşandıktan sonra idddet beklemesi gerekir. İddetten sonra önceki kocasıyla evlenmesi caiz olur.

Eğer iddet bekleyen kadının kocası vefat etmiş ise, bu kadına sarih bir şekilde evlenme teklifi yapmak caiz olmaz. Ancak tariz yoluyla olursa caiz olur. Bunda âlimler arasında ittifak vardır.

Eğer kadının kocası yoksa ve iddet de beklemiyorsa fakat kendisiyle evlenmesi haram olan bir kişi tarafından evlilik teklifi yapılıyorsa (sütkardeşi gibi), bu kadına evlilik teklifi yapması haram olur. (Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Sizden birisi, kardeşine evlilik teklifi yapmasın")

Eğer bir kadına daha önce evlilik teklifi yapan yoksa veya teklif yapılmış ancak kabul etmemiş ise veya kabul etmiş ancak herhangi bir sebeple nişan bozulmuş ise bu kadına evlenme teklifi yapılabilir.

Evlenilecek kadının yüzüne ve ellerine bakılmasının caiz olması konusunda ittifak vardır. Ellerine bakar. Çünkü el kadının vücudunun zayıflığını veya semizliğini gösterir. Yüzüne bakar, çünkü yüz kadının nasıl bir insan olduğu konusunda ipucu verir ve yüz insanın sevgisini ve nefretini celbeden kısımdır.

Bazı Hanefi âlimler kadının ayağına da bakılabileceğini caiz görmüşlerdir. Davut ez-Zahiri ise kadının avret mahalli hariç her yerine bakmanın caiz olacağı görüşündedir. İmamı Malik ise kadın bakmaya izin verirse bakmak caiz olur, vermez ise mekruhtur demiştir.

4. Nişan Bozulursa Ne Olur?

Hanefi'lere göre Nikâh akdi yapılmamış sadece nişan yapılmış ise her iki tarafın da evlilikten dönme hakları vardır. Ancak erkek tarafı, nikâh kıyılmamış fakat nişan esnasında kadına mehir vermiş ise bu mihrin hepsini geri alma hakkına sahiptir. Vermiş olduğu hediyeler eğer duruyorlarsa hepsini geri alma hakkına sahiptir. Ancak vermiş olduğu hediyeler harcanmış veya önemli ölçüde değişikliğe uğramış ise kız tarafının bunları ödeme vücûbiyeti yoktur. Çünkü bunlar, hibe cinsindendir. Hibe de ise hibe edilen şey duruyorsa hibeden dönme caiz olur, tüketilmiş ise hibeden dönülmez.

İmam Şâfi'ye göre nişan kimin tarafından bozulursa bozulsun, damat adayı vermiş olduğu her şeyi geri alma hakkına sahiptir. Eğer verilen şeyler duruyorsa onları alır, durmuyorlarsa kıymetini alır.

Malikiler'e göre, eğer nişan erkek tarafından bozulmuş ise erkek vermiş olduğu hediyeleri veya mihri geri isteyemez. Bu hediyeler ister duruyor olsun ister tüketilmiş olsun farketmez. Ancak nişan kız tarafından bozulmuş ise erkeğin vermiş olduğu her şeyi erkeğe iade etmek vacip olur. Eğer duruyorlarsa aynısını, durmuyorlarsa mislini veya kıymetini vermesi vacip olur. Ancak hediyeleri verme anında şart koşmuşlarsa veya nişan bozulduğunda hediyelerin verilip verilmeyeceği konusunda o yörede bir örf varsa, aralarında belirledikleri bu şarta ve o yörede hâkim örfe göre amel ederler.

5. Evliliğin Şartları:

Evliliğin İn'ikad (Kuruluş) Şartları:

a) Akdi Yapanlara Taalluk Eden İn'ikat Şartı: Tek bir şartı vardır. Akdi yapan kişinin akıllı olmasıdır. Mecnun ve ğ. mümeyyiz (akledemeyen) çocuğun yaptıkları nikâh akdi geçerli olmaz. Çünkü bunların tasarruf etme salahiyetleri yoktur. Buluğ ise in'ikat şartı değil nefaz şartıdır.

b) Akit Meclisine Taalluk Eden İn'ikat Şartları:

1. İcap ve Kabulün Aynı Mecliste Meydana Gelmesi (Meclis Birliği): İcap ve kabul de bulunan kişiler huzurda oldukları zaman icap ve kabulün aynı mecliste olması gerekir. Eğer taraflar hazırda oldukları halde icap ve kabul aynı mecliste olmazsa, yani meclis birliği olmaz ise evlilik gerçekleşmemiş olur. Biri icapta bulununca diğeri kalkar gider ve başka bir mecliste kabul ettim derse veya biri icapta bulunur diğeri orada hazır olduğu halde yapılan icabı kabul etmediğine delalet eden bir işle meşgul olursa akit gerçekleşmemiş olur.

Ancak icap ve kabul de bulunan kişilerden birisi hazırda olmaz ise mesela "ben kendimi falan kişi ile evlendirdim" dese ve o dediği kişi hazırda olmasa ve bu icap başka bir mecliste o kadına ulaşsa ve kadına ulaştığı mecliste kadın kabul ettim demiş olsa nikâh akdi gerçekleşmiş olur.

Hanefi mezhebine göre asıl olan, icap ve kabulün aynı meclis içerisinde hemen peş peşe ve araya fasıla girmeden olmasıdır. Ancak onların anladığı peş peşe olma şartı araya nikâh akdini ilgilendirmeyen bir konuşmanın girmemesi anlamındadır. İcab ve kabul arasına nikâh akdi ile ilgili konuşmalar girerse bu fasıla sayılmaz. Mesela birbiriyle mihr hususunda konuşabilirler veya evlik hayatı ile ilgili geleceğe yönelik konuşmalar yapabilir ve birbirine bu konuda soru sorabilirler. Bu şekilde araya fasıla girse bile icap ve kabul geçerli nikâh sahih olur. Ancak örfün icab'a "hayır" anlamı yüklediği nikâh akdini ilgilendirmeyen şeyler konuşulursa nikâh geçerli olmaz. İmam Şâfî ise nikâh akdinde icaptan sonra kabulün fevri, yani hemen olmasını şart koşmuştur.

2. Akdi yapan taraflardan her birinin diğerinin konuşmasını duyması ve ne kastettiğini anlaması: Biri diğerinin ne konuştuğunu anlamıyorsa mesela karşıdakinin bilmediği bir dil kullanıyorsa ve konuşmalarıyla evliliği kastettiğini anlamamış ise veya biri diğerini duymuyorsa akit gerçekleşmez. Ancak konuşulan ifadelerin kelime manasını bilmiyorsa fakat konuşmalardan kendisiyle evlilik kastedildiğini anlıyorsa nikâh akdi caiz olur.

3. Kabulün icaba aykırı olmaması: Mesela damat olacak kişi kızın velisine "beni şu kadar mihrle kızın Fatma ile evlendir" dese veli de "şu kadar mihrle kızım Ayşe ile evlendirdim" dese nikâh akdi geçerli olmaz. Çünkü icap ve kabul birbirine uygun değildir. Bu muhalefet ister taraflarda olsun isterse de mihrde olsun fark etmez. Akit geçerli olmaz.

Ancak muhalefet hayır yoluyla olursa nikâh caiz olur. Mesela "benimle 100 dinar mihrle evlen" dese kadın da "50 dinar mihrle evlendim" dese nikâh caiz ve geçerli olur. Burada damat mihrin azını yani 50 dinarı ödemekle mükellef olur. Ancak nikâh meclisi içerisinde damat mihri artırırsa kadında bunu kabul ederse erkek kadının kabul ettiği fazlalığı da vermekle mükellef olur. Çünkü bu fazlalık da mihrden sayılır.

Evliliğin Sıhhat Şartları: (Hanefilere Göre İki Tane Şartı Vardır)

1. Evlilik yapacak kadın, belirli bir damat adayı ile evlilik akdi yaparken, evliliği kabul edecek bir mahalde (durumda) olması gerekir. Eğer kadın, damada ebedi olarak haram olanlardan, mesela kız kardeşi, halası vb. kişilerden ise veya muvakkaten haramlık varsa, yani damadın eşinin kız kardeşi ise veya halası ise veya başka bir kimsenin hanımı ise veya başkasından boşanmış ve iddet bekliyor ise nikâh akdi sahih olmaz. Bu durumda kadın nikâh için mahal değildir.

2. Evlilik akdi, şahitlik şartlarını taşıyan şahitlerin huzurunda olmalıdır. Çünkü evliliğin birçok hukuki sonucu vardır. Bu sebeple şahitler huzurunda olmalıdır ki insanlar bu hukuki sonuçtan haberdar olsunlar.

Evlilik akdinde şahitlik yapacak kişilerde olması gereken şartlar:

1. Şahitler özgür olmalıdır.
2. Şahitler baliğ olmalıdır.
3. Şahitler akıllı olmalıdır.
4. Şahitler akdi yapan taraflar ile beraber bu akdi duymuş olmalıdır.

Hanefi mezhebine göre şahitlerin hepsinin erkek olması şart değildir. Bir erkek ve iki kadın nikâh akdinde şahitlik yapabilirler. Akit taraflarının yabancı veya akrabalardan olmaları

şart değildir. Fâsık olmaları veya takva sahibi olmaları da şahit olmalarına engel değildir. Gözleri görmeyenin veya eşlerden birinin evlatlarının veya fâsıkın şahitliği geçerlidir.

Eğer şahitlerin her ikisi veya sadece biri nikâh akdi sırasında köle olursa veya çocuk olursa veya mecnun olursa veya dilsiz olursa veya bir şey anlamayan sarhoş olursa veya uykuda olursa nikâh akdi caiz olmaz.

Eğer evlenen tarafların her ikisi de Müslüman olursa şahitlerin de müslüman olması şart olur. Eğer evlenen taraflar zımmî olursa şahitlerinde zımmî olması caiz olur. Eğer koca Müslüman, hanımı zımmî **ise Ebu Hanife ve Ebu yusufa göre** iki zımmînin şehadetiyle evlilik akdi caiz olur. Bu şahitler ister evlenen kadının dininden olsun isterse de başka bir dinden olsun fark etmez. **İ. Şâfî İ. Muhâmmet ve İ. Züfere göre** ise zımmîlerin şahitliği caiz olmaz.

İ. Şâfî, Ahmet b. Hanbel, Hasanı Basri ve Ebi Leylaya göre evliliğin sıhhat şartı için üçüncü bir şart daha vardır ki o da evlenen kadının erkek bir velisinin olmasıdır. Bu veli en yakından uzağa doğru gider. Onlara göre kadının kendisini evlendirmesi caiz değildir. Bu kadın ister küçük isterse büyük olsun, ister bakire isterse dul olsun, kendi kendisini evlendiremez. Veya bir kadın başka bir kadına nikâh akdi için veli olup o kadını evlendiremez. Onların delili **(Bakara 232)**'deki " وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ" mealindeki ayet ile " **Hangi kadın velisinin izni olmadan kendi kendisini evlendirirse o kadının nikâhı batıldır, atıldır."** veya **"Velisiz nikâh yoktur"** hadisleridir.

Ebu Hanifeye göre ise velinin bulunması, büyüklerin ve baliğ-akıllı olmuş kadınlar için evlilik şartı değildir. Ebu Hanifenin delili Ahzap Suresi ellinci ayetidir. " وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا" ayetidir. Ayrıca " **Dul kadının nikâhında veliye düşen bir iş yoktur"** hadisi de buna delildir.

Evliliğin Nefaz Şartları:

1. Hanefi mezhebine göre bir kadın kendisini evlendirebilir, velisinin olmasına gerek yoktur.

2. Bütün mezheplere göre bir erkek kendi kendisini evlendirebilir.

3. Bütün mezheplere göre kadın veya erkek kendilerini evlendirmek için vekil tayin edebilirler.

4. Biri vekil, diğeri asıl olabilir.

Eğer nikâh akdini bizzat taraflar yaparsa veya her ikisi vekil tayin ederse veya biri vekil tayin eder diğeri asıl olursa, bu durumda akdi yapan veya vekillik veren bu kişilerde şu üç şartın bulunması gerekir: **Hürriyet, bülüğ, akıl.** Akdi yapanlardan biri veya her ikisi bu üç şarttan birini kaybederlerse ve bu durumda ister kendileri isterse vekilleri nikâh akdi yaparlarsa, bu nikâh akdi bu üç şartı kaybeden kişinin velisinin onayına bağlı olarak sahih olur. Eğer bu akdi yapanlardan biri köle veya cariye olursa kendilerinin yaptığı veya vekillerinin yaptığı nikâh akdi efendilerinin icâzetine bağlı olur. Akdi yapanlar mümeyyiz çocuk veya deli ise bizzat kendileri veya vekillerinin nikâhları, ancak velilerinin icâzetiyle geçerli olur.

Akıl bulüğ ve hürriyet şartlarını taşıyan kişileri bir fuzûlî evlendirirse, fuzûlî kimin adına evliliğe taraf olmuş ise o kişinin onayı ile geçerli olur. Ancak bu kişinin vekili yoluyla fuzûlî'nin yaptığı nikâh akdi geçerli olmaz.

6. Evlilikte Velide Bulunması Gereken Şartlar:

Akıl, büluğ, hürriyet ve kimin vekili ise o kişi ile aynı dinden olması gerekir. Hürriyet, akıl ve büluğ olmayan kişinin kendi hakkında bile tasarrufları kasır (sınırlı)'dır. Din birliğine

gelince, eğer kadının iki kardeşi var ve bu kardeşlerden biri müslüman diğeri hıristiyan ise, eğer kadın müslüman ise velayet müslüman kardeşindir. Eğer kadın hıristiyan ise velayet hakkı hıristiyan erkek kardeşindir.

7. Evliliğin Bağlayıcı Olmasının Şartları:

Evlilik akdini yapan kişi ya evlenen taraflar olur ya vekilleri olur ya velileri olur. Bu veli ise ya baba olur ya baba tarafından dede olur veya bu ikisi dışında herhangi bir kişi olur.

Eğer akdi yapan taraflar evliliğin geçerlilik şartları olan nefaz şartlarını taşıyan kişiler ise erkek tarafı için bağlayıcı bir durum yoktur. Ancak evlenen bayan açısından iki şart vardır. **1.** Evlenen koca kadına denk olacak, eğer bu şart gerçekleşmez ise velinin yapılan akdi feshetme yetkisi vardır. **2.** Evlilik esnasında ileri sürülen mihr, mihri misil miktarınca olacak veya kadının velisi mihri misilden az ise veli razı olacak. Bu iki şart gerçekleşmez ise evlilik bağlayıcı olmaz. Veli için evliliği feshetme hakkı doğar.

Eğer evlilik akdini yapan kişi, küçük kişinin veli ise, evliliğin bağlayıcı olması için herhangi bir şart gerekmez. Yani şeriat veliye icbar yetkisi vermiştir. Veliler (baba ve dede) nikâh akdi yapmış ise evlenenlerin ister buluğdan önce isterse sonra buna itiraz etme hakkı yoktur.

Eğer nikâh akdini baba ve babanın babası dışında başka bir veli yapmış ise ki bu ancak baba ve dedenin veliliği kaybetmesi ile olur, bu durumda bu velilerin de itiraz etme ve feshini isteme yetkileri vardır. Mesela bir kişi küçük kız kardeşini evlendirmiş olsa veya küçük erkek kardeşini evlendirmiş olsa, bu küçük erkek ve kız kardeş için büluğa ulaştıktan sonra baba ve dede dışındaki bu velilerin yaptığı nikâhı feshetme yetkileri vardır. Buna "**Hıyarul- büluğ**" denilir.

Bu anlatılanlara göre küçük erkek ve kızın baba ve dede dışında başka bir veli tarafından evlendirilmesi durumunda, evliliğin bağlayıcı olması için büluğdan sonra kız ve erkeğin bu evlilik akdine onay vermesi gerekir.

8. Evlilik Akdine Muhayyerlik Girer mi?

Ebu Hanife ve ashabına göre evli akdinde şart muhayyerliği ayıp muhayyerliği veya görme muhayyerliği bulunmaz. Ancak şu üç şart bulunursa ayıp muhayyerliği bulunur:

1. Erkeğin zekerinin kesik olması
2. Erkeğin burulmuş olması
3. Erkeğin iktidarsız olması (Çünkü bu durumda olan kişi cinsel ilişkiye güç yetiremez.)

9. Evlilik Siğasının Çeşitleri ve Hükmü:

Evlilik akdinin siğası ya **mutlak müneccez** olur, ya herhangi bir şarta bağlı **muallâk akit** olur, ya bir şarta izafe edilir, ya da **gelecek zamana izafe** edilir.

1. Müneccez Akit: Nikâh akdinin kurulmasındaki icap ve kabule ilave bir ibare eklenmeden ve icap ve kabul herhangi bir şarta bağlanmadan veya bir zamana izafe edilmeden kurulan akittir. Evlenecek erkeğin "şu kadar mihirle benimle evlen demesi" veya mihr zikretmeden yapılan teklif ve karşılığında da "kabul ettim" denilmesi gibi. Bu türden yapılan bir nikâh akdi önceden açıklanan şartları taşıdığı zaman hemen geçerli olur. Eğer mihr zikredilmiş ise zikredilen miktarın verilmesi vacip olur. Eğer zikredilmemiş ise mihri misil verilmesi gerekir.

2. Muallâk Akit: İcap ve kabulün veya sadece birisinin içerisinde şart edatı bulunan herhangi bir cümleyle beraber kullanıldığı nikâh akdidir.

Mesela "Mekkeye yapacağım yolculukta bana arkadaşlık edersen seni kızımla evlendirdim" demesi ve karşıdakinin "kabul ettim" demesi muallâk akittir.

Bu gibi şarta bağlanmış olan nikâh akitlerinde şartın durumuna göre üç farklı durum ortaya çıkar:

1. Nikâh akdi siğasının yani icap ve kabulün kendisine bağlandığı şart nikâh akdi yapılmadan daha önce gerçekleşmiş olabilir. a) Mesela bir erkeğin kadına eğer sen bekâr isen seninle evlendim demesi kadının da kabul ettim demesi gibi. Eğer bu söz söylenirken kadın bekâr durumda ise...

b) Veya erkeğin kadına eğer sen mısır üniversitesinden me'zun isen seninle evlendim demesi kadının da kabul ettim demesi gibi. Eğer bu durumda kadın zaten me'zun durumda ise...

c) Veya bir kadının velisi bir erkeğe eğer devlet memuru isen kızımı seninle evlendirdim demesi erkeğin de kabul ettim demesi gibi. Bu durumda erkek zaten devlet memuru ise... Bu üç durumda da evlilik akdi gerçekleşmiş olur.

2. Nikâh akdinin kendisine bağlandığı şart taraflar birbirinden ayrılmadan akit meclisinde iken gerçekleşmiş olabilir. a) Mesela erkek kadına, "şu kadar mihrle seninle evlendim" dese kadın da "eğer büyük erkek kardeşim bu kadar mihri kabul ederse bende evlenmeyi kabul ettim" dese büyük erkek kardeş de o anda akit meclisinde olsa ve bu mihri kabul ettim demiş olsa, ...

b) Veya erkeğin bu sözüne karşılık, kadın, "eğer imtihanda başarılı olursan kabul ettim" demiş olsa ve akit meclisi dağılmadan imtihanda başarılı olmuş olduğu haberi gelse, bu iki durumda da yapılan akit geçerli olur. Bu nikâh müneccez akit hükmünde olur.

3. Eğer akdin kendisine bağlanan şart gelecek zamanda gerçekleşmesi vaki ise yani akit yapılırken henüz gerçekleşmemiş, ancak gerçekleşmesi mümkün ise bu şarta bağlı olarak yapılan nikâh akdi sahih değildir. Mesela bir adam, "ilkbahar gelirse veya yağmur yağarsa şu kadar mihrle seninle evlendim" dese kadın da "kabul" dese bu nikâh akdi geçerli olmaz. Veya kadının velisi, erkeğe "eğer final sınavlarında başarılı olursan kızımı seninle evlendirdim" dese erkek de kabul ettim dese nikâh akdi geçerli olmaz.

Gelecek zamana bağlanmış nikâh akdi de böyledir. Mesela "falan ay gelirse seninle evlendim" dese karşıdaki "kabul ettim" demiş olsa nikâh geçersiz olur.

İlk Önce Nikâh Akdi Yapıp Sonra Bir Şartın Eklendiği Nikâh Akdi ve Hükmü:

Mesela "şu kadar mihrle ben seninle evlendim, ancak nafakan benim üzerime olmamak şartıyla" dese veya "benden izinsiz evden çıkmamak şartıyla" dese ve kadında kabul ettim dese bu, nikâh akdine şartın eklendiği bir nikâh olur. Bu nikâhın muallâk nikâh akdinden farkı şudur: Muallâk nikâh akdinin gerçekleşmesi şartın bulunmasına bağlıdır. Mesela koca "senin baban seferden dönerse ben seninle evlendim" der, kadında "kabul ettim" dese muallâk akit olur. Diğerinde ise ilk önce nikâh akdi yapılmış ve sonra şart ileri sürülmüştür. "Evlendim evden çıkmaman şartıyla" diye nikâh akdi yapılmış olsa burada evlilik gerçekleşmiş olur. İster kadın dışarı çıksın isterse çıkmasın evliliğe zarar vermez.

Nikâh akdine eklenerek ***ileri sürülen şart, eğer akdin gereklerinden bir şart ise veya mülaimi ise veya ileri sürülen şart konusunda şer'i bir nas varsa veya bu konuda bir örf cari ise bu ileri sürülen şart sahihtir.*** Ve bu şartı yerine getirmek gerekir. Mesela erkek kadına "şu kadar mihrle seninle evlendim ancak evden benim iznim olmadan çıkmaman veya bir özür sebebiyle çıkmaman" şartıyla dese bu söz aynen kadının "seninle evlenmeyi kabul ettim mihrimin hepsi peşin olmak şartıyla veya kumam ile beraber oturtmaman şartıyla veya nafakamı karşılaman şartıyla veya senin evinden senden izinsiz çıkmamam şartıyla veya kumam ile benim aramda adil olman şartıyla" demesi gibidir.

Eğer ileri sürülen şart akdin gerektirdiği bir şart değilse veya akdin mülaimi olan bir şart değilse veya bu konuda şer'i bir nas yoksa veya bir örf bulunmuyorsa şart batıl olur, ancak nikâh akdi sahih olur. Mesela erkek, "benimle evlen nafakan bana ait olmamak şartıyla" dese veya "sana mihr vermemem şartıyla" veya "sen de evin geçimine katkı

sağlaman" şartıyla dese veya kadın "seninle evlendim babamın evinde kalmak şartıyla" dese veya "şu an nikâhın altında bulunan eşini boşaman şartıyla" dese bu gibi şartların hepsi batıldır. Ancak nikâh akdi geçerlidir, sahihtir.

3. Mut'a Nikâhı ve Belirli Vakte Kadar Evlilik:

Muta nikâhında mihr vardır, ancak belirli bir vakte kadar evlilik söz konusudur. Mesela bir erkeğin "iki dinar ile senden faydalanmam üzere" demesi veya "şu kadar dinar mihrle burada oturduğum müddetçe" demesi veya "şu kadar mihrle bir ay faydalanmam üzere" demesi ve kadının da "kabul ettim" demesi şeklinde yapılan nikâh mut'a nikâhıdır. Burada görüldüğü gibi mut'a nikâhında belirli bir zamanın zikredilmesi şart değildir, herhangi müphem bir vakit zikredilebilir.

Belirli bir vakte kadar evlilik ise erkeğin kadına "seninle miktarı şu kadar olan mihrle bir ay evlendim" demesi şeklinde olur. Ancak **belirli vakte kadar evlenmede** evlilik müddeti ve ***tezevvüc*** kelimesi mutlaka zikredilir. **Muta nikâhında** ise ***temettu'*** lafzı zikredilir ve belirli bir zamanın zikredilmesi şart değildir. Ayrıca belirli vakte kadar evlenmede şahitlik şartlarını taşıyan şahitlerin de olması gerekir. Zaten muta nikâhından ayıran yönü de şahitlerin bulunması, evlenme veya nikâhlanma lafzının kullanılması ve mutlaka belirli bir vaktin zikredilmesidir. Mut'a nikâhında ise şahitlerin bulunması şart değildir. Temettu lafzıyla nikâh kıyılır, vaktin belirli olması mut'ada şart değildir.

Mut'a nikâhı islamın ilk dönemlerinde caiz idi. Ancak sonra ortadan kaldırıldı. Mut'anın batıl olduğu konusunda rafiziler dışında âlimlerin ittifakı vardır. Rafizilerin delili ise Hz. Ali'nin "mut'a nikâhı caiz idi sonradan neshedildi" hadisidir.

Ebu Hanifeye ve Talebelerine Göre: Müvakkat evlilik, mut'a gibi batıldır. Buna göre birbirlerine mirasçı olamazlar. Müslümanlardan bir gurubun bu şekilde yapılan nikâhla evlenen kişileri ayırmaları gerekir. Hanefilerin bu konudaki delilleri *"Ey insanlar ben sizlere kadınlarla muta yapmanıza izin vermiştim. Allah Teâlâ bunu kıyamete kadar haram kıldı"* hadisidir. Veya *" Hz. Ali'den gelen " Allah Rasûlü mut'a nikâhını ve ehlî eşek etini hayber gününden itibaren yasakladı"* hadisidir. **Züfer ibn Hüzeyl'e göre:** Müvakkat nikâh, akit lafızlarına sonradan eklenen ve bu şart konusunda şer'î bir nas olmayan veya akdin mülaimi olmayan şart ile kıyılan nikâh gibidir. Bunun manası şudur; muvakkat şekilde yapılan nikâh akdi sahihtir, ancak ileri sürülen müddet şartı geçersizdir. Bu sebeple araları ayrılmaz ve birbirlerine mirasçı olurlar ve müddetin bitmesiyle nikâh akdi sona ermez.

4. Şiğar (Berdel) Nikâhı:

Cahiliye döneminde erkekler, kızını veya kız kardeşini bir erkekle evlendirir, ancak karşıdaki erkeğin kızını veya kız kardeşini almak şartıyla bunu yapardı. Ancak her ikisi de diğerine mihr olarak bud'nu verirdi. Ancak İslam geldi ve bunu yasakladı.

Ancak âlimler, eğer her iki taraf bud'u mihr olarak kabul etmezlerse, yani böyle bir şey şart olarak ileri sürmezlerse, mesela "falan kızla evlendim beni kızıyla evlendirmesi şartıyla" derse diğer adam da "kabul ettim" derse bu nikâh sahih olur. Buradaki her iki akit de mihr zikredilmeden yapılan nikâh akdine benzer. Mihr zikredilmediği durumlarda ise nikâh caiz olur, ancak mihri misil gerekir. Çünkü mihrin nikâh akdi sırasında zikredilmesi, nikâh akdinin sıhhat şartlarından değildir. Hatta nikâh akdi sırasında mihr verilmeyecek diye erkek ve kadın anlaşmış olsalar bile nikâh geçerli olur. Ancak mihri misil hakkı düşmez. Çünkü şeriatın koyduğu bir şeyi taraflar kaldıramaz.

Ancak taraflar mihr yerine bud'dan faydalanmayı şart olarak ileri sürerlerse, bu konuda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

İ. Şâfiye göre: Bu evlilik batıldır. Müslümanlardan bir gurubun bunu öğrendikleri zaman nikâh akdini feshetmeleri gerekir. Bu iş, ister dühuldan önce olsun isterse sonra olsun fark etmez, ayrılmaları gerekir. Ahmet b. Hanbelîn bir görüşü de bu şekildedir.
İ.Malike göre: Dühuldan önce olursa evlilik feshedilir. Dühuldan sonra olursa nikâh akdi feshedilmez.
Ebu Hanife ve Ashabı, Zühri, Mekhul, Sevrî, Leys'e göre: Bu evlilik batıl şart ileri sürülen nikâh gibidir. Nikâh akdi sahih olur. İleri sürülen şart ise batıldır. Evlenen her iki tarafın mihri misil vermeleri gerekir. Ahmet b. Hanbel, İshak b. Rahaveyh ve Ebi Sevrin bir görüşleri de bu yöndedir.

Buradan anlaşıldığı üzere, şiğar nikâhında mihr olarak ileri sürülen şey, mihr olmaya elverişli bir şey değildir. Çünkü burada kadının bud'undan faydalanmak mihr olarak ileri sürülmüştür. Yani "sen kızı bana verirsen kardeşimin budunu sana faydalanmak üzere veririm" denilmiştir. Bu ise mihr yerine geçmez. Çünkü mihr mütekavvim maldan verilmelidir. Bud ise mütekavvim değildir. Ancak mihr olmaya elverişli olmayan bir şeyin mihr olarak ileri sürülmesi, nikâh akdini batıl ettirecek bir şey değildir. Ancak bu durumda mihri misil gerekir. Peygamberimizin iptal ettiği ve batıl saydığı şiğar nikâhı bu anlattığımız şiğardan farklıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber iptal etmiştir. Çünkü cahiliyenin şiğarında budun yerine mihri misil asla verilmezdi.

10. Evliliğin Hükmü:

Evlilik beş hükümden birini alır. Bu hükümler kişiden kişiye değişir. Bütün mükellefleri kapsayacak tek bir hüküm konulamaz. Her kişinin özel durumu, mali durumu, fiziksel durumu ve yaratılış durumuna göre farklı hükümler vardır.

Evlenmesi Farz Olanlar: Bir kişi eşinin nafakasını, mihrini karşılayabilecek mali güce sahip ise, evleneceği kadına güzel davranabilecekse, evlenmediği zaman *zinaya düşme tehlikesi varsa* bu kişinin evlenmesi farzdır. Evlenmeyi terk etmesi caiz değildir.
Evlenmesi Mendup Olanlar: Bir kişi evlendiği kadının nafakasını ve mihrini karşılayacak mali güce sahip ise, fiziksel durumu evlenmeye engel değil ise ve evlendiği zaman hanımına iyi davranabilecek durumda ise bu kişinin evlenmesi menduptur (müstehap-Sünnettir).
Evlenmesi Vacip Olanlar: Bir kişi eşinin nafakasını ve mihrini karşılayabilecek durumda ise, fakat evlenmediği zaman nefsine güvenemiyorsa (yani *zinaya düşme veya düşmeme olasılığı varsa)* bu kişinin evlenmesi vaciptir.
Evlenmesi Haram Olanlar: Bir kişi, eşinin nafakasını ve mihrini karşılayacak mali güce sahip değilse, zevcesinin haklarını yerine getiremeyecekse, ona iyi davranamayacaksa, bu kişinin evlenmesi haramdır.
Evlenmesi Mekruh Olanlar: Bir kişi evlenebilecek ve mihri ödeyecek mal bulabiliyorsa, muaşereti orta halli ise, evlenmediği zaman zinaya düşmekten korkmuyorsa *fakat eşine zulüm etmekten endişe ediyorsa* bu kişinin evlenmesi mekruhtur.
Evlenmesi Mübah Olanlar: Bir kişi evlenebileceği mal bulabiliyorsa fakat evlenmediği zaman zinaya düşmekten korkmuyorsa ve evlendiğinde eşine zulüm etme endişesi yoksa bu kişinin evlenmesi mübahtır.

Not: Bir kişi evlenmediği zaman zinaya düşmekten korkuyorsa, aynı zamanda evlendiği zaman da eşine zulmetmekten korkuyorsa bu kişinin evlenmemesi daha evladır. Çünkü eşinin hakları kul hakkı olarak Allah hakkından daha önceliklidir.

11. Evlilik Akdinin Sonucuna Bağlanan Hüküm Açısından Akit Çeşitleri:

A) Sahih ve Nafiz Evlilik:

Sahih ve nafiz evlilik daha önce geçen in'ikat, sıhhat ve nefaz şartlarının hepsini kendisinde bulunduran nikâh akdidir. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

Akit tarafları bizzat akdi yapacak konumda olmak, ebedi olarak birbirinden faydalanmayı içeren akit siğası yani icap ve kabulün bulunması, icab ve kabulün aynı mecliste olması, icap ve kabulün birbiriyle alakalı olması, icap ve kabulde bulunanların birbirini duyması ve anlaması, bunlar bulunduğu zaman kadın evlilik akdinin kendisinde cereyan etmesi için akit mahalli haline gelir. Ayrıca akit meclisinde şahitlik şartlarını taşıyan iki şahidin bulunması, akit taraflarının hür akıllı ve baliğ olmaları, eğer birinin yerine başkası velilik yapacaksa şeri bir velayet hakkının bulunması, bunların hepsi bir arada olduğu zaman bu evlilik akdi sahih ve nafiz bir evlilik akdi olur.

12. Sahih ve Nafiz Akdin Koca Üzerine Yüklediği Yükümlülükler:

1. Mihr: Mihr sadece nikâhın kıyılması ile verilmesi gereken bir vaciptir. (Yani dühul olması gerekmez.) Eğer mihr nikâh akdi sırasında miktarı belirlenirse belirledikleri miktarı vermek vacip olur. Eğer belirlememişlerse mihri misil gerekir.

2. Nafaka: Sadece nikâh akdinin kıyılması ile bütün çeşitleri ile nafakanın temin edilmesi erkek üzerine vacip olur. Giyim eşyası, yiyecek, kalacak yer temini, hizmetçi varsa onların ücretleri erkeğe aittir.

3. Adil olmak: Eğer erkek ikinci bir kadınla evlenirse, ikisi arasında adil olmak erkeğin görevleri arasındadır.

4. Zulmetmemek: Erkeğin evlendiği eşine fiilî veya sözlü zulmetmemesi gerekir. Sadece Şeriatın kendisine izin verdiği şeyler müstesnadır.

13. Sahih ve Nafiz Akdin Kadın Üzerine Yüklediği Yükümlülükler:

1. Kadının erkeğin kendisi için hazırladığı eve girmesi ve yerleşmesi gerekir. Ancak üç şart meydana gelmelidir. **a)** Erkeğin hazırladığı ev kadına uygunsa **b)** Mihrin hemen verilmesi gereken miktarını koca vermiş ise **c)** Kocası olacak kişi kadının malı ve canı üzerine emin kişi ise, bu üç şart gerçekleşince kadının o eve girmesi gerekir.

2. Kadının evde oturması ve izinsiz dışarı çıkmaması **3.** Şeriatın dışına çıkmamak şartıyla, şeriatın kadının itaat etmesini emrettiği konularda erkeğine itaat etmesi **4.** Şeriatın erkeğe verdiği kadınını eğitme konularında erkeğe itaat etmesi gerekir.

14. Sahih ve Nafiz Evliliğin Her İki Tarafı İlgilendiren Vacip Sonuçları:

1. Kadının doğurduğu çocuğun nesebinin sabit olması **2.** Eşlerden birinin ölmesi durumunda eğer dinleri aynı din ise diğerinin ona mirasçı olması **3.** Evlilikten kaynaklanan hürmeti musaharanın meydana gelmesi ki evlilik ne zaman gerçekleşirse bundan itibaren erkeğin usul ve füru bu kadına haram olur. Yani kocasından boşansa bunlardan biriyle evlenemez. Bu durum ister dühulden önce isterse sonra olsun fark etmez. Eğer dühul olmamış sadece akit yapılmışsa kadının usulü, erkeğe haram olur. Yani erkek nikâh kıydığı ancak dühul etmediği kadını boşamış olsa bu kadının annesi ve ninesi ile evlenemez, ancak kadının kızları veya kadının kızlarından ve oğlundan olma kızları ile evlenebilir, eğer dühul olursa kadının hem usulü hem de füru erkeğe haram olur. **4.** Şeriatın izin verdiği çerçevede her ikisinin birbirinden faydalanma hakkı doğar.

B) Sahih Olmakla Beraber Mevkuf olan Akit:

İn'ikat ve sıhhat şartlarını kendisinde bulundurduğu halde nefaz şartlarından birini kaybeden akittir. Mesela akdi yapan taraflardan birisi, köle ise, mümeyyiz çocuk ise veya matuh ise veya bir veli hür baliğ akıllı olan velisi olduğu bir kadını, kadının izni olmadan evlendirmiş olsa veya yakın velisi dururken, velilik şartlarını taşıyan uzak olan velisi, kadının izni olmadan evlendirmiş olsa veya fuzûlî bir kişi erkek veya kadın adına nikâh kıymış olsa tüm bu durumlarda bu nikâh akitleri mevkuftur. Eğer köle, matuh veya çocuk kendi nikâhlarını kıysalar ve henüz veli izin vermeden dühul olmuş olsa veya veli izin vermeden veya akdi reddettikten sonra dühul etse tüm bu akitler fasit olur. Bu dühulden dolayı da had cezası gerekmez. Ancak bu akitler fasit akdin doğurduğu tüm sonuçları doğurur. Mesela nesep sabit olur, mihr terettüp eder, hürmeti musahara meydana gelir, eğer erkek boşamış olsa kadına iddet gerekir, bu akit velinin akdi reddetme hakkını düşürmez.

C) Fasit Nikâh Akdi:

Nikâh akdinde inikat şartları bulunduğu halde, sıhhat şartlarından birisi bulunmaz ise bu akit fasit olur. Mesela şahitlik şartlarını taşıyan şahitlerin bulunmaması, kadının bu evlilik için nikâh mahalli olmaması (Erkeğin sütkardeşi olması veya talaktan dolayı iddet bekleyen bir kadın olması, eğer taraflar bunu akit esnasında bilmiyorlarsa fasit olur, biliyorlarsa batıl olur.)

Eğer taraflar fasit nikâhla evlenmişlerse hemen ayrılmaları gerekir, kendileri ayrılmaz ise bunu bilen birisi derhal hâkime bildirmeli ve onları ayırmalıdır. *Eğer dühul olmadan kendiliğinden ayrılmışlarsa vaya dühuldan önce hâkim onları ayırmış ise, bu akitten dolayı hiçbir hukuki sonuç terettüp etmez.* **Eğer dühuldan sonra ayrılırlarsa veya hâkim ayırırsa, bu nikâh akdinden dolayı dört şey terettüp eder: 1)** Nesebi korumak için kadının ayrılma gününden itibaren iddet beklemesi gerekir. **2)** Kadının doğurduğu veya doğuracağı çocukların nesepleri sabit olur. **3)** Bu kadının usulü ve füru erkeğe haram olur. Yani hürmeti musahara doğar. Aynı şekilde erkeğin usul ve füru da kadına haram olur. **4)** Mihr verilmesi gerekir. Eğer nikâh akdi sırasında mihr belirlememişlerse mihri misil verilmesi gerekir. Eğer belirlemişlerse, belirlenen mihrle mihri misilin hangisi daha az ise onun verilmesi gerekir. Mihr gerekir. Çünkü bu fasit nikâh akdi ile ya mihr gerekir ya da had cezası gerekir, had cezası şüpheden dolayı düşer öyleyse geriye mihr kalır, verilmesi gerekir. Fasit akdin bu sonuçlarından başka sahih akitte terettüp eden sonuçları doğmaz, mesela nafaka, mesken temini veya birbirinden faydalanma hakkı veya mirasçı olma hakları meydana gelmez.

D) Batıl Nikâh Akdi:

Akdin siğasında meydana gelen bozukluktan dolayı batıl olan nikâh akdidir. Mesela akit taraflarının kullandığı icap ve kabul menfaat temlikine delalet etmiyorsa veya akdi yapan tarafların ehliyetleri yoksa (mümeyyiz olmayan çocuk, deli ise) veya akit inikat şartlarından birini kaybetmiş ise veya kadın akit için mahal değilse (kadın sütkardeş ise, başkasından boşanmış iddet bekliyorsa, nikâhı altında bulunan ve evlilik devam eden eşinin kız kardeşi ise) bu evlilikler batıl olur. Ancak tüm bunların batıl olması için tarafların bunları nikâh akdi esnasında biliyor olmaları gerekir. Batıl akitle meydana gelen akitten dolayı diğer nikâhlarda meydana gelen sonuçların hiç birisi meydana gelmez. Yok hükmündedir. Bu şekilde evlenen kişilerin derhal ayrılmaları gerekir. Ayrılmazlarsa bilenlerin derhal hâkime başvurmaları gerekir. Batıl akitle nikâhtan dolayı kişi dühul etse had cezası gerekir. Çünkü zina mesabesindedir. Bunda şüphe de yok ki düşsün. Ayrıca ister kendileri ayrılmış olsunlar isterse hâkim ayırmış olsun kadının iddet beklemesi gerekmez. Bu evlilikten dolayı nesep sabit

olmaz. Birbirlerine mirasçı olmazlar. Mihr gerekmez. Nafaka vermek ve kocaya itaat etmek gerekmez.

15. Haram Olan Kadınlar (Muharremât) ve Haram Olma Sebepleri

Evlenilmesi haram olan kadınlar iki kısımdır: ya ebedi olarak haram olanlardır ya da kadının kendisinden meydana gelmeyen bir engelin bulunduğu, bu engelin de belirli bir vakit ile sınırlı olduğu haram olan kadınlardır. Bu engel ne zaman ortadan kalkarsa evlilik sahih olur.

Evlenilmesi Kesinlikle Ebedi Olarak Haram Olan Kadınlar: Bunun üç sebebi vardır: **1.** Karabet (nesep), **2.** Süt emzirme, **3.** Musaharat.

Evlenilmesi Bir Engelden Kaynaklanan ve Belirli Bir Vakit İle Sınırlı Olduğu Kadınlar: Beş sebepten dolayı olur: **1.** İki mahremi bir araya getiren evlilik akdi **2.** Başkasının nikâhında olan veya başkasından boşanıp iddet bekleyen kadın **3.** Üç talak ile boşadığı kadın **4.** Dört kadınla evli bulunma ve dördüncünün üstüne alınması düşünülen kadın **5.** Semavi bir dine mensup olmayan kadın **6.** Nikâhında hür varken cariye ile evlenen kadın. **7.** Mülaane yapılan kadın.

A) Evlenilmesi Kesinlikle Ebedi Olarak Haram Olan Kadınlar:

1) Karabet veya nesepten dolayı ebedi olarak haram olanlar:

Dört kadın gurubu nesep veya karabetten dolayı evlenilmesi haramdır. Delili ise şu ayeti kerimedir:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ..... **Nisa, 23**

Bu Kadınlar Şunlardır:

1. **Erkeğin kendi usulü:** Annesi, nineleri...
2. **Erkeğin kendi füruu:** Kızları, kız torunları...
3. **Erkeğin Anne babasının fürusu ve fürularının füruları:** Yani erkeğin kız kardeşleri, erkeğin kız veya erkek kardeşinin kızları (yani yeğenler) ve bu kızların (yeğenlerin) füruları
4. **Erkeğin usulünün füruları:** Yani dede ve ninesinin sadece bir halka ile mesafesi olan füruları ki bunlar şunlardır; Erkeğin halası, erkeğin teyzeleri, babasının halaları, annesinin halaları, annenin teyzeleri erkeğe haramdır. Bunlar sadece bir halka ile dededen ayrılmışlardır. Ancak baba ve annenin dededen iki halka ile ayrılan kızları, erkeğe haram olmaz. Yani erkek, anne ve babasının teyze ve halalarının kızları ile evlenebilir.

2) Musaharattan Dolayı Ebedi Olarak Haram Olanlar:

Bir kişiye musaharattan dolayı dört grup kadın haram olur:

1. Dühul ettiği kadının füru: Bir erkek bir kadınla nikâh akdi yapsa sonra dühul etse bu kadının başka erkekten olma kızları, kadının oğullarının kızları, kadının kızlarının kızları ile evlenmesi ebediyen haram olur. Bu kadını boşayıp boşamaması işi değiştirmez. Bunların bu erkeğe haram oluşunun delili şu ayettir:

...وَرَبَائِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ... **Nisa, 23**

Eğer adam bu hanımıyla sadece nikâh akdi kıysa ve dühul olmadan boşamış olsa veya kadın ölmüş olsa, bu kadının az önce sayılan yakınlarıyla evlenmesi caiz olur. Delili şu ayettir:

...وَرَبَائِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ...

2. Kadının usulü: Erkek kadınla ister dühul etsin isterse etmesin nikâh kıydıktan sonra hanımının usulüyle evlenemez. Bu kadını ister boşamış olsun isterse nikâhı altında olsun fark etmez. Bu sebeple eşinin annesi ve eşinin ninesi kendisine ebediyen haram olur:

3. Erkeğin usulünün eşleri: Yani bir erkeğin üvey anneleri varsa babaları birden fazla evli ise, babaları bu kadınları boşamış olsa bile oğul bu kadınlarla evlenemez. Kendisine ebediyen haramdır. Aynı şekilde oğul dedesinin başka eşleri ile de evlenemez. Ninesinin babasının eşleri ile de evlenemez. Bunun delili şu ayettir: **Nisa, 22** ... وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا

4. Erkeğin fürusunun eşleri: Bir erkek, kendi oğullarının hanımlarıyla, erkek veya kızdan olma erkek torunlarının eşleriyle evlenemez. Kendisine ebediyen haramdır. Aşağıya doğru giden bütün fürularının eşleri de haramdır. Bunun delili ise: **Nisa, 23** ...وَحَلَائِلُ اَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ

Ancak bu durumdan üvey evlatlarının eşleri müstesnadır. Bunu delili ise ayetin devamındaki ...مِنْ اَصْلَابِكُمْ ifadesidir. Ayrıca şu ayet de buna delildir: ... فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِى اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ **(Ahzab, 37)**

Zinadan Dolayı Hürmeti Musahara Gerçekleşir mi?

Ebu Hanifeye göre: Zina, nikâh akdi gibi hürmeti musahara doğurur. Bir erkek hangi kadınla zina ederse, bu kadının annesi ve ninesi ve daha yukarı bütün usulü, bu kadının kızları, kız ve oğullarının kız evlatları bu erkeğe haram olur. Erkeğin zina ettiği kadın erkeğin babasına, dedesine ve yukarı doğru bütün usulüne haram olur. Zina edilen kadın zina eden erkeğin oğullarına, oğullarının oğullarına ve aşağı doğru bütün torunlara haram olur.

Fakat zina edilen kadının usulü ve füruu erkeğin usulüne haram olmaz. Bu Ebu Hanife, Hz. Ömer, ibn Mesud, ibn Abbas, Hz. Aişe ve bazı diğer sahabelerin görüşüdür. Ahmet b. Hanbel de bu görüştedir. İ. Malikin bir görüşü de bu yöndedir.

İ. Şâfînin mezhep görüşü: Bu kişilere göre, zina hürmeti musahara doğurmaz. İ. Malikin bir görüşü de bu yöndedir. İ. Şâfîye göre, bir kişinin zina ettiği kadının kızı, kız kardeşi, erkek kardeşinin kızı, kız kardeşinin kızı, kadının oğlunun kızları zina eden erkeğe evlenmesi için haram olmaz. Ancak mekruh olur. İ. Malik'ten de bu yönde bir rivayet var. Ebu Hanife ve İ. Ahmet'e göre bunların hepsi erkeğe haram olur.

3) Süt Emzirmeden Dolayı Ebedi Olarak Haram Olanlar:

Nesepten dolayı erkeğin evlenmesi haram olan kadınların hepsi emzirmeden dolayı da haram olur. Delili ise şu hadisi şeriftir. (يحرم من الرضاعة مايحرم من النسب)

a) Süt Emme Yaşı

Cumhura göre çocuk küçük yaşta olmalıdır. Küçük yaşın ne olduğu hususunda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Hanefîler, bunu 30 ay (وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا Ahkaf, 15), Şafiîler ve Ahmed b. Hanbel ise 2 yıl (وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ Bakara, 233) olarak anlarlar. İmam Züfer 1 yıl ilave eder. Zahirîlere göre ise, mutlak olarak (yaş sınırı olmaksızın) kim emerse mahrem olur. (وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِى اَرْضَعْنَكُمْ Nisa, 23). Bazıları emmeye ihtiyacı olanın emmesini mahremiyet sebebi olarak görürler.

b) Süt Emmenin Sınırı

Hz. Aişe'nin "Önceden beş kere emzirmek gerekirdi" hadisine binaen, **Şafiîler ve Hanbelîler**, mahremiyet için beş kez ayrı ayrı ve doyurucu emzirmeyi gerekli görürler. Bu şekilde iki yaş içinde bulunan çocuk, ayrı ayrı beş defa ve doyurucu olarak emdiği zaman mahremiyet hâsıl olur. İki yıldan sonrakiler muteber değildir.

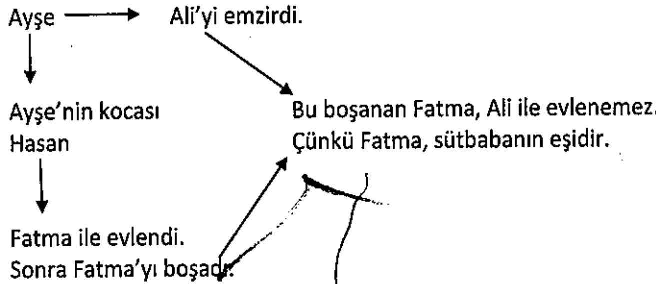
Hanefîlerde emzirmenin sınırı yoktur. Kişi bir kez bir kadını az ya da çok emse, bu emme otuz ay içinde olursa onun mahremi olur. Delilleri nasların mutlak olması, bu konuda herhangi bir kaydın bulunmamasıdır. **Bir diğer grup** emzirmenin sınırını üç emzirme olarak tayin etmiştir. Yedi kez emzirme olmalıdır, diyenler de vardır.

Sütten Dolayı Haram Olanlar:

1. Sütanneler ve usulü
2. Sütkız kardeşler (süt bacı)
3. Hanımından süt emen sütkızı
4. Sütkız kardeşin kızları (süt yeğenler)
5. Süt erkek kardeşin kızları
6. Süt hala, süt teyze
7. Hanımının sütannesi
8. Hanımının sütkızı
9. Sütbabanın hanımı
10. Sütoğlun hanımı

Pratik Bilgiler:

1. Bir kadın bir kız çocuğunu emzirse, sonra bir erkek bu kız çocuğuyla evlense, daha sonra bu erkeğin bu kız çocuğunu emziren kadınla evlenmesi haram olur. Çünkü bu kadın eşinin sütannesidir.
2. Eğer bir kadın bir kız çocuğunu emzirse sonra bir erkek bu emziren kadınla evlense ve onunla dühul etse, daha sonra bu erkeğin evlendiği bu kadının daha önce emzirdiği sütkızıyla evlenmesi haram olur. Çünkü bu kız evlendiği hanımının sütkızıdır.
3. Bir kadın bir erkek çocuğunu emzirse, sonra bu kadının kocası başka bir kadınla evlense, emzirilen bu çocuğun, o diğer kadınla aynı erkekle evlenmesi haram olur. Şöyle diyelim:

4. Bir kadın bir erkek çocuğunu emzirse, sonra bu erkek çocuk bir kadınla evlense, emziren kadının kocası bu çocuğun eşiyle evlenemez. Çünkü süt çocuğun eşidir.

Nesepten dolayı haram olan, devamlı surette, sütten dolayı da haram olmayabilir. Yani istisnai durumları vardır.

1. İki farklı kadının birer tane çocukları olsa ve bu kadınların çocukları üçüncü bir kadından süt emmiş olsalar, bu iki çocuk birbiriyle sütkardeş olurlar. Bu iki çocuktan herbirinin diğerinin öz annesiyle evlenmesi caizdir. Normalde bu iki çocuk nesepten dolayı kardeş olsalar anne ile evlenemezlerdi. Öyle ise sütten dolayı da evlenmeleri haram olmalıdır. Ancak burada caiz görülmüştür. Nesepten dolayı haram olan sütten dolayı da haram olur kuralı terk olunmuştur.

2. Bir erkek çocuk bir kadından süt emmiş olsa ve bu erkek çocuğun bir de nesepten erkek kardeşi bulunsa, bu erkek kardeşin kendi kardeşini emziren kadınla evlenmesi haram olmaz. Normalde kurala göre kardeşinin annesiyle evlenmesi haram olur. (Emenin nefsi, emzirenin nesli haram)

3. Bir adamın bir oğlu, diğer adamın da bir kızı olsa, kızı olan adamın eşi, diğerinin oğlunu emzirmiş olsa, bu kız çocuğu ve erkek çocuk sütten dolayı kardeş olurlar. Ancak erkeğin babası diğer adamın kızıyla, yani oğlunun sütten olan kız kardeşiyle evlenmesi caiz olur. Eğer bu kız, nesepten dolayı oğlunun kız kardeşi olsaydı bu baba bu kızla evlenemezdi. Çünkü kendi kızı olurdu. Ya da kendisiyle dühul ettiği eşinin başka babadan olma kızı yani üvey kızı (rebibe) olurdu.

B) Evlenilmesi Bir Engelden Kaynaklanan ve Belirli Bir Vakit İle Sınırlı Olduğu Kadınlar:

1) İki Mahremin Bir Araya Gelmesi:

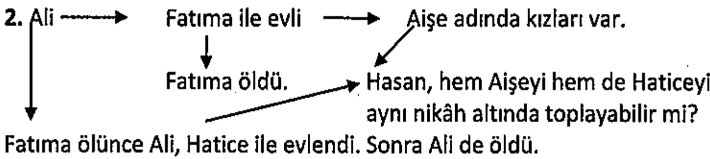
Bu konuda getirilen delil şu ayeti kerimedir: (Nisa 23) وأن تجمعوا بين الأختَيْن إلاَّ ما قد سلف

Bir kadın ile kız kardeşinin aynı kişinin nikâhı altında bulunması haram olur. Tek erkek, eşinin kız kardeşini (baldızını) nikâhlayabilmesi için, eşini boşaması ve iddetinin bitmesi gerekir. İddeti bitmeden eşinin kız kardeşini alamaz. İddet bittikten sonra diğer kardeşle evlenmesi caiz olur. Çünkü evliliğin sonuçları iddet devam ederken hala var kabul edilir. İki kardeşin bir arada olmamasının illeti kardeşler arasındaki kıskançlık ve kinin daha fazla olmasıdır. Hâlbuki evlilikte asıl olan sevgi ve muhabbetin meydana gelmesidir. Buna göre bir kadının halasıyla ve teyzesiyle veya bir kadının erkek kardeşinin kızıyla veya kız kardeşinin kızıyla aynı kişinin nikâhı altında bulunması caiz değildir. Ayeti kerimedeki iki kız kardeşe ek olarak bunların bir arada olmasını da şu hadisi şerif yasaklamıştır: (لا يُجمع بين المرأة و عمّتها و لا بين المرأة و خالتها)

Bu Konuda Genel Kural Şudur: Nikâh altına alınan iki kadından birini erkek kabul etmiş olsak birbiriyle evlenebilirler mi? Evlenemezler. İki kız kardeşin biri erkek olsa diğer kız kardeşiyle evlenemez. Öyle ise aynı nikâh altında toplanamazlar. Bir kadın ve halasından birini erkek kabul etsek biri diğeri ile evlenemez. Çünkü hala ile evlenilmez. Teyze ile yeğeni bir nikâh altında toplanamaz. Çünkü birini erkek kabul etsek teyze ile evlenilemez. Bir kadın ile kız kardeşinin kızı, yani yeğeni aynı nikâh altında bulunamaz. Çünkü biri erkek kabul edilmiş olsa birbiriyle evlenemezler.

Not:

1. Süt ile oluşan mahremiyet aynen nesep ile oluşan mahremiyet gibidir. Bu sebepten dolayı, bir kadın ile bu kadının sütkız kardeşinin bir arada olması, bir kız ile süt halasının ve süt teyzesinin bir arada olması, bir kadın ile süt halasının veya süt teyzesinin kızlarının bir arada olması caiz değildir.

2.

I. Züfer'e göre her ikisini bir arada nikâhlaması caiz değildir. Çünkü Hatice ile Aişe arasında tek açıdan bir mahremiyet vardır. Tek açıdan mahremiyet ise bu ikisinin aynı kişinin nikâhı

altında bulunmasına manidir. Ancak diğer **üç imama** göre tek nikâh altında bulunmaları caizdir. Çünkü tek açıdan mahremiyet, her ikisinin tek kişinin nikâhı altında bulunmasına engel değildir.

3. Bir adam daha önceden aynı nikâh altında bulunması haram olan iki kadını bir arada nikâhı altına almış olsa durum ne olur? Bu durumda olan bir adam ya ikisini birden tek nikâhla bir araya getirmiştir ya da iki ayrı nikâhla bir araya getirmiştir. Eğer her ikisini tek bir nikâh ile bir araya getirmiş ise ya her iki kadın da nikâh için mahaldir, yani evlenme için bütün şartları haizdir, ya da ikisinden birinde evlenmesi için evlenme engeli bulunmaktadır. Eğer her ikisini ayrı nikâhlarla nikâh altına almış ise, ya her iki nikâh da bütün evlenme şartlarını kendisinde barındırmaktadır, ya da ikisinden biri nikâhın şartlarını kendisinde barındırmaktadır.

1. Erkek, her ikisini tek bir nikâh ile bir araya getirmiş ise, ancak birinde evlenme engeli varsa, yani akdin mahalli olmasına bir engel varsa, mesela kocanın sütkız kardeşi olursa veya başkasından boşanmış ve iddet bekliyor durumda ise veya kocası ölmüş ve iddet bekliyorsa bu durumda nikâh engeli bulunan kız kardeşin nikâh akdi fasit olur. Fasit nikâh akdinin tüm neticeleri tahakkuk eder. Evlenme engeli bulunmayan kız kardeşin ise nikâhı geçerlidir.

2. Her iki kız kardeşinde nikâh akitleri tek nikâh ile olmuş ve her ikisinin de nikâhlarına mani bir durum yoksa, her ikisinin de nikâhları fasit olur. Bu durumda her ikisinin de kocadan derhal ayrılmaları gerekir. Eğer adam her ikisi ile de dühul etmemiş ise her ikisine de mihr verilmesi gerekmez. Eğer ikisiyle veya sadece biriyle dühul edilmiş ise dühul olan kadına, mihri misil ile nikâh vaktinde belirlenen mihrden hangisi daha az ise onun verilmesi gerekir. Eğer nikâh esnasında mihr belirlenmemiş ise, dühul olan kadına mihri misil verilir.

3. Eğer iki kadın farklı nikâhlarla bir araya getirilmiş ise, bu nikâh akitlerinden birisi nikâhın sıhhat şartlarının hepsini taşıyorsa diğeri ise taşımıyorsa, nikâhın şartlarını taşıyan nikâh akdi geçerli ve sahih diğeri ise fasittir. Fasit olan nikâh ister diğerinden önce olsun ister sonra olsun fark etmez.

4. Eğer farklı nikâh akitleriyle bir araya getirilmiş ve her iki nikâh akdi de nikâhın bütün şartlarını taşıyorsa, bunlardan birinin daha önce olduğu ya bilinir ya da bilinmez. Eğer birinin önce olduğu biliniyorsa bu önce olan nikâh akdi geçerli, diğeri ise geçersiz ve fasittir. Fasit akdin sonuçları doğar.

Eğer hangisinin önce olduğu bilinmiyorsa, her iki nikâh akdi de fasittir. Bu durumda birinin sahih diğerinin fasit olduğu hükmü verilemez.

2) Başkasının hakkının bulunduğu kadın olmak (Başkasının nikâhında olan veya başkasından boşanıp iddet bekleyen kadın olmak):

Bir erkek başkasının hanımı veya boşanmış fakat iddet bekleyen bir kadınla veya kocası ölmüş ve iddet bekleyen bir kadınla evlenemez. Çünkü bu kadınlara kocalarının hakkı taalluk etmiştir. Başkasının nikâhında olan kadının üzerinde kocanın hakkı vardır. İddet bekleyen kadın ise ister boşanmadan dolayı isterse de kocası öldüğü için iddet bekliyor ise kocalarının hakkı yine vardır. Çünkü iddet eski kocadan bir hamilelik var mı yok mu olduğunu öğrenmek için vardır. Eğer kadın hamile ise çocuk eski kocanın olacağı için kocanın hakkı vardır. Koca zaten iddet bekleyen kadının nafakasını bunun için sağlamaktadır. Bu sebeple iddet bekleyen kadın başkası ile evlenemez. Eğer boşanmış kadın hamile ise bu durumda çocuğu doğuruncaya kadar yine başka bir kimse ile evlenemez.

Bir kadın bir erkekle ister sahih isterse de fasit ya da şüpheli bir nikâhla evlenmiş olsun eğer dühul gerçekleşmiş ise bu durumların her biri için kadın iddet bekler. Arada fark yoktur.

Batıl nikâhla evlenilmiş ve sonra ayrılmış olan ya da zina edilmiş kadına gelince, bu kadınların ilişkili olduğu erkekle araları ayrılır ayrılmaz başka erkeklerle veya ilişkili oldukları erkeklerle evlenmeleri caiz olur. İddet beklemeleri gerekmez. Hatta kadın hamile bile olsa sonucu değiştirmez. Zina ettiği kadınla evlendikten sonra cinsel ilişki kurmasına bir engel yoktur. Eğer zina eden erkek dışında bir erkekle evlense ve bu kadın zinadan dolayı hamile olsa erkeğin bu kadınla doğuruncaya kadar cinsel ilişki kurması haram olur. Çünkü Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: لا يحل لإمرىء يؤمن بالله و اليوم الآخر أن يسقيَ ماءه زرعَ غيره Eğer kadın hamile değilse bu durumda cinsel ilişki de caiz olur. Bu görüşler **Ebu Hanife, İ.Muhâmmet ve İ. Şâfînin** görüşleridir.

İ. Malik ve Ahmet b. Hanbele göre ise kendisiyle zina edilen kadın, zina eden erkekle değil de başka bir erkekle nikâhlanamaz. Ancak iddet bittikten sonra caiz olur.

Ebu Yusuf ve Züfer ibn Hüzeyl'e göre ise eğer kendisi ile zina edilen kadın hamile ise ve zina eden erkekten başka bir erkek onunla evlenmek istiyorsa bu kadın çocuğunu doğuruncaya kadar başka erkekle evlenemez. Eğer hamile değilse kadının iddet beklemesi gerekmez ve bu kadınla başka bir erkeğin evlenmesi caiz olur.

Şu konuda âlimler arasında görüş birliği vardır: Eğer bir erkek bir kadınla zina ederse bunların birbiriyle evlenmesinin caiz olduğu konusunda ittifak vardır. Zinadan dolayı ister hamile olsun isterse de olmasın kadının iddet beklemesi gerekmez. Ancak bu kadınla başka bir kişi evlenmek istiyorsa ve kadın hamile değil ise **İ. Malik ve İ. Ahmet** harac'îndeki diğer âlimlere göre bu kadının iddet beklemesi gerekmez. Bu kadınların başka erkekle nikâh akdi yapması caiz ve sahihtir. Eğer kadın hamile ise **Ebu Hanife, İ. Şâfî ve Ahmet b. Hanbel'e göre** bu kadınla iddet bitmeden nikâh akdi caiz olur. Fakat bu kadınla cinsel ilişki caiz olmaz. Hamilelik bitince o da caiz olur. Ebu **Yusuf, Züfer, Malik ve A.b. Hanbele göre** ise iddet beklemeden yapılan nikâh fasit olur.

3) Üç Talakla Boşadığı Kadınla Tekrar Evlenmek:

Bir erkek hanımını iki defa boşamış olsa ve bu boşama ric'î talak olsa, kadın iddeti içinde olduğu müddetçe her seferinde kocanın tekrar yeni bir nikâh ve mihre gerek olmadan hanımına dönme hakkı vardır. Eğer kadın bain talak ile boşanmış ise ister iddeti bitmiş olsun isterse bitmemiş olsun yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mihr gerekir. Ya da rac'î talak ile boşanmış ve iddet bitmiş ise bu durumda yine yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mihr gerekir.

Eğer rac'î talak üç olursa bu talaka "beynuneti kübra" denilir. Bu durumda erkeğin hanımına dönmesi caiz olmaz. Ancak iddeti biter ve başka bir kocayla evlenir ve hakiki bir dühul olursa ve bu adamdan da boşanırsa ve iddeti biterse tekrar eski kocasıyla yeni bir mihr ve nikâh akdiyle evlenmesi caiz olur.

Eğer başka bir adam bu kadınla gerçekten evlenmez ise veya evlense bile iddet içinde evlenirse veya iddetten sonra evlense bile hakiki bir dühul gerçekleşmez ise veya dühul olsa bile bu adam kadını boşamamış olursa veya boşasa bile iddeti bitmemiş olursa bu durumda ilk kocasıyla tekrar evlenmesi haram olur.

4) Dört Kadınla Evli Bulunmak:

Dört evlenmenin ve dört sayısını geçmenin yasak olduğuna dair delil şu ayeti kerimedir:

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعُولُوا (Nisa 3)

Bu ayeti kerimeden bir Müslüman erkeğin dört kadınla evlenebileceği ve dördü geçemeyeceği hükmü ortaya çıkar. Çünkü ayeti kerime en fazla dört kadınla evlenilebileceği

ve daha fazla evlenilemeyeceğini belirtmek için inmiştir. Dörtten fazla evlenmek haramdır. Bu ayeti açıklar mahiyette hadisi şerifler de gelmiştir. Mesela Ğaylan ibn Seleme es-Sekafinin cahiliyede on hanımı vardı. Müslüman olunca Peygamber Efendimiz (sav) yanında dört hanımını yanında tutmasını diğerlerini serbest bırakmasını emretti.

Bu delillere dayanarak şu ortaya çıkar: Bir kişi yanında dört hanımı varken beşinciyi nikâhlarsa bu nikâh fasit nikâh olur. Bu dört kadının nikâhları ister hakikaten devam etsin, isterse de takdiren devam etmiş olsun hükümde bir değişiklik yoktur. Mesela birini boşamış olsa ve boşadığı kadının iddeti devam etse bu iddet döneminde boşadığı kadının yerine dördüncü kadını nikâhlayamaz. Bu aynı zamanda erkeğin iddet beklediği yerlerden birisidir. Boşadığı kadın ister rac'î talakla isterse de bain talakla boşanmış olsun fark etmez, iddet beklemelidir. Bu görüş, **Ebu Hanife, Ahmet b. Hanbel, Hz. Ali, ibn Mes'ud ve İbn Abbas'ın** görüşüdür.

İ. Şâfî ve İ. Malike göre, eğer dördüncü hanım bain talak ile boşanmış ise ister beynuneti kübra isterse de beynuneti suğra olsun bu adamın onun yerine dördüncü hanımı alması caizdir. İddet beklemesi gerekmez. Ancak dördüncü hanım rac'î talakla boşanmış ise evlenmesi caiz olmaz. İddetin bitmesini beklemelidir.

5) Hiçbir Semavi Dine İnanmayan Kadınla Evlenmek:

Dinler, semavi ve semavi olmayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Semavi dinler, Allah Teâlânın bir Peygamberine vahiy yoluyla gönderdiği dinlerdir ki şu anda yeryüzünde üç tanedir: İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik. Semavi olmayan dinler ise bazı insanların kendilerince uydurulmuş, bir vahiy ürünü olmayan ve semavi bir Kitapları bulunmayan dinlerdir.

İslam dini Müslüman bir erkeğin Müslüman olan ya da Hıristiyan ve Yahudi olan bir kadınla evlenmesine müsaade etmiştir. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِى اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْايمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ **(Maide 5)**

Bunun yanında İslam, bir Müslüman erkeğin müşrik bir kadınla evlenmesini de haram kılmıştır. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **(Bakara 221)**

İslam Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesini haram kılmıştır. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir: **(Bakara 221)** وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا

Ayrıca buradaki Müslüman olmayan erkek ister kitabi bir erkek olsun isterse de olmasın fark etmez.

6. Hürden Sonra Cariye İle Evlenmek:

İslam dini erkeğin bir cariye ile evlenmesine müsaade etmiştir. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ.... **(Nisa 25)**

Ancak İslam âlimleri meselenin teferruatında ihtilaf etmişleridir. Bu ihtilaf kısaca şöyledir:

Ebu Hanife: Müslüman bir erkeğin bir cariye ile evlenmesi caizdir. Bu cariye ister müslüman olsun isterse de kitabi olsun fark etmez. Ancak eğer bu adam daha önce bir hür kadınla evlenmiş ise ve bu kadın hâlâ nikâhı altında ise bu durumda kuma olarak bir cariye ile evlenmesi haramdır. Bunun delili ise şu hadisi şeriftir: (لا تُنْكَحُ الأمةُ على الحرَّةِ)

İ.Şâfî: İster hür olsun isterse de köle olsun, müslüman bir erkeğin müslüman bir cariye ile evlenmesi iki şartın gerçekleşmesi durumunda caiz olur. **Birincisi,** eğer erkek evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkuyorsa, **ikincisi,** kitabi bile olsa hür bir kadınla evlenmeye mali gücü yetmiyorsa. İ. Şâfî'ye göre ister köle olsun isterse de hür olsun müslüman bir erkeğin kitabi olan bir cariye ile evlenmesi haramdır. Çünkü ayeti kerimede **"sizden olan"** ifadesi vardır. (...فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ)

Hanefiler ve Şâfîler arasında, hür bir Müslüman erkeğin, gerçekten hür bir kadınla evli olması halinde kuma olarak bir cariye ile evlenmesinin haramlığı konusunda ittifak vardır. İhtilaf, köle bir erkeğin hür bir kadının üstüne bir cariye ile evlenmesinde de vardır. Ebu Hanife caiz değil derken İ. Şâfî caizdir diyor.

İ. Malik: Hür ve Müslüman bir erkeğin Müslüman veya kitabi olan bir cariye evlenmesini iki şartla caiz görmüştür. Hür bir kadınla evlenmeye mali gücünün olmaması ve zinaya düşme tehlikesinin olması. Bu iki şart kendisinde bulunduğu zaman Müslüman bir erkeğin ister nikâhı altında hür bir kadın bulunsun isterse de bulunmasın cariye ile evlenmesi caizdir. Malikilerden bazıları hür kadının üstüne cariye ile evlenmenin caiz olması için hür kadının razı olması şartını da ileri sürmüşlerdir.

Hanefiler de ise ister köle olsun isterse de hür bir Müslüman erkeğin eğer hür bir eşi varsa cariye ile evlenmesi haramdır. Çünkü hür bir kadından sonra cariye ile evlenilmesinde hür kadının saygınlığını zedelemek ve saygısızlık vardır.

7) Mülaane Yapılan Kadın: Eğer, kocası daha sonradan hanımına iftira ettiğini itiraf ederse veya koca şahitlik yapma ehliyetini kaybederse bu durumda kendisiyle mülaane yaptığı kadın ile tekrar evlenebilir. Çünkü bunlar birbiriyle hâkim kararıyla ayrılırlar. Hâkimin ayırması ise bain talaktır. Bu görüş **Ebu Hanife ve İ.Muhammede** aittir. **Cumhura göre** ise bu ayrılık fesih hükmünde olduğu için kocasıyla bir daha evlenemez.

olmadı 10

16. Nikâhta Velayet Konusu:

الولاية : سلطةٌ شرعيّة تعطي صاحبها حقّ إنشاءِ العقد و التصرّفات تصرّفًا نافذًا من غيرِ توقُّفٍ على إجازةِ أحدٍ.

Velayet: Hiçbir kimsenin iznine gerek kalmaksızın geçerli akit ve tasarrufları yapabilme hakkını sahibine veren bir yetkidir.

Vekâletin Arapça tanımı:

الوكالة : إقامة الإنسان غيرَهُ مُقام نفسه في تصرُّفٍ جائزٍ يَمْلِكُهُ

Vekâlet: İnsanın sahip olduğu şer'î bir tasarrufta başka birini kendi yerine yetkili kılmasıdır.

Velayet Üç Kısımdır: Sadece mal üzerine olan velayet, sadece nefs üzerine olan velayet ve hem mal hem de nefs üzerine olan velayet. Bizi burada ilgilendiren nefs üzerine olan velayettir. Nefs üzerine olan velayet iki kısma ayrılır: Velayet-i nedb (istihbâb) ve velâyet'i icbâr.

A) Velâyet'i İcbâr ve Velâyet'i İcbâr Üzerine Taalluk Eden Meseleler: Velâyet'i icbâr üç şeyden biri sebebiyle sabit olur:

Küçüklük (sığar): Velâyet'i icbâr küçük kız ve erkek çocuğu üzerine taalluk eder. Buradaki kız çocuğu ister dul olsun isterse de bakire olsun fark etmez. (Çünkü Hanefilere göre velayeti icbarın illeti küçüklüktür)

Cünun: Buradaki velâyet'i icbâr deli kadın ve erkek üzerine sabit olur. Bu delilik ister doğuştan olsun isterse de sonradan olsun fark etmez.

Ateh: Velâyet'i icbâr, ateh durumunda olan kadın ve erkek üzerine taalluk eder. Buradaki ateh, ister doğuştan olsun isterse de sonradan olsun fark etmez.

İ. Şâfî burada iki konuda farklı görüş beyan etmiştir: **Birincisi**, dul olan küçük kız çocuğu ki bu kız çocuğuna velâyet'i icbâr taalluk etmez. (Çünkü Şâfîlere göre velayeti icbarın illeti bekârlıktır, küçüklük değildir) Bu sebeple, dul olan küçük kız, ergenlik çağına gelinceye ve ergenlikten sonra da bir kişiye izin verinceye kadar velâyet'i icbârla evlendirilemez. **İkincisi** ise ergenlik çağına girmiş olup hala bekâr olan büyük kızlardır ki bu kızları velileri velâyet'i icbâr yoluyla evlendirebilirler.

Velâyet'i İcbâr Kime Ait Olduğu ve Ne Zaman Sabit Olduğu:

Hanefilere göre: Velayeti icbar hakkı asabeler içindir. Yani baba, baba yoksa dede, baba ve dede yoksa velayeti icbar zevil erham'a geçer.

İ. Şâfî ve Ahmet b. Hanbelîn bir görüşüne göre: Velayeti icbar, baba ve dedenindir. Bunlar yoksa zevil erhama geçmez. Bu çocuk baliğ oluncaya kadar beklenilmesi vaciptir. Baliğ olduktan sonra herhangi bir kişiye velayet yetkisi verir.

İ. Malike ve Ahmet b. Hanbelîn bir görüşüne göre: Velayeti icbar sadece babaya aittir. Eğer baba mevcut ise onu evlendirir. Eğer baba yoksa hiçbir kişi onu evlendiremez. Bu durumda çocuk büyüyüp ergenlik çağına girerek bir kimseye velayet verinceye kadar beklenir. Ahmet b. Hanbel'in bir görüşü de bu yöndedir.

Hanefilerin Delilleri:

Babanın ve Dedenin Velayeti İcbar Yetkisine Sahip Olduğuna Delil: Hz. Aişe henüz altı yaşında iken babası Hz. Ebu Bekir tarafından Allah Rasülü ile evlendirilmiştir. Dede de baba hükmündedir.

Baba ve Dede Dışındakilerin Velayeti İcbar Yetkisine Sahip Olmasına Delil: Peygamberimiz (sav) amcası Hz. Hamzanın kızı Ümameyi küçük iken, Amr ibn ebi Seleme ile evlendirmiştir. Peygamberimiz (sav) Ümame (ra. ha)'yı onun asabesi olması hasebiyle evlendirmiştir. Ayrıca Peygamberimiz (sav) **"nikâh asabelere aittir"** buyurmuştur. Bu hadisi şerifte baba, dede veya bir başkası diye taksim yoktur. Öyle ise Hanefilerin dediği gibi baba, dede ve zevil erham sırasıyla velayeti icbar yetkisine sahiptir.

Velayeti İcbar ile Evlendirilen Kişilerin, Büluğdan Sonra Nikâh Konusundaki Yetkilerinin Durumu:

- **Ebu Hanife ve İ Muhâmmede göre:** Eğer çocuklar baba veya dede tarafından velayeti icbar ile evlendirilmişler ise büluğdan sonra bu kişilerin nikâhı yok sayma veya kabul etmeme yetkileri veya muhayyerlikleri yoktur. Velayeti icbar ile evlendirmeden önce bu veliler fâsıklıkla ve kötü kararlar almalarıyla tanınıyorlarsa bu durumda yaptıkları nikâh akdine bakılır. Eğer kız çocuğu çok az bir mihrle yani gabni fahiş bulunan bir mihrle evlendirilmiş ise veya erkek çocuk evlendirilirken gabni fahiş mihr verecek şekilde evlendirilmiş ise veya kız çocuğu kendisine denk olmayan biriyle evlendirilmiş ise bu evlendirmelerin hepsi geçersiz olur. Ancak baba ve dede dışında başka kişiler tarafından, velayeti icbar yetkisi kullanılarak evlendirilmişler ise bu durumda çocuklar baliğ olduktan

sonra muhayyerlik hakları vardır. İsterlerse nikâhı devam ettirirler, isterlerse nikâhı feshederler.

- **Ebu Yusuf'a göre:** İster baba veya dede isterse de asabeden başkası tarafından velayeti icbarla evlendirilmiş olsunlar, bu kişilerin bülüğdan sonra muhayyerlik hakları yoktur.
- Buradaki tercih edilen görüş Ebu Hanife ve İ. Muhâmmedin görüşüdür. Çünkü Allah Rasülü Ümameyi, asabesi olması hasebiyle evlendirdikten sonra **"Ümâmenin bülüğdan sonra muhayyerliği vardır"** buyurmuştur.
- Mecnun ve matuh olan kadınların velayeti icbar yetkisine sahip olan ilk velileri erkek çocuklarıdır. Babadan ve dededen önce gelirler. Bu kadınlar çocukları tarafından evlendirilirlerse delilik ve matuhluk ortadan kalktıktan sonra akdi onaylama veya feshetme muhayyerlikleri yoktur.
- Baba ve dedenin velayeti icbarla evlendirdikleri kişiler büluğa erdikten sonra muhayyerlikleri yoktur. Eğer veliler, velayeti icbarla evlendirmeden önce çocuk hakkında doğru ve iyi niyetli kararlar almışlar ve bundan önce velayetlerini kötüye kullandıkları bilinmiyorsa bu veliler ister küçük kızı kendisine denk gelen biriyle evlendirsin, isterse denk olmayan bir kişi ile evlendirmiş olsun, ister mihri misille evlendirsin isterse de mihri misilden daha az bir mihrle evlendirsin muhayyerlik bulunmaz.
- Ancak velayeti icbar ile evlendirmeden önce bu veliler fâsıklıkla ve kötü kararlar almalarıyla tanınıyorlarsa bu durumda yaptıkları nikâh akdine bakılır. Eğer kız çocuğu çok az bir mihrle yani gabni fahiş bulunan bir mihrle evlendirilmiş ise veya erkek çocuk evlendirilirken gabni fahiş mihr verecek şekilde evlendirilmiş ise veya kız çocuğu kendisine denk olmayan biriyle evlendirilmiş ise bu evlendirmelerin hepsi geçersiz olur.
- Deli ve matuh olan kadınların çocukları tarafından evlendirilmelerindeki durum da böyledir. Yani nikâhtan önce bu çocuklar kötülükle tanınmıyorlar ve fâsık değillerse az bir mihrle ve denk olmayan kişilerle elendirebilirler. Ancak nikâhtan önce fâsıklıkla tanınıyor ve kötü kararlarıyla tanınıyorlarsa bu durumda denklik yoksa ve mihrde gabni fahişle evlendirmişlerse bu durumda nikâh geçersiz olur.

Not: Velayeti icbâr, küçük erkek ve kız çocuk üzerine baştan itibaren vakidir. Mecnun ve matuh ise eğer mecnun ve matuh olarak baliğ olmuşlarsa vakidir. Yani bir kişi baliğ olduğunda aynı zamanda deli veya matuh ise velayeti icbar bu andan itibaren başlamıştır. Deli ve matuhun bulüğdan önceki velayeti icbarları küçüklükten dolayıdır. Bu şekilde baliğ olurlarsa bu defa da delilik ve matuhluktan dolayı velayeti icbarları devam eder. Ancak delilik ve matuhluk büluğdan sonra olmuş arizi bir durumsa hemen velayeti icbar vaki olmaz. Delilik ve atehlikten sonra bir ay geçtikten sonra velayeti icbar başlar.

Erkek ve Kız Çocuğunun Bülüğdan Sonra Nikâh Akdini Feshetme Durumları:

Eğer baba ve dede dışında kalan veliler, velisi oldukları çocuğu denklik ve mihr şartlarını gözeterek evlendirmişlerse bu nikâh akdi sahih ve lâzımdır, ancak nafiz değildir. Yani çocukların büluğdan sonra nikâh akdini feshetme muhayyerlikleri vardır. Hem erkeğin hem de kızın hiçbir kayıt bulunmaksızın akdi reddetme veya kabul etme hakları vardır. Yani ister dühul etsin isterse dühul vaki olmasın bu işi değiştirmez. Fakat **Ebu Yusuf'a** göre büluğdan sonra bu çocukların akdi feshetme muhayyerlikleri yoktur.

Erkek ve kız çocuğunun büluğdan sonra eğer kendilerinin velayeti icbar yoluyla evlendirildiklerini biliyorlarsa bu durumda baliğ olur olmaz muhayyerlik hakları vaki olur. Bu durum, baba ve dede dışındaki kişilerin evlendirmesi durumundadır. Eğer velayeti icbar yoluyla evlendirildiklerini bilmiyorlarsa ve büluğdan sonrada bunu öğrenmemişlerse bu

durumda ne zaman bu evliliğin velayeti icbar yoluyla olduğunu öğrenirlerse o vakitte nikâh akdini feshetme hakları doğar.

Ebu Hanife ve İ. Muhâmmed'e göre evlendirilen çocuklar, eğer velayeti icbardan haberleri varsa büluğ ile muhayyerlik haklarını elde ederler. Ancak her ikisinden biri diğerini öperse veya evliliği kabul ettiğine dair bir eylemde bulunur ya da söz söylerlerse, erkek kızın nafakasını karşılar ve kız da bu nafakayı kabul ederse vb. evlilik devam eder ve muhayyerlik hakları bu fiillerle sakıt olur.

Sükût Ne Zamana Kadar Onay ve Rıza Sayılır?

Erkek çocuğun baliğ olduktan sonraki sükûtu mutlak olarak rıza ve onay sayılmaz. İster kız çocuğuyla dühul etsin ister etmesin fark etmez. Kız çocuğuna gelince eğer erkek çocuk kendisiyle dühul etmiş ise kızın sükûtu aynı şekilde rıza ve onay sayılmaz. Eğer dühul olmamış ise kızın rızasının olmadığını belirtecek kadar zaman içerisinde kız rızasının olmadığına şahit tutmamış ise velisinin yaptığı nikâh akdini kabul etmiş olur.

Eğer erkek ve kız çocukları büluğa erdikten sonra kendilerinin böyle bir muhayyerliğinin bulunup bulunmadığını bilmiyorlarsa, bu özür sayılmaz. Aynı şekilde muhayyerliğinin bulunduğunu bilse bile ne zaman haklarının başladığını bilmiyorlarsa yine bu özür sayılmaz. Çünkü Müslümanlar kendilerine lâzım olan dini bilgileri öğrenmek zorundadırlar.

Matuhun ve mecnunun muhayyerlik hakları ne zaman kendilerine gelirlerse o vakit başlar. Ayılma vakitleri küçükteki büluğ mesabesindedir.

Erkek ve kız çocuğu baba ve dede dışındaki velilerin nikâhlarını feshetmek istediği zaman buna iki tane şahit tutar ve mahkemeye başvurur. Kadı, eğer diğer taraf da davalaşmaya ehil durumda ise, ne zaman isterse tarafları bir araya getirir ve davanın başladığı tarihten itibaren ayrılmış olduklarına karar verir. Eğer diğer taraf akıl baliğ değilse yani davada taraf olmaya ehil değilse, eğer onun bir velisi varsa davada onun yerine taraf olur. Eğer velisi yoksa kadı uygun gördüğü birini onun adına veli tayin eder ve o veliden feshetmeyi isteyenin davasını iptal etmek için delil ister. Mesela kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren bir delil veya muhayyerlik müddetinin bittiğini gösteren bir delil ister. Eğer delil getiremez ise karşı taraftan rıza göstermediğine dair yemin etmesini ister. Yemin ettiği zaman hâkim ikisini ayırır. Bu nikâh, hâkim feshe karar verinceye kadar devam etmiş sayılır. Hatta hâkim ayrılma hükmü vermeden biri ölecek olsa diğeri ona mirasçı olur. Koca veya mirasçılarının mihri misil vermeleri gerekir.

B) Velayeti Nedb veya İstihbab ve Kime Sabit Olduğu:

Ebu Hanife, İ. Züfer ve Ebu Yusuf'un bir görüşüne göre velayeti nedb, akıllı, hür ve büyük olan kadınlara sabit olur. Bu büyük kadın, ister dul isterse de bakire olsun fark etmez. Bunun manası şudur: Büyük kadın kendi kendisini evlendirmede nikâh akdinde taraf olursa bu nikâh akdi sahih lâzım ve nafiz olur. Eğer bu kadın mihri misille ve kendisine denk olan bir kişi ile evlenirse velilerinden hiçbir kişinin bu nikâh akdine itiraz etme hakkı yoktur. Ancak kadının, kendisini evlendirmesi için velisine izin vermesi müstehaptır. Eğer velisi kendisinden izin ister ve kadın sükût ederse eğer kadın bakire ise bu sükût izin sayılır. Eğer dul ise bu sükût izin sayılmaz.

İ. Şâfîye, Ahmet b. Hanbel ve Ebu Yusufun diğer görüşüne göre kadının nikâh akdinde taraf olması ve kendi kendisini evlendirmesi caiz değildir. Bu kadın ister akıllı hür ve büyük olsun fark etmez. Sadece bir erkek velisinin izni ile olur.

İ.Malike göre ise, eğer kadın hür akıllı ve büyük ise ve şeref sahibi, güzel ise ve bu kadınla kendisi gibi ona denk biri talip ise bu kadını bir erkek velisinin evlendirmesi gerekir. Eğer

kadın böyle biri değilse rızasıyla velisi olmayan birisine velilik izni vererek kendisini evlendirebilir.

Muhâmmed İbn Hasan'a göre ise, eğer böyle bir kadın kendi kendisini evlendirmiş ise mutlak olarak velisinin onayına bağlıdır. İster evlendiği erkek kendisine denk olsun ister olmasın, ister mihr, mihri misil olsun ister olmasın fark etmez.

Velide Aranan Şartlar:

Velinin velilik yapabilmesi için dört şartı kendisinde bulundurması gerekir:

1) Veli hür olmalıdır. Kölenin velayeti geçersizdir. Bu kölenin müdebber, mükateb ve kîn (halis) köle olması arasında fark yoktur.

2) Velinin baliğ olması gerekir. Sabî'nin velayeti sahih değildir. İster mümeyyiz isterse de ğ. mümeyyiz olsun fark etmez.

3) Velinin akıllı olması gerekir. Mecnun ve matuhun velayeti geçersizdir.

4) Kendisine veli olacağı kişiye din bakımından muvafık olmalıdır. Ğ. müslim olan bir kişinin zımmî bile olsa bir Müslüman hakkında velayeti geçersizdir. Bir kadının iki kardeşi olsa, bunlardan biri Müslüman diğeri ğ. müslim ise kadın hangisinin dininden ise o erkek kardeşin veliliği geçerlidir.

Bu üç şartın ilk üçünden birini kaybeden kişinin kendisi hakkında bile velayeti geçersizdir. Başkası hakkında velayeti hiç geçerli olmaz. Dördüncü şartı kendisinde bulundurmayan kişi ise velisi bulunduğu kişinin haklarını gerektiği gibi koruyamayacağından velayeti geçersiz olur.

Velilikte adalet ve salih olma şartı yoktur. Fâsıkın velayeti de geçerli olur.

17. Velayet Hangi Vesilelerle Sabit Olur?

1) Mülkiyet: Köle olan kişiyi velisi evlendirebilir. Bu köle ister büyük isterse küçük olsun ister akıllı olsun isterse aklı olmasın velisinin buna yetkisi vardır. Ancak büyük köle kendi kendisini evlendirirse velisinin onayına bağlıdır. Yani mevkuftur. Velisi izin verirse evlilik geçerli olur. Eğer köle küçük ise kendi kendisini evlendirmesi asla geçerli olmaz.

2) Karabet: Akrabalık, veliliği doğurur. Bu akrabalık asabeyi ve diğerlerini yani zevil erham'ı kapsar.

3) Velalık: Buradaki velalıktan kasıt vela'i müvalattır.

4) İmamet: Buradaki imametten kasıt, halkın idarecisi veya naibidir.

Karabetten Dolayı Velayet:

Ebu Hanifeye göre evlendirmek için ihtiyaç duyulan akrabalıktan doğan velayet, iki gurubu kapsar. Birincisi kişinin asabesidir. İkincisi ise kişinin usulü ve fürusudur. Ebu Hanife'nin bu konudaki delili şu ayeti kerimedir: (وأُلُو الأرحام بعضهم أولى ببعض)

Ebu Yusuf ve İ. Muhâmmede göre ise, asabe dışında kalan kişilerin evlendirme velayetleri yoktur. Sadece asabe için velayet vardır. Buna şu hadisi delil getirmişlerdir: (الإنكاح إلى العصبات)

Ebu Hanifeye göre akrabalıktan doğan velayet, sırasıyla ve bir öncekinin bulunmaması halinde, baba, dede, asabe ve zevil erhamındır. Ebu Yusufa göre ise akrabalık sebebiyle velayet baba, dede ve asabeye aittir. Zevil erham velayete dâhil değildir.

Formül:

Cihet:	**Kuvvet**
1) Bünüvvet	Öz evlat, üvey evlat...
2) Ubüvvet	Öz baba, üvey baba...
3) Uhuvvet	Öz kardeş, üvey kardeş...
4) Umumet	Öz amca, üvey amca

Bünüvvet'in Dereceleri

Evlat, evladın evladı, evladın evladının evladı... (Bunları her biri erkektir)

Ubüvvetin dereceleri

Baba, dede, dedenin babası...

Uhuvvetin dereceleri

Erkek kardeş, babanın erkek kardeşi, erkek kardeşin oğlu, babanın erkek kardeşinin oğlu...

Umumetin dereceleri

Kişinin amcası, babasının amcaları, amcanın oğlu, babanın amcalarının oğulları...

Bu Tablodan Çıkan Sonuç Şudur:

1. Evlenmek isteyen bir kadının erkek torunu ve ayrıca birde babası bulunsa, evlendirme velayetinde erkek torun babadan önceliklidir. Çünkü cihet yönünden bünüvvet übüvvetten önce gelir.
2. Aynı şekilde bir üvey evlat bir de baba bulunsa üvey evlat üvey annesini evlendirmede babadan daha öncelikli hakka sahip olur. Çünkü cihet yönünden bünüvvet, übüvvetten önce gelir.
3. Evlenmek isteyen bir kadının oğlu ve torunları bulunmasa, babası da bulunmasa, dedesi ve bir de erkek kardeşi bulunsa dede kadını evlendirme velayetinde kadının erkek kardeşinden öncelikli hakka sahip olur. Çünkü übüvvet, cihet yönünden uhuvvetten önceliklidir.
4. Evlenmek isteyen bir kadının bir kardeşi ve bir de amcası olsa evlendirme velayetinde kardeş amcadan öncelikli hakka sahip olur. Çünkü uhuvvet, cihet yönünden, umumetten önceliklidir. Ayrıca kuvvet derecesi öncelikli olan velayette de önceliklidir.
5. Mesela evlenmek isteyen bir kadının babası ve dedesi bulunsa baba dededen daha öncelikli velayet hakkına sahiptir. Çünkü babanın derecesi dededen daha öncedir.
6. Ya da kadının öz evladı ve üvey evladı bulunsa öz evlat üvey evlattan önce gelir. Çünkü öz evladın kuvveti, üvey evlattan daha önceliklidir.

Aynı cihetten iki asabesi bulunursa, bu durumda şu misaller verilebilir:

1. Aynı cihetten olan kişiler birisi düğerine göre daha yakın ise kadının velisi o olur. Mesela, evlenmek isteyen kadının bir oğlu bir de oğlunun oğlu varsa bunların her ikisi de bünüvvvet cihetinden asabedir. Oğul ise oğlun oğlundan daha yakındır. Bu sebeple oğul kadını evlendirmede daha hak sahibidir.
2. Bir kadının babası ve babasının babası bulunsa, bunun her ikisi de übüvvet cihetinden asabedir. Ancak baba, kadını evlendirmede daha önceliklidir.
3. Bir kadının bir kardeşi ve bir de kardeşinin oğlu olsa her ikisi de uhuvvet yönünden asabedir. Ancak kadının kardeşi kardeşinin oğlundan daha önceliklidir. Çünkü cihet yönünden daha öncedir.

Aynı cihetten ve aynı dereceden iki asabe bulunursa mesela bir kadının hem iki kardeşi, hem de iki amcaoğlu bulunursa bu durumda bakılır:

Bunlardan biri, cihet yönünden diğerinden daha önce ise mesela bu kardeşlerden birisi kadının kardeşi, diğeri babanın kardeşi ise veya iki amcadan birisi babasının kardeşi, diğeri babanın amcası ise veya birisi kadının amcasının oğlu diğeri kadının babasının amcasının oğlu ise bu durumlarda güçlü olanın kadının velisi olması daha evladır.

Bu Konunun Özeti Şudur ki:

1. Eğer kadının asabeden olan tek bir velisi varsa ihtilafsız o onun velisidir.
2. Eğer kadının iki velisi varsa cihet bakımından daha yakın olan takdim olunur.
3. Eğer kadının iki velisi var ve bunlar cihet yönünden eşit iseler derece bakımından daha yakın olan kadının velisidir.
4. Eğer kadının iki velisi varsa ve bunlar karabet ciheti ve derecesi bakımından eşit iseler bunlardan daha güçlü olan takdim edilir.
5. Eğer kadının iki velisi varsa ve bunlar derece, cihet ve yakınlık bakımından eşit iseler her ikisi de kadın için eşit derecede velidirler. Hangisi kadını evlendirse sahih olur.

Nesep bakımından asabe olan bu kişilerin hiç biri bulunmadığı zaman kadını evlendirmede velilik "**sebebi asabeye**" intikal eder. Sebebi asabe ise azat etmeden doğan asabeliktir.

Evlenmek isteyen bir kadın, cariye iken sahibi tarafından azat edilmiş olsa ve bu kadının nesep yönünden asabesi bulunmasa bu kadını evlendirmede onu azat eden kişi daha evladır. Azat eden kişi ister kadın isterse de erkek olsun fark etmez. Eğer bu kadını azat eden kişi de bulunmaz ise bu durumda ilk önce azat edenin oğulları velilik etmede daha önceliklidir. Daha sonra azat edenin babası ve dedesi... Daha sonra azat edenin kardeşleri... Daha sonra azat edenin amcaları sırasıyla velilik ederler. Yani yukarıdaki tabloda geçerli olan sıralama aynen burada da devam eder.

Genel Velayetle Veli Olma Durumu:

İslam şeriatı genel velayeti, küçükleri ve küçük hükmünde olanları evlendirmede velilik sebeplerinden biri yapmıştır. Genel velayet devlet idarecisinin hakkıdır. Bunun delili ise, (السلطان وليٌّ من لا ولي له) hadisidir. Ancak devlet idarecisinin işi çok olduğu için bu görevi kadılar ve diğer yetkililer de yürütebilir.

Veliliğin Sıralaması:

Velayet **ilk sıra** akraba olan velilerindir. Bu veliliğin ise iki derecesi vardır. Birinci gurup asabedir. Azat eden kişi ve azat edenin asabesi de bu guruba dâhildir. İkinci gurup ise asabe dışında kalan kişilerdir. **İkinci sıra** ise mevlal muvalattır. **Üçüncü sıra**dakiler ise sultan ve naipleridir.

Bu guruplardan birincisi bulunmaz ise ikinci guruba intikal eder velilik. Birinci guruptakiler varken diğerine intikal etmez. Veya bir önceki gurupta veli bulunsa bile bunlar veliliğe elverişli değilse bu takdirde ikinci sıradakilere geçer.

Velinin Ğaybeti Durumu:

Eğer küçük kişinin velayet şartlarını taşıyan ilk derecedeki babası varsa bu küçüğü evlendirme yetkisi kardeşi veya amcasına geçmez. Babası varken bunlardan birisi, babanın vekâleti olmadan bu küçüğü evlendirecek olsa babasının onayına bağlı olarak mevkuf olur. Bu kişilerin bu şekilde kıydığı nikâh fuzûlînin nikâh kıyması hükmünde olur. Nikâhı kıyanlar ise fuzûlî sayılır.

Eğer şartlara haiz olan yakın veli bulunmaz ise ve kıza denk birisi kıza talip olur ancak velinin ortaya çıkmasını beklemez ise bu durumda kayıp olan velinin hemen arkasındaki ikinci veli kıza veli olur. Bu kişinin velilik şartlarını taşıması gerekir. Bu kişi, kızı velilik ile evlendirir. Ancak daha sonra yakın veli ortaya çıkarsa, ikinci velinin kıydığı nikâh geçersiz sayılmaz.

18. Gerçek Veli Hazırda Olduğu Halde Veliliğin İkinci Veliye İntikal Ettiği Üç Durum Vardır:

1. Eğer birinci veli ikinci veliye evlendirme yetkisi verirse

2. Eğer kıza talip kişi denk biri olup, kaybolan velinin gelmesini ve onun izninin alınmasını beklemiyorsa,

3. Eğer birinci veli velilik şartlarını taşımıyorsa, velayet ikinci veliye intikal eder.

Velinin Azli:

Veli olan kişi, kıza denk bir kimse talip olup, mihri misille evlenmek istediği halde evliliğe mani olursa velinin azli durumu ortaya çıkar. Eğer kıza denk değilse veya mihri misilden daha az bir mihr teklif ediliyorsa bu durumda velinin engel olmasına azil denilmez. Ancak denk olup mihri misille evlenme isteği olduğu halde veli engel olursa bu zulümdür ve haramdır.

Kıza denk birisi gelip mihri misille evlenmek istediği durumda veli engel olursa bu durumda âlimlerin iki farklı görüşleri vardır.

1. Bu durumda velilik ikinci veliye intikal eder.

2. Bu durumda velayet hâkime intikal eder. Hanefi mezhebindeki tercih edilen görüş de budur. Bunun iki sebebi vardır. **Birincisi** bu durumdaki evliliğe engel olmak zulümdür. Zulmü ortadan kaldırmak ise hâkimin işidir. **İkincisi** ise *birinci* veli belki talip olan kişinin kıza denk olmadığını düşünür, bu sebeple engel olur. *İkinci* veli ise denk kabul eder ve arada bir çekişme meydana gelir. Bu iki görüşün birbirinden ayrılması gerekir. Bu sebeple bu velayet ikinci veliye değil, iki görüşü ayırt edebilen veliye intikal etmesi gerekir.

19. Evlilikte Vekâlet:

Kendi kendisini evlendirebilen bir kişi başkasına da vekâlet verebilir. Ancak kendisi eğer bir akdi yapma şartlarını taşımayan bir kişi ise bu kişi başkasına da vekâlet veremez.

Evliliğin sahih, nafiz olabilesi için akit yapan kişinin büluğa ermiş akıllı ve hür olması gerekir. Bu kişi ister erkek isterse de kadın olsun fark etmez. Aynı şekilde küçük üzerindeki velayet sahibi olan kişinin de akıllı baliğ ve hür olması gerekir.

Buna göre bir kişi akıllı baliğ ve hür ise hem kendi kendini evlendirebilir hem de başkasına evlendirme hususunda vekâlet verebilir. Vekâlet vermek istediği kişi ister kendisinin velisi olsun, isterse de velisi olmayan başka bir kimse olsun fark etmez. Eğer evlenmek isteyen bir kişi küçük ise veya deli veya matuh ise kendi kendisini evlendirme yetkisine sahip olmadığı için başkasına da vekâlet veremez. Bu durumda olan kişileri vekâlete gerek olmadan velileri evlendirme yetkisine sahiptirler.

Veli bulunan kişi eğer velayet şartlarına haiz ise bu kişinin hem bizzat kendisi, küçüğü, deliyi ve matuhu evlendirebilir hem de bir başkasına vekâlet vererek evlendirebilir. Bu veli ister baba isterse dede veya bunların dışında birisi olsun fark etmez.

Bir kişiye vekâlet verirken bu vekâletin yazılı olması veya bu vekâletin verildiğine dair şahit tutulması gerekmez, şart değildir. Yazılı veya sözlü olabilir. Şahitli veya şahitsiz olabilir. Ancak vekâlet verilen kişi, daha sonra bu evliliği batıl kılmak için itiraz etmesi göz önünde bulundurularak vekâlet verilirken şahit tutması müstehaptır.

Vekil olarak başkasını evlendiren kişi, arada bir elçi ve müvekkilinin amacını karşı tarafa ileten bir kişidir. Bu vekilin evlilik akdi yaptıktan sonra işi biter. Bu sebeple vekili olduğu kişiyi karşı tarafa teslim etmek gibi bir yükümlülüğü yoktur. Kadına verilmesi gereken mihri, vekilin

müvekkil adına verme zorunluluğu yoktur. Ancak erkeğin vekili olan kişi, kadına mihri alması konusunda garanti vermişse, kefil olmuşsa bu durumda belirlenen mihri, vekil kadına vermek zorundadır. Bu durumda kadına garanti etmiş olduğu mihri verirse, eğer kadına mihr konusunda garanti verirken kocanın izni ile bu garantiyi vermiş ise vekil kocaya dönerek vermiş olduğu bedeli kocadan alır. Ancak kocanın izni olmadan vekil kendiliğinden garanti vermiş ise kocaya dönüp bu mihr bedelini kocadan isteme hakkına sahip değildir. Koca isterse verir isterse vermez.

Vekâlet ya mukayyet olur ya da mutlak olur. Müvekkil vekile "Beni Ayşe ile 100 dirheme evlendir" diyerek vekâlet verirse bu vekâlet mukayyet bir vekâlet olur. Vekil Ayşeden başkası ile ve 100 dirhemden daha fazla mihir ile vekilini evlendiremez. Müvekkil vekile "Beni evlendir" şeklinde herhangi bir kayıt koymadan evlendirmesini istemiş ise bu vekâlet mutlak vekâlet olur. Müvekkil, vekile mutlak vekâlet vermiş ise vekil bir başkasını vekil tayin etme hakkına sahiptir. Ancak mukayyet vekil başkasına vekâlet veremez.

Mutlak vekâlet verilen kişi, müvekkili kendi kızıyla veya kendisine vekâlet veren bir başka kadınla evlendirse bu evlenme akdi müvekkilin onayına bağlı olarak mevkuftur. Çünkü burada vekilin töhmet durumu vardır. Olabilir ki kendi kızı müvekkile denk olmadığı halde kızını hayırlı bir kişiye vermek gayesi ile bu evliliği yapmış olabilir. Bu sebeple bu vekil, başta vekil iken daha sonra fuzûlî konumuna geçer. Fuzûlînin akdi ise mevkuftur.

Eğer vekil, müvekkil 100 dinar mihir vermek üzere dediği halde 80 dirhem mihir ile Aişe ile evlendirirse bu durumda vekilin reddetme hakkı yoktur. Çünkü daha hayırlı bir yolla evlendirilmiştir. Eğer vekil 100 dinar denildiği halde 120 dirheme evlendirmiş ise bu durumda müvekkil isterse bu akdi kabul eder isterse reddeder.

20. Evlilikte Kefaet (Denklik):

İmamı Malik ve Hanefilerden Kerhî: Evlilikte erkeğin kadına denk olmasında sadece din şartı aranır.

Ahmed b. Hanbel: Evlilikte erkeğin kadına denk olmasında din ve sanat şartı aranır. Ona göre aşağı sınıfta bir işte çalışan kişi iyi bir işte çalışan kişinin kızına denk değildir.

İbn Leyla: Evlenecek olan erkek, kadına dinde, nesepte ve zenginlikte denk olmalıdır.

İ. Şâfî: Evlenecek olan erkek, kadına dinde, diyanette, nesepte, zenginlikte, yaşta, sanatta, denk olmalıdır, hür olmalıdır, ayıplardan (bedensel eksiklik) beri olmalıdır. Son dönem Şafî fakihleri erkeğin yaşının da kadına denk olmasını şart koşmuşlardır.

Hanefiler: Evlenecek olan erkek, kadına dinde (en az iki göbek öncesi müslüman olacak), diyanette (ahlak) zenginlikte, hürriyette, meslekte, nesepte denk olmalıdır.

Not:

Bir köle, cariye ile evlense, sonra bu cariye azat edilmiş olsa bu cariye köle olan kocasının eşi olmaya devam edip etmemekte serbesttir. İsterse kocasından ayrılma ruhsatını kullanabilir. Çünkü aradaki denklik bozulmuştur. Bu konuda âlimlerin icması vardır. Bu konudaki delil ise Hz. Ayşe'nin cariyesi olan Berire olayıdır. Hz. Ayşe onu azat edince kocası olan Muğiseden ayrılıp ayrılmamada Allah Rasülü onu serbest bırakmıştır.

Not:

Meslekte denk olmak konusunda belirleyici olan, beldede cari olan örf ve uygulamadır. Bir beldede üstün kabul edilen sanat başka beldede üstün kabul edilmeyebilir. Bir meslek burada iyi bir meslek kabul ediliyorsa, başka yerde aşağı sınıf bir meslek olarak kabul edilmesi burayı etkilemez.

Not:

Diyanetin bulunması demek kişinin istikamet üzere yaşaması, herhangi bir ahlaksızlığının olmaması demektir. Evlenecek olan erkek, şeriatın ve örfün iyi kabul ettiği vasıflara haiz ise bu kadına denklik anlamı taşır. Ancak Hanefi mezhebinden olan İ. Muhâmmed bu noktada diyanetin şart koşulmasına itiraz etmiştir. Çünkü diyanet ahret ile ilgili bir husustur. Kişinin Rabbi ile ilgili bir iştir. Denklik ise dünya işlerindendir. Bu sebeple denklik için diyanet şartı aranmaz.

Not:

Evlilikte zenginlik bakımından kadına denk olma demek, erkeğin çok zengin olması demek değildir. Zenginlik bakımından denk olmak, kişinin evleneceği kadının mihrini acilen verebilecek durumda olmak ve bir aylık ihtiyacını giderecek kadar malı olmak demektir. Bu durumda olan bir erkek, çok zengin olan bir adamın kızına talip olabilir. Ona denk sayılır. Çünkü bundan sonraki hayatında zengin ya da fakir olması Allah'ın elinde olan bir şeydir. Bu görüş Hanefilerden **Ebu Yusuf'un görüşüdür** ve mezhepte tercih edilen görüştür. **Ebu Muhammed ve Ebu Hanife'ye** göre ise mihri vermeye ve bir aylık ihtiyaç görmeye gücü yeten kişi zengin bir kişinin kızına denk sayılmaz.

Denkliği Ölçmek Kimin Hakkıdır?

1. *Baba ve dede dışında* herhangi bir veli küçük kızı denk olmayan bir koca ile veya mihri misilden az bir mihirle evlendirirse bu evlilik aslen sahih değildir. Eğer denk biriyle ve mihri misille evlendirirlerse bu akit sahih olmakla beraber, kız baliğ olduktan sonra bu evliliği devam ettirme ve reddetme hakkına sahiptir.
2. Akıl baliğ ve hür olan bir kadın kendi kendine, kendisine denk olan bir erkekle ve mihri misille evlenirse, bu caiz ve sahihtir. Ancak kendisine denk olmayan biriyle evlenmiş veya mihri misilden az bir mihr ile evlenmiş ise, yapılan nikâh akdi gerçekleşmiş olmakla beraber, baba ve dedesinin (velisinin) onayına bağlıdır, yani mevkuftur. Eğer veli denk olmadığını bildiği halde akde razı olmuş ise daha sonra itiraz hakları olmaz.
3. Eğer küçük kızı *baba veya dedesi* kıza denk olmayan birisiyle evlendirmiş iseler ve bu akdi yapmadan önce de kötü ahlakları ile tanınıyorlarsa küçük kızın buluğdan sonra akdi feshetme hakkı vardır.
4. Eğer akıllı hür ve baliğ olan bir erkek kendisini, kendisinden daha aşağı bir mertebede olan kadınla evlendirmiş ise bu akde hiç kimsenin itiraz hakkı yoktur.
5. Eğer baba ve dede küçük çocuğu evlendirmişler ise, bunlar kötü seçim ve ahlaklarıyla tanınan kimseler değil ise, bunların çocuklarını denk olmayan biriyle evlendirmeleri sahihtir. Çünkü baba ve dede çocukları için kötü bir fiil yapmazlar.

Bütün Bu Anlatılanlardan Şu Sonuç Çıkar:

1. Evlenmede denklik, kadında değil, erkekte aranır. Bu sebeple erkek kendisine denk olmayan kadınla evlense caiz ve geçerlidir.
2. Denklik arama kadının ve kadının velilerinindir. Bu hak kadın ve veli hakkında sabittir. Bunlardan birisi bu hakkı sakıt etse diğerinden düşmez. Mesela kadın kendisini denk olmayan bir erkekle evlendirmiş olsa velilerin denklik arama hakları düşmez.
3. Kadının hakkı iki meselede ortaya çıkar:

   a) Babası ve dedesi dışında bir kişi tarafından küçük kız denk olmayan birisiyle evlendirilirse, bu veli ister iyi haliyle ister kötü haliyle tanınmış olsun, kız baliğ olduktan sonra akdi feshetme hakkına sahiptir.

b) Eğer küçük kız babası ve dedesi tarafından kıza denk olmayan birisi ile evlendirilirse ve bu veli akitten önce kötü ahlakıyla tanınıyorsa kızın bülûğdan sonra akdi feshetme hakkı vardır.

4. Velinin evlilikte denklik arama hakkı tek yerde çıkar. Eğer hür, akıllı ve baliğ olan bir kadın kendisini denk olmayan biriyle veya mihri misilden az mihirle evlendirirse, bu durumda veli akdin feshedilmesini talep edebilir.

Denkliğin Şart Olduğu Vakit:

Denklik akit esnasında bulunduğu zaman yeterlidir. Evlilik hayatı boyunca denkliğin devam etmesi şart değildir. Yani evlilik devam ederken erkek kadına denk sayılmayacak bir hale gelirse bu evlilik feshedilmez.

21. Denkliğin Kadın ve Velisinin Hakkı Olmasının Bazı Sonuçları:

1. Akılı hür ve baliğ olan bir kadın kendisini bir adamla evlendirmiş olsa ve erkekte denklik aramamış olsa yani evleneceği erkeğin kendisine denk olup olmadığını araştırmamış olsa ve denkliği de şart koşmamış olsa, akitten sonra erkeğin kendisine denk olmadığı ortaya çıkmış olsa bu kadının yapılan akdi feshetme hakkı yoktur. Çünkü bu kadın erkeğin kendisine denk olup olmadığını araştırmadığı için kendi hakkını ıskat etmiştir. Ancak velinin denklik arama hakkı sakıt olmaz. Bu akit velinin onayına bağlıdır.
2. Eğer kadın denklik şartını koşmuş olsa sonra kendisine denk olmadığı ortaya çıksa bu durumda kadının akitten sonra da akdi feshetme hakkı vardır.
3. Eğer velilerden birisi akıllı baliğ ve hür olan kadını, kadının rızası ile evlendirmiş olsa ve denklik şartını da ileri sürmemiş olsalar ve erkeğin denk olup olmaması konusunda da bir bilgileri olmamış olsa ve akdi kıymış olsalar hem kadının hem de velilerin hakları sakıt olur. Çünkü erkeğin denk olup olmadığını araştırma hakkı varken araştırmamıştır. Ancak veli denklik şartı ileri sürmüş olsa akitten sonra denk olmadığı ortaya çıksa bu durumda hem velinin hem de kadının akdi feshetme hakkı sakıt olmaz. Denklik şartı ileri sürmek ise akdin vasfına uygun olan şartlardandır.
4. Eğer kadın veya kadının velisi erkeğin denk olup olmadığını sorsalar, erkek denk olduğunu söylemiş olsa akitten sonra denk olmadığı ortaya çıksa bu durumda kadının ve velinin akdi feshetme hakları vardır.
5. Eğer erkeğin nesebini sorsalar ve erkek nesebi konusunda yanlış bilgi vermiş olsa ve akit bu bilgiye göre kıyılmış olsa, akitten sonra nesebi konusunda yanlış bilgi verdiği anlaşılsa, ancak yanlış söylediği nesep ile gerçek nesebi aynı seviyede olsa, kadın ve velilerin akdi feshetme hakları olmaz. Eğer haber verdiği nesepten daha aşağı konumda olan bir nesebe sahip ise bu durumda velilerin akdi feshetme yetkileri vardır.

Eğer daha şerefli bir nesepten olduğu ortaya çıksa bu durumda Hanefi mezhebinde iki görüş vardır.

1) Hasan ibn Ziyad: Kadının feshetme hakkı vardır. Çünkü erkeğin nesebi ne kadar daha yüksek olursa kadının yükümlülükleri ve sıkıntıları o kadar artar.

2) Hanefilerde Tercih Edilen Görüş: Bu durumda kadının feshetme hakkı olmaz.

22. Ehli Kitap İle Evlilik:

Ehli Kitap ile evlilik şu dört şekilden birisiyle olur:

1) Erkek ve kadın Müslüman olursa şartlarına uygun olduğu takdirde akit sahih olur. Şahitlerin Müslüman olması vaciptir.

2) Erkek Müslüman olup, kadın kitabi olursa, şahitlerin müslüman veya zımmî olması caiz olur. Bu şahitler ister kadının dininden olsun, isterse başka bir ehli Kitap dinden olsun fark etmez. Eğer bu kadın, akıllı hür ve baliğ bir kadın ise yapılan evlilik caizdir. Ancak kadın küçük, deli mecnun ise kadının dininden olan velisinin izni gerekir. Ayrıca erkeğin nikâhı altında Müslüman kadın varsa sonra kitabi kadın ile evlenmiş ise yine caizdir. Tam tersi olması da caizdir.

3) Erkek ve kadın kitabi olursa bu durumda şahitlerin müslüman ve kitabi olması caizdir.

4) Kadın müslüman ve erkek kitabi olursa bu evlilik batıldır.

Bir müslüman erkek, kitabi bir kadınla evlendiği zaman, nasıl ki müslüman kadınla evlendiğinde hukuki sonuçlar çıkıyorsa aynı şekilde hukuki sonuçlar çıkar. Mesela kadının kızıyla, kız kardeşiyle, annesiyle evlenemez. Mihrini vermesi gerekir. Kadının nafakasını sağlaması gerekir. Kadının dışarı çıkması ve kadının terbiye edilmesi yetkisi erkeğe ait bir haktır. Dilediği zaman kadını boşama yetkisine sahiptir.

Kitabi Kadınla Evliliğin Bazı Durumları:

1. Eğer Müslüman olan bir erkek ve kitabi kadın evlilikte ihtilafa düşseler, yani erkek "evliyiz" kadın "değiliz" demiş olsa, iki kitabi kişinin şahitliği geçerli olur. Ancak erkek "evli değiliz" kadın "evliyiz" demiş olsa erkeğin sözü geçerli olur. Ancak iki müslüman kişi "bunlar evlidir" demişlerse bu şahitlik geçerli olur.
2. Bir müslüman ile müslüman bir kadın evlense sonra birisi ölse birbirlerine mirasçı olurlar. Ancak bir müslüman ile kitabi bir kadın evlense, sonra birisi ölse birbirlerine mirasçı olamazlar. Çünkü farklı dinden olmaları mirasa engeldir. Ancak müslüman erkeğin kitabi kadına vasiyette bulunması caizdir. Bu vasiyet ise üçte biri geçemez. Bu vasiyet varislerin rızasına da bağlı değildir. Kitabî kadının, Müslüman kocaya vasiyet etmesi caiz değildir.
3. Müslüman babaları tarafından doyurulan erkek veya kız çocuklar, babanın dinine tabi kabul edilir. Buna göre baba öldüğü zaman bu çocuklar babalarına mirasçı olabilirler. Annelerine mirasçı olmazlar. Eğer bu çocuklardan birisi ölse baba bu çocuğa mirasçı olur. Anne mirasçı olamaz.
4. Müslüman bir erkekle evli olan kitabi kadın kendi dinini terk eder başka bir semavi dine girerse evlilik feshedilmez. Müslüman erkek ile evliliği aynen devam eder. Ancak semavi dine inanan kadın semavi olmayan başka bir dine geçerse bu akdi feshetmeleri istenir. Kendileri feshetmez ise feshettirilir.

Ğayri Müslimlerin Birbiriyle Evlenmeleri:

Ğayri müslim ile kastedilen, İslam dışında semavi veya diğer dinlerden birini benimseyen kişilerdir. Bu kişiler kendi dinlerine uygun olarak bir akit yaptıkları zaman hiçbir müslümanın bunlara müdahale etme hakları yoktur.

Ancak şu üç yerde İslam hâkimi müdahale hakkına sahip olur:

1. Eğer zımmîlerin evliliği herhangi bir müslümanın hakkına tecavüz ediyorsa, bu durumda hâkimin müdahale hakkı vardır. Mesela müslüman bir erkek kitabi bir kadın ile evli iken sonra boşanmış olsa, bu kadının kendi dininde iddet beklemiyor olsa bile iddet beklemesi gerekir. Çünkü burada müslüman kocanın hakkı söz konusudur. Hem iddet içinde dönme hakkı vardır, hem de doğacak çocuğa sahip çıkma hakkı vardır. Bu durumda hâkim bu evliliğe müdahale edebilir.
2. Zımmî olan erkek ve kadın evlilik konusunda problem yaşasalar ve müslüman bir hâkime başvursalar ve "islama göre bizim aramızda hüküm ver" demiş olsalar, müslüman olan

hâkimin zımmîlerin nikâh akitlerine bakmaları gerekir. Acaba İslam şeriatının şartlarını taşıyor mu? Eğer İslam şeriatının şartlarını taşıyorsa bu şeriata göre hüküm verir. Eğer nikâh akdinin fesadının şahitlerden kaynaklandığını anlarsa veya kadın başka bir kitabi kocadan ayrılmış ancak iddet beklemeden yeni kocası ile evlenmiş ise ve bunların dinleri de buna müsaade ediyorsa hâkim bunların nikâhlarının devamına karar verir. Ancak evlilikte problem mesela kadının kocasının kendisine mahrem olan bir erkek olmasına raci ise veya kadın müslüman olan bir kocadan boşanmış ancak iddet beklemeden yeni kocayla evlenmiş ise müslüman hâkim, bunların evliliğinin sona erdiğine hükmeder. Bunların dininde bunların caiz olmasını kale almaz.

3. İki zımmî evli iken bunlardan birisi müslüman olursa bu durumda üç durum söz konusu olur:

a. Bu durumda bunların evlilikleri ya İslamın koyduğu sıhhat şartlarına haiz bir evliliktir ya da değildir. Eğer islamın öngördüğü şartlara haiz olmadığı bir durumda ise ya şahitliğin olmaması, kadının başka bir ğ. müslim ile boşandıktan sonra iddet içinde iken henüz iddet bitmeden evlenmesi gibi bir durumdur ya da kadının kendi mahremiyle evlenmesi, müslüman bir kocadan iddet beklerken iddet bitmeden kitabi kocayla evlenmesi durumudur. Eğer şahitlerin yerini bulmaması veya başka bir ğ. müslimden iddet beklerken evlenmiş ise ve evlendikleri dinin esasları da buna izin veriyorsa bunların evliliğinin devamına karar verilir. Eğer bunların evlilikleri mahremiyle evlenmek veya müslüman bir kocadan iddet beklerken olmuş ise bu durumda bunların ayrılmasına hüküm verilir. Çünkü müslüman olduktan sonra islamın bütün emirlerini yerine getirmekle yükümlüdürler.

b. Eğer koca tek başına müslüman olmuş kadın olmamış ise, eğer kadın semavi bir dine inanıyorsa bunların arası ayrılmaz. Eğer kadın semavi bir dine inanmıyorsa ona herhangi bir semavi dine inanması teklif edilir. Eğer semavi dinlerden birisini kabul ederse evlilikleri devam eder. Eğer semavi dini kabul etmez ise araları ayrılır.

c. Ğ. Müslim olan evli çiftlerden kadın müslüman olur, erkek dininde devam ederse, bu durumda erkek akıllı hür ve baliğ bir kişi ise ona müslüman olması teklif edilir. Eğer müslüman olursa evlilikleri İslam'a uygun olduğu müddetçe evlilikleri devam eder. İslama uygun değilse mesela kadın erkeğin mahremi ise devam etmez. Eğer erkek islamı kabul etmez ise araları ayrılır. Eğer erkek mecnun ise ona İslam teklif edilmez. Bu durumda bu kişinin anne babasına İslam teklif edilir. Anne babasından birisi islamı kabul ederse delinin de ona tabi olarak müslüman olduğuna hüküm verilir. Ve yeni müslüman olan kadının bu deli olan kişi ile evliliğine hükmedilir. Eğer anne babası islamı kabul etmezlerse bu deli için bir vasi tayin edilir ve aralarının ayrıldığına hüküm verilir. Eğer müslüman olan kadının kocası baliğ olmayan bir kişi ise ve bu sebeple kendisine İslam teklif edilememiş ise bu çocuk temyiz yaşına kadar beklenir ve kendisine İslam teklif edilir. Eğer müslüman olur ise ve evlilikleri İslami çerçeveye uygun yapılmış ise evliliklerinin devamına hüküm verilir. Eğer müslüman olmaz ise araları ayrılır.

23. Evliliğin İspat Edilmesi:

Şeriata göre evliliğin ispat edilme yolu üçtür: İkrar, delil ve yeminden dönme

1. **İkrar:**

a. Eğer bir kadın, falan adamın kendisinin kocası olduğunu iddia etse ve mahkemeye dava açsa, hâkim huzurunda erkek kadının bu iddiasını doğrularsa kadın kocayı hak eder ve evliliğin sonucunda terettüp eden bütün hukuki sonuçlar terettüp eder.

b. Eğer bir adam falan kadının kendisinin hanımı olduğunu iddia etse ve mahkemeye dava açsa, kadın mahkemede erkeği onaylarsa erkek kadını hak etmiş olur. Evliliğin bütün sonuçları terettüp eder.

2. **Delil:**

a. Eğer bir kadın falan erkeğin kendisinin kocası olduğunu iddia etse ve mahkemeye dava açsa, erkek mahkemede kadının bu davasını reddetse, hâkim kadından iddiasının doğruluğunu ispat için delil ister. Eğer kadın kabul edilen bir delil getirirse kocayı hak eder. Evliliğin bütün sonuçları da terettüp eder.

b. Eğer bir erkek falan kadının kendisinin hanımı olduğunu iddia ederse ve mahkemeye dava açarsa, fakat kadın erkeğin iddiasını yalanlar ise hâkim erkekten delil ister. Erkek makbul bir delil getirirse hanımı hak eder. Evliliğin bütün sonuçları terettüp eder.

3. **Yeminden Nükül:**

a. Eğer bir kadın falan erkeğin kendisinin kocası olduğunu iddia ederse ve mahkemeye dava açarsa, fakat erkek kadının bu iddiasını hâkim huzurunda reddederse hâkim kadından delil ister. Kadın delil getiremez veya delili kabul edilmez ise, kadın hâkimden erkeğe yemin ettirmesini ister. Eğer erkek yeminden nükül ederse kadın kocayı hak eder. Evliliğin bütün sonuçları terettüp eder.

b. Eğer erkek falan kadının kendisinin eşi olduğunu iddia eder ancak kadın inkâr ederse ve erkek delil de getiremez ise hâkim kadına yemin teklif eder. Kadın yeminden nükül ederse erkek kadını hak eder.

Not: Bütün bunların evlilik iddiasında bulunan taraf ile diğerinin mirasçıları arasında olmasında da durum böyledir. Evli olduğunu ispatlayan taraf diğerinin mirasından pay alır.

24. Zevcelerin Birbirinde Olan Hakları:

1. **Kadının görevleri (Kocanın Hakları):**

Kadın, kocası şu şartları kendisine sağlamış ise kocasına itaat etmek zorundadır:

a. Kadın mihri muacceli peşin almış ise
b. Kocasının hazırladığı ev kadının sosyal yaşantısına uygun ise
c. Ev güvenilir bir mekânda olup, kadının canının ve malının güvenliğini sağlayan bir ev ise
d. Koca kadına güven veren bir koca ise
e. Kocanın emrettiği şey şeriata uygun ise
f. Kocanın istediği şey evlilik ile ilgili ise (hanımına malını, paranı bana ver diyemez)
g. Koca, hanımını anne baba ve diğer akrabalarını ziyaret etmekten alıkoymuyorsa (anne baba ve yakın akraba haftada bir gün, diğer akrabaları yılda bir defa ziyaret etme hakkı var)
h. Kadın dinin izin verdiği ölçüde kocasının te'dip hakkını kabul ediyorsa (nasihat etme, yatakları ayırma ve hafifçe dövme)

2. **Erkeğin Görevleri (Kadınların Hakları):**

a. Mihri müsemmadan muaccel olanı zifaf gecesinden önce ödemesi gerekir. (Bu mihr ödendiği zaman kadın kocasının kendisinden faydalanmasını engelleyemez. Mihri muacceli ödememiş ise kadın kocanın bu hakkına engel olma hakkına sahiptir.)
b. Erkeğin kadının yaşamına uygun bir ev hazırlaması ve kadının giyim kuşam gibi nafakasını hazırlaması gerekir.
c. Erkek birden fazla evli ise eşler arasında adaleti gözetmesi gerekir.
d. Kadının anne ve babasını haftada bir, diğer akrabalarını yılda bir ziyaret etmesine engel olmamalıdır.

e. Erkek hanımını ev işlerine zorlayamaz. (Erkek zengin ise hanımına yardımcı hizmetçi tutmak zorundadır.)

f. Kadın kendi malında tam yetki sahibidir. Eğer kadının ehliyeti eksik ise velayet aynen velilik bahsinde geçen sırayı takip eder. Yani ilk önce baba, dede vb. şeklinde devam eder. Koca bu velayet sırası içinde yoktur.

3. Ortak Haklar:

a. Güzel geçinme

b. Hürmeti musahara

c. Birbirine mirasçı olma

d. Dinin helal kıldığı çerçevede birbirinden faydalanma

e. Nesep sahibi olma

MEHİR

Mehir akdin nefaz şartlarındandır.

Mehir, erkeğin evlilik akdi gereği veya kadından faydalanması sebebiyle kadına vermiş olduğu maldır. Kadın nikâh akdinden hemen sonra mehri hak eder. Duhulden önce boşanırsa, mehr-i müsemmanın yarısını veya mehr-i mislin yarısını ve bir mut'a (faydalanma) verir. Duhulden sonra ayrılırsa, mehrin tamamını alır. Nikâh sahih bir nikâh olmasa bile duhulden sonra ayrılırsa mehrin tamamını alır.

وآتوالنساء صدقاتهن نحلة

Erkeğin mehir vermesi caizdir. Mehirsizlik şart koşulup kıyılan nikâhta şart batıl, nikâh ise sahihtir. Böyle bir nikâh kıyılmışsa mehir misil verilir (Cumhur). Malikilere göre mehir rükündür, mehirsiz nikâh batıldır.

MEHİRDE ALT-ÜST SINIR

Mehrin alt sınırı Hanefilere göre 10 dirhemdir = 4 gr.altındır. Üst sınırı yoktur. Şafi ve Hanbelîlere göre alt ve üst sınırı yoktur. Malikilere göre bir dinarın ¼ ü dür.

MEHİRDE ARANAN ŞARTLAR

1. Mehir mal olmalı
2. Mehir malum olmalı
3. Mehirde hile olmamalı
4. Mütekavvim olmalı, Şer'an caiz olmalı

MEHİRLE İLGİLİ HAKLAR

1. Allah hakkı: Ne kadın ne velisi mehrin tamamından vazgeçemez

2. Kadının hakkı: Kadının velileri kadını mehri mislin altında bir mehirle nikâhlarsa kadın buna itiraz edebilir.

3. Velinin hakkı: Kadın veliden izinsiz mehri mislin altında bir bedelle evlenirse velinin itiraz etme hakkı ortaya çıkar. Ya nikâhı feshettirir, ya mehri misle tamamlatır, ya da mehri kabul eder.

Mehr-i Müsemma: Akit esnasında belirlenen mehir'dir. Peşin verilirse muaccel sonradan verilecekse müeccel olur.

Mehr-i Misil (Emsal Mehir): Kadının emsallerine verilen mehirdir.

MEHRİN SAHİH –FASİT OLDUĞU DURUMLAR

A. Sahih olduğu durumlar:

1. Mehir mal veya menfaat olur (Mütekavvim mal)
2. Mehir mütekavvim bir mal olmalı
3. Mehirde cehalet-i fahişe olmamalı
4. Mehir menfaat olduğu zaman, karşılığı ücret mukabilinde olmalı, maddi menfaate karşılık

B. Fasid olduğu durumlar:

1. Mehir gayrı mütekavvim olmamalı, akde konu olabilmelidir. (Denizdeki balık, havadaki kuş olmamalı)
2. gayrı Müslimler hakkında mütekavvim, Müslümanlar hakkında gayrı mütekavvim mallarda mehir fasittir.
3. Mal cehaleti fahişe ile meçhulse
4. Karşılığında ücret ifade etmeyen bir mal olması

KADININ ALACAĞI MEHİRLER

a) Eğer fasit akit kıyılmış ve nikâhta duhul gerçekleşmiş ise: mehri misil ve müsemmadan daha az olanını alır.

b) mehir olarak mehri müsemma belirlenmiş ise iki tarafta razı ise mehri müsemmayı alır.

c) Kadın 6 yerde mehri misil alır:

1. Koca ve velilerin akit esnasında mehri belirtmemesi
2. Akit esnasında mehir fasit olarak belirtilmişse
3. Veli ve kocanın mehri nefyetmeleri, Babanın kızına mehirsiz nikâh kıyması
4. Akıl baliğ hür kadın mehirsiz veya mehri mislin altında nikâhla kendini nikâhlarsa
5. Hanefilere göre asgari sınır(10 Dirhem = 4 gr.)ın altında kalmışsa, üç İmama göre 10 dirhem, İmam Züfer'e göre mehri misil alır
6. Mehrin miktarı hususunda nikâhtan sonra karı koca arasında ihtilaf çıkarsa mehri misil alır.

MEHRİN ARTIRILMASI

Mehirde eksilme ancak kadının izniyle olabilir. Mehirde artırma ise ancak koca tarafından yapılabilir. Şu şekilde yapılır:

1. Erkeğin artırdığı miktarın belli olması
2. Erkeğin artırdığı miktarı kadının bilmesi lazımdır
3. Mehri artıran akıl baliğ hür olmalıdır
4. Evliliğin devam ediyor olması lazımdır

MEHRİ AZALTMA ŞARTLARI

1. Mehirde yapılan indirimi kadının kendisi yapmalıdır
2. İndimi yapan kadın akıl baliğ hür olmalıdır
3. İndirimde ikrah olmamalı
4. Kadın bu indirimi yaptığında maraz-ı mevt olmamalı
5. Meir indirimi misli ve vasıfları belli mallarda yapılır.

ERKEĞİN KADINA TAM MEHİR VERMESİ

1. Evlilik akdi fasit ve duhulde gerçekleşmişse kadın tam mehir alır. Mehri fasit ise (domuz eti) kadın mehri misil alır.

2. Şüphe sebebiyle yapılan duhulde (hangi kadınla nikâhlandığı belli değilken, bir başkasıyla zifafa girdiyse ona) tam mehir verir.

3. Akit sahih ve duhul gerçekleşmiş ise mehr-i müsemma veya mehr-i misil alır

4. Sahih akit sahih halvet gerçekleşmiş ise tam mehir alır.

5. Sahih evlilikte karı kocadan biri ölmüş ise kadın mehri tam olarak hak eder. Mehir, kadının ölümüyle mirasçılarına geçer.

HALVETE MANİ ENGELLER

1. Şer-i engel: Ramazan orucu, ihram, hayız
2. Tabii engel: Erkeğin veya kadının küçüklüğü
3. Hissi engel: Hastalık, trafik kazası, vs.

NOT: Sahih ve fasit halvet bir yerde ortaktır: Her ikisinde de boşandıktan sonra da iddet beklerler.

SAHİH HALVET VE DUHULÜN ORTAK NOKTALARI

1. Her ikisinde de boşanma sonrası kadın tam mehir alır.
2. Her iki durumda da iddet bekler.

SAHİH HALVET VE DUHULÜN FAKLI YÖNLERİ

1. Hakiki duhulden sonra zina yapan kimseye recim uygulanır. Sahih halvetten sonra recim uygulanmaz.

2. Bir kişinin hakiki duhulden sonra karısının ilk eşinden olan çocuğuyla evlenemez. Sahih halvetten sonra boşama olursa o kadının kızıyla evlenebilir.

3. Üç bain talakla boşanmış kadın yeni bir evlilikte hakiki duhul gerçekleşmişse boşandıktan sonra ilk kocasına dönebilir. Halvet-i sahihadan sonra boşanan kadın ilk kocasına dönemez.

4. Hakiki duhulden sonra boşama gerçekleşmişse, ric'i talak; halvet-i sahihadan sonra boşama olmuşsa bain talak olur.

5. Hakiki duhulden sonra eşlerden biri ölürse birbirlerine mirasçı olurlar; halvet-i sahihadan sonra mirasçı olamaz.

KADININ MEHRİNİN YARISINI ALDIĞI DURUMLAR

1. Sahih bir akit olmalı
2. Mehir belirlenmiş olmalı
3. Duhul gerçekleşmemiş olmalı
4. Kadın mehir hakkından vazgeçmiş olmamalı

** Erkek duhul gerçekleşmeden mehrin tamamını kadına vermişse, sonra da boşama gerçekleşmişse: karısının izni olmadan yarısını geri alamaz.

ERKEĞİN KARISININ MEHRİNİ KULLANMASI

1. Duhulden önce boşama gerçekleşmiş ve mehir adamın elindeyse mehrin yarısını kullanabilir.
2. Mehrin tamamını kadına vermişse kadının mehrini kadının rızası olmadan kullanamaz.
* **Mut'a:** Erkeğin kadına mehrin yanı sıra verdiği gönüllü bir bağıştır. Bunun üst sınırı yoktur. Alt sınırı:
1. Mehr-i mislin yarısından az olamaz.
2. Bu örfe göre belirlenir. Bu erkeğin eşini üzmesinden sonra onun gönlünü hoş tutma amaçlı verdiği bir hediyedir.

KADININ BİRŞEY ALAMAYACAĞI DURUMLAR

1. Akdi fesada götüren bir şeyden dolayı akit fasit olur ve hakiki duhulde gerçekleşmemişse hiçbir şey alamaz
2. Akit sahih; hakiki duhul ve halvet-i sahihadan önce kadından kaynaklanan bir sebeple boşama olmuşsa kadın bir şey alamaz
a) Babası ve dedesi dışında veliler tarafından evlendirilen kız, buluğa erince boşanmak isterse bir şey alamaz
b) Erkek Müslüman olmuş, kadın Müslüman olmayı reddederse, koca da onu boşarsa bir şey alamaz
c) Kadın din değiştirir veya müşrik olursa, kocası da onu boşarsa kadın bir şey alamaz.

Mehire şart izafe edilmesi

1. Mehri misil ve mehri müsemma denk olduğu durumlarda mehirle ilgili şart koşulamaz

2. Mehr-i Müsemma mehr-i misilden eksik olursa

a) Eğer kadın buna razıysa bu kabul edilir.

Örnek: Mehr-i müsemma 5.000 lira; Mehr-i Misil 10.000 lira ise; 5.000 lira sana vereceğim, 5.000 lirayla da başka bir kadınla evleneceğim dese kadın da kabul etse geçerli olur.

b) Kadının menfaatine ise ve mehir de şer'an mubah ise:

Örnek: Misil 10.000 ve kadın da 5.000 lirasını nakit olarak ver 5.000 lirayla da babama iş kur derse adam iş kurmak veya mehri, mehri misle tamamlamak arasında muhayyerdir.

c) Şer'an kadının menfaatına olmayan bir şeyi şart koşmuşsa

Örnek: Kadın 5.000 lira para ver, 5 lira da içki al dese şart batıldır. Adam mehri, mehri misile tamamlar.

3. Mehri müsemma, Mehri misilden fazlaysa

Adam kadına şart koşsa: Ev işlerinde hünerli ise 15.000 lira vereceğim dese: Bu özellik de kadında varsa bu parayı verir; yoksa mehri misil verir.

4. Duruma göre mehir belirleme:

Güzelse 10.000, değilse 5.000;

Bu şehirde yaşarsak 10.000; başka şehirde 5.000 gibi

* İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre: Hem şart hem mehir geçerlidir.

* İmam-ı Azam ise: şart gerçekleşirse vermek zorunludur; eğer gerçekleşmez ise mehri misil ile müsemmanın ortasını verir.

MEHRİ KİM TESLİM ALIR?

Kadın küçük veya bu hükümde ise kişi mihri bu kadına teslim etmez, sırasıyla şu 6 kişiden birine verir:

1. Baba
2. Babanın tayin ettiği vasi
3. Dede
4. Dedenin vasisi
5. Hâkim
6. Hâkimin vasisi

Bu 6 şahıstan birine teslim edilmezse mehir borç olarak adamın zimmetinde kalmaya devam eder.

Kadın akıl baliğ ise kadının malında hiç kimse tasarruf hakkına sahip değildir. Bizzat kadının kendisine verilmelidir.

MEHRİN TAZMİNİ

1. Mehir helak olursa: Eğer mehir belirlendikten sonra, kabızdan önce helak olursa adam bunu tazmin eder. Kabızdan sonra helak olursa kadın hak iddia edemez.

2. İstihlak: kabızdan önce kocanın fiiliyle istihlak olursa koca öder.

a) Mehir kendiliğinden helak olursa: Koca öder

b) Mehir başkası eliyle helak olursa: helak edenden de kocadan da isteyebilir. Koca dan alırsa koca da bunu helak edenden alır.

c) Kabızdan sonra kadın helak etse bir şey alamaz

3. İstihkak: Başkası mihirde hak idda ederse:

a) Kadın ya mehrin geri kalanını kocadan alır

b) Ya da kadın ortaklıktan çıkar mehrin tamamını kocadan alır.

ÇEYİZ VE EŞYA

1. Kadının Çeyiz Sorumluluğu Yoktur
2. Kadın çeyizinden kocasını faydalandırmama hakkı vardır
3. Baba kendi malından kızına çeyiz almışsa: kız akıl baliğ ise kabzettiği an; kız akıl baliğ değilse baba satın aldığı an kız çeyizine malik olur.
4. Kız babanın aldığı çeyize mutlak olarak sahip midir? Baba sahih sağlam ise sahip olur. Maraz-ı mevt halinde almışsa varislerin iznine bağlıdır. Baba çeyiz eşyasından borcu olduğu halde ölürse borcu kıza ödettirilmez, terekesinden ödenir.

NAFAKA BAHSİ

Nafaka: Bir insana başka birinin nafakasının vacip olması için üç sebep vardır:

NAFAKANIN SEBEPLERİ:

1. **Zevciyyet:** Sahih evlilikten dolayı kadının nafakası koca üzerine vacip olur. Eğer fasit nikâh akdi ile evlenmiş olsalar kocaya nafaka vacip olmaz. Eğer koca evlilik akdinin batıl olduğunu bilmiyorsa kadına harcamış olduğu nafakayı tekrar isteme hakkına sahiptir. Kocaya nafakanın vacip olmasının sebebi kadını hapsettiğinden dolayıdır.

2. **Karabet:** Karabetten dolayı bir kişinin üzerine fakir olan küçük çocuklarının ve kazanmaktan aciz olan büyük çocuklarının ve ana babanın nafakasını karşılamak vaciptir. Eğer mahremleri olan kadınlar varsa veya küçük veya büyük olsun kazanmaktan aciz olan zi-mahremleri varsa bunların nafakalarını karşılamak da kişiye vacip olur.
3. **Milkiyyet:** Bir kişinin köleleri varsa bu kişinin kölelerinin nafakalarını karşılamak vacip olur.

Nafakanın Delilleri:

Kişi üzerine zevcesinin, anne babasının ve mahremlerinin nafakasını karşılamak vaciptir. Bu nafakadan kasıt onların yedirilmesi, giydirilmesi ve onların barınacakları evin temin edilmesidir.

Hanımının Nafakasını Karşılamasının Delili:

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ Bakara 233,

اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ Talak 6,

Ana baba, evlatlar ve diğer zî-mahremlerin nafakasının karşılanması gerektiğinin delili:

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا İsra 23,

إنّ لي مالاً وإن لي أبًا وله مال وإن أبي يريد أن يأخذ مالي. فقال رسول الله: أنت و مالك لأبيك Hadis,

Kölelerin nafakasının karşılanmasına delil: (Müslim) قَالَ لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ وَلَا يُكَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا يُطِيقُ

Hanımın Nafaka Hak Edebilmesi İçin Gereken Şartlar:

1. Evliliğin sahih bir akit üzerine kurulmuş olması gerekir. Eğer fasit bir nikâh akdi ile evlenmişler ise kocanın üzerine kadının nafakasını sağlamak vacip olmaz. Çünkü nafaka, kocanın kadını hapsetmesinden dolayı vacip olur. Fasit akitte ise şüphe vardır. Şüphe bulunduğu için kadın hapsedilemez. Dolayısıyla da kadının nafakası erkeğe vacip olmaz. Fasit akitte dühul olsa bile kocanın üzerine nafaka vacip olmaz. Eğer koca nikâh akdinin fasit olduğunu bilmeden kadının nafakasını kendi tasarrufuyla sağlamış ise daha sonra nikâh akdinin fasit olduğunu öğrense harcadığı nafakayı kadından alamaz. Eğer bu nafaka hâkim kararıyla sağlanmış ise nafakasını tekrar alabilir.

2. Kadının, kocanın faydalanmasına elverişli bir kadın olması gerekir. Çünkü evlilikten kastolunan tarafların birbirinden faydalanmasını sağlamaktır. Bu faydalanma ise ancak kadının baliğ olmasıyla ya da küçük olsa bile erkeğin iştah duyacağı bir seviyede olmasıyla gerçekleşir. Eğer kız, çok küçükse ve erkeğin iştah duymayacağı bir seviyede ise kocanın nafaka sağlamasının vacip olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır.

Ebu Hanife ve i. Muhâmmed'e göre kendisine iştah duyulmayan bir seviyede olan kız ile evlenilse bunun nafakası kocaya vacip olmaz. Evde hapsetse bile durum budur. Çünkü ondan faydalanılmadığı için evde yok hükmündedir. **Ebu Yusuf'a göre** ise eğer koca bu kızı kendi evinde fiilen hapsetmiş ise nafakasını karşılamak zorundadır. Eğer kız babasının evinde kalıyorsa bu durumda koca kızın nafakasını karşılamak zorunda olmaz. Fetva Ebu Yusuf'un bu görüşüne göredir.

Eğer kadının cinsel ilişkiye engel olan bir hastalığı varsa yine ihtilaf edilmiştir. **Ebu Hanife ve İ. Muhâmmed'e göre** bu kadın, ister zifaftan sonra kocasının evinde hastalanmış olsun isterse de zifaftan önce babasının evinde hastalanmış olsun mutlak olarak kocanın hanımının nafakasını karşılaması vaciptir. Ancak babasının evinde iken hasta olsa kocasının evine

gitmeyi istemelidir. Eğer kocasının evine gitmek istemez ise kocaya nafaka vacip olmaz. **Ebu Yusuf'a göre** ise eğer zifaftan önce babasının evinde hastalanmış ise bu durumda kocanın nafaka ödemesi vacip olmaz. İster kocasının evine gitmek istesin isterse de istemesin durum böyledir. Eğer kocanın evinde zifaftan sonra hastalanmış ise eğer koca, kadını babasının evine teslim ederse nafaka ödemesi gerekmez. Eğer kendi evinde kadını hapsederse nafakasını sağlamak vacip olur. Ancak bu görüş zayıf kabul edilmiştir.

3. Kocanın şer'î bir sebep olmaksızın veya kocanın kendisinden kaynaklanmayan bir sebepten dolayı kadını hapsetme hakkını kaybetmemesi gerekir.

Buna göre kadın şu üç durumda nafaka hakkını kaybetmez:

a) Eğer koca karısını evine alma hakkını kaybetmemiş ise, bu durumda kadın ister adamın evinde olsun isterse de başka bir yerde olsun, kocanın evine götürülmek istendiği zaman kadın bundan yüz çevirmiyorsa bu durumda kadın nafakayı hak eder.

b) Koca, şer'î bir sebepten dolayı kadını evinde tutma hakkını kaybetmiş ise bu durumda kadının nafaka hakkı sakıt olmaz. Mesela kocanın hazırlamış olduğu ev, şeriatın kabul etmeyeceği bir ev ise veya ev gasp edilmiş bir ev ise veya koca, kadının malı ve canı konusunda güvenmediği bir adam ise veya acil vermesi gereken mihri vermemiş ise bu durumda erkek kadını hapsetme hakkını kaybetmiştir. Ancak kadının nafakasını vermek zorundadır.

c) Şer'î bir sebep olmaksızın kocanın kendisinden kaynaklanan bir sebepten dolayı hakkını kaybetmesi. Mesela koca, kadında alacağı olduğu için kadını hapsederse veya koca hasta olur ve kadın ile mübaşerete güç yetiremez ise veya koca küçük yaşta olur kadın büyük olursa bu durumlarda erkeğin kadını hapsetme durumu ortadan kalkar. Ancak nafakası düşmez.

Şu iki durumda ise kadın nafaka hakkını kaybeder:

a) Şer'î bir sebep olmaksızın ve kocadan veya kadından kaynaklanan bir sebep olmaksızın kocanın kadını hapsetme hakkını kaybetmesi halinde kadının nafaka hakkı sakıt olur. Mesela kadını başka bir kimse kaçırsa ve kendi yanında alıkoysa bu durumda kadının nafaka hakkı sakıt olur.

b) Şer'î bir sebep olmaksızın, kadının kendisinden kaynaklanan bir sebepten dolayı erkeğin kadını hapsetme hakkını kaybetmesi halinde kadının nafakası sakıt olur. Mesela kadın, kocasından emin olduğu halde ve kendisine uygun ev hazırlandığı halde veya mihri muacceli verildiği halde kocasının evinden çıkarsa bu durumda kadının nafaka hakkı sakıt olur.

NAFAKA NASIL TAKDİR EDİLİR

Nafakaya engel bir durum olmadıkça erkek nafakayla mükelleftir. Özürsüz olarak erkek nafakayı vermezse hâkim nafakayı takdir eder.

1. Erkek ve kadın zenginse erkek zengin nafakası verir.
2. Erkek ve kadın fakirse fakir nafakası verir
3. Erkek zengin kadın fakirse orta halli bir nafakayı peşin olarak öder
4. Erkek fakir kadın zenginse orta halli bir nafakayı peşin olmaksızın öder.
5. Şafi ve Hanefilerden Kerhî: Kadının durumuna bakılmaz, erkek kendi durumuna göre öder.

NOT: Hâkimin takdir ettiği nafakayı erkek reddeder ödemezse

1. a) Koca zengin olduğu halde reddediyorsa: Koca mal bırakmışsa hâkim o maldan kadına nafaka verir.

b) Malın gelirinden kadına nafaka verir

2. Hiçbir şeyi olmayan fakir bir adamsa hâkim kadına akrabalarından borç para aldırır. Bu borç kocanın zimmetine kaydedilir. Hatta akrabaları borç vermezlerse hâkim onları hapsedebilir.

3. Hanefilerin Cumhuru: Adam fakirlikten dolayı nafakayı ödeyemiyorsa bu boşanma sebebi değildir. Şafiî, Hanbelî, Malikî, Zührî ve Kerhî ye göre kadın nikâhının feshini isteyebilir.

4. Kocanın karısı için hazırladığı ev, kadının denklerinin oturduğu bir ev olmalıdır.

5. Kadın istemezse erkeğin akrabalarıyla oturmaya zorlanamaz. Sadece kocasının başka hanımından olan buluğa ermemiş çocuklarıyla oturtulabilir.

6. Koca kadına hizmetçi tutmakla mükellef midir? Koca zengin ve kadın ev işlerini tek başına yerine getiremezse hizmetçi isteyebilir.

Koca fakir kadın ev işlerini tek başına yapabiliyorsa hizmetçi isteyemez.

Kadının Yolculuğa Çıkartılması:

Bir kadının başka bir yere göç edildiği zaman göçe zorlanıp zorlanamayacağı ve eğer kadın reddederse nafakasının düşüp düşmeyeceği konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Bazılarına göre:

Eğer göç edilen mesafe, namazların kısaltılacağı kadar bir mesafe ise yani üç günlük bir mesafe kadar uzaklığa göç edilmiş ise koca kadını bu yolculuğa zorlayamaz. Kadın reddettiği zaman kadının nafakası da düşmez. Ancak bu mesafeden daha kısa bir yere göç edilmiş ise kadın kocasının göç ettiği yere göç etmek zorundadır. Koca kadını zorlayabilir. Göç edilen yer, ister köy olsun isterse de başka bir şehir olsun fark etmez. Kadın gelmek istemez ise kadının nafaka hakkı düşer.

Bazı âlimlere göre ise kişinin hanımını yolculuğa çıkarabilmesi ve onu zorlayabilmesi için üç şartın bulunması gerekir.

1. Yolculuk mesafesinden daha kısa bir mesafe olacak (üç günlük yol mesafesinden daha az olacak)

2. Yolculuk bir şehirden başka bir şehre olacak

3. Koca güvenilir bir kişi olacak

Bu şartlar bulunduğu takdirde kadın kocasıyla yolculuğa çıkmak zorundadır. Gelmez ise kadın nüşuz etmiş sayılır ve nafaka hakkı sakıt olur. Eğer şartlardan biri bulunmaz ise kadın nüşuz etmiş olmaz ve nafaka hakkı sakıt olmaz.

NİKÂH BAĞININ SONA ERMESİ (TALAK)

Talakın Manası:

"Talak" kelime olarak maddi veya manevi bir bağın çözülmesi ve kaldırılmasıdır. Asıl olarak bazıları طلّق 'dan geldiğini, bazıları da طلق 'dan geldiğini söylerler. (إطلاق) İf'al babında kullanıldığında ise daha çok hissi bir bağın kaldırılması anlamı taşır. Ve boşama anlamında kullanıldığında kinevi lafızlardan sayılmıştır. Tef'il babında kullanıldığında hakiki manadaki talaka delalet eder. Nitekim örfte; Tallaka, boşama manasında olup, evli çiftlerin arasındaki manevi bağın (nikâh) çözülmesini ifade eder.

<u>İslam şeriatında</u> ise:

طلاق: حَلُّ رِباط الزوجية الصحيحة فى الحال او المآل تفيد ذالك صراحةً او دلالةً تكون من الزوج او القاضى بناءً على طلب زوجه.

Bu Tanıma Göre:

1-) Talak olabilmesi için evlilik akdinin sahih olması gerekir. Böylece fesihten ayrılır.
2-) Boşama hemen de yapılabilir gelecek zamana da izafe edilebilir.
3-) Boşama ric'i de olabilir, bain de olabilir.
4-) Boşama ya sarih (sadece talakta kullanılmalıdır) ya da kinevi lafızla olabilir.
5-) Boşama erkek tarafından (erkeğin vekili de olur) olabileceği gibi kadının hâkime müracaatı ile hâkimin boşaması ile de gerçekleşebilir.

Talakın Hikmetleri:

1-) Aralarında nefret ve buğz olan iki kişinin bir arada yaşamaya devam etmeleri bir eziyettir.
2-) Beden ayrılığı: Aynı evde yabancı gibi yaşamak ve kadını askıda bırakmak helal değildir.
3-) Taraflara bir alternatif sunmadır.
4-) Daha büyük fitneyi engellemek vardır. (Katl vb)
5-) Tarafların insanlık onurlarının incinmemesidir.

Boşamanın helalliğine dair deliller:

Bakara 229	اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ
Talak 1	يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ .
Bakara 236	لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ

Sünnetten delili ise: Peygamber Efendimizin hanımı Hafza (r.ha)'yı boşaması ve tekrar ona dönmesi olayıdır. (Buhârî)
Aklen delili ise şudur: Taraflar birbiriyle geçinemezlerse ve birbirini beğenmezler ise ailede huzursuzluk meydana gelir. Hayat yaşanılamaz hale gelir. Tarafları evli bulunmaya zorlamak onlar için hayatı zorlaştırmak demektir. Ayrıca bu ailede yetişen çocuklar gerektiği gibi yetiştirilemeyecek ve topluma faydalı olma yerine zararlı fertler haline geleceklerdir. Bu durumda eşlerin birbirinden ayrılmaları ve mutlu olacakları yeni bir yuva kurmaları her iki taraf açısında da daha uygundur.

Talakın Şartları:
Talakı Elinde Bulunduran Kişiye Taalluk Eden Şartlar:

1. **Boşamayı yapan kişi ya koca olacak ya da kocanın elçisi veya vekili olacaktır.** Bunların indeki bir kişinin boşaması geçerli değildir. Buna göre velayet yetkisine sahip bir kişinin velisi bulunduğu kişiyi boşama yetkisi yoktur. Efendinin, kendi kölesinin hanımını boşama yetkisi yoktur. Ancak bu veliye ve efendiye yetki verirlerse boşama yetkileri olur. Boşama yetkisi kocaya aittir. Ancak kocanın izin verdiği vekil ta'yin ettiği kişinin boşama yetkisi olabilir.
2. **Boşayan kişi akıllı olmalıdır.** Buna göre mecnun, matuh veya herhangi bir sebeple bunalımda olan bir kişinin boşaması geçerli değildir. Boşayan kişinin aklının tam olması gerekir. Ancak bir kişi akıllı iken hanımını boşamayı bir şarta bağlasa, sonra şart gerçekleşse ve şartın gerçekleştiği anda kişi aklını kaybetmiş bulunsa boşama gerçekleşmiş olur.
3. **Boşayan kişi baliğ olmalıdır.** Kişi mümeyyiz veya ğ. mümeyyiz olsa boşaması geçerli değildir. Çünkü bu boşama işi mahza zarar içeren bir konudur. Çünkü boşama sonucu bazı haklar kaybedilir ve karşı tarafın bazı hakları da kendisi üzerine yüklenmiş olur. Çocuk ise mahza zarar olan bir iş yaptığı zaman velisi izin verse bile geçersiz olur.

Hanbelîlere göre boşamanın ne demek olduğunu bilen ve boşama sonucunda kadının kendisine haram olduğunu bilen bir mümeyyiz çocuğun boşaması geçerli olur.

Hanefilere göre ise, sağlıklı olmak, boşamayı kendi iradesiyle yapmış olmak, aklı başında olmak ve reşit olmak boşamanın geçerli olması için şart değildir. Bu sebeple hasta, mükreh, sarhoş kişilerin boşamaları geçerlidir. Ancak sarhoş kişinin boşamasının vaki olması için haram olan bir şeyi kendi rızasıyla içmiş ve sarhoş olması şarttır. Buna göre bir kişi haram olmayan bir şeyi içse (bal gibi) veya ikrah yoluyla haram olan bir şeyi (şarap) içse boşaması vaki olmaz. Ayrıca Hanefilere göre uyuyan kişinin boşaması da geçersizdir. Ancak reşit olan ve sefih olan kişinin boşaması da geçerlidir. Haneflere göre boşama kastetmese bile şakacı kişinin boşaması geçerlidir. Hataen dili sürçen kişinin boşaması da geçerlidir. Mesela hanımına *"hoşsun"* derken dili sürçse ve *"boşsun"* dese hanımı boş olur. Hanefilere göre, akıllı, baliğ ve koca olmak şartıyla dalgın kişinin boşaması da geçerlidir.

Şâfî ve Maliki mezhebine göre, mükreh kişinin boşaması geçersizdir. Bu mezheplerin delilleri tercihe en şayan olanıdır. Delil ise (لا طلاق في إغلاقٍ) hadisidir. Diğer delil (رُفع عن أمتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه)

İbn Abbas'a göre mükrehin ve sarhoşun boşaması geçerli değildir. Delili ise şu olaydır. Hz. Ömer zamanında bir adam bal almak için arı kovanına sarkmış hanımı da ipin üzerine oturmuş ve eğer beni boşamazsan ipi keserim demiştir. Kocası hanımını ikna edemeyince boşamış ve daha sonra durumu Hz. Ömer'e anlatmış Hz. Ömer de boşama vaki olmadı fetvasını vermiştir.

Şâfîlere göre mükrehin talakının geçerli olmaması için yedi şartın bulunması gerekir:

1. **Zorlayan kişi tehdit ettiği şeyi yapabilecek güçte olacak** (Zorlayanın böyle bir gücü yoksa boşama geçerli olur)
2. **Zorlanan kişi zorlayan kişinin tehdidinden gerçekten korkmuş olacak** (Gerçekten korkmuyorsa boşama geçerli olur)
3. **Zorlanan kişi boşamadığı zaman öldürme veya bir uzvun telefi veya uzun bir süre hapsetme veya saygınlığı zedeleme gibi durumla karşı karşıya bulunacak** (Bu durumlardan biriyle karşı karşıya olmazsa yani ikrah'ı Mülci altında olmaz ise boşama geçerli olur)
4. **Zorlama haksız yere yapılmış olacak** (zorlama haklı yere yapılırsa boşama geçerli olur. Hanımına zulmeden bir kişinin hâkim tarafından boşamasının yapılması gibi)
5. **Zorlanan kişinin boşama lafzını kullanırken boşama niyetinde olmaması gerekir.** (Boşama niyetinde olursa boşama vaki olur)
6. **Zorlanan kişinin hangi lafzı kullanması isteniliyorsa o lafzı söylemesi gerekir.** (Eğer kendisinden istenilen lafzın dışında başka bir lafız kullanırsa boşama vaki olur. Mesela hanımını bir talakla boşa denildiği halde o üç talakla boşarsa veya hanımın Ayşe'yi boşa denildiği halde o Fatma'yı boşarsa bu boşamalar geçerli olur.)
7. **Zorlayan kişinin boşama yetkisi olmamalıdır.** (Eğer zorlayan kişi boşama yetkisi olan bir kişi ise boşama gerçekleşmiş olur. Mesela bir kişi başka birini hanımını boşaması için vekil ta'yin etse sonra vekil boşamaktan vazgeçse, koca da o vekili kendi adına boşaması için zorlasa boşama vaki olur.)

Boşamanın Geçerli Olması İçin Kadında Bulunması Gereken Şartlar:

Boşanan kadın ya hakiki ya da hükmi zevce konumunda olur. Hakiki zevce, sahih evlilik bağı devam eden kadındır. Hükmi zevce ise rac'î talak veya beynuneti suğra olan bain talak veya evliliğin feshedilmesinden dolayı iddet bekleyen kadındır. Evli olan çiftten koca

Müslüman olur kadın şirke devam ederse bu evliliğin feshedilmesi gerekir. Feshedilmeden dolayı iddet bekleyen kadın hükmi zevcedir.

Bir kişi kendisiyle evlilik bağı bulunmayan bir kadını boşamış olsa bu boşama geçerli olmaz. Bir kadın bir erkeğe üç şekilde yabancı olur.

1. Erkek kadını hiçbir şekilde nikâhı altına almamıştır.
2. Erkek kadını nikâhı altına almış ancak dühulden önce boşamıştır ki bu durumda akdin sonuçları meydana gelir. Veya nikâhı altına almıştır ve dühulden sonra rac'î veya bain (beynuneti suğra) talak ile boşamıştır ve kadının iddeti bitmiştir veya beynuneti kübra ile boşamıştır ki bu durumda iddet bitmemiş olsa bile kadın kendisine yabancıdır.
3. Adam bir kadın ile evlenmiştir, sonra akdi bozan bir sebepten dolayı (mesela denkliğin bulunmaması veya mihrin mihri misilden az olması veya evliliğin sıhhat şartlarından birini kaybetmesi) nikâh akdi feshedilmiştir ki bu durumda kadının iddeti bitmemiş olsa bile artık kocasına yabancıdır.

Bu duruma göre;

1. Bir kişi nikâh akdi kıyıp henüz dühul etmeden hanımını boşamış olsa bu kadın erkeğe boşadığı anda yabancı olur. Kadının iddet beklemesi gerekmez. Bu boşama hükmi veya hakiki boşama da sayılmaz.
2. Bir kişi hakiki bir dühul yaptığı hanımını zevciyet bağı devam ederken "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" diyerek boşamış olsa üç talak meydana gelir. Birinci defa sen boşsun demesi hakiki bir boşamadır. İkinci ve üçüncü boşamalar ise hükmi boşama adını alır. Çünkü kadın iddeti bitene kadar hükmen o adamın eşi sayılır. Ancak kişi henüz dühul etmediği hanımını boşamış olsa üç defa boşsun sözünden sadece birinci boşama bain talak olarak bir boşama sayılır ve hakiki zevce üzerine vaki olmuştur. İkinci ve üçüncü boşamalar ise lağv'dır. Boşama olarak vaki olmaz. Çünkü kadın dühul olmadığı için hükmen de onun hanımı sayılmaz.
3. Beynuneti kübrada ise iddet devam ederken yapılan ikinci ve üçüncü boşamalar boşama sayılmaz. Çünkü aralarındaki zevciyet bağı zaten bitmiştir.

Talakın Kendisiyle Vaki Olduğu Lafızlar ve Lafızların Çeşitleri ve Her Birinin Hükmü:

Talak çiftlerin ayrılmasını ifade eden her lafızla vaki olur. Ancak bu lafızların boşamaya ehil kişi tarafından kullanılması gerekir. Ayrıca kadın boşamaya ehil olmalıdır. Boşamada kullanılan dil önemli değildir. Ayrıca anlaşılabilen işaretler ve yazı da boşama için geçerlidir. Boşamanın hakiki veya hükmi hanıma izafeten söylenmesi gerekir.

Boşamada kullanılan lafızlar iki kısma ayrılır:

Sarih Lafız: Kendisinden boşama anlaşılan ve başka manaya gelmeyen ve boşama manasına geldiğinde de karineye ihtiyaç duymayan boşama lafızlarıdır. Bu lafızlar insanlar arasında sadece boşama için kullanılır.

Sarih lafızlarla yapılan boşamalar, niyete ihtiyaç duymadan vaki olur. Sarih lafız kullanan kişi "ben bununla boşama kastetmedim" demiş olsa bile, "niyetim bu değildi" demiş olsa bile boşama vaki olur, adamın sözüne itibar edilmez.

Kinayeli Lafızlar: Boşama manasına geldiği gibi başka manaya gelme ihtimali bulunan lafızlardır. Bu lafızlardan boşama mı yoksa başka bir şey mi kastedildiği ancak karineler vesilesiyle anlaşılabilir. Mesela kişi hanımına "işin kendi elindedir" veya "sen bana haramsın" veya "sen serbestsin" veya "nereye gidersen git, beni ilgilendirmez" veya "sen serbest bırakılmışsın" demiş olsa bu sözlerden ne kastedildiği ancak karineler vesilesiyle anlaşılabilir.

Hanefi Mezhebine göre bir kişi kinayeli lafız kullanmış olsa iki durumdan biriyle boşama vaki olur:

1. Kinayeli lafzı kullandığı anda çiftler arasındaki "durum", kocanın boşama kastettiğine delalet ediyorsa boşama vaki olur. Kişinin niyetine bakılmaz.
2. Kinayeli lafız kullandığında karine yoksa kocanın niyetine bakılır. Eğer kocanın niyeti boşama ise boşama vaki olur.

Bu duruma göre şu durumlar terettüp eder:

Bir kişi hanımına kinayeli lafız kullanmış olsa ve "sonra boşama kastetmedim" demiş olsa, hâkim duruma bakar. Eğer boşama kastettiğine delil bulursa boşandığına karar verir. Eğer delil bulamaz ise boşamadığına hüküm verir.

Şâfîlere ve Malikilere göre; Bir kişi kinayeli lafız kullanmış olsa bu kişi boşamaya niyet etmemiş ise boşadığına hüküm verilmez. Kişinin niyeti önemlidir. Bu durumda karine dikkate alınmaz. Buna göre kişi kinayeli lafız kullansa ve "Boşamaya niyet etmedim" dese boşadığına hüküm verilmez. Kinayeli lafzı kullanırken çiftler arasındaki duruma bakılmaz.

Ahrazın İşareti ve Yazı İle Boşaması:

Dilsiz bir kişinin işareti konusunda iki temel görüş vardır:

1. Dilsizin yazısından ne ifade ettiği açıkça anlaşılıyorsa yazısına itibar edilir, boşaması da caizdir. Yazısı açık ve net bir şekilde anlaşılıyorsa bu kişinin işaretine itibar edilmez.
2. Yazısı ister güzel olsun ister kötü olsun, dilsiz kişinin işaretine itibar edilir. İşareti eğer anlaşılabiliyorsa işaretiyle boşaması geçerli olur.

Hanefiler kendi aralarında dilsizin işareti konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır.

a. Eğer dilsiz kişinin yazısı güzel ise ve ne yazdığı gayet güzel anlaşılıyorsa yazısı itibara alınır ve yazı ile boşaması geçerli olur. İşaretine itibar edilmez.
b. Dilsiz kişinin anlaşılan işaretlerine itibar edilir ve boşaması caizdir. Bu kişi ister yazı yazmayı bilsin isterse bilmesin fark etmez. Ancak yazı biliyorsa yazısı da itibara alınır.

Not: Kitabet ile boşama ifadesi iki kısma ayrılır. Kitabet yoluyla ifade edilen yazı, sarih bir ifade olup boşama anlamına geliyorsa bu boşama kişinin niyetine bakılmaksızın boşama kabul edilir. Eğer yazıda kinayeli lafız kullanılmış ise kişinin niyetine bakılır. Niyeti boşamak ise bu boşama kabul edilir.

Yazı ile Boşama Çeşitleri:

a. **Yazının Müstebine olması ne demektir?** Yazı açık bir şekilde yazılmış ve okumak isteyen herkes rahatça okuyabiliyor ve anlayabiliyorsa bu yazıya müstebine denilir. Kâğıt üzerine yazı yazmak, taş üzerine çivi ile yazmak müstebinedir.
b. **Yazınının ğayri müstebine olması ne demektir?** Yazıyı yazmak ancak yazının eserinin kalmama durumu varsa bu yazı ğ.Müstebinedir. Mesela su üzerine yazı yazmak havaya yazı yazmak ğ. müstebine bir yazıdır.
c. **Yazının mersüme olması ne demektir?** Yazının mersüme olması, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde yazının, kimi boşamak istediği, bu kişinin adı soyadı ve adresi belli olan kişinin söylendiği ve açıkça boşamanın ifade edildiği yazıdır. Mesela kişi Ayşe Yılmazı boşadım diye yazmış olsa bu yazı mersüme olur.
d. **Yazının ğayri mersüme olması ne demektir?** Yazılan yazıda boşanmak istenen kişinin adı, soyadı, ünvanı açık bir şekilde belli değilse bu yazı ğ. mersümedir. Mesela Ayşe'yi boşadım dese bu yazıdan hangi Ayşe'nin boşandığı açıkça belli değildir.

Buna göre:

1. Eğer yazı, müstebine ve mersüme ise bu sarih lafız kullanma yerindedir. Kişi "ben boşama kastetmedim" dese bile boşama vaki olmuştur. Bu boşama rac'î talak sayılır.

2. Eğer yazı müstebine ancak ğ. mersüme ise bu kişi "ben bu yazı ile boşama kastetmedim" demiş olsa bu sözü kabul edilir. Boşama vaki olmaz. Bu boşama kinevi lafız mesabesindedir. Çünkü adam boşadığını yazmış ve bu anlaşılıyor ancak kimi boşadığı belli değildir. Ancak erkek "ben bu yazı ile falan eşimi boşamayı kastettim" derse bu boşama bain talak olur.
3. Eğer yazı ğ. müstebine ve ğ. mersüme olursa ise bu yazıya itibar yoktur.

Talak Sayısı:

Boşayan ve boşanan kişi dikkate alınarak boşama dört şekilden biriyle olur.

1. Erkek ve kadın her ikisi de hür olur. Bu durumda kocanın boşama hakkı üçtür, bunda ihtilaf yoktur.
2. Erkek ve kadın her ikisi de köle olur. Bu durumda kocanın boşama hakkı ikidir. Bunda ihtilaf yoktur.
3. Erkek hür bir kişi olur, kadın köle olur. Bu durumda **Şâfîlere** göre kocanın boşama hakkı üçtür. Şâfîlerin bu konudaki hareket merkezleri erkektir. Erkek hür ise boşama hakkı üçtür. **Hanefilere** göre ise bu durumda kocanın boşama hakkı ikidir. Hanefilerin hareket noktası kadın olduğu için, kadın köle olursa erkeğin boşama hakkı iki olur.
4. Erkek köle olur, kadın hür olur. Bu durumda **Şâfîlere** göre kocanın boşama hakkı ikidir. Şâfîler erkek merkezli düşündükleri için bu durumda boşama hakkı ikidir. Üç ve dört numaradaki Şâfîlerin görüşünün dayanağı ise الطلاق بالرجل والعدة بالنساء hadisidir. **Hanefilere** göre ise erkeğin boşama hakkı üçtür. Çünkü burada kadın hürdür.

Tek Bir Lafızla Üç Talak Hakkını Kullanma:

Dört mezhep imamına göre: Bunlara göre bir kişi hanımını tek bir lafızla üç talak ile boşamış olsa, bu boşama ile üç talak beynuneti kübra şeklinde vaki olur. Bu durumda bunların birbiriyle evlenmesi, kadın başka koca ile evlenmedikçe caiz olmaz.

Sahabeden ibn Abbas, ibn Mesud, Abdurrahman ibn Avf ve Zübeyr'e göre: Tek lafızla üç defa boşama bir defa boşama sayılır. Bunların delili şudur. Rukane isminde biri tek lafızla üç talak hakkını kullanarak hanımın boşamış sonra Peygamberimize gelerek pişman olduğunu söylemiş, Peygamberimiz de ona nasıl oşadığını sormuş, o da "aynı mecliste üç defa" demiş, Peygamberimiz de ona bunun tek bir rac'î talak olduğunu ve hanımına dönebileceğini söylemiştir.

Talak Siğalarının Çeşitleri:

Notlar: (Ön bilgi)

a. Evliliğin şarta bağlanması caiz değildir. Gelecek zamana bağlanması da caiz değildir. Çünkü evlilik, hibe ve satış gibi temlîkât cinsindendir.
b. Talak ise temlîkât cinsinden değildir. İskâtât cinsindendir. Köleyi azat etmek, borçtan ibra etmek gibi iskâtât cinsinden olan şeyleri geleceğe izafe etmek caizdir. Bunları şarta bağlamak da caizdir. Mesela kişi kölesine "şu işi tamamlarsan hürsün" dese veya "ramazan ayı girdiği anda hürsün" dese veya "falan ay geldiğinde seni borçtan ibra ettim" dese bunlar iskâtât cinsinden olduğu için caiz olur.

Talak Siğası Üç Kısma Ayrılır:

1. **Müneccez Talak Siğası:** Kocanın kendisiyle boşama kastettiği boşama lafızlarıdır. Bu lafızlar herhangi bir zaman veya şarta bağlanmaz. "Sen boşsun" demek gibi. **Bu Tür Boşamanın Hükmü:** Eğer boşama yapan kişi ehliyetli yani akıllı, baliğ ve kocanın bizzat kendisi ise ve boşanmak istenen kadın boşama için mahal durumunda ise yani kadın

hakikaten veya hükmen adamın karısı durumunda ise hemen vaki olur. Bütün sonuçlar terettüp eder.

2. **Gelecek Zamana İzafe Edilen Talak Sığası:** Bir kişinin boşamayı belirli bir zamanın girmesine bağladığı boşama lafızlarıdır. Bir kişinin dühul yaptığı hanımına "sen yarın boşsun" demesi veya "ramazan ayı geldiğinde boşsun" demesi gibi. **Bu Çeşit Boşamanın Hükmü:** Bu boşama eğer boşayan kişi boşamaya ehil ise ve kadın da boşamaya mahal ise boşama akdi hemen kurulmuş olmakla beraber boşama ancak kendisine izafe edilen zamanın girmesiyle vaki olur. Zamana izafe edilerek yapılan boşama, izafe edildiği zamanın gelmesi ile vaki olur. Mesela bir kişi hanımına "ramazan ayının gelmesi ile boşsun" demiş olsa bu kadın ramazan ayı girinceye kadar adamın hanımı olarak kalır. Şaban ayının son günü güneşin batışı ile ramazan ayı girmiş ve kadın boşanmış olur.

3. **Şarta Bağlanan Boşama ve Hükmü:** Konuşan kişinin talakın vaki olmasını kendisine bağladığı şart ile beraber kullandığı bütün boşama ibarelerine şarta bağlı boşama denilir. Boşamanın şarta bağlanması farklı amaçlarla olabilir.

a. İbaresini şarta bağlayan kişi bu sözü ile ***boşama kastetmiştir*** ve sarih lafız kullanmıştır. Bu durumda şart gerçekleştiği anda boşama vaki olur. Eğer falan kişi ile konuşursan buşsun demek gibi. Ancak bu talakın vaki olması için dört şartın bulunması gerekir.

1. Kişinin boşamayı kendisine bağladığı şart, şart lafzını kullanırken var olmamalıdır. Eğer kişi şart ve boşama lafzını kullanırken şart zaten var olan bir şey olursa boşama hemen vaki olur. Mesela kişi hanımına falan kişi ile kavga edersen boşsun dese ve kadın o anda kavga ediyor olsa kadın hemen boşanmış olur.

2. Kişinin boşamayı kendisine bağladığı şart gelecekte var olması mümkün bir şey olmalıdır. Mümkün olmayan bir şey olursa boşama vaki olmaz. Mesela kişi hanımına deve iğne deliğinden geçerse boşsun dese bu mümkün olmadığı için hanımı kendisinden boş olmaz.

3. Lafzı kullandığı anda kadın adamın hakiki veya hükmi karısı olmalıdır. Yani ya evlilik bilfiil devam ediyor olmalıdır. Ya da rac'î veya beynuneti suğra ile boşanmış ve iddet bekliyor olması gerekir. Eğer kadın, ibareyi kullanan kişinin hakiki veya hükmi karısı değilse ve yabancı bir kadın ise boşama vaki olmaz.

4. Kadın, şartın bağlandığı durum vaki olduğunda adamın hakiki veya hükmi karısı değilse tamamen yabancı bir kadın ise bu boşama vaki olmaz. Mesela yabancı bir kadına babam Avrupa'ya giderse sen boşsun dese sonra kadın ile evlense ve arkasından baba Avrupa'ya gitse kadın boş olmaz.

b. İbaresini bağladığı şartın yapılmasından uzak durdurmak için kullandığı ***tehdit sözleri*** olabilir. Bu durumda kişinin amacı boşamak değildir.

c. İbareyi kullanan kişinin ibaresini bağladığı şartın yapılmasını ***teşvik için*** kullanmış olabilir. Eğer benim ile beraber yemek yemez isen eşim benden boş olsun demek gibi.

d. İbareyi kullanan kişi, bu ibaresiyle vermiş olduğu bir kararını ***takviye etmek için*** kullanmış olabilir. Eğer bu şehirde kalırsam hanımım benden boş olsun demek gibi.

Not:

1. Diğer üç durumda (b.c.d şıklarında) ise dört mezhep imamına göre, kişi boşama kastetmemiş olsa bile şart gerçekleştiği anda boşama vaki olur.
2. İbn Teymiye, ibn Hazm'a göre ise bu şıklarda boşama vaki olmaz. Çünkü kişinin bu şartlı boşamalardan kastı, bir şeyi yapma veya terk etme azmini güçlendirmekten ibarettir.
3. A şıkkında kişi hanımına aynı anda "falan kişi ile konuşursan üç talak ile boşsun" demiş olsa kadın da o kişi ile konuşmuş olsa beynuneti kübra ile boşanmış olur. Bu durumu kurtarmak için kadın o kişi ile konuşmadan önce adam hanımını bir talak ile boşar. İddet

bitinceye kadar beklenir. İddet bitince kadın o kişi ile konuşur. Böylece şart çözülmüş olur. Sonra adam kadın ile tekrar evlenir. Ve durumu kurtarmış olurlar.

Boşama Kimin Hakkıdır?

Hanefilere göre boşama erkeğin kendisine veya erkeğin, hanımını boşamak üzere vekil tayin ettiği kişiye veya bu görevi kendisine tevdi ettiği kişiye veya eşine kendini boşama yetkisi vermiş ise kadına ait bir haktır.

Diğer mezheplere göre ise boşama hakkı, erkeğin kendisine, erkeğin vekiline, elçisine ya da hâkime aittir. Fakat erkeğin boşaması ile hâkimin boşaması arasında iki yönden fark vardır:

1. Koca, hanımı razı olsa da olmasa da boşama yetkisine sahiptir. Hâkim ise ancak kadın razı olursa veya kadın hâkime müracaat ederse boşama yetkisine sahiptir. Kadın bütün olumsuzluklara rağmen evli kalmaya razı ise hiçbir kimse onu zorla boşama yetkisine sahip değildir.

2. Koca, kadını hiçbir durum söz konusu değilken ve hiçbir gerekçe yok iken boşama yetkisine sahiptir. Hâkim ise kadının kendisine müracaat etmesi ve şu şartların bulunması ile boşama yetkisine sahiptir.

a. Kadın, hâkime kocasını boşaması için müracaat etmiş ise, bu, kocasında bulunan bir kusurdan dolayı olmalıdır.

b. Kadının müracaatı kocanın zor durumda olması ve nafaka sağlayamaması sebebiyle olmalıdır.

c. Kadının hâkime müracaatı kocasının mazeretsiz olarak kaybolması sebebiyle olmalıdır.

d. Kadının boşanma isteği kocasının hapiste olması sebebiyle olmalıdır.

e. Kadının boşanma talebi kocanın kendisine zarar vermesi sebebiyle olmalıdır.

Not: b şıkkından dolayı hâkim boşarsa bu boşama rac'î talak olur. a.c.d.e şıklarından dolayı hâkim kadını boşarsa bu bain talak olur.

Not: Kadın hâkim tarafından boşanırsa bunlardan sadece nafaka sağlanmaması sebebiyle olan rac'î, diğerleri ise bain talak olur.

BOŞAMA ÇEŞİTLERİ:

Kocanın Boşamalarının Rac'î Veya Bain Olması:

Kadını kocası boşarsa, bu durumda Hanefi mezhebine göre, yedi yer hariç diğer boşamaların hepsi rac'î talaktır. Yedi yer ise bain talak olur:

1. Koca kadını dühulden önce boşarsa bu boşama bain talak olur.
2. Koca kadını bir mal karşılığında boşarsa bu bain talak olur.
3. Boşama bain talak olduğunu bildiren bir vasıf ile beraber olursa bain talak olur. Mesela kişi hanımına "bain talak ile boşsun" derse veya "sen benden rac'î olmayan talak ile boşsun" derse bu boşama bain talak olur. أنت طالق طلقة بائنة / أنت طالق طالقة بائنة
4. Boşama ismi tafdil siğasıyla olursa bain talak olur. Mesela kişi hanımına "boşamaların en kötüsü ile boşsun" derse veya "en şiddetlisi ile boşsun" derse bu boşamalar bain talak olur. أنت طالق أشدّ الطلاق / أنت طالق أسوأ الطلاق
5. Boşama bain talaka benzer bir şekilde olursa bain talak olur. Mesela kişi hanımına "en kötü şekildeki gibi" veya "boşamaların en çirkini gibi boşsun" derse bu bain talak olur.

   أنت طالق كاسوء / أقبح
6. Boşama kinayeli sözle olur ve bu sözle boşama kastedilirse bain talak olur.

7. Üçüncü talakı tamamlayan talak bain olur. Önceden iki hakkını kullanmıştır.

A. **Rac'î Talak ve Hükümleri:**

Arapça Tanımı:

الطلاق الرجعيّ : طلاق الرجل زوجته المدخول بها حقيقة بصريح لفظ الطلاق إذا لم يقترن بعوض، ولا بعدد الثلاث ، لا نصا ولا إشارة ولا بنعت حقيقي، ولا بأفعال التفضيل، ولا بتشبيه يدل على البينونة.

Bu Tanımdan Çıkan Sonuçlar:

1. المدخول بها حقيقة Buna göre kendisiyle hakiki dühul olmayan kadın boşandığı zaman bain talak olur.
2. بصريح لفظ الطلاق Buna göre kinayeli lafızla boşama bain talak olur.
3. إذا لم يقترن بعوض Buna göre boşama kadın tarafından erkeğe verilen bir mal karşılığında olursa bu bain talak olur.
4. ولا بنعت حقيقي Buna göre boşama bain olduğunu bildiren bir sıfatla beraber olursa bain olur.
5. ولا بأفعال التفضيل Buna göre boşama tafdiliyet bildiren bir lafızla olursa bain talak olur.
6. ولا بتشبيه يدل على البينونة Buna göre boşama bain talaka benzediğini ifade eden bir teşbihle kullanılırsa bain talak olur.

Rac'î talak, kişinin hanımını sarih lafızla boşamasıdır. Bu boşamada yeniden bir araya gelmeleri için yeni bir nikâh akdi, yeni bir mihr ve kadının rızası aranmaz. Bir kişinin aynı kadını iki defa ayrı ayrı rac'î talakla boşama hakkı vardır. Her defasında hanımına dönebilir. Ancak bu dönüş iddet müddeti içinde olmalıdır. Kişi hanımını bir rac'î talakla boşamış olsa ve sonra iddet bitene kadar hanımına dönmemiş olsa, üçüncü hayzın kesilmesiyle beraber boşanmış olurlar. Bu boşanma başta rac'î talak iken iddetin bitmesiyle beynuneti suğraya dönüşür. Bu ise bir bain talak demektir. Artık eşler tekrar birbiri ile evlenmek isterlerse yeni bir nikâh akdi, yeni mihir ve kadının rızası ile evlenebilirler.

Kişinin iki defa rac'î talak hakkı vardır, ancak kişi, bir rac'î talakta bulunsa sonra iddet içinde hanımına dönmüş olsa kaybettiği rac'î talak hakkı geri gelmez. Artık bu adamın bir talak hakkı vardır. Eğer iki hakkını ayrı ayrı zamanlarda kullanırsa, üçüncü talak beynuneti kübra olur. Artık eşlerin tekrar birbirine dönmesi için, kadının başka bir kocayla evlenmesi ve ondan boşanmış olması ve iddetinin bitmiş olması gerekir. Rac'î talak sonucunda zevciyet ve helallik devam eder. Yani koca istediği anda hanımına dönebilir.

Rac'î Talakın Sonuçları:

1. Rac'î talak sonucu boşama hakkından bir tanesi gider.
2. Rac'î talak sonucunda erkek hanımına dönme yetkisine sahiptir. Ancak iddeti bitmemiş olmak şarttır. Bu durumda kadın razı olsun olmasın fark etmez. Eğer iddet içinde hanımına dönmemiş ise bain talak olur.
3. Rac'î talak zevciyet ve helallik bağını ortadan kaldırmaz. İddet devam ettiği müddetçe bu bağ devam eder.

Rac'î Talakta Zevciyet ve Helalliğin Devam Etmesinin Sonuçları:

1. Boşanan kadın iddeti devam etiği müddetçe kocasına haram olmaz. Kocasının kendisinden faydalanması helaldir. Ancak ne zaman dönerse hanımına dönmüş olur.
2. İddet bitmeden önce karı ya da kocadan birisi ölmüş olsa birbirine mirasçı olurlar.
3. Kadın iddet içinde olduğu müddetçe nafakasını karşılamak kocasına vaciptir.
4. Rac'î talak ile müeccel olan talak muaccel hale gelmez. İddet bittikten sonra muaccel hale gelir.

B. Bain Talak:

Hâkim eşleri ayırmış ise veya koca eşini kinayeli lafızla boşamış ise bain talak meydana gelir. Bain talakta boşama hemen vaki olur. Ancak helallik devam eder. Yani ayrılan çiftler iddet içinde veya iddet bittikten sonra yeni bir nikâh, yeni bir mihir ve kadının rızasıyla yeniden evlenebilirler. Bain talak ile kocanın boşama haklarından birisi gider. Eğer üçüncü defa boşama olmuşsa, bu talak beynuneti kübra olur. Yani kadın başka bir kişi ile evlenip boşanmadan eski kocasıyla tekrar evlenemez. Bain talak iki kısımdır.

a) Beynuneti Suğra Talak ve Hükmü:

Arapça Tanımı:

الطلاق البائن بينونة صغرى: الطلاق الذي يوقعه الرجل على زوجته غير المدخول بها مطلقا، أو المدخول بها دخولا حقيقيا بثلاثة شروط: أحدها ألا يكون مسبوقا أصلا، أو مسبوقا بطلقة واحدة، وثانيهما ألا يكون مقترنا بعدد الثلاث، وثالثها أن يكون مقرونا بأفعل تفضيل أو بتشبيه كذالك، أو يكون في مقابل عوض.

Beynuneti Suğra: Erkeğin duhul yapmadığı karısını boşaması veya hakiki duhul yaptığı hanımını şu üç şarta bağlı olarak boşamasıdır.

1. Daha önce üç talak gerçekleşmemiş veya iki talak gerçekleşmiş de son hakkın kullanılmamış olması gerekir.
2. Üç talak lafzını aynı anda kullanmamış olmalıdır.
3. Kinevî lafızla boşamış ve bununla da talaka niyet etmiş olması veya beynunete delalet eden herhangi bir lafzı, talak lafzına bitiştirmiş olmalı veya talak sigasına ismi tafdil sigasını bitiştirmiş olmalı veya talakı şiddet içeren bir lafızla kullanmış veya bedel karşılığında boşama gerçekleşmiş olmalıdır.

Kişi hanımını bir bain talak ile boşamış olsa veya onları hâkim ayırmış olsa bir bain talak olur. Artık taraflar yeni mihir, yeni nikâh akdi ve kadının rızasıyla evlenebilirler. Yani helallik devam eder. Buna *beynuneti suğra* denilir. İkinci boşamadan sonra tekrar evlenirler ve üçüncü defa da boşanırlarsa artık bu üçüncü boşama bain'i kübra olur. Beynuneti suğrada zevciyet bağı sona erer. Artık koca kadına dönemez. Ancak helallik devam eder. Yani yeni bir nikâh ile bibirine helal olurlar.

Beynuneti Suğranın Sonuçları:

1. Beynuneti suğra ile koca, sahip olduğu boşama hakkından birini kaybetmiş olur.
2. Beynuneti suğra, evlilik bağını hemen o anda bitirir. Evlilik bağının bitmesi için iddetin bitmesi gerekmez. Bu durumda kocanın kadından faydalanma hakkı biter. Bu kadına yeni bir mihir, nikâh akdi ve kadının rızası olmadan dönemez. Bu durumda kadın ile erkek baş başa kalamazlar. Birbirinden faydalanamazlar. Biri ölse diğeri ona mirasçı olmaz. Müeccel olan mihir muaccel hale dönüşür.
3. Beynuneti suğra, kadın ile erkek arasındaki helaliyeti ortadan kaldırmaz. Yani tekrar evlenebilirler.

Rac'î Talak ile Beynuneti Suğra Arasındaki Farklar:

1. Rac'î talakta evlilik bağı ve helallik devam eder. Beynûneti suğra da ise sadece helallik devam eder. Evlilik bağı sona ermiştir.
2. Rac'î talak ile boşanan çiftler iddet içinde biri ölmesi durumunda birbirine mirasçı olurlar. Beynûneti suğra da ise iddet içinde ölse bile mirasçı olamazlar.
3. Rac'î talakta müeccel olan mihir muaccel hale dönüşmez. Beynûneti suğra da ise muaccel hale dönüşür.

b) Beynuneti Kübra ve Hükümleri:

Arapça Tanımı:

البينونة الكبرى هو ما كان مكملا للثلاث او كان طلاقا ذكر معه عدد الثلاث كقول الرجل لزوجته: أنت طالق ثلاثا.

Beynuneti Kübra: İster rac'î ister bain talakla olsun koca hanımını iki defa boşadıktan sonra üçüncü defa boşarsa bu boşamaların üçüncüsü beynuneti kübra olur. Artık taraflar, kadın başka bir koca ile sahih bir evlilik yapıp, dühul ve boşanma olmadan ve iddet bitmeden birbiriyle evlenemezler. Beynuneti kübra ile zevciyet ve helallik sona erer. Artık koca istediğinde hanımın rızası olsa bile dönemez. Birbirine dönebilmeleri için başka bir koca ile evlenmesi, boşanması ve iddetinin bitmiş olması gerekir.

Boşama üç'e tamamlanmış ise veya boşama lafzıyla üç kelimesi beraber zikredilmiş ise beynuneti kübra olur. Hanefi mezhebi de dâhil olmak üzere diğer mezhepler bu konuda ittifak etmişlerdir.

Beynuneti Kübranın İki Sonucu Vardır:

1. Beynuneti kübra şeklinde meydana gelen boşama sadır olur olmaz erkeğin kadın üzerindeki mülkiyeti sona erer. Mesela koca hanımını üç talak ile boşamış olsa bu boşama sadır olur olmaz kocanın kadın üzerindeki hakları biter. Kocanın kadın ile bir arada kalmaları caiz olmaz. Herhangi bir şekilde kadından faydalanamaz.
2. Beynuneti kübra gerçekleştiği anda koca ile kadın arasındaki helaliyet sona erer. Yani beynuneti kübra ile boşayan koca hanımını tekrar nikâhı altına alamaz. Ancak başkası ile evlenir boşanır ve iddeti biterse yeni bir nikâh akdi ve mihirle evlenebilirler. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ Bakara, 230

Beynuneti Kübradaki Sonuçlardan Şu Durum Ortaya Çıkar:

Bu talak gerçekleştiği andan itibaren taraflar birbirine mirasçı olamazlar. Müeccel olan mihr muaccel hale dönüşür. Kocanın hemen bunu vermesi gerekir.

Talak Çeşitleri Arasında Kıyaslama:

(Aşağıdaki ilk üç maddede ittifak vardır. Dördüncü maddede ise ihtilaf vardır.)

1. Rac'î talak mülkiyeti ve helalliği ortadan kaldırmaz. Beynuneti suğra ise mülkiyeti ortadan kaldırır, helalliği ortadan kaldırmaz. Beynuneti kübraya gelince hem mülkiyeti hem de helalliği ortadan kaldırır.
2. Bir kişi hanımını rac'î talak ile veya beynuneti suğra ile boşadıktan sonra tekrar hanımına dönmüş olsa, kullanmış olduğu bir talak hakkı gider geriye kalan iki talak hakkı saklı kalır. Ancak beynuneti suğra da yeni bir mihir ve yeni bir nikâh akdi ve kadının rızası gerekir. Bu durum ister iddet bittikten sonra isterse iddet içinde olsun fark etmez. Rac'î talakta ise eğer kadının iddeti bitmemiş ise, kadının rızası olmadan ve yeni bir nikâh akdine ve mihre

gerek olmadan hanımına dönebilir. Eğer kadının iddeti bitmiş ise kadının rızasıyla ve yeni mihir ve nikâh akdi ile dönebilir.

3. Kişi hanımını beynuneti kübra ile boşamış ise ve başka bir kocadan sonra tekrar evlenmişlerse bu ikinci evlilik ile kocanın yeniden üç boşama hakkı olur. Çünkü önceki helallik sona ermiştir. Rac'î talak ve beynuneti suğra da ise önceki helallik devam etmektedir. Bu helallik üzerine tekrar dönülmüştür. Bu sebeple kocanın önceki hakları üzerine bina olunur ve tekrar sıfırdan boşama hakkı elde edilmiş olmaz.
4. Eğer bir kişi hanımını beynuneti suğra ile boşamış ve sonra bu kadın başka bir koca ile evlenmiş olursa ve bu kocadan da boşanmış olsa ilk kocası ile evlendiği zaman kocanın boşama hakları sıfırdan mı başlar yoksa önceki boşamalar üzerinden mi devam eder? Bu konuda ihtilaf vardır.

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre, boşama hakkı, bu kocanın önceki boşama hakları üzerine bina edilir. Yani önceki boşama hakkından biri gitmiştir. Ve geriye iki boşama hakkı kalmıştır. Önceki helaliyet üzerine kurulur.

İ. Muhâmmed'e göre ise bu yeni evlilikten sonra kocanın boşama hakkı yeniden sıfırlanır. Yeniden boşama hakkı üç olur.

SÜNNİ VE BİD'Î TALAK:

Talakın keyfiyeti ve kadının içinde bulunduğu duruma göre boşama Sünni ve Bid'î talak olmak üzere iki kısma ayrılır.

Sünni Talak: Kur'an'ın temel prensiplerine ve Sünnetteki tatbikata uygunluk gösteren talaka İslam hukuk dilinde sünni talak denilmiştir. Sünni talak Hanefilere göre iki kısma ayrılır.

1. Ahsen Talak: İçerisinde cinsel ilişki bulunmayan bir temizlik süreci içerisindeyken sarih bir lafızla, bir talak ile boşamak ve daha sonra kadını iddeti bitene kadar bırakmaktır. Yani Sünnete uygun olarak ve sadece bir boşama hakkı kullanılarak yapılan boşamadır.

2. Hasen Talak: Ahsen talakta olduğu gibi içerisinde cinsel birleşme olmayan bir temizlik sürecinde hanımı boşamak ve boşamaya diğer talak haklarını da kullanarak devam etmektir. Ancak diğer boşamaları aynı temizlik dönemi içerisinde kullanmaz. Birinci talak hakkı kullanıldıktan sonra hayız dönemi başlayıp biter ve temizlik dönemi içindeyken ikinci talak hakkını kullanır. Daha sonra bir hayız dönemi daha beklenir. Ve temizlik sürecine girdikten sonra da üçüncü talak hakkını kullanır. Böylece üç talak hakkını da kullanmış olur. Bu talak haklarını kullanırken hiçbir temizlik döneminde kadın ile cinsel ilişki kurmaz. Bu şekilde üçüncü talak hakkını kullandığında, talak beynûneti kübra olarak gerçekleşir.

Sünni Talakta Şu Şartlar Vardır:

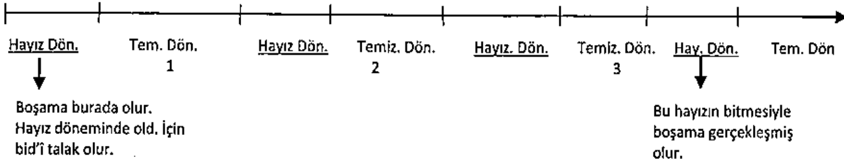
1. Talak hakkını kadın hayızlı iken kullanmayacak

2. Kadın hayızdan temizlendikten sonra yani talak hakkının kullanılacağı temizlik süreci içerisinde cinsel birleşme de olmayacak

Bid'î Talak: Genel olarak erkeğe ait olan boşama hakkını, erkek kadının hayızlı olduğu süreçte veya içerisinde cinsel birleşme olan temizlik süreci içerisinde ya da üç talak hakkını bir defada kullanmasına bid'î talak denilir. Ayrıca üç talak hakkını aynı temizlik süreci içerisinde ayrı ayrı kullanması da bid'î talaktır.

Bid'î şeklinde yapılan talak **dört mezhebe göre,** diyaneten haram olsa da hukuki sonuç doğurur. Bunu Cuma esnasında yapılan satışa kıyas etmişlerdir. Cuma esnasında kişi alış veriş yapsa bu alış verişi Cuma kılmamış olsa bile geçerlidir. Hukuki sonuç doğurur. Ancak Cuma namazı kılmadığı için günahkârdır. Veya gasp edilen bir elbise ile kılınan namaza kıyas etmişlerdir. Bu elbise ile namaz caiz olsa da elbiseyi çalan kişi günahkârdır.

Ancak **şiadan ve mutezileden bir gurup âlim ve ibn Hazm, ibn Teymiye ve ibn Kayyim el Cevziyeye** göre bid'î şekilde meydana gelen boşamadan hukuki sonuç doğmaz. Çünkü boşama gerçekleşmemiştir.
Hayızlı halde iken kadının boşanması şu şekilde gösterilebilir.

Boşamanın gerçekleşmesi ve kadının bekleyeceği iddet süresinin bitmesi için, Hanefilere göre üç hayız müddetinin bitmesi gerekir. Ancak boşamanın gerçekleştiği hayız dönemi bu hayızlardan sayılmaz. Boşama ancak 1 nolu hayızın başlamasıyla başlar ki bu, kadının bekleyeceği iddet süresinin uzaması anlamına gelir. Bu ise kadına zulümdür. Bu sebeple Sünnete ters olduğu için bid'î talak olmuş olur.

Ric'at, yani erkeğin hanımına dönmesi konusunda erkek ile kadın arasında meydana gelen ihtilaf:
Karı ile koca arasında ric'at konusunda ihtilaf iki şekilden biri ile olur:

1. Ricat konusunda ihtilaf ya **ric'at'ın aslında** olur ki mesela koca hanımına döndüğünü iddia ediyor; kadın ise dönmediğini iddia ediyorsa bu ricatın aslında olan bir ihtilaftır. Bu ihtilaf iki şekilde olur:
   a. **Kadın ihtilaf edildiği zamanda iddeti içinde olur.** Bu durumda kocanın sözü geçerlidir. Çünkü kocanın iddet bitmediği için dönme hakkı devam etmektedir. Ve koca yapmaya yetkili olduğu bir şeyi haber vermektedir. Kadın razı olsun ya da olmasın bu şeyi yapmaya hakkı vardır.
   b. **Kadın ihtilaf edildiği anda iddeti bitmiş olur.** Bu durumda koca döndüm diye iddia ediyorsa delil getirmesi gerekir. Eğer delil getirirse sözü geçerlidir. Eğer getiremez ise kadının sözü geçerlidir.
2. Ya da **ricatın sıhhatinde** olur ki mesela erkek iddet içinde hanımına döndüğünü; kadın ise iddet bittikten sonra döndüğünü iddia ediyorsa bu, iddetin sıhhati konusunda meydana gelen bir ihtilaftır. Bu durumda kadın ya ricatin hangi tarihte meydana geldiği konusunda bir tarih getirir, ya da getiremez.
   a. Eğer erkek iddet içinde döndüğünü ispat ederse erkeğin sözü geçerlidir. Eğer delil getiremezse iddet bittikten sonra döndü şeklinde iddia eden kadına yemin ettirilir. Eğer yemin ederse hüküm kadının dediği gibidir. Yeminden nükûl ederse kocasının iddia ettiği gibi hüküm verilir.
   b. Eğer kadın bir tarih getirirse ve bu tarih ile kocanın boşamada bulunduğu tarih arasında altmış gün veya daha fazla gün geçmiş ise yemini ile kadının sözü geçerli olur.
   c. Eğer kadının getirdiği tarihle boşama arasında altmış günden az bir zaman geçmiş ise kadının sözü geçerli olmaz.

Hasta Kişinin Boşaması Hakkında:
Burada kastedilen ölüm hastalığıdır.
Ölüm hastalığının (maradu'l mevt) gerçekleşebilmesi için üç şartın bulunması gerekir:

1) Hastalığa tutulan kişinin kendi işlerini yapamaz halde olması
2) Hastalığın genelde ölümle sonuçlanan hastalıklardan olması
3) Hastalık sonucu kişinin ölmesi

Bu şartlardan herhangi birisi bozulursa bu hastaya ölüm hastalığına tutulmuş hasta denilmez. Bir kişi sağlam ve kuvvetli olduğu halde genelde helak olması söz konusu olan durumlardan birine düçar olmuş ise bu kişi de hükmen ölüm hastası kabul edilir. Genelde bu durumda olan kişiler üç grup olarak ele alınır. Ancak bu çoğaltılabilir. Bu üç kişi şunlardan ibarettir:

a. Bir kişinin idam edilmesine karar verilmiş ve idam sehpasına doğru götürülüyorsa bu kişi ölüm hastası kabul edilir.
b. Bir kişi gemiye binmiş ve deniz ortasında gemi kurtuluş olmayan bir dalgaya maruz kalmış ise bu kişi ölüm hastası kabul edilir.
c. Bir kişi savaş meydanında iki taraf savaşa başlamadan önce taraflardan teke tek savaşmak için öne çıkan kişiler ölüm hastası kabul edilir.

İster hakiki isterse de hükmen maradul mevt durumunda olan kişi hanımını kadının rızası olmadan bain talak ile boşamış olsa ve bu boşamadan dolayı kadın iddet beklerken adam ölmüş olsa bu boşama geçerlidir. Boşama boşama anından itibaren başlamış kabul edilir. Ancak bu boşama, kadının boşama anından kocanın ölmesine kadar miras için ehil olarak kalması (*mesela kadının müslüman olarak devam etmesi gibi, çünkü aksi durumda kadın mirastan mahrum olur*) şartıyla, kadının mirastan mahrum olmasına sebep olmaz. Yani kadın mirastan payına düşeni alır.

Bu boşama bir açıdan sağlıklı kişinin boşamasına benzer; bir açıdan da benzemez. Sağlıklı kişinin hanımını boşaması ile nasıl bain talak boşama lafzı kullanılır kullanmaz meydana geliyorsa aynı şekilde hasta kişinin boşaması ile de bain talak meydana gelir. Bu yönden benzerlik gösterir. Kadının mirastan mahrum olmaması açısından da farklılık gösterir.

Mal Kaçıran Kişinin Boşamasının Şartları:

1. *Boşamanın kesinlikle bain talak olması gerekir.* Çünkü kişi hanımını ric'i talak ile boşasa ve sonra kadın bu boşamadan dolayı iddet beklerken koca ölse bu koca ister maradul mevt hastalığında olsun isterse de sağlıklı bir adam olsun kadın her halukarda mirastan pay alır.
2. *Bu boşama kadının rızası dışında meydana gelmelidir.* Eğer kadının rızası dâhilinde meydana gelirse kadın mirastan pay alamaz.
3. *Adamın, maradu'l mevt halinde boşadığı bu kadının iddeti bitmeden ölmüş olması gerekir.* Eğer iddet bittikten sonra ölürse kadın mirastan pay alamaz.
4. *Kadının, boşama ile adamın ölümü arasındaki vakitte miras için mahal olma şartlarını kaybetmemesi gerekir.* Mesela adam ölünceye kadar dinden çıkmamış olması gerekir.
5. *Boşamanın, kocanın kendi rızasıyla olması gerekir.* Eğer koca mükreh olarak boşarsa Hanefi mezhebine göre adam mal kaçırmak için bunu yapmış olmaz. Bu sebeple boşama vaki olur ve kadın mirastan pay alamaz.

TEVFÎZ'U TALAK:

Boşama yetkisi erkeğe ve kadının müracaatı ile hâkime aittir. Erkek bu boşama işini bizzat kendisi yapabildiği gibi, başka birini vekil tayin ederek de yapabilir. Eğer üçüncü bir şahsı vekil tayin etmiş ise buna tevkil denilir. Eğer boşama yetkisini hanımına vermiş ise buna da tevfid denilir.

Tefviz nikâh akdi kıyılırken verilebildiği gibi, evlilik hayatı devam ederken de verilebilir. Tefvizin, vekilliğe benzeyen ve benzemeyen yönleri vardır. Ayrıca temlike benzeyen ve benzemeyen yönleri de vardır.

Tefviz İki Yönden Temlike Benzer, İki Yönden Tevkile Benzemez:

1. Koca hanımına boşama yetkisi verdiği zaman bu yetkiyi geri alma yetkisi yoktur. Bu yönüyle temlike benzer. Ancak vekilliğe benzemez. Çünkü vekâlette geri dönme hakkı vardır.
2. Koca boşama yetkisi verirken herhangi bir zaman dilimi eklememiş ise bu boşama yetkisi sadece yetkinin verildiği meclis ile sınırlıdır. Eğer meclis biterse kadına verilen boşama hakkı gider. Ancak vekil için mutlak bir zaman kullanılmış herhangi bir sınırlama konulmamış ise bu vekâlet meclis dağıldıktan sonra da devam eder.

Tefvizin Temlike Benzemediği, Ancak Vekâlete Benzediği Yerler:

1. Tefvizde bulunan koca her ne kadar hanımına boşama yetkisi vermiş olsa da kendisinin boşama yetkisi sona ermez. Üç talak hakkı aynen devam eder. Vekillikte de böyledir. Vekile vekâlet verilse bile vekâlet verenin tasarrufu sona ermez. Temlikte ise kişi başkasına sahip olduğu hakkı devrettikten sonra kendisinde tasarruf hakkı kalmaz. Mesela malı karşıdaki satsa, artık o malda tasarruf hakkı yoktur. Bu yönüyle tefvizden ayrılır.
2. Tevfîzde, kabul, icabın olduğu meclisin bitmesiyle bitmiş olmaz. Mesela kadın tefvizin verildiği mecliste yoksa icabın bulunduğu meclis bittikten sonra da kadının kabul etme hakkı vardır. Tevfîz akdi icapla tamamlanmıştır. Temlik akdinde ise icabın meydana geldiği mecliste kabulün de meydana gelmesi gerekir. Çünkü temlikte icapla kabul aynı mecliste olmalıdır.
3. Tefviz sadece koca tarafından tamamlanır. Kadının kabulüne bağlı değildir. Temlik ise ancak kabul ile tamam olur.

Not: Kadın tefvizi talak hakkını aldıktan sonra kadının boşaması aynen erkeğin boşaması gibi rac'î, bain suğra ve bain Kübra şeklinde vaki olur. Rac'îde aynı şekilde kadın kocasına dönebilir. Kocanın rızası aranmaz. Kadına verilen talak sadece bir boşama şeklinde verilemez. Çünkü talak tecezzi kabul etmez.

Tefvîz'i Talakın Sığaları:

1. Tefvizi talak umumi bir şekilde verilebilir: Bu durumda yetki, "ömür boyunca sana yetki verdim" şeklinde veya "dilediğin zaman boşama yetkin vardır" demek gibi.
2. Tefvizi talak belirli bir zaman dilimi ile beraber zikredilebilir: Mesela "sana bir ay boyunca boşama yetkisi verdim" demek böyledir. Eğer bu zaman dilimi bittikten sonra olursa kadın boşama yetkisi kullanamaz. Kadının kocasının yetki verdiğinden haberi yoksa ve mühlet bittikten sonra haberi olsa bu yetkiyi de artık kullanamaz.
3. Koca, hanımına yetki verirken herhangi bir zaman dilimi söylemeden mutlak olarak yetki verebilir: "Sana boşama yetkisi verdim" demek gibi. Bu durumda kadın sadece o mecliste boşama yetkisine sahip olur. Meclis dağılınca yetki sona erer.

HÂKİMİN KARI VE KOCAYI BİRBİRİNDEN AYIRMASI DURUMLARI:

Şeriat karı ve kocanın haklarını korumak için eşlerin birbirinden ayrılması konusunda hâkimlere yetki vermiştir. Bu haklar şeriatın bizzat kendisinin gözettiği haklar olabileceği gibi, bazen de şeriatın bizzat emretmediği üzerine almadığı haklar olabilir. Bu hakları gözetmek mutlaka eşlerin hâkime gelip durumu arz etmelerine bağlı değildir. Herhangi bir kimsenin hâkime gelerek karı ve kocanın İslam'a uygun muaşerette bulunmadıklarını haber vermesiyle de hâkim müdahale edebilir. Mesela sütkardeşi olan kişilerin birbiri ile evlenmelerini herhangi bir kimse giderek hâkime haber verme imkânı vardır.

1. Nafakadan Dolayı Hâkimin Eşleri Ayırması:

1. Nafaka sağlamak koca üzerine vaciptir.
2. Kadın kadınlık vazifelerini yerine getirdiği müddetçe nafaka hakkı asla sakıt olmaz. Ancak kocaya itaat etmez ise, kadınlık vazifelerini yerine getirmez ise şeriatın kendisine tahsis ettiği nafaka hakkı sakıt olur.
3. Erkek bu nafakayı zenginlik veya fakirlik durumuna göre sağlamak zorundadır. Çünkü koca kendi maslahatı için kadını hapsetmiştir.
4. Eğer koca zengin ise kadın müracaatı ile hâkim kocaya nafaka sağlaması için zor kullanır ve belirli bir meblağ tayin eder.
5. Koca zengin olduğu halde ve hâkim vermesini emrettiği halde koca vermez ise hâkim kocayı hapseder.
6. Yukarda sayılanlar konusunda âlimler arasında ihtilaf yoktur.

Âlimlerin İhtilaf Ettiği Nokta: Eğer Koca Nafaka Sağlayamıyorsa Durum Ne Olur?

Şâfî ve Hanbelîlere göre:

Erkek nafaka sağlayamıyorsa kadının şikâyeti üzerine hâkim boşamaya karar verir. Eğer kadın durumuna razı ise ve ayrılmak istemiyorsa hâkim onu zorlayamaz.

Malikilere göre:

Koca hiç nafaka veremiyor ya da çok az nafaka sağlayabiliyorsa kadın hâkime müracaat eder. Hâkim, kocaya eşini boşaması için telkinde bulunur ve onu sıkıştırır. Eğer boşamaz ise hâkim eşleri birbirinden bir ric'î talak ile boşar.

Hanefilere göre:

Adam eşinin nafakasını karşılayamıyorsa hâkim bunları hiçbir zaman boşama yetkisine sahip değildir. Kadın müracaat etse bile boşayamaz. Kadın kendi akrabalarından borç alır. Bu borç erkeğin zimmetine borç olarak yazılır. Eğer kadın borç alacak kimse bulamaz ise veya kadının akrabaları borç vermezlerse, hâkim kadına bakmakla yükümlü olanların borç vermeleri için zorlar. Buna rağmen vermezlerse hâkim onları da hapseder. Hanefilerin bu konuda dayandıkları ayet şudur:

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا اٰتٰيهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَا اٰتٰيهَا سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا **Talak 7**

Hanefilere göre

1. Erkek nafaka sağlayamama durumunda kadının çalışarak kocasına yardımcı olması caiz görülmüştür.
2. Evliliğin dayandığı ulvi değerler nafaka temin edilememesi sebebiyle bertaraf edilemez.
3. Nafaka temin edemeyen kocanın hanımı kocası adına borçlanabilir. Bu sebeplerden dolayı hâkim bunları boşama yetkisine sahip değildir.

2. Ayıp Sebebiyle Hâkimin Eşleri Ayırması:

Karı veya kocadan herhangi birisinde bir ayıp varsa karşı tarafın diğerini boşama hakkı vardır. Ancak bu ayrılık fesih ayrılığı mı yoksa talak ayrılığı mı âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefi ve Malikilere göre ayıptan dolayı hâkimin tarafları ayırması bir bain talaktır. Hâkim beş şeyden biri bulunmaması durumunda kadının müracaatı üzerine tefrike karar verir.

a. Erkeğin tenasül uzvunun kesik olması
b. Erkeğin uzvu olmasına rağmen kadının cinsel arzusunu yerine getirememesi
c. Erkeğin testislerinin olmaması veya burulması

d. Erkeğin çift cinsiyetli olması
e. Eşleri dışındaki bazı kadınların hanımlarına yaklaşmaması konusunda yapmış oldukları sihir sebebiyle hanımlarına yaklaşamaması
Yukarda sayılan kusurlardan biri bulunduğu zaman kadın ister hâkime başvurur, isterse de haline razı olur. Yani muhayyerdir.

Şâfîlere ve Hanbelîlere göre ise fesih ayrılığıdır. Erkekte bulunan beş kusurdan dolayı kadının hâkime başvurma ve evliliği feshettirme hakkı vardır:
a. Erkeğin uzvunun kesik olması
b. Erkeğin cinsel ilişkiye güç yetirememesi
c. Erkeğin deli olması (Habel, saralı)
d. Erkeğin cüzamlı olması
e. Erkeğin abraş olması

Bu kusurlardan ilk ikisi bulunduğu zaman kadın bu erkekle beraber kalmaya razı ise hiç kimse onları ayıramaz. Sadece kadının hâkime müracaatı ile ayrılabilirler. Ancak diğer üç ayıbın bulunması halinde, eğer bu ayıplar nikâh akdi esnasında varsa kadının asabe olan akrabaları bu kadının evlenmesine mani olabilir ve akdi feshettirebilirler. Eğer nikâh akdi yapıldıktan sonra olursa velilerin akdi feshettirme hakları yoktur.

Buna göre ayıp ve kusur sahibi olan kişi, ayıbından kurtulursa Hanefilere göre boşama bain talak olduğu için bunlar daha sonra tekrar evlenmiş olsa erkeğin boşama hakkından bir tanesi gitmiş ve geriye iki boşama hakkı kalmış olur. Şâfî ve Hanbelîlere göre ise hâkimin boşaması fesih olduğu için talak hakkı sıfırdan başlar.

3. Zarar Sebebiyle Hâkimin Boşaması:

Hanefilere göre:

Erkek birden fazla evli ve hanımları arasında taksimde adaletsiz davranıyorsa bu durumda kadının durumu hâkime iletip boşama isteme hakkı yoktur. Ancak hâkime başvurarak kocasını bu huyundan vazgeçirmesini isteyebilir. Eğer adam, hâkim ona emrettiği halde hüsnü muaşeret ve adaleti sağlamaz ise hâkim uygun göreceği bir tâzir cezası verir. Ancak hanımları arasında adaletsiz davranmaktan dolayı asla hapsetmez.

Eğer aile arasında huzursuzluk kadının serkeş davranışlarından kaynaklanıyorsa erkek şeriatın kendisine tanıdığı üç mertebeli te'dip etme hakkını kullanır.

Şâfîlere göre:

a. Erkek ve kadın arasındaki kötü geçim ya kadının nüşuz olmasından dolayı ya da erkeğin zulmünden dolayı meydana gelir. Eğer huzursuzluk kadının naşize olmasından kaynaklanıyorsa erkek kadına şeriatın kendisine vermiş olduğu üç mertebeli tedip etme hakkını kullanır.
b. Eğer huzursuzluk erkeğin haksız zulmünden kaynaklanıyorsa kadın bu durumu hâkime götürür. Hâkim durumun kadının dediği gibi olduğunu tespit ederse erkeği bundan nehyeder. Fakat ilk defa olduğu için tâzir cezası vermez. Eğer ikinci defa zulmeder ve kadın hâkime başvurursa hâkim erkeği uygun gördüğü tâzir cezasına çarptırır.
c. Eğer erkek kadının kendisine itaat etmediğini kadın ise erkeğin kendisine zulmettiğini iddia ederlerse hâkim güvenilir iki kişiyi durumu araştırmak üzere görevlendirir. Huzursuzluğa sebep olan kişi uyarılır fakat tâzir cezası verilmez. Huzursuzluğun kaynağı tespit edilemez ise hâkim tarafların arasını düzeltebilecek iki kişi görevlendirir.

Malikilere göre:

1. Eğer koca hanımını döverek zulmediyorsa, mesela haram olan bir şeyi yapmaya zorluyorsa, kadın durumu hâkime götürür. Kadın hâkimden kocasının bu kötü fiilleri terk etmesi için tâzir etmesini ister. Bunun yanında boşama talep etme hakkı da vardır.
2. Eğer tâzir sonunda adam zulümden vazgeçerse kadın onundur. Eğer vazgeçmez yine darb tekerrür ederse bu durumda kadın tekrar hâkime başvurur. Hâkim kocayı dövdürür.
3. Yine vazgeçmez ise hâkim durumu araştırması için iki kişi gönderir. Bu iki kişi tarafların arasını düzeltmeye çalışır. Düzeltemez ise:
4. Eğer huzursuzluk erkek tarafından ise bedelsiz olarak kadını erkekten ayırırlar.
5. Eğer huzursuzluk iki taraftan ise hakemler hangisinin daha fazla huzursuzluk yaptığını araştırırlar. Eğer birinin kötülüğü daha fazla ise huzursuzluk onun tarafından olduğuna hükmedilir.
6. Eğer huzursuzluk çıkarmada her ikisi eşit ise veya hangisinin huzursuzluk yaptığı tespit edilemez ise iki durum söz konusudur:
   a. Hakemler karı kocayı ivazlı olarak ayırırlar.
   b. Ya da ivazsız olarak ayırırlar.
7. Eğer huzursuzluk kadın tarafından ise iki yol vardır:
   a. Erkeğe sabretmesi ve zulmetmemesini telkin ederler.
   b. Kadından belirli bir meblağ alırlar (Hulû) ve aralarını ayırırlar. Aldıkları bu bedel mihrle eş değerde olabileceği gibi eksik veya fazla da olabilir.

4. Kocanın Kaybolması Sebebiyle Hâkimin Boşaması:

A. Mefkud: Ortadan kaybolup ölü ya da hayatta olduğu hususunda bir bilgi bulunmayan ve kendisinden haber alınamayan kimseye denilir.

Mefkudun durumu:

İslam hukukçuları kocası gaib olan kadının boşanma talebiyle hâkime başvurabileceğini kabul etmişlerdir. Ancak kaybolma süresi konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Hanefi ve Şâfîlere göre mefkud olan kişinin akranlarının ölümüne kadar kadının beklemesi gerekir. Ancak savaş gibi olağanüstü durumlarda kadının on beş yıl beklemesinin yeterli olduğunu söylemişlerdir.

Malikilere göre ise kocanın mefkut olarak dört yıl kaybolması halinde, kadın hâkime müracaat edebilir.

Hanbelîlere göre ise olağanüstü durumlarda mefkut olan kişinin hanımı, kaybolmadan dört yıl geçtikten sonra hâkime başvurabilir. Ancak normal durumlarda kadının, kocanın akranlarının ölümüne kadar beklemesi gerekir.

B. Ğâib: Evini ter edip giden ve hayatta olduğu bilindiği halde evine uğramayan ve ailesiyle haberleşme bağını kesen kimseye denilir.

Hanefi ve Şâfîlere göre gaiblik durumu kadının boşama istemiyle hâkime başvurması için geçerli bir sebep değildir.

Maliki ve Hanbelîlere göre ise kocanın bir mazeret olmadan evini terk etmiş ve nerede olduğu biliniyorsa, kadın da boşama isteğiyle hâkime başvurmuş ise hâkim ya kocanın evine dönmesi ya da hanımını yanında götürmesi için belirli bir süre takdir eder. Koca süre içinde bunlardan birini yapmaz ise hâkim tarafları ayırır. Eğer kocanın yeri bilinemiyorsa ve kocanın kaybolmasından sonra bir yıl geçmiş ise hâkim boşama kararı verir. Bu boşama Malikilere göre bir bain talak, Hanbelîlere göre ise bir rac'î talaktır.

5. Kocanın Hapsi Sebebiyle Hâkimin Boşaması

Hapis hükmü 3 yıl ya da daha fazla olursa ceza kesinleşir ve temyiz yolu da kapanırsa erkeğin hapse girdiği ilk yıldan sonra kadının zarar gördüğü ortaya çıktığı andan itibaren kadın boşanmak için hâkime başvurabilir. Kadın beş şeyi ispatlamalıdır.

1. Mahkûmiyet hükmü
2. Hükmün (en az) üç yıl olduğunu
3. Bu hükmün nihaî karar olduğunu
4. Bu fiilin kocanın üzerinde fiilen geçerli olduğunu
5. Hapis cezasının uygulanmasının üzerinden bir yıl geçtiğini.

HULÛ BAHSİ

- Hulû veya hulu manasına gelen lafızla kadının ödemeyi kabul ettiği bir bedel karşılığında evlilik akdinin çözülmesidir. Teklif erkek tarafından gelebileceği gibi kadın tarafından da gelebilir. Ancak erkek kadını hulû yapmaya zorlayamaz.
- Erkek hulû teklifinde bulunursa, kadın bu teklifi kabul etsin veya etmesin erkek teklifinden dönemez. Çünkü hulû teklifi erkek açısından yemindir. Kadın kabul ederse bedeli ödeyerek boşanırlar. Kabul etmez ise erkek yemin kefareti öder.
- Kadın teklifte bulunursa meclis dağılmadıkça erkeğin kabul etme veya reddetme hakkı vardır. Kadın meclis dağılana kadar teklifinden dönme hakkına sahiptir. Eğer meclis bitmeden koca, kadının teklifini kabul ederse hulu tamamlanmış olur. Eğer koca teklifi kabul etmeden meclis dağılırsa teklif de bitmiş olur. Çünkü hulû teklifi kadın açısından ivazlı akit mesabesindedir.

Hulûnun Tarifinden Şu Sonuçlar Çıkar (Hulûnun Şartları):
1. Hulû ya hulû lafzıyla ya da hulû manasına gelen lafızlarla olabilir.
2. Hulû bedelinin belli olması ve zikredilmesi gerekir.
3. Kadının kendi rızasıyla teklifi kabul etmesi gerekir.

Hulûnun Delili:

وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئاً إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ...

وَآتُواْ النَّسَاء صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْساً فَكُلُوهُ هَنِيئاً مَّرِيئاً (Nisa, 4)

Hulûnun Hükmü:
1. Bir kadın eşinin herhangi bir sıfatını (ahlakını) beğenmediği zaman ittifakla kocasıyla muhalaa yapması caizdir.
2. Bir koca eşine şiddet uygulayıp ona zarar vererek onu hulû yapmaya zorlarsa;
   a. **Şâfî ve Hanbelî Mezhebine göre:** Hulû batıl olur ve erkeğin alacağı bedel haram olur. Ancak talak gerçekleşmiş olur. Bu talak bain suğradır.
   b. **Hanefilere göre:** Hulû sahih olur. Bedel ise diyaneten haram olur. Ancak kazaen ve hükmen caizdir.
   c. **Malikilere göre:** Hulû geçerlidir. Talak, bain olarak gerçekleşmiştir. Bedel ise haram olur.

3. Evlilikte herhangi bir sorun yok iken eğer taraflar muhalaa yapmak isterlerse cumhura göre keraheten mekruhtur.

Muhalaa erkek tarafından yemin olduğu için şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Erkek kadına seninle 100 dinar karşılığında muhalaa yaptım dese ve bu teklif ilk olarak kocadan sadır olursa;
   a. Koca açısından yemin olduğu için sözünden dönemez.
   b. Kocanın bu akdi feshetme hakkı yoktur.
   c. Koca kadını yapmış olduğu teklifi kabul etmesinden men edemez.
   d. Koca kendisi için muhayyerlik şartı koşamaz.
   e. Kadın tarafından kabulün o mecliste olması şart değildir. Kadın teklifin yapıldığı mecliste değil de başka bir yerde bulunuyorsa, kadının kocasının muhalaa teklifi yaptığını nerede öğrenirse o meclis kadın için kabul meclisidir. Kadın öğrendiği yerde kabul veya reddeder. Öğrendiği mecliste herhangi bir cevap vermez ise kadın için de kabul etmesi sakıt olur. Çünkü kadın açısından hulû ivazlı akit mesabesindedir.
2. Eğer kadın 100 dinar karşılığında muhalaa yapalım diye erkeğe teklifte bulunursa, yani teklif kadın tarafından olursa, koca teklifi kabul etmedikçe kadının icap meclisi bitene kadar icap teklifinden dönme hakkı vardır. Eğer erkek bu teklifi kabul etmeden önce kadın veya erkekten birisi meclisten ayrılırsa hulû teklifi biter. Çünkü hulû teklifi kadın açısından ivazlı akit mesabesindedir.

Hulûnun Siğası: Hulû Üç Çeşittir:

1. Kocanın hulû lafzını zikredip bedeli zikretmeyip kullandığı siğa da kadının kabulünü gerektirmeyen bir siğa olursa mesela erkek kadına seninle muhalaa yaptım dediği zaman erkek talaka niyet etmişse talak geçekleşir. Kadının hulû kabul etmesi beklenmez. Çünkü erkeğin kullandığı bu lafız kinevi bir lafız sayılır. Eğer talaka niyet etmemiş ise burada sadece lafız itibariyle hulûya benzeme vardır. Bu sebeple niyet olmayınca hiçbir hukuki sonuç doğmaz.
2. Erkek hulû lafzını kullanıp bedeli de zikretmiş ise ancak kullandığı siğa kadının kabulünü gerektirmeyecek siğa ise, mesela erkeğin kadına ben seni 100 dinara muhalaa yaptım dese, bu durumdaki hulû, kadının kocasının zikretmiş olduğu miktarı kabul şartına bağlı muallak bir akit olur. Eğer kadın bedeli kabul ederse talak vaki olur. Reddederse gerçekleşmez.
3. Erkeğin hulû yaparken zikretmiş olduğu siğa kadının kabulünü gerektirecek bir siğa olursa ve hulû lafzını da zikretmiş ise ister malı zikretsin isterse etmesin talakın gerçekleşmesi kadının kabulüne bağlıdır. Mesela erkeğin kadına 100 dinara karşılık kendini hulû yap demiş olsa burada mal zikredilsin - edilmesin kadının kabulünü gerektirecek bir siğa olduğu için, kadının kabul ettim demesiyle talak gerçekleşir. Demezse gerçekleşmez.

Hulû Bedeli: Hulû bedeli iki açıdan incelenir:

A. **Hulûa bedel olması caiz olan veya olmayan mallar açısından Hulû Bedeli:** Mehre elverişli her şey muhalaa bedeli de olabilir. Nasıl ki mehrin caiz olması için bedelin mütekavvim olması, anlaşmazlığa götüren cehaleti fahişe olmaması gerekirse; hulû bedeli de aynı şartları taşır. Menfaat, mehir bedeli olursa, hulû bedeli de olur. Hanefî âlimlerine göre; mehrin alt sınırı varken, hulû bedelinin alt ve üst sınırı yoktur.

Not: Kadının muhalaa yapması için, teberru yapabilme yetkisinin olması gerekir. Aksi durumda yaptığı muhalaa geçerli olmaz. Bunlar da; kadının akıl ve baliğ olmalıdır. Hacr altında olmamalıdır.

1- Hulû Bedeli Olması Caiz olan şeyler:

1. İster az olsun ister çok olsun, ister mehire eşit olsun ister olmasın her mal hulû olmaya elverişlidir.
2. Erkek kendi çocuğu olması şartıyla, ücret almadan çocuğu emzirmesi karşılığında muhalaa olur.
3. Erkek buluğa ermeyen çocuğun nafakasını karşılığında muhalaa yapılabilir. (Yedi yaşına kadar)
4. Erkek kendi çocuğunun ücretsiz hidaneliği karşılığında hulû yapabilir.

2- Hulû Bedeli Olması Caiz Olmayanlar:

1. Helal olmayan içki, kumar gibi bir bedel karşılığında muhalaa yapmak caiz değildir.
2. Bülûğ çağına ermiş bir çocuğun hidanesi karşılığı muhalaa yapmak caiz değildir.

B. Kocanın Hulû Bedelini Almasının Yargı Açısından Caiz olup olmaması açısından Hulû Bedeli:

Cevazının delili:

Kadının kendinden kaynaklanmadığı hâlde, sırf kadını yalnızlığa itmek için onu bedel vermeye zorlayarak hulû yapma karşılığında alınan bedel caiz değildir. Bu hem mehir hem de hulû' için men edilmiştir. Delili:

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـٴًا اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا **(Nisa, 20)**

"Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız?"

Eğer hulûun bedelini erkek tarafından alınmasını gerektirecek bir şekilde ayrılığın sebebi kadın ise bu durumda erkeğin hulû bedeli alması caizdir. "Sabit bin Kays Hadisi: Eşi ondan şikâyetçi olup durumu peygambere götürünce, Hz. Peygamber (s.a.v.) "Sana verdiği bahçeyi verecekmişsin; kadın daha fazlasını da veririm; sen fazlasını değil bahçeyi ver yeter."

Erkeğin bedeli almasının iki yönü vardır. Kazaen ve diyanetendir. Kazaen olursa erkek bedelin tamamını alma hakkına sahiptir. Kadının burada baskı altında kalması, vb. kadınının hulû yapmaya zorlanması önemli değildir. Ancak işin bir de diyaneten-Ahlakî boyutu vardır. Bu açıdan bakıldığında ise bedel almadan boşaması efdaldir. Diyaneten kısmına genelde şu ayeti kerime delil getirilmiştir;

وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا (Nisa, 20)

Muhalanın Sonuçları:

1. Muhalaa sonucu bain suğra talak meydana gelir.
2. Zikredilen bedel kadını bağlar. Yani kadının ödemesi vaciptir.
3. Muhalaa sonucu taraflardan birinin diğerinde olan hakları sakıt olur. Bu haklar evlilik bağından kaynaklanan haklardır.

- Eğer taraflar evlilik bağından kaynaklanmayan sebeplerle birbirlerinde hakları meydana gelmiş ise bu haklar sakıt olmaz. Mesela birbirinden borç almışlarsa bu borçların ödenmesi gerekir.

- Kocanın zimmetinde olan kadının dondurulmuş hakları kocadan sakıt olur. Mesela hâkimin hükmü ile kadın kocadan nafaka hakkı kazanmış ise ve koca bunu ödememiş ise kocadan bu borçlar sakıt olur.
- Vadesi gelmeden kocanın kadına ödemiş olduğu nafaka artık tekrar kadından istenemez. Mesela ayın birinde ödenmesi gereken nafaka daha önce ödenmiş olsa, sonra ayın biri gelmeden taraflar muhalaa yapsalar, koca vadesinden önce ödemiş olduğu bu nafakayı tekrar hanımından isteyemez.

Hulû ve Talakın (Mal Karşılığında) Mukayesesi
Ortak Noktaları:
1. Her ikisinde de kadının kabulu şarttır.
2. Her ikisinde de bedelin olması gerekir.
3. Her ikisinde de bedel kadının zimmetindedir.

Farkları:
1. Hulû, hulû lafzı veya müştakı veya aynı manaya gelen lafızla olur. Mal karşılığında talak ise sadece hulû lafzıyla olur.
2. Hulû ile evlilikle alakalı bütün haklar sakıt olurken, mal karşılığın talak ta aksine delil olmadıkça haklar düşmez.
3. Hulû da bedel batıl olsa- şarap gibi- talak bain olur. Mal karşılığı talak da ise bedel batıl – şarap- olsa talak rac'î olur.

Not:
1. Maradu'l-Mevt halinde olan kişinin (kadının) muhalaa yapması caizdir. Ancak yapılan muhalaa bedeli terekenin üçte birini geçmemelidir. Geçerse varislerin iznine bağlıdır.
2. Küçük çocuğun lehine olan muhalaa akdi geçerlidir. Aleyhine olan muhalaa geçersizdir. Muhalaa yapan çocuğun muhalaa bedelini velisi öder.

İDDET BAHSİ

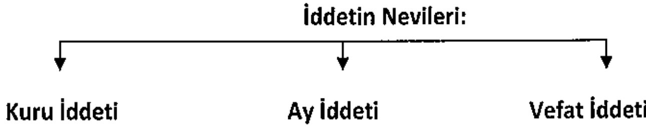
Kimler İddet Bekler?

İddeti kadınlar bekler. Ancak bazı durumlarda erkeğin iddet beklediği yerler vardır.

A. Kadınlardan İddet Bekleyenler:
1. Sahih bir nikâh akdinden sonra kocası ölen kadın, dühul olsun ya da olmasın vefat iddeti bekler.
2. Sahih bir evlilikten sonra hakiki veya hükmi halveti sahiha gerçekleşmiş ise ve bunun sonucunda boşanma gerçekleşirse kadın talak iddeti bekler.
3. Nikâh fasit olup hakiki dühul gerçekleşmiş ise koca da ölmüş ise kadın vefat iddeti bekler.
4. Fasit bir nikâh akdinden sonra hakiki dühul gerçekleşmiş ise ve koca da hanımını boşamış ise kadın talak iddeti bekler.

B. Erkeğin İddet Beklediği Yerler:
1. Bir erkek hanımını boşadığı zaman, boşadığı kadının mahremi ile evlenebilmesi için boşadığı kadının iddetinin bitmesi gerekir. (Kadın ölürse iddete gerek olmadan, kadının mahremi ile evlenebilir.)

2. Dört evli olan bir erkek, eşlerden birini boşadığı zaman, boşadığı eşin yerine yeni eş alabilmesi için, boşanan kadının iddetinin bitmesine kadar erkek de iddet bekler. (Eğer kadın ölürse erkeğin iddet beklemesine gerek yoktur. Yeni eş alabilir.)
3. Sadece Hanefilere göre, hür bir kadınla evli iken, cariye bir kadın ile evlenmek istiyorsa, hür kadını boşarsa bu durumda boşadığı bu hür kadının iddeti bitinceye kadar erkeğin iddet beklemesi gerekir.

I. **Kur ile İddet Bekleme:**
Şu şartları taşıyanlar kur (Hayız) iddeti beklerler:

1. Fiilen hayız gören kadın yani büluğa ermiş ve hayızdan kesilmemiş olan kadın kur iddeti bekler.
2. Fasit nikâhtan sonra ayrılık, hakiki dühulden sonra olursa veya nikâh sahih olup halveti sahihadan sonra meydana gelen ayrılıklarda kadın kur iddeti bekler.
3. Ayrılık hakiki veya hükmi dühulden sonra gerçekleşmiş ve evlilik de sahih ise ayrılığın sebebi de ölüm değilse veya nikâh fasit olup dühul var ise ayrılık kocanın ölümü sebebiyle olmuşsa kadın kur iddeti bekler.
4. Ayrılık anında kadın hamile değilse kur iddeti bekler.

II. **Ay İddeti Bekleme:**
Kadınların ay idddeti beklediği iki durum vardır:

1) Şu üç vasfı kendisinde bulunduran kadın üç ay iddet bekler:
   1. Kadın, herhangi bir sebepten dolayı fiilen hayız görmüyorsa veya hayız çağına ulaşmadığı için hayız görmüyorsa veya sinni iyas yaşına girdiği için hayız görmüyorsa üç ay iddet bekler.
   2. Ayrılık sebebi ölüm değilse,
   3. Ayrıldıklarında kadın hamile değilse, üç ay iddet bekler. Bu üç maddenin delili şu ayettir:

   وَالّٰٓئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئِي لَمْ يَحِضْنَ (Talak, 4)

2) Şu vasıfları kendisinde bulunduran kadın dört ay on gün iddet bekler:
   1. Ayrılma anında hamile değilse, ister hayız görsün ister görmesin dört ay on gün iddet bekler.
   2. Ayrılığın sebebi ölüm ise kadın dört ay on gün iddet bekler. Bu iki maddenin delili şu ayettir:

   وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا (Bakara, 234)

Not:

a. Bu iki sınıf kadın, iddet beklemeye ayın başında beklemeye başlarlarsa, her ikisinin iddeti ay ile hesaplanır. Birinci gruptaki kadın üç ay bekler, ikinci sınıf ise dört ay on gün bekler.

b. Eğer bu iki sınıf kadın iddet beklemeye ayın içinde başlarlarsa bu durumda her ikisi de gün ile iddet beklerler. Buna göre birinci sınıftaki kadın, iddet beklemeye başladığı günden itibaren doksan gün bekler, ikinci sınıf ise iddet beklemeye başladığı günden itibaren yüz otuz gün iddet bekler.

III. Doğum İddeti:

1. Bir kadın hamile ise, kocasından ayrılma sebebi, ister boşanma olsun ister kocasının ölmesi olsun isterse de evlilik, bir sebepten dolayı feshedilmiş olsun, kadın doğum iddeti bekler. Bu kadının evliliği, ister sahih bir evlilik olsun isterse de fasit bir evlilik olsun kadının iddeti doğum ile biter.
2. Eğer kadın ikiz doğuruyorsa ikinci çocuk doğmadıkça iddet bitmez.
3. Eğer kadın çocuğunu düşürmüş ise, **Hanefilere** göre çocuğun yaratılışının kısmen de olsa belli olması ve çocuğun yarıdan daha fazlasının çıkmış olması gerekir. **Malikilere** göre düşük bir kan topu kadar da küçük olsa iddeti biter. **Şâfî ve Hanbelîlere** göre hilkatin belli olması yeterlidir. Çocuğun çoğunluğunun çıkması gerekmez.

İddetlerin İntikali:

1. Bir adam fiilen hayız görmeyen eşinden ayrılmış olsa ve kadın ay ile iddet beklemeye başlasa, iddeti esnasında bu kadın hayız görmeye başlasa, bu kadının bu zamana kadar beklemiş olduğu ay iddeti iptal olur. Bu kadın hayız görmeye başladığı için, kur ile iddet beklemeye başlar. Çünkü iddette asıl olan kurdur. Asıl olan meydana gelince fer olan ay iddeti biter.
2. Bir kadın eşinden boşandığında kuru iddeti beklerken, kanı kesilmiş olsa, **Hanefilere** göre bu kadının iddeti, hayızdan kesilme yaşı olan elli beş yaşına kadar, ay iddetine dönüşmez. Yani bu kadın sinni iyas yaşına kadar iddet beklemek zorunda kalır. **Maliki ve Hanbelîlere** göre ise bu kadın çocuk olup olmadığını anlamak için dokuz ay bekler. Sonra iddeti ay iddetine dönüşür ve üç ay iddet bekler.
3. Bir kimse fiilen hayız gören hanımını boşamış olsa, hanımı da kuru iddeti beklemeye başlamış olsa kadının kanı kesilmeyip devam etse (buna mümteddetül hayız denir)

a. Kadının daha önce hayız görme ve temizlik görme de bir âdeti var ise ve kadın bu adaetini biliyorsa buna göre amel edilir.

b. Eğer kadının böyle bir âdeti yok ise ya da düzenli bir âdeti yoksa **Hanefilere** göre yedi ay bekler. **Şâfî ve Hanbelîlere** göre üç ay iddet bekler. Yani kuru iddeti ay iddetine dönüşür. **Malikilere** göre bir yıl bekler.

4. Bir kimse hanımını boşamış olsa, bu kadın eğer hayız gören kadın ise kuru iddeti beklerken, ya da hayız görmeyen bir kadın olduğu için ay iddeti beklerken kocası ölmüş olsa;

a. Eğer hanımını rac'î talak ile boşamış ise bu kadının beklediği kuru iddeti iptal olur. Vefat iddeti beklemeye başlar. Çünkü rac'î talak sonucu boşanan kadın erkeğin eşi olmaya devam eder.

b. Eğer talak, bain talak ise ve koca hanımını boşarken sağlıklı idiyse, bu kadının beklediği iddet vefat iddetine dönüşmez. Boşama iddetine devam eder. Eğer koca hanımını boşarken maradul mevt halinde idiyse (Talak-ı Fâr) ve sonra ölmüş ise, bu durumda kadının hangi iddeti bekleyeceği konusunda ihtilaf edilmiştir.

1. E. Hanife, İ. Muhâmmed, A.b. Hanbel'e göre, bu kadın vefat iddeti ve talak iddetinden hangisi daha uzun ise onu iddeti bekler.
2. Yusuf, i. Malik'e göre bu durumdaki kadın boşama iddeti bekler. Her iki görüşe göre de kadın mirastan mahrum olmaz.

Evlilik Dışı Cinsel Temas ile İddet Bekleme (İstibra):

İstibra:

1. Evlilik dışı cinsel temas yapan kişinin evlilik isteği üzerine hamile olup olmadığını öğrenmek için kadının beklemesine denilir.
2. Evlilik dışı gebe kalan bir kadın suç ortağı olan erkekle evlenmek isterse iddet beklemez. Başkası ile evlenmek isterse **Hanefi ve Şâfîlere** göre iddet beklemez. Kadın başkasıyla nikâh akdi yapabilir ancak cinsel ilişki kuramaz. Doğuma kadar beklenir. Doğum sonrası nifas hali bitince cinsel ilişki caiz olur.
3. Zorla kaçırılıp cinsel ilişki kurulan kız çocuğu başkasıyla evlendirilmek istenirse, hayız gören biriyse üç ay bekler, görmüyorsa bir ay iddet bekler.

Hanımını Boşayan, Sonra Tekrar Nikâhı Altına Alan Ve Tekrar Boşayan Kişinin Durumu:

Kendisiyle dühul yaptığı ve boşadığı, sonra iddeti bitmeden tekrar nikâhı altına aldığı ve sonra tekrar boşadığı kadın:

a. İlk defa boşamada ya rac'î talak ile boşamış olur ya da bain talak olan beynuneti suğra ile boşamış olur.
b. Diğer açıdan ikinci defa nikâhı altına aldığında, ya kadın ile cinsel ilişki kurmuş olur ya da kurmamış olur.

1. Eğer ilk boşama rac'î talak ise ve iddet içinde tekrar koca hanımına dönmüş ise ve sonra ikinci defa boşamış ise, ikinci boşamadan sonra kadın tekrar yeniden iddet beklemeye başlar ve mihri de tam alır. İkinci defa nikâhı altına aldıktan sonra cinsel ilişki kursun kurmasın fark etmez. Çünkü birinci boşamadan sonra aralarındaki helâliyet ve zevciyet bağı devam eder.
2. Eğer birinci boşama bain suğra ise ve tekrar kadın iddeti içinde iken yeni bir mihr ve nikâh akdi ile evlenmişlerse, bundan sonra ikinci boşama olmuşsa, eğer cinsel ilişki olmuş ise, kadının iddet beklemeye yeniden başlaması gerekir ve kadın ikinci evlilik ile kendisine verilmek üzere belirlenen mihrin tamamını alır.
   Not: Yukarıdaki iki maddede ittifak vardır. İhtilaf üçüncü maddedir.
3. Eğer ikinci evlilikten sonra dühul olmamış ise bu durumda Hanefi mezhebi üç farklı gruba ayrılmışlardır.

a. **Ebu Hanife ve Ebu Yusuf:** Bu kadının yeniden iddet beklemesi gerekir ve belirlenen mihrin tamamını alır. Çünkü bu kadın ikinci nikâh akdi ile yeniden boşamadan önceki haline yani kendisiyle dühul yapılan ve boşanmamış kadın haline döner. Bu duruda ikinci defa boşama olunca kadın sıfırdan boşanmış gibi yeni bir iddete başlar ve mihrin de tamamını alır.
b. **İ. Muhâmmed:** Bu kadının ilk boşamadan kalan iddetini tamamlaması gerekir. Ayrıca ikinci nikâh ile belirlenen mihrin yarısını alır. Çünkü bu kadın ikinci ve yeni bir nikâh akdi ile evlenmiştir. Kendisi ile de dühul yapılmamıştır. Dühul yapılmayan kadın ise mihrin yarısın alır. Ayrıca dühul yapılmadan boşanan kadın iddet beklemez.
c. **İ.Züfer:** Bu kadının iddet beklemesi gerekmez. Çünkü kendisiyle dühul yapılmamıştır. Ayrıca birinci boşamadan kalan iddetini de tamamlamaz. Çünkü ikinci evlilik ile bu iddet

hükmeri sona ermiştir. Son bulan bir şey ise geri gelmez. Belirlenen mihrin de yarısını alır. Çünkü kendisiyle dühul yapılmayan kadın mihrin yarısını alır.

İddet Ne Zaman Başlar?

1. Kadının iddet bekleme sebebi kocasının ölümü ise, kocasıyla yaptığı nikâh akdi ister sahih olsun isterse fasit olsun, kadının iddeti kocanın ölmesiyle başlar.
2. Kadının iddet bekleme sebebi ölüm dışında bir şey ise ve nikâh akdi fasit ise, iddet ya karı kocanın ayrılığa karar verdiği anda, ya da hâkimin karar verdiği anda başlar. Eğer evlilik akitleri sahih ise, iddet ayrılık anından itibaren başlar. Bu ayrılığın fesih ya da talak olması fark etmez.
3. İddetin başlama tarihi, kadının ilmine bağlı değildir. Mesela kadının kocası ölmüş olsa veya adam onu boşamış olsa kadın ölüm tarihini bilse de bilmese de iddeti ölümün gerçekleştiği veya kocanın kadını boşadığı andan itibaren başlar. Hatta iddet müddeti bittikten sonra kocanın öldüğünü veya kendisini boşadığını öğrense iddeti bitmiş olur.

İddet Bekleyen Kadının Uyması Gereken Şeyler:

1. Bütün kadınların uyması gereken şeyler:

Bir kadın iddet beklemeye başladığı anda, kocanın evinden çıkıp başka bir evde ikamet edemez. Ancak adamdan veya komşularından veya başka bir tehlikeden korkmak gibi bir mazereti varsa, başka bir evde ikamet edebilir. Başka evde ikamet edemeyeceğine dair delil:

وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ (Talak, 1)

Ayrıca koca kendisi de kadını zorla evinden çıkaramaz. Başka eve çıkamaz. Çünkü erkek, iddet müddetince kadının nafakasını sağlamak durumundadır. Ayrıca evden uzaklaşan kadının başka bir erkekle kötü bir yola düşmesi ve neseplerin karışması veya erkeğin kıskanması gibi durumlara yol açabilir. Bu sebeple kadın kocanın evinde veya tahsis edeceği bir yerde ikamet eder.

2. Bazı Kadınların Yapması Gereken Şeyler:

Vefat iddeti bekleyen kadınlar, süslenerek, koku sürünerek dışarı çıkamazlar. Kendilerine talip çıksın diye kendilerini gösteremezler.

İddet Nafakası Hak Etmeyen Kadınlar:

1. Kocası ölen kadına iddet nafakası verilmez.
2. Kadının kendisinden kaynaklanan bir sebepten dolayı meydana gelmiş ise, nafaka alamaz. Kadının fuhuş suçu işlemesi gibi.
3. Sahih olmayan bir nikâh akdi ile evlenmiş olan ve ayrılmış olan bir kadın iddet nafakası alamaz.

İddet Nafakasının Şartları ve Varlık Sebepleri:

İddet nafakasından kasıt, yemek ve giyimdir. Kadını evde oturtma değildir. İkamet kadına verilmiş ayrı bir haktır. İddet nafakası içinde sayılmaz.

Hanefilere göre iddet nafakası aynen zevciyet nafakası gibidir. Kadının kendisini boşayan koca adına borçlanması ya kocanın izni ile ya da hâkimin kararı iledir.

ZIHAR

Zıhar: Kocanın karısına "Sen bana annemin sırtı gibisin" yani bunun manası "sen bana annem gibi haramsın" diyerek onu kendine haram kılmasıdır. Zıhar cinsel temasa engel bir

yemin olduğundan, kişi hanımına zıhar yaptığında keffaretini ödemedikçe hanımı kendisine helal olmaz.

Cumhura göre zıhar erkek tarafından yapılır. Sadece Ahmed B. Hanbel'e göre kadınlar da zıhar yapabilir.

Zıhar temelde cahiliye adetlerindendir. Kadına zulmetmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. Çünkü zıharda ne boşama var ne de erkeğin hanımına yaklaşması var. İslam bu uygulamayı kaldırarak bu işe girişenlere belirli cezalar getirmiştir.

Delilleri:

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَراً مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوراً وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ {2} وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ {3} فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

"İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır..." "Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler..." "Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır..." (Mücadele/2,3,4)

Zıhar ayetinin sebebi nuzulü: Havle binti Malik ibn Salebe (r.anha.) şöyle demiştir: Kocam Evs b. Samit bana zıhar yapmıştı. Ben de Rasülüllaha giderek durumu anlattım. Allah'ın elçisi bana ısrarla: "Allah'tan kork, Evs senin amcanın oğludur, ona iyi davran." Buyurdu. Bir süre sonra hakkımda mücadele suresinin ilgili ayetleri indi.

Zıhar Yapılan-Yapan Eşlerde Aranan Şartlar:

1. Zıhar yapılan kadın erkeğin eşi olmalıdır.
2. Kadın hala erkeğin mülkiyetinde olmalıdır. (Bain talakla boşanan kadına zıhar yapılmaz)
3. Zıhar yapan erkek, zıhar yaptığı hanımının bedeninin bir kısmını veya bir bölümünü annesine benzetmelidir. (Sırt, karın vb.)
4. Zıhar yapan erkek akıllı, ergin ve Müslüman olmalı

Zıharda Kendisine Benzetilendeki Şartlar:

1. Benzetilen kişi, erkeğe ebedi olarak haram olanlardan olacak (Mesela; Sıhrıyet, rada ve neseb gibi)
2. Benzettiği şey kişinin bakması haram olan bir yer olacak. Yabancı erkeklere haram olan yerler. (el, yüz, ayak benzetilince zıhar olmaz.)
3. Benzetilen kadın cinsinden olmalı.
4. Benzetilen kadın geçici mahrem cinsinden olmamalı. (Baldız gibi.)

Zıharın Kefareti: 1) Köle azadı 2) İki ay peş peşe oruç 3) 60 fakiri doyurmak

Erkek, zıhar yaptığı kadına tekrar dönebilmesi için pişman olup kefareti ödemesi gerekir. Bu kefareti ödemeden o kadına dönmesi helal değildir.

Î'LÂ

Kocanın, eşiyle cinsel teması yemin, adak veya bir şarta bağlayarak, mutlak olarak veya en az dört ay olmak üzere hanımıyla cinsel ilişki kurmayacağına yemin etmesidir. Bunun delili şu ayeti kerimelerdir:

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَاؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Bakara, 226-227).

Kefareti:

1. 10 fakiri yedirip içirmek veya giydirmek
2. Mü'min bir köle azadı
3. Üç gün peş peşe oruç (Maide 89)

Sonuçları: 4 aylık süre dolmadan hanımına yaklaşırsa, yemin kefareti öder. Süre sonuna kadar hanımına yaklaşmazsa, hâkime başvurmaya gerek kalmadan şunlar gerçekleşir;

1. Hanefiler: Süre sonuna kadar hanımına dönmezse bir bain talakla boş olur.
2. Cumhur: Müddet bitince kadın boş olmaz. Erkek isterse ya kadına döner ve kefaret öder ya da kadını boşar. Erkek bunlardan birini yapmazsa kadın hâkime başvurup boşanabilir. Böyle bir boşamada bir rac'î talak ile boş olunur.

Rüknü: Hanefiler'e göre, kişinin eşiyle beraber belirli bir süre cinsel ilişkide bulunmayacağına yemin etmesi ve zamandır.

Cumhura göre ise: Yemin (eden) olması, yemin sözcüğü, cinsel teması ifade eden sözcük ve zaman.

Î'lânın Gerçekleşmesinin Şartları:

1. İla yapanın akıl-baliğ olması
2. Temyiz gücüne sahip olması
3. İla yapıldığında nikâh akdinin devam ediyor olması (Rac'î talakta iddet bekleyen kadın da olabilir.)
4. İlada en az 4 ay yaklaşmayacağını veya mutlak olarak yaklaşmayacağını söylemesi gerekir.

Not: İlada aslolan fiili dönüştür. Ancak 4 ay içerisinde acziyet var ise kavli olarak da dönülebilir. Yemin etmişse neye yemin etmişse onu yerine getirmelidir. Adak olsa adağını yerine getirmelidir. Yani eşinin kendisine helal olması için keffareti gerçekleştirmelidir.

LİAN (MÜLAANE)

Kocanın karısını zina ile suçlaması veya çocuğu hakkında kendisinden olmadığını idda etmesi ve buna 4 şahit getirememesi durumunda, hâkim önünde özel şekilde karşılıklı olarak yeminleşilmesidir. Erkek eğer dört şahit getiremezse dört defa kadının bunu yaptığına dair yemin eder (Eşhedu billâh onu zina ederken gördüm vb.) beşincide eğer yalan söylüyorsam Allah'ın lanet üzerime olsun der. Aynı şekilde kadın da yemin eder. Bu lian ayeti Hilal ve Aclani ailelerinde uygulandı. **Delil** şu ayetlerdir:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاء إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ {6}
وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ {7} وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ
الْكَاذِبِينَ {8} وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ {9}

"Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir." (Nur, 6-7-8-9)

Şartları:

1. Eşler arasında evlilik devam ediyor olmalı
2. Nikâh akdi sahih olmalı
3. Koca şahitlik ehliyetine sahip olmalı

Not: Cumhura göre kocanın hamileliği veya doğumu öğrendikten sonra acele etmesi şarttır. Hanefilere göre ise, doğumun peşinden veya 7 gün sonra lianın yapılmasına cevaz vermişlerdir. (Zuhayli'den). Bunlar daha sonra pişman olsalar taraflardan biri suçu kabullenir ve kazf cezasına çarptırılır.

Hükümleri-Sonuçları:

1. Kocadan kazif veya tazir düşer. Kadın da zina cezasından kurtulur.
2. Mülaaneden sonra eşler birbirine yaklaşamaz.
3. Ebu Hanife ve Muhâmmed'e göre bu bain talaktır. Koca daha sonra yalan söylediğini ikrar ederse karısı helal olur.
4. Ebu Yusuf, Züfer'e (Diğer mezhepler de dâhil) göre nikâh fesih niteliğinde olduğundan ebedi haramlığı gerektirir.

Not: Zina fiiline bağlı doğan çocuk, baba yönünden reddedilmiş sayılır. Artık bu koca ile çocuk arasında miras ve nafaka hukuku cereyan etmez.

HİDÂNE

Kelime olarak; büyütmek ve gözetmek anlamına gelir. Terim olarak; Terbiyeye, gözetilmeye ihtiyacı olan bir çocuğun, o çocuğa bakıp, gözetme hakkı olan kişinin yanına alarak himaye etmesidir. Temel amaç çocuk kendi ihtiyaçlarını görene kadar bakımını temin etmektir.

Hidanenin Şartları

1. Erkek ve Kadın hadinede ortak aranan şartlar:

a. Akıl, baliğ,
b. Mürted olmamalıdır
c. Hür
d. Çocuğun terbiye, bakım ve korumasını, işlerini yapmaya güç yetirebilmelidir.
e. Ahlaki bakımdan güvenilir olacak
f. Çocuğun zarar göreceği şekilde fitne-fücur sahibi olmamalıdır.

2. Hâdine Olan Kadında Aranan Şartlar:

a. Hidane hakkı olan kadının çocuğun <u>nesep bakımından</u> mahrem olanlardan olması gerekir. Anne, kız kardeş ve teyze gibi.

b. Hidanelik hakkı olan kadının çocuğun yakını bile olsa çocuğa değer verilmeyen, çocuğa kötü davranılan, buğz edilen bir evde oturtulmaması-barındırmaması gerekir.
c. Hidanelik hakkı olan kadın çocuğun babası fakir ise, hadinenin hidanelik işini ücretsiz üstlenmesi gerekir. Ücret isterse veya yapmazsa o hak ondan alınarak başkasına verilir.

3. **Erkekte Aranan Şartlar:**
a. Çocuk kız ve kendisine cinsel iştiyak duyulan bir yaşta ise, erkeğin mahremi olmalıdır.
b. Erkek olan tüm hidane hakkı sahipleri ile beraber çocuğun bakımına yardımcı olabilecek eş, hala ve teyze gibi kimselerden yanlarında olması gerekir. Aksi durumda hidanelik hakkı düşer.

Hidâneliğin Mertebeleri

3'e ayrılır 1- Kadınlardan Mahrem olanlar 2- Asabeden olan erkek mahremler 3- Asabeden olmayan erkek mahremler;

1-Kadınlardan Mahrem Olanlar:
a) Anne
b) Anneanne
c) Babaanne
d) Öz kız kardeş
e) Anne bir kız kardeş
f) Baba bir kız kardeş
g) Öz kız kardeşin öz kızı
h) Anne bir kız kardeşin kızı
ı) Öz Teyze

2-Asabeden Olan Mahrem Erkekler: Eğer birinci mertebeden hiç kimse hidanelik hakkını almazsa bu hak asabeye geçer.
a) Baba, Dede vd.
b) Öz erkek kardeş
c) Baba bir kardeş
d) Öz kardeşin oğlu
e) Baba bir kardeşin oğlu
f) Öz amca
g) Baba bir amca
h) Öz babanın amcası
ı) Baba bir amcanın amcası
i) Anne bir teyze

3- Asabeden olmayan erkek mahremler: İkinci mertebeden de hiç kimse olmazsa 3. mertebe olarak asabeden olmayan erkek mahremlere geçer. Bunlar;
a) Annenin Babası
b) Anne bir erkek kardeş
c) Anne bir erkek kardeşin oğlu
d) Annenin amcası
e) Öz Dayı
f) Baba bir dayısı
g) Anne bir dayısı

Hidane Ücreti ve Sorumlusu

1. Küçük çocuğun hadinesi, annesi dışında birisi olursa, ister yakını olsun ister olmasın, hidane ücretini alır.
2. Kız çocuğunun hadinesi annesi ise bu anne de halen baba ile evli ise veya rac'î talakla iddet bekliyorsa (ittifakla) ücret alamaz.
3. Bain talakla boşanmış iddet bekliyorsa (Hanefilerde racih görüş) hidane ücreti alamaz. Çünkü anne bu durumda nafaka almaktadır. İddetin bitmesiyle ücret alabilir.

Anne boşanmış ve iddeti bitmiş ise hidanelik ücreti talep edebilir. Bu ücreti temin etmek babanın görevidir. Baba hidanelik ücretini, çocuğun malı varsa malından, malı yoksa kendi malından, o da yoksa borçlanır ve bunu öder.

Hidaneliğin Düştüğü Durumlar

1. Hadine; çocuğu, baktığı beldeden yani çocuğun sorumluluğunu üstlenen kişinin beldesinden başka bir beldeye götürmesi durumunda düşer.
2. Hidanelik hakkı olan kimse, akıl hastalığı, bunaklık, maraz'ulmevt'e yakalanırsa hakkı düşer.
3. Bakım sorumlusunun eğer kötü alışkanlıkları varsa düşer. İçki, kumar vb.
4. Hidanelik hakkı olan anne kocasından boşanmış veya kocası ölmüş ise hadinenin mahremi olmayan birisiyle evlendiği andan itibaren hidane hakkı düşer.

Hanefilerden Mutekaddimun ulemasına göre hidaneliğin bitimiyle ilgili yaş sınırı yoktur. Çocuk kendi ihtiyaçlarını karşılamaya başladığı an (Yeme-İçme-Giyme vb.) hidanelik biter. Müteahhirun uleması ise erkeklerde 7 yaş sınırı; kızlarda 9-11 yaş sınırını koyarlar. Malikiler ise hidaneliğin buluğ yaşına kadar devam ettiğini söylerler.

6. BÖLÜM

FAİZ MADDESİ

HANEFİLERDE FAİZ

HANEFİLERDE FAİZ CEREYAN EDEN MALLAR

Veznîler sınıfı a)	Veznîler sınıfı b)	Keylî mallar sınıfı	Ziraî mallar sınıfı	Adedî mallar sınıfı
Altın, gümüş ve paralar	Altın ve gümüş dışında kalan vezniler. Demir, bakır, kurşun, et, balık, yağ, şeker, bazı meyveler	Nohut, fasulye, pirinç, mercimek, hurma, tuz, buğday, arpa, kireç, kına, mısır.	Uzunluk ölçüsüyle satılan mallar, kumaş gibi	Tane hesabıyla satılan mallar, yumurta ve karpuz gibi

Faiz:

Borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adıdır.

Ribel-Fadl:

Ölçü ve tartı ile alınıp satılan şeyleri kendi cinsleriyle peşin olarak, ancak biri diğerinden fazla olmak üzere mübadele (birbiriyle değiştirmek) etmektir.

Riben-Nesie:

Cinsleri bir olan iki eşyanın birini diğeri karşılığında veresiye olarak satmak veya başka başka cinslerden olup hacim, ağırlık veya uzunluk ölçüsü ile veya sayı ile satılan aynı özellikteki iki şeyden birini diğeri karşılığında veresiye olarak satmaktır. Burada miktarların eşit ve aynı ölçüde olması bu alış verişin faiz olmasına mani olmaz.

Not:

Hanefilere göre **ribel fadl** vezni ve keyli mallarda meydana gelir. Zirai ve adedi mallarda ribel fadl yoktur. Buna göre bir metre kumaşla beş metre kumaş peşin değiştirilse fazlalık ribası meydana gelmez. Beş yumurta elli tane yumurta ile değiştirilse fazlalık ribası meydana gelmez.

Ribennesie ise ribevi olan bütün mallarda meydana gelebilir. Mesela beş yumurta on yumurta ile biri peşin diğeri yarın verilmek üzere değiştirilse nesie faizi meydana gelir. Üç metre kumaş yedi metre kumaşla vadeli değiştirilse nesie faizi olur.

Vezni olan aynı sınıf içindeki iki malı veya keyli olan aynı sınıf içindeki iki malı veresiye değiştirmek(fazlalık olmasa bile) nesie faizi olur. Mesela altın ile altını ağırlık aynı olsa bile veresiye değiştirmek, yumurta ile yumurtayı veresiye değiştirmek, kumaşları birbiriyle veresiye değiştirmek, nohut ile mercimeği veresiye değiştirmek nesie faizi olur. Çünkü bunların her biri değiştirildiği madde ile aynı sınıftandır.

Sınıfları birbirinden farklı olan iki maddeyi birbiriyle değiştirmek faiz olmaz. Altın ile fasulye birbiriyle değiştirilince ister veresiye ister peşin isterse de birbirinden farklı ağırlık ve ölçüde olsun faizin iki çeşidi de olmaz. Çünkü sınıfları farklıdır.

Ribel Fadl:

A) Vezni (Tartı İle Tartılan Eşyalar) Olanlar:

1) Altın, Gümüş ve Paralar: Hanefilere göre altın ve gümüşün faiz olma illeti cins ve vezindir. Altın ve gümüş kendi cinsleriyle değiştirilirken peşin ve aynı ağırlıkta olmalıdır. Altın, altın ile değiştirilirken peşin ve aynı ağırlıkta olmalıdır. Ancak altın ile gümüş değiştirilirken aynı ağırlıkta olmaları gerekmez. Veresiye olursa nesie faizi meydana gelir. Çünkü riben-nesie'de, ribel fadl'da aranan iki illetten (vezn ve keyl) birinin varlığı faizin meydana gelmesi için yeterlidir. Para vezni sınıfına girdiği halde para ile altın veya para ile gümüş değiştirilince fazla olarak değiştirilebilir. Ancak veresiye değiştirilemez.

2) Altın ve Gümüş Dışındaki Diğer Vezniler: Bunların faiz illeti aynı şekilde cins ve vezindir. Bunlar da kendi cinsiyle satılırken aynı ağırlıkta ve peşin olarak değiştirilmelidir. Bunlar, altın ve gümüşle değiştirilirken altın ve gümüşten farklı sınıf olarak kabul edilir. Mesela altın vezni olduğu halde, vezni olan demir ile değiştirilebilir ve birbirinden ağırlıkta farklı da olabilirler.

B) Keyli Olanlar (Buğday, arpa, hurma, tuz, pirinç, mercimek, mercimek, kına, kireç): Faiz meydana gelme illeti cins ve ölçeklik olmasıdır. Hadiste sayılan buğday, arpa, hurma ve tuzun iletinin cins birliği ve ölçülebilir olmasında Hanefilerle ve Hanbelîler aynı görüştedirler.

ŞAFİLERDE FAİZ

Altın ve Gümüş: Altın ve gümüşte faizin illeti semeniyet vasfının galip olmasıdır. (para olma özelliğinin galip olmasıdır.)

Keyli Olanlar: Şâfîlere göre bunlardaki faiz olma illeti gıda maddesi olma özelliğini taşımasıdır. Buna göre gıda maddesi olmayan bir şeyde ister tartılsın ister tartılmayan madde olsun hiçbir malda faiz cereyan etmez.

TEMEL HOCAMIZDAN FAİZ
(Hidaye Dersleri)

Evet, Peygamber Efendimiz (sav) hadisi şerifte altı maddeyi zikretmiştir. Ancak bu altı madde örnekleme kabilindendir. Bunların alanının genişletilmesi lazımdır. ***<u>Hanefiler</u>*** diyor ki, faizde illet ribel fadl ve ribennesie olarak farklı uygulanır. Hadisi şerifte altı madde sayılıyor. Bu altı maddenin iki tanesi farklı, diğer dört tanesi farklıdır. الذهب بذهب والفضة بالفضة İlk maddede illet, **cins + vezin**, diğer dört maddede illet, **cins + keyldir.** التمر بالتمر والحنطة بالحنطة والملح بالملح والشعير بالشعير Yani bir nesnenin ribevi mal olması için, kendi üzerinde riba cereyan edip etmediğini tespit edebilmek için aynı cins olmaları ve ölçü birimlerinin vezin veya keyl olması gerekir. Bu sebeple ribel fadlda iki illetin yani cins ve ölçülüp tartılabilir olmanın tahakkuk etmesi gerekir. Cins ve vezinden her biri ayrı birer illettir. İllet hükme götüren ve hükümde müessir olan şeydir. Bu sebeple illet tek olabileceği gibi bazen de çift olabilir. Eğer bir hükmün illeti birden fazla ise o hükmün hukuki sonuç ifade edebilmesi için mutlaka birden fazla olan o illetlerin her birinin tahakkuk etmesi gereklidir. Örneğin ribel fadlda sadece cins birlikteliği olsa veya sadece ölçü birlikteliği olsa yani veznilik veya keylilik olsa burada ribel fadl cereyan etmez. Çünkü her iki illetin birlikte tahakkuk etmesi gerekir. Ancak ribennesiye gelince bunlardan sadece birisi yani ya sadece cinsin, ya sadece veznin ya da

sadece keylin bulunması yeterlidir. Örneğin bir kg buğdayla bir buçuk kg arpa değiştirildiğinde peşin olduğu zaman burada ribel fadl cereyan etmez. Çünkü cins birlikteliği yoktur. Ama bunlar vadeli olduğu zaman cins birlikteliği olmasa da ribennesie meydana gelir. Buna göre ribel fadl olması için iki illetin, ribennesie olması için tek illetin olması yeterlidir.

Şâfiler'e göre, ilk iki maddede yani altın ve gümüşte illet **ğalibüs-semeniyet'**tir, diğer maddelerde ise faiz illeti **tu'miyet**'tir. Yani gıda maddesi olmasıdır. Ğalibüssemeniyet (Malikiler mutlak semeniyet diyor) demek, yani altın ve gümüşün asıl itibariyle temel özelliği para olması demektir. Bunlardaki para olma özelliği, başka hiçbir maddede yoktur. Bu anlamda galibüssemeniyet altın ve gümüşe inhisar etmiştir. Buradaki Şâfîlerin görüşü, yani, "ğ. semeniyet altın ve gümüşte illettir" demeleri illeti kasıradır. Zaten Şâfîler daha sonra bu görüşlerinden dönmüşlerdir ve parayı da işin içine sokmuşlardır. Şâfîlere göre ribel fadl ile ribennesie arasında fark yoktur.

Malikilerin göre ise ilk iki maddede faiz olma illeti **mutlak semeniyet'tir.** Yani para olma özelliğine sahip her nesne, bunların başını altın ve gümüş çekiyor olsa da, daha sonra devletin çıkarmış olduğu alım gücüne sahip olan her nesne para olma özelliğine sahip olduğundan dolayı faize konu olabilirler. Örneğin bu günkü banknotlardan 100 lira karşılığında 101 lira alınmış olsa Malikilerin görüşüne göre faiz cereyan etmiş olur. Diğer dört maddede ise faizin illeti **iddihar** yani biriktirmeye elverişli olmasıdır.

Ahmed b. Hanbelîn ise üç farklı görüşü vardır. Hanefiler, Şâfîler ve malikiler gibi düşündüğü noktalar var. Zaten Ahmed b. Hanbelîn her meselede farklı görüşü vardır. Birden fazla görüşünün olmasının sebebi karşısına çıkan bütün hadislerle, zayıf da olsa hiç birini göz ardı etmeden amel etmiş olmasıdır.

Zahirilere göre, faiz sadece hadiste bildirilen altı maddede gerçekleşir. Bu hadisin zahiri manasını alırlar ve bu hadiste geçen altı maddeye ribevi mallar derler.

Hanefilerin İlleti Tespit Yolu:

Hanefiler ribel fadlda illet olarak cins + vezin veya keyl, riben-nesiede ise sadece bir illetin olmasını yeterli görüyorlar dedik. Peki, bu illetlere nasıl ulaşıyorlar?

1. Ubade b. Samit kanalıyla gelen hadisi şerife baktığımız zaman hadisi şerifte الذهب بالذهب والفضة بالفضة والحنطة بالحنطة والتمر بالتمر buyruluyor. Bir kere hadisi şerifte nesneler karşılıklı zikredilmiştir. Hanefiler diyorlar ki, "biz buradan cins birlikteliğine ulaşıyoruz. Her bir nesne kendi karşısındaki nesne ile beraber zikredilmiştir. Altınla altın, gümüşle gümüş, buğdayla buğday, arpa ile arpa, hurmayla hurma, tuzla tuz zikredilmiştir. Neticede her nesne kendi cinsiyle karşılıklı olarak zikredildiğine göre buradan ulaşabileceğimiz sonuç cins birlikteliğidir."
2. Ayrıca bu nesneler sayılırken arada atıf harfi kabul edebileceğimiz (و) harfi kullanılmıştır. Biz biliyoruz ki (و) atıf harfi mutlak cem'iyyet ifade eder. Yani sayılan şeylerin aynı noktada toplanması gerektiğini ifade eder. جاء احمد و عمرو dediğimiz zaman, gelme işini hem Ahmedin hem de Amrın yaptığını anlatmış oluruz. Öyle ise buradaki atıf harfi bunların bir noktada birleştiğini gösterir. Bu nokta da aralarındaki cins birlikteliğidir. Ki zaten her biri kendi cinsiyle zikredilmiştir. Buradan da cins birlikteliği çıkar.
3. Hadisi şerife baktığımız zaman hadisi şerifte bu sayılan nesnelerin devamında مثلا بمثل buyruluyor. Rivayet edilen hadisin iki farklı varyantı var. Bunlardan birinci hadis الذهب

şeklinde başlıyor. Buna göre hadis مثل şeklinde devam ediyor. İkinci hadis ise الذهب بالذهب şeklinde başlıyor. Buna göre de مثلا بمثل şeklinde devam ediyor. الذهب olarak başladığı zaman بيع الذهب şeklinde olup, بيع الذهب yerine geçmiş ve onun irabını almıştır. الذهب mübteda, مثل ise onun haberidir. الذهب şeklinde gelen hadise bakıldığında başına بيعوا Takdir edilir. Altını altınla satın olur. Devamında مثلا بمثل gelmiş ki bu da hal olmuş olur. بيعوا 'daki emir, emir anlamında olmayıp, yani "satacaksanız bu şartlara uyarak satın" anlamındadır. Örneğin nafile namaz kılmak zorunda değilsin, ancak nafile namazı kılabilmek için abdest almak şarttır.. بيعوا 'da da durum aynıdır. Yani mutlak olarak "satın" anlamında değildir. Ancak bunlar karşılıklı olarak satılacaksa o zaman مثلا بمثل Olmalıdır. مثلا بمثل 'in hal olması ne demektir? Misillerin halleri şart konumunda ve bu şartlar da illet olarak algılanır. O halde burada satılan şeylerin satımı misliyetle oluşturulması gerekir. Bir nesne akde konu olabilmesi için mütekavvim olması lazımdır. Mütekavvimlik burada hukuki olarak kendisine özellik atfedilmiş olması lazım demektir. Yani hukuki olarak akde konu olabilmesi lazımdır. Bir nesnenin hukuki olarak akde konu olabilmesi ise onun netleştirilmesiyle olur. Netleştirilemeyen şeyler hukuki olarak akde konu olamaz. Ne demek istiyoruz? Hanefi mezhebine göre bir avuç buğdayla iki avuç buğday değiştirildiği zaman burada faiz cereyan etmez. Çünkü bir nesnenin akde konu olabilmesi için en azından yarım sa' olması gerekir. Burada mütekavvim olmakla akde konu olmasını kastediyoruz. Bir iki avuç akde konu olmadığı için faiz cereyan etmez. Faiz cereyan edebilmesi için en azından tartılabilir bir özelliğe sahip olması gerekir. Tartılabilir olmanın askari sınırı ise yarım sa' dır.

4. Şimdi burada مثلا بمثل 'de denkleştirme nasıl sağlanacak? Nesnelerin birbirine denk olması nasıl sağlanacak? Örfe baktığımızda, tüccarlar nesneleri birbiriyle denkleştirirken ya vezni ya da keyli kullanıyorlar. Örneğin buğday, arpa, hurma alacağın zaman ya vezin ya da keyil devreye girer. Netice itibariyle bunları tartarken vezin veya keyl örfi olarak devreye girer. Bu sebeple burada مثلا بمثل şeklinde nesnelerin denkleştirebilme yollarından bir tanesi ya vezin ya da keyl'dir. Bu sebeple Hanefiler diyor ki nesnelerin karşılıklı olarak zikredilmesinden cinsi, denkleştirme dediğimiz zaman da örfte vezin veya keyli devreye sokuyoruz. Altın ve gümüşte vezin, diğer nesneler de ise keyl'dir. Böylece Hanefilerde illeti tespit etmede ki birinci yol örf olmuştur.

   İkinci olarak nassların bizzat kendi lafzından anlaşılıyor. Hadisin farklı varyantlarında altı nesneyi sayarken الذهب بالذهب والفضة بالفضة ifadesinin peşinde وزنا بوزن var. Diğer dört maddenin peşinde ise كيلا بكيل ifadesi var. O halde Rasülulahın bu hadisinden de şunu anlıyoruz. Altın ve gümüşün denkleştirilmesinde vezin kullanılır, diğer maddelerin denkleştirilmesinde ise keyl kullanılır. Bu halde örfü devreye sokarak bu neticeye ulaşabileceğimiz gibi naslardan da bu sonuca ulaşılabiliyoruz.

5. Yine Enes b. Malikten gelen başka bir hadisi şerifte ما وزن بمثل مثلا "vezinle tartılan şeylerde misli misline olması lazım" وما كيل بمثل مثلا "keyl ile ölçülen şeylerde de misli misline olması lazım." Bizzat hadisin lafzında Peygamber efendimiz (sav) vezin ve keyli, lafzen zikrettiği için Hanefilerin vezin ve keyli ortaya çıkarmalarındaki temel gerekçelerden biri olmuştur. Demek ki birincisi örf ikincisi nassların bizzat kendisi, bu altı maddenin ilk iki maddesinde vezin, diğer maddelerinde keyl ifadesinin kullanılması bunların dikkate alınması gerektiğini ifade eder.

6. Hanefiler diyor ki, bir başka hadisi şerifte Peygamberimiz (sav) لا تبيعوا الصاع بالصاعين "bir sa' karşılığında iki sa' değiştirilmesin". الصَّاع kelimesi umumu müşterektir. صاع kelimesi normalde tartı ile tartılan her nesne, terazi kefesine giren her nesne için kullanılır. Şu başında ki ال takısından "eğer terazi ile tartılıyorsa, her nesne mutlaka karşılıklı olarak tartılacaktır" anlamı çıkıyor. O halde burada da tartılabilen nesnelerde dikkat edilmesi gereken مثلا بمثل 'e dikkat edilmesi gerekir. Aksi halde bir taraf diğer taraftan ağır olursa, aynı cins mallar değiştirildiğinde ribanın cereyan edeceği sonuca ulaşmış oluruz.

Demek ki faizin illetine birincisi örfle ulaşılıyor, ikincisi nasslardan ulaşılıyor. Yani hadislerde ilk iki tanesinin peşinde vezin ifadesi diğer dördünün peşinde ise keyl ifadesi kullanılıyor. Yine başka hadisi şerifte umumu mecaz bağlamında الصاع kelimesinin kullanılması ki tartılan nesnenin mutlaka denk olması gerekir. صاع kullanılan bir nesnenin karşısına fazla olarak başka bir صاع nın gelmemesi gerekir. Gelirse her ikisinin birbirine denk olması lazımdır. Hanefiler ayrıca diyorlar ki bir nesnenin en temel özelliği illet olarak alınamaz. Ancak bu, Şâfîlerin görüşünden sonra ele alınacaktır.

Şâfîler Diyorlar ki:

1. Mamer b. Abdillah'tan rivayet edilen bir hadisi şerifte, الطعام بالطعام مثل بمثل او مثلا بمثل "taam taam ile satılacağı zaman misli misline olması lazım" Peygamberimiz (sav) burada taam (yenilen bir şey) ifadesini kullanmış. Taam ifadesini kullandığına göre, illeti tespit etme yollarından biri de "تعليق الحكم بالمشتق" Olduğuna göre taamdan tu'miyet (yenilebilir olma) sonucuna ulaşılır. Tu'miyet bize hayatiyet özelliğini verir. Hadisi şerifte son dört kelimeye baktığımız zaman hayatın devam edebilmesi için en önemli özelliğe sahip buğday, hayvanların hayatını devam ettirmede en önemli özelliğe sahip arpa, meyvelerin içerisinde en önemli özelliğe sahip hurma, baharatların içerisinde en önemli özelliğe sahip tuz zikredilmiştir. Bir şeyin kendisinde riba cereyan edecekse en değerli bir varlık olması lazım. Peygamberimizin (sav) الطعام بالطعام مثلا بمثل hadisinde ulaşacağımız sonuç tu'miyettir. Bu sebeple son dört maddenin illeti burada tu'miyet olarak elde edilmiş olur.
2. İlk iki maddeye yani altın ve gümüşe gelince Peygamberimiz (sav) لا تبيعوا الذهب بالذهب الا مثلا بمثل "altını altınla gümüşü gümüşle ancak dengi dengine satın" dediğine göre bunlardan altındaki özellik altın olma, gümüşteki özellik ise gümüş olma özelliğidir ki bunların her ikisinde de ekonomik değer olduğuna göre altın altınla gümüş gümüşle satılırken ribanın cereyan ettiği nesne haline geliyor. Bu sonuca da bu hadisi şeriften ulaşıyoruz.

Hanefilerin Şâfîlerin İlletlerine Eleştirileri:

1. Hanefiler Şâfîlerin bu illetlerine itiraz ediyorlar. İtiraz etmelerinin sebebi birinci olarak لا تبيعوا الذهب بالذهب Hadisinde faiz illetinin ğalibüs-semeniyyet olarak belirlenmesinde bu kıyasın bize hiçbir faydası yoktur. Çünkü kıyas dediğimiz şey hükmün genişletilmesidir. Eğer siz böyle bir illet tespit ederseniz bu illetin bulunduğu ortamın dışına çıkma özelliği yoksa, bu illetin hükmün genişlemesi anlamında hiçbir faydası olmaz. Yani kıyas cereyan etmeyeceği için bir kere bizim g.semeniyet illetinin hükmü bir nevi zahiriler ve Osman el-Bettinin görüşü gibi dar bir alana inhisar etmiş olur. Açılımı olmadığı için g. Semeniyetin faizin illeti olma özelliği yok

olmuş olur. İllet konusunu anlatırken demiştik ki Şâfîlerin kâsır illetle ta'lil etmelerinin gerekçelerini Gazzali açıklarken diyor ki "bizim naslarda illet bulmamızın iki tane gerekçesi var. Birincisi hükmün kapsamını genişletmek, ikincisi Şârî'nin amacını anlayıp sınırı genişletmektir. İlla her illette her hükmün kapsamını genişleteceğiz diye bir zorunluluk yoktur." Temel felsefeleri bu olduğundan Şâfîler, Hanefilerin yukarıdaki itirazlarını ciddiye almıyorlar. İlle de kıyas yapmak zorunda değiliz, önemli olan Şârî'nin burada ki amacını tespit edebilmektir.

2. İkinci olarak tu'miyete yapılan eleştirilerin en önemlilerinden biri de şudur: Hayatiyeti olan bir şeyin haramiyetle sınırlandırılması mümkün değildir. Şâfîlere göre ribevi mallarda asıl olan haramiyettir. Bu haramiyetten kurtulabilmek için مثلا بمثل olması lazımdır. Şâfîler, Hanefilerin illet olarak kabul ettikleri مثلا بمثلا i mahlas olarak ele alıyorlar. Yani kurtuluş yolu, haramlıktan çıkış yolu olarak kabul ediyorlar. Sizin altınla altın, gümüşle gümüş, buğdayla buğday, arpayla arpa, hurmayla hurma, tuzla tuzu değiştirmeniz haramdır. Çünkü ribevi mallarda asıl olan haramiyettir. Bu haramiyetten kurtulmak için مثلا بمثل olması gerekir. Hanefiler diyorlar ki "bir nesne ki kendisine hayatiyetin bağlandığı bir temel özellik var, bu temel özelliğin haramiyet üzerine bina edilmesi söz konusu değildir. Eşyada asıl olan ibahiyettir, Şâfîlerin dediği gibi haramiyet değildir. Siz bunlarda asıl olan haramiyettir derseniz hayatiyeti durdurmamız gerekir. Hâlbuki siz bunlardaki temel özelliği hayatiyeti devam ettirmek olarak alıyorsunuz. Çünkü bu mallar akde konu olan mallar olup temel özellik haramiyet derseniz hayatiyeti durdurmanız gerekecektir."

3. Ayrıca مثلا بمثل 'de tanelerde denklik nasıl sağlanacak? Mesela bir narın tanelerinde مثلا بمثل nasıl olacak? Bunların tek tek sayılması mümkün değildir. Tek tek sayılması gereken mallarda مثلا بمثل gerçekleşmeyeceği ve denkleştirme sağlanamayacağı için, bu nesnelerle aynı cins nesneler değiştirildiği zaman mahlas gerçekleşmemesi sebebiyle ribevi malların ebedi olarak haram olması gerekir.

1. عن أنس: ما وزن مثل بمثل إذا كان نوعا واحدا وما كيل فمثل ذالك فإذا اختلف النوعان فلا بأس به
2. الحنطة بالحنطة مثلا بمثل كيلا بكيل
3. لا تبيعوا الصاع بالصاع
4. عن معمر بن عبدالله: الطعام بالطعام مثلا بمثل وكان طعامه يومئذ الشعير
5. لا تبيعوا الذهب بالذهب إلا مثلا بمثل

Şâfîlerin Hanefilerin İlletlerine Eleştirisi:

Şâfîler cins birliği illet olamaz diyorlar. Çünkü hiçbir değeri olmayan şeylerde de cins birliği vardır. Öyle ise hadiste sayılan altı maddenin can alıcı noktasını bulmak ve illet olarak belirlemek gerekir. Bu can alıcı nokta ise ilk iki madde olan altın ve gümüşte ğalibüs-semeniyet, diğer dört maddede ise tumiyettir.

Peygamberimiz (sav) hadisi şerife لا تبيعوا şeklinde başladığı için bu altı maddede asıl olan haramiyettir. Rasulullah hadisi مثلاً بمثلٍ ve يدًا بيدٍ şeklinde bağlamıştır. Baştaki لا تبيعوا haramiyeti bildirirken buradaki مثلاً بمثلٍ ve يدًا بيدٍ ise bu haramiyetten kurtuluşu bildirmektedir. Yani مثلاً بمثلٍ ve يدًا بيدٍ mahlastır. Faizden kurtuluş yoludur.

مثلا بمثل	الذهب بالذهب إلا	لا تبيعوا
Mahlas	Aynı cins olmaları Şarttır. Semeniyet Özelliği ise illettir.	Haramiyettir

الذهب بالذهب 'deki faizden kurtulmak için مثلا بمثل olmalıdır. Bu eşitlik olmazsa faize düşülür. Haramiyet ortaya çıkar.

الحنطة بالحنطة والتمر بالتمر والملح بالملح والشعير بالشعير Bunlardaki illet ise tumiyettir. Çünkü bunlar canlıların hayatını devam ettirmek için mutlaka gerekli olan şeylerdir. Hanefilerin illet olarak kabul ettikleri cins birliği ise mutlaka olması gereken bir şey değildir. Cins birliği ise olsa olsa şart olur. Şart ise hükme götürmez. Ancak hükme gitmek için mutlaka şart olmalıdır. Abdest namazın şartıdır. Ancak her abdest alan mutlaka namaz kılacak diye bir şey yoktur. Bunun gibi her cins birliği olan faize götürmez. Ancak faizin vaki olması için cins birliği şartı bulunmalı, hazır vaziyette beklemelidir. Tumiyet illeti bulununca da şart devreye girer ve faiz cereyan eder. Buna göre tumiyet illeti bulunmadığı zaman cins birliği olsa bile faiz olmaz. Mesela demirin demirle değiştirilmesi halinde cins birliği, yani şart vardır. Ancak tumiyet illeti olmadığı için, birbirinden fazla olarak satış olsa bile faiz cereyan etmez. (Zina olayı da böyledir. Zina da muhsan olmak recm için şarttır. Zina etmek ise illettir. Sadece zina illeti bulununca recm uygulanmaz. Ancak muhsanlık şartı devreye girince de recm uygulanır.)

Hanefiler Diyor ki: أنت طالقة راكبة denildiği zaman إن ركبت فأنت طالقة denilmiş olur. Çünkü birinci cümledeki راكبة haldir. Hal ise ikinci cümlede olduğu gibi şart anlamı ifade eder. Bu sebeple Hanefiler

لا تبيعوا إلا مثلا بمثل 'daki "mislen" kelimesinin hal olduğunu ve hal'in ise burada illet manasına geldiğini söylüyorlar. Öyle ise buradaki mislen yani denklik (vezin veya Keyl) faizin illetidir. يدا بيد ise Hanefilere göre ta'yin (belirleme) anlamındadır. Yani aynı cins iki mal değiştirildiği zaman mallar belirlenmiş ise يدا بيد gerçekleşmiş olur. Taraflar değiştirdikleri malı alıp gitmemiş olsa bile belirlenmiş olduğu için veresiye de olmaz. Yani nesie faizi de cereyan etmez. Önemli olan belirlenmiş olmasıdır.

Hadiste geçen مثلا بمثل ifadesi eşitliği sağlamak içindir. Eşitlik sağlanınca alış veriş manası gerçekleşmiş olur. Alış verişte ise asıl olan denkliğin sağlanmış olmasıdır. Yani elindeki kalem 10 lira yapıyorsa, yani piyasa değeri bu ise kalem ile 10 lira arasında denklik sağlanmış olur. Alış veriş karşılıklı denklikten haber verir ki denkliğin amacı, **1)** karşılıklı denkliği sağlamak **2)** insanların mallarını ziyandan korumak ve **3)** malı hemen teslim almak suretiyle faydayı gerçekleştirmektir. Bunlar olmadığı zaman faiz cereyan eder.

Akit:

1) Meşru Akit:

a) Sahih Akit: Aslı ve vasfı itibariyle meşru olan akitlere denilir. Kabız olsun olmasın temlik temellük meydana gelir.

b) Fasit Akit: Sıhhat şartlarından birini kaybeden akitlerdir. Aslı itibariyle sahih vasfı itibariyle fasit olan akit çeşididir. 10 gr altını 11 gr altınla satıldığı zaman fasit bir akit olur. Bu aynı zamanda faiz demektir. Faiz fasit akitlerdendir. Aradaki 1 gr' lık farkı kaldırdığımız zaman vasıftaki fasitlik kalktığı için faizden, yani fasit akitten kurtulmuş oluruz. Akit sahih akde

dönmüş olur. Fasit akitte mal kabzedilmedikçe tasarrufta bulunulamaz. Fasit akitle alınan malda tasarruf yapılabilmesi yani mülkiyet ifade edebilmesi için kabzedilmesi şarttır. Teslim alınınca mülkiyet ifade eder. Ancak bu mülkiyet nakıs mülkiyettir. Nakıs mülkiyet sonucu elde edilen malı ise kişinin kendisinin kullanması caiz değildir. Ancak başkasına satabilir, hibe edebilir. Ancak üçüncü şahsa hibe veya satış ile mülkiyet nakledildikten sonra, üçüncü şahsın mağdur olmaması için ilk satış bozularak, tekrar ilk sahibine iade edilemez. Ancak üçüncü şahıs devrede değil iken, fasit yolla yapılan birinci satış derhal iptal edilmelidir. Riba malları da fasit yolla elde edildiği zaman, kişi alış verişten beklenen faydanın temin edilmesi mümkün olmaz. Çünkü kişi aldığı malı kendisi kullanamamaktadır. Alış verişten beklenen bir fayda da satın alınan maldan faydalanmaktır.

2) Ğ.Meşru Akit: Aslen ve vasfen meşru olmayan akittir. İn'ikat şartlarından birisi eksik ise ğ.meşru yani batıl akit olur. Domuz satmak hiçbir şekilde hukuki sonuç doğurmaz. Temlik temellük meydana gelmez. İçki satın alan kişi parayı verse bile paranın mülkiyeti karşı tarafa geçmez.

Bazı Notlar:

1. Bir kişi sarrafa "şu parayı al. Akşam eve giderken senden alırım" demiş olsa sarraf o parayı alıp harcayarak yerine akşam başka para veremez. Kendisine emanet bırakılan "a" seri nolu bir para ise aynı şekilde akşam da aynı "a" seri nolu parayı teslim etmek zorundadır. Farklı bir para teslim ederse nesie faizine düşülmüş olur.
2. Eğer bir kişi sarrafa *"şu bileziği al, akşam eve giderken senden parasını alırım"* demiş olsa sarraf bileziği aldıktan sonra akşamleyin adama parasını verse yine nesie faizine düşülmüş olur. Çünkü araya vade girmiştir. Alış veriş peşin olmamıştır. Ayrıca bileziğin fiyatı akşama kadar yükselebilir veya düşebilir. Bu ise bedelin birinde belirsizlik meydana getirir.
3. Kişi *"şu benim zekâtımdır, bu parayı fakirlere ver"* diyerek bir kişiyi vekil tayin etse, o vekil aynı seri nolu parayı fakirlere zekât olarak vermesi gerekir. Eğer *"ben bunu harcayayım akşam fakirlere benim paradan aynı miktar veririm"* demiş olsa bu nesie faizine yol açar.

Notlar:

1. Aynı cins maddelerin satışı denk olmalıdır. Denklik hem sureten hem de manen gerçekleşmelidir. Sureten denklik, keyl ve vezinde eşit olmak demektir. Manen denklik ise cins birliği anlamındadır. Cins birliği yani manen denklik olunca iyisi ile kötüsü itibara alınmaz. Önemli olan kg'da veya keyl'de eşit olmasıdır. 1 kg iyi hurma ile 1 kg kötü hurmada kg eşit olduğu için sureten denklik sağlanmış olur. Aynı cins oldukları için de manen denklik sağlanmış olur.
2. Ribada asıl olan nesie ribasıdır. Fazlalık ribası, nesie faizine düşülmemesi içindir. Bu sebeple Allah Rasülü altı madde saymış ve bunların başa baş değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Başa baş iyi ile kötüyü değiştirmek akıl karı değildir. Rasülüllah'ın burada "kötüyü sat iyiyi al" demesi bir önleyici faktördür.
3. Bir kişi 1 kg kötü malı verip 1 kg iyi mal alsa ve aradaki fiyat farkını vermiş olsa faiz olur. Faize düşmemenin tek çaresi vardır. Kötüyü satıp, onun parasıyla, ne kadar ediyorsa iyisinden almaktır.
4. Benim 1,5 kg buğdayım var, senin 2 kg buğdayın var, ancak arada kalite farkı var. Değiştirsek ve aradaki fiyat farkını kapatsak olur mu? Eğer ben 1,5 kg 'ı sana sattıktan sonra ister parasını alabiliyor isterse de fiyat farkını vererek senin buğdayını alabiliyorsam bu caiz olur. Ancak sen "mutlaka benim buğdayımı alacaksın, yoksa satış yapmam" diyorsan ve benim parayı alma serbestiyetim (muhayyerliğim) yoksa bu faiz olur. Altını altınla değiştirirken de durum aynı böyledir.

5. Yumurta ile buğday selem yapılsa, yani yumurta peşin verilse ve 1 ay sonra yerine buğday alınsa faiz olmaz. Çünkü birisi vezni diğeri ise adedidir. Cinsleri de birbirinden farklıdır.
6. 1 m kumaşla 2 m kumaş peşin olarak değiştirilse faiz olmaz. Çünkü kumaş mezruattandır. Burada cins birliği var. Ancak vezin veya keyl birlikteliği yoktur. İki illetten sadece biri vardır. Bu sebeple fazlalık ribası olmaz. Ayrıca peşin olduğu için de nesie faizi olmaz.
7. Eğer kumaşın biri peşin diğeri vadeli olarak selem akdi yapılmış olsa araya vade farkı girdiği için nesie faizi olur.
8. Arpa karşılığında buğday eşit olarak selem yapılsa, her ikisi de vezni veya keyli olduğu halde, fazlalık olmadığı için fazlalık ribası olmaz. Ancak vade girdiği için nesie faizi olur. Nesie faizinde ise illet cins+ vezin veya keylden birinin olmasıdır. Burada vezin birlikteliği vardır, ancak cins birliği yoktur.
9. Fazlalık ribasında iki illet vardır. Bunlar cins ve ölçü birliğidir. Bu illetlerin her biri müstakil illetlerdir.
10. 10 lira ile 11 lira değiştirildiği zaman fazlalık ribası olur. 10 lira ile 10 lira eşit, ancak vadeli olduğu zaman nesie faizi olur. Çünkü burada riba şüphesi vardır. Yasaklanan şey ise hem faiz, hem de faiz şüphesi olan şeydir. Çünkü vadede peşin alan kişi menfaat sağlamış ancak vadeli alan menfaati alamamıştır.
11. Altın ile elmasta vezin birliği var. Öyle ise karşılıklı satıldığında eşit ağırlıkta ve peşin olmalıdır. Ancak Hanefiler, vadeli olsa da caizdir, nesie yoktur diyorlar. Bu sebeple de eleştiriliyorlar.
12. Arpa ile buğday veresiye değiştirilince nesie olur. Çünkü vezin birliği var. Ancak altın ve za'feran her ikisi de vezni olduğu halde veresiye değiştirilebilirler, yani nesie olmaz diyor Hanefiler. Çünkü altın tayin ile taayyün etmez, bu sebeple zimmete taalluk etmez, bu sebeple altın yerine başka altın verilebilir. Ayrıca altın veznidir ancak, hassas terazi ile tartılır. Ayrıca altın semendir. Hiçbir zaman müsemmen olmaz. Ancak za'feran, kantarla tartılır, tayin ile taayyün edip zimmete taalluk eder. Yani başka za'feran verilemez. Buğdayla arpa ise vadeli satılamaz. Çünkü yukardan sayılan altın ile zaferan arasındaki farklar burada mevcut değildir. Bu sebeple vadeli olunca nesie faizi olur.
13. Hassas terazi ile satılan ilaçlar, yine hassas terazi ile satılan altın ile değiştirilse fazla olsa bile faiz olmaz. Çünkü altın devamlı semendir, ilaç ise müsemmendir. Ayrıca ilaç ve altın arasında hükmen ve manen bir değildir. Sadece hassas terazi ile satılması noktasında birdir.
14. Hassas teazi ile satılan ilaçlar sureten (veznilik veya keylilik) ve manen (cins birliği) aynı oldukları için birbiriyle eşit ve peşin değiştirilmelidir.
15. Naslarda ölçü birimi olduğu belirtilmeyen ölçü ve tartı vasıtaları, örfen herkes tarafından kullanılıyor ve biliniyorsa bu ölçülerle yapılan satışlarda faiz cereyan etmez. Ancak kilo yerine geçen taşlar veya ölçü birimleri kırılıp yok olduğu veya kaybolduğu ve kullanılmaz olduğu zaman, yerine alternatif olmadığı için riba şüphesi olur. Çünkü şahsa ait olup, başkasının bilmediği ölçü birimleriyle satış yapmak, mücazeveten satış yapmak gibidir. Bu ise ribevi malları satarken kullanılınca riba şüphesi meydana getirdiğinden, şüphe ise faiz kapsamında değerlendirildiği için faiz olur.
16. Naslarda bildirilen mallarda ilk ikisinde ölçü birimi vezin diğer dördünde ise keyldir. **Ebu Hanife ve İ.Muhâmmede göre** bu ölçüler değişmez. Çünkü nas ile belirtilmiştir. **Ebu Yusufa göre** ise bu ölçüler hadiste örfe göre söylenmiştir. Bu sebeple bunlar kıyamete kadar değişmez değildir. Mesela buğday keyli iken insanlar artık vezin ile satmaktadırlar.
17. Naslarda bildirilmeyen ölçü birimleri ise herkes tarafından biliniyorsa ve alternatifi olan ölçü birimleriyse yine faize düşmemek için bunlarla denklik sağlanır. Ancak örfen de bilinmeyen şahsa ait ölçü birimleriyle yapılan satışlarda riba şüphesi vardır. Şahıslara ait alternatifi olmayan taşlarla yapılan satışlarda riba şüphesi olduğu için faiz vardır.

18. Altın ile gümüşün sarf akdinde kendi cinsleriyle değiştirilirken peşin olması gerekir. Çünkü bunlar ta'yin ile belirlenemez. Ancak diğer dört madde, tayin ile taayyün ettiği için kabz şart değildir. Belirlenmiş olması yeterlidir. (Bu sebeple kişi sarrafa "şu parayı al, akşam eve giderken şu bileziği alırım" dese bilezik tayin ile taayyün etmediği ve kabzedilmediği için nesie faizi olur. Ancak "şu kaliteli buğdayı al akşam giderken şu kötü buğdayı alırım" dese faiz olmaz. Çünkü göstermiş olduğu kötü buğday tayin ile taayyün etmiştir. Kabzedilmesi gerekmez.

19. **Şâfîlere göre** ise bütün ribevi malların peşin olarak kabzedilmesi gerekir diyorlar. Çünkü hadiste يدا بيد buyrulmuştur. Ayrıca biri akit meclisinde nakit, diğeri daha sonra alındığı zaman şüphe meydana gelir. Şüphe ise faiz kapsamındadır.

20. **Hanefiler** ise mebînin ana özelliği tayin ile taayyün etmesidir. Öyle ise diğer dört maddede tayin yeterlidir. Çünkü bunlar mebîdir. Zaten satışta asıl olan karşı tarafa tasarruf yetkisi vermektir. Tayin ile belirlenen bir malda da bu yetki verilmiş demektir. Çünkü artık kabzetmemiş olsa da tasarruf yapabilmektedir. Ancak altın ve gümüşte tayin ile taayyün olmadığı için kabzedilmedikçe tasarruf yapılamaz. Bu sebeple akit meclisinde kabzedilmelidir. Altın ve gümüşün akit meclisinde kabzedilmesi gerektiğinde mezhepler görüş birliği içindedir.

21. Yukarda anlatılana göre bir kişi buğday karşılığında buğdayı satsa, ancak kendisi teslim ettiği halde karşıdaki adama "akşam eve giderken teslim alırım" demiş olsa ve alacağı buğdayı görmüş olsa: **Hanefilere göre** alacağı buğdayı görmüş olduğu için taayyün etmiştir, kabzedilmesi gerekmez, dolayısıyla da faiz olmaz. Ancak **Şâfîlere göre** bütün ribevi mallar, tayin ile taayyün etmeyeceği için ve buradaki buğdayda teslim alınmadığı için nesie faizi olur. Çünkü Şâfîlere göre bütün ribevi mallar akit esnasında kabzedilmelidir.

22. Bir yumurta iki yumurta ile, bir ceviz iki ceviz ile, bir hurma iki hurma ile değiştirilmiş olsa **Hanefilere** göre yarım sa'dan aşağı olduğu için faiz olmaz. Ayrıca bunlar zaten adedidir. Adediler ise fazla olarak değiştirilebilir. **Şâfîler** ise bunlarda tumiyet illeti cereyan ettiği için fazlalık faizi cereyan eder diyorlar.

Felsler

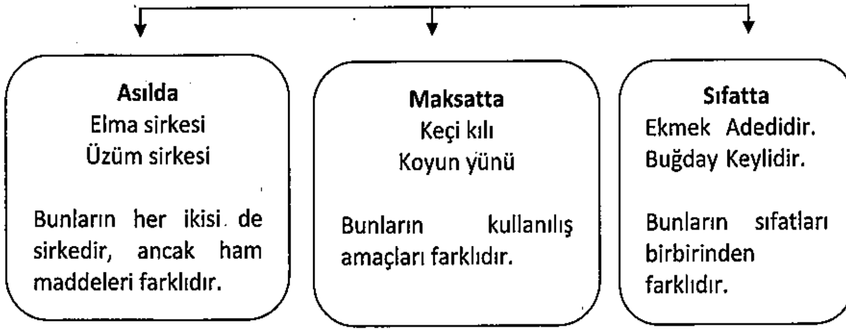
Ebu Hanife ve İ. Yusuf

Bir felsi iki felse satmak caizdir. Çünkü bunların para olma özelliği ancak tarafların bunlara para özelliği yüklemesiyle para özelliği yüklenmiş olur. Başkalarının para değeri yoktur demesi bunları bağlamaz. Ancak bunlar para olmaktan çıktıktan sonra tekrar asli maddeleri olan demir, tunç, bakır gibi eski vezniliğine de dönmezler. Adedi olarak kabul edilirler. Tayin ile taayyün olunabilir hale gelirler. Hâlbuki para değeri varken tayin ile taayyün olunamıyordu. Ve adediler nasıl bire iki satılabiliyorsa ve veresiye satılamıyorsa bunlar da aynı hükme tabi olurlar. Bir cevizi iki cevize satmak gibidir.

İ. Muhâmmed

Caiz değildir. Çünkü bunların nakit yani para olma vasfı herkes tarafından kabul edilmektedir. Satıcı ve alıcının meta vasfı kabul etmesiyle bunlar para olmaktan çıkmaz. Yani semeniyet değerini kaybetmezler.

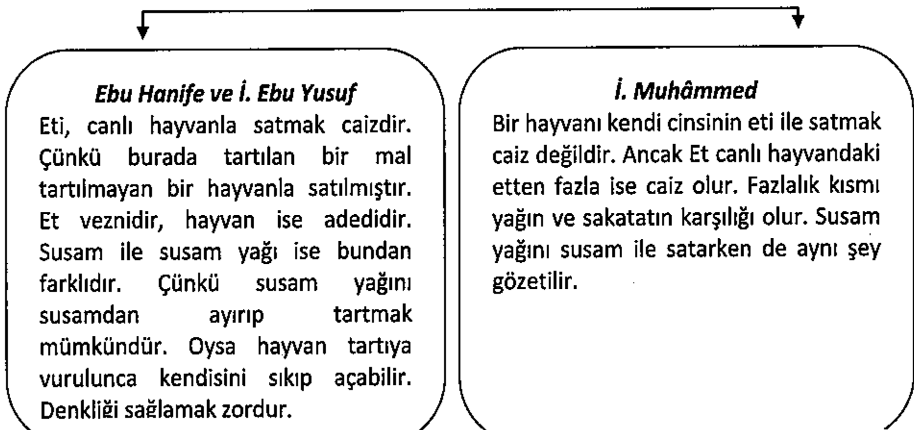
Aşağıdaki Taksimden Hareketle Birçok İhtilaf Ortaya Çıkmıştır.

Hanefiler cins birlikteliği için ya sıfatta ya maslahatta ya da ham maddede aynı olması gerekir diyor.
Şâfî ise cins birlikteliği olması için isimlerinin aynı olması yeterlidir diyor.
Malikiler ise cins birlikteliği olması için menfaat birlikteliği veya menfaat yakınlığı olmalıdır.

- Buğdayı un ve kavut karşılığı satmak caiz değildir. Aslında aynı cins olduğu ve keyli ya da vezni olduğu zaman eşit ve peşin olmak şartıyla satılabilmelidir. Ancak bunlar hiçbir zaman eşitlenemez. Çünkü buğday ve un ölçekte eşit olamazlar. Buğdayda boşluk kalır, un ise sıkışır.
- Ebu Hanifeye göre kavrulmuş olan un ile bir başka kavrulmuş un değiştirilemez. Çünkü aralarında denklik sağlanamaz. Birbirinden farklı kavrulmuş olabilir.
- Ebu Hanife ribevi malların değerine bakmıyor. Vezni veya keyli olmasına bakıyor. Mesela buğday ile kavrulmuş un cinsleri aynı olsa da değerleri farklıdır demiyor. Değerleri farklı olsa da cinsleri aynı diyor. Yani her ikisinin keyli olmasına bakıyor. Kavrulmuş undaki emeğe, değer farkına bakmıyor. Bu sebeple bunlar eşit ve peşin değiştirilir, ancak eşitlik de sağlanamayacağı için (biri sıkı birinde boşluk var) birbiriyle satışı caiz değil diyor. Kavrulmuş un ile buğday satılamayacağına göre buğdayın ürünlerinin de birbiriyle satışı caiz değildir. Kavrulmuş un ile kavut da birbiriyle satılamaz.
- İmameyn ise buğdayla un kullanım amaçları farklı olduğu ve cinslerinin böylece birbirinden ayrılması sebebiyle birbiriyle satışları caizdir

Etin, Canlı Hayvan İle Satışı

Yaş Hurmanın Kuru Hurmayla Satılışı

Ebu Hanife

Taze hurmayı kuru hurmayla eşit olarak satmak caizdir. Yaş ve kuru hurma her ikisi de hurma ismi altında toplanır. Nitekim peygamberimize kuru hurma hediye edildiğinde "Hayberin bütün hurmaları böyle midir?" diye sormuştur. Bu ise her ikisine de hurma denildiğini ve aynı cins kabul edildiğini gösterir. Öyle ise eşit ve peşin olarak satışları caizdir. Ayrı cins kabul edilirse Ubade b. Samit'in hadisinin devamında"cinsler ayrı ise dilediğiniz gibi satın" hadisiyle yine caiz olur.

İ.Yusuf ve İ.Muhâmmed (Cumhur da bu görüştedir.)

Bu satış caiz değildir. Çünkü peygamberimiz: "Kuru hurma eksilir mi" diye sormuş, evet denilince "o halde caiz değildir." demiştir. Bu hadisin ravileri arasındaki Zeyd b. Ayyaş Ebu Hanife tarafından zayıf kabul edilmiştir.

(Yaş Üzümün Kuru Üzümle Satılışında da Benzer İhtilaf Vardır.)

Ebu Hanife ve İ. Yusuf

Yaş üzümü kuru ile eşit olarak satmak caizdir. Ebu Hanifenin Gerekçesi aynen hurma meselesindeki gibidir. Her ikisi de üzümdür. Cinsler ayrı denirse zaten "dilediğiniz gibi satın" hadisine girer. İ. Yusuf ise hurma konusundaki görüşünden burada ayrılır. Burada nas ile istihsan yapmıştır. Ebu Hanifeye ve İ. Yusufa göre, aynı gerekçelerden dolayı, yaş ve ıslak buğdayı, hem yaş veya ıslak buğdayla, hem de ıslanmamış kuru buğdayla eşit olarak satış caizdir. Suda ıslanmış kuru hurma ve suda ıslanmış kuru üzümü, kendileri gibi suda ıslanmış üzüm ve hurma ile veya ıslanmamış kurularıyla eşit olarak değiştirmek caizdir.

İ.Muhâmmed

İ. Muhâmmed ise bunların hiç birinin satışını caiz görmez. Çünkü bunlardan ıslak olan, kuruduktan sonra isim değişikliğine uğrar. Hâlbuki satışa konu olan şeyler sabit vasıfta da eşit olmalıdır. Bu sabit vasıf ise Her ikisinin de ya yaş, ya da kuru olmasıdır. Yaş olanlar birbiriyle değişince akitten sonrada vasıfta eşit olur. Yani her ikisi de kuru olur ve vasıf eşitliği olur. Ancak birisi yaş diğeri kuru ise kuru olan akitten önceki vasfını muhafaza ederken akitten önce yaş olanın vasfı değişir. Bu sebeple aralarındaki eşitlik bozulur ve satış caiz olmaz. Yaşı ve kurusu olan her şeyde İ.Muhâmmed bu görüştedir. (Ebu Hanife ise akit esnasındaki eşitliği yeterli görüyor. Sonraki eşitsizliğin önemi yok diyor.)

Zeytin ve susam kendi yağlarıyla satılırken yağlarının ağırlığı kendilerinden fazla olmalıdır ve fazlalık zeytin ve susamdaki posayı tam olarak karşılamalıdır. Eşit ağırlıkta satılırlarsa zeytinin posası karşılıksız kalır. Buradan şu meseleler ortaya çıkar.

Örneğin 1 kg zeytinden 500 gr. Yağ çıktığını kabul edelim.

1. 1kg zeytin 400 gr yağ karşılığında satılsa
2. 1kg zeytin 500 gr yağ karşılığında satılsa
3. 1 kg zeytin 750 gr yağ karşılığında satılsa
4. 1kg zeytin 500 gr yağ + ? karşılığında satılsa

1. Bu satış caiz değildir. Çünkü 400 gr yağ zeytini bile karşılamıyor. Çünkü 1 kg zeytinden 500 gr yağ çıkıyor.
2. Bu satış da caiz değildir. Çünkü zeytinin posası karşılıksız kalıyor.
3. Bu satış eğer aradaki 250 gr'lık yağ farkını posanın tam karşılığı kabul edersek caizdir.
4. Bu satışta 1 kg zeytinin karşılığı olan 500 gr yağ vardır. Ancak soru işareti olan yerdeki belirsiz olan fazla yağın zeytindeki posayı karşılayıp karşılamadığı tam olarak bilinmiyor. Bu sebeple bu satış, Ebu Yusuf'a göre caizdir. Ancak diğerlerine göre caiz değildir.

Süt ile sütten yapılmış yağ değiştirilirken yağ fazla olmalıdır. Ki süt içindeki posaya karşılık gelsin. Aynı zeytin gibidir.

Not:

1. **Ebu Hanife ve İ. Muhâmmede** göre buğday buğday ile satılınca keyl denkliği sağlanmalıdır. **Ebu Yusufa** göre ise eskiden öyleydi. Ancak günümüzde vezin denkliği sağlanmalıdır. Yani vezin olarak denk olursa ölçü denkliğine gerek yoktur. Hatta vezinleri aynı olup, keyl ile ölçtüğünde biri fazla çıksa bile bu satış geçerlidir, caizdir. Faiz olmaz. Ebu Hanife ve İ. Muhâmmed ise vezin eşit olmazsa faiz olur diyor.
2. Pamuğun iplikle değiştirilip değiştirilemeyeceğinde ihtilaf vardır. Ancak bez ile pamuk değiştirilirse fazla olarak değiştirilebilir. Çünkü bez zira ölçüsüyle ölçülür, pamuk ise veznidir.
3. **Hanefilere göre** halis deve eti ile halis olmayan deve eti, keçi ile koyun eti, manda ile inek eti birbiriyle satılırken eşit ve peşin değiştirilmelidir. Çünkü bunlar birbiriyle aynı cins kabul edilir. Bunların sütleri de değiştirilirken aynı şekilde eşit değiştirilir. Ancak koyun eti ile inek eti, deve eti ile keçi veya sığır eti değiştirilirken eşit olması gerekmez. Çünkü bunlar aynı cins değildir. Sütleri de böyledir. Ancak koyun eti ve deve etinden ayrı ayrı köfte yapılmış olsa bunlar birbiriyle değiştirilirken eşit olmak zorundadır. Çünkü köfte haline geldikten sonra aynı cins haline gelmişlerdir. Süt de böyledir. Yani keçi sütü ile inek sütü, süt iken fazla olarak değiştirilebilir. Ancak bunların her birinden çökelek veya peynir yapılmış olsa aynı cins haline geldikleri için eşit olarak değiştirilmeleri gerekir.
4. **İmamı Şâfî** ise bunların hepsi aynı cinstir. Ayrıca menfaat birliği vardır, yani maksat da aynıdır. Mademki bunlar aynı cinstir ve tumiyet illeti de vardır. Öyle ise mütemasil yani denk olmadıkça değiştirilemez diyor.

a. **Hanefiler** cins birlikteliği için ya sıfatta ya maslahatta ya da ham maddede aynı olması gerekir diyor.
b. **Şâfî** ise cins birlikteliği olması için isimlerinin aynı olması yeterlidir diyor. Bunların hepsine de et ismi verilir. Öyle ise cins aynıdır ve eşit olmalıdır.
c. **Malikiler** ise cins birlikteliği olması için menfaat birlikteliği veya menfaat yakınlığı olmalıdır. Mesela buğday ile tuz menfaat anlamında birbirlerine yakındır. Her ikisi de gıda

maddesidir. Öyle ise aynı cinstir. Tuz ile biberde ise menfaat birlikteliği vardır. Çünkü her ikisi de baharat olarak kullanılır. Öyle ise bunlar da aynı cinstir. Aynı cins oldukları için de birbiriyle eşit olarak satılmalıdır. Aksi halde faiz olur. Bal ile şeker de ise tamamen menfaat farklılığı vardır. Şeker tatlandırıcı olarak kullanılırken bal gıda maddesi olarak kullanılır. Bu sebeple bunlar farklı cinstir ve birbiriyle fazla olarak değiştirilebilir.

5. ***Hanefilere göre*** üzüm şırası ile hurma şırasının ham maddeleri birbirinden farklı olduğu için farklı cins kabul edilirler. Bu sebeple hem asılları hem de isimleri farklı olduğu için eşit olmak zorunda değildir. Çünkü farklı cinstir. ***Şâfilerde ise*** bunların isimleri aynıdır. Her ikisine de şıra ismi verilir. Ayrıca kullanım maksatları aynıdır ve tumiyet illeti vardır. Öyle ise bunlar eşit olarak değiştirilmelidir. Üzüm sirkesi ve hurma sirkesi de böyledir.
6. ***Hanefilere göre*** iç yağı, kuyruk yağı ve et farklı cinstir. Bu sebeple farklı ağırlıkta değiştirilebilirler. Ancak veresiye değiştirilemez. Çünkü vezin birlikteliği var. İ. Şâfiye göre ise kuyruk yağı ile iç yağı birbiriyle eşit ağırlıkta değiştirilmelidir. Çünkü bunlar yağ olmakta aynı ismi paylaşırlar. Tumiyet illeti de olduğuna göre eşit olmazsa faiz olur. Ancak et ile yağ farklı isimler aldığı için fazla olarak satılabilir.
7. ***Hanefilerin*** tercih edilen fetvasına göre ekmeği buğday ve unla fazla olarak satmak caizdir. Çünkü ekmek adedi hale gelmişken buğday ve un veznidir. Öyle ise fazla olarak, peşin olmak şartıyla değiştirilebilir. Ekmek ile buğdayın farklı cins kabul edilmesinden bu sonuç çıkar. Ancak bu durumun bunlardan birinin vadeli yani selem yoluyla satılması halinde iki farklı durum ortaya çıkar.

a. Bir kişi fırıncıya *"Düğünüm var, bana yüz tane ekmek yap, hasat zamanı sana yüz ekmek kaç kilo buğdaydan çıkarsa sana o kadar buğday veririm"* dese ve buğdayın da kalitesini, cinsini belirtmiş olsa bu alış veriş bir selem akdi olur ve caiz olur. Çünkü daha sonra verilecek olan buğdayın cinsi kalitesi bellidir, yani standarttır.

b. Ancak fırıncı *"buğdaya ihtiyacım var, bana buğday ver, düğününde sana bu buğdaydan ne kadar ekmek çıkarsa o kadar ekmek veririm"* dese, ***Ebu Hanife'ye göre*** bu caiz olmaz. Çünkü eski ekmeklerde standartlık yoktur. Ekmeğin gramajı, kızartılmışlığı, ustanın mahareti hep birbirinden farklıdır. Öyle ise daha sonra verilecek ekmekte bir standartlık olmadığı için bu caiz olmaz. ***Ebu Yusuf'a göre*** ise bu caizdir. Fetva da buna göredir. ***İ. Muhammet*** ise insanların teamülü olduğu için buğdayın peşin, ekmeğin de vadeli olmasını caiz görmüştür.

8. Hanefilerde ekmeğin vadeli olarak ekmek karşılığında alınması konusunda üç ayrı görüş vardır.

a. **Ebu Hanife:** İster sayı ile isterse de kilo ile ekmek alınmış olsun, ekmek karşılığında ekmeğin borca alınması caiz değildir. Çünkü daha sonra verilecek olan ekmekle önceden alınacak ekmek arasında sanat, gramaj ve kızartılmışlık gibi farklar mevcuttur. Yani standart yakalanamaz.

b. **İ. Muhammet:** İnsanların teamülü olduğu için caizdir.

c. **Ebu Yusuf:** Eğer ekmek tartı ile alınır ve aynı ağırlıkta teslim edilirse caizdir. Ancak sayı ile alınır ve sayı ile teslim edilirse caiz olmaz, çünkü taneler arasında farklılık mutlaka olur.

9. Köle ile efendisi arasında fazla alıp vermekten dolayı faiz cereyan etmez. Çünkü köle ve malı efendisine aittir. Köle ticarete izinli olan bir köle ise, efendisi ile izinli köle arasında faiz cereyan etmemesi için kölenin başka kişilere borçlu olmaması gerekir. Eğer başka kişilere borçlu ise, alacaklıların kölenin elindeki mala hakkı taalluk eder. Bu sebeple de kölenin elindeki mallar artık borcunu ödeyinceye kadar kendi mülkiyetine geçer. Efendisinin olmaktan çıkar. Bu sebeple de iki ayrı mülkiyet meydana geleceği için efendi ile borçlu köle arasında faiz cereyan etmeye başlar. Borçlu köle hakkındaki bu görüş Ebu

Hanifeye göredir. Cumhur da aynı görüşü paylaşıyor. Ancak cumhurun bu görüşte olmalarının farklı bir dayanağı var:

10. ***Ebu Hanife'ye göre,*** darül- harb olan bir yerde Müslüman ile harbi arasında faiz cereyan etmez. Buna delil olarak da şunları ileri sürüyor. **(1)** Bu konuda hadis vardır. لَا رِبَا بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالْحَرْبِيِّ فِي دَارِ الْحَرْبِ "harbi ile Müslüman arasında darül-harbte faiz cereyan etmez."(El-Mebsut 14/56/ Nasbur-Râye, Zeylâî) **(2)** İbn Abbas Medineye hicret ettiğinde Mekke'deki müşriklerde faizden doğan alacakları vardı. Rasülullah bunları almaktan onu nehyetmedi. **(3)** Darül-harpte malın korunmuşluğu yani masumiyet ortadan kalkmıştır. Öyle ise Müslüman orada faizden faydalanabilir. İslam ülkesine pasaportla yani devlet izniyle gelen Müste'menin malı ise devletin koruması altındadır. Bu sebeple malının masumiyeti devam etmektedir. Harbi ile kıyas edilmemelidir. Ebu Hanife bu delilleri getirerek harbi ile faizli muameleyi caiz görse de, Müslüman'ın kesinlikle kazançlı çıkacağı bir kesinlik olmalıdır diyor. En ufak bir ihtimalle harbi kazançlı çıkacaksa buna cevaz vermiyor. Ayrıca faizli muameleden harbinin haberi olmalı, rıza göstermelidir. Bu sebeple harbinin malı zorla veya hile ile veya gasp edilerek alınmasını da caiz görmüyor. ***Cumhura göre*** ise, Müste'men ile Müslüman arasında faiz cereyan ettiği gibi harbi ile de Müslüman arasında faiz cereyan eder. Çünkü K.Kerimdeki faiz ile ilgili ayetler mutlaktır. Müslüman ile kâfir arasında ayrım yapmamıştır. Ayrıca Yahudilere faizin haram kılındığı konusunda ayetler vardır. Öyle ise ehli kitaba da faiz haramdır. Buna göre Müslüman ile harbi arasındaki faiz de haram oluyor.

7. BÖLÜM

BELAĞAT VE MEÂNÎ

ÖN BİLGİLER

Fesâhat: Sözün ses ve mana kusurlarından arınmış olmasıdır.

Fasih söz: Manası kolay anlaşılan, rahat telaffuz edilebilen, dizimi mükemmel olan sözdür.

Fesahatın kapsamı: Fesahat kelimede, kelamda ve mütekellimde olur.

A. Kelimenin Fesahati:

Bir kelimenin fasih olması için şu özellikleri taşıması gerekir:

1. **Tenâfur'u huruftan salim olmalı:** Konuşanın diline ağır gelen dinleyicinin kulağına hoş gelmeyen ve kelimenin telaffuzunu güçleştiren harflerin aynı kelimede bir araya gelmemesi gerekir. المزنة و الديمة kelimelerinin hem telaffuzu kolay ve hem de kulağa hoş gelen kelimelerdir. Ancak aynı manaya gelen البعاق kelimesinin telaffuzu zor olduğu gibi kulağa da hoş gelmez. رجل صهصلق الصوت (gür sesli adam) ifadesinde de صهصلق kelimesinin telaffuzu zor ve kulağa hoş gelmeyen bir yapısı vardır.
2. **Kıyasa aykırı olmamalıdır:** Kelimenin dilbilgisi kaidelerine aykırı olmaması gerekir. Mesela مَوَدَّةً kelimesi bazı Arap şiirlerinde مَوْدِدَةً şeklinde Arapça dil kaidelerine aykırı olarak gelmiştir.
3. **Garabet vasfını taşımamalıdır:** Yani anlam herkes tarafından bilinmeyen ve Arap edebiyatçıları tarafından nesir ve şiirlerde kullanılması alışkanlık haline gelmeyen bir kelimenin kullanılmaması gerekir. Mesela والله اليوم اطلخم الحرب cümlesinde "şiddetlendi" manasına gelen اطلخم kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime herkes tarafından anlamı bilinen bir kelime değildir. Bu kelime yerine herkesin kolaylıkla anlamını bildiği اشتدّ kelimesi kullanılabilir.
4. **Kulağa hoş gelmelidir:** Yani kelime kulağa hoş gelen kaba olmayan ve kendisinden nefret edilmeyen bir şekilde olmalıdır. Mesela جفخ kelimesi "kibirlendi, büyüklendi" anlamına gelir. Ancak bu kelime kulağa çok hoş gelmeyebilir. Bu kelime yerine, aynı manaya gelen تكبّر kelimesi kullanılabilir.

B. Kelamın Fesahati:

Kelamın fasih olması için şu kusurlardan uzak olması gerekir:

1. **Tenafur'u Kelimât:** Kelamın, sözün kulağı rahatsız edecek şekilde, bazı kelimelerin yan yana gelmemesi veya dile ağır gelecek şekilde ve telaffuzunun zor olacağı şekilde kelimelerin yan yana gelmemesi gerekir. Mesela كريم متى أمدحه أمدحه والورى معي وإذا ما لمته لمته وحدي (o saygın bir kişidir. O'nu övdüğüm zaman insanlar benimle beraber olduğu halde överim, fakat onu kınadığımda tek başıma kınarım) bu şiirde أمدحه أمدحه ifadeleri telaffuzu zor olacak ve kulağı rahatsız edecek şekilde yan yana kullanılmıştır. لمته لمتهkelimelerinde de aynı durum söz konusudur.

2. **Atıfsız fiillerin ardı ardına gelmemesi gerekir.** Mesela ...اقل أنل أقطع إحمل علّ سل (affet, bağışta bulun, toprağını bağışla, bineğinle taşı, yücelt, teselli et...) şeklinde kullanılan bir ifadede, atıfsız fiiller yan yana kullanılmıştır.
3. **Za'f-ı Te'lîf:** Bir sözün nahiv kurallarına aykırı olmaması gerekir. Mesela ضرب غلامه زيدا (kölesi zeydi dövdü) ifadesinde ه zamiri Zeyd'e râcîdir. Ancak Zeyd'den daha önce gelmiştir. Hâlbuki zamirin râcî olduğu kelime nahivcilere göre zamirden daha önce gelmelidir.
4. **Ta'kîd:** Sözün kast edilen manayı ifade edebilme imkânından uzak olmaması veya kast edilen manaya gizli bir şekilde delalet etmemesi gerekir.
   a. **Lâfzî Ta'kîd:** Bazı lafızların öne geçirilmesi, bazılarının sona bırakılması veya lafızları birbirinden ayırmak suretiyle lafzın kast edilen manayı ifade edememekten uzak olması gerekir. Mesela ما قرأ إلا واحدا محمد مع كتابا أخيه cümlesinde محمد kelimesi kendi yerinde gelmemiştir. Normalde إلا edatından önce gelmesi gerekirdi.
   b. **Manevî Ta'kîd:** Kendisinden ne kast edildiği anlaşılmayan bazı mecaz ve kinayelerin kullanılmasıyla meydana gelen ta'kidden uzak olması gerekir. Mesela bir kişi نشر السلطان ألسنته في الوطن (Sultan dillerini (casuslarını) ülkeye dağıttı.) demiş olsa manevi bir ta'kîd olur. Çünkü normalde bu söz kişi نشر السلطان عيونه في الوطن şeklinde olmalıdır.
5. **Tekrarın çokça Yapılması:** Bir kelimenin aynı söz içerisinde gereksiz olduğu halde gereğinden fazla tekrar edilmemesi gerekir. Mesela لو كنت كنت كتمت السر كنت كما كنا وكنت ولكن ذاك لم يكن (Eğer sen, sen sırrı gizlemiş olsaydın, sen, olduğumuz ve olduğun gibi olurdun. Fakat bu olmadı)
6. **Zincirleme isim tamlamasının olması:** Peş peşe uzun bir şekilde izafetin kullanılmaması gerekir. Mesela حمامة جرعي حومة الجندل اسجعي (Ey büyük kayalığın kumluğunun güvercini! Öt.) burada zincirleme isim tamlaması üç ismin birbirine izafetinden oluşmaktadır. Bu ise kelamı fesahatine zarar vermektedir.
7. **Sıfatların peş peşe kullanılması:** Aynı söz içerisinde birkaç tane sıfatın kullanılmaması gerekir. Mesel دان بعيد محب مبغض بهج (o nekadar yakın, uzak, seven, buğzeden, neşeli biridir.) ifadesinde aynı kişiye ait sıfatlar peş peşe kullanılmıştır.

C. Mütekellimin Fesahatı:

Hangi maksatla olursa olsun mütekellimin meramını fasih bir sözle açıklayabilme kabiliyetidir.

Belağat: Doğru bir manayı kendisine uygun olan üstün ifadelerle anlatmaktır. Belağat hem sözün hem de mütekellimin vasfıdır.

1. **Kelamın Belağatı:** Bir sözün hem fasih (Kusursuz) olması hem de muktezayı hale uygun olmasıdır. Yani yerine, zamanına ve adamına göre söz söylemektir.
   Hal: Mütekellimi özel bir şekilde konuşmaya mecbur bırakan durumdur.
   Mukteza: Sözün özel bir tarzda ve durumun gerektirdiği bir şekilde söylenmesini gerektiren durumdur.
2. **Mütekellimin Belağatı:** Hangi gaye ile olursa olsun mütekellimin meramını muktezayı hale uygun, beliğ bir kelamla açık ve anlaşılır bir sözle açıklayabilme kabiliyetidir.

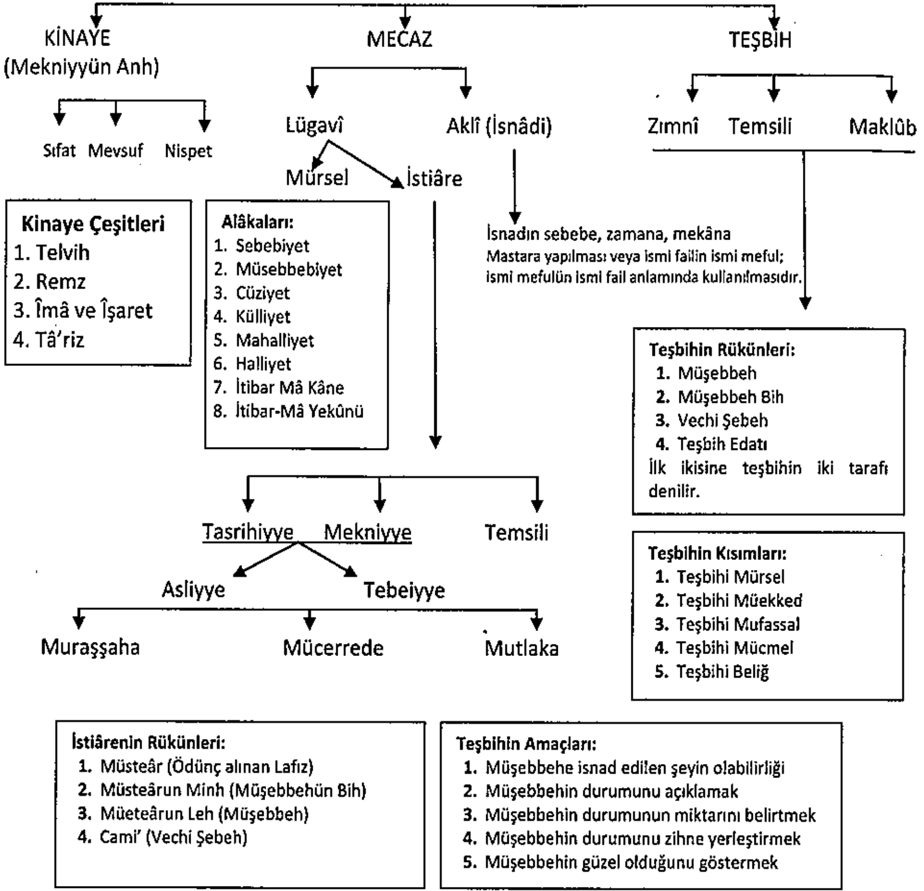
Üslup:
Sözden kast edilen gayeyi elde etmeye en yakın olan ve dinleyiciler üzerinde etkili olacak şekilde dizilen kelimelere, dökülen manaya üslup denilir.

Üslup Çeşitleri:

1. **İlmi Üslup:** Özellikleri şunlardır:
    1. Sağlam mantığa ve sağlam düşünceye dayanır.
    2. Şiire ait hayalden uzaktır.
    3. Akla hitap eder.
    4. İçinde kapalılık ve gizlilik bulunan ilmi gerçekleri açıklar.
    5. Birden fazla anlama gelen kelimeler kullanılmaz. Manası açık kelime kullanılır.
    6. Bilimsel ve akademik konuşmalarda gerçekleşir.
2. **Edebi Üslup:** Özellikleri şunlardır:
    1. Güzellik en açık ve üstün vasıflarıdır.
    2. Üstün hayal, ince tasvir ve nesneler arasındaki birbirinden uzak manevi yönlerine dokunur.
    3. Maddi şeyleri manevi, manevi şeyleri de maddi şekilde ortaya koyar.
    4. Edebi eserlerde, şiirlerde ve roman türünde kendini gösterir.
5. **Hitapta Kullanılan üslup:** Özellikleri şunlardır:
    1. Manaların ve kelimelerin kuvvetli olması ve delillerin sağlam ve verimli olması, zekânın kuvvetli olması özelliğine sahiptir.
    2. Güzellik, açıklık, eş anlamlı kelimelerin ve tekrarlamaların çok olması özelliklerine sahiptir.
    3. Hatibin ses tonu dinleyiciler üzerinde etkilidir.

İstişhad:
Edebi bir fikrin sağlamlığını veya bir kelimenin manasını ispat etmek için değerli eserlerden örnek göstermek, şahit tutmak, bir hususu ispat için ayet, hadis, muteber şiir veya atasözü ile delil getirmektir.

BEYAN İLMİ

HAKİKAT				MECAZ			
Lüğavi	Şer'î	Örfi Has	Örfi Âmm	Lüğavî	Şer'î	Örfi Hâs	Örfi Âmm
أسد	الصلاة	فعل	دابة	أسد	الصلاة	فعل	دابة
Vahşi Hayvan	Namaz	Nehivde Fiil	Dört bacaklı Hayvan	Cesur kişi	Dua	Eylem	İnsan

BEYAN:

Bir manayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğreten belirli usul ve kuralları olan bir ilimdir. Bu ilmin kurucusu Ebu Ubeyde Mâmer b. El-Müsennâ Et-Temîmîdir.(ö.h.210)

TEŞBİH:

Teşbih:

Belirli bir maksat için bir edat ile aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.

Teşbihin Unsurları:

1. **Müşebbeh:** Benzeyen yani başka bir şeye benzetilen şeydir.
2. **Müşebbehün Bih:** Kendisine benzetilen şeydir.

Not: Bu ikisine teşbihin iki tarafı denilir. Benzetme yönü mef'ûlün bihte, müşebbehte bulunandan daha kuvvetlidir.

3. **Vechüş-Şebeh:** Müşebbeh ile müşebbehün bih'in birbirine benzetildiği ortak yöndür.
4. **Teşbih Edatı:** Benzetme manasını ifade eden kelimedir. Eğer teşbih edatı zikredilirse buna melfuz, zikredilmemiş ise melhuz denilir.

Teşbihin Kısımları:

Teşbih, teşbih edatı ve teşbih yönünün zikredilip edilmemesine göre farklı isimler alır.

1. **Teşbihi Mürsel:** Teşbih edatı zikredilen teşbihtir.
   كأنهن البحر ظلاما   أنا كالماء صفاء   يخشون الناس كخشية الله
2. **Teşbihi Müekked:** Teşbih edatı hazf edilen teşbihtir.
   هو بحر في الجود   هي شمس في الحسن   هو بحر في الجود
3. **Teşbihi Mücmel:** Vechü şebeh (teşbih yönü) hazf edilen teşbihtir.
   كأنهن بيض مكنون
4. **Teşbihi Mufassal:** Teşbih yönü zikredilen teşbihtir. أنت كالشمس في الضياء
5. **Teşbihi Beliğ:** Teşbih edatı ve teşbih yönü hazf edilen teşbihtir. النشر مسك / الزيد أسد

Örnekler:

فَهِىَ كَالْحِجَارَةِ	(Mürsel ve Mücmel)	(Bakara, 74)
يَسْئَلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا	(Mürsel ve Mücmel)	(Araf, 187)
يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوث	(Mürsel ve Mücmel)	(Karia, 4)
وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ	(Mürsel ve Mücmel)	(Karia, 5)
اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ	(Mürsel ve Mufassal)	(Bakara, 146)
وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِى الْوُجُوهَ	(Mürsel ve Mufassal)	(Kehf, 29)
يَوْمَ نَطْوِى السَّمَاءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ	(Mürsel ve Mufassal)	(Enbiya, 104)
كَاَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ	(Mürsel ve Mufassal)	(Mürselat, 33)
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ	(Teşbihi Beliğ)	(Bakara, 171)
وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا	(Teşbihi Beliğ)	(Maide 20)
اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ	(Teşbihi Beliğ)	(Tevbe, 28)
اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا	(Teşbihi Beliğ)	(Nebe, 6)

TEŞBİH'İ TEMSÎLÎ

Benzetme yönü değişik birkaç unsurdan meydana gelen hayali bir şekil ise bu teşbihe teşbih'i temsilî denilir. Teşbihi temsilde suretin surete, birçok şeyden oluşan bir tasavvurun yine kendisi gibi birçok şeyden oluşan bir şeye benzetilmesi vardır. Hal hale, durum duruma benzetilir.

يهزّ الجيش حولك جانبيه كما نفضت جناحيها العُقاب

Burada kral etrafındaki askerler, sanki kartalın kanatları, kral da bizzat kartalın kendisidir. Askerler kralın etrafında, kartalın kanatlarını çırpması gibi hareket ediyorlar. Bu benzetme tek bir şeyden değil, genel bir fotoğraftan ibarettir ve zihinde bir şekil, tasavvur oluşturulmaktadır.

Ayetten Örnekler:

1. وَمَثَلُ الَّذينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصيرٌ (Bakara, 265)
2. مَثَلُ الَّذينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرّيحُ فى يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعيدُ (İbrahim, 18)
3. مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فى هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ ريحٍ فيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (Ali İmran, 117)
4. مَثَلُ الَّذينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمينَ (Cuma, 5)
5. اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فى اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ مُحيطٌ بِالْكَافِرينَ (Bakara, 19)
6. وَالَّذينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَريعُ الْحِسَابِ (Nur, 39)
7. لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه لَا يَسْتَجيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِه وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرينَ اِلَّا فى ضَلَالٍ (Ra'd,14)

TEŞBİHİ ĞAYRİ TEMSİL

Eğer benzetme yönü birçok şey değil de sadece tek bir şeyde ortaklık ve benzeme ise buna teşbih'i ğayri temsil denilir. Teşbihi mürsel, müekket, mufassal, mücmel ve beliğ teşbihler teşbihi ğ. temsildir. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi benzeyen ve benzetilende tek bir ortak nokta vardır. Yani benzeme yönü tek bir şeyden oluşmuştur. Suretin surete, halin hal'e, fotoğrafın fotoğrafa benzeme durumu yoktur.

فَهِىَ كَالْحِجَارَةِ	(Mürsel ve mücmel)	(Bakara, 74)
يَسْئَلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا	(Mürsel ve Mücmel)	(Araf, 187)
يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ	(Mürsel ve Mücmel)	(Karia, 4)

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ	(Mürsel ve Mücmel)	(Karia, 5)
اَلَّذينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ	(Mürsel ve Mufassal)	(Bakara, 146)
وَاِنْ يَسْتَغيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِى الْوُجُوهَ	(Mürsel ve Mufassal)	(Kehf, 29)
يَوْمَ نَطْوِى السَّمَاءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ	(Mürsel ve mufassal)	(Enbiya, 104)
كَاَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ	(Mürsel ve Mufassal)	(Mürselat, 33)
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ	(Teşbihi Beliğ)	(Bakara, 171)
وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا	(Teşbihi Beliğ)	(Maide, 20)
اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ	(Teşbihi Beliğ)	(Tevbe, 28)
اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا	(Teşbihi Beliğ)	(Nebe, 6)

TEŞBİHİ ZIMNÎ

Müşebbeh ve müşebbehün bihin bilinen şekillerden herhangi bir şekle konmadan bilakis cümlede o ikisine üstü kapalı olarak işaret edilerek yapılan teşbihtir. Teşbihi zımnide maksat, müşebbehe isnat edilen şeyin gerçekten vuku bulabileceğini ifade etmektir. Bu yolla müşebbehin imkân dâhilinde olduğu delillendirilmiş olur. Bu teşbihte teşbih edatı, vechüş şebeh, müşebbeh ve müşebbehün bih yoktur. müşebbehün bihe üstü kapalı vurgu yapılır. Önce bir cümle söylenir. Bu cümleye karşı "bu mümkün mü" şeklinde gelecek muhtemel soruya "evet mümkündür" anlamında ikinci bir cümle söylenir. Bu ikinci cümle somut dünyada yaşanması, olması mümkün olan ve herkesin kabul edebileceği bir şey olur. (İkinci cümleye m. bih, birinci cümleye ise müşebbeh denildiği olur.)

Örnek:

1. وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فى سَمِّ الْخِيَاطِ (Araf, 40) Yani onlar hiçbir şekilde cennete giremezler. Onların cennete girememelerinin örneği var mıdır? Yani cennete girememeleri mümkün müdür? Evet, mümkündür, keza develerin de iğnenin deliğinden geçmesi mümkün değildir.
2. لا تنكري عطلَ الكريم من الغنى / فالسيل حرب للمكان العالي (cömert adamın zengin olmamasını yadırgama, çünkü sel suyu dağ tepelerinde durmaz.)
   Burada cömert kişinin zengin olmamasının yadırganmaması gerektiği söyleniyor. Sonra üstü kapalı olarak bir benzetme yaparak ve delil getirerek bunun mümkün olduğunu, çünkü dağ başlarının da yağmur sularını tutmayarak aşağılara gönderdiğini ve bu şekilde cömertlikte bulunduğunu bu sebeple de dağ tepelerinde suyun olmadığını söylüyor.
3. من يهن يسهل الهوان عليه / ما لِجرح بميت إيلام (Kim zillete alışırsa zillet ona kolay gelir. Nitekim yara ölüye acı vermez.)
4. قد يشيب الفتى وليس عجيبا / أن يرى النور في القصيب الرطب (Bazen gencin saçı ağarır. Taze dalda çiçeğin görünmesi hayret verac'î bir şey değildir.)

TEŞBİHİN GAYELERİ

Teşbih şu gayeler için yapılır:

1. **Müşebbehe isnat edilen şeyin mümkün olduğunu açıklamak:**

وما أنا منهم بالعيش فيهم / ولكن معدن الذهب الرغام (Ben insanların içinde yaşadığım halde onlardan değilim. Altının kaynağı da toz topraktır.) Yani nasıl ki altın toz toprak içinden elde ediliyorsa, benim insanlar arasında yaşadığıma ve onlar içinde olduğuma bakmayın. Ben o insanlar gibi değilim. Bunun delili ise altının toz içinden elde edilmesidir.

2. **Müşebbehin durumunu belirtmek:**

كأنك شمس والملوك كواكب / إذا طلعت لم يبد منهن كوكب (Sen yücelik ve üstünlük bakımından güneş gibisin. Diğer krallar da yıldızlar hükmündedir. Güneş doğduğunda ortalıkta hiçbir yıldız kalmaz.) burada kralın, diğer krallar içindeki konumu belirtiliyor. Sanki o güneştir, diğerleri ise bu güneşten ışık alan ve o varken diğerleri kaybolan yıldızlar gibidir.

3. **Müşebbehin durumunun miktarını ortaya koymak:**

ما قوبلت عيناه إلا ظننا تحت الدجى نار الفريق حلولا (Karanlıkta arslanın gözleri ile karşılaşıldığı zaman o gözler bir yerde oturup ateş yakan topluluğun ateşi oldukları zannedilir.) Burada arslanın gözlerinin parlaklık ve ateş saçıcılık açısından ne kadar kuvvetli olduğu ve bunun derecesi, miktarı anlatılıyor. Arslanın gözlerinin ne kadar parlak olduğu anlaşılsın diye karanlıkta ateş yakan kimselerin ateşine benzetilmiştir.

4. **Müşebbehin durumunu zihne yerleştirmek:**

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (Rad, 14) (Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı hâlde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar.)

5. **Müşebbehi süsleyerek rağbet edilmesini sağlamak:**

الشيخوخة نضج ثمار الحياة (Yaşlılık hayat meyvelerinin olgunlaşmasıdır)

6. **Müşebbehin sevilmemesini sağlamak:**

وتفتح (لاكانت) فمًا لو رأيته / توهمته بابا من النار يفتح (O –olmaz olası- öyle bir ağzını açıyor ki eğer sen onu görsen cehennemden açılan bir kapı zannedersin)

TEŞBİHİ MAKLUP

Benzetme yönünün müşebbehte, müşebbehün bihtekinden daha fazla, daha kuvvetli ve daha belirgin olduğunu iddia ederek müşebbehi, müşebbehün bih haline getirerek yapılan teşbihtir.

و بدا الصباح كأن غرّته / وجه الخليفة حين يمتدح (Sabah oldu. Onun ilk ışıkları sanki övüldüğünde halifenin parlak yüzüne benziyor.) Sabahın aydınlığındaki parlaklık halifenin yüzündeki

parlaklıktan daha fazladır. Ancak burada sanki halifenin yüzündeki parlaklık daha fazlaymış gibi bir izlenim veriliyor.

قَالُوا إِنَّمَاالْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا (Bakara, 275) İnanmayan insanlar, ribayı alış verişe benzetmek yerine, alış verişi ribaya benzetmişlerdir.

اَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ (Nahl, 17) Allah Teâlâ, bir şey yaratmaya gücü yetmeyenleri kendisine benzetmek yerine, kendisini onlara benzetme yerine koyarak, bunlar ile kendisinin bir olmadığını ifade etmiştir. Normalde güçsüz olan güçlüye, yaratamayan yaratana benzetilir. Ama burada tam tersi vardır.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (Kalem, 35) Burada Müslümanlar günahkar insanlara benzetilmiştir. Aslında güçlü ve değerli olan müslüman insandır. Öyle ise günahkâr müslüman'a benzetilmelidir.

MECAZ

Mecaz, lafzın konulduğu manadan farklı olarak başka bir manada kullanılmasıdır. Mecazı lügavi ve mecazı akli olarak iki kısımdır.

A. MECAZI LÜGAVİ:

Hakiki ve mecazi mana arasında bir alaka olduğu ve hakiki manayı kast etmeye engel olan bir karine bulunduğu için ilk bakışta konulduğu manadan farklı bir manaya kullanılan kelimeye mecazı lügavi denilir.

Karine: Maksadı gösteren alamettir. Kelamda asıl olan hakiki anlamıdır. Mecazi anlama ise karine sayesinde gidilir. Karine ise ya lâfzîdir ya da haliyedir.

Alaka: Hakiki mana ile mecazi mana arasındaki münasebettir.

1. Mecazı Mürsel:

Alakası müşabehetin dışında bir şey olan ve esas manası dışında kullanılan kelimedir. Yani bir kelimenin hakiki manası ile mecaz manası arasında bir alaka vardır. Bu alaka müşabehet'in dışında farklı alakalardır. Bu alakalar ise şunlardır:

1. **Sebebiyet:** Sebebi söyleyip müsebbebi (neticeyi) kast etmekle olur. (ذكر السبب إرادة المسبب)

له أياد علي يابغة / أُعدُّ منها ولا أعدّدها (Onun benim üzerimde bol nimetleri vardır. Ben de onun nimetlerinden sayılırım ve o nimetleri sayamıyorum) Burada أياد kelimesinde mecazı mürsel vardır. El, rızık vermede sebeptir. Bu el kelimesinden kasıt nimetlerdir. Sebep söylenmiş müsebbep kast edilmiştir. Aradaki ilişki sebebiyettir.

2. **Müsebbebiyet:** Bir şeyin müsebbebini söyleyip sebebini Kast etmekle olur.

ينزل لكم من السماء رزقا (O, sizler için gökten rızık -yani yağmur- indirir.) Burada rızık kelimesi kullanılmış, ancak kastedilen rızka sebep olan yağmurdur. Yağmur ile rızık arasındaki ilişki müsebbebiyettir. Bu şu şekilde ifade edilir. ذكر المسبب إرادة السبب

Diğer Örnekler:

(Hud, 46) قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ

(Nahl, 1) اَتٰى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

3. **Cüz'iyyet:** Bir bütünün parçasını söyleyip tümünü kastetmektir. (ذكر الجزء إرادة الكل)

الإسلام يحث على تحرير الرقاب (İslam köle azat etmeye teşvik eder) Burada kölenin boynu söylenmiş bütün bedeni kast edilmiştir. Aradaki ilişki cüziyyettir.

(Tevbe, 112) الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ

4. **Külliyyet:** Bir şeyin bütününü söyleyip parçasını kast etmektir. (ذكر الكل إرادة الكل)

ويجعلون أصابعهم في آذانهم (Onlar kulaklarına parmaklarını tıkıyorlar) burada parmakları zikredilmiş ancak parmak uçları kast edilmiştir. Çünkü parmağın bütününün kulağa girdirilerek tıkanması düşünülemez. Hakiki mana ile mecazi mana arasındaki ilişki külliyettir.

5. إعتبار ما كان: Bir şeyi geçmiş zamandaki vasfıyla söylemektir.

وآتوا اليتامى أموالهم Burada yetimlerin küçük yaşta iken sahip oldukları yetimlik vasfı zikredilmiştir. Ancak bu yetimler malların kendilerine teslim edilme yaşlarına geldikleri için malın onlara teslimi isteniyor.

6. إعتبار ما يكون: Bir şeyin gelecekte alacağı vasfıyla zikredilmesidir.

إنك إن تذرهم يضلوا عبادك ولا يلدوا إلا فاجرا كفارا (Nuh, 27) Burada henüz doğmamış çocuklar, gelecekte alacağı kafirlik ve facirlik vasıflarıyla zikrediliyor. Bu şu şekilde ifade edilir: إعتبار ما يكون فالمجاز عقلي

إني أراني أعصر خمرا (Yusuf, 36) Burada şarap sıktığını söylüyor. Ancak şarap sıkılmaz. Şarap üzümün sıkılma anından sonraki durumudur. Üzümün gelecekte alacağı vasıf ile zikredilmesi vardır.

ويستحيون نسائهم (İbrahim, 6) Burada kız çocuklarının gelecekte alacakları vasıf ile zikredilmesi vardır. Aslında onlar, şimdi henüz kızdır. Ancak gelecekte kadın olacaklardır.

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جميعًا (İbrahim, 21) Fiil mazidir. Ancak gelecek zaman anlamı verilir. Gelecekte olacak olan olaya göre fiil kullanılmıştır.

7. **Mahalliyet:** Mekân yönüyle bir şeyi kuşatan yeri zikredip o mekânın içindekini kast etmektir.

وسئل القرية التي كنا فيها (Yusuf, 82) Burada köy zikredilmiş ancak içindekiler kastedilmiştir. Köy ile köy içindekiler arasındaki ilişki mahalliyettir. او يوبقهن بماكسبوا ويعف عن كثير (Şura, 34) Burada binilen şeylerin (gemi, hayvan vb.) helek edildiği ifade ediliyor. Ancak kastedilen inekler değil, binekler içinde bulunan insanlardır. Bu şu şekilde ifade edilir. ذكر المحل إرادة الحال

فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ (Hac 45) Burada kasaba (köy) söylenmiş kasabanın içinde yaşayan insanlar kastedilmiştir. ذكر المحل إرادة الحال

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ (Hac, 48) Burada kasabaya mühlet verildiği söyleniyor. Ancak kastedilen kasaba içinde yaşayan ahali'dir. ذكر المحل إرادة الحال

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (Mülk, 13) Burada göğüsler söylenmiş göğüslerin içindekiler kastedilmiştir. ذكر المحل إرادة الحال

8. **Hâlliyet:** Bir mekân içindeki bir şeyi söyleyip mekânın kendisini kast etmektir.

إن الأبرار لفي نعيم و إن الفجار لفي جحيم (İnfitar, 14) Burada cennet içinde bulunan nimetler ve cehennem içinde bulunan ateş azabı zikredilmiş, ancak nimetleri ve azabı içine alan mekan yani cennet ve cehennem kast edilmiştir. Arasındaki ilişki hâlliyettir. Bu şu şekilde ifade edilir. ذكر الحال إرادة المحال

فَسَيُدْخِلُهُمْ فِى رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ (Nisa, 175) Burada rahmet ve lütfun içine girileceği ifade edilmiştir. Aslında kastedilen rahmet ve lütfun içinde bulunduğu cennete girileceği kastediliyor. ذكر الحال إرادة المحال

فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ (Nur, 60) Burada altı çizili kısımda "zinetlerini açmaksızın" ifadesi vardır. Bu ifadeden kasıt zinetler değil, zinetlerin bulunduğu yerdir. ذكر الحال إرادة المحال

2. İSTİÂRE:

Hakiki mana ile mecazi mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Ayrıca bunda hakiki manayı kastetmeye engel bir karinenin bulunması gerekir. İstiare aslında teşbihtir. Ancak bu teşbihin, müşebbeh veya müşebbehün bih'ten biri, teşbih edatı ve teşbih yönü hazf edildiği zaman istiare olur. Bu durumda cümlede teşbih edatı ve teşbih yönü bulunmazken, müşebbeh veya müşebbehün bihten sadece biri cümlede bulunur, diğeri ise hazfedilir.

İstiârenin Rükünleri:

1. **El-Müste'âr:** Müşebbehün bihten nakledilerek müşebbehte kullanılan lafızdır.
2. **El-Müste'ârun Mih:** Müşebbehün bihin karşılığıdır.
3. **El-Müste'ârun Leh:** Müşebbehin karşılığıdır.
4. **El-Câmi':** Vechi şebehin karşılığıdır.

الر كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (İbrahim, 1) Bu ayeti kerimede الظُّلُمَاتِ ve النُّورِ kelimeleri müste'ârun lehtir. Teşbihte müşebbehin karşılığıdır. Müste'ârun minh ise الهدى ve الضلال kelimeleridir. Teşbihte müşebbehün bihin karşılığıdır.

محمد كالبحر في العطاء Cümlesi bir teşbihtir.

Müşebbeh:	Muhammed'dir.
Müşebbehün bih:	Denizdir.
Benzetme yönü:	Cömertliktir.
Teşbih edatı:	Kâf'tır.
Alakası:	Müşabehettir.

Biz buradan sadece m. bihi, yani البحر kelimesini bıraktığımız zaman ve bu kelimeyi bir cümlede bıraktığımız zaman istiare yapmış oluruz. Mesela şöyle diyebiliriz: رأيت بحرا يعلّم الناس (insanlara öğreten bir deniz gördüm.) Bu cümleyi şu şekilde formüle edebiliriz:

Müşebbeh:	Herhangi bir adam
M. Bih:	Deniz
Karine:	يعلّم kelimesi (Karine-i Lâfzîyye)
Alaka:	Müşabehet
Nev'ül Mecaz:	Mecazı lügavi, İstiare-i Tasrihiyye

قامت تظللني من الشمس　　نفس أحبّ إليّ من نفسي

قامت تظللني ومن عجب شمس تظللني من الشمس

"Kendi nefsimden daha sevimli olan bir kişi beni gölgelendiriyor.
Beni gölgelendiriyor, tuhaf bir şey, güneş beni güneşe karşı gölgelendiriyor."

Buradaki altı çizili olan güneş kelimesi mecazi lügavi, istiare olarak kullanılmıştır. Şu şekilde formüle edebiliriz:

Müşebbeh:	Herhangi bir adam
Müşebbehün Bih:	Güneş
Karine:	Karne-i Lâfzîye (تظللني)
Alaka:	Müşabehet (Adam ile güneş arasında parlaklık yönünden benzerlik yapılıyor)
Nev'ül Mecaz:	Mecazı Lügavi, İstiare-i Tasrihiye

İstiarenin Kısımları:

1. İstiare müşebbeh ve müşebbehün bihin lafızlarının zikredilip edilmemesine göre iki kısma ayrılır:
   a) **İstiarei Tasrihiyye:** İçinde müşebbehün bihin zikredildiği, müşebbehin hazf edildiği istiaredir.
   b) **İstiarei Mekniyye:** Müşebbehün bihin lafzı hazf edildiği, müşebbehin bulunduğu istiaredir.

2. İstiare yapılan kelimenin camid olup olmamasına göre istiare iki kısımdır.
   a) **İstiarei Asliyye:** Kendisinde istiare yapılan kelime camid bir kelime ise istiarei asliye olur.
   b) **İstiarei Tebeiyye:** Kendisinde istiare yapılan kelime müştak bir kelime ise (Zaman ve yer isimleri, alet isimleri, fiil veya edatlardan bir kelime) istiarei tebeiyye olur.
3. İçinde müşebbehün bih ile ilgili veya ona uygun unsurların zikredilip edilmemesine göre istiare üç kısma ayrılır.
   a) **İstiare-i Müreşşeha:** İstiare içinde müşebbehün bih ile ilgili unsurlardan biri zikredilen istiaredir.
   b) **İstiare-i Mücerrede:** İstiare içinde müşebbehin mülaimi zikredilen istaredir.
   c) **İstare-i Mutlaka:** İçinde müşebbehün bih ve müşebbehle ilgili hiçbir mülaimin zikredilmediği veya her ikisinin de mülaiminin zikredildiği istiaredir.

Mülâim: Cümle içerisinde müşebbeh veya müşebbehün bih ile ilgili unsur demektir. Mesela أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ (Bakara, 16) ayetinde رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ kısmı müşebbehün bih olan اشْتَرَوُا fiilinin mülaimidir. Çünkü onunla ilgilidir.

Örnekler:

1. كتاب أنزلناه إليك لتخرج الناس من الظلمات الى النور **(İbrahim, 1)**

Burada الظلمات kelimesinde istiare vardır. Şu şekilde gösterebiliriz:

Müşebbeh:	ألضلالة
Müşebbehün bih:	الظلمات
Alaka:	Müşabehet
Karine:	Haliye
Nev'ül Mecaz:	İstiare-i tasrihiyye ve asliyye

Not: Burada müşebbehün bih zikredildiği için, tasrihiyyedir. الظلمات kelimesi camid bir kelime olduğu için de asliyedir.

Bu ayetteki النور kelimesinde de istiare vardır. Bunu da şu şekilde gösterebiliriz.

Müşebbeh:	هداية
Müşebbehün bih:	النور
Karine:	Müşabehet
Alaka:	Haliye
Nev'ül Mecaz:	İstiare-i tasrihiyye ve asliyye

Not: Burada müşebbehün bih zikredildiği için tesrihiyyedir. النور kelimesi camid olduğu için asliyedir.

2. إني لأرى رؤوسا قد أينعت و حان قطافها وإني لصاحبها

Burada رؤوسا ve أينعت kelimelerinde olmak üzere iki farklı istiare vardır.

رؤوسا Kelimesindeki istiare şu şekilde gösterilir.

Müşebbeh:	رؤوسا
M.Bih:	ثمار
Alaka:	Mişabehet
Karine:	أينعت
Nev'ül Mecaz:	İstiarei Mekniyye ve asliye

Not: Burada müşebbeh zikredildiği için mekniyyedir. رؤوسا kelimesi camid olduğu için asliyyedir.

أينعت kelimesinde istiare şu şekilde gösterilebilir.

Müşebbeh:	حال تغير الرأس
M.Bih:	حال إيناع الثمار
Alaka:	Müşabehet
Karine:	رؤوسا
N. Mecaz:	İstiare-i tasrihiyye ve Tebeiyye

Not: Burada müşebbehün bih zikredildiği için (حال إيناع الثمار) istiare-i tasrihiyye olur. أينعت kelimesi müştak olduğu için tebeiyye olur.

3. رب إني وهن العظم مني واشتعل الرأس شيبا (Meryem, 4)

Müşebbeh: الرأس

M.Bih: الوقود

Alaka: Müşabehet

Karine: إثبات الإشتعال للرجال

N. Mecaz: İstiare-i mekniyye ve asliyye

Not: Burada müşebbeh (الرأس) zikredildiği için mekniyyedir. Camit olduğu için de asliyyedir.

4. أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ **(Bakara, 16)**

Müşebbeh: إختيار

M.Bih: إشتراء

Alaka: Müşabehet (Ortak noktaları değişimdir)

Karine: الضَّلَالَةَ (Çünkü dalalet satın alınmaz.)

N. Mecaz: İstiare-i tasrihiyye, tebeiyye ve muraşşaha

Not: Müşebbeh zikredildiği için tasrihiyyedir. إشتراء Fiili müştak olduğu için tebeiyyedir. M. bih ile ilgili bir mülayim (رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ) vardır. Bu sebeple de muraşşahadır.

5. إنا لمّا طغى الماء حملناكم في الجارية **(Hakka, 11)**

Müşebbeh: زيادة

M.Bih: طغيان

Alaka: Müşabehet (كثرة)

Karine: الماء (Çünkü su azgınlık göstermez, artar)

N. Mecaz: İstiare-i tasrihiyye, tebeiyye ve mutlaka (Burada müşebbeh veya m.bih ile ilgili herhangi bir mülaim olmadığı için mutlakadır.)

6. إشتر بالمعروف عرضك من الأذى (Şerefini, lekelenmekten iyilikle satın al)

Müşebbeh: إحفظ

M.Bih: إشتر

Alaka: Müşabehet

Karine: عرضك

Mülayim: الأذى

N.Mecaz: İstiare-i tasrihiyye, tebeiyye ve mücerrede (Burada الأذى kelimesi korumak manasına gelen müşebbeh (إشتر) ile ilgilidir. Bu sebeple mücerrededir.

7. أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ **(Nahl, 108)**

Burada (قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ) kısmında istiare vardır.

Müşebbeh: الوَرَق (Kâğıt)

M.Bih:	قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ
Alaka:	Mişabehet
Karine:	Haliye
N.Mecaz:	İstiare-i Tasrihiyye ve Asliyye

8. مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا **(Nisa, 47)**

Burada اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا kısmında istiare vardır.

Müşebbeh:	وُجُوهًا
M. Bih:	الكتابةُ
Alaka:	Mişabehet
Karine:	Haliye (Yüz silinmez, yazı silinir)
N. Mecaz:	İstiare-i Mekniyye ve Asliyye

İSTİARE-İ TEMSİLİYYE

Aralarındaki benzerlikten dolayı esas manası dışında bir manaya kullanılan bir terkiptir. Bu terkipte esas manayı kastetmeye engel bir karine vardır. Karine devamlı hâliyedir. Darbı meseller ve atasözleri bu kabildendir.

Kişinin zihninde seferden dönen kahraman bir adam vardır. Ancak kişi, bu adamın ismini zikretmeden onu başka bir şeye benzeten bir cümle söyler. Mesela kişinin zihninde المجاهد عاد الى وطنه بعد سفر ifadesi vardır. Ancak sözü söyleyen bu cümleyi söylemeden şöyle söyler: عاد السيف الى قرابه وحلّ الليث منيعَ غرابه (Kılıç kınına döndü ve arslan ormandaki inine döndü) Burada Mücahidin vatanına dönüşü (müşebbeh) kılıcın kınına dönüşüne ve aslanın inine dönüşüne benzetilmiştir. Bu durumda kişinin söylemediği المجاهد عاد الى وطنه بعد سفر cümlesi müşebbeh, عاد السيف الى قرابه وحلّ الليث منيعَ غرابه cümlesi ise müşebbehün bihtir. Müşebbeh söylenmediği için istiare olmuştur. Burada halin hale, suretin surete benzetilmesi olduğu için de temsiliye olmuştur. Karine ise haliyedir.

B. MECAZI AKLİ (MECÂZİ İSNÂDİ)

Bir fiili veya fiil manası taşıyan ismi bir ilgi sebebiyle mütekellime göre gerçek failinden başkasına isnat etmek veya bir fiili veya fiil manası taşıyan bir kelimeyi sebebine, zamanına, mekânına mastarına veya malum kipi mechul kipe isnat etmek veya ismi faili ismi mef'ûl, ismi mef'ûlü ismi fail yerinde kullanmaktır.

Örnekler:

1. بنى عمر بن عاص مدينة الفسطاط (Amr b. Âss Fustat şehrini kurdu) Burada şehri kurmak Amr b. Ass'a isnat edilmiştir. Hâlbuki bir şehri tek bir kişinin kurması düşünülemez. Öyle ise Amr b. Ass şehri kurmada sebeptir. Şehri kuranlar ise aslında onun askerleridir, tebasıdır. Öyle ise fiil sebebine isnat edilmiştir. Bu durum şu şekilde ifade edilir: أسند الفعل إلى سببه علاقته سببية فالمجاز عقليّ

   اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا (Enbiya, 44) Burada aynı şekilde fiil, sebebine izafe edilmiştir.

2. هدى للمتقين Burada hidayet, sebebine yani Kur-an'a izafe edildi.

3. بنت الحكومة كثيرا من المدارس في إستنبول (Hükümet İstanbul'da okullar yaptı.) Burada okul yapma işi hükümete yani sebebine isnat edilmiştir. Aslında hükümet okulları bizzat kendisi kurmamıştır. Öyle ise mecâzi aklidir ve alakası sebebiyettir. أسند الفعل إلى سببه علاقته سببية فالمجاز عقليّ

4. حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ(ölüm onları alıp götürünceye kadar.) (Nisa, 15) Burada aslında onları alıp götüren Allah'ın emriyle meleklerdir. Fiil ölüme nispet edilmiştir.

5. نهار الزاهد صائم و ليله قائم (Zahidin gündüzü oruçludur, gecesi kaimdir.) Burada oruç gündüze, gece kalkıp ibadet etmek de geceye isnat edilmiştir. Çünkü haber mübtedaya, fiil de failine isnat edilir. Aslında oruç ve gece kalkmak ismi fail içinde olan هو zamirine isnat edilmektedir. Bu şu şekilde ifade edilir: أسند اسم الفاعل إلى مكانه علاقته زمانية فالمجاز عقلية او إسنادية

6. إزدحمت شوارع القاهرة! Burada fiil mekana isnat edilmiştir. Aslında çarşılar izdiham yaşamaz. Çarşıda olan insanlar izdiham yaşarlar. Bu şu şekilde ifade edilir: أسند الفعل إلى مكانه علاقته مكانية فالمجاز عقلية

   فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا (Ra'd, 17) Burada fiil, mekanına izafe edilmiştir. Aslında vadi akmaz, vadi içindeki su akar.

7. جد جدك و كد كدك (Senin çalışman çalıştı, senin emeğin çaba gösterdi) aslında burada "sen çalıştın ve çaba gösterdin deniliyor. Ancak fiil mastarına isnat edilmiştir. Bu şu şekilde ifade edilir:

   أسند الفعل الى مصدره علاقته مصدرية فالمجاز عقلي

8. وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا (İsra, 45) Bu ayeti kerimedeki مَسْتُورًا kelimesi ismi mefuldür ve örtülmüş anlamına gelir. Ancak ismi meful manasında değil ismi fail manasında yani ساترا yani örten anlamında kullanılmıştır. Eğer ismi meful manasında kullanırsak حِجَابًا ile beraber örtülen örtü anlamına gelir ki kast edilen bu

değildir. Örten örtü şeklinde olması gerekir. Bu durumda bunu şu şekilde ifade ederiz:
أسند الوصف المبني للمفعول الى ضمير الفاعل علاقته فاعلية فالمجاز عقلي

9. لاعاصم اليوم من أمر الله إلا من رحم (Hud, 43) Burada عاصم kelimesi ismi faildir. Ancak ismi meful manasında kullanılmıştır. Bu şu şekilde ifade edilir: أسند الوصف المبني للفاعل الى ضمير المفعول علاقته مفعولية فالمجاز عقلي

KİNÂYE VE KISIMLARI

Lügatte bir şeyi açıkça söylememek gizlemek anlamlarına gelir. Istılahta ise, bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, gerçek manasının dışında başka bir manada kullanabilme sanatına kinaye denilir. Kinaye, kinayede kastedilen manaya göre üç kısma ayrılır.

1. **Manası sıfat olan Kinayeler:**

أخي طويل النجاد رفيع العماد كثير الرماد إذا ما شتا (Benim kardeşimin kılıç bağı uzundur, çadırının direği yüksektir, kışladığı zaman külü çoktur.) Bu ifadeler gerçek manasında anlaşılabileceği gibi kinaye de yapılmıştır.

طويل النجاد Kılıç bağı uzundur derken kinaye yoluyla adamın boyunun uzunluğu kastedilmiştir. Manası sıfattır.

رفيع العماد "Çadırlarının direkleri yüksektir" derken şerefinin yüksek olduğu kastedilmiştir. Manası sıfattır.

كثير الرماد "Külü çok" derken misafirinin çok olduğu ve misafirperver bir adam olduğu kastedilmiştir. Manası sıfattır.

2. **Manası Mevsuf Olan Kinayeler:**

وجدت فيك بنت عدنان دارًا ذكّرتها بداوة الأعراب (Ey okul! Adnan'ın kızı (arap dili) sende öyle bir yurt buldu ki bu ona bedevilik dönemini hatırlattı)

Burada adananın kızı ifadesiyle Arap dili kastedilmiştir. Adananın kızı sıfattır. Ancak kastedilen bu sıfatın mevsufudur. O da Arap dilidir. Dolayısıyla manası mevsuf olan bir kinaye kullanılmıştır.

3. **Nispet Olan Kinayeler:**

المجد بين ثوبيك والكرم ملء برديك (Şeref senin iki elbisen içindedir. Kerem senin iki hırkanı dolduruyor.)

Burada المجد adamın elbisesine, الكرم ise adamın hırkasına nispet edilmiştir. Yani senin elbisen şerefle ve hırkan cömertlikle doludur denilmek isteniyor. Şeref ve cömertliğin sahibi ise elbise ve hırkanın sahibi olan kişidir. Yani şeref ve cömertlik direkt olarak adama değil adamın sahip olduğu elbise ve hırkaya nispet ediliyor. Dolayısıyla nispet olan bir kinaye yapılmıştır.

Kinaye Çeşitleri:

Asıl mana ile kinaye yoluyla yapılan mana arasında vesilenin azlığı-çokluğu veya kapalılığı-açıklığı bakımından kinaye dört kısma ayrılır.

1. **Telvih:** Asıl mana ile kinaye yoluyla kast edilen mana arasında vasıtalar çok ise buna kinayeye telvih denilir. Mesela كثير الرماد ifadesinde gerçek mana külünün çok olmasıdır. Kinaye yoluyla kastedilen mana ise cömert oluşudur. Bu ikisi arasında şu şekilde bağ kurulur: Bu adamın külü gerçekten çoktur. Çünkü evinde kazan çok kaynar. Kazanın kaynama sebebi ise yemeğin çok pişirilmesidir. Yemek çok pişirilir çünkü misafiri çoktur. Misafiri çok olan adam ise cömerttir. Burada hakiki mana ile kinaye yoluyla kastedilen mana arasında vesile çok olduğu için telvih denilir.
2. **Remz:** Kinayede asıl mana ile kinaye yoluyla elde edilen mana arasında vasıtalar az ve kapalı ise bu kinayeye remz denilir. Mesela هو سمين رخو denildiği zaman, hakiki mana "adam şişman ve gevşektir" demek olur. Ancak kinaye yoluyla elde edilen manası adamın şişman olduğu dolayısıyla da geri kafalı, aptal olduğu kastedilmiş olur. Aradaki vasıtalar az olduğu için remz denilmiştir.

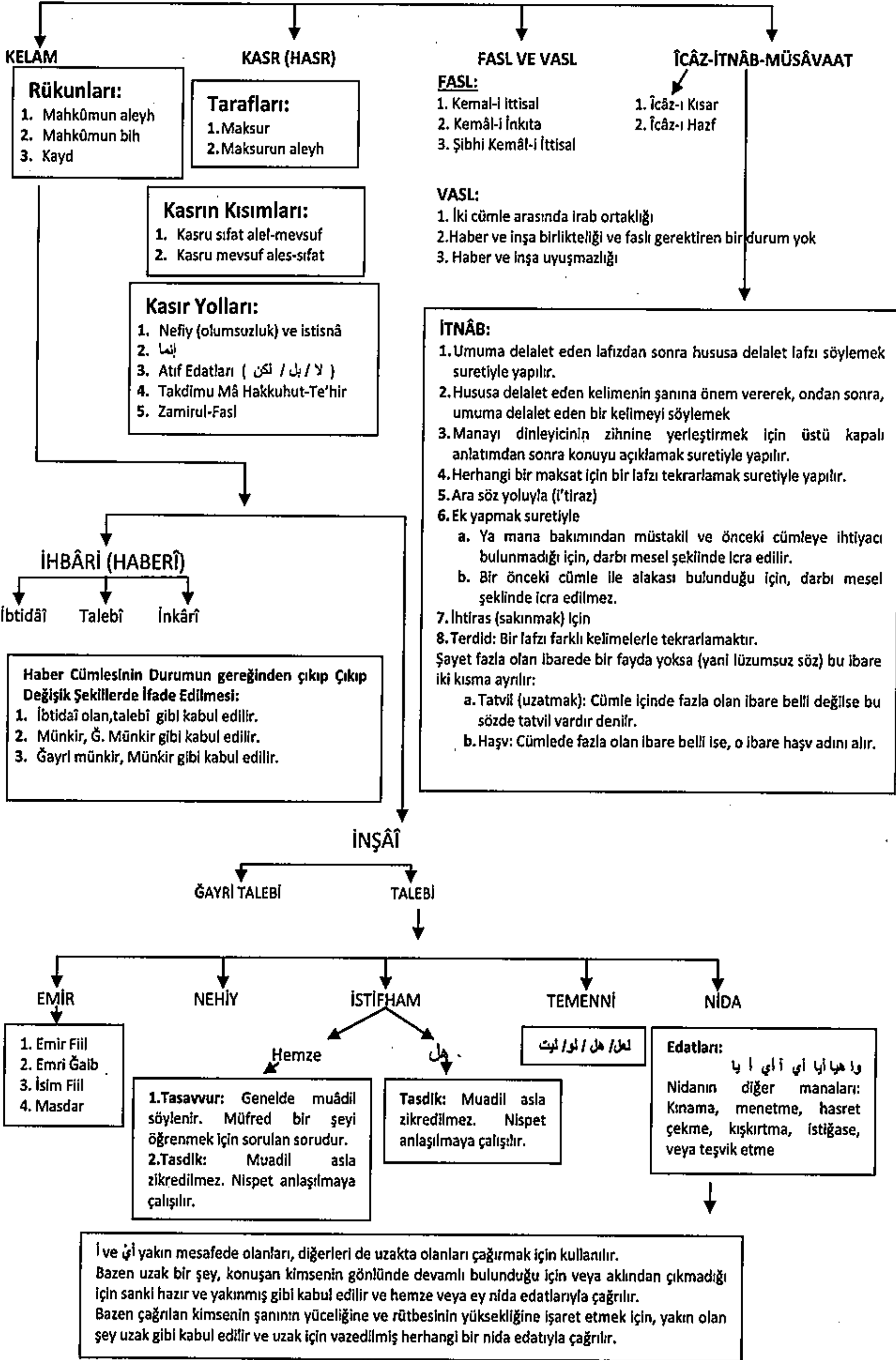
3. **İma (İşaret):** Asıl mana ile kinaye yoluyla kast edilen mana arasındaki vasıtalar az ve açık olursa veya hiç vasıta bulunmaz ise bu kinayeye işaret veya ima denilir. Şu buna örnektir. أوما رأيت المجد ألقى رحله في آل طلحة ثم لم يتحول (şeref ve asaletin Talha ailesi arasında mola verip bir daha oradan ayrılmadığını görmedin mi) Burada Talha ailesinin cömert ve asalet sahibi olduğu açık ve az sayıda vasıta ile anlatılıyor.

4. **Tariz:** Söylenen sözü üstün bir edebi yetenekle kendi manasından başka bir yere çevirmektir. Bu tariz cümlen gelişinden anlaşılır. إياك أعني واسمعي ياجارة (Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla)

Kinaye Örnekleri:

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ/ المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده (En'âm, 45)

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ (Bakara, 187) وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ (Saffat, 48)

MEANİ İLMİ
KELAM
Rükunları:
1. Mahkûmun aleyh
2. Mahkûmun bih
3. Kayd
KASR (HASR)
Tarafları:
1. Maksur
2. Maksurun aleyh
Kasrın Kısımları:
1. Kasru sıfat alel-mevsuf
2. Kasru mevsuf ales-sıfat
Kasır Yolları:
1. Nefiy (olumsuzluk) ve istisnâ
2. إنما
3. Atıf Edatları (لا / بل / لكن)
4. Takdîmu Mâ Hakkuhut-Te'hir
5. Zamirul-Fasl
FASL VE VASL
FASL:
1. Kemal-i İttisal
2. Kemâl-i İnkıta
3. Şibhi Kemâl-i İttisal
VASL:
1. İki cümle arasında irab ortaklığı
2. Haber ve inşa birlikteliği ve faslı gerektiren bir durum yok
3. Haber ve inşa uyuşmazlığı
ÎCÂZ-İTNÂB-MÜSÂVAAT
1. Îcâz-ı Kısar
2. Îcâz-ı Hazf
İTNÂB:
1. Umuma delalet eden lafızdan sonra hususa delalet lafzı söylemek suretiyle yapılır.
2. Hususa delalet eden kelimenin şanına önem vererek, ondan sonra, umuma delalet eden bir kelimeyi söylemek
3. Manayı dinleyicinin zihnine yerleştirmek için üstü kapalı anlatımdan sonra konuyu açıklamak suretiyle yapılır.
4. Herhangi bir maksat için bir lafzı tekrarlamak suretiyle yapılır.
5. Ara söz yoluyla (i'tiraz)
6. Ek yapmak suretiyle
a. Ya mana bakımından müstakil ve önceki cümleye ihtiyacı bulunmadığı için, darbı mesel şeklinde icra edilir.
b. Bir önceki cümle ile alakası bulunduğu için, darbı mesel şeklinde icra edilmez.
7. İhtiras (sakınmak) için
8. Terdid: Bir lafzı farklı kelimelerle tekrarlamaktır.
Şayet fazla olan ibarede bir fayda yoksa (yani lüzumsuz söz) bu ibare iki kısma ayrılır:
a. Tatvil (uzatmak): Cümle içinde fazla olan ibare belli değilse bu sözde tatvil vardır denilir.
b. Haşv: Cümlede fazla olan ibare belli ise, o ibare haşv adını alır.
İHBÂRİ (HABERÎ)
İbtidâî
Talebî
İnkârî
Haber Cümlesinin Durumun gereğinden çıkıp Çıkıp Değişik Şekillerde İfade Edilmesi:
1. İbtidaî olan, talebî gibi kabul edilir.
2. Münkir, Ğ. Münkir gibi kabul edilir.
3. Ğayrı münkir, Münkir gibi kabul edilir.
İNŞÂÎ
ĞAYRİ TALEBİ
TALEBİ
EMİR
1. Emir Fiil
2. Emri Ğaib
3. İsim Fiil
4. Masdar
NEHİY
İSTİFHAM
Hemze
هل
1. Tasavvur: Genelde muâdil söylenir. Müfred bir şeyi öğrenmek için sorulan sorudur.
2. Tasdik: Muadil asla zikredilmez. Nispet anlaşılmaya çalışılır.
Tasdik: Muadil asla zikredilmez. Nispet anlaşılmaya çalışılır.
TEMENNİ
لعل/ هل / لو/ ليت
NİDA
Edatları:
وا هيا أيا أي آ أي أ يا
Nidanın diğer manaları: Kınama, menetme, hasret çekme, kışkırtma, istiğase, veya teşvik etme
أ ve أيْ yakın mesafede olanları, diğerleri de uzakta olanları çağırmak için kullanılır.
Bazen uzak bir şey, konuşan kimsenin gönlünde devamlı bulunduğu için veya aklından çıkmadığı için sanki hazır ve yakınmış gibi kabul edilir ve hemze veya ey nida edatlarıyla çağrılır.
Bazen çağrılan kimsenin şanının yüceliğine ve rütbesinin yüksekliğine işaret etmek için, yakın olan şey uzak gibi kabul edilir ve uzak için vazedilmiş herhangi bir nida edatıyla çağrılır.

HABER CÜMLESİ

Sözü söyleyene "o bu sözünde doğrudur veya yalancıdır" diyebildiğimiz her kelama haber cümlesi denir. Haber cümlesinin iki tane kuruluş gayesi vardır.

1. **Faide-i Haber:** Cümlenin içermiş olduğu hükmü muhataba aktarmaktır. حضر الأمير
2. **Lazım'ı faidei Haber:** Cümlenin içermiş olduğu hükmü, bu hükmü muhatabın bilmesine rağmen, muhataba bildirmektir. أنت تجتهد في دروسك كثيرا

Not: Bazen haber cümlesi bu iki şıktan farklı olarak siyaktan anlaşılan başka amaçlar için kullanılır. Bu amaçlar şunlardır:

1. **İstirham:** Yahya el-Bermeki Harun Reşit'e kendi kabilesi olan Bermekilere acımasını şöyle dile getirir: إن البرامكة الذين رموا لديك بداهية صفر الوجوه عليهم وخلع المذلة بادية (Senin yanında felakete ve belaya maruz kalan Bermekiler yüzleri sararmış ve onların üstünde zillet elbisesi görülür.) Yani onlara acımasını istiyor.
2. **Zayıflığı açıklamak:** قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّى وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا (Meryem, 4)
Zekeriya (as) zayıflığını dile getiriyor. Zayıflığı ortaya koyan haberi bir cümledir.
3. **Çalışma ve gayrete teşvik:** وليس أخو الحاجات من بات نائما ولكن أخوها من يبيت على وجل (İhtiyaç sahibi gece boyunca uyuyan kimse değildir. İhtiyaç sahibi geceyi korku içinde geçiren kimsedir.) Burada sözü söyleyen kişi çalışıp kazanmaya ve böylece korku içinde olmamaya teşvik etmektedir. Yani teşvik içeren bir haber cümlesidir.
4. **Tehassür (üzüntüyü belirtmek):** لما دعوت البر بعدك والأسى أجاب الأسى طوعا ولم يجب الصبر فإن ينقطع منك الرجا فإنه سيبقى عليك الحزن ما بقي الدهر Bu sözleri bir bedevi çocuğuna olan üzüntüsünü dile getirmek için söylemiştir. Dolayısıyla üzüntü bildiren bir haberi cümledir.
5. **Fahr (övünmek):** إذا بلغ الفطام لنا صبيٌ تخر له الجبابر ساجدينا (Bizden birisi sütten kesilme çağına erişince zorbalar onun önünde eğilir.)

Haber cümlesinin kısımları:

Haber cümlesi, isim cümlesi ve haber cümlesi olarak iki kısma ayrıldığı gibi, muhatabın içinde bulunduğu duruma göre de üç kısma ayrılır.

Muhatabın içinde bulunduğu duruma göre haber cümlesi kısımları:

1. **İbtidaî Haber Cümlesi:** Muhatabın sözün doğruluğu ya da yanlışlığı ile ilgili herhangi bir bilgisi yoksa haber pekiştirilmeden durumun gereğine göre ona bildirilir. Buna ibtidai haber denir.
ولو كانت الأرزاق تجري على الحجا هلكن إذا من جهلهنّ البهائم (Eğer rızıklar akla göre verilseydi hayvanlar cahilliklerinden dolayı helak olurlardır.) Bu ifade söylenen söz konusunda herhangi bir bilgisi olmayan ve inkarcı durumunda bulunmayan kimse hakkında ibtidai bir haber cümlesidir. Tekitsiz olarak kullanılmıştır.
2. **Talebî Haber Cümlesi:** Muhatap sözün doğruluğu hakkında tereddüt eder ve onu kesinlikle doğru bir şekilde öğrenmek isterse, bu durumda onun zihnine yerleşmesi için sözü pekiştirmek uygundur. Bu çeşit habere talebi haber denilir. Bu haber çeşidinde verilen bilgiyi muhatapta iyice yerleştirmek için tekit harfleri kullanılır. إني رأيت عواقب الدنيا فتركت ما أهوى لما أخشى (Muhakkak ki ben dünyanın akibetlerini gördüm. Bu sebeple

korktuğum şeyler sebebiyle arzuladığım şeyleri terk ettim.) Burada sözü söyleyen kişi muhatabının kesinlikle öğrenmek istediği şey konusunda te'kitli ifade kullanarak ihbari cümle kullanıyor. قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا (Ahzab, 18) Burada Allah Teâlâ alıkoyan ve bize gelin diyenleri bildiğini tekitli ifade ile belirtiyor.

3. **İnkarî Haber:** Eğer muhatap kendisine söylenen sözün doğruluğunu asla kabul etmiyorsa bu durumun gereği ve tepkinin derecesine göre sözü bir, iki veya daha fazla te'kit edatlarıyla pekiştirmek gerekir. Bu şekilde kurulan cümleye inkarî haber cümlesi denilir. و لتبلون في أموالكم انفسكم Burada Allah Teâlâ Hazretleri inkârcı insanların durumunu bildiği için onlara tekitli ifade ile imtihan edileceklerini haber veriyor. ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ (Müminun, 15)

İNŞA CÜMLESİ

İnşa cümlesi doğru ya da yalana ihtimali olmayan cümlelere denilir. İki kısma ayrılır. Talebi inşa cümlesi ve ğayri talebi inşa cümlesi.

Talebi İnşa cümlesi

İstek anında bulunmayan bir şeyin yapılmasını gerektiren inşadır. Talebi inşa yapma yolları şunlardır: Emir, nehiy, soru, temenni, nida.

a. **Emir:** واركعوا مع الراكعين (Bakara, 43)
b. **Nehiy:** ولا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل (Bakara, 188)
c. **İstifham:** أأنت مسافر أم أخوك
d. **Temenni:** يا ليت لنا مثل ما أوتي قارون (Kasas, 79)
e. **Nida:** يا رب إن عظمت ذنوبي كثرة فلقد علمت بأن عفوك أعظم

Ğayri Talebi inşa Cümlesi

Bir isteğe delalet etmeyen inşadır. Ğayri talebi inşa yapma yolları şunlardır: Teaccüb, övme, yerme, yemin, reca fiilleri ve sözleşmelerde (اشتريت) (بعت) kullanılan ifadeler.

a. **Teaccüb:** ما أحسن الدين والدنيا إذا اجتمعا
b. **Medh ve Zem:** نعم المولى ونعم النصير / لبئس ما كانوا يعملون
c. **Kasem:** والتين والزيتون (Tin, 1)
d. **Reca:** عسى سائل ذو حاجة إن منعته من اليوم سؤلا أن يكون له غَدُ

KASR

Kasr: Bir şeyi (kavramı) özel bir tarzda başka bir şeye tahsis etmektir. Yani bir şeyin başka bir şeyde bulunmadığını sadece bir şeyde bulunduğunu söylemek belirtmektir.
Maksur: Tahsis edilen şeydir.
Maksurun Aleyh: Başka bir şeyin kendisine tahsis edildiği şeydir. Yani diğer şeylerde bulunmayan şeyin sadece onda bulunduğunu söylediği şeydir. إنما الحياة الدنيا تعب Burada hayat maksurdur. Yorgunluk ise maksurun aleyhtir.

Kasır Yapma Yolları:

- **Nefiy ve istisna edatlarıyla:** Bu durumda nefiy edatından sonra maksur olan kelime, sonra istisna edatı ve daha sonra ise maksurun aleyh gelir. لا يفوز إلا المجدة Burada başarı çalışan kimseye hasredildi. (Sadece çalışan olan kazanır)
  إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (Mü'minûn, 83) Burada Kur'an ayetlerinin sadece öncekilerin masalları olduğu belirtiliyor.
- إنما **Edatı ile Kasır:** Bu edattan sonra maksur, hemen sonra da maksurun aleyh gelir. إنما الحياة الدنيا تعب (Dünya sadece yorgunluktur)
- لا **Atıf harfiyle Kasır:** Önce maksur, sonra لا harfi, daha maksurun aleyh gelir. الأرض متحركة لا ثابتة (Yer ancak hareketlidir, sabit değildir.)
- بل و لكن **ile Kasır:** Önce maksurun aleyh zikredilir. Sonra bu edatlardan biri, daha sonra da maksurun aleyh gelir. ما الأرض ثابتة لكن متحركة yer sabit değil sadece hareketlidir.
- **Sonradan Gelmesi Gereken İbareyi Öne Almakla Kasır:** على الرجال العاملين نثني (Sadece çalışan adamları överiz.) إياي فاتقون / و إياي فارهبون / الى الله ترجع الأمور

وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ / قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي / بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ (Burada verilen ayetlerde mef'uller fiilin önüne gçmiştir.)

Kasrın Kısımları:

Kasır, maksur ve maksurun aleyhin kasır edilmesine göre iki kısma ayrılır:

1. **Sıfatın Mevsufa Kasredilmesi:**

لايروي مصر من الأنهار إلا النيل Burada sulama işi Nil nehrine kasredildi. (Mısır'ı sadece Nil sular) Bunu şu şekilde ifade edebiliriz. قصر الصفة على الموصوف

2. **Mevsufun Sıfata Kasredilmesi:**

إنما الحياة الدنيا تعب Hayat, yorgunluğa kasredildi. (Hayat yorgunluktan ibarettir.) Bunu şu şekilde ifade edebiliriz. قصر الموصوف على الصفة (Burada hayat mevsuftur. Yorgunluk ise sıfattır.)

إنما نحن مصلحون Burada mevsuf نحن ifadesidir. Mefsuf, sıfatı olan مصلحون kelimesine kasredilmiştir. (Biz sadece ıslah edicileriz.)

Kasr, hakiki ve izafi olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. **Hakiki Kasr:** Kavramlar arasındaki tahsisin başka bir şeye göre değil, bilakis hakikat ve gerçeğe uygun olarak yapılmasıdır. إنما الرزّاق الله Burada rızık verme sadece Allah'a hasredildi. İkinci bir şahsın rızık vermesi söz konusu değildir.
   إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ (Nahl, 124) Burada cumartesi yasağı sadece cumartesi günü hakkında ihtilafa düşenlere hasredildi.
2. **İzafi Kasr:** Kavramlar arasındaki kasr, belirli bir şeye göre yapılırsa buna izafi kasr denilir. ما زيد إلا قائم Burada Zeydin ayakta bulunma durumu, oturma, yatma,durumuna veya Zeydin, baba, öğretmen ve eş olma durumlarına izafetle yapılmıştır.

İzafi Kasır Üç Kısma Ayrılır:

a. **İfrad Kasrı:** Muhatap bir şeyin aksine inanır veya bir varlıkta ayrı ayrı vasıfların toplandığına inanırsa, mütekellim, o varlığın bu sıfatlardan birine inhisar ettiğini bildirmek için yapılan kasırdır. Muhatap Ahmet'in hem doktor hem de mühendis olduğuna inanırsa, mütekellim, Ahmet'in sadece doktor olduğunu söylemesi ifrat kasrına örnektir. ما أحمد إلا طبيب

Kalp Kasrı: Muhatabın bir şeyi yanlış anladığını bildirmek için yapılır. Mesela elindeki paranın altın olduğuna inanan kimseye "bu sadece bir sahte bir altındır" demek gibi.

إنما أنا طالب مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ

b. **Tâ'yînî Kasr:** Muhatabın bir kanaate varma hususunda kararsız olduğu durumda yapılan kasırdır. Yarışmayı kazanan kişinin kim olduğunu, Ali mi Ahmet mi olduğunda tereddüt eden kimseye "yarışmayı Ahmet değil Ali kazandı" demek gibi. لم يسبق عمرو بل سبق زيد

VASIL

Vasl, sözü oluşturan cümleleri vav harfi ile birbirine bağlamak ve atfetmektir.

Vaslın yapıldığı yerler:

1. İrap açısından iki cümle arasında ortaklık kastedildiği zaman vasl olur.

و حب العيش أعبد كل حر و علّم وساغبا أكل المرور (Yaşam sevgisi her hür olanı köle yapmıştır ve yaşam sevgis acı ağaçtan yemeyi öğretmiştir)

2. İki cümle arasında ilişki, her ikisinin haberi veya inşâî olması durumunda vasıl oluşur. Bunlar vav harfi ile birbirine bağlanır. Bu vav atıf harfi olmayan tertip bildiren vav olabilir.

وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Bakara, 245) Burada her iki cümle de haberi cümledir ve vasıl vardır. Cümleler birbirine atfedilmiştir.

3. İki cümle, haber ve inşa açısından değişik cümleler olduğunda atıf yapılmadığı takdirde maksada aykırı bir manayı anlama şüphesi ortaya çıktığında vav ile bağlanarak vasıl yapılır.

لا، وبارك الله فيك burada vav harfi ile atıf yapılmamış olsa "Allah seni mübarek etmesin" anlamı çıkar. Çünkü buradaki (لا) harfi, "sana yardım edeyim mi" diyen birine cevaptır ve haberdir. بارك ise emir isim fiildir ve inşâî cümledir. Bu durumda manaya aykırı bir anlam çıkmaması için vav kullanılmalıdır.

FASIL

Bir cümleyi diğer cümleye atfetmeyip, cümleleri ayrı ayrı zikretmektir. İki cümle arasında bir atıf veya bağlaç yoktur.

Faslın Yapıldığı Yerler:

1. İki cümle arasında tam bir birlik (birleştirici yön) bulunduğu zaman fasl yapılır. **Buna kemal-i ittisal** denilir. Bunun üç yöntemi vardır.

   a. İkinci cümle birincinin anlamını tekit eder. وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ (Fussilet, 34) (İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav.)

   b. İkinci cümle birincinin bedeli olur. يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ (Râ'd, 2) (O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, âyetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.)

   c. İkinci cümle birincinin manasını açıklar.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِن۪ينَۘ * يُخَادِعُونَ اللّٰهَ ... (Bakara8-9)

(İnsanlardan, inanmadıkları hâlde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler de vardır. Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar.)

2. İki cümle arasında tam bir kopukluk bulunduğu zaman fasl yapılır. Her iki cümle arasında mana ve irap bakımından hiçbir ilişki yoktur. Buna **Kemal-i inkıta** denilir. Bunun iki şekli vardır.
   a. Birinci ve ikinci cümle haber ve inşa cümlesi olarak farklılık arz eder. يا صاحب الدنيا المحبّ لها أنت الذي لا ينقضي تعبه (Ey dünyaya sevgi besleyen kişi! Sen yorgunluğu bitmeyecek kişisin) burada birinci cümle inşâî (nida) cümlesi iken ikinci cümle haber cümlesidir.
   b. Birinci cümle ile ikinci cümle mana bakımından birbirinden tamamen farklı olduğu zaman fasıl yapılır. إنما المرء بأصغريه كلّ امرئ رهن بما لديه (Kişi ancak iki küçük organıyla değerlendirilir. Herkes yaptığı ile karşılık görür) Burada birinci cümle ile ikinci cümle arasında, mana bakımından hiçbir ilişki, bağlantı yoktur.

3. İkinci cümle birinci cümleden kaynaklanan bir cevap niteliğinde olursa bu iki cümle arasında fasıl yapılır. اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا نَص۪يبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُر۪يدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّب۪يلَ (Nisa, 44) (Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar.) Burada birinci cümlede ehli kitabın durumu açıklanıyor. Ancak onların durumu nedir? gibi bir soru ihtimaline binaen ikinci cümlede onların durumu daha da netleştiriliyor.

Î'CÂZ

Î'câz, maksadı açık ve net bir şekilde ifade etmek suretiyle, az kelimelerle çok manayı anlatmaya, herhangi bir mefhumu kendinden az lafızlarla ifade etmeye î'câz denilir. Î'câzın iki kısmı vardır.

1. **Î'câz'ı Kısar:** Hazf yapılmadan geniş ve engin manaları kapsayan az sayıda kelime kullanmak suretiyle yapılan î'câzdır. خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِل۪ينَ (A'raf, 199) Burada af ve iyilik kelimelerinin içinde çok geniş manalar vardır. Dolayısıyla î'câz bi'l-kasr vardır. الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ (Tevbe, 112) Burada ma'ruf ve münker ifadeleri çok geniş manaları kapsamaktadır.
2. **Î'câz bil-Hazf:** Hazfedilen bir şeye delalet eden bir ipucunun bulunması şartıyla ibarede bulunan kelimelerden bir veya bir kaçını ya da bir cümleyi hazfetmek suretiyle yapılan î'câzdır واسئل القرية الَّتي كُنَّا فيهَا وَالْعيرَ الَّتي اَقْبَلْنَا فيهَا وَاِنَّا لَصَادِقُونَ Burada الْقَرْيَةَ kelimesine veya الْعيرَ sorulması isteniyor. Aslında burada أهل القرية و العير denilmek istenmiş ancak hazf edilmiştir. Çünkü kasaba veya develere soru sorulmaz.

İTNÂB

İtnâb, herhangi bir fayda elde etmek için, maksadı, alışılagelmiş ibareden daha fazla ibare ile ifade etmeye denilir. İtnâb'ın kısımları veya yapılış şekilleri şunlardır.

1. **Zikrul-Has Ba'del-Âmm:** umuma delalet eden lafızlardan sonra hususa delalet eden lafzı söylemek suretiyle yapılır. Bu, husus denilen şeye dikkat çekmek için yapılır. إجتهدوا في دروسكم واللغة العربية "Derslerinize ve Arapçaya çalışın"

2. **Zikrul-Âmm Ba'del-Hâs:** Hususa delalet eden kelimenin şanına önem vermek için ondan sonra umuma delalet eden bir kelimeyi söylemek suretiyle yapılır. وما أوتي موسى وعيسى والنبيون من ربهم **(Bakara, 136)** "Musa, İsa ve diğer peygamberlere Rableri katından verilen şeyler..."

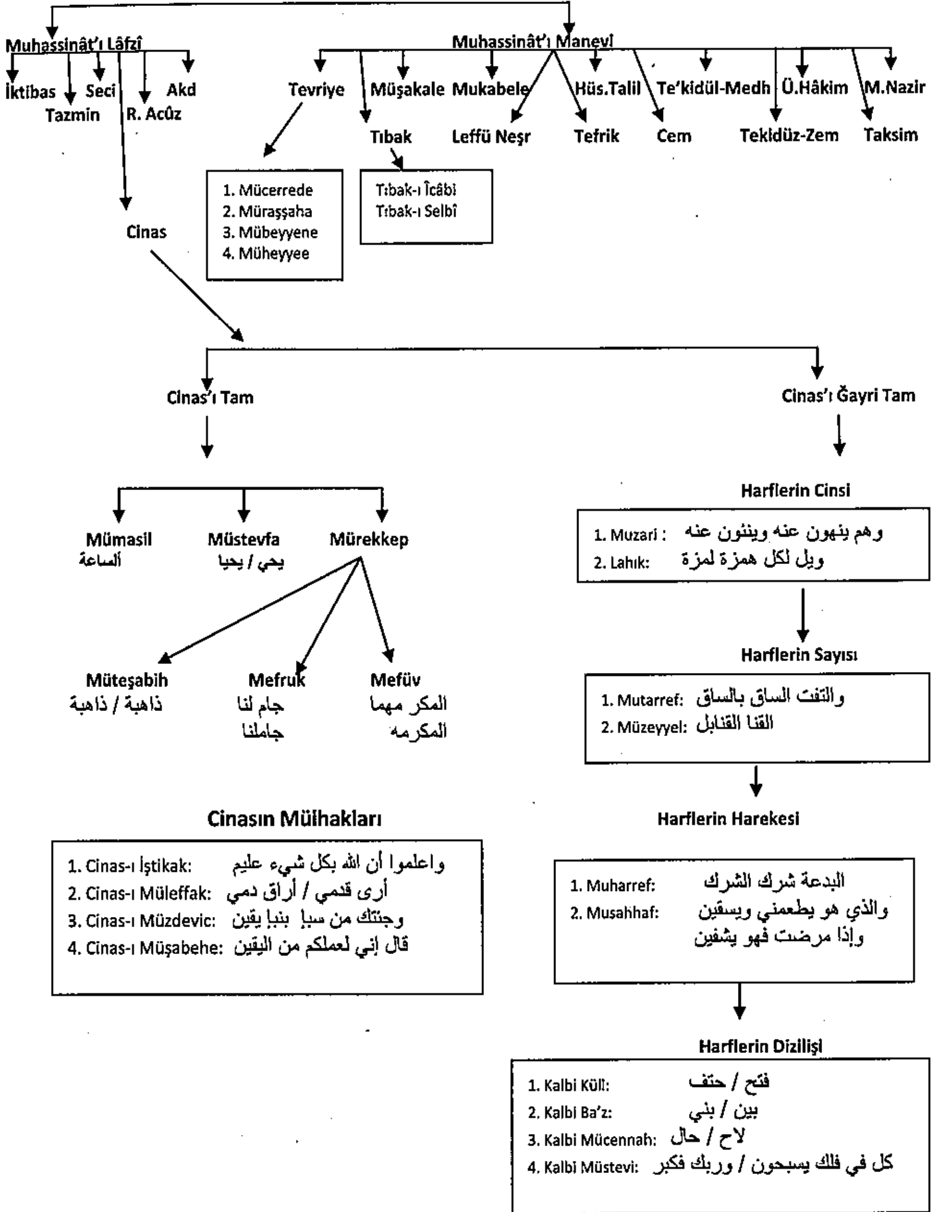
وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِى وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ **(Hicr, 87)** Burada سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِى ifadesi has bir ifadedir. وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ifadesi ise amm'dır.

3. **El-İzah Ba'del-İbham:** Manayı dinleyicinin zihnine yerleştirmek için üstü kapalı anlatımdan sonra konuyu açıklamak suretiyle yapılır. وَقَضَيْنَا اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ **(Hicr, 66)** "Ona şu durumu kesin olarak bildirdik: "Sabaha çıkarken onların sonu kesilmiş olacak."
4. **El-İtnâbu bi't-Tekrar:** Bir maksat için bir lafzı tekrarlamak suretiyle yapılır. فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا **(İnşirah, 5-6)** "Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır."
5. **El-İtnâb bi'l-İtiraz:** Ara söz kullanmak suretiyle yapılır. أخوك (والحمد لله) نجح
6. **El-İtnâb bi'l-İhtiras veya et-Tekmil:** Sakınmak ve korunmak veya ilave yaparak tamamlamak için itnâb yapılır. وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ **(Neml, 12)** "Elini koynuna sok; Firavun'a ve onun kavmine gönderilen dokuz mucizeden biri olarak, kusursuz bembeyaz olarak çıksın."
7. **El-İtnâb bi't-Tezyil:** Cümleyi pekiştirmek gayesiyle bir cümleden sonra aynı manaya gelen diğer cümleyi zikretmekle yapılır. وَجَاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ **(Yasin, 20-21)** Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun." "Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir."
8. **Tevşi':** Bir cümlenin sonunda iki veya daha fazla isim ile açıklanan bir kelimeyi zikretmektir. Bu kelimelerin ikinci ve üçüncüsü birinciye atfedilir. :خصلتان لا يجتمعان في مؤمن البخل و سوء الخلق "İki haslet vardır ki bir mü'min'de bir araya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlak."
9. **Terdîd:** Bir lafzı, farklı kelimelerle tekrarlamaktır. والسخي قريب من الله قريب من الجنة.....بعيد من النار و البخيل بعيد من الله "Cömert kişi Allah'a yakındır, cennet'e yakındır, cehenneme uzaktır. Cimri kişi, Allah'tan uzaktır"

MÜSAVÂT

Müsavaat, kastedilen herhangi bir manayı kendisine eşit miktarda kelimelerle ifade etmeye denilir. Yani ibaredeki kelimelerle anlam birbirine eşittir, ne fazladır ne de eksiktir. لايسئل عما يفعل وهم يسئلون **(Enbiya, 23)** (O yaptığı bir şeyden dolayı sorgulanmaz. Onlar ise sorguya tabi tutulurlar)

BEDÎ' İLMİ

Bedî İlmi, muktezayı hale, yerine zamanına ve adamına göre uygun sözlerin lafız bakımından kusursuz, mana bakımından makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının usul ve kaidelerini inceleyen ilme denilir.

Muhassinât'ı Lâfzîyye: Bedi ilminin kelama ait lafızla ilgili süsleme sanatlarını ve ibarenin güzelliğini konu alan kısımdır.

Muhassinât'ı Maneviyye: Bedi ilminin kelama ait mana ile ilgili süsleme sanatlarını ve güzelleştirme yollarını konu alan kısmıdır.

A. MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARI

1. CİNÂS

Manaları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına cinas denilir. İki kısma ayrılır.

1. **Cinâs-ı Tam:** Harfleri "vücuh'u Erbaa" denilen hareke, nev'i, sayı ve düzenleri yönünden tam bir ittifak içinde olan kelimeler için kullanılan bir terimdir. Cinası tam'ın çeşitleri şunlardır:
   - **Mümasil cinas:** Bir ibarede ismin isimle, fiilin fiil ile oluşturduğu cinastır. فمن اعتدى عليكم فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم
   - **Müstevfa Cinas:** Cinası meydana getiren lafızda benzer, manada farklı kelimelerden birinin isim diğerinin fiil veya edat olduğu cinastır. وأرضهم ماكنت في أرضهم (Onların vatanında olduğun müddetçe onları razı et) Birinci kelime fiil iken, diğeri isimdir.
   - **Cinâs-ı Mürekkep:** Cinaslı ibarelerden her ikisi veya birisi, iki veya daha fazla kelimeden meydana gelirse bu tür tam cinaslara mürekkep cinas denilir. ذا هبة / ذاهبة Bunlardan birinci kelime hibede bulunan anlamına gelir ve iki kelimeden oluşur. Diğeri ise ismi faildir.
2. **Cinas-ı Ğayri Tam:** Kelimeler arasında dört benzerlik yönünden biri bozulursa oluşan cinasa ğayri tam cinas denilir. دامس / طامس

2. İKTİBAS

Bir şair veya nesir yazarının ifadeyi süsleyip, manayı kuvvetlendirmek maksadıyla, ayet ve hadislerden bir kısmını ayet ve hadis olduğuna işaret etmeksizin almasına iktibas denilir.

Örnek:

1. لايغرنّك من الظلمة كثرة الجيوش والأنصار / إنما نؤخرهم ليوم تشخص فيه الأبصار (Zalimlerin ordularının ve yardımcılarının çokluğu seni asla aldatmasın çünkü biz, onları cezalandırmayı korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyoruz) bu beytin ikinci mısrası, وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فٖيهِ الْاَبْصَارُ (İbrahim, 40) "Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Allah, onları ancak gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor." Ayetinden iktibas edilmiş, fakat ayetten alındığı belirtilmemiştir.
2. رحلوا فلست مسائلا عن دارهم أنا باخع نفسي على آثارهم (Onlar göçüp gittiler, ben onların vatanlarını soracak değilim, ben onların arkasından üzülerek kendimi mahvedeceğim) bu şiirin ikinci mısrası, فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدٖيثِ اَسَفًا (Kehf, 6) (Demek sen, bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzülerek âdeta kendini tüketeceksin!) Ayetinden alınmıştır. Fakat şair tarafından ayetten iktibas edildiği belirtilmemiştir.

3. **AKD**

Başkasına ait bir nesri aynen almadan nazma çevirmektir. وكانت في حياتك لي عظات / وأنت اليوم أوعظ منك حيا (Senin yaşamında benim için öğütler vardı, bugün sen, canlı olduğun şeklinden daha fazla bana öğüt veriyorsun.) Bu mısraların ikincisi, كفى بالموت واعظا "Vaiz olarak sana ölüm yeter" hadisinden alınmıştır.

4. **TAZMÎN**

Şairin herhangi bir ayetten veya başkasına ait bir sözden kendi şiirine veya eserine almasıdır. Ancak katılan sözün kime ait olduğunun bilinmesi gerekir. حقيق على أن لا أقول على الله إلا الحق "Bana ancak Allah üzerine hakkı söylemek düşer" Bu söz Musa (as)'a aittir. Ancak Allah Teâlâ ayet içinde Musa (as)'a ait olan bir sözü zikretmiştir.

5. **SECΑ**

Nesirde iki fasılanın son harflerinin birbirinin aynı olmasıdır. Dört kısma ayrılır.

1. **Murassa' Seci':** İki mısrada yer alan kelimelerin kafiye ve vezin bakımından birbirine denk olmasıdır. إن الأبرار لفي نعيم وإن الفجار لفي جحيم **(İnfitar, 13)**
2. **Mutarraf Seci':** Vezin Bakımından uygunluk olmakla beraber fasılanın sonundaki harfte denklik bulunan secidir. ما لكم لا ترجون لله وقارا / وقد خلقكم أطوارا **(Nuh, 13)**
3. **Mütevâzi Seci':** Bir ibarede, fasılalarda ve vezin yönünden birbirine uygunluk bulunursa buna mütevazi seci denilir. و ما أدراك ما الطارق / النجم الثاقب / إن كل نفس لما عليها حافظ **(Tarık, 1-2-3)**
4. **Mütevâzin Seci':** Fasılalardaki harflerin sayısının birbirine denk olması ve son harfinin değişik olması durumundaki seciye denilir. ونمارق مصفوفة / وزرابيّ مبثوثة **(Ğaşiye, 16)**

6. **REDDÜ'L- ACÜZ ALE'S-SADR**

Acûz: Şiirde bir mısranın ikinci yarısının, nesirde ise paragrafın son cümlesinin adıdır.
Sadr: Mısranın ilk yarısı, paragrafın ilk cümlesinin adıdır.
Reddü'l-acûz ale's-Sadr: Lafız ve mana bakımından aynı olan veya lafızları aynı manaları farklı olan veya bunlara benzeyen (yani aynı kökten türeyen) lafzı, bir beytin birinci ve ikinci mısralarında veya nesirde paragrafın ilk ve son cümlelerinde zikretmektir. وَمَا أَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ **(Yasin, 27)**

B. MUHASSİNAT-I MÂNEVİYYE SANATLARI

1. TEVRİYE

Biri yakın olup diğeri de uzak olmak üzere iki manası bulunan bir lafzı zikredip, bir nükteden dolaylı uzak manasını kastederek o lafzı bu uzak manasında kullanmaya tevriye denilir. Tevriyede kastedilen manaya gizli bir karina ile intikal edilir. Tevriye dört kısımdır.

1. **Tevriye-i Mücerrede:** kelimenin yakın ve uzak manasının lazımının yani ilgili unsurunun yer almadığı ve uzak manası kastedildiğinde buna tevriye-i mücerrede denilir.

   الرحمن على العرش استوى Burada istivanın iki anlamı vardır. Yakın manası yerleşmek uzak manası ise kudretiyle kuşatmaktır. Burada uzak manası kastedildiği için tevriye olmuştur.

Cümlede ne yakın ne de uzak manası ile ilgili bir lazım ifade yer almaması sebebiyle de mücerrede olmuştur.

2. **Tevriye-i Müraşşeha:** Tevriyeyi meydana getiren sözden önce veya sonra yakın manaya ait levazımdan bir şeyin zikredilirse buna tevriye-i müraşşeha denilir.
   والسماء بنيناها بأيد Burada أيد kelimesinin yakın anlamı eldir, uzak manası ise kudret ve kuvvettir. Bu kelimede ikinci mana kastedilmiştir. Ancak yakın manası olan el kelimesi ile ilgili de levazım vardır. بنينا kelimesi أيد kelimesinin levazımıdır.
3. **Tevriye-i Mübeyyene:** Tevriyeyi meydana getiren kelimeden önce veya sonra uzak mananın levazımından biri varsa buna tevriye-i mübeyyene denir.
   أيها المعرض عنا حسبك الله تعال Buradaki تعال kelimesinin iki anlamı vardır. Yakın manası "yüce", uzak manası ise "gel" anlamıdır. Uzak mananın levazımı ise المعرض (Yüz çeviren) kelimesidir.
4. **Tevriye-i Müheyye'e:** İki manalı bir sözden önce veya sonra bulunan diğer bir söz tarafından hazırlanan tevriye bu ismi alır. Yani tevriye öyle iki kelimede yapılır ki şayet bu kelimelerden biri olmasa diğerinde tevriye meydana gelmezdi.
   كان يحوك الشمال باليمين Burada الشمال kelimesinin iki manası vardır. Yakın manası sol eldir, uzak manası ise ihram elbisesidir. Burada اليمين kelimesi olmasa الشمال kelimesinde tevriye olmazdı.

2. TIBAK

Hakikat olsun mecaz olsun iki zıt manayı bir arada zikretmeye tıbak denilir. **Aynı cinsten kelimelerin oluşturduğu tıbak dört kısımdır.**

1. **Her iki kelimenin de fiil olması:** إنكم لتكثرون عند الفزع وتقلون عند الطمع Burada لتكثرون ile تقلون arasında zıt anlam vardır. Dolayısıyla tıbak olur. الفزع ile الطمع Kelimeleri arasında da zıt anlam olup, bunlar da isimdir ve tıbak vardır.
   اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ (Rad, 26) Burada altı çizili kelimeler zıt anlamlıdır. Her ikisi de fiildir.

يُحْيِي وَيُمِيتُ (Tevbe, 116) Burada altı çizili kelimeler fiil olup birbirinin zıt anlamlısıdır.

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ.

(Mü'minun, 102-103) Buradaki altı çizili kelimelerin her ikisi de fiil olup zıt anlamlıdır.

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ (Ra'd, 39) Atı çizili kelimeler fiil olup, zıt anlamlıdır.

اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَا (İsra, 7) Altı çizili kelimeler arasında zıt anlamlılık vardır. Her ikisi de fiildir.

2. **Her iki kelimenin de isim olması:** وتحسبهم أيقاظا وهم رقود (Kehf, 18) Burada altı çizili kelimeler zıt anlamlıdır ve her ikisi de isimdir. Dolayısıyla tıbak vardır.
   فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ (Fussilet, 11) Buradaki altı çizili kelimeler zıt manada kullanılmıştır. Her ikisi de isimdir.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ (Ra'd, 16) Altı çizili kelimeler isim olup zıt anlamlıdır.

3. **Her iki kelimenin de harf olması:** لها ما كسبت و عليها ما اكتسبت (Bakara, 256) Burada altı çizili harfler zıt anlamlıdır. Tıbak vardır.

4. **Biri isim diğeri fiil olup farklı kelimelerden tıbak olması:** أَوَمَنْ كان ميتا فأحييناه **(En'am, 122)**
Burada altı çizili kelimelerden biri isim diğeri fiildir ve zıt anlamlıdır. Tıbak vardır.
وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ **(Ra'd, 33)** Altı çizili kelimelerden يُضْلِلِ kelimesi fiildir. هَادٍ kelimesi ise isimdir. Bu iki kelime birbirinin zıt anlamlısıdır.

Tıbakı oluşturan kelimelerin olumlu-olumsuz oluşuna göre tıbak üç kısma ayrılır.

1. **Tıbak'ı Îcabî (Olumlu Tıbak):** Birisi olumlu diğeri olumsuz olmamak şartıyla birbirine zıt manaları ifade eden iki lafzın bir arada zikredildiği tıbaktır. الحياة إما سلم وإما حرب
خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا **(Tevbe, 102)** Burada altı çizili kelimeler zıt anlamlıdır. Ancak her ikisi de nefiy edatı almamıştır.
فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا **(Tevbe, 82)** Burada altı çizili kelimeler zıt anlamlıdır. Ancak her ikisi de nefiy harfi almamıştır.
2. **Tıbak'ı Selbî (Olumsuz Tıbak):** Aynı cinsten iki kelimenin bir defa olumlu diğerinde olumsuz olarak kullanıldığı tıbaktır. قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون **(Zümer, 9)**
3. **Tıbak'ı İhamüt-Tezat:** Hakiki manaları birbirine zıt olan iki kelimenin, aralarında zıtlık yokmuş gibi kullanılmalarıyla oluşan tıbaktır. لا تعجبي يا سلم من رجل ضحك المشيب برأسه فبكى

3. MUKÂBELE

Bazı edebiyatçılar mukabeleyi tıbaktan saymışlardır. Mukâbele, önce iki veya daha fazla manayı bir araya getirmek, sonra sırasıyla bunların karşılıklarını zikretmektir. Yani iki veya daha fazla kelimede tıbak yapmaktır. Eğer tek kelimede zıtlık olursa tıbak, daha fazla kelimede olursa mukabele olur.

إنكم لتكثرون عند الفزع وتقلون عند الطمع Burada altı çizili kelimeler arasında iki farklı olumsuzluk vardır ki bu mukabeledir. يحل لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث Burada altı çizili kelimelerin her birinin zıddı zikredilmiştir.

4. TE'KİDÜ'L-MEDH BİMÂ YÜŞBİHÜ'Z-ZEM

Birini zemmediyor, kötülüyor gibi görünerek aslında medh etmektir. Üç kısma ayrılır.

1. Olumsuz bir zemm vasfından, ona dâhilmiş gibi farz ederek bir övme vasfını ondan istisna ederek zikretmek şeklinde olur. ليس به عيب سوى أنه لا تقع العين على شبهه (O'nun hiçbir kusuru yoktur. Yalnız göz onun bir benzerini göremez.)
2. Bir şeyi bir vasıfla övmek ve bu vasıftan sonra, peşinde ikinci bir övgü vasfı bulunan bir istisna edatı zikretmek suretiyle yapılır. فتًى كملت أوصافه غير أنه جواد فما يبقي على المال باقيا (O bütün iyi niteliklere sahip olgunlaşmış bir gençtir. Ancak şu var ki, o cömerttir. Maldan geriye hiçbir şey bırakmaz.)
3. Bir şeyi övmek ve ondan sonra müferrağ istisnayı getirmek ve bu istisnadan sonra da medhe delalet eden bir ibareyi getirmek suretiyle yapılır. هو البدر إلا أنه البحر زاخر سوى أنه الضرغام لكنه الوبل (O güzellikte dolunay gibidir. Ancak ilimde dopdolu bir deryadır. Fakat bir arslandır. Ne var ki cömertlikte iri taneli yağmurdur)

5. TE'KİDÜ'Z-ZEM BİMÂ YÜŞBİHÜ'L-MEDH

Medh ifade eden ibareye benzeyen ibare ile zemmi pekiştirmektir. Üç kısma ayrılır.

1. Olumsuz olan bir medh lafzından sonra, ona dâhilmiş gibi farz ederek bir zemm vasfını istisna etmek suretiyle yapılır. فلان لا خير فيه إلا أنه يسيء إلى من أحسن إليه (Falancada hiçbir hayır yoktur. Ancak kendisine iyilik eden kimseye kötülük eder.)
2. Bir şeye bir zemm sıfatını ispatladıktan sonra ardından başka bir zemm sıfatı gelen bir istisna edatını getirmek suretiyle yapılır. الجاهل عدوّ نفسه ولكن صديق السفهاء (Cahil kendi nefsinin düşmanıdır. Fakat sefih kimselerin dostudur.)
3. Olumsuz bir vasıftan sonra istisna-i müferrağ zikretmek suretiyle yapılır. ولا نستحسن منه إلا جهله (Cahilliği dışında hiçbir hasletini beğenmiyoruz.)

6. HÜSNÜ TALİL

İfadeye letafet vermek ve süslemek maksadıyla bir hususu, hayali bir sebebe dayandırarak, hakiki sebebine aykırı bir sebeple vasıflandırma sanatıdır. Ancak bu hususla hayali sebep arasında bir münasebetin bulunması şarttır. لو لا أن أشقّ على أمتي لأمرتهم بالسواك مع كل صلاة (Ümmetime ağır gelmeyeceğinden emin olsaydım her namazda misvak kullanmayı emrederdim) Burada misvak kullanılmayı emretmeme sebebi, hayali bir sebep olan ümmete ağır gelmesi durumudur. لولا كتاب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم (Enfal, 68) Hüsnü ta'lil için başka bir örnektir.

7. ÜSLUBUL-HAKİM

Muhatabın veya soru soran kimsenin beklemediği bir cevap ile karşılanmasıdır. İki kısma ayrılır.

1. Muhatabın beklediği cevaptan farklı bir cevap alması: قيل لتاجر: كم رأس مالك؟ فقال: إني رجل أمين وثقة الناس بي عظيمة (Bir tâcire sordular, "Nekadar sermayen var?" Tacir cevap verdi: "Ben güvenilen bir kimseyim. İnsanların bana olan güveni büyüktür."
2. Sorulan soruyu, duruma uygun olan diğer bir soru yerine koymak ve buna cevap vermek: يسئلونك عن الأهلة قل هي مواقيت للناس والحج (Bakara, 189) Buradaki kasıt, mütekellimin, muhatabın halini gözetmesi ve ona daha faydalı ve lazım olan bilgiyi aktarma çabasıdır.

8. MÜŞÂKELE

Müşakele bedî sanatlarından biridir. Aynı sözün lafızda ittifak etmesiyle beraber manada ihtilaf etmesidir. Başka bir deyişle iki manalı bir sözü her iki manasıyla birini hakiki diğerini mecazi olarak iki defa arka arkaya kullanma sanatıdır. Müşakelede sonraki söz öncekine binaen söylenmiş olup onunla birlikte değer kazanır. Önceki söz olmasa sonraki sözün değeri olmaz.

Örneğin "Dikkat ediniz! Bize karşı kimse cahillik etmesin! Yoksa biz de cahillerin cahilliğinin fevkinde bir cahillik yaparız" sözünün anlamından kasıt "aksi halde biz de ona cahilliğinden dolayı haddini bildiririz" demektir. Bu anlam ise müşakele yoluyla söylenmiştir.

Karnı acıkan bir misafire müzik dinletmek isteyen ev sahibi "sana ne dinletmemi istersin" dediğinde misafirin "Çatal, kaşık sesi dinlemek isterim" şeklinde verdiği cevapta da müşakele sanatı vardır.

Ayetten örnekler:

قَالُوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ / اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ (Bakara, 14-15) (Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz" derler. Cenâb'ı Allah münafıkları, ettikleri istihzanın cezası ile cezalandırır.) Burada münafıkların alay ettikleri söyleniyor. Alay etmek Allah'a izafe edilince Allah'ın onların alay etmelerinin karşılığı olarak onları cezalandırdığı belirtiliyor.

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (Âl'i İmran, 154) (Onlar tuzaklar kurdular, Allah ise onların tuzaklarını boşa çıkardı.) Tuzak kurmak Allah'a izafe edilince "tuzağı boşa çıkarmak" anlamı kazanıyor.

قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا (Yunus, 21) نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ (Tevbe, 67)

فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا (Ra'd, 42) فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ (Tevbe, 79)

9. TEHEKKÜM

Tehekküm, zahiri, hakiki mana taşımakla beraber batınında (içeriğinde) karşı tarafı hafife almak, onunla alay etmek ve söz veya davranışının yanlış olduğunu alaylı bir ifade etmek için kullanılan cümleden oluşan bir bed'i sanatıdır. Bu cümle şart, istifham veya emir cümleleri olabilir.

بشّر المنافقين بان لهم عذابا اليما (Nisa, 138) (Münafıklara, kendileri için elem dolu bir azap olduğunu müjdele.) Bu ayette münafıkların müjdelenmesi isteniyor. Aslında müjde güzel şeyler için yapılır. Ancak Allah Teâlâ münafıkların içinde bulunduğu durumlarını ve inançlarını hafife almak ve onların bu halini alaylı bir şekilde ifade etmek için tehekküm sanatını kullanmıştır.

وقال الذين كفروا هل ندلكم على رجل ينبئكم إذا مزقتم كل ممزق (Sebe, 7) (Kafirler dediler ki, size tamamen paramparça olduktan sonraki halinizden haber veren bir adam gösterelim mi?) Burada müşrikler, Peygamber (sav)'i hafife almak için "Bu adam" ifadesini kullanmışlar ve Peygamberimizin, öldükten sonraki hayat ile ilgili vermiş olduğu haberleri hafife almak suretiyle inkâr yoluna gitmişlerdir. Bunu yaparken de tehekküm sanatını kullanmışlardır.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِىَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ (Tevbe, 68)

Burada وَعَدَ kelimesi, sözlük anlamı, bir şeyi vaat etmek olduğu halde, münafıklariçin "tehdit etti" anlamı verilmiştir. Yani zahiri mana terk edilmiş ve münafıklar hafife alınmış, gittikleri yolun boş olduğu anlatılmıştır. Dolayısıyla tehekküm sanatı vardır.

8. BÖLÜM

TEFSİR USÛLÜ VE TARİHİ

Tefsir: Arapçanın verdiği imkan ve insan aklının idrak etme kabiliyeti oranında ayetlerin Allah Teâlâ'nın kastettiği manayı yakalayabilme ve ortaya koyabilme çabasıdır.

Te'vil: Önceki ve sonraki ayetlerle ilişki içerisinde ve Kur'anın bütünlüğü kapsamında ayetlerin taşıdığı zahiri manalardan birini meşru bir sebep dâhilinde kitap ve sünnete uygun bir şekilde tercih etme ameliyesidir.

Kur'an'da te'vil kelimesi birkaç farklı anlamda kullanılmıştır. Bu anlamlar ayetleri ile beraber şu şekildedir:

Tefsir anlamında: وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللهُ (Âl-i İmrân 3/7) Bu ayette te'vil kelimesi için "bu ayetlerin tefsiri" şeklinde anlam verilmektedir.
Sebep anlamında: سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا (Kehf 18/78) Bu ayette tevil kelimesi için "sabredemediğin şeylerin sebebi" şeklinde anlam verilmektedir.
Netice anlamında: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُولَ...ذَلِكَ خَيْرٌ وَ اَحْسَنُ تَأْوِيلاً (Nisâ 4/59) Bu ayeti kerimede tevil kelimesi için "sonuç bakımından" şeklinde anlam verilmektedir.
Rüya yorumu anlamında: وَقَالَ يَا اَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ (Yûsuf 12/100) Bu ayette ise "Benim rüyalarımın yorumu/tabiri" şeklinde anlamlandırılmaktadır.

Tefsir ve Te'vilin Karşılaştırılması:

1. Tefsir kesinlik ifade eder. Te'vil ise kesinlik ifade etmez.
2. Tefsir lafızlarda olur. Te'vil ise nasların manalarında olur.
3. Tefsir te'vile göre daha geneldir. Te'vil ise tefsire göre daha dar kapsamlıdır.
4. Tefsir hakikat ve mecaz yoluyla lafızların zahiri manalarını beyan etmek için icra edilir. Tevil ise Bâtıni manaları ortaya koymak için icra edilir.
5. Tefsir, Hz. Peygamber'in açıklamasına ve vahyin nüzulüne şahit olan sahabenin nakline bağlıdır. Tevil ise muhtemel manaların birini tercih etme işi olduğu için içtihadidir.

Tercüme: Bir söz veya ifadenin manasını, sözün kullanıldığı dilden farklı bir dilde, sözün manasını aktarabilen dengi bir tabir ile ifade etmektir. Bir tercümenin, sözün anlamını, edebi güzelliklerini, belağat sanatlarını, vurguyu ifade etmesi gerekir.

Tercüme iki kısımda değerlendirilmektedir:

Harfi Tercüme (Lâfzî Tercüme): Tercümesi yapılmak istenen söz veya ifadedeki kelimelerin, tercüme edilmek istenen dildeki karşılıklarının bulunarak ve sözün dizimine ve nazmına riayet edilerek yapılan tercümedir.

Tefsiri Tercüme (Manevi Tercüme): Tercümesi yapılmak istenen söz veya ifadenin, nazmında ve tertibinde uygunluk gözetmeden, sözün gaye ve manasının başka bir dilde ifade edilmesidir.

Meâl: Bir sözün anlamının bütün yönleriyle değil de biraz noksanıyla başka bir dilde ifade edilmesidir.

Tefsir İlminde Şöhret Kazanan Sahabiler:

1. Übeyy b. Ka'b (H.19)
2. Abdullah b. Mes'ud (H.32)
3. Ali b. Ebi Talib (H.40)
4. Ebu Musa el-Eş'âri (44)
5. Zeyd b. Sabit (H.40)
6. Abdullah b. Abbas (68)
7. Abdullah b. Zübeyr (73)

Kur'an'ın tarih süreci içerisinde farklı yorumlanmış olmasının sebepleri:

1. Kıraat'taki ihtilaflar
2. Ayetlerdeki kelimelerin farklı i'rab edilişi
3. Kelimeler üzerine yüklenen anlamların farklı oluşu
4. Bir lafzın birden çok anlama gelebilmesi
5. Ayetlerdeki ıtlak ve takyidin bulunuşu
6. Kur'anda Âmm ve Hass ifadeler üzerindeki ihtilaflar
7. Kelimelerdeki hakikat ve mecaz anlamlarının bulunması
8. Ayetler içerisinde neshedilen ayetler üzerindeki ihtilaflar
9. Hz. Peygamber ve sahabeden farklı rivayetlerin gelmiş olması

Tefsir usulü konusunda yazılmış eserlerden bazıları:

1. **el-'Akl ve Fehmu'l-Kur'ân:** Tefsir usulü ile ilgili yazılan ilk eserdir. Hâris el-Muhâsibî'ye aittir.
2. **el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân:** Kur'an ilimleri ifadesinin yer aldığı ilk mustakil eser olma özelliğini taşımaktadır. el-Hûfî'ye aittir.
3. **el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân:** Kur'an ilimleri ve usulü alanında yazılan en düzenli ve sistemli usul kitabıdır. Celaleddin es-Suyûtî'ye aittir.
4. **el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsir:** ed-Dihlevî'ye aittir. Nesih konusu ile ilgili bilgiler mevcut olup, neshedildiği tartışılan ayetler üzerinde incelemeler yapılmıştır.
5. **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân:** Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi'ye aittir.

VAHİY: Gizli ve süretli bir şekilde konuşmak, ilham etmek emretmek, ima ve işaret etmek, fısıldamak gibi anlamlara gelen vahiy, Allah Teâlâ'nın peygamber olarak seçtiği kimselere emretmesi, bildirmesi, mesaj göndermesi mahiyetindeki iletişim olarak ifade edilmektedir.

Vahiy, Kur'an'da ilahi ve gayri ilahi vahiy olarak iki farklı şekilde yer almaktadır:

Gayri ilahi vahiy: Kur'an'da yer alan bazı ayetlerde fısıldamak, gizlice söylemek, ima ve işaret etmek anlamında insanların veya şeytanların vahyi şeklinde ifade edilen vahiy çeşididir. Örneğin Zekeriya (as)'ın kavmine yaptığı vahiy şu ayeti kerimede dile getirilmiştir: فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا (Meryem, 11) Burada vahiy ima ve işaret anlamında kullanılmıştır. Diğer bir ayeti kerimede ise: İnsan ve cinlerden insanlara vahiyde bulunulduğu yani fısıldama ve gizlice söyleme anlamında وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحٖى بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ (En'am, 112) buyrulmuştur.

İlahi vahiy: Allah tarafından Peygamberlere, insanlara, meleklere ve bazı canlı ve cansız varlıklara olan vahiy olarak tanımlanmaktadır. Bu vahiy hitap edildiği şeylere göre farklılıklar göstermektedir. K. Kerim'de Allah tarafından farklı şeylere hitap edilmesinin örnekleri şu şekildedir:

1. Cansız yeryüzüne ve semaya olan vahiy: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا (Zilzal, 4-5)
2. Canlılardan bal arısına olan vahiy: وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذٖى مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ (Nahl, 68)
3. Meleklere hitaben gelen vahiy: اِذْ يُوحٖى رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنّٖى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذٖينَ اٰمَنُوا سَاُلْقٖى فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ (Enfal, 12)
4. İnsanlardan Hz. İsa (as)'nın havarilerine olan vahiy: وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ اَنْ اٰمِنُوا بٖى وَبِرَسُولٖى قَالُوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ (Maide, 111)
5. İnsanlardan Hz. Musa (as)'ın annesine olan vahiy: وَاَوْحَيْنَا اِلٰى اُمِّ مُوسٰى اَنْ اَرْضِعٖيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقٖيهِ فِى الْيَمِّ وَلَا تَخَافٖى وَلَا تَحْزَنٖى اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلٖينَ (Kasas, 7)

İlham: Kalpte beliren ve içerisinde feyiz bulunduran anlam ve bilgilerdir. Vahiy ile ilham arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır:

1. İlham; Hem peygamberlere hem de insanlar vaki olur; vahiy ise sadece peygamberlere gelmektedir.
2. Vahiy; Kesin ve bağlayıcıdır; ilham ise sadece gelen insanla alakalıdır. İlham yoluyla gelen bilgi diğer insanları bağlamaz.
3. Vahiy Sadece Allahtan gelir. İlham ise Allahtan geldiği gibi şeytandan da gelebilir.
4. Vahiy; Dinamiktir ve genelde Cebrail aracılığı ile gelir; ilham ise aracısız olur.
5. Vahiy; Peygamberlere ve seçkin insanlara gelir; ilham ise hem iyi hem de kötü insanlara gelebilir.

Vahyin geliş şekilleri:

1. Sadık rüya şeklinde gelen vahiy
2. Hz. Peygamber uyanık olduğu halde, melek görünmeksizin vahyin kalbe ilka edilmesi
3. Hz. Peygamber uyanıkken Cebrail (as)'ın insan suretinde getirdiği vahiy
4. Vahyin çıngırak sesine benzer bir sesle gelmesi
5. Cebrail (as)'ın asıl suretiyle getirdiği vahiy

6. Allah Teâlâ'nın bizzat konuşması şeklinde gelen vahiy
7. Hz. Peygamber uyurken Cebrail (as)'ın getirdiği vahiy

Vahiy Kâtipleri:
Hz. Osman, Hz. Ali, Amr ibnü'l Âs, Muaviye, Mugire b. Şûbe, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit, Hanzala b. Er'Rebî, Şurahbil b. Hasene, Übey b. Ka'b, Hz. Ömer, Abdullah b. Erkam, Sâbit b. Kays, Abdullah b. Zeyd, Halid b. Velid, Abdullah b. Revaha, Huzeyfe ibni'l Yeman vb.

Vahyin yazıldığı malzemeler: Hurma dalları, beyaz taşlar, kürek kemikleri, işlenmemiş deri vb.

Vahye ait bazı kavramlar:

1. **Hadarî vahiy:** Hz. Peygamber mukim iken nazil olan vahiy
2. **Seferî vahiy:** Hz. Peygamber seferde, savaşta olduğu zamanda nazil olan vahiy
3. **Nehârî vahiy:** Hz. Peygambere gündüzleyin nazil olan vahiy
4. **Leylî vahiy:** Hz. Peygambere geceleyin nazil olan vahiy
5. **Şitâî Vahiy:** Hz. Peygambere kış aylarında nazil olan vahiy
6. **Sayfî vahiy:** Hz. Peygambere yaz aylarında nazil olan vahiy
7. **Firâşî vahiy:** Hz. Peygamber yatağında iken nazil olan vahiy
8. **Nevmî vahiy:** Hz. Peygamber uykuda iken nazil olan vahiy
9. **Ardî vahiy:** Hz. Peygamber yeryüzünde iken nazil olan vahiy
10. **Semâî vahiy:** Hz. Peygamber semada iken nazil olan vahiy

İlk Nazil olan Ayetler: Bu konuda ihtilaf olmakla beraber en kuvvetli görüş Alak suresinin ilk beş ayeti olduğudur.

1. Alak suresinin ilk beş ayeti
2. Müddessir suresi
3. Fatiha suresi
4. Besmele

Son Nazil olan ayetler: Son nazil olan ayetler konusunda da ihtilaf mevcuttur. İleri sürülen görüşlere göre son nazil olan ayetler şunlardır:

1. يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (Bakara, 278)
2. وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (Bakara, 281)
3. يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِى الْكَلَالَةِ (Nisa, 176)
4. لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ (Tevbe, 128)
5. اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا (Nasr suresi)
6. اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِى مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (Maide, 3)

Mekkî veya Medenî Sure Taksimi: Surelerin Mekki veya Medeni oluşunun belirlenmesi konusunda üç farklı yol izlenmiştir:

1. Vahyin nazil olduğu mekanın dikkate alınmasına göre, Mekke sınırları içinde nazil olan sureler Mekkî; Medine topraklarında nazil olan ayetler Medenî kabul edilmiştir.
2. Hicretin esas alınmasına göre, Hicretten önce nazil olan sureler Mekkî; Hicretten sonra nazil olan sureler Medenî kabul edilmiştir.
3. Muhatapların dikkate alınmasına göre, Mekkelilere hitap eden sureler Mekkî; Medinelilere hitap eden sureler Medenî kabul edilmiştir.

Mekkî sûrelerin alâmetleri:

1. Kur'ân'da "Kellâ " lâfzının geçtiği sûreler Mekkîdir. Bu lâfız 15 sûrede 33 defa geçmiştir.
2. İçinde Secde âyeti bulunan her sûre Mekkîdir.
3. Bakara ve Ali İmran'ın dışında başında hecâ harfi (Hurûfu Mukatta'a) bulunan her sûre Mekkîdir.
4. Bakara sûresi hariç içinde Peygamberlerin, geçmiş milletlerin, Adem ve İblis'in kıssasını ihtiva eden her sûre Mekkîdir.
5. İstisnasına rağmen çoğunlukla "Yâ eyyuhennâs" ibaresi bulunan her sûre Mekkîdir.

Mekkî Sûreler Özellikleri:

1. Kısa ve vecizdirler.
2. Şirk ve putperestliğe karşı ve kesin tavır alınmıştır.
3. Allah'ın birliği başta olmak üzere, itikad ve âhiretle ilgili iman esasları işlenmiştir.
4. Kevnî ve ahlakî konuları ihtiva eder.

Medenî sûrelerin alâmetleri şunlardır:

1. Şer'î cezalar (Hudûd) ve miras paylarını (Ferâiz) ihtiva eden sûreler
2. Cihad ve hükümlerini ihtiva eden sûreler

Medenî sûrelerin özellikleri:

1. Şeriatın konulması ve uygulanmasına İlişkin esasları belirler.
2. İbadetler, Muameleler ve toplum ilişkilerini düzenler.
3. Yahudi ve Hıristiyanların durumlarını açıklamıştır.
4. Meseleler ve durumlar uzun âyetlerle belirtilmiştir.

Kur'an kelimesi hangi kökten türemiştir?

Kur'an kelimesinin hemzesiz kökten türetildiğini savunanlar:

1. **el-Ferrâ** (v. 207/822)'ya göre: Kur'ân lafzı, قرينة kelimesinin çoğulu olan قرائن kelimesinden türemiştir. "Delil, burhân" gibi manalara gelmektedir. Ancak قرائن kelimesindeki ء, kelimenin kökünde bulunmayıp; kelimenin aslında bulunan ي harfinin yerine gelmiştir.
2. **el-Eş'arî** (v. 324/936)'ye göre: Kur'ân lafzı, "bir şeyi diğerine yaklaştırmak ve bitiştirmek" manasına gelen قَرَنَ fiilinden türemiştir.

3. **İmam Muhammed ibn İdris eş-Şâfi:** Kur'an kelimesi hiçbir kelime veya fiilden türetilmiş değildir. Kur'an kelimesi (قرآن) muarref olup hemze içermemektedir.

Kur'an kelimesinin hemzeli bir kökten türediğini savunanlar:

1. **Katâde** (v. 118/736),ve ez-Zeccâc (v. 311/923) 'a göre: "toplamak" manasına القرء kelimesinden türemiş فعلان kalıbında gelmiş bir sıfattır.
2. **el-Lihyânî** (v. 215/830)'ye göre: Kur'ân kelimesi, "okudu" manasına gelen قرأ fiilinden türemiş فعلان vezninde bir mastardır.

Kur'an'ın terim anlamı: Hz. Peygambere vahiy yoluyla indirilmiş, tevatür yoluyla nakledilmiş, Mushaflarda yazılmış, okunmasıyla ibadet olunan lafız ve manası Allah Teâlâ'ya ait olan mûciz kelamın ismidir.

Kur'an'ın diğer isimleri: El-Kitap, Ümmü'l-Kitap, El-Furkan, El-Mesânî vd.

Kur'an'ın Ebu Bekir Devrinde Toplanması

Halife Hz. Ebu Bekir döneminde zekat vermek istemeyen, dinden dönen kimseler ortaya çıkmıştı. Ayrıca yalancı peygamberler de ortaya çıkmıştı. Hz. Ebu Bekir bu karışıklıkları önlemek için bazı teşebbüslerde bulunmuş, bu arada sahte nebi Müseyleme üzerine de bir ordu göndermişti. Yemame'de (12/633 yılında) yapılan savaşta 70 kadar hafız şehid düşmüştü. Bazı tarihçilere göre bu savaşta 500 civarında sahabinin şehit düştüğü de söylenmektedir.

Yaşanan bu karışıklıklar Hz. Ömer'i (r.a.) telaşlandırmış, Halife Ebu Bekir'e gitmiş ve Kur'an'ın toplanmasını teklif etmiştir. Ebu Bekir ilk anda Rasulullah'ın yapmadığı bir işi yapma durumuyla karşı karşıya geldiği için çekinmiştir. Fakat daha sonra gönlü bu işe ısınmış ve Ömer'in haklı olduğunu ve bu işin yapılması gerektiği kanaatine varmıştır. Hemen Zeyd b. Sabit'i çağırmış ve ona Kur'an'ı inceleyip toplama görevini vermiştir. Zeyd b. Sabit ilk anda bu görevi yapmaktan çekinmiş ise de Halifenin telkin ve tavsiyelerine uyarak hemen Kur'an'ı toplamaya koyulmuştur. Kur'an'ın cem işinin zeyd b. Sabit'e verilmesinin sebepleri arasında şunlar ileri sürülmektedir:

1. Zeyd'in, Hz. Peygamber tarafından özel olarak vahiy katibliği görevi verilenlerden biri olması
2. Zekâsıyla sahabe arasında şöhret bulmuş olması
3. Zeyd'in Resulullah hayatta iken Kur'an'ın tamamını ezberlemiş olması
4. Arza-i Âhire denilen son arz'da Zeydin de bulunmuş olması
5. Sahabeler arasında herhangi bir kusurla itham edilmemiş olması
6. Henüz genç olması dolayısıyla kendisine verilen bu büyük görevi yerine getirmede enerjisi olması

Kur'an cem edildikten sonra Halife Hz. Ebu Bekir'e teslim edilmiş, onun vefatından sonra Ömer'e, Ömer'den sonra da kimin halife seçileceği belli olmadığı için Hz. Ömer'in kızı Hafsa'ya teslim edilmiştir. İstinsah yani Kur'an çoğaltılması sırasında Hz. Osman istemiş, sonra iade etmiştir. Hafsa'nın vefat etmesinden sonra Medine valisi Mervan b. Hakem tarafından da yaktırılmıştır. Bunun sebebi, istinsah edilen nüshalarla bu nüsha arasında muhalefet olabileceği iddialarını ve bu yönde doğacak fitneyi ortadan kaldırmaktır.

4. Kur'an'ın Hz. Osman Zamanında Çoğaltılması:

Hz. Osman (r.a.) zamanında İslam Devleti sınırları Arabistan sınırları dışına taşmış, fetihler sebebiyle insanlar grup grup İslam'a girmiş, her şehir halkı Kur'an-ı Kerim'i o beldedeki kurra sahabenin okuyuşuna göre okumaya başlamıştı.

Ermenistan ve Azerbeycan fetihlerine (25/646) katılan kumandan Huzeyfe b. Yeman, Müslümanlar arasındaki farklı Kur'an okuyuşlarına şahit olmuş ve seferden döner dönmez derhal halife Osman'a müracaat ederek, ümmetin arasında yahudi ve hristiyanlar arasındaki ihtilafların benzeri çıkmaması için, bu işin çaresine bakmasını istemiştir. Bunun üzerine Osman Hafsa'ya haber göndermiş, Mushaf'ın sonradan iade edilmek üzere kendisine gönderilmesini istemiştir. Hafsa da Mushaf'ı halife Osman'a göndermiştir.

Osman (r.a.) gönderilen Mushaf'ı istinsah edip çoğaltmaları için şu dört kişiyi görevlendirmiştir: Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr, Said b. As, Abdurrahman b. Haris. Bunlardan Zeyd Medine'li Ensar'dan, diğerleri ise Mekke'li olup Kureyşlilerdendi. İstinsah işi ile görevlendirilen bu sahabiler, belirtilen esaslar çerçevesindeki çalışmasını tamamladıktan sonra çoğaltılan nüshalardan birisi Medine'de bırakılmış, diğerleri Kufe, Basra ve Şam'a gönderilmiştir.

İstinsah işlemi tamamlanınca esas Mushaf, Hafsa'ya iade edilmiş, istinsah edilen Mushaflar üzerinde sahabenin icması gerçekleşmiştir. Günümüze kadar ulaşan Mushaflar Topkapı Sarayı'nda, Taşkent ve Londra'da bulunmaktadır.

Kur'an'ın Harekelenmesi:

Kur'an'ı ilk harekeleyen kişi tarihi kaynaklara göre Ebu'l-Esved ed-Düeli'dir. Bu zata harekeleme işini Basra valisi Ziyad b. Sümeyye teklif etmiş, ilk önce kabul etmemiş ise de daha sonra bir kişinin Tevbe suresinde yer alan "Ve rasuluhu" kelimesini "Ve rasulihi" şeklinde okuduğunu duyduktan sonra teklifi kabul etmiştir.

Ebu'l-Esved ed-Düeli, Kur'an-ı harekelerken, Mushaf yazısındaki renkten farklı bir mürekkeple, fetha hareke için harfin üstüne bir nokta, kesre için altına bir nokta, zamme için önüne bir nokta koymuştur.

Kur'anda yer alan harflerin noktalama işi ise Haccac b. Yusuf'un emriyle Nasr b. Asım tarafından yapılmıştır. Rivayetlere göre Kur'an'daki harflere ilk defa nokta koyan kimsenin Yahya b. Yâmer olduğu da söylenmektedir.

Kur'an'da bu gün kullandığımız harekeleri ise Halil b. Ahmed koymuştur.

KUR'AN İLİMLERİ

ESBÂBU'NÜZÛL (اسباب النزول)

Esbâbu'-Nüzul: "Hz. Peygamber (sav)'in risâlet döneminde bir soru veya soru üzerine Kur'ân'ın bir veya birkaç âyetinin veya bir surenin inmesine yol açan sebep veya olaylara denilmektedir.

Esbâbü'n-Nüzûl ile İlgili Rivâyetlerin Sıhhati: Bu rivayetlerin sahih kabul edilmesi için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Bunlar kısaca şu şekildedir.

1. Sahih hadis için öngörülen şartların, bu rivâyetlerde de mevcut olması
2. Rivayet edilen olayın, Hz. Peygamber (sav) döneminde vuku bulduğunun tespit edilmiş olması

3. Anlatılan hususların, âyet veya sûrenin konuları arasında bir ilişkinin bulunması gerekmektedir.

Esbâbu'n-Nüzûlü bilmenin Kur'ân'ın anlaşılmasında olumlu ve olumsuz etkileri olduğu tartışılmıştır. Bunlar kısaca şu şekildedir:

Olumlu Etkileri: Bir âyet ya da sûrenin nüzûl sebebini bilmek,

1. Âyet veya sûrenin indiriliş amacınına uygun anlaşılmasını sağlar.
2. Âyetler arasında var olduğu sanılan müşkillerin halledilmesini sağlar,
3. Mübhem âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştırır,
4. Âyet ve sûreler arasında münâsebet kurmaya yardımcı olur,
5. Hasr ve tahsîs şüphesini ortadan kaldırır.

Olumsuz Etkileri: Bir âyet ya da sûrenin nüzûl sebebini bilmek,

1. Sebeb-i Nüzûl kabul edilen özel olay ve târihî şartlarla sınırlı görmek, böylece ilâhî mesajın genel maksadından uzaklaştırmak söz konusu olabilir.
2. Farklı yorumların meydana gelmesine engel olabilir.
3. Müfessirlerin ayet ve surelerin anlamlarını bilme yönündeki çabaları sonuçsuz kalabilir.
4. Güncel problemlerin değerlendirilmesi zorlaşabilir.

Esbâbü'n-Nüzûle Dair Eserler

1. İbn Şihâb ez-Zührî (v. 123/740), **Tenzîlâtü'l-Kur'ân,**
2. el-Vâhidî (v. 468/1075), **Esbâbu'n-Nüzûl,**
3. İbn Teymiyye (v. 728/1328), **et-Tibyân fî Nüzûli'l-Kur'ân,**
4. Es-Suyûtî (v. 911/1505), **Lübâbu'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl,**
5. Abdülfettah el-Kâdî (v. 1195/1780), **Esbâb-ı Nüzûl.**

NESİH (النسخ)

Nesih, nass ile gelen bir hükmün daha sonra gelen bir nass vasıtasıyla yürürlükten kaldırılmasıdır. Hükmü kaldırılan ayete mensuh, yeni hüküm getiren ayete ise nâsih denilir.

Kur'an'da neshin varlığı konusu zaman içerisinde tartışılmış, Kur'an'da neshin varlığını kabul edenler yanında neshin bulunmadığını söyleyenler de olmuştur. Ebû Müslim el-İsfehâni, eş-Şehristânî, Muhammed Abduh, Seyyid Ahmed han, Muhammed el-Hudârî, Muhammed Tevfik Sıdkı, Ömer Rıza DOĞRUL, Süleyman ATEŞ gibi tefsir alimleri neshin vaki olmadığını söyleyenler arasındadır. Bunlara göre nesih, İslam dininin daha önceki Yahudilik ve Hıristiyanlığı neshetmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

Neshi Kabul Edenlerin Delilleri

1. Kur'ân'da farklı surelerde bulunan şu ayetler neshin varlığına delildir:
   a. مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ "Biz bir âyetten her neyi nesh eder veya unutturursak ondan daha hayırlısını veya onun mislini getiririz. Bilmez misin ki Allah Teâlâ şüphe yok her şeye kemaliyle kâdirdir." (el-Bakara, 2/106)

b. وَ إِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ "Ve Biz bir âyeti bir âyetin yerine tebdîl edince, Allah ise indirdiğine pek ziyâde alîm iken dediler ki: «Sen şüphesiz bir iftiracısın.» Hayır. Onların ekserisi bilmezler." (en-Nahl, 16/101)

c. يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ "Allah Teâlâ dilediğini mahveder ve ispat buyurur ve ana kitap O'nun nezdindedir." (er-Ra'd, 13/39)

2. Neshin bulunduğuna dair icmâ vardır.
3. Sahabeden nesihle ilgili gelen haberler vardır.
4. Aklen neshin, mümkün olması: Âyetler arasındaki çelişki, hiçbir yolla giderilemiyorsa; o takdirde neshe başvurulacaktır.

Neshi Reddedenlerin Delilleri

1. Kur'ân'da neshe dair hiçbir âyet yoktur. Kur'ân'da farklı surelerde bulunan şu ayetlere gelince:
   a. مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ "Biz bir âyetten her neyi nesh eder veya unutturursak ondan daha hayırlısını veya onun mislini getiririz. Bilmez misin ki Allah Teâlâ şüphe yok her şeye kemaliyle kâdirdir." (el-Bakara, 2/106)
   b. وَ إِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ "Ve Biz bir âyeti bir âyetin yerine tebdîl edince, Allah ise indirdiğine pek ziyâde alîm iken dediler ki: «Sen şüphesiz bir iftiracısın.» Hayır. Onların ekserisi bilmezler." (en-Nahl, 16/101) Bu iki âyetteki "ayet" lafzı, din veya "peygamberlik" manasındadır.
   c. يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ "Allah Teâlâ dilediğini mahveder ve ispat buyurur ve ana kitap O'nun nezdindedir." (er-Ra'd, 13/39) Bu nas ise daha önceki dinlerin neshedildiğini göstermektedir.
2. Kur'an'da neshedilen veya nesheden ayetler hakkında bir bilgi mevcut değildir.
3. Neshedildiği kabul edilen âyetlerin sayısında ihtilaf bulunması neshin olmadığını göstermektedir.
4. Neshin varlığını kabul edenler, mensûhun önce; nâsihin de sonra nâzil olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değillerdir.
5. Neshi kabul edenler neshin emir ve yasak bildiren ayetlerde olduğunu savunurken, diğer taraftan neshin rivayetlerde de bulunduğunu söylemektedirler.

Nesih ile Tahsîs Arasındaki Farklar

NESİH (النسخ)	TAHSÎS (التخصيص)
Hükmün bütününü kaldırmaktadır.	Hükmün bir kısmını yürürlükten kaldırır.
Sadece emir ve nehiy içerikli nasslarda olur.	Rivayet ve haberlerde de olabilir.
Mensûh önce, nâsih sonra olmalıdır.	Tahsîs edenle edilen arasında zaman farkı olması önemli değildir.
Yalnız kitâb ve Sünnette olur.	Diğer kaynaklarda da olabilir.

Neshin Şartları

1. Nâsih ve mensûh arasında manaca cem edilemeyecek bir ihtilafın bulunması gerekir.
2. Nesh olduğu söylenen ayet veya sure emir veya nehiy bildirmeldir. Neshedilen ayet veya hükmün ebedî olduğuna dair bir ifadenin yer almaması gerekir.
3. Nâsih ile mensûh arasında zaman bakımından öncelik sonralık bulunması gerekir.
4. Nâsih'in mutlaka, neshedilen ayet ile aynı derecede veya daha üstün derecede olması gerekir.

Neshin Kısımları

1. **Metni/tilâveti mensûh, hükmü bâki olan naslar:**

Recim âyeti diye ifade edilen الشَّيْخُ وَ الشَّيْخَةُ إذَا زَنَيَا فَارْجُمُوهُمَا اَلْبَتَّةَ نَكَالاً مِنَ اللهِ وَ اللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ "Evli erkek ve evli kadın, zina yaptıkları zaman; Allah (cc)'tan ibret verici bir ceza olarak muhakkak onları recmedin. Allah (cc), mutlak gâlip ve hikmet sahibidir." âyetinin metni/tilâveti neshedilmiş; ancak hükmü bâki kalmıştır.

2. **Metni/tilâveti bâki, hükmü mensûh olan naslar:** Bu ayetler, lafzen okunmakla beraber, hükümleri yürürlükten kaldırılan ayetlerdir. Örneğin يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إنْ يَكُنْ مَنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَفْقَهُونَ "Ey Peygamber! Mü'minleri cihada teşvik et. Eğer sizden sabredici yirmi kişi olsa iki yüze galip olurlar. Ve eğer sizden yüz kişi olsa, kâfir olanlardan bine galip gelirler. Çünkü onlar şüphe yok ki, hakkı anlamaz bir kavimdirler." (Enfâl 8/65) âyetinin hükmü veya içerdiği mana, اَلآنَ خَفَّفَ اللهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوا اَلْفَيْنِ بِإذْنِ اللهِ وَ اللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ "Şimdi Allah Teâlâ sizden (yükü) hafifleştirdi ve bilmiştir ki, sizde muhakkak bir zaaf var. İmdi sizden sabredici yüz kişi bulunursa iki yüze galip olurlar. Ve eğer sizden bin kişi bulunursa iki bine galebe ederler, Allah Teâlâ'nın izniyle. Ve Allah Teâlâ sabredenler ile beraberdir." (Enfâl 8/66) âyetiyle anlam yönüyle çelişki içerdiği için neshedilmiştir.

3. **Hüküm ve tilavet açısından mensûh olan naslar:**

Hz. Âişe (r.anha)'den yapılan rivayet de "Bilinen on emzirme, haramlık hükmü doğurur" âyetidir. Bu konuda Hz. Âişe şöyle demiştir: "Bilinen on emzirme, haramlık hükmü doğurur" âyeti Kur'ân'da yer almaktaydı. Ancak daha sonra "beş bilinen emme" ile neshedildi. Hz. Peygamber (sav) vefat ettiği zaman "beş bilinen emme" ayeti Kur'ân âyetleri arasında okunmaktaydı." (Müslim, Rada', 24)

Nesih kabul edenlere göre, önce haramlığı gerekli kılınan "bilinen on emme" nâzil edilmiştir; daha sonra bu hüküm, "bilinen beş emme" ayeti ile neshedilmiştir. Bu vesile ile "bilinen on emme" ayeti hükmen ve lafzen kaldırılmıştır.

Neshe Dair Eserler

1. Katâde b. Diâme (v. 118/726), **Kitâbu'n-Nâsih ve'l-Mensûh,**
2. Ebû Ca'fer en-Nahhâs (v. 388/949), **en-Nâsih ve'l-Mensûh,**
3. Abdurrahman b. el-Cevzî (v. 597/1201), **Nevâsihu'l-Kur'ân,**
4. Mustafa Zeyd, **en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm.**

MUHKEM VE MÜTEŞÂBİH (المتشابه)

Muhkem: Anlamı kolay bir şekilde anlaşılan, başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan ve anlatılan şeyin anlaşılmasında farklı bir desteğe ihtiyaç duymayan açık manalı ayetlere denilmektedir.

Müteşabih: Anlamı bilinmeyen veya anlamında kapalılık bulunan ya da birden çok manaya gelme ihtimali olup, bu manalardan birisini tercih etmede zorluk söz konusu olan âyetlerdir.

Müteşabih ayetler, manası sadece Allah tarafından bilinen ve derin ilme sahip olan alimlerin anlayabileceği ayetler olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Birincisine mutlak müteşabih, ikinci kısımdaki müteşabihlere ise izafi müteşabihler denilmektedir.

Mutlak Müteşabih: Kur'an'da yer alan, ruh, dabbetü'l-arz, levhi mahfuz, sinre-i münteha, beyti ma'mur gibi kavramlar mutlak müteşabih olarak değerlendirilmektedir.
İzafi müteşabih: Manası harici karineler yardımıyla derin ilim sahiplerince anlaşılabilen müteşabihler olarak bilinmektedir. Örneğin Kur'an'da yer alan, mücmel, müphem, hafi, garip kelimeler ve ayetler harici karinelerle anlaşılabilmektedir. فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ (Sâffat, 93) Ayetinde sağ elden kastın ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sağ el manasına gelebildiği gibi kuvvet anlamı da içermektedir. Ancak harici karinlerle kastın ne olduğu konusunda yorum yapılabilmektedir. Bu gibi müteşabihler izafi müteşabih olarak adlandırılmaktadır.

Müteşâbihâta Dair Eserler

a. Ahmed el-Hemedânî (v. 415/1024), **Müteşâbihu'l-Kur'ân,**
b. Abdurrahman el-Cevzî (v. 597/1200), **Def'-u Şubehi't-Teşbîh,**
c. İbn Teymiyye (v. 728/1327), **el-'İklîl fi'l-Müteşâbih ve't-Te'vîl,**
d. es-Suyûtî (v. 911/1505), **Müteşâbihu'l-Kur'ân.**

HURÛF-U MUKATTA'A (الحروف المقطعة)

Kur'an'da yer alan bazı surelerin başlarında harekesiz ve kesik vaziyette bulunan harflere huruf'u mukataa denilmektedir. Bu kesik harflerin ne anlam ifade ettiği konusunda kesin ve açık bir hadis rivayet edilmiş değildir. Bu sebeple anlamları konusunda çok farklı ve değişik yorumlar yapılmıştır. Bazıları ise bu harflerin anlamlarının sadece Allah tarafından bilinebileceğini ileri sürmüştür. Bu harflerin anlamının bilinebileceğini söyleyenlerin yaptığı yorumlar ise şu şekildedir:

1. Bu harfler, başlarında bulundukları sureler için birer isimdir.
2. Bu harflerin her biri Allah Teâlâ'nın bir sıfatına veya ismine delalet etmektedir.
3. Bu harfler, yemin harfleridir ve Allah Teâlâ yemin etmektedir.
4. Bu harfler, Kur'an için isimdirler.
5. Bu harfler, İslam tebliğinin muhatabı olan müşriklerin dikkatini çekmek için kullanılmıştır.

Mukatta harfleri, Kur'an'da 29 farklı surenin başında yer almaktadır. Bazıları bu harfleri müstakil ayet sayarken bazıları kendisinden sonra gelen ayetlerin bir parçası olarak kabul etmişlerdir.

GARÎBU'L-KUR'ÂN (غريب القرآن)

Az kullanılması sebebiyle anlamı herkes tarafından bilinemeyen ve Arap şiir ve edebiyatına başvurularak veya sözlüklere başvurularak anlaşılabilen kelime anlamındadır. Kur'an Kureyş lehçesi ile inmişken nadiren de olsa diğer lehçelerden olan kelimeler veya yabancı bir dilden olduğu halde Arapçaya giren ve Arapçalaşan kelimeler de Kur'an'da mevcuttur. Bu kelimelerin anlamı herkes tarafından bilinmediği için Kur'an'ın garib kelimeleri olarak kabul edilmişlerdir.

Örnek verecek olursak, الرَّقِيم (Kitap), الطُّور (Dağ), المُهْل (Kızgın Yağ), الْيَمّ (Deniz) kelimeleri Arapça olmadığı halde sonradan Arapçalaşmış ve Kur'an'da kullanılmıştır. Bu sebeple herkes tarafından ne anlama geldiği bilinmemektedir.

ÜSLUBU'L-KUR'AN

Kur'an'ın, insanların yazdığı kitaplardan farklı olarak, ifade zenginliği, anlaşılır olması, dikkat çekici olması, dinleyenlerin cazibesini çekmesi, kolaylaştırıcı olması, tefekküre sevketmesi, insanın maddi ve manevi dünyasına hitap edişi gibi hususiyetlerine uslubu'l-Kur'an denilmektedir.

KUR'ÂN'IN Î'CÂZI (إعجاز القرآن)

Kur'an'ın insanları aciz bırakması anlamına gelen bu kavram, insanların Kur'an'ın mana ve lafız bakımından ve ayrıca edebî üslubu açısından bir benzerini getirmekten aciz bırakması anlamında kullanılmaktadır.

(**Not:** Arapların Kur'an'ın bir benzerini getirebilecek edebi yeterliliklerinin olduğu, ancak buna Allah Teâlâ tarafından izin verilmediği ve engel olunduğunu savunan bazı kimseler olmuştur. Bunların başında da En-Nazzam gelmektedir. Bu görüşe **Sarfe Nazariyesi** denilmiştir.)

Kur'an'ın, insan veya cinlerin birbirine destek olsalar bile bir benzerini getiremeyecek olmaları Kur'an'da şu ayeti kerime ile ifade edilmiştir. قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا "Ey Rasûlüm! Deki: Yemin olsun, eğer insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansalar; birbirlerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler." (İsrâ, 88)

Kur'an Hangi yönlerden aciz bırakıcıdır?

1. Tertip ve düzen yönünden
2. Dil ve üslubundaki güzellik yönünden
3. Görünmeyen âlemden haber vermesi veya gerçekleşmemiş olaylardan haber vermesi yönünden

4. Bütün insanların bütün zaman diliminde ihtiyaçlarını karşılayıcı olması ve problemlerini çözücü niteliği yönünden
5. İçerisinde insanlar tarafından zamanla anlaşılabilen ilmi hakikatler barındırması yönünden
6. Kur'an'ın hiçbir kimse tarafından değiştirilememesi, tahrif edilememesi yönünden
7. Kur'an içerisinde asla bir anlam yönüyle çelişkinin bulunmaması yönünden

İnsanlar tarafından kaleme alınan hiçbir eserde yukarıdaki özellikler bulunmamaktadır.

İ'câzu'l-Kur'ân'a Dair Eserler

1. er-Rummânî (v. 384/994), **en-Nüket fî İ'câzi'l-Kur'ân,**
2. el-Hattâbî (v. 388/998), **Beyânu İ'câzi'l-Kur'ân,**
3. el-Bakıllânî (v. 403/1012), **İ'câzu'l-Kur'ân,**
4. es-Suyûtî (v. 911/1505), **Mu'tereku'l-Ekrân fî İ'câzi'l-Kur'ân.**

KUR'ÂN'IN MÜBHEMLERİ (مبهمات القرآن)

Kur'an'ın müphemlerinden kasıt, Kur'an'da zikredilen melek, cin ve insan gibi varlıkların veya herhangi bir kavim veya milletin veya herhangi bir mekan veya zaman diliminin ismi-i mevsuller, zamirler, umum ifade eden zaman zarfları veya belirsiz mekân isimleriyle zikredilmesi anlamına gelmektedir.

Mübhemât'ın Kur'ân'da Yer Almasının Nedenleri

1. Müphem bırakılan kısmın başka bir yerde açıklanarak ifade zenginliği sağlamak için: Örneğin, إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ayetinde ismi mevsul ile kimin kastedildiği müphem iken Nisa suresinin 69. Ayetinde وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَ الرَّسُولَ فَاُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولَئِكَ رَفِيقًا buyrularak kendisine nimet verilenlerin kimler olduğu açıklanmış ve bir ifade zenginliği elde edilmiştir.
2. İsmi müphem bırakılan kimsenin yüceltilmesi ve saygıya layık olduğunu ifade için: Örneğin وَالَّذِى جَاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ اُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ayetinde hakkı getiren ve hakkı tasdik edenlerin kimler olduğu açıklanmaksızın bahsedilen kimseler yüceltilmiş ve onlara değer atfedilmiştir.
3. İsmi müphem bırakılan kimseyi aşağılamak ve eğersiz olduğunu ifade etmek için: Örneğin Kevser suresinde إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ ayetinde, mevzubahis kişiyi aşağılamak için zamir kullanılarak müphem ifade kullanılmıştır.
4. Açıklanmasında herhangi bir fayda olmayan durumlarda müphem ifadenin kullanılması: Örneğin اَوْ كَالَّذِى مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَ هِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ اَنَّى يُحْيِى هَذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا "Yahut görmedin mi o kimseyi ki; evlerinin duvarları, çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; 'ölümden sonra Allah (c.c) bunları nasıl diriltir acaba?' dedi..." ayetinde kasabaya uğrayan kimse veya hangi kasaba olduğu açıklanmayıp müphem bırakılmıştır. Çünkü açıklanmasında fayda görünmemektedir.
5. Belirli bir şahıs kastedilse bile, ayette belirtilen mananın kuşatıcı olması için bazen isim zikredilmemiştir. Mesela .... وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِه مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه (Nisa, 100) ayetinde hicret

edenin Damra b. İys olduğu söylenmektedir. Ancak isim zikredilmeyerek hicret eden herkesi kapsaması için ayet müphem ifade ile gelmiştir.

KUR'ÂN'DA MÜŞKİLLER (مشكل القرآن)

Kur'an'da yer alan bazı ayetler arasında anlamca birbirine ters görünen durumlar anlamına gelmektedir. Aslında böyle bir anlam zıtlığı veya ihtilafı mevcut değildir. Bu konuda nisa suresi 82. Ayette أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا "Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı." Buyrulmuştur.

Kur'an'da biribirine zıt gibi görünen iki ayet örneği:

وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ "Hani, biz Mûsâ ile kırk gece için sözleşmiştik. Sizler ise onun ardından (kendinize) zulmederek bir buzağıyı tanrı edinmiştiniz." (Bakara, 51)

وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً "Mûsâ'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı" (A'raf, 142) Bu ayetlerden birincisinde tam sayı olarak kırk gün ifade edildiği halde, ikincisinde otuz gün olduğu ve on gün daha eklendiği ifade ediliyor.

Müşkil gibi algılanan ifadelerin sebepleri:

Konu farklılığı: فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَ لَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ "Kendilerine elçi gönderilen kimseleri de, gönderilen elçileri de mutlaka hesaba çekeceğiz." (A'râf, 6) edilmekte فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَ لَا جَانٌّ "O gün ne insana, ne de cinne günahından sorulmaz" (Rahmân, 39) burada birinci ayette herkese hesap sorulacağı ifade edilirken, ikinci ayette insan va cinlere soru sorulmayacağı ifade ediliyor. Bu ayetler kendi bağlamında düşünüldüğünde ihtilaf ortadan kalkmaktadır.

Ayetlerin mecaz manasında da kullanılmış olması: وَ تَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَ مَا هُمْ بِسُكَارَى "İnsanları sarhoş bir halde görürsün, oysa onlar sarhoş değillerdir." (Hacc, 2) burada insanlar sarhoşluğu içki içmekten kaynaklanmış izlenimi vermemek için "onlar aslında sarhoş değillerdir" ifadesi kullanılmıştır. Yani sarhoşluk hakiki manada değil, mecazi anlamda kullanılmıştır.

Meydana gelen fiilin dayandırıldığı kimse açısından müşkillik: فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü." Buradaki öldürme işi Allah'a isnad edilmiştir. Bu ise bir çelişki gibidir. Bu işkal, fiillerin yaratıcısı olarak Allah kabul edildiği zaman ortadan kalkmaktadır.

Aynı gerçeğin farklı varyantları ile anlatılmış olması: Hz. Adem (as)'ın yaratıldığı malzeme olarak farklı ayetler gelmiştir. Örneğin farklı ayetlerde مِنْ تُرَابٍ "topraktan" (Âl-i İmrân, 59), مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ "kokuşmuş kara çamurdan, balçıktan" (Hicr, 26), مِنْ طِينٍ لَازِبٍ "cıvık çamurdan" (Sâffât, 11), مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ "kupkuru balçıktan" (Rahmân, 14) yaratılmış olduğu vurgulanmaktadır. Sayılan bütün malzemelerin topraktan meydana geldiği düşünülür ve sayılan malzemelerin aslında aynı malzemenin işlenirken geçirdiği aşamalar olarak kabul edilirse bir ihtilafın olmadığı anlaşılmış olur.

Müşkilü'l-Kur'ân'a (مشكل القرآن) Dair Eserler

1. İbn Kuteybe (v. 276/889), **Te'vîl-u Müşkili'l-Kur'ân,**
2. Mekkî b. Ebî Tâlib (v. 437/1045), **Müşkilâtü'l-Kur'ân,**
3. Muhammed Abduh (v. 1323/1905), **Müşkilâtü'l-Kur'ani'l-Kerîm.**

MÜCMEL VE MÜBEYYEN VEYA MÜFESSER (مجمل، مبيَّن أو مفسَّر)

Mücmel: Sözden neyin kastedildiği, sözün kapalı olması sebebiyle ancak söz sahibinin açıklamasıyla anlaşılabilen ayet veya lafız şeklinde tanımlanmıştır.

Mübeyyen: Kur'an ayetlerindeki kapalı manaların açıklanması, anlaşılır hale getirilmesi ve bu husustaki açıklamaları ifade eden ayetleri ifade eden kavramdır. Bu türden açıklayıcı ayetlere mübeyyen ayetler denilmektedir. Başka bir kelime ile müfesserdir.

Örnek olarak Bakara suresinin 187. ayetinde وَكُلُوا وَاشْرَبُوا.... حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ..... "... Fecrin beyaz ipliği siyah iplikten sizce seçilinceye kadar yeyin için, sonra da ertesi geceye kadar orucu tam tutun...." buyrulmuştur. Buradaki siyah iplik ve beyaz iplikten neyin kastedildiği kapalı bir ifade iken "fecir" ifadesi ile bu kapalılık ortadan kaldırılmıştır.

Diğer bir örnek de bakara suresi 229. ayetteki اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ "Boşama, iki defadır" ayeti örnek olarak verilebilir. Burada ikinci boşamanın akabinde gerçekleşecek olan üçüncü boşamanın ne anlam ifade ettiği, hangi sonuçları getirdiği bir sonraki ayette açıklanmış ve mücmellik kaldırılmıştır. Bir sonraki ayet şu şekildedir: فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ "Eğer erkek, kadını 'üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe, onu alması kendisine helal olmaz."

Kur'an'da manası kapalı mücmel ifadelerin sebepleri:

Aynı kelimenin iki zıt anlamda kullanılabilmesi: Örneğin, Bakara suresi 228. ayetteki وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ "Boşanan kadınlar, üç ay hâli beklerler" Buradaki القروء kelimesi iki zıt anlamda kullanılabilmektedir. Hem temizlik hem de hayız anlamı taşımaktadır. Bu sebeple mücmellik söz konusudur.

Ayetlerde yer alan bazı zamirlerin kime işaret ettiğinin anlaşılamaması: Örneğin Fâtır suresi 10. Ayette إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ "O'na ancak güzel sözler yükselir. (Onları da) Allah (c.c)'a sâlih amel ulaştırır" buyrulmuştur. Buradaki يَرْفَعُهُ fiilindeki هُ zamirinin neye veya kime işaret ettiği konusu kapalıdır. Bu sebeple mücmellik söz konusudur.

Ayetlerde yer alan bazı ifadelerin atıf mı yoksa isti'nafiye cümlesi mi olduğunun anlaşılamaması: Örneğin: Al'i İmran suresinin 7. ayetinde وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا "Hâlbuki, onun te'vîlini ancak Allah (cc) bilir. İlimde derinleşenler ise: 'Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır' derler..." buyrulmuştur. Burada altı çizili olan vav harfini atıf kabul edersek "o ayetlerin manasını Allah ve ilimde derinleşenler bilir" olurken, cümleyi yeni bir cümle kabul edersek "o ayetlerin manasını Allah bilir, ilimde derinleşenler ise biz hepsinin Allah katından olduğuna inandık" derler." Şeklinde olur. Bu sebeple de burada mücmellik vardır denilir.

Ayetlerde yer alan lafızların çok kullanılmayan kelimeler olması sebebi ile garip olması: Örneğin meâric suresi 19. Ayetindeki إِنَّ الإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا "Doğrusu insan, pek hırslı yaratılmıştır." Altı çizili kelime hırslı ve sabırsız anlamındadır. Ancak çok kullanılan bir kelime olmaması sebebiyle anlamı bilinmemektedir. Bu sebeple mücmel bir ifadedir. Ancak bir sonraki ayetle bu mücmellik kaldırılmıştır. Bir sonraki ayet ise şu şekildedir: إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا وَ إِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا "Kendisine fenalık (zarar, fakirlik) dokundu mu, sızlanır. Kendisine hayır (bolluk, zenginlik) dokunduğunda ise vermez (cimrileşir)"

Kur'an'da yer alan kelimenin başka bir kelimdedn kalbolması sebebiyle mücmelliğin meydana gelmesi: Örneğin Tîn suresi 2. Ayette yer alan وَطُورِ سِينِينَ ifadesi سينا kelimesinden kalbolunmuştur.

EL-VÜCÛH VE'N-NEZÂİR (الوجوه و النظائر)

Vücuh: Aynı kelimenin Kur'an'da farklı yerlerde farklı anlamlarda kullanılması demektir. Örneğin الهدى kelimesi Kur'an'da 17 anlamda kullanılmıştır. Bunlar arasında şu anlamlar mevcuttur: البيان, الدين, الإيمان التوحيد , الحُجّ , الرّشاد , المعرفة , الإسترجاع , التوراة , القرآن , محمّد , الكُتُبُ , الرُّسل , الداعي ,

Nezâir: Farklı kelimelerin Kur'an'ın farklı yerlerinde aynı manayı ifade etmek üzere kullanılması anlamındadır. Bir manada eş anlamlı kelimelere nezair denilmektedir. Örneğin النار، الجحيم، السقر، الحطمة، جهنّم kelimeleri aynı manayı ifade etmek üzere kullanılmışlardır.

EMSÂLÜ'L-KUR'AN (أمثال القرآن)

Mesel, Kaynağı belli olmakla beraber, halk arasında yayılmış, aynı zamanda kabul görmiş kısa ve özlü sözler için kullanılan bir kavramdır. Anlatılmak istenen uzun anlatımlar, meseller yolu çok kısa bir şekilde muhatabın anlayacağı şekilde anlatılmaktadır. Kur'an'da da bu tür anlatımlara rastlanmaktadır. Bunlara **Emsalü'l-Kur'an** denilmektedir.

Kur'an'da bu meseller, insanların ifade edilen manayı daha iyi anlamaları ve idrak etmeleri için kullanılmıştır. Haşr suresi 21. Ayette bu gerçek şu şekilde vurgulanmıştır: لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz."

Mesellerin faydaları kısaca şu şekilde sıralanabilir:

1. Anlaşılması güç soyut hadiseleri anlaşılabilecek kıvama getirir.
2. Görünmeyen hadiseleri görünür hale getirir.
3. Anlaşılabilmesi için uzun bir şekilde anlatılması gereken şeyleri kısa ve öz bir şekilde anlatır.
4. Muhatapların iyi ya da kötü yanlarını başka bir şeye benzeterek veya başka bir olay içerisinde zikrederek daha iyi anlatılmasını sağlar.

KUR'AN'DA SİBAK VE SİYAK (السباق و السياق)

Sibak, bir sözün öncesi anlamında kullanılan bir kavramdır. Sözün öncesinde geçen ifadelerle olan anlam bağlantısı kastedilmektedir.

Siyak ise, sözün daha sonrası ile olan anlam bağlantısı şeklinde tanımlanmaktadır. Kur'an'da yer alan ayetlerin sibak ve siyakıyla olan anlam örüntüsü anlamın daha doğru ve kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu anlam örüntüsü, bir ayetin kendi içerisindeki sibak siyak bağlantısı, ayetin önceki ve sonraki ayetler ile olan anlam ilişkisi ve ayetin Kur'an'ın geneli içerisindeki anlam örüntüsü şeklinde ele alınmaktadır.

TEFSİR ÇEŞİTLERİ

Rivâyet Tefsiri: Kur'an tefsirinin, yine Kur'an'ın kendisine, Kur'an'ın tebliğcisi olan Hz. Peygamberin sünnetine ve vahyin şahitliğini yapmış sahabe ve onlara yakın bulunan tabiûn'dan gelen rivayetlere dayanan tefsir çeşididir. Bu tefsir, nakil yoluyla geldiği için "nakli tefsir" veya eser mahiyeti taşıdığı için "me'sur tefsir" şeklinde de isimlendirilmektedir. Bu üslupla yazılan tefsir kitapları aşağıda verildiği şekildedir:

Rivâyet Tefsiri üslubuyla yazılan eserler:

1. İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân.*
2. Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tefsiru Ebi'l-Leys.*
3. el-Vâhidî, *el-Vecîz fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîz.*
4. el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl.*
5. İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri Kitâbi'l-Azîz.*
6. İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm.*
7. Celâleddin es-Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr.*

Dirayet Tefsiri: Rey tefsiri de denilen bu tefsir üslubu, rivayetlerle sınırlı kalmayıp, arap dil ve edebiyatı, şiirleri, atasözleri ve müspet ve çağdaş ilimlerden de faydalanılarak yapılan tefsir çeşididir. Bu tefsir çeşidi, akli melekelerin kullanılarak ayetlerin tefsirinin yapılması sebebiyle

bir manada müfessirin ictihad ve gayretini de yansıtmaktadır. Dirayat üslubu ile te'lif edilen bazı tefsir kitapları şunlardır:

Dirayet tefsir eserleri:

1. Zemahşeri, *el-Keşşâf.*
2. Fahruddin er-Razî, *Mefâtîhu'l-Gayb (Tefsir-i Kebîr).*
3. Kâdî Beyzavî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.*
4. Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâkiku't-Te'vîl.*
5. Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm.*
6. El-Hazin, Lübabu't-Te'vil fi meâni't-Tenzil
7. Ebu Hayyan, El-Bahru'l-Muhit
8. El-Hatib eş-Şirbînî, es-Siracü'l-Münir

Lügavî Tefsir: Dil bakımından Kur'an ayetlerini incelemeye tabi tutan tefsir eserlerine denilmektedir. Bu alanda yazılan eserlerden başlıcaları şunlardır.

1. Vasıl b. Ata, *Me'ani'l-Kur'ân,*
2. Ahfeş, *Kitabu'l-Kur'ân,*
3. Kisai, *Me'ani'l-Kur'ân,*
4. el-Ferra, *Me'ani'l-Kur'ân,*
5. Ebu Ubeyde Ma'mer el-Müsenna, *Garibu'l-Kur'ân.*

İşâri Tefsir: Tasavvuf erbabının Kur'an'ın bâtıni manalarından hareketle oluşturdukları tefsir çeşididir. Tefsir yapan kişi, kendi iç âlemine doğan ilham ve keşf yoluyla elde ettiği bilgi ile Kur'an'ı yorumlamıştır. Bu üslupla yazılmış eserlerden bazıları şunlardır:

1. Tüsterî, *Tefsirü'l-Kur'ân'i'l-Azîm;*
2. Sülemî, *Hakâiku't-Tefsir;*
3. Muhammed el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât,*
4. Necmüddin Dâye, *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye,*
5. İsmail Hakkı Bursevi, *Rûhu'l-Beyân.*

Felsefi Tefsir: İslam dünyasının toprak bakımından genişlemesi, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşılması ve İslam dinine girenlerin kendi fikir dünyasını da beraberinde getirmesi, ayrıca felsefenin de İslam coğrafyasında vücut bulması neticesinde Kur'an ayetlerinin felsefenin doktrinleri karşısında durabilmesi için felsefi bir şekilde ele alınmasını gerektirmiştir. Bu sayede felsefi tefsirler ortaya çıkmıştır. Ancak bu tefsirler, Kur'an'ın bütününü kapsayacak şekilde oluşturulmuş değildir. Daha çok felsefenin iddialarına cevap verebilmek için ilgi kısımların felsefik tarzda işlenmiş halinden ibarettir. Bu türden tefsir yapanlar arasında ibn Sina, Farabî ve Kindî sayılmaktadır.

Fıkıh içerikli tefsirler: Kur'an'da bulunan ibadet ve muamelatla ilgili ayetlerin işlendiği tefsirler olarak bilinmektedir. Bu tefsirlerde hüküm bildiren ayetler incelenmekte, ibadet yönelik bir temel teşkil edilmesi için yorumlar elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu alanda yazılmış olan başlıca tefsir çeşitleri arasında şu eserler zikredilebilir:

1. Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân;*
2. Ebû Bekir el-Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân;*

3. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân;*
4. el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân.*

İlmi içerikli tefsir: Daha çok Kur'an'ın bilimsel gerçeklerle olan ilişkisini gündemine alan, Kur'an'ın daha önceden belirlediği halde belki de ilim dünyasının yeni keşfettiği birçok gerçekle ilişkisini kuran tefsir çeşidine bu isim verilmektedir. Bu tefsir sahipleri Kur'an'da ilmi hakikatlerin olmasını, Kur'an'ın mûcizevî yönünü ortaya koydan deliller olarak görmektedirler. Bu üslupla yazılmış bazı tefsirler şunlardır:

1. İskenderanî, *Keşfu'l-Esrari'n-Nuraniyye el-Kur'âniyye,*
2. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, *Serâiru'l-Kur'ân,*
3. Şeyh Tantavi el-Cevheri, *el-Cevahir fi Tefsiri'l-Kur'ân.*
4. Gazzali, *Cevâhiru'l-Kur'ân ve Dürruhu,*

Toplumsal veya sosyal yönü ağır basan tefsirler: Kur'an'ın hidayet rehberi olması ve yaşantının ana umdesi olması gerekliliği esası üzerine oluşturulmuş bu tür tefsirler, Kur'an'ın insanoğlunun yaşadığı çağa göre yeniden uyarlanması ve uygulanabilir şekilde yorumlanması gerekliliği, problemlerin çözümüne ön ayak olması düşüncesiyle oluşturulmuş tefsirlerdir. Mademki Kur'an Allah Teâlâ tarafından insanların dünya hayatını ıslah edici ve ahrette kurtuluşuna vesile olması için gönderilmiştir öyle ise insanların derdine çare bulacak mahiyette yorumlanmalıdır. Bir manada hayatla iç içe olmalı hayattan kopuk olmamalıdır. Bu düşünceye sahip olan İslam âlimlerinin oluşturduğu başlıca tefsirler şunlardır:

1. Muhammed Abduh'tur (*Tefsiru Cüz'i 'Amme*). Daha sonra:
2. Reşid Rıza (*Tefsiru'l-Menâr* [Hocası Abduh'la birlikte]),
3. Mustafa el-Merağî (*Tefsiru'l-Merağî*),
4. Seyyid Kutub (*Fi Zılâli'l-Kur'ân*),
5. Mevdudî (*Tefhimu'l-Kur'ân*) gelmektedir.
6. Süleyman Ateş'i (*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*)

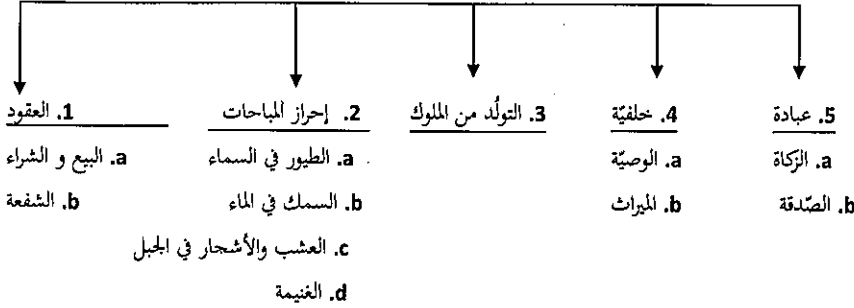
Belirli bir konuyu aydınlatmak için oluşturulmuş tefsirler: Bu tür tefsirler, dini çerçeveli bir konu ile ilgili bütün ayetlerin bir araya toplanması ve Kur'an'ın genel karakteristik özellikleri bağlamında yorumlanması ve neticeye ulaşılması şeklinde oluşturulmuş tefsirlerdir. Belli bir konuyu irdelemeye tabi tuttuğu için konulu tefsir ismi de verilmektedir.

Fırka veya mezhepsel içerikli tefsirler: İslam dünyasındaki siyasi, ictimai ve düşünce alanındaki karışıklıklar neticesinde yeni mezhepler, düşünce akımları ve yeni ekoller oluşmuş, bu ekollerin her biri mensubu bulunduğu görüşün desteklenmesi ve sağlam bir zemine oturması için Kur'an'ı kendi düşünce sistemi içerisinde yorumlama yoluna gitmiştir. Bu tür oluşturulan tefsirlere fırka veya mezhep tefsirleri denilmektedir. Bu tür içerisinde sayabileceğimiz bazı çalışmalar şunlardır:

1. Zemahşeri, *el-Keşşaf*
2. Tabersi, *Mecme'u'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân*
3. Itfeyyiş, *Himyânu'z-Zâd*
4. Nesefi, *Medâriku't-Tenzîl*

9. BÖLÜM

FERÂİZ

Notlar:

1. Bir kişi ölünce malı; şekil şartı, mahkeme kararı gibi etmenlere gerek olmadan otomatik olarak varislerin zimmetine geçer.
2. Miras hukukunda "reddi miras" yoktur. Mirasçılardan birinin "ben mirasçı değilim" geçerli değildir. Bu açıdan bakıldığında miras cebri bir olaydır, ihtiyari değildir. Fakat miras, varisin zimmetine geçtikten sonra ferağatta bulunabilir.
3. miras hukukunda "men'ü miras" (Hırmanü'l-Miras) yoktur. Baba oğlunu mirastan mahrum edemez. Fakat ölmeden önce malını istediği gibi dağıtabilir. Malı üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir. Bundan dolayı da ahrette sorumlu tutulmaz. (En doğrusunu Allah bilir.)
4. Varisler ölenin borcundan terike kadar sorumludur. Örneğin ölen kimsenin 10 bin tl. malı varsa, borcu ise 15 bin tl. olsa varisler, 5 bin tl.'lik borçton sorumlu değillerdir. 10 bin tl.'lik borçtan sorumlu olurlar ki bu borç da terikeden karşılanır. (Ancak babanın, terikeden sonra fazla olan borcunu ödemek ahlaki bir davranıştır. Varislerin terikeye denk gelen borcu ödemeleri ise hukukidir. Varisler tarafından ödenmek zorundadır.

Not: (Günümüz hukukunda miras ihtiyari bir olaydır. Varisler isterlerse reddi miras yapabilirler. Eğer mirası kabul ederlerse borcun hepsini yüklenmiş olurlar. Örneğin Almanya'daki bir muristen 100 milyon miras kalsa, siz bunu kabul etmiş olsanız, bir yıl sonra murisin 200 milyon tl. borcu olduğu ortaya çıksa siz bu borcu ödemek zorunda olursunuz.)

5. Hisseler, sorumluluğa göre taksim edilir. (الغرم بالغنم) bu sebeple erkek, ailesine, kardeşlerine bakmak zorundadır. Kadınların ise böyle bir sorumluluğu olmadığı için erkekten bir hisse az alırlar. Erkek, hanımından ayrılmış olsa erkeğin kız kardeşi erkek kardeşine bakmak zorunda değildir. Fakat kız kardeş kocasından boşanmış olsa, ilk önce baba, kızına bakmak zorundadır. Baba yoksa erkek kardeş ona bakmak zorundadır. Bu hukuki bir zorunluluktur. Erkek kardeş yoksa amcalar o kadına bakmak zorundadırlar.

6. Erkek akrabaya "asabe" denilmektedir. Bunlar hisse olarak "bakiyeyi" alırlar. Asahab-ı Ferâiz dediğimiz kimseler, naslar tarafından belirlenen hisselerini aldıktan sonra bunlar terikeden geriye kalan malı alırlar.

7. murisin bırakmış olduğu maldan önce techiz ve tekfin işlemleri için gerekli masraflar ödenir. Sonra borçları ödenir. Borç ödendikten sonra geriye mal kalırsa murisin vasiyetleri yerine getirilir. B vasiyetler malın üçte birini geçemez. Üçte birinden fazla olursa varislerin iznine bağlı olur. Daha sonra ise terikeden arta kalanı olursa mirasçılar paylarına düşeni alırlar.

8. İslam hukukuna göre, varislere ayrıca vasiye yapılamaz. (لا وصيّة لوارث) Günümüz hukukunda ise varislere ayrıca vasiyet yapılabilmektedir. İslam hukukuna göre varisler dışındaki kimseler için vasiyet yapılabilmektedir. Bu vasiyet ise borç ödendikten sonra kalan malın üçte birini geçemez. Örneğin bir kişinin oğlu Hıristiyan olsa, mirastan pay alamaz. Ancak babası oğlu için vasiyette bulunabilir. Çünkü mirasta din birliği şartı aranırken, vasiyette din şartı aranmaz. Ayrıca hisseleri naslar tarafından belirlenmiş olan ashabı feraiz, herhangi bir nedenle mirastan payını alamaz ise, bunlara da ayrıca vasiyet yoluyla mal bırakılabilir. Mirastan pay alırlarsa vasiyet yapılamaz.

9. techiz tekfin işlemleri yapıldıktan ve borçlar ödendikten sonra yetimlere, miskinlere, muhtaçlara bir miktar ayırmak müstehap kabul edilmiştir. Bunun delili ise nisa suresi 7. Ayeti kerimesidir. (Zahiri mezhebi mensupları ise bu ayetin zahirî manasından sayılan kimselere pay ayrılmasını farz kabul etmişlerdir.)

10. İslam hukukuna göre terikenin paylaşılması iki şekilde olmaktadır.

a) Kazâ-î Taksim: Naslarda belirlenen şekilde taksim edilmesidir.

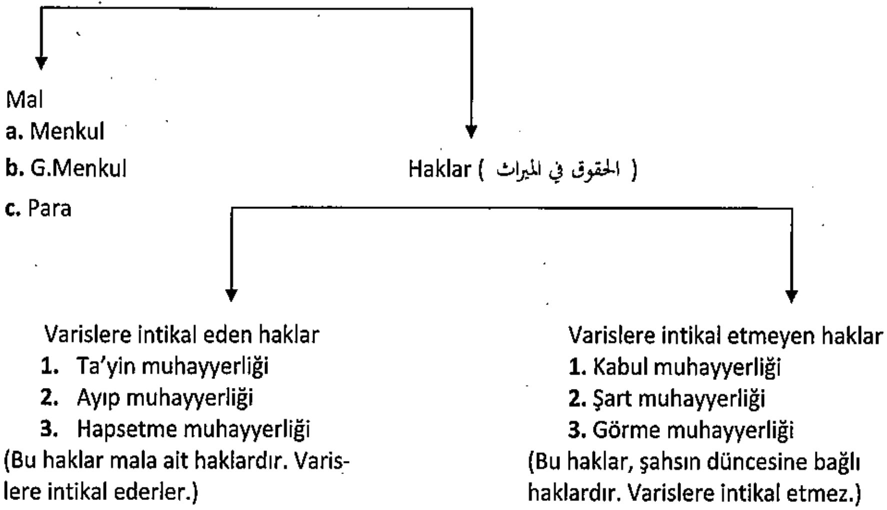
b) Rızâ-î Taksim: Mirasçıların erkek ve kız oluşlarına göre değil; kendi aralarındaki anlaşmaya göre paylaşmalarıdır. Örneğin kız, "mirası eşit paylaşalım" teklifinde bulunsa erkekler de tamam deseler, bu rıza-i taksim olur. Bu şekildeki bir paylaşım da İslam hukukuna göre caizdir. Veya araba birinin, ev birinin, arsa birinin, dükkân birinin olmak üzere kendi aralarında anlaşmış olsalar bu taksim de caiz olur. veya varislerden biri falan arsayı bana verin ben başka bir şey istemiyorum demiş olsa, diğerleri de kabul etseler bu taksim de caiz olur. (Muharace)

<u>**Not:**</u> Rızai Taksim'de şu soru ortaya atılabilir: "Nisa suresinde, miras payları anlatıldıktan sonra 'bu Allah'ın hudutlarıdır.....' buyrulmaktadır. Bu durumda rıza-i taksim Allah'ın hududunu çiğnemek olmuyor mu?"

<u>**Cevap:**</u> Miras cebri bir olaydır. Yani kişi öldükten sonra bıraktığı mal, direk olarak payları oranında varislerin zimmetine geçer. Bu durumda varisler istedikleri zaman hisselerine düşen payı alabilirler. Fakat hisseleri zimmetlerine yerleştikten sonra henüz mal taksim edilmemiş olsa da, hisselerine düşen mal üzerinde istedikleri gibi tasarruf edebilirler. Bu açıdan bakıldığında rızai taksim caiz olmaktadır.

<u>**Not:**</u> Varislerin, rıza-i taksim ile malı paylaşmaları haklarından feragat etmeleri anlamına gelir. Bu ise sulh veya hibe anlamına gelir. Haklarından feragat etmiş olanlar, tekrar terikeyi naslar doğrultusunda taksim edelim demiş olsalar, bu istekleri caiz olur. Böyle bir hakka sahiptirler. Çünkü hibeden dönüş caizdir. Ancak bu ahlaken doğru değildir. Ancak rıza-i taksime göre paylaşılan mal, el değiştirse, örneğin satılmış olsa artık nasslar'da belirlenen taksime göre paylaşma şansı kalmaz.

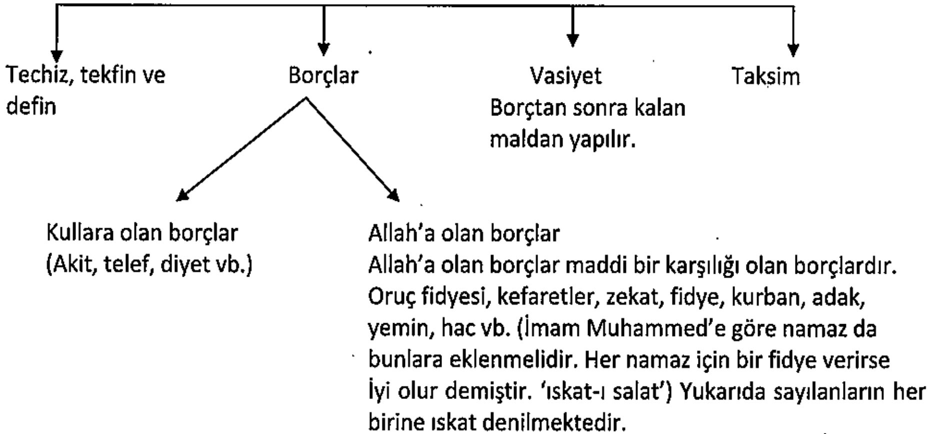
TERİKE

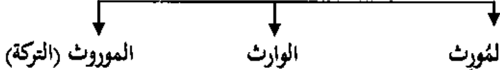
1. Ta'yin muhayyerliği: Hangisini alırsan 1 lira diyerek yapılan satış akdidir ki ta'yin muhayyerliği olan kişi ölürse, varisleri o iki şeyden birini kabul ederler.
2. Yapılan alış verişte, mal kabzedilmeden malı alan kişi vefat ederse, satıcı da parayı getirin malı alın demiş ise (malı hapsetme) varisler parayı vererek malı alırlar.

Malın kendisinde bulunan haklar

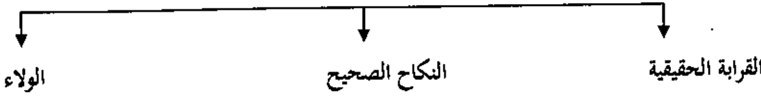
(الحقوق في التركة)

Mirasın Rükünleri (أركان الإرث)

Mirasın Sebepleri (أسباب الإرث)

القرابة الحقيقية :Mirasın vaki olması için hakiki bir kan bağı olmalıdır. Mirasın tahakkuk etmesi için ya diğer sebepler bulunmalı ya da, varis-muris arasında kan bağı bulunmalıdır.

النكاح الصحيح: Varis ile muris arasında mirasın gerçekleşmesi için irsin sebeplerinden biridir. Bu nikah sahih nikah olmalıdır. Fasit ve batıl nikah akdinden dolayı miras cerayen etmez.

الولاء: Bir kişi kendine ait bir köleyi, sırf Allah rızası için azad ederse o kölesine varis olur. Efendisi ile azad edilen köle arasındaki bu ilişkiye (الولاء العتق) denilir. Bu kölenin ölmesi durumunda azad eden kişi ona mirasçı olur. Eğer azad eden kişi de vefat etmiş ise, bu hak azad edenin oğullarına, oğulları yoksa babasına, o da yoksa asabe sırasına göre mirasçılara geçer. (Köleyi azad eden ona mirasçı olmakla beraber, azad edilen kölenin suç işlemesi durumunda, kölenin diyetini ödemek zorunda değildir.)

الولاء المُوَالاة: Anlaşma ile de velâ sahibi olunabilir. Örneğin darü'l-harp'te Müslüman olmuş daha sonra darü'l-İslam'a göç etmiş biri herhangi bir Müslüman ile velalık bağı kurabilir. Bu durumda velalığı kabul eden Müslüman, yeni Müslüman olan bu kişiye mirasçı olur. Ancak, bu yeni müslümanın işlediği bir suçtan dolayı da gereken diyeti ödemek zorundadır. Hanefiler bu şekilde kurulan velalığı kabul ederken, diğer mezhepler bu şekilde kurulan velalıktan dolayı mirasın tahakkuk etmeyeceği görüşündedirler.

Mirasın Şartları (شروط الإرث)

1. وفاة المورث حقيقية أو حكميّة أو تقديرا : Mirasın söz konusu olabilmesi için murisin, hakikaten, hükmi veya takdiri olarak ölmüş olması gerekir.

Gerçek ölüm, ruhun bedenden ayrılması ile gerçekleşmektedir. Gerçek ölüm, görme, işitme veya herhangi bir delil ile sabit olmaktadır.

Hükmi ölüm, hayatta olduğu bilinen veya muhtemel bulunan kişinin, hakim tarafından öldüğüne hükmedilmesidir. Örneğin irtidat eden bir kimsenin daru'l-harp kabul edilen bir yere kaçması ile hakim öldüğüne hüküm verebilir. Veya yaşayıp yaşamadığı, nerede olduğu bilinmeyen bir kimsenin, hakimin kararı ile öldüğüne hüküm verilebilir. Böyle bir kişiye İslam hukukunda mefkud ismi verilmektedir. Savaşlarda, doğal afetlerde kaybolan ve asla yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimse, mefkud kabul edilmektedir. gaib ise, nerede olduğu, yaşadığı bilinen, fakat uzun süredir memleketine dönmeyen kimse demektir.

Mefkud hakkında ölü hükmü verilebilmesi için geçmesi gereken süre konusunda mezheplerin görüş ayrılığı vardır. Malikiler beş yıl geçtikten sonra hakim ölü hükmü verebilir demişlerdir. Diğer mezhepler ise akranları ölünceye kadar sağ kabul edilir demişlerdir. İleri sürülen zaman geçtikten sonra hakim mefkud olan kişinin öldüğüne hükmeder. Hüküm tarihinden itibaren hanımı boş olur. bu kadın iddet bekler. Daha sonra evlenebilir. Mefkud, hanımı başka biri ile evlendikten sonra geri dönecek olsa, hangi kocasına ait olur? Bu konuda üç farklı görüş vardır. Eski kocasıan geri döner, yeni kocasında kalır, eski ve yeni kocasından dilediğini tercih

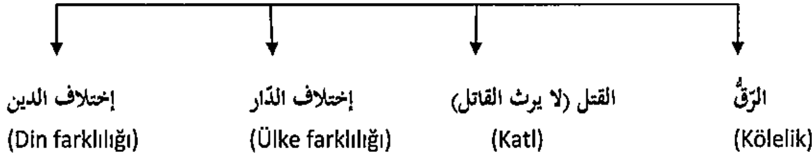
eder yani muhayyerdir. Mefkudün miras olarak paylaşılan malları ise, mirasçıların ellerinde duruyorsa bunları alma hakkına sahiptir. Durmuyorlar, satılmış veya tüketilmiş ise bu durumda bir şey alamaz.
Takdiri ölüm ise, anne karnındaki bir cenin'in başka birinin vurması, yani suç işlemesi neticesinde ölü olarak doğması ile gerçekleşir. Bu durumda cenin'in ölmesine sebep olan kişinin tam diyetin yirmide biri olan gurre ödemesi gerekir. Bu cenin mirasçı olur ve kendisine mirasçı olunur.

2. حياة الوارث حقيقة أو تقديرا: Miras olayının tahakkuk etmesi için varislerin **hakikaten** hayatta olması gerekir. Hayatta değilse diğer mirasçılar malları paylaşır. Muris ile varis aynı anda vefat etse veya hangisinin önce vefat ettiği belli değilse bu durumda birbirlerine mirasçı olmazlar. Trafik kazlarında aynı anda ölen kimseler bunun örneğidir. Anne karnındaki cenin'in hayatta kabul edilmesi ise **takdiren** hayatta olmak demektir. Ancak mirastan pay alabilmesi için canlı olarak doğma şartına bağlıdır. Anne karnındaki çocuk miras alma konusunda eğer cinsiyeti belli değilse erkek kabul edilerek erkek payı alır. Eğer cinsiyeti belli ise cinsiyetine göre kendisine pay ayrılır.

3. انتفاء المانع من موانع الإرث: Mirasa engel olan herhangi bir engelin olmaması gerekir. miras engelleri mustakil başlık altında incelenecektir.

4. العلم في جهة الإرث: Varisin hangi yönden murise mirasçı olduğu bilinmelidir. Evlilik, kan bağı, velalık.

Miras Engelleri (موانع الإرث)

القتل (لا يرث القاتل) (Katl): Murisini öldüren kimsenin bir an önce mirasa sahip olma töhmeti vardır. Bu sebeple murisini öldüren varis, mirastan mahrum edilir. Bu konuda mezheplerin görüş birliği vardır. Ancak hangi öldürmenin mirastan mahrumiyet meydana getireceği konusunda ihtilaf vardır. Mezheplerin bu konudaki görüşlerini vermeden önce öldürme çeşitlerine bi bakmamız gerekmektedir. Öldürme beş farklı şekilde olmaktadır.

Amden (kasıtlı) öldürme: Bu öldürmede, öldürme kastı bulunmaktadır. Ayrıca öldürmede kullanılan alet öldürücü bir alettir. Bu öldürmenin cezası kısastır. Kefareti bulumamaktadır.
Şibhü'l-Amd (kasıtlı öldürmeye benzeyen öldürme): Bu öldürmede öldürme kastı olmakla beraber kullanılan alet öldürücü değildir. Öldürmede kullanılmayan değnek ve taşla vurmak ve ölüme sebep olmak bu öldürmeye girer. Bu öldürmenin cezası maktülün yakınlarına verilecek diyet ve ayetlerde belirtilen kefaretin ödenmesidir.
Hata ile öldürme: Bu öldürmede, öldürme kastı yoktur. Fakat yanlışlıkla öldürme vardır. Örneğin avcının av hayvanı zannederek attığı silah ile bir insanı öldürmesi hataen öldürmedir. Bu öldürmenin cezası diyet ödenmesi ve kefaret ödenmesidir.

Hata yerine geçen öldürme: Bu öldürmede kasıt ve bilinç yoktur. Uykuda iken başkası üzerine dönmek veya yüksek bir yerden üzerine düşmek suretiyle ölümüne sebep olmak hata yerine geçen öldürmedir. Cezası diyet ve kefaret ödenmesidir.

Dolaylı yoldan ölüme sebebiyet verme: Kasıt ve bilinç olmadan başkasının ölmesine sebep olmak dolaylı yoldan ölüme sebebiyet vermek demektir. Mesela kendisine ait olmayan bir arazide kuyu kazmak ve etrafını çevirmeden bırakmanın sonucunda bir kimsenin o kuyuya düşerek ölmesi bu çeşit öldürmedir. Bunun cezası, diyet ödenmesidir. Bazılarına göre kefaret ödenmez. Ancak kişi kendi arazisinde böyle bir kuyu kazmış ve oraya izinsiz girilmiş ve kuyuya düşülmüş ise bu durumda kuyu kazan kişiye diyet ve kefaret yoktur.

Öldürme olayının mirasa engel durumunda ise mezhepler şu görüşlere sahiptirler:

- **Malikiler:** Sadece amden öldürmede mirastan mahrumiyet vardır. Diğerleri engel değildir.
- **Hanefiler:** İlk dört öldürme mirastan mahrum olması için engel kabul edilir. Ölüme dolaylı yoldan ölüme sebep olma ise mirasa engel değildir.
- **Hanbeliler:** Bütün öldürme çeşidi varisin mirastan mahrum olmasına sebeptir.
- **Şafiler:** Bütün öldürme çeşidi varisin mirastan mahrum olmasına engeldir. Ayrıca murisin işlemiş olduğu bir suçu görüp şahitlik etmek ve murisin ölmesine sebep olmak da mahrumiyet sebebidir. Çünkü burada töhmet vardır.

إختلاف الدين (Din farklılığı): Varis ile Muris birbirinden farklı dinlere sahip iseler, kan bağı ve nikah bağı bulunsa bile miras tahakkuk etmez. Örneğin baba ve anne Müslüman olsalar, çocuklar hristiyan ya da Yahudi olsa anne babaya mirasçı olamazlar. Veya tam tersi olsa hüküm yine aynıdır. Ya da erkek Müslüman iken hanımı başka bir dinden olsa yine birbirine mirasçı olamazlar. Hatta Maliki mezhebinden olanlara göre, Yahudi ve hristiyan arasındaki din farkı da birbirlerine mirasçı olmasına engeldir.

Not: Din farkı mirasa engel olmakla beraber, vasiyete engel değildir. Bu sebeple, muris, aralarında din farkı bulunan varisine vasiyet edebilir.

الرِّق (Kölelik): Köle, hür olan akrabalarına mirasçı olamaz. Çünkü alacağı mal, derhal efendisinin mülkiyetine geçer. Mirasta bırakamaz. Çünkü kendisine ait bir malı yoktur. bu sebeple hiç yok kabul edilir.

Not: Miras engellerinden dolayı mirastan pay alamayanlara mahrum denilmektedir. **Mahrum** kimse miras taksiminde hiç yokmuş gibi kabul edilir.

Mahcub: Daha kuvvetli bir varisin bulunması sebebiyle mirastan hiç pay alamayan veya alacağı pay eksilen kimseye denilmektedir. Mahcub kişi hiç miras alamıyorsa hacbı hırman; eksik pay alıyorsa hacbı noksan denilmektedir. Örneğin bir miras taksiminde ölenin oğlu, kardeşi ve annesi beraber bulunsalar, ölenin oğlu bakiyeyi alırken, kardeşi mirastan mahrum olur. Çünkü oğul onu sakıt eder. Anne ise normalde üçte bir hakka sahip iken ölenin oğlunun bulunması sebebi ile altıda bir alır. Bu durumda eksik pay almış olur. Buna göre, kardeşin sakıt olması hacbi hırman iken, annenin eksik pay alması hacbi noksan olmaktadır.

إختلاف الدار (Ülke farklılığı): Müslümanlar hangi devletin ve ülkenin vatandaşı olurlarsa olsunlar, aralarında kan bağı, evlilik ve velalık olması durumunda birbirlerine mirasçı olurlar. Farklı ülkelerin vatandaşı olmak miras engeli değildir. Ülke ayrılığı gayri Müslimler için bir

miras engelidir. İslam diyarında yaşayan bir gayri Müslim, daru'l-harpte yaşayan bir akrabasına mirasçı olamaz. Veya tam tersi durumda da mirasçı olamazlar.

Varisler

الورثة من الرجال

1. إبن (Oğul)
2. إبن الإبن و إن سفل ... (Oğl. oğlu)
3. أب (Baba)
4. أب الأب و إن علا... (Baba. babası)
5. أخ (أخ الشقيق) (Öz Erk. kardeş)
6. إبن أخ الشقيق (Kardeşin Oğlu)
7. أخ لأب (Baba bir kardeş)
8. إبن أخ لأب (Baba bir kardeşin oğlu)
9. أخ لأمّ (Anne bir oğlan kardeş)
10. عمّ شقيق (Anne baba bir amca)
11. إبن عمّ شقيق (Amcanın oğlu)
12. عمّ لأب (Baba bir amca)
13. إبن عمّ لأب (Baba bir amcanın oğlu)
14. زوج (Koca)
15. المعتق (Azad eden kişi)

الورثة من النساء

1. بنتٌ (Kız)
2. بنت الإبن و إنْ سفل (Oğlun kızı)
3. أختٌ شقيق لأب (Baba-ana bir kız kardeş)
4. أخت لأب (Baba bir kız kardeş)
5. أخت لأُمّ (Anne bir kız kardeş)
6. زوجة (Hanım)
7. أمٌّ (Anne)
8. جدّةٌ (Nine)
9. المعتقةٌ (Azad eden kadın)

الجدّ (Dede)

الجد الصحيح:

1. أب الأب
2. أب أب الأب
3. أب أب اب الأب و إن سفل

الجدّ الفاسد:

1. أب أمّ الأب
2. أب أب أمّ الأب
3. أب الأمّ
4. أب أمّ الأمّ

Ashabı Ferâiz

Dört Tanesi Erkek
1. Koca
2. Baba
3. Dede
4. Erk.Kardeş.a.

Sekiz Tanesi Bayan
1. Karı
2. Anne
3. Nine
4. Kız Kard.a.
5. Kız
6. Oğlun Kızı
7. Kız Kard.a.b
8. Kız Kard.b.

1. Ashabı Feraizden olan baba ve dede aynı zaman da asabeden de olabilir.
2. Yukarıda sayılan on iki gruptan şu kimseler asla hacbe uğramazlar. (Karı-Koca, Ana-Baba, Kız-oğul) Bunlar yaşıyor oldukları müddetçe yani hayatta oldukları müddetçe naslarda belirtilen paylarını mutlaka alırlar.

Asabe

Asabe'i sebebiyye
1. Mevlal-İtak
2. Mevlal-Muvalat

Asabe'i Nesebiyye

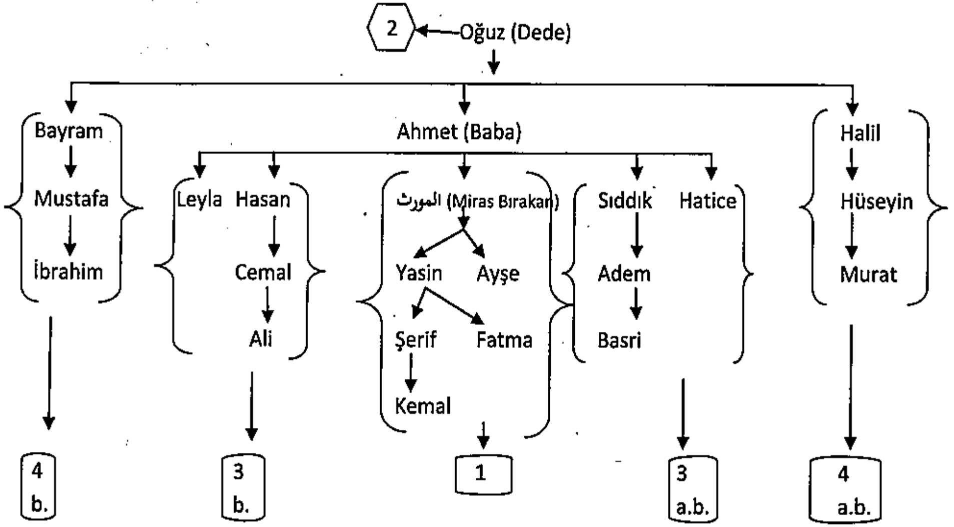
Biğayrihi
(Kadınlar)

Binefsihi asabeler tarafından asabe yapılan kadınlardır. Yani binefsihi olan erkek asabe ler tarafından asabe haline gelirler. Bunlar dört kişidir.
1. Kız (Sulbiye): Ölünün oğluyla beraber bulununca, asabe biğayrihi olur.
2. Oğlun kızı(İbniyye): Oğlun oğlu tarafından asabe biğayrihi yapılır.
3. Kız kardeş a.b. : Erkek kardeş a.b. tarafından asabe biğayrihi yapılır.
4. Kız kardeş b. : Erkek kardeş b. Tarafından asabe biğayrihi yapılır.

Binefsihi
(Erkekler)

Ölüye varıncaya kadar araya kadın girmeyen erkek akrabalardır.

Mea-Ğayrihi
(Kadınlar)
1. Kız Kard. a.b.
2. Kız Kard. b.
(Her ikisi de kız veya oğlun kızı ile beraber asabe olurlar.)

Asabelerin birbirini sakıt etme durumları:

1. قرب جهة : Cihet yönünden öncelikli olan daha sonra geleni sakıt eder. Öncelikli olma sırası, bünüvvet, übüvvet, uhuvvet, umûmet şeklindedir. Mesela 1 numaradakilerden herhangi birisi hayatta ise diğer numaradakiler mirastan pay alamazlar. Ancak baba ve dede hem asabe hem de Ashabı Feraizden olabildikleri için, Ashabı Feraiz olarak mirastan pay alırlar.
2. قرب درجة : Derece yönünden öncelikli olan daha sonra gelenleri sakıt eder. Mesela Yasin; Şerif, Fatma ve Kemali sakıt eder. Yani bu kişiler, Yasin hayatta olduğu müddetçe, muristen miras alamazlar.
3. قوة قرابة Murise çift bağla bağlı olanlar, tek bağla bağlı olanları sakıt ederler. Mesela Sıddık, murise çift bağla bağlı olduğu için, murise tek bağla bağlı olan Hasan'ı sakıt eder. Sıddık hayatta olduğu müddetçe Hasan mirastan pay alamaz.

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسولنا محمد وآله وصحبه اجمعين.

وبعد تركهء ميته حقوق أربعه تعلق ايدر:

تجهيز و تكفين /قضاء ديون /تنفيذ وصايا /قسمت بين الورثه.

فصل مصارف طوقوز:

أصحاب فرائض /عصبه النسبيه/عصبه السببيه /رد على الفروض النسبيه ذوي الأرحام /مولا الموالات /مقر له بالنسب على الغير لم يثبت نسبه /موصى له بما زاد على الثلث /بيت المال

باب مانع الإرث أربعدر باليقين :رق / وقتل /واختلاف دار / ودين

فصل أصحاب سهام اون ايكيدر :دردي رجالدن :اب / جد /أخ لأم / زوج

سكزي نسادن :زوجة / بنت /بنت الإبن /أخت لهما / اخت لأب / اخت لأم /أم/ جدهء صحيحة.

40 HAL

Ahmet'in (Baba) Halleri			أبن أج حال وار:
1	Kız/ oğ. kızı	1/6 +B	1. فرض مطلق مع الإبن او ابن الإبن وان سفل
2	Oğul/ oğ.oğlu	1/6	2. فرض مع التعصيب مع البنت او بنت الإبن وان سفلت
3	Oğ. ve kız yok	B	3. تعصيب محض عند عدم هؤلاء المذكورين.

Oğuz'un (Dede) Halleri			جدن دورت حالي واردر:
1	Kız/ oğ. kızı	1/6 +B	1. فرض مطلق مع الإبن او ابن الإبن وان سفل
2	Oğul/ oğ.oğlu	1/6	2. فرض مع التعصيب مع البنت او بنت الإبن وان سفلت
3	Oğ. ve kız yok	B	3. تعصيب محض عند عدم هؤلاء المذكورين.
4	Baba	S	4. ساقط: بالأب

Anne Bir Kardeşler (Benü Ahyaf veya Evladı Ümm)			اولاد أم (آنا بر قاردشلر) أج حالى واردر:
1	Tek olursa	1/6	1. سدس: للواحد أو الواحدة.
2	Çok olursa	1/3	2. ثلث: للأكثر سواء كان مذكرا اومؤنثا.
3	6 kişi (oğul-kız, oğlun kızı-oğlu, baba, dede) olursa	S	3. سقوط: ولد ايله وولد ابن ايله وان سفل. اب ايله جد ايله بالإتفق.

Kocanın Halleri			زوجن اكي حالي واردر:
1	Murisin oğlu ve kızı, oğlun oğlu ve oğlun kızı yok	1/2	1. نصف: عند عدم الولد وولد الإبن وإن سفل.
2	Murisin oğlu ve kızı, oğlun oğlu ve oğlun kızı var	1/4	2. ربع: عند الوجود

Karının Halleri			زوجة نك ايكى حالي واردر:
1	Murisin oğlu ve kızı, oğlun oğlu ve oğlun kızı yok	1/4	1. ربع عند عدم الولد وولد الإبن وإن سفل.
2	Murisin oğlu ve kızı, oğlun oğlu ve oğlun kızı yok	1/8	2. ثمن عند الولد وولد الإبن وإن سفل.

Ayşe'nin (Murisin kızı) Halleri			صلبيه نك (اوز قيزى) اوج حالي واردر:
1	Murisin öz kızı tek ise	1/2	1. نصف: للواحدة
2	Murisin öz kızı birden fazla ise	2/3	2. ثلثان: للأكثر
3	Murisin oğlu var ise	B'den ikili birli alır.	3. عصبئ مشتركه: مع أخيها و للذكر مثل حظ الأنثيين

Fatma'nın Halleri (Oğlun Öz Kızı)			إبنيه نك (أوغلى نك قيزى) آلتى حالي واردر:
1	Murisin oğ. Kızı tek ise	1/2	1. نصف: للواحدة
2	Murisin oğ. kızı birden çok ise	2/3	2. ثلثان: للأكثر عند عدم الصلبيه
3	Murisin bir tane kızı varsa	1/6	3. صلبيه ئ واحده ايله سدس
4	Murisin kızı birden fazla ise	S	4. صلبيتين ايله عدم الإرث.
5	Murisin oğ. Oğlu var ise	B'den ikili birli alır	5. آنجق ابنيه نك حذاسنده ويا اسفلنده غلام اولورسه عصبئ مشتركه معه وللذكر مثل حظ الأنثيين
6	Murisin oğlu var ise	S	6. سقوط: بالإبن

Hatice'nin Halleri (Ana-Baba Bir Kardeşler) Kız kardeş a.b.			أخوات لهمانك (آنا بابا بر قاردشلر) بش حالي واردر:
1	Murisin kız öz kız kardeşi tek ise	1/2	1. نصف للواحدة
2	Murisin öz kız kardeşi birden çok ise	2/3	2. ثلثان للأكثر
3	Murisin a.b. erkek kardeşi var ise	B'den ikili birli alır	3. عصبئ مشتركة معه وللذكر مثل حظ الأنثيين عند عدم البنات وبنات الإبن
4	Murisin kızı veya oğ. Kızı var ise	B	4. عصبئ محضه مع البنات او بنات الإبن وان سفلت
5	Murisin Oğ./oğ. Oğlu / baba / dede var ise	S	5. سقوط ابن ايله ابن الإبن ايله وان سفل، اب ايله بالإتفاق، جد ايله بالإختلاف.

Leyla'nın Halleri (Baba Bir Kardeşler) Kız kardeş b.			أخوات لأب (بابا بر قاردشلر) يدي حالي واردر:
1	Kız kardeş b. Tek ise	1/2	1. نصف: للواحدة
2	Kız kardeş b. Birden çok ise	2/3	2. ثلثان: للأكثر عند عدم أخوات لهما
3	Kız kardeş a.b. tek ise	1/6	3. أخت لهما ايله سدس
4	Kız kardeş a.b. birden çok ise	S	4. أختين لهما ايله عدم الإرث
5	Erkek kardeş b. Varsa	B	5. آنجق أخوات لأب ايله أخ لأب اولورسه عصبيء مشتركة معه، وللذكر مثل حظ الأنثيين
6	Murisin kızı veya oğ. Kızı varsa	B	6. عصبيء محضه: مع البنات او بنات الإبن وان سفلت
7	Oğ./oğ.oğlu/baba/erk.kard.a.b./kız veya oğ.kızı/kızkard.a.b. varsa	S	7. سقوط: ابن ايله ابن الإبن ايله وان سفل. أب ايله بالإتفاق، جد ايله بالإختلاف، دخي أخ لهما ايله بالإتفاق ساقطه در. كذالك أخت لهما ايله ده ساقطه در، أخت لهما بنات إيله وبنات الإبن ايله عصبه اولورسده.

Anne'nin Halleri			أمّنْ أوچ حالي واردر:
1	Murisin çocukları varsa, ya da oğ. Çocuk. Varsa veya a.b. kardeş veya b. Kardeş ikiden fazla ise	1/6	1. سدس: مع الولد وولد الإبن وان سفل او الإثنين من الإخوة و الأخوات.
2	Murisin hiç çocuğu yoksa	1/3	2. ثلث كل: عند عدم هؤلاء المذكورين
3	Murisin babası, murisin karısı ile beraber veya murisin babası murisin kocası ile beraber varsa	B'nin 1/3	3. ثلث ما يبقي في المسئلتين: بر مسئله ده ام، زوج وأب ويا أم، زوجه و أب أولورسه أم قالانك أوچده برني آلير. أب مقامنده جد اولورسه ايدي ثلث جميع المال عندهما. ثلث ما يبقي عند ابي يوسف.

	Nine'nin Halleri		جدةنك ايكي حالي واردر:
1	Murisin ninesi tek veya iki tane olsun aynı derecede sahih nine iseler	1/6	1. سدس: لأم او لأب. واحدة كانت او أكثر إذا كن ثابتات صحيحات متحاذيات في الدرجة
2	Murisin annesi hayatta ise, anne hem anne tarafından olan hem de baba tarafından olan nineyi sakıt eder. Baba ise sadece baba tarafından olan anneyi sakıt eder. Anne tarafından olan nineyi sakıt etmez. (Yakın nine uzak nineyi sakıt eder)	S	2. سقوط كل: أم ايله. أبويات دخي اب ايله. الا أم الأب دكل. قربى بعدايى منع ايدر. وارثه اولسون محجوبه اولسون احديهما قرابة واحده، أخرى قرابتين صاحبى السه لردى (سدس) بينهماده انصافا تقسيم اولنور. عند ابي يوسف. اثلاثا تقسيم اولنور عند محمد رحمهما الله.

VARİSLERİN HALLERİNE GÖRE MİRAS TAKSİMATI ÖRNEKLERİ

BABA

Örnek 1:

1/6	B	
Baba	Oğul	
1	5	6//

Örnek 2:

1/6	B	
Baba	oğ. Oğ. Oğlu	
↓	↓	
1	5	6//

Örnek 3:

1/6+B	1/2	
Baba	Oğ.kızı	
↓	↓	
1+2	3	6//
↓	↓	
3	3	6//

Örnek 4:

1/6	B		
Baba	Kız	Oğul	
1	5		6^3//
3	15		18//
3	5	10	18//

Örnek 5:

1/6	1/2	
Baba	oğ. Oğlu	
↓	↓	
1	5	6//

Örnek 6:

1/6+B	1/2	
Baba	oğ. Oğ. Kızı	
↓	↓	
1+2	3	6//
3	3	6//

DEDE

Örnek 1:

1/6	B	
Dede	Oğul	
1	5	6//

Örnek 2:

المال كلّه له	Sakıt
Baba	Dede

Örnek 3:

1/6+B	1/2	
Dede	Kız	
↓	↓	
1+2	3	6//
3	3	6//

Örnek 4:

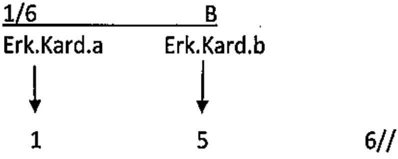
1/6	1/4	B	
Dede	Koca	Oğul	
↓	↓	↓	
2	3	B	12//
2	3	7	12//

Örnek 5:

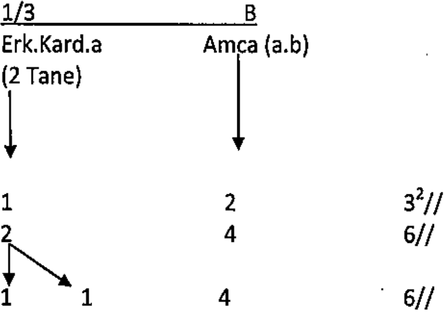
1/6	1/8	B	
Dede	Hanım	Oğul	
4	3	17	24//

ERKEK KARDEŞ A.

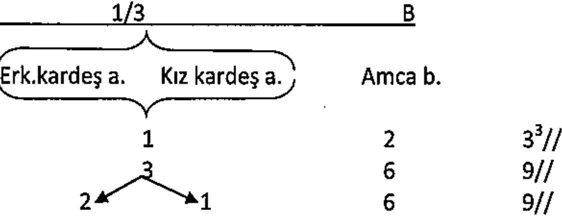
Örnek 1:

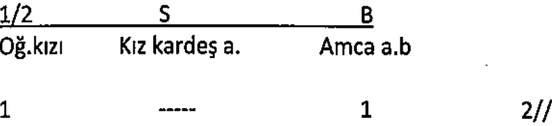
Örnek 2:

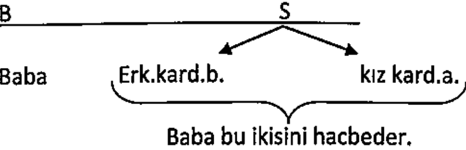
Örnek 3:

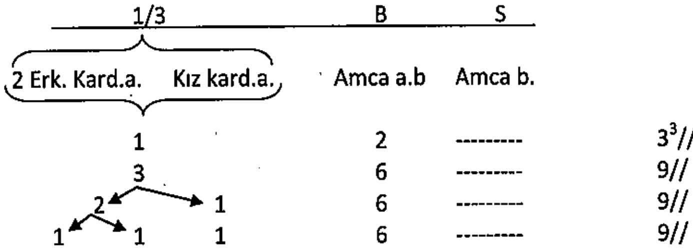
Örnek 4:

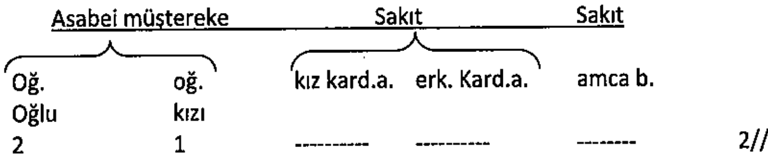
Örnek 5:

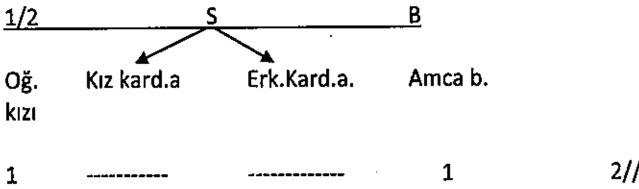
Örnek 6:

Örnek 7:

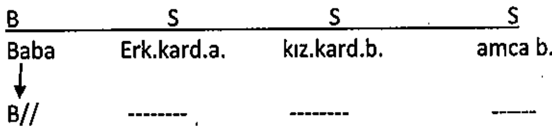

Örnek 8:

EVLADI ÜMM

Örnek 1:

Örnek 2:

1/6	B		S	
Baba	Oğul	kız	Kız.kard.a	
1	5		------------	6^3//
3	15		------------	18//
3	10	5	------------	18//

Örnek 3:

1/6	1/6	B		S	S		
Baba	Anne	oğ. Oğlu	oğ. kızı	Kız.kard.a	amca.b.	amca.a.b	
1	1	4		-------	---------	------	6^3//
3	3	12		-------	---------	-------	18//
3	3	8	4	-------	---------	-------	18//

KOCA

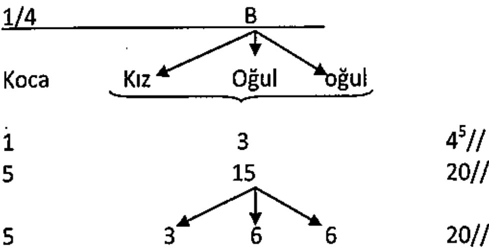
Örnek 1:

1/4	B	
Koca	Oğul	
1	3	4//

Örnek 2:

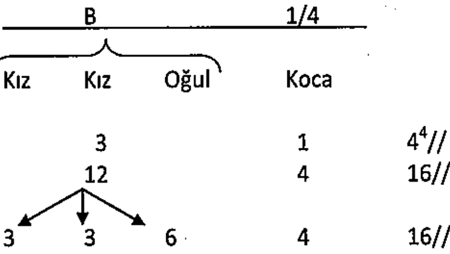
1/4	1/6	B		S	
Koca	Dede	oğul	kız	oğ.oğlu	
3	2	7		-------	12^3//
9	6	21		--------	36//
9	6	14	7	---------	36//

Örnek 3:

1	3	4^5//
5	15	20//
5	3 6 6	20//

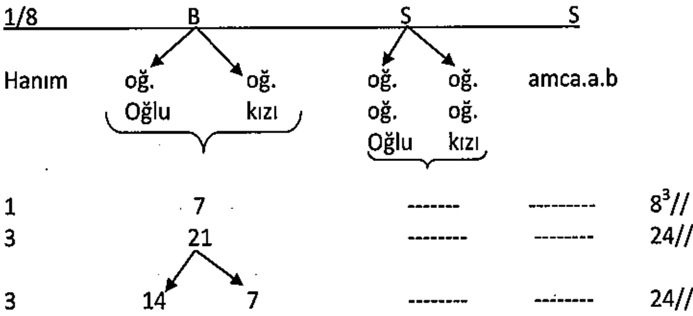
Örnek 4:

3	1	4^4//
12	4	16//
3 3 6	4	16//

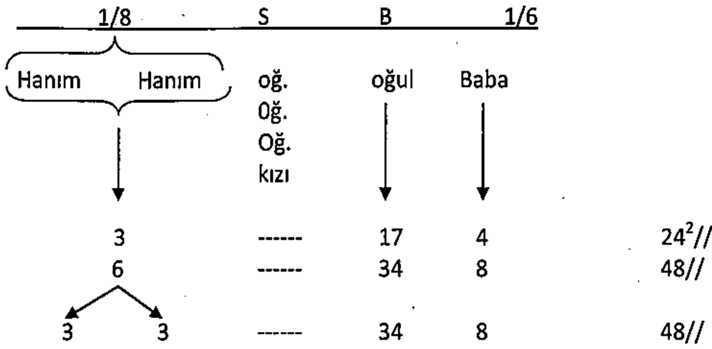
HANIM:

Örnek 4:

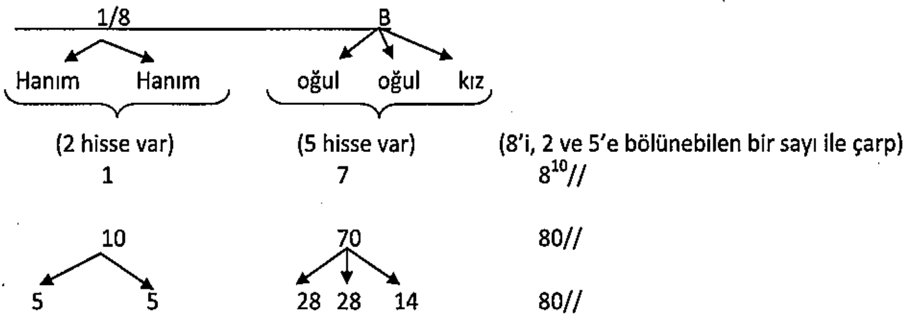
1	7	-------	---------	8^3//
3	21	--------	--------	24//
3	14 7	--------	--------	24//

Örnek 5:

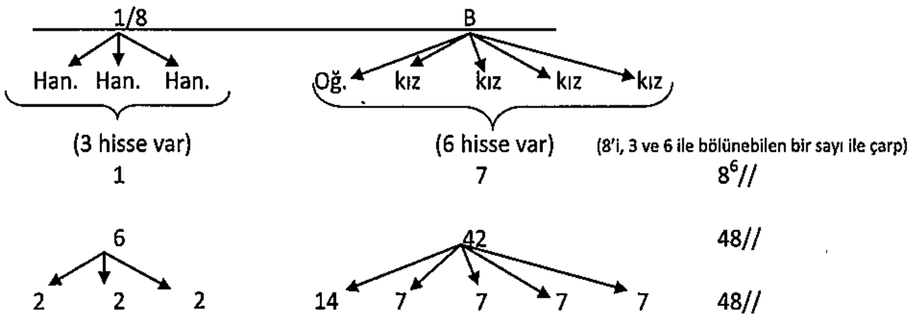
3	------	17	4	24^2//
6	------	34	8	48//
3 3	------	34	8	48//

Örnek 6:

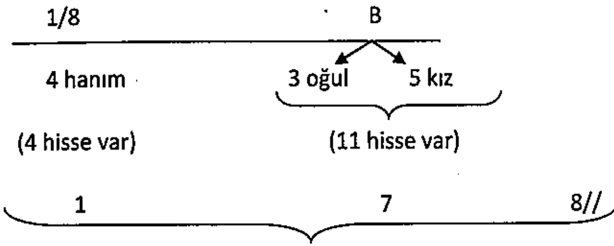
10	70	80//
5 5	28 28 14	80//

Örnek 7:

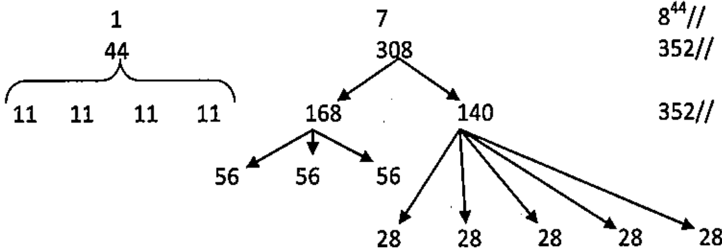

6	42	48//
2 2 2	14 7 7 7 7	48//

Örnek 8:

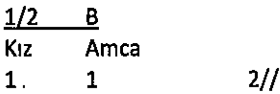

(Her birini, 4 ve 11 rakamının bölünebildiği bir sayı ile çarp)

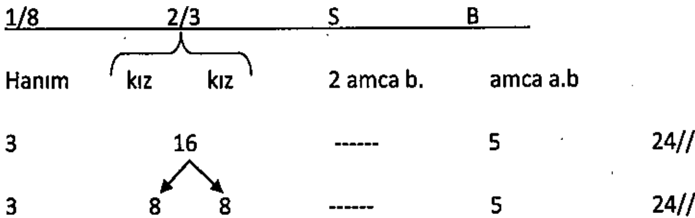

SULBİYE (KIZ)

Örnek 1:

Örnek 2:

Örnek 3:

1/8		2/3			1/6+B	
Hanım	Hanım	Kız	Kız	Kız	Baba	
(2 Hisse)		(3 Hisse)				(Her birini 2 ve 3 ie bölünebilen bir sayı ile çarp)
3		16			4+B[1]	24^6//
18		96			30	144//
9	9	32	32	32	30	144//

Örnek 4:

1/8	1/6	S	B	S	S	
Hanım	Baba	Dede	Oğul	oğ.oğ	Kız.kard.a.	
3	4	-----	17	-----	------	24//

Örnek 5:

1/6+B	S	1/8	2/3		S	
Baba	Dede	Hanım	Kız	Kız	Kız kard.a.	
4+1=5	-------	3	8	8	-----	24//

Örnek 6:

1/4	B					S	
Koca	kız	kız	oğ.	oğ.	oğ	Er.kard.a.	
1			3			-------	4^8//
8			24			------	32//
8	3	3	6	6	6	--------	32//

İBNİYE (Oğlun Kızı)

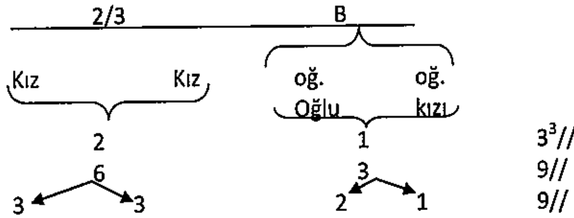
Örnek 1:

1/2	B	
Oğ. kızı	Amca	
1	1	2//

Örnek 2:

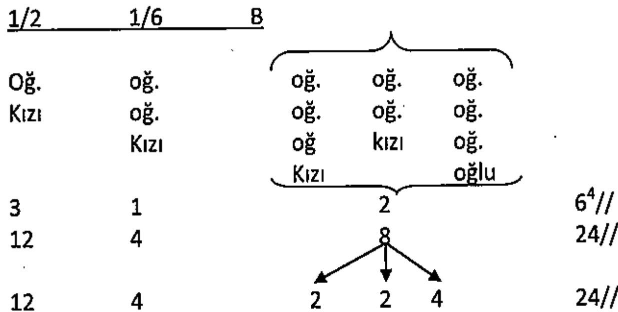
1/2	1/6	B	
Kız	oğ. kızı	Amca b.	
3	1	2	6//

Örnek 3:

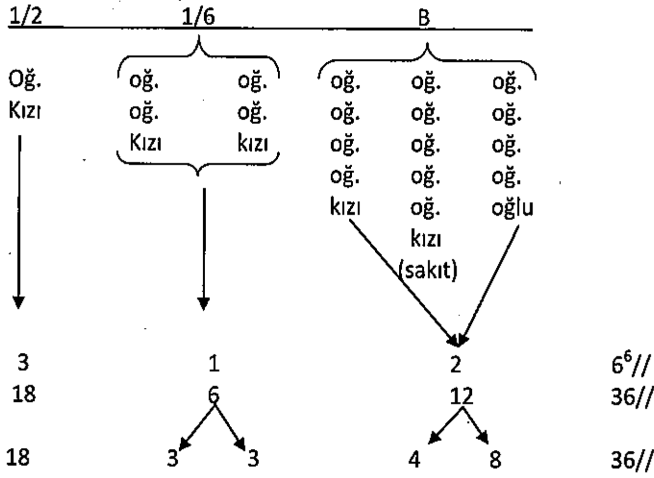

Teşbib-i BENAT

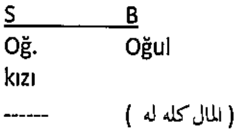
Örnek 1:

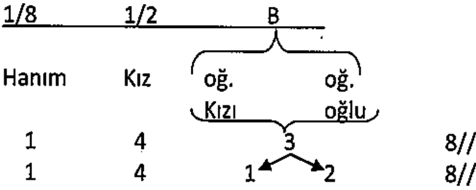
Örnek 2:

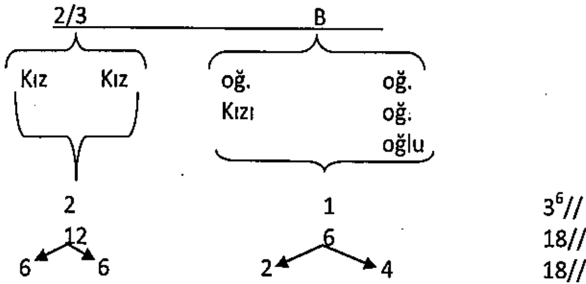
Örnek 3:

Örnek 4:

Örnek 5:

KIZ KARDEŞ a.b.

Örnek 1:

1/2	1/6	2/3			1/3		
Koca	Anne	3 kız a.b.			2 erk.kard.a.		
6	2	8			4		12//20[6]
36	12	48			24		120//
36	12	16	16	16	12	12	120//

Örnek 2:

1/4			B			
3 Hanım			2 kız kard.a.b.		erk.kard. a.b.	
1			3			4^{12}//
12			36			48//
4	4	4	9	9	18	48//

Örnek 3:

1/2	1/6	S	B	
Kız	oğ. Kızı	oğ. oğ. kızı	Kız.kard.a.b.	
3	1	-----	2	6//

Örnek 4:

1/8	B	S	
Hanım	Oğul	Kız.kard.a.b.	
1	7	---------	8//

Örnek 5:

1/4	1/3	1/2	B	
Hanım	Anne	Kız.kard.b.	Amca.a.b.	
3	4	6	-------	12//
3	4	6	-------	13//

Örnek 6:

1/4	1/6	2/3	B	
Hanım	Ana	2 kız kard.b.	amca.b.	
6	4	16	--------	24//
6	4	8 ← → 8	--------	26//

Örnek 7:

1/4	2/3		B	
Hanım	Kız.kard.b.	kız kard.b.	Amca	
3	8		1	12//
3	4	4	1	12//

Örnek 8:

2/3		B		
Kız	Kız	oğ. Kızı	oğ. oğ. Oğ.	
2		1		3^6//
12		6		18//
6	6	2	4	18//

Örnek 9:

S	B
Oğ. Kızı	oğul ↓
-----	المال كله له

Örnek 10:

1/2	B	
Kız.kard.a.b.	Erk.kard.b.	
1	1	2//

Örnek 11:

2/3	B	
2 kız	Kız.kard.a.b.	
2	1	3//

Örnek 12:

2/3		B	
2 Kız kard.a.b.		amca a.b.	
2		1	3//
1	1	1	3//

Örnek 13:

S	B	S
Kız.kard.a.b.	Baba	Dede
----------	المال كله له	-------

Örnek 14:

1/2	1/6	B	
Oğ. Kızı	oğ. oğ. Kızı	kız.kard.a.b.	
3	1	2	6//

Örnek 15:

1/2	2/3			B	
Koca	3 kız.kard.a.b			amca	
3	4			-----	6//7
3	4			-----	7^3// (Avliye)
9	12			------	21//
9	4	4	4	------	21//

Örnek 16:

1/2	1/6	B		
Koca	Kız.kard.a.	Kız.kard.a.b.	Erk.kard.a.b.	
3	1	2		6^3//
9	3	6		18//
9	3	2	4	18//

Örnek 17:

1/4	2/3		B	
Koca	2 kız		Kız.kard.a.b.	
3	8		1	12//
3	4	4	1	12//

Örnek 18:

1/8	1/2	1/6	B	
Hanım	Kız	Oğ. Kızı	Kız.kard.a.b.	
3	12	4	5	24//

Örnek 19:

1/8	2/3		1/6+B	S	
Hanım	2 kız		Baba	2 kız kard.a.b.	
3	16		4+B[1]	--------	24//
3	8	8	5	-------	24//

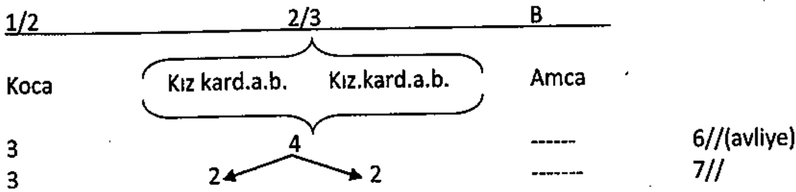
Örnek 20:

1/4	B	S	
Hanım	Dede	Kız.kard.a.b.	
1	3	--------	4//

Örnek 21:

1/4	1/2	B	
Hanım	Kız.kard.a.b.	Amca	
1	2	1	4//

Örnek 22:

Örnek 23:

1/4	1/2	B	
Koca	Kız	Kız.kard.a.b.	
1	2	1	4//

Örnek 24:

1/4	1/2	1/6	B	
Koca	Kız	Oğ. Kızı	Kız.kard.a.b.	
3	6	2	1	12//

Örnek 25:

1/8	1/2	1/6+B	S	
Hanım	Kız	Baba	Kız.Kard.a.b	
3	12	4+B	--------	24//
3	12	4+5=9	---------	24//

Örnek 26:

1/4	B	S	
Hanım	Dede	Kız.kard.a.b.	
1	3	----------	4//

EHAVÂT-I LİEB: (KIZ KARDEŞ B.)

Örnek 1:

1/2	B	
Kız.kard.b.	amca	
1	1	2//

Örnek 2:

1/2	1/6	B	
Kız.kard.a.b.	kız kard.b.	Amca	
3	1	2	6//

Örnek 3:

2/3	B	
2 kız.kard.a.b.	kız.kard.b. erk.kard.b.	
2	1	3^3//
6	3	9//
6	1 2	9//

Örnek 4:

2/3	B	
2 kız kard.b	Amca	
2	1	3//
1 1	1	3//

Örnek 5:

S	2/3	B	
Kız.kard.b.	2 kız kard.a.b.	Amca	
--------	2	1	3//
---------	1 1	1	3//

Örnek 6:

1/2	B	
Kız	kız.kard.b.	
1	1	2//

Örnek 7:

1/2	1/6	B	
Oğ. Kızı	oğ. oğ. kızı	kız.kard.b	
3	1	2	6//

Örnek 8:

S	B
Kız kard.b.	oğ. Oğlu (المال كله له)

Örnek 9:

S	B
Kız.kard.b.	Erk.kard.a.b. (المال كله له)

Örnek 10:

S	S	B
Kız kard.b.	Kız kard.a.b.	Oğul (المال كله له)

Örnek 11:

1/2	1/6	S	B	
Kız	oğ. kızı	Kız.kard.b.	Kız.kard.a.b.	
3	1	-------	2	6//

Örnek 12:

1/2	1/6	S	B		S	
Kızı	oğ. Kızı	oğ. oğ. Kızı	kız.kard.a.b.	erk.kard.a.b.	Kız.kard.b	
3	1	-----	2		-------	6^3//
9	3	-----	6		-------	18//
9	3	-----	2	4	-------	18//

Örnek 13:

1/2	2/3		S	
Koca	Kız.kard.a.b.	Kız.kard.a.b.	Kız.kard.b	
3	4		------	6// (avliye)
3	2	2	------	7//

ANNE:

Örnek 1:

1/6	B	
Anne	Oğul	
1	5	6//

Örnek 2:

1/6	1/2	B	
Anne	oğ. Kızı	Amca	
1	3	2	6//

Örnek 3:

1/6	B	
Anne	2 erk.kard.a.b.	
1	5	6^2//
2	10	12//
2	5 ← → 5	12//

Örnek 4:

1/6	1/3	B	
Anne	2 erk.kard.a	Amca	
1	2	3	6//

Örnek 5:

1/3	B	
Anne	Erk.kard.a.b.	
1	2	3//

Örnek 6:

$B_{1/3}$	B	1/2	
Anne	Baba	Koca	
1 (Anne + Baba)		1	2^3//
1 ←	→ 2	3	6//

Örnek 7:

1/3	1/4	B	
Anne	Hanım	Dede	
4	3	5	12//

NİNE

Örnek 1:

1/6	B	
Anne anne	Erk.kard.b.	
1	5	6//

Örnek 2:

1/6	S	B	
Anne	Baba	Baba	
Anne	anne		
Anne	anne		
1	-------	5	6//

Örnek 3:

1/6		B	
Anne	Baba	Amca	
Anne	anne		
1		5	6^2//
2		10	12//
1	1		

Örnek 4:

1/6	S	B	
Anne	Anne	Amca	
Anne	Anne		
	Anne		
1	-----	5	6//

Örnek 5:

S	S	B
Baba	Anne	Baba
Anne	Anne	
	Anne	
	Anne	
-----	------	(المال كله له)

Örnek 6:

1/6	S	B	
Anne	Baba	Amca a.b.	
Anne	Anne		
Anne	Anne		
	Anne		
1	-------	5	6//

10. BÖLÜM

LİTERATÜR

HANEFÎ MEZHEBİNE AİT ESERLER

Ebu Hanifenin eserleri
Kelâm ilmine dair **el-Fıkhu'l-Ekber** adındaki kitabı yazmıştır. Onun diğer eserleri de şunlardır.

1. el-Âlim ve el-Müteallim
2. er-Risâle,
3. Vasiyyet,
4. Kaside-i Nu'ma-niyye,
5. Marife-i Mezahib,
6. el-Fıkhu'l-Ebsat,
7. el-Müsned.

Ebû Yusuf (113-182 / 731-793)
1. Kitâbu'l-Âsâr: Bu eseri, kendisinden oğlu, kendisi de Ebû Hanife'den rivayet etmiştir. Burada rivayet senedleri, peygamber, sahabe ve tabiuna kadar çıkartılır veyahut Ebu Hanife'nin ictihadları bahis konusu edilir.
2. İhtilâfu îbn Ebî Hanife ve İbn Ebî Leylâ: Bu kitapta Ebu Hanife ile İbn Ebi Leyla'nın ihtilaf ettikleri meseleleri toplamıştır.
3. er-Reddü ala Siyeru'l-Evzâi: Devletler hukuku ile ilgili bir eserdir. Bu eserde Irak ekolunun görüşleri serdedilerek, Evzât'nin görüşleri reddedilmiş ve böylece Evzâî'ye ilmi cevaplar verilmiştir.
4. el-Emâlî: Bu eser, Ebû Yûsuf'un ders takrirleridir! Bu eseri, İmam Muhammed ders esnasında not halinde tutmuştur.
5. Kitâbu'l-Harâc: Halife Harun Reşid'in isteği üzerine yazılan bu eserde, devlet maliyesinin esasları açıklanmıştır. Özellikle devletin gelir ve giderleri söz konusu edilmiştir.

İmam Muhammed (132-189/749-804)
1. **el-Asl (el-Mebsût) :** Geniş bir fıkıh kitabıdır.
2. **el-Câmiu'1-Kebir:** Bu eserde, rey ehlinin fıkhı görüşleri anlatılır.
3. **el-Camiu's-Sâğîr:** Bu da bir fıkıh kitabıdır.
4. **es-Siyerü'l-Kebîr:** Bu da devletler umumî hukuku demektir.
5. **es-Siyerü's-Sağîr:** Bu da devletler umumî hukuku demektir.
6. **ez-Ziyâdât:** Bu eser, yukarıdaki eserlerde olmayan hususları ihtiva etmektedir.

Bu altı kitaba, İmam Muhammed'den açıkça rivayet edildiği için **zâhirü'r-rivâye** adı verilir, el-Hâkim eş-Şehîd (öl. 344), bu altı kitabın mükerrer konularını çıkararak bir kitap meydana getirmiş ve ona el-Kâfi adım vermiştir. Serahsî (öl. 483)'de el-Kâfî'yi el-Mebsût adıyla şerhetmiştir.

Hanefî uleması diyor ki:
"Fıkh'ı,
Abdullah b. Mes'ûd ekti
Alkame b. Kays suladı,
İbrahim en-Nehaî biçti,
Hammâd b. Ebî Süleyman sürdü, savurdu,

Ebû Hanife ilim değirmeninde Öğüttü.
Ebû Yusuf hamurunu tuttu,
İmam Muhammed ekmek yaptı,"

Nevadir Kitapları:

Ebû Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüş ve kavillerini zâhirü'r-rivaye kitaplarından başka kitaplarda da bulmak mümkündür. Bu üç imamın kavillerinin kat'î ye açık bir surette rivayet edildiğini göstermeyen kitaplara da nevadir kitapları denir. Bunlar İmam Muhammed'in **el-Âsar, Ziyadetü'Ziyadat, Keysaniyyat, Hârûniyyât, Curcaniyyat ve Rakkiyyat** adlı kitaplarıdır.

Vâkıât Kitapları

Hükümleri mezhebde tasrih edilmeyip sonraları fukahâ tarafından ictihâd ve tahrîc yoluyla hüküm verilen meselelere vâkıât denir. Olaylar vuku buldukça hükümleri çıkarılmıştır. Bunlara fetva ve nevazil (Yeni olaylar) da denir. Bu hususta ilk eseri en-Nevâzil adıyla Ebû'l-Leys es-Semerkandî yazmıştır. Ebû'l-Abbâs en-Nâzimî'nin Mecmuu'n-Nevâzil'i de böyle bir eserdir.

Hanefî Mezhebine Ait Bazı Fıkıh Kitapları:

1.	Hakim eş-Şehid	**el-Kafi**
2.	Haki eş-Şehid	**el-Münteka**
3.	Kuduri	**Muhtasaru'l-Kuduri**
4.	Meydani	**Lübab**
5.	Semerkandi	**Tuhfetü'l-Fukuha**
6.	Meğinani	**Hidaye**
7.	İbnü'l-Hümam	**Fethu'l-Kadir**
8.	Baberti	**el-İnaye**
9.	Zeylai	**el-Kifaye**
10.	Mavsili	**el-İhtiyar**
11.	En-Nesefi	**Kenzü'd-Dekaik**
12.	Timurtaşi	**Tenvirül-Ebsar**
13.	Haskefi	**Dürrü'l-Muhtar**
14.	İbn Abidin	**Fetavayı Hamidiyye**
15.	Ali Haydar	**Dürerü'l-Hukkam**

Hanefilerde Mütünü Erbaa Kitapları:

1.	Mavsili,	**Muhtar**
2.	Nesefi,	**Kenz**
3.	Sa'ati,	**Mecmmaul-Bahreyn**
4.	Tacüş-Şeria,	**Vikaye**

Malik B. Enes (93-179/712-795)
Eserleri:
1. Muvatta'ı — Şerhleri = 1) Temhid Abdil Ber
2) el istiskar "
3) Şerhu muvatta Zerkani
4)
2. K. el-Va'z,

3. Tefsîrü Garîbı'l-Kur'ân,
4. K.el-Mesâil,
5. K. en-Nücûm

Malikî Mezhebine Ait Bazı Fıkıh Kitapları:

1. el-Bacî, **el-Münteka,**
2. îbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid ve Nihâyetü'l-muktesid.**
3. el-Karâfî, **el-Furûk,**
4. Huraşî, **eş-Şerhu ala Muhtasarı, Seydî Halîl.**
5. Dûsûkî, **Haşiye ala's-Serhul'l-Kebir,**
6. Derdır, **eş-Şerhul-Kebîr,**
7. el-Hattâb, **Mevâhibu'l-Celil,**
8. el-Mevvâk, **et-Tâc ve'l-İklil.**
9. Sehnûn, **Müdevvenetü'l-Kübrâ**

İmâm Eş-Şâfii (Öl. 150 - 204

1. el-Ümm,
2. el-Hücce,
3. er-Risale

Şafiî Mezhebine Ait Bazı Fıkıh Kitapları:

1. Müzenî, **Muhtasar,**
2. Büveytî, **Muhtasaru'l-Kebîr,**
3. Nevevî, **Minhâc,**
4. Remli, **Nihâyetü'l-Muhtâc,**
5. Şirbinî, **Muğnî'l-Muhtâc.**
6. İbn Hacer, **Tuhfetü'l-Muhtâc.**
7. Gazzalî, **el-Vecîz fî fıkhı'ş-Şâfiî-.**
8. Şirazî, **el-Mühezzeb,**
9. Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb**

Ahmed B. Hanbel (Öl. 164-241 / 781-855)

Hanbeli Mezhebine Ait Bazı Fıkıh Kitapları

1. İbn Kudâme, **el-Muğnî,**
2. Mansur b. İdris Buhûtî, **Keşşâfu'l-Kinâ.**
3. Hırakî, **Muhtasar,**
4. İbn Teymiyye, **Fetâvâ.**
5. Merdâvî, **el-İnsâf.**

TEFSİR USULÜ İLE İLGİLİ ESERLER

Müstakil Tefsir usulü kaynakları:

Hâris el-Muhâsibî **el-'Akl ve Fehmu'l-Kur'ân**
el-Hûfî **el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân**
Celaleddin es-Suyûtî **el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân**
ed-Dihlevî **el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsir**
ez-Zerkeşi **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**

Rivayet tefsirleri

1. İbn Cerîr et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân.**
2. Ebu'l-Leys Semerkandî, **Tefsiru Ebi'l-Leys.**
3. el-Vâhidî, **el-Vecîz fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîz.**
4. el-Begavî, **Meâlimu't-Tenzîl.**
5. İbn Atiyye, **el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri Kitâbi'l-Azîz.**
6. İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm.**
7. Celâleddin es-Suyutî, **ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr.**

Dirayet tefsirleri:

1. Zemahşeri, **el-Keşşâf.**
2. Fahruddin er-Razî, **Mefâtîhu'l-Gayb (Tefsir-i Kebîr).**
3. Kâdî Beyzavî, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.**
4. Nesefî, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâkiku't-Te'vîl.**
5. Ebussuûd Efendi, **İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm.**

Lügavi Tefsir:

1. Vasıl b. Ata, **Me'ani'l-Kur'ân,**
2. Ahfeş, **Kitabu'l-Kur'ân,**
3. Kisai, **Me'ani'l-Kur'ân,**
4. el-Ferra, **Me'ani'l-Kur'ân,**
5. Ebu Ubeyde Ma'mer el-Müsenna, **Garibu'l-Kur'ân.**

İş'âri Tefsir:

1. Tüsterî, **Tefsirü'l-Kur'ân'i'l-Azîm;**
2. Sülemî, **Hakâiku't-Tefsir;**
3. Muhammed el-Kuşeyrî, **Letâifu'l-İşârât,**
4. Necmüddin Dâye, **et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye,**
5. İsmail Hakkı Bursevi, **Rûhu'l-Beyân.**

Fıkhi Tefsir:

1. Şâfiî, **Ahkâmu'l-Kur'ân;**
2. Ebû Bekir el-Cassâs, **Ahkâmu'l-Kur'ân;**
3. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, **Ahkâmu'l-Kur'ân;**
4. el-Kurtubî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân.**

İlmi Tefsir:

1. Gazzali, **Cevâhiru'l-Kur'ân ve Dürruhu,**
2. İskenderani, **Keşfu'l-Esrari'n-Nuraniyye el-Kur'âniyye,**

3. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Serâiru'l-Kur'ân,**
4. Şeyh Tantavi el-Cevheri, **el-Cevahir fi Tefsiri'l-Kur'ân.**

İctimai Tefsir:

1. Reşid Rıza — ***Tefsiru'l-Menâr*** ***Hocası Abduh'la birlikte**
2. Mustafa el-Merağî — ***Tefsiru'l-Merağî***
3. Seyyid Kutub — ***Fi Zılâli'l-Kur'ân***
4. Said Havva ve Mevdudî — ***Tefhimu'l-Kur'ân***
5. Süleyman Ateş'i — ***Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri***

Edebi Tefsir:

1. Emin el-Hûlî — **Muhâdarât fi'l-Emsâli'l-Kur'âniyye**
2. Dr. Aişe Abdurrahman — **el-İ'cazü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm**
3. Seyyid Kutub — **et-Tasviru'l-Fennî fi'l-Kur'ân**

Mezhebi Tefsir:

1. Mu'tezile, Zemahşeri, **el-Keşşaf**
2. Şîa, Taberi, **Mecme'u'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân**
3. Hârîciler, Itfeyyiş, **Himyânu'z-Zâd)**
4. Ehl-i Sünnet, Nesefi, **Medâriku't-Tenzîl**

Hanefilerden Külli Kaide Çalışması Yapanlar:

1. Ebu Tahir ed-Dabbas: Hanefi mezhebine ait on yedi kaide oluşturmuştur.

2. Ebul-Hasan el-Kerhi: Külli kaideleri müstakil bir risale halinde ilk olarak toplayan kişidir. Mezhepte müctehittir. Eseri **"Usulül-Kerhi"**'dir. Külli kaideleri otuz dokuz tane olarak belirlemiştir.

3. Ebu Zeyd ed-Debusi: **"Te'sisün-Nazar"**
4. İbn Nüceym: Eserinin ismi **"el-Eşbah ven-Nezair"**
5. Ebu Said el-Hâkimi: **"Mecamiül-Hakaik"**
6. Muhammed ez-Zerkai: **"Şerhü Kavaidil-Fıkhiyye"**
7. Musa Carullah: **"Kavaidi Fıkhiyye"**

Şafi Mezhebine Ait Kavaid Eserleri:

1. İbnül-Vekil: **"Kitabul-Eşbah ven-Nezair"**
2. İbnüs-Sübki: **"el-Eşbah ven-Nezair"**
3. El-Hısni: **"Kitabül-Kavaid"**
4. Celaleddin es-Suyuti: **"El-Eşbah ven-Nezair"**
5. Es-Sabuni: **Kavaidül-Külliye fil-Fıkhil-İslami"**

Maliki ve Hanbeli Mezhebine Ait Kavaid Eserleri:

1. El-Mekarri: **"el-Kavaid"**
2. İbn Teymiye: **"Kavaidün-Nazariyyetül- Fıkhiyye"**
3. İbn Recep Abdurrahman b. Şihab: **"Takriru'l-Kavaid" ve Tahriru'l-Fevaid"**
4. Ebi'l-Âlâ el-Karafî: **"Envarül-Büruk fi Envari'l-Furûk"**

FIKIH USÛLÜ ESERLERİ

Fukahâ Mesleğine Göre Yazılmış Usul Eserlerinin En Meşhurları

1- Kerhî **Usûl,**
2- Cassâs **el-Fusûl fi'1-usûl,**
3- Debûsî **Takvîmul-edille,**
4- Pezdevî **Usûl,**
5- Serahsî, **Usûl,**
6- Semerkandi **Mizânu'l-usûl fî netâici'l-ukûl,**
7- Abdulaziz Buhârî **Keşfü'l-esrâr,**
8- Nesefî **Menânı'l-envâr,**
9- İbn Melek **Şerh Menâri'l-envâr.**

Mütekellimîn Mesleğine Göre Yazılmış Usul Eserlerin En Meşhurları

1. Abdulcebbâr **el-Umd,**
2. Ebû'l-Hüseyn el-Basrî **el-Mu'temed,**
3. İmâmu'l-Harameyn el-Ceveynî **el-Burhân,**
4. Gazalî **el-Mustasfâ,**
5. Fahruddin er-Râzî **el-Mahsûl,**
6. el-Âmidî **el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm.**

Memzûc (Birleştirilmiş) Mesleğe Göre Yazılmış Eserlerin En Meşhurları

1. İbnü's-Saâtî **Bedîu'n-nîzâm,**
2. Sadrü'ş-Şerîa **Tenkîhu'l-Usûl,**
3. İbnü'l-Hümâm, **Tahrîr,**
4. Molla Hüsrev **Mir'ât,**
5. Molla Fenârî, **Fusûlü-bedâyi',**
6. MuhibuHah b. Abdişşekür **Müsellemü's-sübût.**
7. Tâcu's-Sübkî **Cem'ül-cevâmi',**
8. Şâtibî **Muvafakat.**
9. İbn Kayyım **Riâmu'l-muvakkiîn.**

KELAM'A AİT ESERLER

MUTEZİLE ESERLERİ:

Mutezileden Kadı Abdülcebbar' a ait Kelam Eserleri:

Şerhu Usuli'l-Hamse:
El-Mecmû'ul-Muhit bi't-Teklif:
El-Muğni fi Usuli'd-Din:
Fadlu'l-İ'tizal ve Tabakatu'l-Mu'tezile:

Mutezileden Aydu'l-Cabbar'a ait tefsir ile ilgili eserler:
Müteşabihu'l-Kur'an

Tenzihu'l-Kur'an

EHLİ SÜNNET VE'L-CEMAAT ESERLERİ

I. DÖNEM

Bişr b. Ğıyas el-Merisi: (Hanefi fakihi olmakla beraber, itikatta mutezile mezhebinden olduğu da söylenir.) Başlıca eserleri şunlardır:

Kitabu't-Tevhid
Kitabu'l-Irca
Kitabu'r-Red ala'l-Havaric
Kitabu'l-İstıtaa
Kitabu'r-Redd ala'r-Rafizati'l-İmame
Kitabu'l-Marife
El-Hucec

İbn Küllâb'ın Eserleri:

Kitabu Halki'l-Ef'âl
Kitabu's-Sünneti ve'lCemaa
Kitabur'-Reddi ala'l-Mu'tezile
Kitabur'-Reddi ala'l-Haşeviyye
Kitabu's-Sıfat

Haris b. Esed-El-Muhasibi:

Er-Riayet li Hukukillah
El-Mesail fi âmali'l-Kulüb
El-Vesaa ve'n-Nesaih
Risalet'-Musterşidin
El-Akl ve Fehmu'l-Kur'an

II. DÖNEM

İmam Eş'ârî:
Makalatu'l-İslamiyyin
El-İbane Usuli'd-Diyane
Risale fi İstihsani'l-Havd fi'l-Kelam
El-Luma fi'r-Reddi ala Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bid'a
Risaletü'l-İman

İmam Ebû Mansur el-Maturidi:

Kelam Hakkındaki Eserleri:
Kitabu'l Tevhid
Kitabu't-Makalat
Kitabu'r-Red ala'l-Karamıta

Beyanu Vehmi'l-Mutezile
Reddü usuli'l-Hamse li Ebi Muhammed el-Bahili
Reddü Evail Edilleti'l-Ka'bi
Reddü Kitabeti'l-İmameti li Ba'dı'r-Revafid

Fıkıhla İlgili Eserleri:
Me'hazü'ş-Şeria (Fıkıh)
El-Cedel (Usulü Fıkıh)

Tefsirle ilgili Eseri:
Te'vilatu Ehli's-Sünne veya Tevilatu'l-Kur'an

MÜTEKADDİMÛN DÖNEMİ

Kadı Ebu Bekir el-Bakillânî:

Kitab et-Temhid
İ'cazü'l-Kur'an
Kitabu'l-Beyan
Kitabu'l-İnsaf ve'l-İntisar li Nakli'l-Kur'an
Hidayetü'l-Müsterşidin

İbn Fürek:

Risale fi İlmi't-Tevhid
Şerhu'l-Alim ve'l-Müteallim
Mücerredu Makalatı'l-Eş'ari
Müşkilü'l-Kur'an
El-Hudud fi'l-Usul
El-İbane an turuki'l-Kasidin ve'l-Keşf an Menahici's-Salikin

Abdü'l-Kahir el-Bağdadi:

1. El-Fark Beyne'l-Fırak
2. Usulu'd-Din
3. En-Nasih ve'l-Mensuh
4. El-Milel ve'n-Nihal
5. Tefsiru'l-Esmai-Husna
6. Et-Tekmile fi'l-Hisab
7. Te'vilu'l-Müteşabihat fi'l-Ahbar

İmamü'l-Harameyn el-Cüveyni:

1. Kitabu'l-İrşad (Kelama dair)
2. Eş-Şamil fi Usuli'd-Din (Kelama dair)
3. Lümaü'l-Edille (Kelama dair)

4. Şifaü'l-Kalîl (Tevrat ve İncil'in tahrif edilmesinden bahseder)
5. El-Burhan (Fıkıh Usulü)
6. El-Verakat
7. Nihayetü'l-Matlub fi Dirayeti'l-Mezhep (Fıkıh)
8. Risaletü'n fi't-Taklid ve'l-İctihad
9. El-Gıyasi

Sadru'l İslam Ebu'l Yusr Muhammed Pezdevi:

1. Usulü'd-Din (Kelam)
2. El-Vakıat
3. El-Mebsut

MÜTEAHHİRÛN DÖNEMİ

Gazali'nin Eserleri şunlardır:

1. **Kelamla ilgili Eserleri:**
    a. El-İktisad fi'l-İ'tikad
    b. Er-Risaletü'l-Kudsiyye
    c. Kavaidü'l-Akaid
    d. İlcâmü'l-Ulûm an İlmi'l-Kelam
    e. El-Münteha fi'l-Cedel
    f. El-Mustasfa min İlmi'l-Usul
    g. Faysalu't-Tefrika
    h. El-Munkız
2. **Felsefe ile ilgili eserleri:**
    a. Makasıdu'l-Felasife
    b. Tehafütü'l-Felasife
    c. Mearicü'l-Kuds
    d. El-Maznun's-Sağir
    e. El-Maznunbih ala Gayri Ehlih
1. **Mantıkla ilgili Eserleri:**
    a. Miyaru'l-İlim
    b. Mizanu'l-Amel
    c. Mihakku'n-Nazar
2. **Kur'anla ilgili Eserleri:**
    a. Cevahiru'l-Kur'an
    b. Kanunu't-Te'vil
    c. Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim
    d. Yakutu't-Te'vil
3. **Tasavvufla ilgili Eserleri:**
    a. İhyau Ulumiddin
    b. El-Munkız mined-Dalal
    c. Miracü's-Salikın
    d. Mişkatu'l-Envar
    e. Ravdatü't-Talibin
    f. Er-Risaletü'l-Ledünniyye
    g. Kimyayı Saadet

Ebu'l-Muin En-Nesefi (418-508 / 1028-1114)

1. Tabsıratü'l-Edille fi İlmi'l-Kelam

2. Bahru'l-Kelam fi İlmi'l-Kelam
3. Et-Temhid li Kavaidi't-Tevhid
4. El-Umdetü fi Usuli'd-Din
5. İzahu'l-Mehacce li Kevni'l-Akli Hucce
6. El-Alim ve'l-Müteallim
7. Şerhu Camii'l-Kebir li'ş-Şeybani
8. Menahicü'l-Eimme fi'l-Füru

Ömer Nesefi (537 / 1142)

Tefsirle ilgili Eserleri:
1. El-Ekmel ve'l-Etval
2. Et-Teysir fi't-Tefsir

Fıkıhla ilgili Eserleri:
1. Menhecü'd-Diraye fi Fürui'l-Hanefiyye
2. El-Fetva
3. El-Hasail fi'l-Mesail
4. Meşairu'ş-Şeria
5. Talibetu't-Talebe

Tarih, Mezhepler ve Tasavvufla ilgili Eserleri:
1. Kitabu'l-Kant fi ulemai Semerkant
2. Tarihu Buhara
3. Risale fi'l-fırakı'l-İslamiyye
4. Risale fi Beyan'ı Mezahibi'l-Mutasavvıfe

Kelam İle ilgili Eseri:
1. Akaid

Ebu'l-Feth Abdu'l-Kerim Şehristani (469-548 / 1076-1153)

1. El-Milel ve'n-Nihal
2. Nihayetü'l-Akdam fi ilmi'l-Kelam
3. El-Musaraatu'l-Felasife
4. El-Minhac ve'l-Beyan
5. Tarihu'l-Hukema
6. Mefatihu'l-Esrar ve Mesabihu'l-Ebrar fi Tefsiri'l-Kur'an
7. El-Mebde ve'l-Mead
8. Nihayetu'l-Evham
9. El-İrşad ila Akaidi'l-İbad
10. El-Uyun ve'lEnvar
11. El-Aktar fi'l-Usul

Nureddin es-Sabunî (580/1184):

1. El-Munteka min İsmeti'l-Enbiya
2. El-Kifaye fi'l-Hidaye
3. El-Bidaye fi Usuli'd-Din

Fahru'd-Din er-Râzî (543-606 / 1149-1210):

Tefsirde: Tefsiru'l-Kebir (Mefatihu'l-Gayb)

Kelamda:

1. El-Erbeîn fi Usuli'd-Din
2. Esasü't-Takdis
3. El-Hamsün Fi Usuli'd-Din
4. İsmetu'l-Enbiya
5. El-Mealim fi Usuli'd-Din
6. Şerhu Esmai'l-lahi'l-Hüsna

Mantık, felsefe ve Ahlakta:

1. El-Ayatu'l-Beyyinat fi'l-Mantık
2. Ta'cizu'l-Felasife
3. El-Ahlak
4. Şerhu'l-İşarat ve't-Tenbihat
5. Şerhu Uyuni'l-Hikme
6. Lübabu'l-İşarat
7. El-Mebahisu'l-Meşrikıyye
8. En-Nefs ve'r-Ruh

Hem kelam ham de felsefede:

1. El-Muhassal
2. El-Metalibu'l-Aliye

Mezhepler Tarihinde:

1. İ'tikadu'l-Firaki'l-Müslimin ve'l-Müşrikin

Seyfü'd-Din Âmidî (551-631 / 1156-1233):

Kelama Dair Eserleri:

1. Gayetu'l-Meram fi ilmi'l-Kelam
2. Ebkaru'l-Efkar
3. El-Meahiz ala'l-İmam er-Razi
4. Risale fi ilmi'l-Kelam
5. El-Livau'l-Aziz

Usulü Fıkha Dair Eserleri:

1. El-İhkam fi Usuli'l-Ahkam
2. Müntehau's-Sul

Felsefeye Dair Eserleri:

1. Dekaiku'l Hakaik
2. El-Mubin fi Elfazı'l-Hukem ve'l-Mütekellimin
3. Rumuzu'l-Kunuz
4. Keşfu't-Temvihat
5. El-Bahir fi Ulumi'l-Evail ve'l-Evahir

Kadı Beydavi (585-685 / 1190-1287)

Tefsire dair eseri:

1. Envaru't-Tenzil

Kelama Dair eseri:

1. Tavaliu'l-Envar
2. Misbahu'l-Ervah
3. Munteha'l-Münafi Şerhi Esmai'l-lahi'l-Hüsna

Ahlakla ilgili Eseri:

1. Et-Tehzib ve'l-Ahlak

Adududdin Îcî (680-756 / 1281-1355)

1. Tahkikatu't-Tefsir fi Teksiri't-Tenvir
2. Risaletu'l-Vaz'iyye
3. Akaidu'l-Adudiyye
4. Fevaidü'l-Gıyasiyye
5. Şerhu Muhtasarı İbn Hacib
6. İşraku't-Tevarih
7. Cevahiru'l-Kelam
8. Adabu'l-Allameti'l-Adudiddin
9. Risaletu'l-Ahlak
10. El-Mevakıf

Sa'du'd-Din Taftazanî (722-792 / 1322-1390)

Kelama Dair Eserleri:

1. El-Makasıd
2. Şerhu'l-Makasıd
3. Tehzibu'l-Mantık ve'l-Kelam
4. Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye
5. Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye

Tefsir ve Hadise Dair Eserleri:

1. Haşiye ala'l-Keşşaf
2. Şerhu'l-Ehadisi'l-ErbAîn li'n-Nevevî

Fıkıh Ve Fıkıh Usulüne Dair Eserleri:

1. Et-Telvih ila Keşfi Hakaiki't-Tenkîh
2. Şerh ala şerhi'l-Muhtasarı'l-Münteha
3. El-Miftah (Şafii fıkıhyla ilgili)
4. Fetava'l-Hanefiyye (Hanefi fıkhı ile ilgili)
5. İhtisarru Şerhi Telhisi Camii'l-Kebir
6. Şerhu Feraizi's-Secavendi

Mantıkla ilgili Eserleri:

1. Şerhu's-Şemsiyye
2. Şerhu İsagoci
3. Şerhu'l-Mukaddime fi Adabi'l-Bahs ve'l-Muvazene
4. Tehzibu'l-Mantık ve'l-Kelam

Dil ve Belağatla ilgili Eserleri:

1. El-Muvattal (Şerhu't-Telhisi'l-Mutavvel
2. Muhtasaru'l-Meani
3. Şerhu't-Tasrifi'l-İzzi
4. Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelife
5. El-İrşad

Tasavvufa dair Eseri:

1. Risale fi Vahdeti'l-Vücud

Seyyid Şerif Cürcânî (740-816 / 1340-1413)

Tefsire Dair Eserleri:

1. Haşiye ala'l-Keşşaf
2. Haşiye ala Tefsiri'l-Beydâvî
3. Tercümanu'l-Kur'an

HadisE dair eserleri:

1. Haşiye ala Mişkati'l-Beydavi
2. El-Muhtasaru'l-Camii li Ma'rifeti'l-Hadis

Fıkıh ve Usulü Fıkıh'a Dair Eserleri:

1. Haşiye ala Şerhi Muhtasri'l-Münteha
2. Haşiye ala't-Telvih
3. Talika ala't-Tasdik
4. Şerhu'l-Feraidi's-Secavendi
5. Haşiye ala'l-Hidaye

Kelam İlmine Dair Eserleri:

1. Haşiye ala Şerhi't-Tecrid
2. Haşiye ala'l-Metali'u'l-Envar
3. Şerhu'l-Mevakıf

Tasavvufa Dair Eserleri:

1. Risaletu'l-Bahaiyye
2. Talika ala Avarifi'l-Maarif

Felsefe ile ilgili Eserleri:

1. Haşiye ala Şerhi Hikmeti'l-Ayn
2. Haşiye ala Şerhi Hidayeti'l-Hikme
3. Risale fi'l-Vücud
4. Risaale fi Meratibi'l-Mevcudat

Mantıkla ilgili Eserleri:

1. Haşiye ala Şerhi Metali'l-Envar
2. Haşiye ala Şerhi'ş-Şemsiyye
3. Mir İsagocî

Molla Fenari (750-835 / 1350-1431)

Kelama Dair Eserleri:

1. Talikat ala Muhtasarı el-Mevakıf (Mevkıf, Adudiddin İci'ye ait)

Fıkıh ve Fıkıh usulüne ait eserleri:

1. Şerhu'l-Feraiz's—Siraciye
2. Şerhu Telhisi Camii'l-Kebir fi'l-Füru
3. Şerhu'l-Fıkhı'l-Keydani
4. Haşiye-i Dibaca-i Usul-i Pezdevi
5. Fusulü'l-Bedayi fi Usulü'ş-Serayı

Tasavvufla ilgili Eserleri:

1. Misbahu'l-Uns
2. Talikat ala Istılahat's-Sûfiyye

Mantıkla ilgili Eseri:

1. Şerhu'l-İsagoci

Kemaleddin İbnu'l-Hümam (790-861 / 1388-1456)

Fıkıhla ilgili Eseri: Fethu'l-Kadir (el-Hidayenin Şerhi)
Fıkıh Usulü ile ilgili Eseri: Et-Tahrir
Kelam ile ilgili Eseri: El-Müsayere fi'l-Akaidi'l-Münciye fi'l-Ahire

Hızır Bey (810-863 / 1407-1458):

1. Ucalatu Leyletin ev Leyleteyn
2. Arabiyyetü'l-İbare
3. Kasidei Nûniyyeler
4. Metalî

Hayali Ahmet Efendi (842-875 / 1437-1470):

1. Şerhu'l-Akaid (Taftazani'nin Akaidi)
2. Kaside-i Nun'îyye şerhi (Hızır Bey'e ait)
3. Talikat ala Şerhu'l-Makasıd (Makasıd Taftazani'ye ait)
4. Haşiyetü'l-Feraiz
5. Haşiye ala Evaili't-Tecrid
6. Şerhu'l-Vikaye
7. Haşiye ala's-Sadru'ş-Şeria

Hocazade Muslihuddin Mustafa (-893 / -1487)

1. Haşiye Şerhi Mevakıf (Adudiddin İci'nin Mevakıfının yazılmış bir haşiyesidir)
2. Şerhu Tavali (Kadı Beydavî'nin eserinin şerhidir)
3. Haşiye-i Tenkîhu'l-Usuli's-Sadri'ş-Şeria (Fıkıh Usulü)
4. Haşiye-i Şerhi Hidayeti'l-Hikme
5. Şerhu İzzi
6. Tehafütü'l-Felasife (Gazali ile felsefeciler arasında bir hüküm vermek için Fatih Sultan Mehmed tarafından hazırlatılmıştır.)

Kestelli Muslihuddin Mustafa (-901 / -1495)

1. Haşiye-i Şerh-i Akaid (Ömer Nesefinin Akaidine Taftazaninin yaptığı şerhin Haşiyesidir)
2. Talikat (İci'nin mevakıf'ının Cürcani tarafından yapılan şerhinin talikı'dır)
3. Mukaddemat-ı Erbaa'ya haşiye
4. Risale fi Cihati'l-Kıble

Celaleddin Devvani (828-908 / 1424-1502)

1. Haşiye ala't-Tasavvurat
2. Risale fi İsbatı'l-Vacib
3. Ahlak-i Celali
4. Şerhi Tehzibi'l-Mantık ve'l-Kelam
5. Şerhi Akaidi'l-Adudiyye

İbn Kemal (873-940 / 1468-1533)

1. Muferricü'l-Kulub
2. Risaletü'l-Mümeyyize
3. Risale fi Evsafi Ummi'l-Kitab
4. Haşiye ala Şerhi'l-Mevakıf
5. Haşiye ala't-Tehafut
6. Risale fi Faziletü'n-Nebi ala Sairi'l-Enbiya
7. Risale fi Ziyadati'l-Vücud ala'l-Mahiyet
8. Risale fi Beyani'l-Akl
9. Risale fi Mana el-Ca'l
10. Risale fi'l-Kaza ve'l-Kader
11. Risale fi Tahkik Mana el-Es ve'l-Leys
12. Risale fi'Vücudi'z-Zihni
13. Risale fi Takdimi'l-İllet ala'l-Ma'lul
14. Risale fi Halkı'l-Kur'an
15. Risale fi Beyani'r-Ruh ve'l-Ceset
16. Risale fi'l-İman
17. Risale fi Tahkiki'l-Mucize
18. Risale fi Tahkiki'l-Haşri'l-Ecsad
19. Risale fi Hakikati'l-Maad
20. Risale fi'l-Cenne
21. Risale fi'l-Ecel
22. Risale fi İhtilaf Beyne'l-Eş'âriyye ve'l-Maturidiyye

Aliyyü'l-Kârî (-1014 / -1606)

1. El-Esraru'l-Merfua fi'l-Ahbari'l-Mevzua
2. Envaru'l-Kur'an ve Esraru'l-Furkan
3. El-Masnu fi Marifeti'l-Mevzu
4. Cem'u'l-Vesail fi ŞEri'ş-Şemail
5. Haşiyetü ala'l-Fethi'l-Kadir
6. Haşiyetü ala'l-Mevahibi'l-Ledünniye
7. Reddü'l-Füsus
8. Şerhu Risaleti'l-Kuşeyriyye
9. Şerhu Sahihi Müslim
10. Şerhu'ş-şifa li'l-Merginani
11. Şerhu Mişkati'l-Mesabih
12. Menku'r-Ravzi'l-Ezber fi Şerhi'l-Fıkhi'l-Ekber

Kemalettin Beyâdî (1044-1097 / 1634-1686)

1. El-Usulü'l-Munite li'l-İmam Ebi Hanife
2. İşaratü'l-Meram min İbarati'l-İmam
3. Sevahihu'l-Ulum
4. Tefsiru'l-Levaih
5. Şerhu Kitabi'l-Vasiyye
6. Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber

HADİS USULÜ İLE İLGİLİ ESERLER

Mütekaddimine ait hadis usulü eserleri:

1. Ramehürmüzî, ***"el –Muhaddisü'l Fasıl"***
2. El-Hâkim en-Nisaburî, ***"Ma'rifetü ulumil Hadis"***
3. Hatib el-Bağdâdî, ***"el-Kifâye fî ilmi'r-Rivâye"***

Müteahhirine ait hadis usulü eserleri:

1. Kadı İyaz, ***"el-İlma"***
2. İbnüs-Salah, ***"Ulûmül-Hadis"***
3. Es-Suyûtî, ***"Tedribür-Ravi"***
4. El-Kasimî, ***"Kavâidüt-Tahdîs"***
5. Tahir el-Cezâirî, ***"Tevcihün-Nazar"***

Kütüb'ü Sitte:

1. Sahihi Buhârî
2. Sahihi Müslim
3. Sünen'i ibn Mâce
4. Sünen'i Ebi Dâvud
5. Sünen'i Tirmizî
6. Sünen'i Nesâî

Şu hadis Kitaplarıyla bereber Kütüb'ü Tis'a:

1. Sünen'i Dârimî
2. Muvatta (İ.Malik)
3. Müsned'i A.b.Hanbel

Sahihi Buhari'nin Şerhleri:

1. Kirmânî: **"el-Kevâkibu'd-Derârî"**
2. İbn Hacer: **"Fethu'l-Bârî"**
3. Aynî: **"Umdetü'l-Kârî"**
4. Kastallanî: **"İrşadü's-Sârî"**
5. Hattâbî: **"İ'lâmü's-Sünen"**

Muvattâ Şerhleri

a. El-Bacî, **"el-Müntekâ"**
b. Es-Suyûtî, **"Tenvîrü'l Havâlik"**
c. Ez-Zerkânî, **"Şerhü'l Muvattâ"**

Müslim'in Şerhleri:

Kadı İyaz, **"İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi Müslim"**
Mâzerî, **" El-Mu'lim bi fevâid'i Müslim"'e yazdığı şerh**
Yahya b. Şeref en-Nevevî, **"el-Minhac fî Şerhi Sahihi Müslim ibnil-Haccac"**

A) Sahabe Hakkında Te'lif Edilen Kitaplar:

1. İsâ el-Mervezî, **"Kitab-ul-Ma'rife"** (öl: 293),

2. Ebu Hatim el-Büstî, **"Kitab-us-Sahâbe"** (öl: 354),

3. İshâk b. Mende, **"Ma'rifet-üs-Sahabe"** (öl: 395),

4. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah el-İsfehanî, **"Ma'rîfet-us-Sahabe"** (öl: 430),

5. el-İmam Abdulberr el-Kurtubî, Ebû Ömer Yûsuf, **"el-İstiab"** (öl: 463),

6. Ömer b. Ahmed el-İsfehânî, **"Tetimmetü ma'rifet-is-Sahâbe"**: Bu eser, İstîâb'ın zeylidir. (öl: 581),

7. Muhammed b. el-Esîr el-Cezerî, **"Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifet-îs-Sahâbe":** İbni Esîr bu eserinde, sahabe hakkında yazılan ilk dört eserde mevcut olanları toplamış, ayrıca; birçok ilâveler de yapmıştır, (öl: 630),

8. el-Hâfız ez-Zehebî Muhammed b. Ahmed Üsd-ül-ğabe'yi tecrid ederek **"Tecridi Esmâ-i's-Sahâbe"** adını verdiği kitabı yazdı. es-Zehebî ihtisarda ileri gitti, fakat birçok yeni isimler ilâve etti, (öl: 748),

9. İbn Hacer el-Askalânî (öl: 852), **"el-İsabe fi temyizi esmâ-is-Sahâbe"** adlı eserini yazdı. O, sahabe hakkında yazılan kitaplardaki farklı konuların hepsini topladı.

10. Yahya b. Ebî Bekr el-Âmirî, **"er-Riyâd el-Mustatâbe"** (öl: 893),

11. Celâl-üd-Din es-Suyûti (öl: 911), el-İsâbe'yi ihtisar etti ve **"Ayn-ül-İsâbe"** adını verdiği eserini yazdı.

12. es-Suyûtî, **"Dürr-us-Sahâbe fî men dahale Mısre min es-Sahabe"**

13. Muhammed Kasım b. Salih es-Sindî, **"el-Bedr-ul-Münîr fî Sahabet el-beşîr-in-nezîr"**

B) Sahabe Ve Diğerlerini Birlikte Alan Ve Râviler Tarihi Mahiyetinde Olan En Meşhur Kitaplar:

1. el-İmam Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Hâşimî (öl: 230) nin **"et-Tabakat el-Kebîr"**

2. Muhammed b. İsmail el-Buhârî (öl: 256) nin **"et-Tarih el-Kebir"** i. Bu kitap alfabetiktir.

3. Buhârî: **"et-Târih el-Evsat"**

4. Buhârî, **"et-Tarih es-Sağîr":** Bu kitap ölüm tarihlerine göre tertip edilmiştir. Her on seneyi bir tabaka sayar. Buhâri bu kitaplarında gayet vecîz ve ince olarak cerh ve ta'dil hakkında konuşur.

5. el-Hâfız el-Kebîr Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman el-Mizzî (öl: 743) **"Tehzîb el-Kemâl fî esmâ-ir-ricâl":** Bu, büyük bir kitaptır. Kütüb-ü Sitte'nin bütün râvîleri hakkında bol hal tercemeleri vardır. Bu kitap alfabetiktir. Ulemâ bu kitapla çok ilgilenmiş birçok ihtisarlar yapmışlardır.

6. el-Hâfız ez-Zehebî Muhammed b. Ahmed (öl: 748) "tehzîb-ul-kemâl"i ihtisar ederek **"Tehzîb-üt-tehzîb"**i yazdı.

7. Yine ez-Zehebî ikinci defa aynı kitabı ihtisar ederek **"el-Kaşif"** adını verdi. Kısa bir özettir.

8. İbn Hacer el-Askalânî (öl: 852), Tehzîb-ul-Kemâl'i **"Tehzibü't-Tehzîb"** adı ile ihtisar etti. O, rical kitaplarının en güzeli ve en faydalısıdır. Tehzib- ül-Kemâl'i ihtisar ettikten sonra, cerh ve ta'dil imamlarının istifade ettiği sözlerden pek çok şey ilâve etti.

9. Sonra İbni Hacer onun da kısa bir telhisini yaparak **"Takrib-ut-Tehzîb"** adını verdi. O, bu kitapta, evvelinde beyan ettiği özel ıstılahlarla râvîler tabakatına, cerh ve ta'dil bakımından onların derecelerine işaret eder. Bu kitap da Hindistan'da defalarca basılmıştır.

10. Safiyyüddin Ahmed b. Abdullah el-Hazrecî, tehzîb'i telhis ederek **"Hulasat-ü tehzîb tehzîb el-Kemâl"** adını verdi. İlim ehli arasında "el-Hulâsa" diye meşhur oldu. el-Hazrecî bunu 923 de te'lif etti. O, tehzîb tipinde bir eserdir, orta derecede faydalı bir kitaptır. O, bazan, tarih, cerh veya ta'dile âid nakillerin bir kısmında hata eder...

11. İbni Hacer el-Askalânî, **"Ta'cül-Menfea bi Zevâid rical el-Erbaa":** İbni Hacer bu kitapta dört imam Ebû Hanife, Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'in hadislerini rivayet ettikleri

kimselerin hal tercemelerini yazmıştır. Fakat o tehzîbde zikrettiklerini burada zikretmediği için bu kitap tehzîbe zeyl olmuştur. Bu kitap bir cild olarak Hindistan'da basılmıştır.

12. İbni Hacer, **"el-İsâr bi ma'rifet Ruvât-il-Asâr":** Bu orta büyüklükte bir kitaptır. Ebû Hanife'nin arkadaşı ve talebesi Muhammed b. el-Hasen'in "el-Âsâr" adlı kitabındaki râvîlerin hal tercemeleri vardır. Fakat burada sadece tehzîbde zikretmediği kimselerin üzerinde durur. Bu kitabın, Darulkütüb'de iki yazması vardır. Birisi müellifin kendi el yazmasıdır.

C) Özellikle Cerh Ve Ta'dile Âid Kitaplardan Bazıları:

1. İbni Ebî Hatim, **"et-Cerh ve't-ta'dil":** Bu zat, Ebû Hatim, Muhammed b. İdris el-Hanzalî er-Râzî'dir (öl: 372). Kitabını, Buhârî'nin "et-Târîh-ul-Kebîr" i üzerine ve onun usûlü ile yazmıştır. Büyük bir kitaptır. O bu kitapta daha çok babası Ebû Hatim ve babasının arkadaşı Ebû Zûr'a'dan rivayet eder.

2. el-Hâfız Ebû'l-Fadl b. Muhammed el-Mukaddesî, (öl: 507) **"el-Cem beyne ricâl-is-sahîheyn":** O, bu kitabın da, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed el-Kelâbâzî'nin Buhârî ricali, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-İsfefanî'nin Müslim ricali hakkındaki eserlerinde bulunanları bir araya getirmiştir. Hindistan'da Haydarâbâd'da büyük bir cild halinde basılmıştır.

3. el-Hâfız es-Zehebî: **"Mizân-ül-itidâl":** O, bu kitapta Ulemanın cerh ve ta'dil bakımından haklarında konuştuğu râvîleri anlatır. Bu faydalı bir kitaptır, Hindistan ve Mısırda üç büyük cild halinde basılmıştır.

4. İbni Hacer, **"Lisan-ül-Mizan"**

5. el-Hâfız ez-Zehebî, **"Tezkiret-ül-Huffâz"**

6. İbni Hibbân el-Bustî, **"es-Sikat"**

7. Buhârî, **"Kitab-uz-Zuafâ"**

8. en-Neseî, **"Kitab-uz-Zuafâ ve'l-Metrûkîn"**

9. İbni Hibbân el-Bustî, **"Kitab-uz-Zuafâ"**

11. BÖLÜM

FIKHÎ TANIMLAR

1. **الوضوء**: الغسل و المسح في أعضاء مخصوصة.
2. **التيمم**: قصد الصعيد الطاهر و استعماله بصفة مخصوصة لإقامة القربة.
3. **الحيض**: سيلان الدم مخصوص من موضع مخصوص في وقت معلوم الذي تصير المرأة به بالغة.
4. **النفاس**: الدم الخارج عقيب الولادة.
5. **النجاسة المغلظة**: (عند أبي حنيفة) ما ورد في نجاسته نص و لم يعارضه آخر و لا حرج في احتنابه. (عندهما) ما اتفق على نجاسته و لا بلوى في إصابته.
6. **النجاسة المخففة**: (عند أبي حنيفة) ما تعارض نصان في طهارته و نجاسته. (عندهما) ما اختلف في نجاسته.
7. **الصلاة**: هى عبارة عن أركان مخصوصة و أذكار معلومة بشرائط محصورة في أوقات مقدرة.
8. **الأذان**: الإعلام بوقت الصلاة بألفاظ معلومة مأثورة على صفة مخصوصة.
9. **الشهيد**: و هو من قتله المشركون او الكافرون او وجد بالمعركة جريحا او قتله المسلمون ظلما و لم يجب فيه مال.
10. **الزكاة**: عبارة عن إيجاب طائفة من المال في مال مخصوص لمالك مخصوص.
11. **السائمة**: هى التي تكتفي بالرعي في أكثر حولها.
12. **بنت مخاض**: هي التي طعنت في السنة الثانية.
13. **بنت لبون**: هي التي طعنت في السنة الثالثة.
14. **حِقَّةٌ**: هي التي طعنت في السنة الرابعة.
15. **جَذَعَةٌ**: هي التي طعنت في السنة الخامسة.
16. **العاشر**: هو من نصبه الإمام على الطريق ليأخذ الصدقات من التجار مما يمرون عليه.
17. **الصوم**: عبارة عن إمساك مخصوص (الإمساك عن المفطرات الثلاث) بصفة مخصوصة (و هو قصد التقرب) من شخص مخصوصة (و هو المسلم) بصفة مخصوصة (و هي الطهارة عن الحيض و النفاس) في زمن مخصوص (و هو بياض النهار من طلوع الفجر الثاني الى غروب الشمس)
18. **الإعتكاف**: هي عبارة عن المقام في مكان مخصوص بأوصاف مخصوصة من النية و الصوم.
19. **الحج**: قصد موضع مخصوص (و هو البيت) بصفة مخصوصة في وقت مخصوص بشرائط مخصوصة.
20. **التمتع**: هو الجمع بين أفعال العمرة و الحج في أشهر الحج في سنة واحدة بإحرامين بتقديم أفعال العمرة من غير أن يَلُمَّ بأهله إلماما صحيحا.
21. **القران**: وهو الجمع بين العمرة والحج بإحرام واحد في سفرة واحدة.
22. **الإحصار**: المنع عن المضي في أفعال الحج بموانع.
23. **البيع**: في اللغة: مطلق المبادلة، سواء كان في مال أو غيره. و في الشرع اي إصطلاحا: مبادلة المال المتقوم بالمال المتقوم تمليكا و تملكا.
24. **العقد**: إصطلاحا: ربط بين كلامين أو ما يقوم مقامهما ينشا عنه أثره الشرعي.
25. **العقد الصحيح**: ما كان مشروعا بأصله و وصفه.
26. **العقد الفاسد**: ما كان مشروعا بأصله لا بوصفه.
27. **العقد الباطل**: ماكان غير مشروع بأصله و وصفه.
28. **التصرف**: كل ما يصدر عن شخص بإرادته ويرتب الشارع عليه نتائج حقوقية
29. **الإلتزام**: كون الإنسان مكلفا على وجه الإلزام بفعل أو ترك تجاه أخر كالإلزام البائع إلى المشتري، و إلتزام المشتري بتأديته الثمن
30. **التعاطي**: أن يتفق المتعاقدان على ثمن و مثمن ويعطيا من غير إيجاب و قبول.
31. **الإقالة**: رفع عقد البيع برضاهما.
32. **خيار الشرط**: ما يثبت لأحد المتعاقدين من الإختيار بين الإمضاء والفسخ.
33. **خيار الرؤية**: هو أن يشتري ما لم يره ويرده بخياره.
34. **خيار العيب**: هو أن يختار رد المبيع إلى بائعه بالعيب.
35. **المزابنة**: بيع التمر على النخيل بتمر على الأرض مثله كيلا حزرا.

59. **اللقيط:** مولود طرحه أهله خوفا من العيلة وفرارا من التهمة.
60. **الهبة:** تمليك العين بلا عوض.
61. **القفيز الطحن:** وهو أن يستأجر ثورا أو رحى ليطحن له حنطة بقفيز منها.
62. **الوديعة:** تسليط المالك غيره على حفظ ماله.
63. **العارية:** تمليك المنفعة بلا بدل.
64. **الغصب:** إزالة اليد المحقة مع إثبات اليد المبطلة.
65. **التلجئة:** ما ألجئ الإنسان اليه بغير إختياره.
66. **العمرى:** وهي أن يجعل داره له عمره.
67. **الشِّرْبُ:** وهو النصيب من الماء للأراضي و غيرها.
68. **المزارعة:** و هي عقد على الزرع ببعض الخارج.
69. **المساقاة:** و هي أن يقوم بما يحتاج إليه الشجر من تلقيح و عسف وتنظيف السواقي وسقي وحراسة وغير ذلك. حكمها كالمزارعة.
70. **الحد:** وهي عقوبة مقدرة وجبت حقا لله تعالى.
71. **السرقة:** وهي أخذ العاقل البالغ نصابا محرزا أو ما قيمته نصابا ملكا للغير لا شبهة له فيه على وجه الخفية.
72. **الجناية:** كل فعل محظور يتضمن ضررا.
73. **القسامة:** الأيمان المكررة في دعوى القتل.
74. **عقد الموالاة:** أن يقول مجهول النسب لرجل معروف النسب أنت وليي ترثني إذا مِتُّ و تَعْقِلُ عني إذا جنيت.
75. **الوصية:** تمليك مضاف إلى بعد الموت. او طلب فعل يفعله الموصى إليه بعد غيبة الموصي او بعد موته فيما يرجع إلى مصالحه.
76. **العصبات:** وهم كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقي من سهام ذوي الفروض وإذا انفرد أخذ جميع المال.
77. **التولية:** هي بيع بالثمن الأول.
78. **المرابحة:** هي بيع بالزيادة.
79. **الوضيعة:** هي بيع بنقيصة.
80. **الربا:** الزيادة المشروطة في العقد.
81. **الإجارة:** بيع المنافع بالعوض.

36. **المحاقلة:** بيع الحنطة في سنبلها بمثلها من الحنطة كيلا حزرا.
37. **السلم:** بيع السلعة الآجلة الموصوفة في الذمة بثمن مقبوض في مجلس العقد.
38. **الإستصناع:** عقد مع صانع على عمل شيء معين في الذمة.
39. **الشفعة:** تملّك الملك الْمُشْتَرَى بمقدار الثمن الذي قام على المشتري ولو جبرا.
40. **ضمان الدرك:** مسؤولية الشفع عند استحقاق المبيع.
41. **الرهن:** عقد وثيقة بمال مضمون بنفسه يمكن استيفاؤه.
42. **القسمة:** رفع الشيوع وقطع الشركة.
43. **المهايئة:** مبادلة المنفعة بجنسها.
44. **الحجر:** المنع نفاذ العقود واتصرفات القولية.
45. **الإكراه:** حمل الغير على أمر يمتنع عنه بتخويف يقدر الحامل على إيقاعه و يصير الغير خائفا به.
46. **الدعوى:** قول يطلب به الإنسان إثبات حق على الغير لنفسه.
47. **الإقرار:** هو إخبار بحق لآخر عليه. وهو حجة قاصرة على المقر.
48. **البينة:** حجة متعدية من المقر إلى الآخر.
49. **الشهادة:** إخبار بحق للغير على الآخر.
50. **الوكالة:** إقامة الإنسان بغيره مقام نفسه في تصرف معلوم.
51. إقامة الإنسان غيرَهُ مُقام نفسه في تصرُّفٍ جائزٍ يَمْلِكُهُ.
52. **الكفالة:** ضم ذمة إلى ذمة أخرى.
53. **الحوالة:** نقل الدين من ذمة إلى ذمة أخرى.
54. **الصلح:** عقد يرتفع به التشاجر والتنازع بين الخصوم.
55. **مخارجة:** هي عقد يتصالح فيه أحد الورثة على أن يخرج من التركة فلا يأخذ نصيبه.
56. **الدين الصحيح:** وهو الذي لا يسقط إلا بالأداء والإبراء.
57. **الوقف:** حبس العين على حكم ملك الله. قال أبوا حنيفة: حبس العين على ملك الواقف.
58. **اللقطة:** ما يوجد مطروحا على الأرض ما سوى الحيوان من الأرض لا حافظ له.

98. **العدة:** زمن قدره الشارع لزوال ما بقي من آثار الزواج بعد الفرقة.

99. **الحضانة:** تربية الطفل الذي لا يستقل بشؤون نفسه في سنّ معينة ممّن له الحقّ في ذلك من محارمه.

100. **القائدة:** إذا اجتمع الإرسال و الإغراء فالمعتبر الى الإرسال.

101. **القائدة:** إذا تعذّر الحقيقة يصار الى المجاز.

102. **القائدة:** الأيمان مبنية على الأعراف.

103. **القائدة:** الحكم مئنة الحكم و العلة مظنة الحكم

104. **الإجماع:** اتفاق المجتهدين من أمة محمد صلى الله عليه وسلم في عصر من العصور بعد وفاته على حكم شرعيّ.

105. **الإجماع الصريح:** أن يتفق آراء المجتهدين جميعا في زمن ما على الحكم في مسئلة بإبداء كل واحد منهم رأيه صريحة.

106. **القياس:** إلحاق أمر لم يرد حكمه في الكتاب أو السنة أو الإجماع بامر ورد حكمه في أحدها لاشتراكهما في علة الحكم.

82. **المأذون:** فك الحجر و إطلاق التصرف لمن كان ممنوعا عنه شرعا.

83. **اليمين:** تقوية الخبر بذكر الله او بالتعليق.

84. **اليمين الفور:** كل يمين خرجت جوابا لكلام او بناء على أمر فتقيد بذلك بدلالة الحال.

85. **النذر:** التزام قربة لم تتعين.

86. **الزنا:** وطء الرجل المرءة في القبل في غير الملك و شبهته.

87. **القذف:** نسبة من أحسن الى الزنا صريحا.

88. **التنفيل:** إعطاء الغزاة شيئا زائدا على سهمهم حثا على القتال.

89. **الأمارة:** هي التي النظر الصحيح فيها يفضي الى غالب الظن.

90. **الظن:** هو غلبة أحد التجويزين على الأخرى في القلب و الإعتقاد.

91. **الحكم** : خطاب الله المتعلق بأفعال المكلفين بالإقتضاء والتخيير والوضع

92. **الطلاق الرجعيّ** : طلاق الرجل زوجته المدخول بها حقيقة بصريح لفظ الطلاق إذا لم يقترن بعوض، ولا بعدد الثلاث ، لا نصا ولا إشارة ولا بنعت حقيقي، ولا بأفعال التفضيل، ولا بتشبيه يدل على البينونة.

93. **الطلاق البائن بينونة صغرى:** الطلاق الذي يوقعه الرجل على زوجته غير المدخول بها مطلقا، أو المدخول بها دخولا حقيقيا بثلاثة شروط: أحدها ألا يكون مسبوقا أصلا، أو مسبوقا بطلقة واحدة، وثانيهما ألا يكون مقترنا بعدد الثلاث، وثالثها أن يكون مقرونا بأفعل تفضيل أو بتشبيه كذالك، أو يكون في مقابل عوض.

94. **الطلاق الأحسن:** أن يُطَلِّقَ الرجل إمرأته تطليقة واحدة في طهر لم يجامعها فيه ويتركها حتى تنقضي عدَّتُها.

95. **الطلاق الحسن:** و هو أن يطلق المدخول بها ثلاثا في ثلاثة أطهارها.

96. **الطلاق البدعة:** أن يطلقها ثلاثا بكلمة واحدة او ثلاثا في طهر واحد.

97. **الخلع:** حل عقدة الزوجية بلفظ الخلع وما في معناه في مقابل عوض تلتزم به المرأة.

İhtisas Sınavında çıkmış soru İstatistiği

	2009 İhtisas	2010 İhtisas	2011 İhtisas	2012 İhtisas	2013 İhtisas	2012 Uzman Yardımcılığı	2013 Vaizlik sınavı
Fıkıh Usulü	2	4	6	6		3	2
Hadis usulü	8	11	3	9		4	8
Tefsir usulü	7	5	1	6		2	1
Ahval'i Şahsiyye	3	4	2	3		3	2
Muamelat ve Kavramlar	2	4	2	2		1	-
Eser – Müellif	6	4	14	8		6	5
İlmihal	2	7	2	2		1	11
Siyer		-	3	-		4	1
Kelam-Akaid - Mezhep.Tarihi	6	7	6	5		6	10
Belağat		-	-	2		-	-
Diyanet ve Mevzuat	2	-	-	-		15	7
Kur'an Kültürü	2	3	7	3		5	15
Hadis Kültürü		1	3	-		-	3
Medhal		-	1	-		-	-
Feraiz		-	-	1		-	-
Tasavvuf ve Ahlak		-	-	3		-	-
Tecvid	-	-	-	-		-	4
ARAPÇA							
Cümle Anlamı	10	7	8	6		-	3
Kelime Anlamı	7	1	2	-		-	-
Eş Anlamlı Kelime	-	1	2	7		-	1
Zıt Anlamlı Kelime	-	-	-	1		-	1
Nahiv	15	16	14	18		-	2
Sarf	7	15	18	15		-	2
Harekeleme	3	1	1	1		-	1
Boşluk Doldurma	18	9	5	6		-	1